מדרש · הלכה

ספרי דברים

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ספרי דברים

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ספרי-דברים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161422 של הספרייה.

תוכן העניינים

פסקה א 9
פסקה ב 12
פסקה ג 14
פסקה ד 14
פסקה ה 15
פסקה ו 15
פסקה ז 16
פסקה ח 16
פסקה ט 16
פסקה י 17
פסקה יא 17
פסקה יב 18
פסקה יג 18
פסקה יד 19
פסקה טו 20
פסקה טז 20
פסקה יז 21
פסקה יח 22
פסקה יט 23
פסקה כ 23
פסקה כא 24
פסקה כב 24
פסקה כג 24
פסקה כד 25
פסקה כה 25
פסקה כו 26
פסקה כז 28
פסקה כח 30
פסקה כט 30
פסקה ל 32
פסקה לא 32
פסקה לב 34
פסקה לג 37
פסקה לד 38
פסקה לה 39
פסקה לו 40
פסקה לז 42
פסקה לח 45
פסקה לט 47
פסקה מ 49
פסקה מא 51
פסקה מב 54
פסקה מג 55
פסקה מד 61
פסקה מה 61
פסקה מו 62
פסקה מז 62
פסקה מח 64
פסקה מט 67
פסקה נ 68
פסקה נא 68
פסקה נב 69
פסקה נג 70
פסקה נד 71
פסקה נה 72
פסקה נו 72
פסקה נז 73
פסקה נח 73
פסקה נט 73
פסקה ס 74
פסקה סא 74
פסקה סב 75

פסקה סג 76
פסקה סד 77
פסקה סה 77
פסקה סו 78
פסקה סז 78
פסקה סח 78
פסקה סט 79
פסקה ע 79
פסקה עא 80
פסקה עב 81
פסקה עג 82
פסקה עד 82
פסקה עה 83
פסקה עו 84
פסקה עז 85
פסקה עח 85
פסקה עט 86
פסקה פ 86
פסקה פא 87
פסקה פב 88
פסקה פג 88
פסקה פד 88
פסקה פה 89
פסקה פו 89
פסקה פז 90
פסקה פח 90
פסקה פט 90
פסקה צ 91
פסקה צא 91
פסקה צב 92
פסקה צג 92
פסקה צד 92
פסקה צה 93
פסקה צו 93
פסקה צז 95
פסקה צח 95
פסקה צט 95
פסקה ק 96
פסקה קא 96
פסקה קב 97
פסקה קג 97
פסקה קד 98
פסקה קה 98
פסקה קו 100
פסקה קז 101
פסקה קח 102
פסקה קט 102
פסקה קי 103
פסקה קיא 103
פסקה קיב 104
פסקה קיג 105
פסקה קיד 105
פסקה קטו 105
פסקה קטז 106
פסקה קיז 107
פסקה קיח 107
פסקה קיט 108
פסקה קכ 109
פסקה קכא 109
פסקה קכב 109
פסקה קכג 110
פסקה קכד 110
פסקה קכה 112
פסקה קכו 112

פסקה קכז 113
פסקה קכח 113
פסקה קכט 113
פסקה קל 114
פסקה קלא 115
פסקה קלב 115
פסקה קלג 116
פסקה קלד 116
פסקה קלה 116
פסקה קלו 117
פסקה קלז 117
פסקה קלח 117
פסקה קלט 118
פסקה קמ 118
פסקה קמא 119
פסקה קמב 119
פסקה קמג 119
פסקה קמד 120
פסקה קמה 121
פסקה קמו 121
פסקה קמז 121
פסקה קמח 122
פסקה קמט 123
פסקה קנ 124
פסקה קנא 124
פסקה קנב 124
פסקה קנג 125
פסקה קנד 125
פסקה קנה 126
פסקה קנו 126
פסקה קנז 126
פסקה קנח 127
פסקה קנט 127
פסקה קס 128
פסקה קסא 128
פסקה קסב 129
פסקה קסג 129
פסקה קסד 129
פסקה קסה 129
פסקה קסו 130
פסקה קסז 131
פסקה קסח 131
פסקה קסט 131
פסקה קע 132
פסקה קעא 132
פסקה קעב 133
פסקה קעג 133
פסקה קעד 133
פסקה קעה 134
פסקה קעו 134
פסקה קעז 134
פסקה קעח 134
פסקה קעט 135
פסקה קפ 135
פסקה קפא 135
פסקה קפב 136
פסקה קפג 136
פסקה קפד 136
פסקה קפה 137
פסקה קפו 137
פסקה קפז 137
פסקה קפח 138
פסקה קפט 139
פסקה קצ 139

פסקה קצא 140
פסקה קצב 141
פסקה קצג 141
פסקה קצד 142
פסקה קצה 142
פסקה קצו 143
פסקה קצז 143
פסקה קצח 143
פסקה קצט 143
פסקה ר 144
פסקה רא 144
פסקה רב 145
פסקה רג 145
פסקה רד 146
פסקה רה 146
פסקה רו 147
פסקה רז 147
פסקה רח 147
פסקה רט 148
פסקה רי 148
פסקה ריא 148
פסקה ריב 149
פסקה ריג 149
פסקה ריד 150
פסקה רטו 150
פסקה רטז 151
פסקה ריז 151
פסקה ריח 152
פסקה ריט 153
פסקה רכ 153
פסקה רכא 154
פסקה רכב 155
פסקה רכג 155
פסקה רכד 156
פסקה רכה 156
פסקה רכו 157
פסקה רכז 157
פסקה רכח 158
פסקה רכט 158
פסקה רל 159
פסקה רלא 160
פסקה רלב 160
פסקה רלג 161
פסקה רלד 161
פסקה רלה 162
פסקה רלו 163
פסקה רלז 163
פסקה רלח 163
פסקה רלט 164
פסקה רמ 164
פסקה רמא 164
פסקה רמב 165
פסקה רמג 165
פסקה רמד 166
פסקה רמה 166
פסקה רמו 167
פסקה רמז 167
פסקה רמח 167
פסקה רמט 168
פסקה רנ 169
פסקה רנא 169
פסקה רנב 169
פסקה רנג 170
פסקה רנד 170

פסקה רנה 170
פסקה רנו 171
פסקה רנז 171
פסקה רנח 171
פסקה רנט 171
פסקה רס 172
פסקה רסא 172
פסקה רסב 173
פסקה רסג 173
פסקה רסד 174
פסקה רסה 174
פסקה רסו 174
פסקה רסז 175
פסקה רסח 175
פסקה רסט 175
פסקה רע 177
פסקה רעא 178
פסקה רעב 178
פסקה רעג 178
פסקה רעד 179
פסקה רעה 179
פסקה רעו 180
פסקה רעז 180
פסקה רעח 180
פסקה רעט 181
פסקה רפ 181
פסקה רפא 181
פסקה רפב 182
פסקה רפג 182
פסקה רפד 183
פסקה רפה 183
פסקה רפו 184
פסקה רפז 185
פסקה רפח 186
פסקה רפט 186
פסקה רצ 187
פסקה רצא 187
פסקה רצב 188
פסקה רצג 189
פסקה רצד 189
פסקה רצה 190
פסקה רצו 190
פסקה רצז 191
פסקה רצח 192
פסקה רצט 192
פסקה ש 192
פסקה שא 192
פסקה שב 195
פסקה שג 195
פסקה שד 196
פסקה שה 196
פסקה שו 198
פסקה שז 207
פסקה שח 209
פסקה שט 210
פסקה שי 211
פסקה שיא 212
פסקה שיב 213
פסקה שיג 214
פסקה שיד 215
פסקה שטו 215
פסקה שטז 216
פסקה שיז 216
פסקה שיח 218

פסקה שיט 220
פסקה שכ 220
פסקה שכא 222
פסקה שכב 223
פסקה שכג 224
פסקה שכד 226
פסקה שכה 227
פסקה שכו 227
פסקה שכז 228
פסקה שכח 228
פסקה שכט 228
פסקה של 229
פסקה שלא 229
פסקה שלב 230
פסקה שלג 230
פסקה שלד 231
פסקה שלה 232
פסקה שלו 232
פסקה שלז 233
פסקה שלח 233
פסקה שלט 233
פסקה שמ 234
פסקה שמא 234
פסקה שמב 235
פסקה שמג 236
פסקה שמד 240
פסקה שמה 240
פסקה שמו 241
פסקה שמז 242
פסקה שמח 242
פסקה שמט 244
פסקה שנ 244
פסקה שנא 244
פסקה שנב 245
פסקה שנג 248
פסקה שנד 249
פסקה שנה 250
פסקה שנו 253
פסקה שנז 255

פסקה א

(דברים א א) **אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה** – וְכִי לֹא נִתְנַבֵּא מֹשֶׁה אֶלָּא אֵלּוּ בִּלְבַד? וַהֲלֹא הוּא כָּתַב כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לא כב): "וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת"! מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה**? מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב טו) "וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט".

כַּיּוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (עמוס א א): "דִּבְרֵי עָמוֹס אֲשֶׁר הָיָה בַנּוֹקְדִים מִתְקוֹעַ אֲשֶׁר חָזָה עַל יִשְׂרָאֵל בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שְׁנָתַיִם לִפְנֵי הָרַעַשׁ", וְכִי לֹא נִתְנַבֵּא עָמוֹס אֶלָּא עַל אֵלּוּ בִּלְבַד? וַהֲלֹא יוֹתֵר מִכָּל חֲבֵרָיו נִתְנַבֵּא! מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "דִּבְרֵי עָמוֹס"? מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת. וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ד א): "שִׁמְעוּ הַדָּבָר הַזֶּה פָּרוֹת הַבָּשָׁן אֲשֶׁר בְּהַר שֹׁמְרוֹן הָעוֹשְׁקוֹת דַּלִּים הָרוֹצְצוֹת אֶבְיוֹנִים, הָאוֹמְרוֹת לַאֲדוֹנֵיהֶם הָבִיאָה וְנִשְׁתֶּה" – אֵלּוּ בָּתֵּי דִינִים שֶׁלָּהֶם.

כַּיּוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (ירמיה ל ד): "וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל יִשְׂרָאֵל וְאֶל יְהוּדָה", וְכִי לֹא נִתְנַבֵּא יִרְמְיָהוּ אֶלָּא אֵלּוּ בִּלְבַד? וַהֲלֹא שְׁנֵי סְפָרִים כָּתַב יִרְמְיָהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה נא סד): "עַד הֵנָּה דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ". מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים"? מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת. וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ל ה-ז): "כִּי כֹה אָמַר ה' קוֹל חֲרָדָה שָׁמַעְנוּ פַּחַד וְאֵין שָׁלוֹם, שַׁאֲלוּ נָא וּרְאוּ אִם יֹלֵד זָכָר, מַדּוּעַ רָאִיתִי כָל גֶּבֶר יָדָיו עַל חָלָצָיו כַּיּוֹלֵדָה וְנֶהֶפְכוּ כָל פָּנִים לְיֵרָקוֹן, הוֹי כִּי גָדוֹל הַיּוֹם הַהוּא מֵאַיִן כָּמֹהוּ וְעֵת צָרָה הִיא לְיַעֲקֹב וּמִמֶּנָּה יִוָּשֵׁעַ".

כַּיּוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (שמואל ב כג א): "וְאֵלֶּה דִּבְרֵי דָוִד הָאַחֲרוֹנִים", וְכִי לֹא נִתְנַבֵּא דָּוִד אֶלָּא אֵלּוּ בִּלְבַד? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (שמואל ב כג ב): "רוּחַ ה' דִּבֶּר בִּי וּמִלָּתוֹ עַל לְשׁוֹנִי"! מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "וְאֵלֶּה דִּבְרֵי דָוִד הָאַחֲרוֹנִים"? מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת, וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב כג ו): "וּבְלִיַּעַל כְּקוֹץ מֻנָּד כֻּלָּהֶם כִּי לֹא בְיָד יִקָּחוּ".

כַּיּוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (קהלת א א): "דִּבְרֵי קֹהֶלֶת בֶּן דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלָם", וְכִי לֹא נִתְנַבֵּא שְׁלֹמֹה אֶלָּא אֵלּוּ בִּלְבַד? וַהֲלֹא שְׁלֹשָׁה סְפָרִים כָּתַב, וְחֲצִי חָכְמָתוֹ מָשָׁל הָיָה! מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "דִּבְרֵי קֹהֶלֶת"? מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת. וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת א ה-ז): "וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ" וְגוֹ', "הוֹלֵךְ אֶל דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל צָפוֹן סוֹבֵב סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ" – זֶה הוּא מִזְרָח וּמַעֲרָב וְגוֹ', "כָּל הַנְּחָלִים הוֹלְכִים אֶל הַיָּם", כְּנֶה אֶת הָרְשָׁעִים בַּחַמָּה וּבַלְּבָנָה וּבַיָּם, שֶׁאֵין לָהֶם מַתָּן שָׂכָר.

אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל, אִלּוּ הוֹכִיחַ מִקְצָתָם הָיוּ אֵלּוּ שֶׁבַּשּׁוּק אוֹמְרִים: כָּךְ הֱיִיתֶם שׁוֹמְעִים מִבֶּן עַמְרָם וְלֹא הֱיִיתֶם מְשִׁיבִים לוֹ דָּבָר? כָּךְ מִכָּךְ! אִלּוּ הָיִינוּ שָׁם הָיִינוּ מְשִׁיבִים לוֹ אַרְבַּע וְחָמֵשׁ פְּעָמִים עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר!

דָּבָר אַחֵר: **אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל**, מִלַּמֵּד שֶׁכִּנָּסָם מֹשֶׁה מִגְּדוֹלָם וְעַד קְטַנָּם וְאָמַר לָהֶם: הֲרֵינִי מוֹכִיחֲכֶם! כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּשׁוּבָה יָבוֹא וְיֹאמַר!

דָּבָר אַחֵר: **אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל**, מִלַּמֵּד שֶׁהָיוּ כֻלָּם בַּעֲלֵי תוֹכָחָה וְיכוֹלִים לַעֲמֹד בַּתּוֹכָחוֹת. אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן: הָעֲבוֹדָה, אִם יֵשׁ בַּדּוֹר הַזֶּה מִי שֶׁיָּכוֹל לְהוֹכִיחַ! אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הָעֲבוֹדָה, אִם יֵשׁ בַּדּוֹר הַזֶּה מִי שֶׁיָּכוֹל לְקַבֵּל תּוֹכָחוֹת! אָמַר רַבִּי עֲקִיבָה: הָעֲבוֹדָה, אִם יֵשׁ בַּדּוֹר הַזֶּה שֶׁיּוֹדֵעַ הֵיאַךְ מוֹכִיחִים. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: מֵעִיד אֲנִי עָלַי שָׁמַיִם וְאָרֶץ שֶׁיּוֹתֵר מֵחֲמִשָּׁה פְּעָמִים נִתְקַנְתֵּר עַל יְדֵי עֲקִיבָה לְפָנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּיִבְנֶה, שֶׁהָיִיתִי קוֹבֵל עָלָיו וְהָיָה מְקַנְתְּרוֹ, וְכָל כָּךְ יוֹדֵעַ אֲנִי בּוֹ שֶׁהָיָה מוֹסִיף בִּי אַהֲבָה עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (משלי ט ח): "אַל תּוֹכַח לֵץ פֶּן יִשְׂנָאֶךָּ הוֹכַח לְחָכָם וְיֶאֱהָבֶךָּ".

בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, מִלַּמֵּד שֶׁהוֹכִיחָם עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ **בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן**.

בַּמִּדְבָּר, מִלַּמֵּד שֶׁהוֹכִיחָם עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ **בַּמִּדְבָּר**. דָּבָר אַחֵר: **בַּמִּדְבָּר**, מִלַּמֵּד שֶׁהָיוּ נוֹטְלִים בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם קְטַנִּים וְזוֹרְקִים לְתוֹךְ חֵיקוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְאוֹמְרִים לוֹ: בֶּן עַמְרָם מָה אַנּוֹנָה הִתְקַנְתָּ לָהֶם לְאֵלּוּ? מָה פַּרְנָסָה הִתְקַנְתָּ לָהֶם לְאֵלּוּ? רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הֲרֵיהוּ אוֹמֵר (שמות טז ג): "וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי יִתֵּן מוּתֵנוּ בְיַד ה' בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם".

דָּבָר אַחֵר: **בַּמִּדְבָּר**, זֶה הַכְּלָל עַל כָּל מַה שֶּׁעָשׂוּ בַּמִּדְבָּר.

בָּעֲרָבָה, מִלַּמֵּד שֶׁהוֹכִיחָם עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במדבר כה א): "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים" וְגוֹ'.

מוֹל סוּף, מִלַּמֵּד שֶׁהוֹכִיחָם עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ עַל הַיָּם, שֶׁהִמְרוּ עַל הַיָּם וְהִפְכוּ עֹרֶף כְּלַפֵּי מֹשֶׁה שֹׁלֹשׁ מַסָּעוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הִמְרוּ עַל הַיָּם וְהִמְרוּ בְּתוֹךְ הַיָּם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קו ז): "וַיַּמְרוּ עַל יָם בְּיַם סוּף". יָכוֹל לֹא הוֹכִיחָם אֶלָּא בְּתְחִלַּת מַסָּע, בֵּין מַסָּע לְמַסָּע מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בֵּין פָּארָן וּבֵין תֹּפֶל וְלָבָן** – דִּבְרֵי תּוֹכָחוֹת שֶׁתְּפָלּוּ עַל הַמָּן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במדבר כא ה): "וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל". אָמַר לָהֶם: שׁוֹטִים! כָּל עַצְמָם שֶׁל מְלָכִים אֵין בּוֹרְרִים לָהֶם אֶלָּא לֶחֶם קַל שֶׁלֹּא יְהֵא אֶחָד מֵהֶם גּוֹסֶה וְדַלַּרְיָא אוֹחֲזָתוֹ, אֲבָל אַתֶּם בַּטּוֹבָה שֶׁהֵיטַבְתִּי לָכֶם בָּהּ אַתֶּם מִתְרַעֲמִים לְפָנַי? הֲוֵי בִּשְׁטוּת אֲבִיכֶם הֶלְכָתֶם, שֶׁאָמַרְתִּי (בראשית ב יח): "אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ", בַּטּוֹבָה שֶׁהֵיטַבְתִּי לוֹ – בָּהּ נִתְרַעֵם לְפָנַי, וְאָמַר (בראשית ג יב): "הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּ עִמָּדִי הִוא נָתְנָה לִי מִן הָעֵץ וָאֹכֵל".

וַחֲצֵרֹת, אָמַר לָהֶם: לֹא הָיָה לָכֶם לִלְמֹד מִמַּה שֶּׁעָשִׂיתִי לְמִרְיָם בַּחֲצֵרוֹת? אִם לְמִרְיָם הַצַּדֶּקֶת לֹא נָשָׂאתִי לָהּ פָּנִים בַּדִּין, קַל וָחוֹמֶר לִשְׁאָר בְּנֵי אָדָם.

דָּבָר אַחֵר: וּמַה מִּרְיָם שֶׁלֹּא דִבְּרָה אֶלָּא בְּאָחִיהָ הַקָּטָן מִמֶּנָּה כָּךְ נֶעֱנְשָׁה, הַמְדַבֵּר בְּמִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

דָּבָר אַחֵר: וּמַה מִּרְיָם שֶׁכִּשְׁדִּבְּרָה דָּבָר לֹא שָׁמְעָה כָּל בְּרִיָּה אֶלָּא הַמָּקוֹם בִּלְבַד, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יב ב) "וַיִּשְׁמַע ה'", כָּךְ נֶעֱנְשָׁה – הַמְדַבֵּר בִּגְנוּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וְדֵי זָהָב, אָמַר לָהֶם: הָא וְתֵרָה! כָּל מַה שֶּׁעָשִׂיתֶם – מַעֲשֶׂה עֵגֶל קָשֶׁה עָלַי מִן הַכֹּל. הָיָה רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאֶחָד שֶׁעָשָׂה לַחֲבֵרוֹ צָרוֹת הַרְבֵּה. בָּאַחֲרוֹנָה הוֹסִיף לוֹ צָרָה אַחַת, אָמַר לוֹ: הָא וַתֵּרָה! כָּל מַה שֶּׁעָשִׂיתָה לִי – זוֹ קָשָׁה עָלַי יוֹתֵר מִן הַכֹּל. כָּךְ אָמַר לָהֶם הַמָּקוֹם לְיִשְׂרָאֵל: הָא וַתֵּרָה! כָּל מַה שֶּׁעָשִׂיתֶם – מַעֲשֶׂה עֵגֶל קָשֶׁה עָלַי יוֹתֵר מִן הַכֹּל. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאֶחָד שֶׁהָיָה מְקַבֵּל חֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם – וְהָיוּ הַכֹּל מְאַשְּׁרִים אוֹתוֹ. בָּאוּ גּוֹיִם וְקִבְּלָם, בָּאוּ לִסְטִים וְקִבְּלָם; הָיוּ הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים: כָּךְ הִיא וִסְתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, לְקַבֵּל אֶת הַכֹּל. כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: **וְדֵי זָהָב** – לַמַּשְׁכָּן, **וְדֵי זָהָב** – לְעֶגֶל. רַבִּי בְּנָיָה אוֹמֵר: עָבְדוּ יִשְׂרָאֵל עֲבוֹדָה זָרָה – הֲרֵי הֵם חַיָּבִים כְּלָיָה! יָבוֹא זָהָב מִשְׁכָּן וְיכַפֵּר עַל זָהָב עֵגֶל. רַבִּי יוֹסֵי בֶּן חֲנִינָה אוֹמֵר: (שמות כה יז) "וְעָשִׂיתָ כַּפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר", יָבֹא זָהָב כַּפֹּרֶת וְיכַפֵּר עַל זָהָב עֵגֶל.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הֲרֵיהוּ אוֹמֵר **בַּמִּדְבָּר בָּעֲרָבָה** וְגוֹ', אֵלּוּ עֶשְׂרָה נִסְיוֹנוֹת שֶׁנִּסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם בַּמִּדְבָּר, וְאֵלּוּ הֵם: שְׁנַיִם בַּיָּם, שְׁנַיִם בַּמַּיִם, שְׁנַיִם בַּמָּן, שְׁנַיִם בַּשְּׂלָו, אֶחָד בָּעֶגֶל, וְאֶחָד בְּמִדְבַּר פָּארָן בַּמְרַגְּלִים. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי בֶּן דּוֹרְמַסְקִית: יְהוּדָה בְּרַבִּי, לָמָּה אַתָּה מְעַוֵּת עָלֵינוּ אֶת הַכְּתוּבִים? מֵעִיד אֲנִי עָלַי שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁחָזַרְנוּ עַל כָּל הַמָּקוֹמוֹת, וְאֵינָם מְקוֹמוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ אֶלָּא עַל שֵׁם מְאוֹרָע! וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בראשית כו כ-לג): "וַיִּקְרָא שֵׁם הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ... וַיִּקְרָא אוֹתָהּ שִׁבְעָה".

כַּיּוֹצֵא בוֹ דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה: (זכריה ט א) "מַשָּׂא דְבַר ה' בְּאֶרֶץ חַדְרָךְ וְדַמֶּשֶׂק מְנוּחָתוֹ כִּי לַה' עֵין אָדָם וְכֹל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל", זֶה מָשִׁיחַ, שֶׁהוּא חַד לָאֻמּוֹת וְרַךְ לְיִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי בֶּן דּוֹרְמַסְקִית: יְהוּדָה בְּרַבִּי, לָמָּה אַתָּה מְעַוֵּת עָלֵינוּ אֶת הַכְּתוּבִים? מֵעִיד אֲנִי עָלַי שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁאֲנִי מְדַמֶּשֶׂק, וְיֵשׁ שָׁם מָקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ חַדְרָךְ!

אָמַר לוֹ: מָה אַתָּה מְקַיֵּם "וְדַמֶּשֶׂק מְנוּחָתוֹ"? מִנַּיִן שֶׁעֲתִידָה יְרוּשָׁלַיִם לִהְיוֹת מַגַּעַת עַד דַּמֶּשֶׂק? שֶׁנֶּאֱמַר "וְדַמֶּשֶׂק מְנוּחָתוֹ", וְאֵין מְנוּחָתוֹ אֶלָּא יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלב יד) "זֹאת מְנוּחָתִי עֲדֵי עַד"!

אָמַר לוֹ: מָה אַתָּה מְקַיֵּם (ירמיה ל יח) "וְנִבְנְתָה עִיר עַל תִּלָּהּ"? אָמַר לוֹ: שֶׁאֵין עֲתִידָה לָזוּז מִמְּקוֹמָהּ! אָמַר לוֹ, מָה אֲנִי מְקַיֵּם (יחזקאל מא ז) "וְרָחֳבָה וְנָסְבָה לְמַעְלָה לְמַעְלָה לַצְּלָעוֹת כִּי מוֹסַב הַבַּיִת לְמַעְלָה לְמַעְלָה סָבִיב סָבִיב לַבַּיִת עַל כֵּן רֹחַב הַבַּיִת לְמָעְלָה"? שֶׁעֲתִידָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְהִיוֹת מַרְחֶבֶת וְעוֹלָה מִכָּל צְדָדֶיהָ, כִּתְאֵנָה זוֹ שֶׁצָּרָה מִלְּמַטָּה וּרְחָבָה מִלְּמַעְלָה, וְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם עֲתִידִים לְהִיוֹת מַגִּיעִים עַד דַּמֶּשֶׂק!

וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שיר השירים ז ה): "אַפֵּךְ כְּמִגְדַּל הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי דַמָּשֶׂק". וְגַלְיוֹת בָּאוֹת וְחוֹנוֹת בְּתוֹכָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ט א): "וְדַמֶּשֶׂק מְנוּחָתוֹ", וְאוֹמֵר (ישעיה ב ב–ג): "וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא מִגְּבָעוֹת וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם", וְאוֹמֵר: "וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים" וְגוֹ'.

כֵּיוֹצֵא בוֹ דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה: (בראשית מא מג) "וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר לוֹ וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ" – זֶה יוֹסֵף, שֶׁהָיָה אָב בְּחָכְמָה וְרַךְ בְּשָׁנִים. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי בֶּן דּוֹרְמַסְקִית: יְהוּדָה בְּרַבִּי, לָמָּה אַתָּה מְעַוֵּת עָלֵינוּ אֶת הַכְּתוּבִים? מֵעִיד אֲנִי עָלַי שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁאֵין "אַבְרֵךְ" אֶלָּא לְבִרְכַּיִם אַבְרִיכֵם [אַל בַּרְכַּיִס], שֶׁהָיוּ הַכֹּל נִכְנָסִים וְיוֹצְאִים מִתַּחַת יָדוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מא מג): "וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרָיִם".

פסקה ב

(דברים א ב) **אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר שֵׂעִיר עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ**, וְכִי אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחוֹרֵב לְקִבְרוֹת הַתַּאֲוָה, וּמִקִּבְרוֹת הַתַּאֲוָה לַחֲצֵרוֹת, וּמֵחֲצֵרוֹת לְמִדְבַּר פָּארָן? וַהֲלֹא אֵינוֹ אֶלָּא מַהֲלַךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י לג) "וַיִּסְעוּ מֵהַר ה' דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים"! רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: וְכִי לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל מְהַלְּכִים אַחַד עָשָׂר מַסָּעוֹת? וַהֲלֹא אֵינוֹ אֶלָּא מַהֲלַךְ אַרְבָּעִים יוֹם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בְּאֵלְיָהוּ (מלכים א יט ח): "וַיָּקָם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה"! אַחַר שֶׁאָמַרְתִּ אִי אֶפְשָׁר, חֲזוֹר לְךָ לְעִנְיָן הָרִאשׁוֹן.

אַחַד עָשָׂר יוֹם, אִלּוּ זָכוּ יִשְׂרָאֵל – לְאַחַד עָשָׂר יוֹם הָיוּ נִכְנָסִים לָאָרֶץ, אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁקִּלְקְלוּ מַעֲשֵׂיהֶם גִּלְגֵּל הַמָּקוֹם עֲלֵיהֶם אַרְבָּעִים יוֹם אַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יד לד): "בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר תַּרְתֶּם אֶת הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִלּוּ זָכוּ יִשְׂרָאֵל – לִשְׁלֹשָׁה יָמִים הָיוּ נִכְנָסִים לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י לג): "וַאֲרוֹן בְּרִית ה' נֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה", וְאֵין מְנוּחָה אֶלָּא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב ט): "כִּי לֹא בָאתֶם עַד עָתָּה אֶל הַמְּנוּחָה וְאֶל הַנַּחֲלָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ". רַבִּי בְּנָיָה אוֹמֵר: אִלּוּ זָכוּ יִשְׂרָאֵל לְיוֹם אֶחָד הָיוּ נִכְנָסִים לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות

יג ד-ה) "הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי" – מִיָּד. אַבָּא יוֹסֵי בֶּן חָנָן אִישׁ יָנוֹחַ אוֹמֵר מִשּׁוּם אַבָּא כֹּהֵן בֶּן דְּלָיָה: אִלּוּ זָכוּ יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁהֶעֱלוּ פַּרְסוֹת רַגְלֵיהֶם מִן הַיָּם הָיוּ נִכְנָסִים לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים א כא): "עֲלֵה רֵשׁ", מִיָּד, "עֲלֵה רֵשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אַל תִּירָא וְאַל תֵּחָת".

(דברים א ג) **וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ** – מְלַמֵּד שֶׁהַשָּׁנָה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְכִי אֵין אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁהַשָּׁנָה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (אסתר ג יג): "בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר", וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מלכים א ד ז): "וְלִשְׁלֹמֹה שְׁנֵים עָשָׂר נְצִיבִים עַל כָּל יִשְׂרָאֵל", וְאוֹמֵר (מלכים א ד יט): "וּנְצִיב אֶחָד אֲשֶׁר בָּאָרֶץ". אֵיזֶהוּ אֶחָד? זֶה חֹדֶשׁ הָעִבּוּר. רַבִּי בְּנָיָה אוֹמֵר: וְכִי עַד שֶׁלֹּא עָמַד שְׁלֹמֹה לֹא הָיֵינוּ יוֹדְעִים שֶׁהַשָּׁנָה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (דברים לא ב): "וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם", שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר "הַיּוֹם", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "הַיּוֹם"? – הַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי. דָּבָר אַחֵר: "הַיּוֹם", מְלַמֵּד שֶׁבְּאוֹתוֹ הַיּוֹם שָׁלְמוּ לוֹ מֵעֵת לְעֵת, וְאוֹמֵר (יהושע ד יט): "וְהָעָם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן", הָא צֵא וּמְנֵה שִׁלּשִׁים וּשְׁלֹשָׁה יוֹם לְמַפְרֵעַ, וְאַתָּה מוֹצֵא שֶׁהַשָּׁנָה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ.

דָּבָר אַחֵר: **וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה**, מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הוֹכִיחָם אֶלָּא סָמוּךְ לַמִּיתָה. מִמִּי לָמַד? מִיַּעֲקֹב, שֶׁלֹּא הוֹכִיחַ אֶת בָּנָיו אֶלָּא סָמוּךְ לַמִּיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מט א): "וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים", (בראשית מט ג): "רְאוּבֵן בְּכֹרִי". וְכִי אֵין אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁרְאוּבֵן בְּכוֹר? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁאָמַר לוֹ: רְאוּבֵן בְּנִי, אוֹמַר לְךָ מִפְּנֵי מָה לֹא הוֹכַחְתִּיךָ כָּל הַשָּׁנִים הַלָּלוּ: כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּנִּיחֵנִי וְתֵלֵךְ וְתִדְבַּק בְּעֵשָׂו אָחִי! וּמִפְּנֵי אַרְבָּעָה דְבָרִים אֵין מוֹכִיחִים אֶת הָאָדָם אֶלָּא סָמוּךְ לַמִּיתָה: כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מוֹכִיחוֹ וְחוֹזֵר וּמוֹכִיחוֹ, וְשֶׁלֹּא יְהֵא חֲבֵרוֹ רוֹאֵהוּ וּמִתְבַּיֵּשׁ מִמֶּנּוּ, וְשֶׁלֹּא יְהֵא בְּלִבּוֹ עָלָיו, וּכְדֵי שֶׁיִּפָּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ בְּשָׁלוֹם, שֶׁהַתּוֹכָחָה מְבִיאָה לִידֵי שָׁלוֹם!

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כא כה): "וְהוֹכִיחַ אַבְרָהָם אֶת אֲבִימֶלֶךְ", מַהוּ אוֹמֵר? (בראשית כא כז) "וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית"! וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּיִצְחָק (בראשית כו כז): "וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי מֵאִתְּכֶם"; מַהוּ אוֹמֵר? (בראשית כו לא) "וַיִּשָּׁבְּעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיְשַׁלְּחֵם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ מֵאִתּוֹ בְּשָׁלוֹם"!

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בִּיהוֹשֻׁעַ, שֶׁלֹּא הוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל אֶלָּא סָמוּךְ לַמִּיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע כד טו): "וְאִם רַע בְּעֵינֵיכֶם לַעֲבֹד אֶת ה' בַּחֲרוּ לָכֶם הַיּוֹם אֶת מִי תַּעֲבֹדוּן", וְאוֹמֵר (יהושע כד כא): "וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֹא כִּי אֶת ה' נַעֲבֹד וְגוֹ' וַיֹּאמְרוּ עֵדִים". וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בִּשְׁמוּאֵל, שֶׁלֹּא הוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל אֶלָּא סָמוּךְ לַמִּיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א יב ג-ד) "הִנְנִי

עֲנוּ בִי נֶגֶד ה' וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ, וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשַׁקְתָּנוּ וְגוֹ' וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֵד ה' בָּכֶם הַיּוֹם וַיֹּאמֶר עֵד".

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּדָוִד, שֶׁלֹּא הוֹכִיחַ אֶת שְׁלֹמֹה בְּנוֹ אֶלָּא סָמוּךְ לַמִּיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א ב א): "וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד לָמוּת וַיְצַו אֶת שְׁלֹמֹה בְּנוֹ לֵאמֹר אָנֹכִי הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ".

דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְכִי לֹא נִתְנַבֵּא מֹשֶׁה אֶלָּא יֵאלֶה הַדְּבָרִים' בִּלְבַד? מִנַּיִן לְכָל הַדִּבְּרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, הַקַּלּוֹת וְהַחֲמוּרוֹת, הַגְּזֵרוֹת שָׁווֹת הַכְּלָלוֹת וְהַפְּרָטוֹת הַגּוּפִים וְהַדְּקְדּוּקִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **דִּבֶּר מֹשֶׁה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ אֲלֵהֶם**.

פסקה ג

(דברים א ד) **אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֶת סִיחֹן**, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁיָּצָא הוּא וְחֵילוֹתָיו לַמִּדְבָּר. אָמְרוּ לוֹ חֵילוֹתָיו: תֵּן לָנוּ גְלוּסְקָאוֹת חַמּוֹת! אָמַר לָהֶם: אֲנִי נוֹתֵן! שׁוּב אָמְרוּ לוֹ חֵילוֹתָיו: תֵּן לָנוּ גְלוּסְקָאוֹת חַמּוֹת! אָמַר לָהֶם הַפְּרָכוֹס שֶׁלּוֹ: בִּשְׁבִיל שֶׁהַמֶּלֶךְ כָּשֵׁר, מֵאַיִן לוֹ רַחֲיִם, מֵאַיִן לוֹ תַּנּוּרִים בַּמִּדְבָּר?

כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה: אִם מוֹכִיחַ אֲנִי אֶת יִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה, עַכְשָׁיו יֹאמְרוּ עָלַי: בִּשְׁבִיל שֶׁאֵין בּוֹ כֹּחַ לְהַכְנִיסָנוּ לָאָרֶץ וּלְהַפִּיל סִיחוֹן וְעוֹג לְפָנֵינוּ הוּא מוֹכִיחֵנוּ. הוּא לֹא עָשָׂה כֵּן, אֶלָּא לְאַחַר שֶׁהִכְנִיסָם לָאָרֶץ וְהִפִּיל סִיחוֹן וְעוֹג לִפְנֵיהֶם – אַחַר כָּךְ הוֹכִיחָם. לְכָךְ נֶאֱמַר: **אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי**.

אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן, אִלּוּ לֹא הָיָה סִיחוֹן קָשֶׁה, וְשָׁרוּי בְּחֶשְׁבּוֹן – קָשֶׁה הָיָה, שֶׁהַמְּדִינָה קָשֶׁה. וְאִלּוּ לֹא הָיְתָה מְדִינָה קָשֶׁה, וְסִיחוֹן שָׁרוּי בְּתוֹכָהּ – קָשֶׁה הָיָה, שֶׁהַמֶּלֶךְ קָשֶׁה. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, שֶׁהַמֶּלֶךְ קָשֶׁה וְהַמְּדִינָה קָשָׁה!

וְאֵת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן, אִלּוּ לֹא הָיָה עוֹג קָשֶׁה, וְשָׁרוּי בְּעַשְׁתָּרֹת – קָשֶׁה הָיָה, וְאִלּוּ לֹא הָיְתָה מְדִינָה קָשֶׁה, וְעוֹג שָׁרוּי בָּהּ – קָשֶׁה הָיְתָה, שֶׁהַמֶּלֶךְ קָשֶׁה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, שֶׁהַמֶּלֶךְ קָשֶׁה וְהַמְּדִינָה קָשָׁה!

בְּעַשְׁתָּרֹת – שֶׁהָיָה קָשֶׁה כְּעַשְׁתָּרוֹת. **בְּאֶדְרֶעִי** – זֶה מְקוֹם מַלְכוּת.

פסקה ד

(דברים א ה) **בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר** רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין הוֹאִלָה אֶלָּא הַתְחָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים יט ו): "הוֹאֶל נָא וְלִין וְיִיטַב לִבֶּךָ", וְאוֹמֵר (דברי הימים א יז כז): "וְעַתָּה הוֹאַלְתָּ לְבָרֵךְ אֶת בֵּית עַבְדְּךָ לִהְיוֹת לְעוֹלָם לְפָנֶיךָ". וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין הוֹאִלָה אֶלָּא שְׁבוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב כא): "וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת הָאִישׁ", וְאוֹמֵר (שמואל א יד כד): "וַיֹּאֶל שָׁאוּל אֶת הָעָם לֵאמֹר".

בֵּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר, אָמַר לָהֶם: כְּבָר אֲנִי סָמוּךְ לַמִּיתָה. מִי שֶׁשָּׁמַע פָּסוּק אֶחָד וּשְׁכָחוֹ – יָבוֹא וְיִשְׁנָנוּ, פָּרָשָׁה אַחַת וּשְׁכָחָהּ – יָבוֹא וְיִשְׁנָנָהּ, פֶּרֶק אֶחָד וּשְׁכָחוֹ – יָבֹא וְיִשְׁנָנוּ, הֲלָכָה אַחַת וּשְׁכָחָהּ – יָבֹא וְיִשְׁנָנָהּ. לְכָךְ נֶאֱמַר **בֵּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר**.

פסקה ה

(דברים א ו) **ה' אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב לֵאמֹר**, אָמַר לָהֶם: לֹא מֵעַצְמִי אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם, אֶלָּא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם.

רַב לָכֶם שֶׁבֶת בָּהָר הַזֶּה, אָמַר לָהֶם: שָׂכָר הוּא לָכֶם, יְשִׁיבַתְכֶם בָּהָר הַזֶּה: עֲשִׂיתֶם לָכֶם אֶת הַמִּשְׁכָּן, עֲשִׂיתֶם לָכֶם אֶת הַשֻּׁלְחָן, עֲשִׂיתֶם לָכֶם אֶת הַמְּנוֹרָה. דָּבָר אַחֵר: הֲנָיָה הִיא לָכֶם יְשִׁיבַתְכֶם בָּהָר הַזֶּה: קִבַּלְתֶּם עֲלֵיכֶם אֶת הַתּוֹרָה, מִנִּיתֶם עֲלֵיכֶם שִׁבְעִים זְקֵנִים, מִנִּיתֶם עֲלֵיכֶם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרוֹת. הָא הֲנָיָה גְּדוֹלָה הִיא לָכֶם יְשִׁיבַתְכֶם בָּהָר הַזֶּה!

דָּבָר אַחֵר: רַע הוּא לָכֶם יְשִׁיבַתְכֶם בָּהָר הַזֶּה!

(דברים א ז) **פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם וּבֹאוּ**, רַע הוּא הַבַּטָּלָה.

פסקה ו

(דברים א ז) **פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם וּבֹאוּ**, זֶה דֶּרֶךְ עֲרַד וְחָרְמָה. **הַר הָאֱמֹרִי וְאֶל כָּל שְׁכֵנָיו**, זֶה עַמּוֹן וּמוֹאָב וְהַר שֵׂעִיר. **בָּעֲרָבָה**, זֶה מִישׁוֹר שֶׁל צוֹעַר. **בָּהָר**, זֶה הַר הַמֶּלֶךְ. **וּבַשְּׁפֵלָה**, זֶה שְׁפֵלַת לוֹד וּשְׁפֵלַת דָּרוֹם. **וּבַנֶּגֶב וּבְחוֹף הַיָּם**, זֶה עַזָּה וְאַשְׁקְלוֹן וְקֵסָרִין. **אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי**, זֶה גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית י יט): "וַיְהִי גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידוֹן" וְגוֹ'.

וְהַלְּבָנוֹן, אָמַר לָהֶם: כְּשֶׁאַתֶּם נִכְנָסִים לָאָרֶץ צְרִיכִים אַתֶּם לְהַעֲמִיד לָכֶם מֶלֶךְ וְלִבְנוֹת לָכֶם בֵּית הַבְּחִירָה. מִנַּיִן שֶׁאֵין לִבְנוֹן אֶלָּא מֶלֶךְ? שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל יז ג): "בָּא אֶל הַלְּבָנוֹן וַיִּקַּח אֶת צַמֶּרֶת הָאֶרֶז", וְאוֹמֵר (מלכים ב יד ט): "הַחוֹחַ אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן", וְאֵין לִבְנוֹן אֶלָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה כב ו): "גִּלְעָד אַתָּה לִי רֹאשׁ הַלְּבָנוֹן", וְאוֹמֵר (ישעיה י לד): "וְנִקַּף סְבְכֵי הַיַּעַר בַּבַּרְזֶל וְהַלְּבָנוֹן בְּאַדִּיר יִפּוֹל".

דָּבָר אַחֵר: לְמָה קוֹרִים אוֹתוֹ לְבָנוֹן? שֶׁמַּלְבִּין עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה א יח): "אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים – כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ".

עַד הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר פְּרָת, מְלַמֵּד שֶׁרָבוּ וְתָקְפוּ כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. מְשַׁל הֶדְיוֹט אוֹמֵר: עֶבֶד מֶלֶךְ – מֶלֶךְ! הִדָּבֵק לְשִׁחִין – וְיִשְׁתַּחֵן לְךָ!

דָּבָר אַחֵר: שֶׁמַּפְרִיד וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁכְּלָה בַּמַּגְרֵפָה. דָּבָר אַחֵר: **נְהַר פְּרָת** שֶׁפּוֹרֶה וְרֵב עַד שֶׁעוֹבְרִים אוֹתוֹ בִּסְפִינוֹת. הֲרֵי כָּל הַנְּהָרוֹת אוֹמְרִים לִפְרָת: מִפְּנֵי מָה אֵין אַתָּה מַשְׁמִיעַ

קוֹלְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹלֵנוּ הוֹלֵךְ מֵרָחוֹק? אָמַר לָהֶם: מַעֲשַׂי מוֹכִיחִים עָלַי: אָדָם זוֹרֵעַ בִּי זְרִיעָה – עוֹלָה לִשְׁלֹשָׁה יָמִים; נוֹטֵעַ בִּי נְטִיעָה – עוֹלָה לִשְׁלֹשִׁים יוֹם! הֲרֵי הַכָּתוּב מְשַׁבְּחֵנִי: **עַד הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר פְּרָת**.

פסקה ז

(דברים א ח) **רְאֵה נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת הָאָרֶץ**, אָמַר לָהֶם: אֵינִי אוֹמֵר לָכֶם לֹא מֵאֹמֶד וְלֹא מִשְּׁמוּעָה, אֶלָּא מַה שֶּׁאַתֶּם רוֹאִים בְּעֵינֵיכֶם. **בֹּאוּ וּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ**, אָמַר לָהֶם: כְּשֶׁאַתֶּם נִכְנָסִים לָאָרֶץ אֵין אַתֶּם צְרִיכִים כְּלֵי זַיִן, אֶלָּא קוֹבֵעַ דִּיוֹפְטִין – וּמְחַלֵּק.

פסקה ח

(דברים א ח) **אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם**, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב**? אִם לְעָנְיַן שְׁבוּעוֹת אָבוֹת, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר (חבקוק ג ט): "שְׁבֻעוֹת מַטּוֹת אֹמֶר סֶלָה"! מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב**? כְּדַיֵּי אַבְרָהָם בְּעַצְמוֹ, כְּדַיֵּי יִצְחָק בְּעַצְמוֹ, כְּדַיֵּי יַעֲקֹב בְּעַצְמוֹ.

מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁנָּתַן לְעַבְדּוֹ שָׂדֶה אַחַת בְּמַתָּנָה; לֹא נָתָנָהּ לוֹ אֶלָּא כְּמוֹת שֶׁהִיא. עָמַד הָעֶבֶד הַהוּא וְהִשְׁבִּיחָהּ, וְאָמַר: מַה בְּיָדִי? לֹא נָתְנָהּ לִי אֶלָּא כְּמוֹת שֶׁהִיא! חָזַר וּנְטָעָהּ כֶּרֶם, וְאָמַר: מַה בְּיָדִי? לֹא נְתָנָהּ לִי אֶלָּא כְּמוֹת שֶׁהִיא!

כָּךְ כְּשֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת הָאָרֶץ, לֹא נְתָנָהּ לוֹ אֶלָּא כְּמוֹת שֶׁהִיא, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יג יז): "קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה". עָמַד אַבְרָהָם וְהִשְׁבִּיחָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כא לג): "וַיִּטַּע אֶשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע". עָמַד יִצְחָק וְהִשְׁבִּיחָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כו יב): "וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים". עָמַד יַעֲקֹב וְהִשְׁבִּיחָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לג יט): "וַיִּקֶן אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה".

לָתֵת לָהֶם – אֵלּוּ בָּאֵי הָאָרֶץ, **וּלְזַרְעָם** – אֵלּוּ בָנֵיהֶם, **אַחֲרֵיהֶם** – אֵלּוּ שֶׁכָּבְשׁוּ דָּוִד וְיָרְבָעָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מלכים ב יד כה): "הוּא הֵשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבוֹא חֲמָת" וְגוֹ'.

רַבִּי אוֹמֵר: **לָתֵת לָהֶם** – אֵלּוּ עוֹלֵי בָבֶל, **וּלְזַרְעָם** – אֵלּוּ בְּנֵיהֶם, **אַחֲרֵיהֶם** – אֵלּוּ יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ.

פסקה ט

(דברים א ט) **וָאֹמַר אֲלֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר**, אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: לֹא מֵעַצְמִי אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם, אֶלָּא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ.

לֹא אוּכַל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם, אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיָה מֹשֶׁה יָכוֹל לָדוּן אֶת יִשְׂרָאֵל? אָדָם שֶׁהוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם, וְקָרַע לָהֶם אֶת הַיָּם, וְהוֹרִיד לָהֶם אֶת הַמָּן וְהֵגִיז לָהֶם אֶת הַשְּׂלָו, וְעָשָׂה לָהֶם

נִסִּים וּגְבוּרוֹת – וְלֹא הָיָה יָכוֹל לְדוּנָם? אֶלָּא כָּךְ אָמַר לָהֶם: (דברים א י) "ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם" עַל גַּבֵּי דַיְּנֵיכֶם, וְכֵן שְׁלֹמֹה אוֹמֵר (מלכים א ג ט) "וְנָתַתָּ לְעַבְדְּךָ לֵב שֹׁמֵעַ לִשְׁפֹּט אֶת עַמְּךָ", אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיָה שְׁלֹמֹה יָכוֹל לָדוּן אֶת יִשְׂרָאֵל? אָדָם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (מלכים א ה כו): "וַה' נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה", וְאוֹמֵר (מלכים א ה י-יא): "וַתֶּרֶב חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵחָכְמַת כָּל בְּנֵי קֶדֶם וּמִכֹּל חָכְמַת מִצְרָיִם וַיֶּחְכַּם מִכָּל הָאָדָם מֵאֵיתָן הָאֶזְרָחִי וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדַרְדַּע בְּנֵי מָחוֹל וַיְהִי שְׁמוֹ בְכָל הַגּוֹיִם סָבִיב", וְלֹא הָיָה יָכוֹל לְדוּנָם? אֶלָּא כְּךָ אָמַר לָהֶם: אֵינִי כִּשְׁאָר כָּל הַדַּיָּנִים, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם יוֹשֵׁב עַל בֵּימָה שֶׁלּוֹ, דֵּן לַהֲרִיגָה לַחֲנִיקָה לִשְׂרֵפָה וְלִסְקִילָה – וְאֵין בְּכָךְ כְּלוּם, וְאִם חַיָּב לִטּוֹל סֶלַע – נוֹטֵל שְׁנַיִם, שְׁנַיִם – נוֹטֵל שְׁלֹשָׁה, דִּינָר – נוֹטֵל מָנֶה. אֵינִי כֵן, אֶלָּא אִם חִיַּבְתִּי מָמוֹן – נְפָשׁוֹת אֲנִי נִתְבָּע! וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי כב כב): "אַל תִּגְזָל דַּל כִּי דַל הוּא וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַּשָּׁעַר כִּי ה' יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ".

פסקה י

(דברים א י) **וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב**, הֲרֵי אַתֶּם קַיָּמִים כַּיּוֹם. מִכָּן אָמְרוּ: שֶׁבַע כִּתּוֹת שֶׁל צַדִּיקִים בְּגַן עֵדֶן זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ. רִאשׁוֹנָה (תהלים קמ יד): "אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ", שְׁנִיָּה (תהלים סה ה): "אַשְׁרֵי תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ", שְׁלִישִׁית (תהלים פד ה): "אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ", רְבִיעִית (תהלים טו א): "ה' מִי יָגוּר בְּאָהֳלֶךָ", חֲמִישִׁית (תהלים טו א): "מִי יִשְׁכֹּן בְּהַר קָדְשֶׁךָ", שִׁשִּׁית (תהלים כד ג): "מִי יַעֲלֶה בְּהַר ה'", שְׁבִיעִית (תהלים כד ג): "וּמִי יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ".

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: לְשֶׁבַע שְׂמָחוֹת פְּנֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים דּוֹמִים לֶעָתִיד לָבוֹא – לַחַמָּה, לַלְּבָנָה, לָרָקִיעַ, וְלַכּוֹכָבִים, וְלַבָּרָקִים, לְשׁוֹשַׁנִּים, וְלִמְנוֹרַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. לַחַמָּה מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ה לא): "וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ", לַלְּבָנָה מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ו י): "יָפָה כַלְּבָנָה", לָרָקִיעַ (דניאל יב ג): "וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִירוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ", לַכּוֹכָבִים (דניאל יב ג): "וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים", לַבָּרָקִים (נחום ב ה): "כַּבָּרָקִים יְרוֹצֵצוּ", לַשּׁוֹשַׁנִּים (תהלים מה א): "לַמְנַצֵּחַ עַל שׁוֹשַׁנִּים", לִמְנוֹרוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ד ג): "וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגָּלָה וְאֶחָד עַל שְׂמֹאלָהּ".

פסקה יא

(דברים א יא) **ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים**, אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּינוּ מֹשֶׁה, אִי אֶפְשָׁר שֶׁתְּבָרְכֵנוּ! הַמָּקוֹם הִבְטִיחַ אֶת אַבְרָהָם אָבִינוּ (בראשית כב יז): "כִּי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל", וְאַתָּה נוֹתֵן קִצְבָּה לִבְרָכָתֵינוּ! מָשָׁל לְמֶלֶךְ

שֶׁהָיוּ לוֹ נְכָסִים הַרְבֵּה, וְהָיָה לוֹ בֵּן קָטָן, וְהָיָה צָרִיךְ לָצֵאת לְמְדִינַת הַיָּם. אָמַר: אִם אֲנִי מַנִּיחַ נְכָסַי בְּיַד בְּנִי הוּא עוֹמֵד וּמְבַזְבְּזָם, אֶלָּא הֲרֵינִי מְמַנֶּה לוֹ אֶפִּיטְרוֹפּוֹס עַד שֶׁיִּגְדַּל. מִשֶּׁהִגְדִּיל הַבֵּן הַהוּא אָמַר לוֹ לְאֶפִּיטְרוֹפּוֹס: תֵּן לִי כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהִנִּיחַ לִי אַבָּה בְּיָדְךָ! עָמַד וְנָתַן לוֹ מִשֶּׁלּוֹ כְּדֵי פַּרְנָסָתוֹ. הִתְחִיל אוֹתוֹ הַבֵּן מֵצֵר, אָמַר לוֹ: הֲרֵי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁהִנִּיחַ לִי אַבָּה בְּיָדְךָ? אָמַר לוֹ: כָּל מַה שֶּׁנָּתַתִּי לְךָ – לֹא נָתַתִּי לְךָ אֶלָּא מִשֶּׁלִּי; אֲבָל מַה שֶּׁהִנִּיחַ לְךָ אָבִיךָ – הֲרֵיהוּ שָׁמוּר! כָּךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: **ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים** – זוֹ מִשֶּׁלִּי, וְשֶׁלָּכֶם – **וִיבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם** כְּחוֹל יַמִּים וּכְצִמְחֵי אֲדָמָה וְכִדְגֵי הַיָּם וּ"כְכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב".

פסקה יב

(דברים א יב) **אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי טָרְחֲכֶם**, מִלַּמֵּד שֶׁהָיוּ טַרְחָנִים. הָיָה אֶחָד מֵהֶם רוֹאֶה שֵׁנִי נוֹצַת בַּדִּין, אוֹמֵר: יֵשׁ לִי עֵדִים לְהָבִיא, יֵשׁ לִי רְאָיוֹת לְהָבִיא, לְמָחָר אֲנִי דָן, מוֹסִיף אֲנִי עֲלֵיכֶם דַּיָּנִים. לְכָךְ נֶאֱמַר **טָרְחֲכֶם**, מִלַּמֵּד שֶׁהָיוּ טַרְחָנִים.

וּמַשַּׂאֲכֶם, מִלַּמֵּד שֶׁהָיוּ אֶפִּיקוֹרְסִים. הִקְדִּים מֹשֶׁה לָצֵאת – אָמְרוּ: מָה רָאָה בֶּן עַמְרָם לָצֵאת? שֶׁמָּא אֵינוֹ שָׁפוּי בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ? אַחֵר לָצֵאת – אָמְרוּ: מָה רָאָה בֶּן עַמְרָם שֶׁלֹּא לָצֵאת? מָה אַתֶּם סְבוּרִים? יוֹשֵׁב וְיוֹעֵץ עֲלֵיכֶם עֵצוֹת, וּמְחַשֵּׁב עֲלֵיכֶם מַחֲשָׁבוֹת קָשׁוֹת וַחֲמוּרוֹת מִשֶּׁל בֵּית אוֹן, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טז א): "וְאוֹן בֶּן פֶּלֶת בְּנֵי רְאוּבֵן", לְכָךְ נֶאֱמַר **וּמַשַּׂאֲכֶם**, מִלַּמֵּד שֶׁהָיוּ אֶפִּיקוֹרְסִים.

וְרִיבְכֶם, מִלַּמֵּד שֶׁהָיוּ רוֹנְנִים. הָיָה אֶחָד מֵהֶם מוֹצִיא מָנֶה בְּשִׁבְיל לְטוֹל שְׁנַיִם, שְׁנַיִם בְּשִׁבְיל לְטוֹל שְׁלֹשָׁה. לְכָךְ נֶאֱמַר **וְרִיבְכֶם**, מִלַּמֵּד שֶׁהָיוּ רוֹנְנִים.

דָּבָר אַחֵר: **טָרְחֲכֶם וּמַשַּׂאֲכֶם וְרִיבְכֶם**, אִם הִקְדִּים מֹשֶׁה לָצֵאת, אוֹמְרִים: מָה רָאָה בֶּן עַמְרָם שֶׁמִּהֵר לָצֵאת? וּבָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ מְלֻקָּטִים הַגֵּשׁ שֶׁבַּמָּן! אַחֵר לָצֵאת – אוֹמְרִים: אָכֵל וְשָׁתָה וְיָשֵׁן. הָלַךְ מֹשֶׁה בָּאֱמְצַע – אוֹמְרִים: מְבַקֵּשׁ לַעֲמוֹד מִפָּנָיו. הָלַךְ לַצְּדָדִים – אוֹמְרִים: מִצְוָה הָיָה לָנוּ מֵעֲמִידַת זָקֵן, וְהוּא מְבַקֵּשׁ לְעָקְרָהּ מִמֶּנּוּ. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה: הֲלַכְתִּי בָּאֱמְצַע – לֹא יָצָאתִי יְדֵיכֶם, הֲלַכְתִּי לַצְּדָדִים – לֹא יָצָאתִי יְדֵיכֶם!

פסקה יג

(דברים א יג) **הָבוּ לָכֶם**, אֵין הָבוּ אֶלָּא עֵצָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב טז כ): "הָבוּ לָכֶם עֵצָה מַה נַּעֲשֶׂה", (שמות א י) "הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ".

אֲנָשִׁים, וְכִי עָלְתָה עַל דַּעְתֵּנוּ נָשִׁים? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **אֲנָשִׁים**? בַּחֲתִיכָה וּבִפְסִיפָס, אֲנָשִׁים וַתִּיקִים וּכְשֵׁרִים.

חֲכָמִים, זוֹ שֶׁשָּׁאַל אַרְיוֹס אֶת רַבִּי יוֹסֵי, אָמַר לוֹ: אֵי זֶה הוּא חָכָם? אָמַר לוֹ: הַמְקַיֵּם תַּלְמוּדוֹ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא **נָבוֹן**? אָמַר לוֹ: כְּבָר נֶאֱמַר **וּנְבֹנִים**. מַה בֵּין חָכָם לְנָבוֹן? חָכָם דּוֹמֶה לְשֶׁלְחָנִי עָשִׁיר: כְּשֶׁמְּבִיאִים לוֹ לְרְאוֹת – רוֹאֶה, וּכְשֶׁאֵין מְבִיאִים לוֹ לְרְאוֹת – מוֹצִיא מִשֶּׁלּוֹ וְרוֹאֶה. נָבוֹן דּוֹמֶה לְשֶׁלְחָנִי עָנִי: כְּשֶׁמְּבִיאִים לוֹ לְרְאוֹת – רוֹאֶה; כְּשֶׁאֵין מְבִיאִין לוֹ לְרְאוֹת – יוֹשֵׁב וְתוֹהֶה!

וִידֻעִים לִשְׁבָטֵיכֶם, שֶׁיִּהְיוּ יְדוּעִים לָכֶם. הֲרֵי שֶׁנִּתְעַטֵּף בְּטַלִּיתוֹ וּבָא וְיָשַׁב לְפָנַי; אֵינִי יוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה שֵׁבֶט הוּא, אֲבָל אַתֶּם מַכִּירִים אוֹתוֹ, שֶׁאַתֶּם גְּדַלְתֶּם בֵּינֵיהֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר **וִידֻעִים לִשְׁבָטֵיכֶם**, שֶׁיִּהְיוּ יְדוּעִים לָכֶם. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אֵין כָּל יְשִׁיבָה וִישִׁיבָה יוֹשֶׁבֶת עַד שֶׁהַבְּרִיּוֹת מְרַנְּנוֹת אַחֲרֶיהָ, וְאוֹמְרוֹת: מָה רָאָה אִישׁ פְּלוֹנִי לֵישֵׁב, וּמָה רָאָה אִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁלֹּא לֵישֵׁב? לְכָךְ נֶאֱמַר **וִידֻעִים לִשְׁבָטֵיכֶם**, שֶׁיִּהְיוּ יְדוּעִים לָכֶם.

וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם, יָכוֹל אִם מִנִּיתֶם אַתֶּם אוֹתָם מְמוּנִים, וְאִם לָאו אֵינָם מְמוּנִים? תַּלְמוּד לוֹמַר **וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם**: אִם מִנִּיתִים – הֲרֵי הֵם מְמוּנִים, אִם לָאו – אֵינָם מְמוּנִים. יָכוֹל אִם גְּדַלְתֶּם אַתֶּם אוֹתָם הֲרֵי הֵם גְּדוֹלִים, וְאִם לָאו אֵינָם גְּדוֹלִים? תַּלְמוּד לוֹמַר **וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם**: אִם גְּדַלְתִּים – הֲרֵי הֵם גְּדוֹלִים, וְאִם לָאו – אֵינָם גְּדוֹלִים.

דָּבָר אַחֵר: אִם שְׁמַרְתֶּם אֶת דַּבְּרֵיכֶם – הֲרֵי רָאשֵׁיכֶם שְׁמוּרִים, וְאִם לָאו – אֵין רָאשֵׁיכֶם שְׁמוּרִים. דָּבָר אַחֵר: אַל תְּהִי קוֹרֵא **וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם** אֶלָּא "וַאֲשַׁמֵּם בְּרָאשֵׁיכֶם"; מִלַּמֵּד שֶׁאַשְׁמוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל תְּלוּיִים בְּרָאשֵׁי דַּיָּנֵיהֶם; וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל לג ז-ט): "בֶּן אָדָם צֹפֶה נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי דָּבָר וְהִזְהַרְתָּ אוֹתָם מִמֶּנִּי, בְּאָמְרִי לָרָשָׁע וְגוֹ' וְאַתָּה כִּי הִזְהַרְתָּ רָשָׁע" וְגוֹ' (דברים א יד).

פסקה יד

וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת. הָיָה לָכֶם לוֹמַר: רַבֵּינוּ מֹשֶׁה, מִמִּי נָאֶה לִלְמֹד תּוֹרָה: מִמְּךָ, אוֹ מִתַּלְמִידְךָ, אוֹ מִתַּלְמִיד תַּלְמִידְךָ? לֹא מִמְּךָ, שֶׁנִּצְטַעַרְתָּ עָלֶיהָ? כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד כח) "וַיְהִי שָׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה", (דברים ט ט) "וָאֵשֵׁב בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם" וְגוֹ'! אֶלָּא יוֹדֵעַ אֲנִי מַה שֶּׁתַּחַת עִקְבֵי רַגְלֵיכֶם! הֱיִיתֶם אוֹמְרִים: עַכְשָׁיו הוּא מְמַנֶּה עָלֵינוּ דַּיָּנִים, שְׁמוֹנִים אֶלֶף חֹסֶר פְּרוֹטְרוֹט, וְאִם אֵין אֲנִי – בְּנִי, וְאִם אֵין בְּנִי – בֶּן בְּנִי; וְאָנוּ מְבִיאִים לוֹ דּוֹרוֹן – וְהוּא נוֹשֵׂא לָנוּ פָּנִים בַּדִּין! לְכָךְ נֶאֱמַר **וַתַּעֲנוּ אֹתִי**: כְּשֶׁהָיִיתִי מִתְעַצֵּל בַּדְּבָרִים הֱיִיתֶם אוֹמְרִים: יֵעָשֶׂה הַדָּבָר בִּמְהֵרָה!

פסקה טו

(דברים א טו-טז) **וָאֶקַּח אֶת רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וגו', וָאֲצַוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם**, מְשַׁכְּתִים בִּדְבָרִים, אָמַרְתִּי לָהֶם: אַשְׁרֵיכֶם! עַל מִי אַתֶּם בָּאִים לְהִתְמַנּוֹת? עַל בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּקְרְאוּ אַחִים וְרֵעִים, כֻּלָּם חֶמְדָּה וְנֶחֱלָה, צֹאן מַרְעִית – וְכָל לְשׁוֹן חִבָּה!

אֲנָשִׁים חֲכָמִים וִידֻעִים, זוֹ אַחַת מִשֶּׁבַע מִדּוֹת שֶׁאָמַר לוֹ יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה. הָלַךְ וְלֹא מָצָא אֶלָּא שְׁלֹשׁ: **אֲנָשִׁים חֲכָמִים וִידֻעִים**.

וָאֶתֵּן אוֹתָם רָאשִׁים עֲלֵיכֶם, שֶׁיִּהוּ מְכֻבָּדִים עֲלֵיכֶם: רָאשִׁים בְּמִקְחָם, רָאשִׁים בְּמִמְכָּר, רָאשִׁים בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, רָאשִׁים בִּכְנִיסָה וִיצִיאָה: נִכְנָס רֹאשׁוֹן וְיוֹצֵא אַחֲרוֹן. לְכָךְ נֶאֱמַר **וָאֶתֵּן אוֹתָם רָאשִׁים עֲלֵיכֶם** – שֶׁיִּהְיוּ מְכֻבָּדִים עֲלֵיכֶם.

שָׂרֵי אֲלָפִים, שֶׁאִם הָיוּ אֶלֶף תִּשַׁע מֵאוֹת וְתִשְׁעִים וְתִשְׁעָה אֵינוֹ נִתְפָּס אֶלָּא שַׂר אֶלֶף. **שָׂרֵי מֵאוֹת**, שֶׁאִם הָיוּ מֵאָה וְתִשְׁעִים וְתִשְׁעָה אֵינוֹ נִתְפָּס אֶלָּא שַׂר מֵאָה. **שָׂרֵי חֲמִשִּׁים**, שֶׁאִם הָיוּ חֲמִשִּׁים וְאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה אֵינוֹ נִתְפָּס אֶלָּא שַׂר חֲמִשִּׁים. **שָׂרֵי עֲשָׂרוֹת**, שֶׁאִם הָיוּ תִּשְׁעָה עָשָׂר אֵינוֹ נִתְפָּס אֶלָּא שַׂר עֲשָׂרָה.

וְשֹׁטְרִים, אֵלּוּ הַלְוָיִם הַמַּכִּים בְּרְצוּעָה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב יט יא): "וְשֹׁטְרִים הַלְוִיִּם לִפְנֵיכֶם", וְאוֹמֵר (נחמיה ח יא): "וְהַלְוִיִּם מַחְשִׁים לְכָל הָעָם לֵאמֹר הַסּוּ".

פסקה טז

(דברים א טז) **וָאֲצַוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר שָׁמוֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק**, אָמַרְתִּי לָהֶם: הֱיוּ מְתוּנִים בַּדִּין, שֶׁאִם בָּא דִין לְפָנֶיךָ פַּעַם שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ אַל תֹּאמַר כְּבָר בָּא דִין זֶה לְפָנַי וּשְׁנִיתִיו וְשִׁלַּשְׁתִּיו, אֶלָּא הֱיוּ מְתוּנִים בַּדִּין. וְכָךְ הָיוּ אַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה אוֹמְרִים (אבות א א): הֱיוּ מְתוּנִים בַּדִּין וְהַעֲמִידוּ תַּלְמִידִים הַרְבֵּה וַעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה.

בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר, לְשֶׁעָבַר הֱיִיתֶם בִּרְשׁוּת עַצְמְכֶם; עַכְשָׁיו הֲרֵי אַתֶּם עֲבָדִים מְשֻׁעְבָּדִים לַצִּבּוּר!

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וּבְרַבִּי אֶלְעָזָר חַסְמָא, שֶׁהוֹשִׁיבָם רַבָּן גַּמְלִיאֵל בִּישִׁיבָה וְלֹא הִרְגִּישׁוּ בָּהֶם הַתַּלְמִידִים. לְעִתּוֹתֵי עֶרֶב הָלְכוּ וְיָשְׁבוּ לָהֶם אֵצֶל הַתַּלְמִידִים. וְכָךְ הָיְתָה מִדָּתוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל: כְּשֶׁהָיָה נִכְנָס וְאוֹמֵר 'שַׁאֲלוּ' – בְּיָדוּעַ שֶׁאֵין שָׁם קִנְתּוּר, כְּשֶׁהָיָה נִכְנָס וְלֹא הָיָה אוֹמֵר 'שַׁאֲלוּ' – בְּיָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ שָׁם קִנְתּוּר. נִכְנַס וּמָצָא אֶת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וְאֶת רַבִּי אֶלְעָזָר חַסְמָא שֶׁיָּשְׁבוּ לָהֶם אֵצֶל הַתַּלְמִידִים. אָמַר לָהֶם: יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וְאֶלְעָזָר

חַסְמָא, הֲרֵעֹתֶם לַצִּבּוּר, שֶׁאִי אַתֶּם מְבַקְּשִׁים לַעֲשׂוֹת שְׁרָרָה עַל הַצִּבּוּר! לְשֶׁעָבַר הֱיִיתֶם בִּרְשׁוּת עַצְמְכֶם, מִכָּאן וְאֵילָךְ הֲרֵי אַתֶּם עֲבָדִים מְשֻׁעְבָּדִים לַצִּבּוּר.

שָׁמֹעַ בֵּין אַחֵיכֶם, כָּךְ הָיְתָה מִדָּתוֹ שֶׁל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: כְּשֶׁהָיוּ בָּאִים אֶצְלוֹ לִדֵּין לְפָנָיו, אֶחָד יִשְׂרְאֵל וְאֶחָד גּוֹי, אִם בְּדִינֵי יִשְׂרְאֵל – הָיָה מְזַכֶּה אֶת יִשְׂרְאֵל, וְאִם בְּדִינֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם – הָיָה מְזַכֶּה אֶת יִשְׂרְאֵל. אָמַר: מָה אֶכְפַּת לִי? לֹא כָּךְ אָמְרָה תּוֹרָה **שָׁמֹעַ בֵּין אַחֵיכֶם**? רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, אִם בָּא לָדוּן בְּדִינֵי יִשְׂרְאֵל – הֲיֵה דָּן בְּדִינֵי יִשְׂרְאֵל; בְּדִינֵי אֻמּוֹת – הֲיֵה דָּן בְּדִינֵי אֻמּוֹת.

וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק, צַדִּיק בְּצַדְקוֹ תּוֹבֵעַ וּמֵבִיא רְאָיוֹת. מָשָׁל: זֶה עוֹטֵף בְּטַלִּיתוֹ וְזֶה אוֹמֵר שֶׁלִּי הִיא, זֶה חוֹרֵשׁ בְּפָרָתוֹ וְזֶה אוֹמֵר שֶׁלִּי הִיא, זֶה מַחֲזִיק בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְזֶה אוֹמֵר שֶׁלִּי הוּא, זֶה יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְזֶה אוֹמֵר שֶׁלִּי הוּא. לְכָךְ נֶאֱמַר **וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק**, צַדִּיק בְּצַדְקוֹ תּוֹבֵעַ וּמֵבִיא רְאָיוֹת!

בֵּין אִישׁ – לְהוֹצִיא אֶת הַקָּטָן, מִכָּאן אָמְרוּ: אֵין דָּנִים יְתוֹמִים.

בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו – אֵין לִי אֶלָּא בֵּין אִישׁ לְאִישׁ, בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה, בֵּין אִשָּׁה לְאִישׁ, בֵּין אֻמָּה לְמִשְׁפָּחָה, בֵּין מִשְׁפָּחָה לַחֲבֶרְתָּהּ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו** – מִכָּל מָקוֹם.

וּבֵין גֵּרוֹ – זֶה שֶׁאוֹגֵר עָלָיו דְּבָרִים: אָמַר לוֹ, חָרַשְׁתָּ תֶּלֶם בְּתוֹךְ שָׂדִי – וְהוּא אוֹמֵר, לֹא חָרַשְׁתִּי; הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת שׁוֹרִי – וְהוּא אוֹמֵר, לֹא הֵמִית; הֵמִית שׁוֹרְךָ אֶת עַבְדִּי – וְהוּא אוֹמֵר, לֹא הֵמִית. לְכָךְ נֶאֱמַר **וּבֵין גֵּרוֹ** – זֶה שֶׁאוֹגֵר עָלָיו דְּבָרִים.

דָּבָר אַחֵר: **וּבֵין גֵּרוֹ** – זֶה שִׁכֵּנוֹ; דָּבָר אַחֵר: זֶה שׁוֹשְׁבִינוֹ; דָּבָר אַחֵר: זֶה תּוֹתָבוֹ.

פסקה יז

(דברים א יז) **לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט** – זֶה הַמְמֻנֶּה לְהוֹשִׁיב דַּיָּנִים. שֶׁמָּא תֹּאמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי נָאֶה, אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן; אִישׁ פְּלוֹנִי גִּבּוֹר, אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן; אִישׁ פְּלוֹנִי קָרוֹבִי, אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן; אִישׁ פְּלוֹנִי הִלְוָנִי מָמוֹן [הֶלִינִיסְטוֹן] אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן; נִמְצָא מְזַכֶּה אֶת הַחַיָּב וּמְחַיֵּב אֶת הַזַּכַּי, לֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָשָׁע אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, מַעֲלֶה עָלָיו כְּאִלּוּ הִכִּיר פָּנִים בַּדִּין.

כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן, שֶׁמָּא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְעָנִי זֶה – עָשִׁיר זֶה מְצֻוֶּה לְפַרְנְסוֹ; אֲזַכֶּנּוּ וְנִמְצָא מִתְפַּרְנֵס בִּנְקִיּוּת, תַּלְמוּד לוֹמַר: **כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן**.

דָּבָר אַחֵר: **כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן**, שֶׁמָּא תֹּאמַר: הֵיאַךְ אֲנִי פּוֹגֵם כְּבוֹדוֹ שֶׁל עָשִׁיר זֶה בִּשְׁבִיל דִּינָר? אֲזַכֶּנּוּ, וְלִכְשֶׁיֵּצֵא לַחוּץ אֲנִי אוֹמֵר לוֹ יִתֵּן לוֹ שֶׁאַתָּה חַיָּב'. תַּלְמוּד לוֹמַר: **כַּקָּטֹן כַּגָּדוֹל תִּשְׁמָעוּן**.

לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ, שֶׁאִם בָּאִים שְׁנַיִם לְפָנֶיךָ, עַד שֶׁלֹּא תִשְׁמַע לְדִבְרֵיהֶם – אַתָּה רַשַּׁי לִשְׁתּוֹק, מִשֶּׁתִּשְׁמַע לְדִבְרֵיהֶם – אִי אַתָּה רַשַּׁי לִשְׁתּוֹק. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי יז יד) "פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן וְלִפְנֵי הִתְגַּלַּע הָרִיב נְטוֹשׁ", עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּלָּה הַדִּין אַתָּה רַשַּׁי לִשְׁתּוֹק. מִשֶּׁנִּתְגַּלָּה הַדִּין אִי אַתָּה רַשַּׁי לִשְׁתּוֹק. שָׁמַעְתָּ אֶת הַדִּין וְאִי אַתָּה יוֹדֵעַ לְזַכּוֹת אֶת הַזַּכַּאי וּלְחַיֵּב אֶת הַחַיָּב – אַתָּה רַשַּׁאי לִשְׁתּוֹק, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ח טז): "וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שְׁלוֹם". אֵיזֶה הוּא שָׁלוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשְׁפַּט אֱמֶת – הֱוֵי אוֹמֵר זֶה בְּצוּעַ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הַמַּעֲלֶה אֶת הַקָּטָן לְמִקּוֹם גָּדוֹל וְהַגָּדוֹל לְמִקּוֹם קָטָן – זֶה בְּצוּעַ, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כָּל הַמְבַצֵּעַ – הֲרֵי זֶה חוֹטֵא! שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים י ג): "וּבֹצֵעַ בֵּרַךְ נִאֵץ ה'", נִמְצָא זֶה מְשַׁבֵּחַ אֶת הַדִּין – וְזֶה מְנַאֵץ אֶת יוֹצְרוֹ!

לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ, שֶׁמָּא תֹּאמַר: מִתְיָרֵא אֲנִי מִפְּלוֹנִי שֶׁמָּא יַהֲרֹג אֶת בְּנִי, אוֹ שֶׁמָּא יַדְלִיק אֶת גְּדִישִׁי, אוֹ שֶׁמָּא יְקַצֵּץ אֶת נְטִיעוֹתַי – תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא**.

וְכֵן יְהוֹשָׁפָט אוֹמֵר (דברי הימים ב יט ו): "וַיֹּאמֶר אֶל הַשּׁוֹפְטִים רְאוּ מָה אַתֶּם עֹשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפְּטוּ כִּי לַה'".

וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקָּשֶׁה מִכֶּם, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: אַתָּה דָן דִּין קָשֶׁה? חַייֶךָ שֶׁאֲנִי מוֹדִיעֲךָ שֶׁאִי אַתָּה דָן דִּין קָשֶׁה! אֲנִי מֵבִיא עָלֶיךָ דִּין שֶׁתַּלְמִיד תַּלְמִידְךָ יָכוֹל לִשְׁמוֹעַ וְאַתָּה אִי אַתָּה יָכוֹל לִשְׁמוֹעַ, וְאֵיזֶה זֶה? זֶה דִּינָן שֶׁל בְּנוֹת צְלָפְחָד, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במדבר כז ה): "וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה'". כֵּיוָצֵא בּוֹ אַתָּה אוֹמֵר (שמואל א ט יח-יט): "וַיִּגַּשׁ שָׁאוּל אֶת שְׁמוּאֵל בְּתוֹךְ הַשָּׁעַר וְגוֹ' וַיַּעַן שְׁמוּאֵל אֶת שָׁאוּל וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הָרֹאֶה", אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה הוּא רוֹאֶה? אֲנִי מוֹדִיעֲךָ שֶׁאִי אַתָּה רוֹאֶה! אֵימָתַי הוֹדִיעוֹ? בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ (שמואל א טז א): "מַלֵּא קַרְנְךָ שֶׁמֶן וְלֵךְ אֶשְׁלָחֲךָ אֶל יִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי כִּי רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מֶלֶךְ", מַהוּ אוֹמֵר? (שמואל א טז ו) "וַיְהִי בְּבוֹאָם וַיַּרְא אֶת אֱלִיאָב וַיֹּאמֶר אַךְ נֶגֶד ה' מְשִׁיחוֹ", אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא אָמַרְתָּ "אָנֹכִי הָרֹאֶה"? (שמואל א טז ז) "אַל תַּבֵּט אֶל מַרְאֵהוּ וְאֶל גְּבֹהַּ קוֹמָתוֹ כִּי מְאַסְתִּיהוּ".

פסקה יח

(דברים א יח) **וָאֲצַוֶּה אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא** לֵאמֹר **אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן**, אֵלּוּ עֲשָׂרָה דְּבָרִים שֶׁבֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת.

(דברים א יט) **וַנִּסַּע מֵחֹרֵב וַנֵּלֶךְ אֵת כָּל הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא**, בְּנֵי אָדָם שֶׁרָאוּ נְחָשִׁים כְּקוֹרוֹת וְעַקְרַבִּים כְּקִשְׁתוֹת סְרוּחִים וּמְשֻׁלָּכִים לִפְנֵיהֶם, עֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר **אֵת**

כָּל הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא? וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה דְּבָרִים שֶׁאֵינָם הִימִירִין – כְּבַשְׁתִּים לִפְנֵיהֶם, דְּבָרִים שֶׁהֵם הִימִירִין עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! לְכָךְ נֶאֱמַר **וְנִסַּע מֵחֹרֵב**.

פסקה יט

(דברים א כ) **וָאֹמַר אֲלֵיכֶם**, אָמַר לָהֶם: לֹא מֵעַצְמִי אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם, אֶלָּא מִפִּי הַקָּדֹשׁ אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם.

בָּאתֶם עַד הַר הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁמָּסַר אֶת בְּנוֹ לְפִידָגוֹג וְהָיָה מְחַזְּרוֹ וּמַרְאֶה אוֹתוֹ, וְאוֹמֵר לוֹ: כָּל הַגְּפָנִים הָאֵלּוּ שֶׁלְּךָ! כָּל הַזֵּיתִים הָאֵלּוּ שֶׁלְּךָ! מְשַׁיֵּעַ לְהַרְאוֹתוֹ אָמַר לוֹ: כָּל מַה שֶּׁאַתָּה רוֹאֶה שֶׁלְּךָ הוּא! כָּךְ כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר הָיָה מֹשֶׁה אוֹמֵר לָהֶם (דברים ח ז): "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם עֲיָנוֹת וּתְהֹמוֹת יוֹצְאִים בַּבִּקְעָה וּבָהָר", כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לָאָרֶץ אָמַר לָהֶם: **בָּאתֶם עַד הַר הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ**. אִם תֹּאמְרוּ, לֹא הִגִּיעַ זְמַן – הִגִּיעַ זְמַן!

רְאֵה נָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ, אֵינִי אוֹמֵר לָכֶם לֹא מֵאוֹמֶד וְלֹא מִשְּׁמוּעָה, אֶלָּא מַה שֶּׁאַתֶּם רוֹאִים בְּעֵינֵיכֶם. **עֲלֵה רַשׁ** מִיָּד! (דברים א כא) **עֲלֵה רַשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֶיךָ לָךְ**!

פסקה כ

(דברים א כב) **וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם וַתֹּאמְרוּ** – בְּעֵרְבוּבְיָא. לְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (דברים ה כ): "וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם", יְלָדִים מְכַבְּדִים אֶת הַזְּקֵנִים, זְקֵנִים מְכַבְּדִים אֶת הָרָאשִׁים, וְכָאן הוּא אוֹמֵר: **וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם**, **וַתֹּאמְרוּ** בְּעֵרְבוּבְיָא, יְלָדִים דּוֹחֲפִים אֶת הַזְּקֵנִים, זְקֵנִים דּוֹחֲפִים אֶת הָרָאשִׁים.

וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: עֲלוּבִים בְּנֵי אָדָם שֶׁכָּךְ בִּקְּשׁוּ לָהֶם מְרַגְּלִים, אָמַר לָהֶם: אִם כְּשֶׁהֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה (ירמיה ב ו) – לֹא בִקַּשְׁתֶּם לָכֶם מְרַגְּלִים, עַכְשָׁיו שֶׁאַתֶּם נִכְנָסִים לְאֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה, לְאֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ – בִּקַּשְׁתֶּם לָכֶם מְרַגְּלִים?

וְיָשִׁיבוּ אֹתָנוּ דָּבָר, בְּאֵיזֶה לָשׁוֹן הֵם מְדַבְּרִים.

אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה בָּהּ, אֵין לְךָ דֶּרֶךְ שֶׁאֵין בָּהּ עֲקֻמּוֹת, אֵין לְךָ דֶּרֶךְ שֶׁאֵין בָּהּ כְּמָנוֹת, אֵין לְךָ דֶּרֶךְ שֶׁאֵין בָּהּ פְּרִשׁוֹת.

וְאֶת הֶעָרִים אֲשֶׁר נָבוֹא אֲלֵיהֶן, לֵידַע בְּאֵיזֶה דֶּרֶךְ אָנוּ בָּאִים עֲלֵיהֶם.

פסקה כא

(דברים א כג) **וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר**, בְּעֵינַי הָיָה טוֹב, וְלֹא בְּעֵינֵי מָקוֹם. אִם בְּעֵינָיו הָיָה טוֹב, לָמָּה נִכְתַּב עִם דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת? מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ: מְכוֹר אַתָּה לִי חֲמוֹרְךָ זֶה? אָמַר לוֹ הֵן; נוֹתֵן אַתָּה לִי לְנִסָּיוֹן? אָמַר לוֹ הֵן, בֹּא אַתָּה וַאֲנִי אַרְאֶךָּ כַּמָּה נוֹשֵׂא בָּהָר, כַּמָּה נוֹשֵׂא בַּבִּקְעָה! כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁאֵין מְעַכְּבוֹ כְּלוּם אָמַר: אוֹי לִי, דּוֹמֶה זֶה שֶׁאֵין מְעַכֵּב עָלַי אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְשַׁאת אֶת מָעוֹתַי! לְכָךְ נֶאֱמַר **וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר**.

וָאֶקַּח מִכֶּם שְׁנַיִם עָשָׂר אֲנָשִׁים, מִן הַבְּרוּרִים שֶׁבָּכֶם, מִן הַמְסֻלְתִּים שֶׁבָּכֶם.

אִישׁ אֶחָד לַשָּׁבֶט, מָה אֲנִי צָרִיךְ? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר **וָאֶקַּח מִכֶּם שְׁנַיִם עָשָׂר אֲנָשִׁים**! מַגִּיד שֶׁלֹּא הָיָה שֵׁבֶט לִוִּי עִמָּהֶם.

פסקה כב

(דברים א כד) **וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ הָהָרָה**, מַגִּיד שֶׁדֶּרֶךְ מְרַגְּלִים לַעֲלוֹת בָּהָר. וְכֵן רָחָב אוֹמֶרֶת לִשְׁלוּחֵי יְהוֹשֻׁעַ (יהושע ב טז): "הָהָרָה לְכוּ פֶּן יִפְגְּעוּ בָכֶם הָרוֹדְפִים", מַגִּיד שֶׁשָּׁרַת עָלֶיהָ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁאִלּוּ לֹא שָׁרַת עָלֶיהָ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מֵאַיִן הָיְתָה יוֹדַעַת שֶׁעֲתִידִים לַחֲזֹר לְאַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁשָּׁרַת עָלֶיהָ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ.

וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל אֶשְׁכֹּל, מְלַמֵּד שֶׁנִּקְרָא עַל שֵׁם סוֹפוֹ. כַּיּוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (שמות ג א): "וַיָּבֹא אֶל הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה", מַגִּיד שֶׁנִּקְרָא עַל שֵׁם סוֹפוֹ.

וַיְרַגְּלוּ אֹתָהּ, מְלַמֵּד שֶׁהָלְכוּ בָהּ אַרְבָּעָה אוֹמָנִים שְׁתִּי וְעֵרֶב.

פסקה כג

(דברים א כה) **וַיִּקְחוּ בְיָדָם מִפְּרִי הָאָרֶץ**, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: עֲלוּבִים בְּנֵי אָדָם שֶׁכָּךְ נָטְלוּ בְיָדָם, כְּאָדָם שֶׁנּוֹטֵל בְּאִסָּר תְּאֵנִים, בְּאִסָּר עֲנָבִים – כָּךְ נָטְלוּ בְיָדָם.

וַיּוֹרִדוּ אֵלֵינוּ, מַגִּיד שֶׁאֶרֶץ כְּנַעַן גְּבוֹהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יג ל): "עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ", (במדבר יג כא) "וַיַּעֲלוּ וַיָּתֻרוּ אֶת הָאָרֶץ", (במדבר יג כב) "וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב", (בראשית מה כה) "וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרַיִם".

וַיָּשִׁיבוּ אֹתָנוּ דָּבָר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ, וְכִי לְטוֹבָתָהּ אָמְרוּ? וַהֲלֹא לֹא אָמְרוּ אֶלָּא לְרָעָתָהּ! מִי אָמַר טוֹבָתָהּ? יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב, אַף עַל פִּי כֵן (דברים א כו) "וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלוֹת וַתַּמְרוּ אֶת פִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם"!

פסקה כד

(דברים א כז) **וַתֵּרָגְנוּ בְאָהֳלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ בְּשִׂנְאַת**, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים בְּתוֹךְ מִשְׁכְּנֵיהֶם וְאוֹמְרִים דְּבָרִים כְּמִתְלַהֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כו כב): "דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִים", אֲבָל סַכִּין יָרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם וּבָקְעָה אֶת כְּרֵסָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵם יָרְדוּ חַדְרֵי בָטֶן".

דָּבָר אַחֵר: מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים בְּתוֹךְ מִשְׁכְּנֵיהֶם, וּמְבַכִּים כְּמֵת לָהֶם. נוֹטְלִים אֶת בְּנֵיהֶם וְאוֹמְרִים לָהֶם: אוֹי לָכֶם דְּוַיִּים, אוֹי לָכֶם סְגוּפִים, לְמָחָר יְהוּ הוֹרְגִים מִכֶּם, יְהוּ שׁוֹבִים מִכֶּם, יְהוּ צוֹלְבִים מִכֶּם עַל הַצְּלוּב. נוֹטְלִים אֶת בְּנוֹתֵיהֶם וְאוֹמְרִים לָהֶן: אוֹי לָכֶן דְּוַיּוֹת, אוֹי לָכֶן סְגוּפוֹת, לְמָחָר יְהוּ הוֹרְגִים מִכֶּן, יְהוּ שׁוֹבִים מִכֶּן, יְהוּ מַעֲמִידִים מִכֶּן בְּקָלוֹן.

בְּשִׂנְאַת ה' אֹתָנוּ, אִיפְשָׁר שֶׁהַמָּקוֹם שׂוֹנֵא אֶת יִשְׂרָאֵל? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (מלאכי א ב): "אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר ה'"! אֶלָּא הֵם שֶׁשּׂוֹנְאִים אֶת הַמָּקוֹם! מָשָׁל הֶדְיוֹט אוֹמֵר: מָה דִּבְלְבָּךְ עַל רָחֲמָךְ – מָה דִּבְלְבֵּהּ עָלָךְ.

לָתֵת אוֹתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ז ט): "וְיִשְׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִי וְכָל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְנָסַבּוּ עָלֵינוּ וְהִכְרִיתוּ אֶת שְׁמֵנוּ מִן הָאָרֶץ, וּמַה תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל"?

פסקה כה

(דברים א כח) **אָנָה אֲנַחְנוּ עֹלִים אַחֵינוּ הֵמַסּוּ אֶת לְבָבֵנוּ לֵאמֹר**, אָמְרוּ לוֹ, רַבֵּינוּ מֹשֶׁה, אִלּוּ מִבְּנֵי אָדָם אֲחֵרִים הָיִינוּ שׁוֹמְעִים דְּבָרִים הַלָּלוּ לֹא הָיִינוּ מַאֲמִינִים, אֶלָּא מִבְּנֵי אָדָם שֶׁבָּנִינוּ בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵינוּ בְּנוֹתֵיהֶם.

עַם גָּדוֹל, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ גְּבוֹהִים בְּקוֹמָה.

וָרָב, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מְרֻבִּים בְּאוּכְלוּסִים.

עָרִים גְּדֹלוֹת וּבְצוּרוֹת בַּשָּׁמָיִם, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: דִּבְּרוּ כְתוּבִים לְשׁוֹן הֲבַיי, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט א): "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת הַיַּרְדֵּן", אֲבָל מַה שֶּׁאָמַר הַמָּקוֹם לְאַבְרָהָם אָבִינוּ (בראשית כו ד): "וְהִרְבֵּיתִי אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם", (בראשית יג טז) "וְשַׂמְתִּי אֶת זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ" – אֵינָם דִּבְרֵי הֲבַיי.

וְגַם בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם, מְלַמֵּד שֶׁרָאוּ שָׁם עֲנָקִים עַל גַּבֵּי עֲנָקִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עג ו): "לָכֵן עֲנָקַתְמוֹ גַּאֲוָה".

(דברים א כט) **וָאֹמַר אֲלֵכֶם**, אָמַר לָהֶם: לֹא מֵעַצְמִי אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם, אֶלָּא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם.

לֹא תַעֲרֹצוּן וְלֹא תִירְאוּן מֵהֶם, מִפְּנֵי מָה? – כִּי (דברים א ל) **ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהוֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם**, אָמַר לָהֶם: מִי שֶׁעָשָׂה לָכֶם נִסִּים בְּמִצְרַיִם וְכָל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ הוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת לָכֶם נִסִּים בִּכְנִיסַתְכֶם לָאָרֶץ.

כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם, אִם אֵין אַתֶּם מַאֲמִינִים לְהַבָּא – הַאֲמִינוּ לְשֶׁעָבַר.

פסקה כו

(דברים ג כג) **וָאֶתְחַנַּן אֶל ה' בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר**, זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (משלי יח כג) "תַּחֲנוּנִים יְדַבֵּר רָשׁ וְעָשִׁיר יַעֲנֶה עַזּוּת".

שְׁנֵי פַּרְנָסִים טוֹבִים עָמְדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל: מֹשֶׁה וְדָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. מֹשֶׁה אָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עֲבֵרָה שֶׁעָבַרְתִּי תִּכָּתֵב אַחֲרַי, שֶׁלֹּא יְהוּ הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים: דּוֹמֶה שֶׁזִּיֵּף מֹשֶׁה בַּתּוֹרָה אוֹ שֶׁאָמַר דָּבָר שֶׁלֹּא נִצְטַוָּה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁגָּזַר וְאָמַר: כָּל מִי שֶׁאוֹכַל פִּגְּי שְׁבִיעִית יִהְיוּ מְחַזְּרִים אֹתוֹ בַּקַּנְפּוֹן. הָלְכָה אִשָּׁה אַחַת בַּת טוֹבִים, לִקְּטָה וְאָכְלָה פִּגְּי שְׁבִיעִית, וְהָיוּ מְחַזְּרִים אוֹתָהּ בַּקַּנְפּוֹן. אָמְרָה לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ, הוֹדִיעַ סַרְחוֹנִי, שֶׁלֹּא יְהוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה אוֹמְרִים דּוֹמֶה שֶׁנִּמְצָא בָּהּ דָּבָר נְאוּף אוֹ שֶׁנִּמְצָא בָּהּ דָּבָר כְּשָׁפִים. הֵם רוֹאִים פַּגִּים תְּלוּיִים בְּצַוָּארִי וְיוֹדְעִים שֶׁבִּשְׁבִילָם אֲנִי מְחַזֶּרֶת. כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַמָּקוֹם: עֲבֵרָה שֶׁעָבַרְתִּי – תִּכָּתֵב אַחֲרַי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲרֵינִי כוֹתְבָהּ, שֶׁלֹּא הָיְתָה אֶלָּא עַל הַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כז יד): "כַּאֲשֶׁר מְרִיתֶם פִּי" וְגוֹ'.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּבָנוֹ עִמּוֹ בְּקָרוּכִין שֶׁלּוֹ. הִגִּיעַ לְמָקוֹם צַר – נֶהֱפְכָה קָרוּכִין שֶׁלּוֹ עַל בְּנוֹ, נִסְמֵת עֵינוֹ, נִקְטְעָה יָדוֹ, נִשְׁבְּרָה רַגְלוֹ. כְּשֶׁהָיָה הַמֶּלֶךְ מַגִּיעַ לְאוֹתוֹ מָקוֹם אוֹמֵר: כָּאן נִזַּק בְּנִי, כָּאן נִסְמֵת עֵינוֹ, כָּאן נִקְטְעָה יָדוֹ, כָּאן נִשְׁבְּרָה רַגְלוֹ. אַף כָּךְ הַמָּקוֹם מַזְכִּיר שָׁלֹשׁ פְּעָמִים מֵי מְרִיבָה מֵי מְרִיבָה מֵי מְרִיבָה, לוֹמַר: כָּאן הִרַגְתִּי אֶת מִרְיָם, כָּאן הִרַגְתִּי אֶת אַהֲרֹן, כָּאן הָרַגְתִּי אֶת מֹשֶׁה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קמא ו): "נִשְׁמְטוּ בִידֵי סֶלַע שׁוֹפְטֵיהֶם".

דָּוִד אָמַר לִפְנֵי הַמָּקוֹם: עֲבֵרָה שֶׁעָבַרְתִּי – לֹא תִכָּתֵב אַחֲרַי! אָמַר לוֹ הַמָּקוֹם: לֹא שָׁוֶה לְךָ! שֶׁיְּהוּ הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים, בִּשְׁבִיל שֶׁאָהַבוֹ מָחַל לוֹ. מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁלָּוָה מִן הַמֶּלֶךְ אֶלֶף כּוֹרִים חִטִּים בְּשָׁנָה. הָיוּ הַכֹּל אוֹמְרִים: אֶפְשָׁר שֶׁזֶּה יָכוֹל לַעֲמֹד בְּאֶלֶף כּוֹרִים חִטִּים בְּשָׁנָה וְאֵינוֹ מְמַשְׁכְּנוֹ הַמֶּלֶךְ? אֶלָּא כָּתַב לוֹ אֶפּוֹכִי! פַּעַם אַחַת שִׁיֵּר וְלֹא שָׁקַל לוֹ כְּלוּם. נִכְנַס הַמֶּלֶךְ לְבֵיתוֹ וְנָטַל בָּנָיו וּבְנוֹתָיו וְהֶעֱמִידָם עַל אֶבֶן הַמֶּכֶר. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יָדְעוּ הַכֹּל שֶׁלֹּא שִׁיֵּר בְּיָדוֹ כְּלוּם. אַף כָּל פֶּרְעָנֻיּוֹת שֶׁהָיוּ בָּאוֹת עַל דָּוִד הָיוּ מְכֻפָּלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב יב ו): "וְאֶת הַכִּבְשָׂה יְשַׁלֵּם אַרְבַּעְתָּיִם". רַבִּי חֲנִינָה אוֹמֵר: "אַרְבַּעְתָּיִם" – שִׁשָּׁה עָשָׂר.

אַף נָתָן הַנָּבִיא בָּא וְהוֹכִיחוֹ עַל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁעָשָׂה. דָּוִד אָמַר (שמואל ב יב יג): "חָטָאתִי לַה'"! מֶה אָמַר לוֹ? "גַּם ה' הֶעֱבִיר חַטָּאתְךָ לֹא תָמוּת". וְאוֹמֵר (תהלים נא ו): "לְךָ לְבַדְךָ חָטָאתִי וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי".

שְׁנֵי פַּרְנָסִים טוֹבִים עָמְדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל: מֹשֶׁה וְדָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ יְכוֹלִים לִתְלוֹת אֶת הָעוֹלָם בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, וְלֹא בִקְּשׁוּ מִן הַמָּקוֹם שֶׁיִּתֵּן לָהֶם אֶלָּא חִנָּם. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה אֵלּוּ, שֶׁיְּכוֹלִים לִתְלוֹת אֶת הָעוֹלָם בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים לֹא בִקְּשׁוּ מִלְּפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיִּתֵּן לָהֶם אֶלָּא חִנָּם, מִי שֶׁאֵינוֹ אֶחָד מֵאֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי רְבָבוֹת מִתַּלְמִידֵי תַּלְמִידֵיהֶם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁלֹּא יְבַקֵּשׁ מִלְּפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיִּתֵּן לוֹ אֶלָּא חִנָּם! דִּבֶּר אַחֵר: **וָאֶתְחַנַּן אֶל ה'**, עֶשְׂרָה לְשׁוֹנוֹת נִקְרֵאת תְּפִלָּה: זְעָקָה, שִׁוְעָה, נְאָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב כג-כד): "וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבוֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם, וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם". נִקְרֵאת בַּצַּר וּקְרִיאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב כב ז): "בַּצַּר לִי אֶקְרָא ה'". נִקְרֵאת רִנָּה וּפְגִיעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ז טז): "וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי". נִקְרֵאת נְפוּל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט כה): "וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי ה'". נִקְרֵאת פְּלוּל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט כו): "וָאֶתְפַּלֵּל אֶל ה'". נִקְרֵאת עֶתִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כה כא): "וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַה' לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ". נִקְרֵאת עֲמִידָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו ל): "וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל" וְגוֹ'. נִקְרֵאת חִלּוּי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב יא): "וַיְחַל מֹשֶׁה" וְגוֹ'. נִקְרֵאת תְּחִנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: **וָאֶתְחַנַּן אֶל ה'**.

בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר, מָשָׁל לִבְנֵי מְדִינָה שֶׁהָיוּ מְבַקְּשִׁים מִלְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶת מְדִינָתָם קְלוֹנְיָא. פַּעַם אַחַת הָיוּ לוֹ שְׁנֵי אוֹיְבִים וְנָפְלוּ לְפָנָיו. אָמְרוּ: הֲרֵי שָׁעָה שֶׁנִּבַקֵּשׁ בָּהּ מִלְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶת מְדִינָתֵנוּ קְלוֹנְיָא! כָּךְ מֹשֶׁה הָיָה מְבַקֵּשׁ מִלְּפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיִּכָּנֵס לָאָרֶץ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁנָּפְלוּ סִיחוֹן וְעוֹג לְפָנָיו, אָמַר: הֲרֵי שָׁעָה שֶׁאֲבַקֵּשׁ בָּהּ מִלְּפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֶכָּנֵס לָאָרֶץ! לְכָךְ נֶאֱמַר **בָּעֵת הַהִוא**.

לֵאמֹר, זֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַמָּקוֹם: הוֹדִיעֵנִי אִם אַתָּה עוֹשֶׂה לִי אִם אִי אַתָּה עוֹשֶׂה לִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי עוֹשֶׂה. (שמות יז ד) "וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה", שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר "לֵאמֹר", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר **לֵאמֹר**? אָמַר לוֹ: הוֹדִיעֵנִי אִם נוֹפֵל אֲנִי בְּיָדָם אִם לָאו. כֵּיוֹצֵא בּוֹ אַתָּה אוֹמֵר (שמות ו יב): "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה'", שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר "לֵאמֹר", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר **לֵאמֹר**? אָמַר לוֹ: הוֹדִיעֵנִי אִם אַתָּה גּוֹאֲלָם אִם לָאו. כֵּיוֹצֵא בּוֹ אַתָּה אוֹמֵר (במדבר יב יג): "וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר אֵל נָא רְפָא", שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר "לֵאמֹר", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר **לֵאמֹר**? הוֹדִיעֵנִי אִם אַתָּה מְרַפֵּא אוֹתָהּ וְאִם לָאו. כֵּיוֹצֵא בּוֹ אַתָּה אוֹמֵר (במדבר כז טו-טז) "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר יִפְקֹד

ה״, שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר ״לֵאמֹר״, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר **לֵאמֹר**? אָמַר לוֹ: הוֹדִיעֵנִי אִם אַתָּה מְמַנֶּה עָלֵיהֶם פַּרְנָסִים אִם לָאו. אַף כָּאן אַתָּה אוֹמֵר **בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר**, שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר ״לֵאמֹר״, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר **לֵאמֹר**? אָמַר לוֹ: הוֹדִיעֵנִי אִם אֶכְנַס לָאָרֶץ אִם לָאו.

(דברים ג כד) **ה׳**, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ה׳ – זוֹ מִדַּת רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד ו): ״ה׳ ה׳ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן״. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אֱלֹהִים – זוֹ מִדַּת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב ח): ״עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם״, וְאוֹמֵר (שמות כב כז): ״אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל״ (דברים ג כד).

פסקה כז

אַתָּה הַחִלּוֹתָ – אַתָּה הִתְרֵתָ לִי נְדָרִי בְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתָּ לִי (שמות ג י): ״לֵךְ וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם״, אָמַרְתִּי לְפָנֶיךָ: אֵינִי יָכוֹל, שֶׁכְּבָר נִשְׁבַּעְתִּי לְיִתְרוֹ שֶׁאֵינִי זָז מֵאֶצְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב כא): ״וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לְשֶׁבֶת אֶת הָאִישׁ״, וְאֵין הוֹאִלָה אֶלָּא שְׁבוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א יד כד): ״וַיּוֹאֶל שָׁאוּל אֶת הָעָם״.

דָּבָר אַחֵר: **אַתָּה הַחִלּוֹתָ** – אַתָּה פָּתַחְתָּ לִי פֶּתַח שֶׁאֶעֱמֹד וְאֶתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ עַל בָּנֶיךָ בְּשָׁעָה שֶׁסָּרְחוּ בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט יד): ״הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם״, וְכִי מֹשֶׁה תָּפוּס הָיָה בַּקֻּדָּשׁ? אֶלָּא כָּךְ אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַתָּה פָּתַחְתָּ לִי פֶּתַח שֶׁאֶעֱמֹד וְאֶתְפַּלֵּל עַל בָּנֶיךָ, וְעָמַדְתִּי וְהִתְפַּלַּלְתִּי עֲלֵיהֶם, וְשָׁמַעְתָּ תְּפִלָּתִי וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנָם. הָיִיתִי סָבוּר שֶׁאֲנִי עִמָּהֶם בִּתְפִלָּה, וְהֵם לֹא הִתְפַּלְּלוּ עָלַי. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: אִם תְּפִלַּת יָחִיד עַל הָרַבִּים כָּךְ נִשְׁמַעַת, תְּפִלַּת הָרַבִּים עַל הַיָּחִיד עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה!

לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ – יֵשׁ שֶׁקְּרָאוּ עַצְמָם עֲבָדִים וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְרָאָם עֲבָדִים, וְיֵשׁ שֶׁקְּרָאוּ עַצְמָם עֲבָדִים וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא קְרָאָם עֲבָדִים, וְיֵשׁ שֶׁלֹּא קְרָאוּ עַצְמָם עֲבָדִים וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְרָאָם עֲבָדִים. אַבְרָהָם קְרָא עַצְמוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח ג): ״אַל נָא תַּעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ״, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְרָאוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כו כד): ״בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עַבְדִּי״. יַעֲקֹב קְרָא עַצְמוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לב יא): ״קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עַבְדֶּךָ״, וְהַמָּקוֹם קְרָאוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מא ח): ״וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי״. מֹשֶׁה קְרָא עַצְמוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר: **לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ**, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְרָאוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יב ז): ״לֹא כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה״. דָּוִד קָרָא עַצְמוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קטז טז): ״אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ״, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְרָאוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב יט לד): ״וְגַנּוֹתִי עַל הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ לְמַעֲנִי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי״, (יחזקאל לז כה) ״וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם״. יְשַׁעְיָה קְרָא עַצְמוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מט ה): ״וְעַתָּה כֹּה אָמַר ה׳ יוֹצְרִי מִבֶּטֶן לְעֶבֶד לוֹ״, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְרָאוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כ ג): ״כַּאֲשֶׁר

הָלַךְ עַבְדִּי יְשַׁעְיָהוּ עָרוֹם וְיָחֵף". שְׁמוּאֵל קָרָא עַצְמוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ג י): "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל דַּבֵּר כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ", וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא קְרָאוֹ עֶבֶד. שִׁמְשׁוֹן קָרָא עַצְמוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים טו יח): "אַתָּה נָתַתָּ בְיַד עַבְדְּךָ אֶת הַתְּשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה", וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא קְרָאוֹ עֶבֶד. שְׁלֹמֹה קָרָא עַצְמוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א ג ט): "וְנָתַתָּ לְעַבְדְּךָ לֵב שֹׁמֵעַ", וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא קְרָאוֹ עֶבֶד אֶלָּא תְּלָאוֹ בְּדָוִד אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א יא יג): "לְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי". אִיּוֹב לֹא קָרָא עַצְמוֹ עֶבֶד וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְרָאוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ב ג): "הֲשַׂמְתָּ לִבְּךָ אֶל עַבְדִּי אִיּוֹב". יְהוֹשֻׁעַ לֹא קָרָא עַצְמוֹ עֶבֶד וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְרָאוֹ עֶבֶד (יהושע כד כט): "וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן עֶבֶד ה'". כָּלֵב לֹא קָרָא עַצְמוֹ עֶבֶד וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְרָאוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יד כד): "וְעַבְדִּי כָלֵב". אֶלְיָקִים לֹא קָרָא עַצְמוֹ עֶבֶד וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְרָאוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כב כ): "וְקָרָאתִי לְעַבְדִּי לְאֶלְיָקִים". זְרֻבָּבֶל לֹא קָרָא עַצְמוֹ עֶבֶד וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְרָאוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (חגי ב כג): "בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם ה' צְבָאוֹת אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי נְאֻם ה' וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם כִּי בְךָ בָחַרְתִּי נְאֻם ה'". דָּנִיֵּאל לֹא קָרָא עַצְמוֹ עֶבֶד וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְרָאוֹ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ו כא): "דָּנִיֵּאל עֶבֶד אֱלָהָא חַיָּא". חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה לֹא קָרְאוּ עַצְמָם עֲבָדִים וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְרָאָם עֲבָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ג כו): "שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ עַבְדוֹהִי דִּי אֱלָהָא עִלָּאָה פֻּקוּ וֱאֵתוֹ". נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים לֹא קָרְאוּ עַצְמָם עֲבָדִים וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְרָאָם עֲבָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ג ז): "כִּי לֹא יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹהִים דָּבָר כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים".

אֶת גְּדֻלָּתְךָ – זֶה בִּנְיַן אָב לְכָל "גְּדֻלָּתְךָ" שֶׁבַּתּוֹרָה.

וְאֶת יָדְךָ הַחֲזָקָה – אֵלּוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (שמות ח א): "נְטֵה אֶת יָדְךָ".

אֲשֶׁר מִי אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ – שֶׁלֹּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם מִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם: אֲפַרְכוֹס יוֹשֵׁב עַל אֲפַרְכְיָא שֶׁלּוֹ – מִתְיָרֵא הוּא מִן סַנְקְתִּידְרוֹס שֶׁלּוֹ שֶׁלֹּא יַחֲזִירֶנּוּ. אַתָּה שֶׁאֵין לְךָ סַנְקְתִּידְרוֹס, מִפְּנֵי מָה אֵין אַתָּה מוֹחֵל לִי? מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם יוֹשֵׁב עַל בִּימָה שֶׁלּוֹ – מִתְיָרֵא הוּא מִפְּנֵי דִּיתוּכוֹס שֶׁלּוֹ, שֶׁלֹּא יַחֲזִירֶנּוּ. אַתָּה שֶׁאֵין לְךָ דִּיתוּכוֹס, מִפְּנֵי מָה אֵין אַתָּה מוֹחֵל לִי?

אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ – בְּמִצְרַיִם, **וְכִגְבוּרוֹתֶיךָ** – עַל הַיָּם. דָּבָר אַחֵר: **כְמַעֲשֶׂיךָ** – בְּמִצְרַיִם, **וְכִגְבוּרוֹתֶיךָ** – עַל הַיַּרְדֵּן.

פסקה כח

(דברים ג כה) **אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה**, אֶפְשָׁר שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מְבַקֵּשׁ מִלְּפָנֵי הַמָּקוֹם שֶׁיִּכָּנֵס לָאָרֶץ? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (דברים ג כז): "כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה"! מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי עֲבָדִים, וְגָזַר עַל אֶחָד מֵהֶם שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן שְׁלֹשִׁים יוֹם. אָמַר: מָה גָּזַר עָלַי, שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן שְׁלֹשִׁים יוֹם? – אֵינִי טוֹעֲמוֹ אֲפִלּוּ שְׁנָה אַחַת, אֲפִלּוּ שְׁתֵּי שָׁנִים. וְכָל כָּךְ לָמָּה? כְּדֵי לְפַיֵּס דִּבְרֵי רַבּוֹ. חָזַר וְגָזַר עַל הַשֵּׁנִי שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן שְׁלֹשִׁים יוֹם. אָמַר: אֶפְשָׁר שֶׁאֲנִי יָכוֹל לִהְיוֹת בְּלֹא יַיִן אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת? וְכָל כָּךְ לָמָּה? כְּדֵי לְחַבֵּב דִּבְרֵי רַבּוֹ. כָּךְ מֹשֶׁה הָיָה מְחַבֵּב דִּבְרֵי הַמָּקוֹם, וּמְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו שֶׁיִּכָּנֵס לָאָרֶץ. לְכָךְ נֶאֱמַר **אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה**.

הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן, הַכֹּל קָרְאוּ אוֹתוֹ הָר: אַבְרָהָם קָרָאוֹ הָר, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כב יד): "אֶשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר ה' יֵרָאֶה", מֹשֶׁה קָרָאוֹ הָר, שֶׁנֶּאֱמַר: **הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה**, דָּוִד קָרָאוֹ הָר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כד ג): "מִי יַעֲלֶה בְהַר ה'", יְשַׁעְיָה קָרָאוֹ הָר, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ב ב): "וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית ה'", גּוֹיִם קָרְאוּ אוֹתוֹ הָר, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ב ג): "וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לְכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה'".

וְהַלְּבָנוֹן, מִנַּיִן שֶׁאֵין לְבָנוֹן אֶלָּא מִקְדָּשׁ? שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה כב ו): "גִּלְעָד אַתָּה לִי רֹאשׁ הַלְּבָנוֹן", וְאוֹמֵר (ישעיה י לד): "וְנִקַּף סְבֻכֵי הַיַּעַר בַּבַּרְזֶל וְהַלְּבָנוֹן בְּאַדִּיר יִפּוֹל", וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ לְבָנוֹן? שֶׁמַּלְבִּין עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה א יח): "אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ"

פסקה כט

(דברים ג כו) **וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלָי**, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: נִתְמַלֵּא עָלַי חֵמָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כְּאִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לְשׂוֹחֵחַ מִפְּנֵי עֶבְרָהּ.

לְמַעַנְכֶם, בִּשְׁבִילְכֶם נַעֲשָׂה לִי כָּךְ. **וְלֹא שָׁמַע אֵלָי**, וְלֹא קִבֵּל תְּפִלָּתִי. **וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ**, אָמַר לוֹ: מֹשֶׁה, אָדָם נוֹדֵר, לְאַן הוֹלֵךְ? לֹא אֵצֶל רַבּוֹ שֶׁיִּתִּיר לוֹ נִדְרוֹ? מָה עָלֶיךָ? לִשְׁמוֹעַ דִּבְרֵי רַבָּךְ!

דָּבָר אַחֵר: **וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ**, אָמַר לוֹ: מֹשֶׁה, דּוּגְמָא אַתָּה עָשׂוּי לְדַיָּנִים שֶׁיֹּאמְרוּ: מָה מֹשֶׁה, שֶׁהוּא חֲכַם חֲכָמִים, גְּדוֹל גְּדוֹלִים – לֹא נָשָׂא לוֹ פָּנִים, עַל יְדֵי שֶׁאָמַר (במדבר כ י) "שִׁמְעוּ נָא הַמֹּרִים", נִגְזְרָה גְּזֵרָה שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לָאָרֶץ, הַמְעַנִּים אֶת הַדִּין וְהַמְעַוְּתִים אֶת הַדִּין – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וּמָה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ **רַב לְךָ אַל תּוֹסֶף** – לֹא נִמְנַע מִלְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים מִלְּפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שְׁאָר בְּנֵי אָדָם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! וּמָה חִזְקִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ (מלכים ב כ א) "צַו לְבֵיתֶךָ כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא תִחְיֶה" לֹא נִמְנַע מִלְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים; שֶׁהָיָה

דּוֹרֵשׁ: אֲפִלּוּ חֶרֶב חַדָּה עַל צַוָּארוֹ שֶׁל אָדָם אַל יִמְנַע עַצְמוֹ מִן הָרַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לח ב): "וַיִּסֹּב חִזְקִיָּהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל", שְׁאַר יִשְׂרָאֵל עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה!

דָּבָר אַחֵר: **וַיֹּאמֶר ה' אֲלַי רַב לָךְ**, אָמַר לוֹ: מֹשֶׁה, הַרְבֵּה לְךָ בְּיָדִי לָעוֹלָם הַבָּא, כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הַרְבֵּה לְךָ בְּיָדִי, אַל תְּבַיְּשֵׁנִי. דָּבָר אַחֵר: **וַיֹּאמֶר ה' אֲלַי רַב לָךְ**, כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: עֲבֵר פְּלוֹנִי דֶּרֶךְ עַל פְּלוֹנִי.

(דברים ג כז) **אַל תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי... עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה**, מִכָּן הָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: יָפָה תְּפִלָּה אַחַת יוֹתֵר מִמַּאָה מַעֲשִׂים טוֹבִים, שֶׁבְּכָל מַעֲשָׂיו שֶׁל מֹשֶׁה לֹא נֶאֱמַר לוֹ "עֲלֵה", וּבְדָבָר זֶה נֶאֱמַר לוֹ "עֲלֵה". מִכָּן אָמְרוּ: הָעוֹמְדִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ הוֹפְכִים פְּנֵיהֶם כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמִתְפַּלְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א ח מח) "וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דֶּרֶךְ אַרְצָם"; הָעוֹמְדִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוֹפְכִים פְּנֵיהֶם כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַם וּמִתְפַּלְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב ו לד): "וְהִתְפַּלְלוּ אֵלֶיךָ דֶּרֶךְ הָעִיר"; הָעוֹמְדִים בִּירוּשָׁלַם הוֹפְכִים פְּנֵיהֶם כְּנֶגֶד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּמִתְפַּלְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב ו לב): "וְהִתְפַּלְלוּ אֶל הַבַּיִת הַזֶּה"; הָעוֹמְדִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ מְכַוְּנִים אֶת לִבָּם כְּנֶגֶד בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים וּמִתְפַּלְּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב ו כו): "וְהִתְפַּלְלוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה". נִמְצְאוּ עוֹמְדִים בַּצָּפוֹן הוֹפְכִים פְּנֵיהֶם לַדָּרוֹם, בַּדָּרוֹם הוֹפְכִים פְּנֵיהֶם לַצָּפוֹן, בַּמִּזְרָח פְּנֵיהֶם לַמַּעֲרָב, בַּמַּעֲרָב פְּנֵיהֶם לַמִּזְרָח, נִמְצְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מִתְפַּלְּלִים לְמָקוֹם אֶחָד.

וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁגָּזַר עַל בְּנוֹ שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְבֵית לֵינָה שֶׁלּוֹ. נִכְנַס לְפֶתַח פַּלְטוֹרִין שֶׁלּוֹ – מְשָׁכוֹ וְדִבֵּר עִמּוֹ. נִכְנַס לְפֶתַח טְרִיקְלִין שֶׁלּוֹ – מְשָׁכוֹ וְדִבֵּר עִמּוֹ. כֵּיוָן שֶׁבָּא לִכְנֹס לַקִּיטוֹן, אָמַר לוֹ: מִכָּן וְאֵילָךְ אַתְּ אָסוּר. כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כָּל עַצְמִי אֵינִי מְשׁוּךְ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא מִלֹּא הַיַּרְדֵּן הַזֶּה, מִלֹּא חֶבֶל שֶׁל חֲמִשִּׁים אַמָּה! אָמַר לוֹ: **וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ כִּי לֹא תַעֲבֹר**.

(דברים ג כח) **וְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ**, אֵין צַוָּאָה אֶלָּא זֵרוּז, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לא ז): "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל חֲזַק וֶאֱמָץ", חֲזַק בַּתּוֹרָה וֶאֱמָץ בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים.

כִּי הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה, אִם עוֹבֵר לִפְנֵיהֶם – עוֹבְרִים, וְאִם לָאו – אֵינָם עוֹבְרִים.

וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם, אִם מַנְחִילָם – נוֹחֲלִים, וְאִם לָאו – אֵינָם נוֹחֲלִים. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁהָלְכוּ לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה בָּעַי, נָפְלוּ מֵהֶם כִּשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה צַדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ז ה-י): "וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי כִּשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ וַיְרִדְפוּם, וַיִּקְרַע יְהוֹשֻׁעַ שִׂמְלֹתָיו וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן ה' עַד הָעֶרֶב, וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֲהָהּ ה' אֱלֹהִים לָמָּה הֵעֲבַרְתָּ הַעֲבִיר... בִּי אֲדֹנָי מָה אֹמַר אַחֲרֵי אֲשֶׁר הָפַךְ... וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ קוּם לְךָ לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל פָּנֶיךָ", לֹא כָּךְ אָמַרְתִּי לְמֹשֶׁה רַבְּךָ מִתְּחִלָּה: אִם עוֹבֵר לִפְנֵיהֶם – עוֹבְרִים,

וְאִם לָאו – אֵינָם עוֹבְרִים, אִם מַנְחִילָם – נוֹחֲלִים, וְאִם לָאו – אֵינָם נוֹחֲלִים? שְׁלַחְתָּם וְלֹא הָלַכְתָּ אַחֲרֵיהֶם!

פסקה ל

(דברים ג כט) **וַנֵּשֶׁב בַּגָּיְא**, אָמַר לָהֶם: מִי גָּרַם לָנוּ שֶׁנֵּשֵׁב בַּגַּיְא? מַעֲשִׂים רָעִים שֶׁעָשִׂינוּ בְּפְעוֹר!

דָּבָר אַחֵר: אָמַר לָהֶם: רְאוּ כַּמָּה בֵּינֵיכֶם לְבֵינִי, שֶׁכַּמָּה תְּפִלּוֹת וְכַמָּה בַּקָּשׁוֹת וְכַמָּה תַּחֲנוּנִים עָשִׂיתִי – וְנִגְזְרָה עָלַי גְּזֵרָה שֶׁלֹּא אֶכָּנֵס לָאָרֶץ, אֲבָל אַתֶּם הִכְעַסְתֶּם לְפָנָיו אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צה י) "אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר", וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁגְּדוֹלִים שִׁבְחֲכֶם מִשְׁתַּחֲוִים לִפְעוֹר – וִימִינוֹ פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים! (דברים ד א) "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל הַחֻקִּים", הֲרֵי אַתֶּם חֲדָשִׁים, כְּבָר מָחוּל לְשֶׁעָבַר!

פסקה לא

(דברים ו ד) **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד**, לְמָה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כה ב): "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", דַּבֵּר אֶל בְּנֵי אַבְרָהָם, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִצְחָק – אֵין כָּתוּב כָּאן; אֶלָּא "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", זְכֵה אָבִינוּ יַעֲקֹב שֶׁיֵּאָמֵר דִּבּוּר לְבָנָיו! לְפִי שֶׁהָיָה אָבִינוּ יַעֲקֹב מְפַחֵד כָּל יָמָיו וְאוֹמֵר: אוֹי לִי שֶׁמָּא תֵּצֵא מִמֶּנִּי פְּסֹלֶת כְּדֶרֶךְ שֶׁיָּצְאוּ מֵאֲבוֹתַי, אַבְרָהָם – יָצָא מִמֶּנּוּ יִשְׁמָעֵאל שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כא ט): "וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגָר הַמִּצְרִית... ", שֶׁהָיָה עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָה; רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: אַרְבָּעָה דְבָרִים הָיָה רַבִּי עֲקִיבָה דּוֹרֵשׁ, וַאֲנִי דּוֹרְשָׁם, וּדְבָרַי נִרְאִים מִדְּבָרָיו. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגָר הַמִּצְרִית", שֶׁעָבַד עֲבוֹדָה זָרָה, וַאֲנִי אוֹמֵר לֹא הָיוּ צָרִים אֶלָּא לְעִנְיַן שְׂדוֹת וּכְרָמִים, שֶׁכְּשֶׁבָּאוּ לַחֲלֹק הָיָה יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר לוֹ: אֲנִי נוֹטֵל שְׁנֵי חֲלָקִים שֶׁאֲנִי בְּכוֹר. וְכֵן שָׂרָה אָמְרָה לְאַבְרָהָם (בראשית כא י): "גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ" וְגוֹ', וּדְבָרַי אֲנִי רוֹאֶה מִדְּבָרָיו.

כַּיּוֹצֵא בּוֹ אַתָּה אוֹמֵר (במדבר יא כב): "הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם" – שָׁוֶה לָהֶם, (במדבר יא כב) "אִם אֶת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם" – שָׁוֶה לָהֶם, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָה. וַאֲנִי אוֹמֵר: אֲפִילּוּ אַתָּה מַכְנִיס לָהֶם כָּל צֹאן וּבָקָר שֶׁבָּעוֹלָם – סוֹפָם לְרַנֵּן אַחֲרֶיךָ! הֵשִׁיבָה אוֹתוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ (במדבר יא כג): "עַתָּה תִּרְאֶה הֲיִקְרְךָ דְבָרִי אִם לֹא!" וּדְבָרַי אֲנִי רוֹאֶה מִדְּבָרָיו.

כַּיּוֹצֵא בּוֹ אַתָּה אוֹמֵר (יחזקאל לג כד): "בֶּן אָדָם יֹשְׁבֵי הֶחֳרָבוֹת הָאֵלֶּה עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לֵאמֹר: אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם וַיִּירַשׁ אֶת הָאָרֶץ, וַאֲנַחְנוּ רַבִּים – לָנוּ נִתְּנָה הָאָרֶץ

לְמוֹרָשָׁה!" וַהֲרֵי דְבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה אַבְרָהָם, שֶׁלֹּא עָבַד אֶלָּא אֱלוֹהַּ אֶחָד – יָרַשׁ אֶת הָאָרֶץ, אָנוּ, שֶׁעוֹבְדִים אֱלוֹהוֹת הַרְבֵּה – אֵינוֹ דִין שֶׁנִּירַשׁ אֶת הָאָרֶץ? וַאֲנִי אוֹמֵר: וּמָה אַבְרָהָם, שֶׁלֹּא נִצְטַוָּה אֶלָּא מִצְוָה יְחִידִית – יָרַשׁ אֶת הָאָרֶץ, אָנוּ, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ מִצְוֹוֹת הַרְבֵּה – אֵינוֹ דִין שֶׁנִּירַשׁ אֶת הָאָרֶץ? וּמָה נָבִיא מְשִׁיבָם עַל כָּךְ? (יחזקאל לג כה) "כֹּה אָמַר ה', עַל הַדָּם תֹּאכֵלוּ וְעֵינֵכֶם תִּשָּׂאוּ אֶל גִּלּוּלֵיכֶם, וְדָם תִּשְׁפֹּכוּ, וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ? עֲמַדְתֶּם עַל חַרְבְּכֶם, עֲשִׂיתֶם תּוֹעֵבָה, וְאִישׁ אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּא – וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ?" וּדְבָרִי רוֹאֶה אֲנִי מִדְּבָרָיו.

כֵּיוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (זכריה ח יט): "כֹּה אָמַר ה' צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי". צוֹם הָרְבִיעִי – זֶה שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, שֶׁבּוֹ הֻבְקְעָה הָעִיר; וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ רְבִיעִי? שֶׁהוּא חֹדֶשׁ רְבִיעִי. צוֹם הַחֲמִישִׁי – זֶה תִּשְׁעָה בְּאָב, שֶׁבּוֹ חָרַב הַבַּיִת בָּרִאשׁוֹנָה וּבַשֵּׁנִיָּה; וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ חֲמִישִׁי? שֶׁהוּא חֹדֶשׁ חֲמִישִׁי. צוֹם הַשְּׁבִיעִי – זֶה שִׁלְשָׁה בְּתִשְׁרֵי, שֶׁבּוֹ נֶהֱרַג גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם, וּמִי הֲרָגוֹ? יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה, לְלַמֶּדְךָ שֶׁקָּשָׁה מִיתָתָם שֶׁל צַדִּיקִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּחָרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ צוֹם הַשְּׁבִיעִי? שֶׁהוּא חֹדֶשׁ שְׁבִיעִי. צוֹם הָעֲשִׂירִי – זֶה עֲשָׂרָה בְּטֵבֵת, שֶׁבּוֹ סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל עַל יְרוּשָׁלַם, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כד א-ב): "וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר: בֶּן אָדָם, כְּתָב לְךָ אֶת שֵׁם הַיּוֹם, אֶת עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל עַל יְרוּשָׁלַם". וַאֲנִי אוֹמֵר: צוֹם הָעֲשִׂירִי הוּא יוֹם הַחֲמִישִׁי, אֶלָּא שֶׁבִּיהוּדָה מִתְעַנִּים עַל הַמַּעֲשֶׂה וּבַגּוֹלָה עַל הַשְּׁמוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לג כא): "וַיְהִי בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה בֶּעָשִׂירִי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ לְגָלוּתֵנוּ בָּא אֵלַי הַפָּלִיט" וְגוֹ'. וְשָׁמְעוּ וְעָשׂוּ יוֹם שְׁמוּעָה כְּיוֹם שִׂרְפָה, וּדְבָרַי רוֹאֶה אֲנִי מִדְּבָרָיו.

אַבְרָהָם יָצָא מִמֶּנּוּ יִשְׁמָעֵאל, יִצְחָק יָצָא מִמֶּנּוּ עֵשָׂו, אֲבָל אֲנִי – לֹא תֵצֵא מִמֶּנִּי פְּסֹלֶת כְּדֶרֶךְ שֶׁיָּצְאת מֵאֲבוֹתַי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בראשית כח כ) "וַיִּדֹּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר". עָלַת עַל לֵב שֶׁהָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ אוֹמֵר: "וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבּוֹשׁ וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים", אִם לָאו אֵינוֹ לִי לֵאלֹהִים? תַּלְמוּד לוֹמַר (בראשית כח כא): "וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים" מִכָּל מָקוֹם. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "וְהָיָה ה' לִי לֵאלֹהִים"? – שֶׁיִּיחֵד שְׁמוֹ עָלַי, שֶׁלֹּא תֵצֵא מִמֶּנִּי פְּסֹלֶת מִתְּחִלָּה עַד סוֹף!

וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בראשית לה כב): "וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִיא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה פִּלֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל". כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע יַעֲקֹב כֵּן – נִזְדַּעְזַע, אָמַר: אוֹי לִי שֶׁמָּא אֶרַע פְּסוֹלֶת בְּבָנַי, עַד שֶׁנִּתְבַּשֵּׂר מִפִּי הַקָּדוֹשׁ שֶׁעָשָׂה רְאוּבֵן תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וַיִּהְיוּ בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר". וַהֲלֹא בְּיִדּוּעַ שֶׁשְּׁנֵים עָשָׂר הֵם! אֶלָּא שֶׁנִּתְבַּשֵּׂר מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁעָשָׂה רְאוּבֵן תְּשׁוּבָה. לְלַמֶּדְךָ שֶׁהָיָה רְאוּבֵן מִתְעַנֶּה כָּל יָמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לז

כה): "וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל לֶחֶם". וְכִי עָלַת עַל לֵב שֶׁהָיוּ אַחִים יוֹשְׁבִים וְאוֹכְלִים לֶחֶם, וַאֲחִיהֶם הַגָּדוֹל אֵינוֹ עִמָּהֶם? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁהָיָה מִתְעַנֶּה כָּל יָמָיו, עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה וְקִבְּלוֹ בִּתְשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג ו): "יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֻת". וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁהָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ נִפְטָר מִן הָעוֹלָם, קָרָא לָהֶם לְבָנָיו וְהוֹכִיחָם כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מט א-ח): "וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו... רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה... שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים... יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ". מֵאַחַר שֶׁהוֹכִיחָם כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ – חָזַר וְקָרָאָם כֻּלָּם כְּאֶחָד. אָמַר לָהֶם: שְׁמָא יֵשׁ בִּלְבַבְכֶם מַחֲלֹקֶת עַל מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם? אָמְרוּ לוֹ: **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל** אָבִינוּ, כְּשֵׁם שֶׁאֵין בְּלִבְּךָ מַחֲלֹקֶת – כָּךְ אֵין בְּלִבֵּנוּ מַחֲלֹקֶת עַל מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, אֶלָּא **ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד!**" וְעַל כֵּן הוּא אוֹמֵר (בראשית מז לא): "וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה". וְכִי עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה הִשְׁתַּחֲוָה? אֶלָּא שֶׁהוֹדָה וְשִׁבַּח שֶׁלֹּא יָצָא מִמֶּנּוּ פְּסוֹלֶת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: "וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה" – שֶׁעָשָׂה רְאוּבֵן תְּשׁוּבָה. דָּבָר אַחֵר: שֶׁאָמַר "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד". אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יַעֲקֹב, הֲרֵי שֶׁהָיִיתָ מִתְאַוֶּה כָּל יָמֶיךָ שֶׁיִּהוּ בָנִים מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים וְקוֹרִים קְרִיַּת שְׁמַע.

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, מִכָּן אָמְרוּ: הַקּוֹרֵא קְרִיַּת שְׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ – לֹא יָצָא.

ה' אֱלֹהֵינוּ, לְמָה נֶאֱמַר? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר **ה' אֶחָד**, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **אֱלֹהֵינוּ**? עָלֵינוּ הֵחֵל שְׁמוֹ בְּיוֹתֵר. כֵּיוֹצֵא בוֹ (שמות לד כג) "שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל זְכוּרְךָ אֶת פְּנֵי הָאָדוֹן ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל", מָה אֲנִי צָרִיךְ? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "אֶת פְּנֵי הָאָדוֹן ה'", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל"? עַל יִשְׂרָאֵל הֵחֵל שְׁמוֹ בְּיוֹתֵר. כֵּיוֹצֵא בוֹ (ירמיה לב יד) "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל", מָה אֲנִי צָרִיךְ? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ירמיה לב כז): "אֲנִי ה' אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר הֲמִמֶּנִּי יִפָּלֵא כָּל דָּבָר"! מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל"? – עַל יִשְׂרָאֵל הֵחֵל שְׁמוֹ בְּיוֹתֵר.

כֵּיוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (תהלים נ ז): "שִׁמְעָה עַמִּי וַאֲדַבֵּרָה יִשְׂרָאֵל וְאָעִידָה בָּךְ, אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ אָנֹכִי" – עָלֶיךָ הוּחַל שְׁמִי בְּיוֹתֵר.

דָּבָר אַחֵר: **ה' אֱלֹהֵינוּ** – עָלֵינוּ; **ה' אֶחָד** – עַל כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם. **ה' אֱלֹהֵינוּ** – בָּעוֹלָם הַזֶּה; **ה' אֶחָד** – לָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (זכריה יד ט): "וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד".

פסקה לב

(דברים ו ה) **וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ**, עֲשֵׂה מֵאַהֲבָה. הִפְרִישׁ בֵּין הָעוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה לָעוֹשֶׂה מִיִּרְאָה: הָעוֹשֶׂה מֵאַהֲבָה שְׂכָרוֹ כָּפוּל וּמְכֻפָּל! לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר (דברים י כ): "אֶת ה'

אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאוֹתוֹ תַּעֲבֹד", יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מֵחֲבֵרוֹ, כְּשֶׁהוּא מַצְרִיכוֹ – מַנִּיחוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ, אֲבָל אַתָּה – עָשׂוּי מֵאַהֲבָה! שֶׁאֵין לְךָ אַהֲבָה בְּמָקוֹם יִרְאָה וְיִרְאָה בְּמָקוֹם אַהֲבָה אֶלָּא בְּמִדַּת מָקוֹם בִּלְבַד.

דָּבָר אַחֵר: **וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ** – אַהֲבֵהוּ עַל הַבְּרִיּוֹת כְּאַבְרָהָם אָבִיךָ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יב ה) "וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן". וַהֲלֹא אִם מִתְכַּנְּסִים כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם לִבְרֹאת יַתּוּשׁ אֶחָד וּלְהַכְנִיס בּוֹ נְשָׁמָה אֵינָם יְכוֹלִים! אֶלָּא מִלַּמֵּד שֶׁהָיָה אַבְרָהָם אָבִינוּ מְגַיְּרָם וּמַכְנִיסָם תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה.

בְּכָל לְבָבְךָ – בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ: בְּיֵצֶר טוֹב וּבְיֵצֶר רָע.

דָּבָר אַחֵר: **בְּכָל לְבָבְךָ** – בְּכָל לֵב בְּךָ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לִבְּךָ חָלוּק עַל הַמָּקוֹם.

וּבְכָל נַפְשְׁךָ – אֲפִלּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשֶׁךָ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים מד כג): "כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָל הַיּוֹם נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה". רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מַנְסְיָא אוֹמֵר: וְכִי הֵיאַךְ אִפְשָׁר לוֹ לְאָדָם לֵיהָרֵג בְּכָל יוֹם? אֶלָּא מַעֲלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַצַּדִּיקִים כְּאִלּוּ הֵם נֶהֱרָגִים בְּכָל יוֹם! שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּי אוֹמֵר: **בְּכָל נַפְשְׁךָ**, אֲהֵבֵהוּ עַד מְצוּי נֶפֶשׁ.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִם נֶאֱמַר **בְּכָל נַפְשְׁךָ** לָמָּה נֶאֱמַר **בְּכָל מְאֹדֶךָ**? וְאִם נֶאֱמַר **בְּכָל מְאֹדֶךָ** לָמָּה נֶאֱמַר **בְּכָל נַפְשְׁךָ**? יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁגּוּפוֹ חָבִיב עָלָיו מִמָּמוֹנוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר **בְּכָל נַפְשְׁךָ**, וְיֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמָּמוֹנוֹ חָבִיב עָלָיו מִגּוּפוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר **בְּכָל מְאֹדֶךָ**.

רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: אִם נֶאֱמַר **בְּכָל נַפְשְׁךָ** קַל וָחוֹמֶר **בְּכָל מְאֹדֶךָ**, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **בְּכָל מְאֹדֶךָ**? בְּכָל מִדָּה וּמִדָּה שֶׁהוּא מוֹדֵד לְךָ, בֵּין בְּמִדַּת הַטּוֹב וּבֵין בְּמִדַּת פֻּרְעָנוּת. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר (תהלים קטז יג): "כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא", (תהלים קטז ג-ד) "צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא". וְכֵן אִיּוֹב אוֹמֵר (איוב א כא): "ה' נָתַן וַה' לָקָח יְהִי שֵׁם ה' מְבֹרָךְ" – עַל מִדַּת הַטּוֹב, קַל וָחוֹמֶר עַל מִדַּת פֻּרְעָנוּת. מָה אִשְׁתּוֹ אוֹמֶרֶת לוֹ? (איוב ב ט): "עוֹדְךָ מַחֲזִיק בְּתֻמָּתֶךָ, בָּרֵךְ אֱלֹהִים וָמֻת". וּמָה אָמַר לָהּ? (איוב ב י) "כְּדַבֵּר אַחַת הַנְּבָלוֹת תְּדַבֵּרִי, גַּם אֶת הַטּוֹב נְקַבֵּל מֵאֵת הָאֱלֹהִים וְאֶת הָרָע לֹא נְקַבֵּל?" אַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל הָיוּ כְּעוּרִים בַּטּוֹבָה, וּכְשֶׁבָּאת עֲלֵיהֶם פֻּרְעָנוּת קִבְּלוּהָ בְּעַל כָּרְחָם. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר: אִם מִי שֶׁכָּעוּר בַּטּוֹבָה נָאֶה בַּפֻּרְעָנוּת, אָנוּ, שֶׁנָּאִים בַּטּוֹבָה, לֹא נֶהֱא נָאִים בַּפֻּרְעָנוּת? וְהוּא שֶׁאָמַר לָהּ "כְּדַבֵּר אַחַת הַנְּבָלוֹת תְּדַבֵּרִי".

וְעוֹד יֶהֱא אָדָם שָׁמֵחַ בַּיִּסּוּרִים יוֹתֵר מִן הַטּוֹבָה, שֶׁאִלּוּ אָדָם בְּטוֹבָה כָּל יָמָיו – אֵינוֹ נִמְחָל לוֹ מֵעָוֹון שֶׁבְּיָדוֹ; וּבַמֶּה נִמְחָל לוֹ? בַּיִּסּוּרִים.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (משלי ג יב): "כִּי אֵת אֲשֶׁר יֶאֱהַב ה' יוֹכִיחַ וּכְאָב אֶת בֵּן יִרְצֶה", מִי גָּרַם לַבֵּן שֶׁיֵּרָצֶה לְאָב? הֱוֵי אוֹמֵר אֵלּוּ יִסּוּרִים.

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (דברים ח ה) "וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָ", אַתָּה וְלִבְּךָ יוֹדְעִים מַעֲשִׂים שֶׁעָשִׂיתָ, וְיִסּוּרִים שֶׁהֵבֵאתִי עָלֶיךָ, שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד מַעֲשֶׂיךָ שֶׁעָשִׂיתָ הֵבֵאתִי עָלֶיךָ!

רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חֲבִיבִים יִסּוּרִים, שֶׁשְּׁמוֹ שֶׁל מָקוֹם חָל עַל מִי שֶׁיִּסּוּרִים בָּאִים עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָ".

רַבִּי נָתָן בְּרַבִּי יוֹסֵף אוֹמֵר: כֹּשֵׁם שֶׁבְּרִית כְּרוּתָה לָאָרֶץ, כָּךְ בְּרִית כְּרוּתָה לַיִּסּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר "ה' אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָ", וְאוֹמֵר (דברים ח ז): "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה".

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: חֲבִיבִים יִסּוּרִים, שְׁשָׁלֹשׁ מַתָּנוֹת טוֹבוֹת נִתְּנוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם מִתְאַוִּים לָהֶן – וְלֹא נִתְּנוּ לָהֶם אֶלָּא עַל יְדֵי יִסּוּרִים, וְאֵלּוּ הֵם: תּוֹרָה וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהָעוֹלָם הַבָּא.

תּוֹרָה מִנַּיִן? (משלי א ב) "לָדַעַת חָכְמָה וּמוּסָר", וְאוֹמֵר (תהלים צד יב): "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָּהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ".

אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִנַּיִן? (דברים ח ה-ז) "ה' אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָ... כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה".

הָעוֹלָם הַבָּא מִנַּיִן? (משלי ו כג) "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר", אִי זֶה הוּא דֶּרֶךְ שֶׁמְּבִיאָה הָאָדָם לָעוֹלָם הַבָּא? הֱוֵי אוֹמֵר אֵלּוּ יִסּוּרִים.

רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: חֲבִיבִים יִסּוּרִים, שְׁכֹּשֵׁם שֶׁקָּרְבָּנוֹת מְרַצִּים כָּךְ יִסּוּרִים מְרַצִּים. בַּקָּרְבָּנוֹת הוּא אוֹמֵר (ויקרא א ד): "וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו", בַּיִּסּוּרִים הוּא אוֹמֵר (ויקרא כו מג): "וְהֵם יִרְצוּ אֶת עֲוֹנָם", וְעוֹד שֶׁיִּסּוּרִים מְרַצִּים יוֹתֵר מִן הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת בְּמָמוֹן וְיִסּוּרִים בְּגוּף, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (איוב ב ד): "עוֹר בְּעַד עוֹר וְכֹל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ".

וּכְבָר הָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר חוֹלֶה, וְנִכְנְסוּ רַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָה לְבַקְּרוֹ. אָמַר לוֹ רַבִּי טַרְפוֹן: רַבִּי, חָבִיב אַתָּה לְיִשְׂרָאֵל מַגַּלְגַּל חַמָּה, שֶׁגַּלְגַּל חַמָּה מֵאִיר בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְאַתָּה הֵאַרְתָּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: רַבִּי, חָבִיב אַתָּה לְיִשְׂרָאֵל מִמַּתַּן גְּשָׁמִים, שֶׁגְּשָׁמִים נוֹתְנִים חַיִּים בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְאַתָּה נָתַתָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: רַבִּי, חָבִיב אַתָּה לְיִשְׂרָאֵל מֵאָב וָאֵם, שֶׁאָב וָאֵם מְבִיאִים לָעוֹלָם הַזֶּה, וְאַתָּה הֵבֵאתָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָה: רַבִּי, חֲבִיבִים יִסּוּרִים! אָמַר לָהֶם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְתַלְמִידָיו: סְמָכוּנִי! יָשַׁב לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אָמַר לוֹ: אֱמוֹר, עֲקִיבָה! אָמַר לוֹ: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (דברי הימים ב לג א): "בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְמָלְכוֹ, וַחֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָם", וְאוֹמֵר (משלי כה א): "גַּם אֵלֶּה מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר הֶעְתִּיקוּ אַנְשֵׁי חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה", וְכִי עָלַת עַל לֵב שֶׁחִזְקִיָּהוּ לִמֵּד

תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, וְלִמְנַשֶּׁה בְּנוֹ לֹא לִמֵּד תּוֹרָה? אֶלָּא כָּל תַּלְמוּד שֶׁלִּמְּדוֹ וְכָל עָמָל שֶׁעָמַל בּוֹ לֹא הוֹעִיל לוֹ, אֶלָּא יִסּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב לג י-יג): "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מְנַשֶּׁה וְאֶל עַמּוֹ וְלֹא הִקְשִׁיבוּ וַיָּבֵא ה' עֲלֵיהֶם אֶת שָׂרֵי הַצָּבָא אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּלְכְּדוּ אֶת מְנַשֶּׁה בַּחוֹחִים וַיַּאַסְרֻהוּ בַנְחֻשְׁתַּיִם וַיּוֹלִיכֻהוּ בָּבֶלָה, וּכְהָצֵר לוֹ חִלָּה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהָיו וַיִּכָּנַע מְאֹד מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ לִירוּשָׁלַם לְמַלְכוּתוֹ", הָא חֲבִיבִים יִסּוּרִים!

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר **וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ**, אֲהֲבֵהוּ בְּכָל לְבָבְךָ כְּאַבְרָהָם אָבִיךָ, כְּעָנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מא ח): "וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי".

וּבְכָל נַפְשְׁךָ – כְּיִצְחָק שֶׁעָקַד עַצְמוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, כְּעָנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כב י): "וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת".

בְּכָל מְאֹדֶךָ – הֱוֵי מוֹדֶה לוֹ כְּיַעֲקֹב אָבִיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לב יא): "קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת".

פסקה לג

(דברים ו ו) **וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ**, רַבִּי אוֹמֵר: לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ה): "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ", אֵינִי יוֹדֵעַ: כֵּיצַד אוֹהֲבִים אֶת הַמָּקוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ**, תֵּן הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל לִבְּךָ, שֶׁמִּתּוֹכָךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּיר אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם וּמִדַּבֵּק בִּדְרָכָיו!

אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם – שֶׁלֹּא יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כְּדִיוּטַגְמָא יְשָׁנָה, שֶׁאֵין אָדָם סוֹפְנָהּ, אֶלָּא כְּדִיוּטַגְמָא חֲדָשָׁה שֶׁהַכֹּל רָצִים לִקְרוֹתָהּ.

עַל לְבָבֶךָ, מִכָּן הָיָה רַבִּי יְאוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: צָרִיךְ אָדָם לְהַשְׁבִּיעַ אֶת יְצָרוֹ, שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא בְּכָל מָקוֹם שֶׁהַצַּדִּיקִים מַשְׁבִּיעִים אֶת יְצָרָם.

בְּאַבְרָהָם הוּא אוֹמֵר (בראשית יד כב-כג): "הֲרִימֹתִי יָדִי אֶל ה' אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אִם מֵחוּט עַד שְׂרוֹךְ נַעַל וְאִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ". בְּבֹעַז הוּא אוֹמֵר (רות ג יג): "וּגְאַלְתִּיךְ אָנֹכִי חַי ה' שִׁכְבִי עַד הַבֹּקֶר". בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר (שמואל א כו י): "וַיֹּאמֶר דָּוִד חַי ה' כִּי אִם ה' יְגָפֶנּוּ אוֹ יוֹמוֹ יָבוֹא וָמֵת אוֹ בַּמִּלְחָמָה יֵרֵד וְנִסְפֶּה". בֶּאֱלִישָׁע הוּא אוֹמֵר (מלכים ב ה טז): "חַי ה' אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם אֶקַּח". וּכְשֵׁם שֶׁהַצַּדִּיקִים מַשְׁבִּיעִים אֶת יְצָרָם שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת, כָּךְ הָרְשָׁעִים מַשְׁבִּיעִים אֶת יְצָרָם לַעֲשׂוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב ה כ): "חַי ה' כִּי אִם רַצְתִּי אַחֲרָיו וְלָקַחְתִּי מֵאִתּוֹ מְאוּמָה".

פסקה לד

(דברים ו ז) **וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ** – שֶׁיִּהוּ מְחֻדָּדִים בְּתוֹךְ פִּיךָ, שֶׁכְּשֶׁאָדָם שׁוֹאֲלְךָ דָּבָר לֹא תְּהֵא מְגַמְגֵּם בּוֹ, אֶלָּא תְּהֵא אוֹמְרוֹ לוֹ מִיָּד. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי ז ד): "אֱמוֹר לַחָכְמָה אָחוֹתִי אָתְּ וּמוֹדָע לַבִּינָה תִּקְרָא", וְאוֹמֵר (משלי ז ג): "קָשְׁרֵם עַל אֶצְבְּעוֹתֶיךָ כָּתְבֵם עַל לוּחַ לִבֶּךָ", וְאוֹמֵר (תהלים מה ו): "חִצֶּיךָ שְׁנוּנִים". מַה שָּׁכָר לָזֶה? (תהלים מה ו) "עַמִּים תַּחְתֶּיךָ יִפְּלוּ בְּלֵב אוֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ", וְאוֹמֵר (תהלים קכז ד): "כְּחִצִּים בְּיַד גִּבּוֹר כֵּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים", מַה נֶּאֱמַר בָּהֶם? (תהלים קכז ה) "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת אַשְׁפָּתוֹ מֵהֶם לֹא יֵבֹשׁוּ כִּי יְדַבְּרוּ אֶת אוֹיְבִים בַּשָּׁעַר".

דָּבָר אַחֵר: **וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ** – אֵלּוּ בְּשִׁנּוּן, וְאֵין (שמות יג ב) "קַדֶּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר", (שמות יג יא) "וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ" בְּשִׁנּוּן. שֶׁהָיָה בַדִּין: אִם (במדבר טו לז) "וַיֹּאמֶר", שֶׁאֵינוֹ בְּקִשְׁיָרָה – הֲרֵי הוּא בְּשִׁנּוּן, "קַדֶּשׁ לִי", "וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ", שֶׁהֵם בְּקִשְׁיָרָה, אֵינוֹ דִין שֶׁיִּהוּ בְּשִׁנּוּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְשִׁנַּנְתָּם**: אֵלּוּ בְּשִׁנּוּן, וְאֵין "קַדֶּשׁ לִי" "וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ" בְּשִׁנּוּן.

וַעֲדַיִן אֲנִי אוֹמֵר: אִם "וַיֹּאמֶר", שֶׁקִּדְּמוּהוּ מִצְוֹות אֲחֵרוֹת – הֲרֵי הוּא בְּשִׁנּוּן, עֶשֶׂר הַדִּבְּרוֹת, שֶׁלֹּא קִדְּמוּם מִצְוֹות אֲחֵרוֹת, אֵינוֹ דִין שֶׁיִּהוּ בְּשִׁנּוּן? אָמַרְתָּ: קַל וָחוֹמֶר הוּא, אִם "קַדֶּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר", "וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ", שֶׁהֵם בְּקִשְׁיָרָה – אֵינָם בְּשִׁנּוּן, עֶשֶׂר הַדִּבְּרוֹת, שֶׁאֵינָם בְּקִשְׁיָרָה, אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא יְהוּ בְּשִׁנּוּן? הֲרֵי "וַיֹּאמֶר" יוֹכִיחַ לְעֶשֶׂר הַדִּבְּרוֹת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם בְּקִשְׁיָרָה שֶׁיִּהוּ בְּשִׁנּוּן! תַּלְמוּד לוֹמַר **וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ**: אֵלּוּ בְּשִׁנּוּן וְאֵין עֶשֶׂר הַדִּבְּרוֹת בְּשִׁנּוּן!

לְבָנֶיךָ, אֵלּוּ תַּלְמִידֶיךָ, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּכָל מָקוֹם שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִים בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב ב ג): "וַיֵּצְאוּ בְּנֵי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בְּבֵית אֵל אֶל אֱלִישָׁע", וְכִי בְּנֵי נְבִיאִים הָיוּ? וַהֲלֹא תַּלְמִידִים הָיוּ! אֶלָּא תַּלְמִידִים שֶׁקְּרוּיִים בָּנִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מלכים ב ב ה): "וַיִּגְּשׁוּ בְּנֵי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בִּירִיחוֹ אֶל אֱלִישָׁע", וְכִי בְּנֵי נְבִיאִים הָיוּ? וַהֲלֹא תַּלְמִידִים הָיוּ! אֶלָּא שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִים בָּנִים.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁלִּמֵּד כָּל הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, וּקְרָאָם בָּנִים שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב כט יא): "בָּנַי עַתָּה אַל תִּשָּׁלוּ". וּכְשֵׁם שֶׁהַתַּלְמִידִים קְרוּיִים בָּנִים כְּךָ הָרַב קְרוּי אָב, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב ב יב): "וֶאֱלִישָׁע רֹאֶה וְהוּא מְצַעֵק אֲבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו וְלֹא רָאָהוּ עוֹד", וְאוֹמֵר (מלכים ב יג יד): "וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ וַיֵּרֶד אֵלָיו מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֵּבְךְּ וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו וַיֹּאמַר אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו".

וְדַבַּרְתָּ בָּם, עֲשֵׂם עִקָּר וְאַל תַּעֲשֵׂם טְפֵלָה, שֶׁלֹּא יְהֵא מַשָּׂאֲךָ וּמַתָּנָךְ אֶלָּא בָּהֶם, שֶׁלֹּא תְּעָרֵב בָּהֶם דְּבָרִים אֲחֵרִים כִּפְלוֹנִי. שֶׁמָּא תֹּאמַר: לְמַדְתִּי חָכְמַת יְשְׂרָאֵל, אֵלֵךְ וְאֶלְמַד חָכְמַת

הָאֱמוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא יח ד): "לָלֶכֶת בָּהֶם", וְלֹא לִפָּטֵר מִתּוֹכָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי ה יז): "יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ".

וְאוֹמֵר (משלי ו כב): "בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אוֹתָךְ, בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ, וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ". "בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אוֹתָךְ" – בָּעוֹלָם הַזֶּה, "בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ" – בִּשְׁעַת מִיתָה, "וַהֲקִיצוֹתָ" – בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ, "הִיא תְשִׂיחֶךָ" – לָעוֹלָם הַבָּא.

וּבְשָׁכְבְּךָ, יָכוֹל אֲפִלּוּ שָׁכַב בַּחֲצִי הַיּוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּבְקוּמֶךָ**, יָכוֹל אֲפִלּוּ עָמַד בַּחֲצִי הַלַּיְלָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ** – דֶּרֶךְ אֶרֶץ דִּבְּרָה תּוֹרָה.

וּכְבָר הָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל מֻטֶּה וְדוֹרֵשׁ, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה זָקוּף. הִגִּיעַ זְמַן קְרִיַּת שְׁמַע, נִזְקַף רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְהִטָּה רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: מָה זֶּה אֶלְעָזָר? אָמַר לוֹ: יִשְׁמָעֵאל אָחִי, אָמְרוּ לְאֶחָד: מִפְּנֵי מָה זְקַנְךָ מְגֻדָּל? אָמַר לָהֶם: יְהִי כְּנֶגֶד הַמַּשְׁחִיתִים! אָמַר לוֹ: אַתָּה הִטֵּיתָה כְּדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּי, וַאֲנִי נִזְקַפְתִּי כְּדִבְרֵי בֵּית הִלֵּל.

דָּבָר אַחֵר: שֶׁלֹּא יִקָּבַע הַדָּבָר חוֹבָה; שֶׁבֵּית שַׁמַּי אוֹמְרִים: בָּעֶרֶב כָּל אָדָם יָשׁוּ וְיִקָּרְאוּ, וּבַבֹּקֶר יַעֲמְדוּ!

פסקה לה

(דברים ו ח) **וּקְשַׁרְתָּם**, אֵלּוּ בִּקְשִׁירָה וְאֵין (במדבר טו לז) "וַיֹּאמֶר" בִּקְשִׁירָה, שֶׁהֲיָה בַּדִּין: אִם (שמות יג ב) "קַדֶּשׁ לִי", (שמות יג יא) "וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ", שֶׁאֵינָם בְּשִׁנּוּן – הֲרֵי הֵם בִּקְשִׁירָה, "וַיֹּאמֶר", שֶׁהוּא בְּשִׁנּוּן – אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא בִּקְשִׁירָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּקְשַׁרְתָּם**. אֵלּוּ בִּקְשִׁירָה וְאֵין "וַיֹּאמֶר" בִּקְשִׁירָה.

עֲדַיִן אֲנִי אוֹמֵר: אִם "קַדֶּשׁ לִי", "וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ", שֶׁקִּדְּמוּם מִצְוֹות אֲחֵרוֹת – הֲרֵי הֵם בִּקְשִׁירָה, עֶשֶׂר הַדִּבְּרוֹת, שֶׁלֹּא קִדְּמוּם מִצְוֹות אֲחֵרוֹת – אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהוּ בִּקְשִׁירָה? אֲמַרְתָּ קַל וָחוֹמֶר הוּא: אִם "וַיֹּאמֶר" שֶׁהוּא בְּשִׁנּוּן – אֵינוֹ בִּקְשִׁירָה, עֶשֶׂר הַדִּבְּרוֹת שֶׁאֵינָם בְּשִׁנּוּן – אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא יְהוּ בִּקְשִׁירָה? הֲרֵי "קַדֶּשׁ לִי", "וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ" יוֹכִיחוּ, שֶׁאֵינָם בְּשִׁנּוּן – וַהֲרֵי הֵם בִּקְשִׁירָה! וְהֵם יוֹכִיחוּ לַעֲשֶׂרֶת דִּבְּרוֹת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם בְּשִׁנּוּן – שֶׁיְּהוּ בִּקְשִׁירָה!

תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּקְשַׁרְתָּם** – אֵלּוּ בִּקְשִׁירָה וְאֵין עֶשֶׂר דִּבְּרוֹת בִּקְשִׁירָה!

וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ – כֶּרֶךְ אֶחָד שֶׁל אַרְבַּע טוֹטָפוֹת, שֶׁהֲיָה בַּדִּין: הוֹאִיל וְאָמְרָה תּוֹרָה, תֵּן תְּפִלִּין בַּיָּד וְתֵן תְּפִלִּין בָּרֹאשׁ, מַה בָּרֹאשׁ אַרְבַּע טוֹטָפוֹת אַף בַּיָּד אַרְבַּע טוֹטָפוֹת! תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ** – כֶּרֶךְ אֶחָד שֶׁל אַרְבַּע טוֹטָפוֹת.

אוֹ כְּשֵׁם שֶׁבַּיָּד כֵּרֵךְ אֶחָד אַף שֶׁל רֹאשׁ כֵּרֵךְ אֶחָד? תַּלְמוּד לוֹמַר **וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת** – טוֹטֶפֶת טוֹטָפוֹת, הֲרֵי אַרְבַּע טוֹטָפוֹת אֲמוּרוֹת. אוֹ יַעֲשֶׂה אַרְבָּעָה כִּיסִים שֶׁל אַרְבַּע טוֹטָפוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות יג ט): "וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ" – כִּיס אֶחָד שֶׁל אַרְבַּע טוֹטָפוֹת.

עַל יָדֶךָ – בְּגוֹבַהּ שֶׁבַּיָּד. אַתָּה אוֹמֵר בְּגוֹבַהּ שֶׁבַּיָּד, אוֹ **עַל יָדֶךָ** כְּמַשְׁמָעוֹ? הַדִּין נוֹתֵן: הוֹאִיל וְאָמְרָה תּוֹרָה תֵּן תְּפִלִּין בָּרֹאשׁ תֵּן תְּפִלִּין בַּיָּד, מַה בָּרֹאשׁ בְּגוֹבַהּ שֶׁבָּרֹאשׁ, אַף בַּיָּד בְּגוֹבַהּ שֶׁבַּיָּד.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: **עַל יָדֶךָ** – בְּגוֹבַהּ שֶׁל יָד, אַתָּה אוֹמֵר בְּגוֹבַהּ שֶׁל יָד אוֹ **עַל יָדֶךָ** כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהָיָה לְךָ לְאוֹת **עַל יָדֶךָ**, לְךָ לְאוֹת, וְלֹא לַאֲחֵרִים לְאוֹת.

רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר: בְּגוֹבַהּ שֶׁבַּיָּד. אַתָּה אוֹמֵר בְּגוֹבַהּ שֶׁבַּיָּד, אוֹ **עַל יָדֶךָ** כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל לְבָבֶךָ", דָּבָר שֶׁכְּנֶגֶד לִבְּךָ, וְאֵיזֶה? זֶה גּוֹבַהּ שֶׁבַּיָּד.

עַל יָדֶךָ – זֶה שְׂמֹאל. אַתָּה אוֹמֵר זֶה שְׂמֹאל, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא יָמִין? אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר זֶכֶר לַדָּבָר (ישעיה מח יג): "אַף יָדִי יָסְדָה אֶרֶץ וִימִינִי טִפְּחָה שָׁמָיִם", וְאוֹמֵר (שופטים ה כו): "יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה וִימִינָהּ לְהַלְמוּת עֲמַלִים וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה רֹאשׁוֹ וּמָחְצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ", הָא אֵין יָדְךָ הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא שְׂמֹאל!

רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: **וּקְשַׁרְתָּם** – **וּכְתַבְתָּם**, מַה כְּתִיבָה בְּיָמִין – אַף קְשִׁירָה בְּיָמִין.

רַבִּי יוֹסֵי הֶחָרוּם אוֹמֵר: מָצִינוּ שֶׁאַף יָמִין קְרוּיָה יָד, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מח יז): "וַיַּרְא יוֹסֵף כִּי יָשִׁית אָבִיו יַד יְמִינוֹ עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֵּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמֹךְ יַד אָבִיו לְהָסִיר אוֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה", אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **עַל יָדֶךָ**? לְהָבִיא אֶת הַגִּדֵּם, שֶׁיְּהֵא נוֹתֵן בַּיָּמִין.

וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ, כָּל זְמַן שֶׁלִּיָּד בַּיָּד תֵּן שֶׁלְּרֹאשׁ בָּרֹאשׁ. מִכָּן אָמְרוּ: כְּשֵׁנוֹתֵן תְּפִלִּין – נוֹתֵן שֶׁלִּיָּד תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ שֶׁלְּרֹאשׁ, כְּשֶׁחוֹלֵץ – חוֹלֵץ שֶׁל רֹאשׁ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ שֶׁל יָד.

בֵּין עֵינֶיךָ – בְּגוֹבַהּ שֶׁבָּרֹאשׁ. אַתָּה אוֹמֵר בְּגוֹבַהּ שֶׁבָּרֹאשׁ, אוֹ **בֵּין עֵינֶיךָ** כְּמַשְׁמָעוֹ? הַדִּין נוֹתֵן: הוֹאִיל וְאָמְרָה תּוֹרָה, תֵּן תְּפִלִּין בַּיָּד תֵּן תְּפִלִּין בָּרֹאשׁ, מַה בַּיָּד בְּגוֹבַהּ שֶׁבַּיָּד, אַף בָּרֹאשׁ בְּגוֹבַהּ שֶׁבָּרֹאשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הוֹאִיל וְאָמְרָה תּוֹרָה, תֵּן תְּפִלִּין בַּיָּד תֵּן תְּפִלִּין בָּרֹאשׁ, מַה בַּיָּד מָקוֹם שֶׁרָאוּי לְטָמֵא בְּנֶגַע אֶחָד, אַף בָּרֹאשׁ – מָקוֹם שֶׁרָאוּי לְטָמֵא בְּנֶגַע אֶחָד.

פסקה לו

(דברים ו ט) **וּכְתַבְתָּם**, כְּתָב שָׁלֵם, מִכָּן אָמְרוּ: כָּתַב לְאַלְפִּים עֵינִים וּלְעֵינִים אַלְפִּים, לְבֵיתִים כָּפִים וּלְכָפִים בֵּיתִים, לְגַמְלִים צָדִים וּלְצָדִים גַּמְלִים, לְדָלְתִים רֵישִׁים לְרֵישִׁים דָּלְתִים,

לְהֵיהִים חֵיתִים לְחֵיתִים הֵיהִים, לְוָוִים יוֹדִים לְיוֹדִים וָוִים, לְזֵיזִים נוּנִים לְנוּנִים זֵיזִים, לְטֵיתִים פֵּיפִים לְפֵיפִים טֵיתִים, לִכְפוּפִים פְּשׁוּטִים לִפְשׁוּטִים כְּפוּפִים, לְמֵימִים סָמְכִים לְסָמְכִים מֵימִים, לִסְתוּמִים פְּתוּחִים לִפְתוּחִים סְתוּמִים, כָּתַב לְפָרְשָׁה סְתוּמָה פְּתוּחָה לִפְתוּחָה סְתוּמָה, כָּתַב שֶׁלֹּא בִדְיוֹ, אוֹ שֶׁכָּתַב שִׁירָה כַּיּוֹצֵא בָהּ, אוֹ שֶׁכָּתַב אֶת הָאַזְכָּרוֹת בְּזָהָב – הֲרֵי אֵלּוּ יִגָּנְזוּ.

וּכְתַבְתָּם, שׁוֹמֵעַ אֲנִי עַל גַּבֵּי אֲבָנִים? הֲרֵי אַתָּה דָן: נֶאֱמַר כָּאן כְּתָב וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים כז ח) כְּתָב, מַה כְּתָב הָאָמוּר לְהַלָּן עַל גַּבֵּי אֲבָנִים אַף כְּתָב הָאָמוּר כָּאן עַל גַּבֵּי אֲבָנִים! אוֹ כְּלָךְ לְדָרֵךְ זוֹ: נֶאֱמַר כָּאן כְּתָב וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (במדבר ה כג) כְּתָב, מַה כְּתָב הָאָמוּר לְהַלָּן עַל הַסֵּפֶר בִּדְיוֹ אַף כְּתָב הָאָמוּר כָּאן עַל הַסֵּפֶר בִּדְיוֹ! אַתָּה דָן בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה וַאֲנִי אָדוּן בְּלָשׁוֹן שֶׁבַּעַל דִּין חוֹלֵק, נֶאֱמַר כָּאן כְּתָב וְנֶאֱמַר לְהַלָּן כְּתָב, מַה כְּתָב הָאָמוּר לְהַלָּן עַל גַּבֵּי אֲבָנִים אַף כְּתָב הָאָמוּר כָּאן עַל גַּבֵּי אֲבָנִים. אָמַרְתָּ, הֻפְרַשׁ: אֶלְמוֹד דָּבָר מִדָּבָר וְאָדוּן דָּבָר מִדָּבָר, אֶלְמוֹד דָּבָר שֶׁהוּא מְנָהָג לְדוֹרוֹת מִדָּבָר שֶׁהוּא מְנָהָג לְדוֹרוֹת וְלֹא אֶלְמוֹד דָּבָר שֶׁהוּא מְנָהָג לְדוֹרוֹת מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לְשָׁעָה! נֶאֱמַר כָּאן כְּתָב וְנֶאֱמַר לְהַלָּן כְּתָב, מַה כְּתָב הָאָמוּר לְהַלָּן עַל הַסֵּפֶר בִּדְיוֹ – אַף כְּתָב הָאָמוּר כָּאן עַל הַסֵּפֶר בִּדְיוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר זֶכֶר לַדָּבָר (ירמיה לו יח): "וַיֹּאמֶר לָהֶם בָּרוּךְ מִפִּיו יִקְרָא אֵלַי אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַאֲנִי כוֹתֵב עַל הַסֵּפֶר בַּדְיוֹ".

עַל **מְזוּזוֹת**, שׁוֹמֵעַ אֲנִי שְׁתֵּי מְזוּזוֹת! תַּלְמוּד לוֹמַר בַּשְּׁנִיָּה (דברים יא כ) "מְזוּזוֹת"; רִבּוּי אַחַר רִבּוּי – לְמַעֵט, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל.

רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר: אֵין צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (שמות יב ז): "וְלָקְחוּ מִן הַדָּם וְנָתְנוּ עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל הַמַּשְׁקוֹף", זֶה בָּנָה אָב: כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר **מְזוּזוֹת**, – הֲרֵי בְכְלָל אַחַת, עַד שֶׁיִּפְרֹט לְךָ הַכָּתוּב שְׁתֵּי מְזוּזוֹת!

בֵּיתֶךָ, עַל יָמִין בַּכְּנִיסָה. אַתָּה אוֹמֵר עַל יָמִין בַּכְּנִיסָה, אוֹ עַל יָמִין בַּיְּצִיאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ**, עַל בִּיאָתְךָ, עַל יָמִין בַּכְּנִיסָה.

וּבִשְׁעָרֶיךָ, שׁוֹמֵעַ אֲנִי שַׁעֲרֵי בָתִּים וְהַלּוֹלִים וְהָרֶפֶת וּמַתְבֵּן וּבֵית הַבָּקָר וּבֵית הָאוֹצָרוֹת וּבֵית הָעֲצִים וְאוֹצָרוֹת יַיִן וְאוֹצָרוֹת תְּבוּאָה וְאוֹצָרוֹת שֶׁמֶן בַּמַּשְׁמָע? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בֵּיתֶךָ**, מָה **בֵּיתֶךָ** בֵּית דִּירָה – אַף שְׁעָרֶיךָ בֵּית דִּירָה.

שׁוֹמֵעַ אֲנִי אַף שַׁעֲרֵי בָסִילְקָאוֹת וְדִמְסָאוֹת וּמִרְחֲצָאוֹת בַּמַּשְׁמָע? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בֵּיתֶךָ**, מָה **בֵּיתֶךָ** מְקוֹם כָּבוֹד וּבֵית דִּירָה – אַף **שְׁעָרֶיךָ** מְקוֹם כָּבוֹד וּבֵית דִּירָה.

שׁוֹמֵעַ אֲנִי אַף שַׁעֲרֵי מִקְדָּשׁ בַּמַּשְׁמָע? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בֵּיתֶךָ**, מָה **בֵּיתֶךָ** חוֹל אַף מִקְדָּשׁ חוֹל. מִכָּן אָמְרוּ (מע"ש ג ח): "הַלְּשָׁכוֹת פְּתוּחוֹת לַקֹּדֶשׁ – קֹדֶשׁ, פְּתוּחוֹת לַחוֹל – חוֹל".

חֲבִיבִים יִשְׂרָאֵל שֶׁסִּבְּבָם הַכָּתוּב בְּמִצְוֹות: תְּפִלִּין בְּרֹאשֵׁיהֶם וּתְפִלִּין בִּזְרוֹעוֹתֵיהֶם, מְזוּזָה בְּפִתְחֵיהֶם, צִיצִית בְּבִגְדֵיהֶם. וַעֲלֵיהֶם אָמַר דָּוִד (תהלים קיט קסד): "שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ". נִכְנַס לַמֶּרְחָץ – רָאָה עַצְמוֹ עָרוֹם. אָמַר: אוֹי לִי שֶׁאֲנִי עָרוֹם מִן הַמִּצְוֹות! נִסְתַּכֵּל בַּמִּילָה, הִתְחִיל סוֹדֵר עָלֶיהָ אֶת הַשֶּׁבַח, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יב א): "לַמְנַצֵּחַ עַל הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר לְדָוִד".

מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁאָמַר לְאִשְׁתּוֹ: הֱוִי מִתְקַשֶּׁטֶת בְּכָל תַּכְשִׁיטַיִךְ, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא רְצוּיָה לִי. כָּךְ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בָּנַי, הֱיוּ מְצֻיָּנִים בַּמִּצְוֹות, כְּדֵי שֶׁתִּהְיוּ רְצוּיִים לִי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שיר השירים ו ד): "יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי כְּתִרְצָה", יָפָה אַתְּ כְּשֶׁאַתְּ רְצוּיָה לִי.

פסקה לז

(דברים יא י) **כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ**, הֲרֵי זוֹ נֶאֱמְרָה הַפָּסָה לְיִשְׂרָאֵל בְּשָׁעָה שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: שֶׁמָּא לֹא נִכָּנֵס לָאָרֶץ יָפָה כָּזוֹ? אָמַר לָהֶם הַמָּקוֹם: **כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם**, מַגִּיד שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְשֻׁבַּחַת מִמֶּנָּה.

בְּשֶׁבַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַכָּתוּב מְדַבֵּר אוֹ בְּשֶׁבַח אֶרֶץ מִצְרַיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר (במדבר יג כב): "וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרָיִם", צֹעַן מָה הָיָה? – מָקוֹם מַלְכוּת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה ל ד): "כִּי הָיוּ בְצֹעַן שָׂרָיו" וְגוֹ', חֶבְרוֹן מָה הָיְתָה? פִּסֹּלֶת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לה כז): "מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן", וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: אִם חֶבְרוֹן פִּסֹּלֶת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי הִיא מְשֻׁבַּחַת בְּשֶׁבַח אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁמְּשֻׁבַּחַת מִכָּל הָאֲרָצוֹת. קַל וָחֹמֶר לִשְׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל!

וְאִם תֹּאמַר: לֹא מִי שֶׁבָּנָה אֶת זוֹ בָּנָה אֶת זוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר (בראשית י ו): "וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנָעַן", חָם, לְפִי שֶׁבָּנָה אֶת זוֹ – בָּנָה אֶת זוֹ! אִפְשָׁר שֶׁבָּנָה אֶת הַכְּעוּר וְאַחַר כָּךְ בָּנָה אֶת הַנָּאֶה? אֶלָּא בָּנָה אֶת הַנָּאֶה וְאַחַר כָּךְ בָּנָה אֶת הַכְּעוּר! מָשָׁל לְאָדָם שֶׁבָּנָה שְׁנֵי טְרַקְלִינִים, אֶחָד נָאֶה וְאֶחָד כָּעוּר. אֵין בּוֹנֶה אֶת הַכָּעוּר וְאַחַר כָּךְ בּוֹנֶה אֶת הַנָּאֶה, אֶלָּא בּוֹנֶה אֶת הַנָּאֶה וְאַחַר כָּךְ בּוֹנֶה אֶת הַכָּעוּר; שִׁפְסֹלֶת שֶׁל רִאשׁוֹן מַכְנִיס בַּשֵּׁנִי! הָא לְפִי שֶׁהָיְתָה חֶבְרוֹן מְשֻׁבַּחַת מִמֶּנָּה הִיא נִבְנֵת תְּחִלָּה,

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּדַרְכֵי מָקוֹם, שֶׁכָּל מִי שֶׁחָבִיב קוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ: תּוֹרָה, לְפִי שֶׁחֲבִיבָה מִכֹּל – נִבְרֵאת קוֹדֶם לַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח כב): "ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז", וְאוֹמֵר (משלי ח כג): "מֵעוֹלָם נִסַּכְתִּי מֵרֹאשׁ מִקַּדְמֵי אָרֶץ"; בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, לְפִי שֶׁחָבִיב מִכֹּל – נִבְרָא לִפְנֵי כֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יז יב): "כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מָקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ";

אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁחֲבִיבָה מִכֹּל – נִבְרֵאת לִפְנֵי כֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח כו): "עַד לֹא עָשָׂה אֶרֶץ וְחוּצוֹת", ("אֶרֶץ" – אֵלּוּ שְׁאָר אֲרָצוֹת, "וְחוּצוֹת" – אֵלּוּ מִדְבָּרוֹת, "תֵּבֵל" – זוֹ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל). רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: "תֵּבֵל" זוֹ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח לא): "מְשַׂחֶקֶת בְּתֵבֵל אַרְצוֹ". לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ תֵּבֵל? – שֶׁהִיא מְתֻבֶּלֶת בַּכֹּל, שֶׁכָּל הָאֲרָצוֹת יֵשׁ בָּזוֹ מַה שֶּׁאֵין בָּזוֹ, וְיֵשׁ בָּזוֹ מַה שֶּׁאֵין בָּזוֹ; אֲבָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ חֲסֵרָה כְּלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ח ט): "לֹא תֶחְסַר כֹּל בָּהּ".

דָּבָר אַחֵר: "אֶרֶץ" – אֵלּוּ שְׁאָר אֲרָצוֹת, "וְחוּצוֹת" – אֵלּוּ מִדְבָּרוֹת, "תֵּבֵל" – זוֹ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "תֵּבֵל"? – עַל שֵׁם תֵּבֵל שֶׁבְּתוֹכָהּ. אֵיזֶהוּ תֵּבֵל שֶׁבְּתוֹכָהּ? – זוֹ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ב ט): "בַּגּוֹיִם אֵין תּוֹרָה". מִכָּן שֶׁהַתּוֹרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּסַנְחֵרִיב, כְּשֶׁבָּא לְפַתּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל מָה אָמַר לָהֶם? (מלכים ב יח לב) "עַד בּוֹאִי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם", אֶל אֶרֶץ יָפָה מֵאַרְצְכֶם אֵין כָּתוּב כָּאן, אֶלָּא אֶל אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם, וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר: אִם מִי שֶׁבָּא לוֹמַר שִׁבְחָהּ שֶׁל אַרְצוֹ לֹא אָמַר גְּנָיָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, קַל וָחוֹמֶר לְשִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: שׁוֹטֶה הָיָה זֶה, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ לְפַתּוֹת, מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהָלַךְ לְשָׁא אִשָּׁה, אָמַר לָהּ: אֲבִיךְ מֶלֶךְ וַאֲנִי מֶלֶךְ, אֲבִיךְ עָשִׁיר וַאֲנִי עָשִׁיר, אֲבִיךְ מַאֲכִילֵךְ בָּשָׂר וְדָגִים וּמַשְׁקֵךְ יַיִן יָשָׁן וַאֲנִי מַאֲכִילֵךְ בָּשָׂר וְדָגִים וּמַשְׁקֵךְ יַיִן יָשָׁן – אֵין זֶה פִּתּוּי, כֵּיצַד אוֹמֵר לָהּ? – אֲבִיךְ הֶדְיוֹט וַאֲנִי מֶלֶךְ, אֲבִיךְ עָנִי וַאֲנִי עָשִׁיר, אֲבִיךְ מַאֲכִילֵךְ יָרָק וְקִטְנִית וַאֲנִי מַאֲכִילֵךְ בָּשָׂר וְדָגִים, אֲבִיךְ מַשְׁקֵךְ יַיִן חָדָשׁ וַאֲנִי מַשְׁקֵךְ יַיִן יָשָׁן, אֲבִיךְ מוֹלִיכֵךְ לַמֶּרְחָץ בְּרַגְלֵךְ וַאֲנִי מוֹלִיכֵךְ בְּנַלְגַּטִיקָא! וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר: אִם מִי שֶׁבָּא לוֹמַר שִׁבְחָהּ שֶׁל אַרְצוֹ לֹא אָמַר גְּנָיָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, קַל וָחוֹמֶר לְשִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (דברים ג ט): "צִידוֹנִים יִקְרְאוּ לְחֶרְמוֹן שִׂרְיוֹן וְהָאֱמֹרִי יִקְרְאוּ לוֹ שְׂנִיר", וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (דברים ד מח): "וְעַד הַר שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן", נִמְצָא קְרוּי אַרְבָּעָה שֵׁמוֹת. וְכִי מַה צֹּרֶךְ לְבָאֵי הָעוֹלָם לְכָךְ? אֶלָּא שֶׁהָיוּ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת מִתְכַּתְּשׁוֹת עָלָיו – זוֹ אוֹמֶרֶת יִקָּרֵא עַל שְׁמִי וְזוֹ אוֹמֶרֶת יִקָּרֵא עַל שְׁמִי. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר: אִם פְּסֹלֶת הָרֵי יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת מִתְכַּתְּשׁוֹת עָלֶיהָ, קַל וָחוֹמֶר לְשִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

כַּיּוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (יהושע טו מט): "וְדַנָּה וְקִרְיַת סַנָּה הִיא דְבִיר", וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (יהושע טו טו): "וְשֵׁם דְּבִיר לְפָנִים קִרְיַת סֵפֶר", נִמְצֵאת קְרוּיָה שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת. וְכִי מַה צֹּרֶךְ לְבָאֵי הָעוֹלָם בְּכָךְ? אֶלָּא שֶׁהָיוּ שְׁלֹשׁ מַלְכֻיּוֹת מִתְכַּתְּשׁוֹת עָלֶיהָ, זוֹ אוֹמֶרֶת תִּקָּרֵא עַל שְׁמִי וְזוֹ אוֹמֶרֶת תִּקָּרֵא עַל שְׁמִי. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר: אִם פְּסֹלֶת עָרֵי יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת מִתְכַּתְּשׁוֹת עָלֶיהָ, קַל וָחוֹמֶר לְשִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

כַּיּוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (דברים לב מט) "עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר נְבוֹ", וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (דברים ג כז) "עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה", נִמְצָא קָרוּי שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת, וְכִי מַה צָּרַךְ לְבָאֵי הָעוֹלָם בְּכָךְ? אֶלָּא שֶׁהָיוּ שָׁלֹשׁ מַלְכֻיּוֹת מִתְכַּתְּשׁוֹת עָלָיו; זוֹ אוֹמֶרֶת יִקָּרֵא עַל שְׁמִי וְזוֹ אוֹמֶרֶת יִקָּרֵא עַל שְׁמִי, וַהֲלֹא דְבָרִים קַל וָחֹמֶר: אִם פִּסְלֶת הָרֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שָׁלֹשׁ מַלְכֻיּוֹת מִתְכַּתְּשׁוֹת עָלָיו קַל וָחֹמֶר לִשְׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (ירמיה ג יט) "וָאֶתֶּן לָךְ אֶרֶץ חֶמְדָּה נַחֲלַת צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם", אֶרֶץ שֶׁעָשׂוּיָה חֲוִילָאוֹת חֲוִילָאוֹת לִמְלָכִים וּלְשִׁלְטוֹנִים, שֶׁכָּל מֶלֶךְ וְשִׁלְטוֹן שֶׁלֹּא קָנָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹמֵר לֹא עָשִׂיתִי כְלוּם.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: וְכִי אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים מֶלֶךְ שָׁהָיוּ לְשָׁעְבַּר, כֻּלָּם הָיוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? אֶלָּא כְּדַרְכּוֹ שֶׁעוֹשִׂים בְּרוֹמִי עַכְשָׁו, שֶׁכָּל מֶלֶךְ וְשִׁלְטוֹן שֶׁלֹּא קָנָה בְּרוֹמִי אוֹמֵר לֹא עָשִׂיתִי כְלוּם, כָּךְ כָּל מֶלֶךְ וְשִׁלְטוֹן שֶׁלֹּא קָנָה פַּלְטֵירוֹת וַחֲוִילָאוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹמֵר לֹא עָשִׂיתִי כְלוּם.

נַחֲלַת צְבִי, מַה צְּבִי זֶה קַל בְּרַגְלָיו מִכָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה – כָּךְ פֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קַלִּים לָבוֹא מִכָּל פֵּרוֹת אֲרָצוֹת.

דָּבָר אַחֵר: מָה צְּבִי זֶה כְּשֶׁאַתָּה מַפְשִׁיטוֹ אֵין עוֹרוֹ מַחֲזִיק אֶת בְּשָׂרוֹ, כָּךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵין מַחֲזֶקֶת פֵּרוֹתֶיהָ בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים אֶת הַתּוֹרָה.

מַה צְּבִי זֶה קַל לֶאֱכֹל מִכָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה – כָּךְ פֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קַלִּים לֶאֱכֹל מִכָּל הָאֲרָצוֹת.

אִי קַלִּים לֹא יְהוּ שְׁמֵנִים? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יא ט): "אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ", שְׁמֵנִים כֶּחָלָב וּמְתוּקִים כִּדְבָשׁ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה ה א): "אֲשִׁירָה נָּא לִידִידִי שִׁירַת דּוֹדִי לְכַרְמוֹ כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי בְּקֶרֶן בֶּן שָׁמֶן", מַה שּׁוֹר זֶה אֵין בּוֹ גְּבוֹהַּ מִקַּרְנָיו – כָּךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת. אוֹ מַה שּׁוֹר זֶה אֵין בּוֹ פְּסֹלֶת מִקַּרְנָיו – כָּךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל פְּסוּלָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּקֶרֶן בֶּן שָׁמֶן", שְׁמֵנָה הִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. לְלַמֶּדְךָ שֶׁגְּבוֹהַּ מֵחֲבֵרוֹ מְשֻׁבָּח מֵחֲבֵרוֹ, אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְפִי שֶׁגְּבוֹהָה מִכֹּל – מְשֻׁבַּחַת מִכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יג ל): "עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ", (במדבר יג כא) "וַיַּעֲלוּ וַיָּתֻרוּ אֶת הָאָרֶץ", (במדבר יג כב) "וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב", (בראשית מה כה) "וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרַיִם". בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁגְּבוֹהַּ מִכֹּל – מְשֻׁבָּח מִכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז ח): "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם", וְאוֹמֵר (ישעיה ב ג): "וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לְכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר בֵּית ה'", וְאוֹמֵר (ירמיה לא ה): "כִּי יֵשׁ יוֹם קָרְאוּ נֹצְרִים" וְגוֹ'.

פסקה לח

(דברים יא י) **לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִיא**, אֶרֶץ מִצְרַיִם שׁוֹתָה מִן הַנָּמוּךְ וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שׁוֹתָה מִן הַגְּבוֹהַּ. אֶרֶץ מִצְרַיִם: נָמוּךְ שׁוֹתֶה, גְּבוֹהַּ אֵין שׁוֹתֶה; אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: נָמוּךְ וְגָבוֹהַּ שׁוֹתֶה. אֶרֶץ מִצְרַיִם: נָמוּךְ שׁוֹתֶה וְאַחַר כָּךְ גָּבוֹהַּ; אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: שׁוֹתֶה נָמוּךְ וְגָבוֹהַּ כְּאַחַת.

אֶרֶץ מִצְרַיִם: גָּלוּי שׁוֹתֶה, שֶׁאֵינוֹ גָלוּי אֵינוֹ שׁוֹתֶה; אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: גָּלוּי וְשֶׁאֵינוֹ גָלוּי שׁוֹתֶה.

אֶרֶץ מִצְרַיִם: שׁוֹתֶה וְאַחַר כָּךְ נִזְרַעַת; אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שׁוֹתֶה וְנִזְרַעַת, נִזְרַעַת וְשׁוֹתֶה, שׁוֹתֶה בְּכָל יוֹם וְנִזְרַעַת בְּכָל יוֹם.

אֶרֶץ מִצְרַיִם: אִם אַתָּה עָמֵל בָּהּ בְּפֶסַל וּבְקַרְדּוֹם וְנוֹתֵן שְׂנַת עֵינְךָ עָלֶיהָ, וְאִם לָאו – אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. אֲבָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ כֵּן, אֶלָּא הֵם יְשֵׁנִים עַל מִטּוֹתֵיהֶם וְהַמָּקוֹם מוֹרִיד לָהֶם גְּשָׁמִים. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְרָאָה בֶּן טוֹבִים אֶחָד וּמְסַר לוֹ עֶבֶד אֶחָד לְשַׁמְּשׁוֹ, שׁוּב רָאָה בֶּן טוֹבִים אַחֵר מְעַדֵּן וּמְפַנֵּק וְעָסוּק בְּפַעֲלָה וּמַכִּירוֹ וְאֶת אֲבוֹתָיו, אָמַר: גְּזֵרָה שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה בְּיָדֵי וּמַאֲכִילוֹ! כָּךְ כָּל הָאֲרָצוֹת נִתְּנוּ לָהֶן שַׁמָּשִׁים לְשַׁמְּשָׁן: **מִצְרַיִם** שׁוֹתָה מִן הַנִּילוּס, בָּבֶל שׁוֹתָה מִן הַנְּהָרוֹת, אֲבָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ כֵּן, אֶלָּא הֵם יְשֵׁנִים עַל מִטּוֹתֵיהֶם וְהַמָּקוֹם מוֹרִיד לָהֶם גְּשָׁמִים. וּלְלַמֶּדְךָ שֶׁלֹּא כְּדַרְכֵי בָּשָׂר וָדָם דַּרְכֵי מָקוֹם: בָּשָׂר וָדָם קוֹנֶה לוֹ עֲבָדִים שֶׁהֵם זָנִים וּמְפַרְנְסִים אוֹתוֹ, אֲבָל מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם קוֹנֶה לוֹ עֲבָדִים שֶׁיְּהֵא הוּא זָן וּמְפַרְנְסָם!

וּכְבָר הָיוּ רַבִּי אֶלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי צָדוֹק מְסֻבִּים בְּבֵית מִשְׁתֵּה בְּנוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל. מָזַג רַבָּן גַּמְלִיאֵל אֶת הַכּוֹס לְרַבִּי אֶלִיעֶזֶר וְלֹא רָצָה לִטְעֹם; נְטָלוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלִיעֶזֶר: מַה זֶּה יְהוֹשֻׁעַ? בְּדִין שֶׁאָנוּ מְסֻבִּים וְגַמְלִיאֵל בְּרַבִּי עוֹמֵד וּמְשַׁמְּשֵׁנוּ? אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: הַנַּח לוֹ וְיִשַּׁמֵּשׁ! אַבְרָהָם גְּדוֹל הָעוֹלָם שִׁמֵּשׁ מַלְאֲכֵי שָׁרֵת, וּכְסָבוּר שֶׁהֵם עַרְבִיִּים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח ב): "וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים". וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה אַבְרָהָם גְּדוֹל הָעוֹלָם שִׁמֵּשׁ מַלְאֲכֵי שָׁרֵת, וּכְסָבוּר שֶׁהֵם עַרְבִיִּים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, גַּמְלִיאֵל בְּרַבִּי לֹא יְשַׁמְּשֵׁנוּ? אָמַר לָהֶם רַבִּי צָדוֹק: הִנַּחְתֶּם כְּבוֹד מָקוֹם וְאַתֶּם עֲסוּקִים בִּכְבוֹד בָּשָׂר וָדָם? אִם מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם מֵשִׁיב רוּחוֹת וּמַעֲלֶה עֲנָנִים וּמוֹרִיד גְּשָׁמִים וּמְגַדֵּל צְמָחִים וְעוֹרֵךְ שֻׁלְחָן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, גַּמְלִיאֵל בְּרַבִּי לֹא יְשַׁמְּשֵׁנוּ? אַתָּה אוֹמֵר לְכָךְ בָּא הַכָּתוּב, אוֹ לְפִי שֶׁאֶרֶץ מִצְרַיִם פְּסוֹלֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הִקִּישָׁהּ הַכָּתוּב לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר (בראשית יג י): "כְּגַן ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם", "כְּגַן ה'" – בָּאִילָנוֹת, "כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" – בַּזְּרָעִים!

אוֹ אֵינוֹ מַקִּישָׁהּ אֶלָּא לַמְּגֻנֶּה שֶׁבָּהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא יח ג): "אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם בָּהּ", מָקוֹם שֶׁיְּשַׁבְתֶּם בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מז ו): "בְּמֵיטַב הָאָרֶץ"! אוֹ אֵינוֹ מַקִּישָׁהּ אֶלָּא לִשְׁעַת

גְּנוּתָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם**, כְּשֶׁהֱיִיתֶם שָׁם הָיְתָה מִתְבָּרֶכֶת בִּשְׁבִילְכֶם, וְלֹא עַכְשָׁיו, שֶׁאֵין בְּרָכָה עָלֶיהָ כְּדֶרֶךְ שֶׁהֱיִיתֶם אַתֶּם שָׁם.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּכָל מָקוֹם שֶׁהַצַּדִּיקִים הוֹלְכִים – בְּרָכָה בָאת לָרִגְלָם. יִצְחָק יָרַד לִגְרָר – בְּרָכָה בָאת לְרַגְלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כו יב): "וַיִּזְרַע יִצְחָק". יָרַד יַעֲקֹב אֵצֶל לָבָן – בְּרָכָה בָאת לְרַגְלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ל כז): "נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי ה' בִּגְלָלֶךָּ". יָרַד יוֹסֵף אֵצֶל פּוֹטִיפַר – בְּרָכָה בָאת לְרַגְלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לט ה): "וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף". יָרַד יַעֲקֹב אֵצֶל פַּרְעֹה – בְּרָכָה בָאת לְרַגְלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מז י): "וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת פַּרְעֹה". בַּמֶּה בֵּרְכוֹ? שְׁנִמְנְעוּ מִמֶּנּוּ שְׁנֵי רָעָב, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית נ כא) "וְעַתָּה אַל תִּירָאוּ אָנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם", מַה כִּלְכּוּל הָאָמוּר לְהַלָּן בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אַף כִּלְכּוּל הָאָמוּר כָּאן בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן הַכָּתוּב מְדַבֵּר!

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: אֵין זֶה קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, שֶׁדִּבְרֵי צַדִּיקִים קַיָּמִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְטֵלִים לְאַחַר מִיתָתָם! אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי מִדִּבְרֵי אַבָּה, שֶׁזֶּה הוּא קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם בְּרָכָה בָּעוֹלָם, נִסְתַּלְּקוּ צַדִּיקִים מִן הָעוֹלָם – נִסְתַּלְּקָה בְּרָכָה מִן הָעוֹלָם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בַּאֲרוֹן הָאֱלֹהִים שֶׁיָּרַד לְבֵית עוֹבֵד אֱדוֹם הַגִּתִּי, וְנִתְבָּרֵךְ בִּשְׁבִילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב ו יב): "וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר בֵּרַךְ ה' אֶת בֵּית עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ בַּעֲבוּר אֲרוֹן הָאֱלֹהִים", וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמָה אֲרוֹן שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה לֹא לִשְׂכָּר וְלֹא לְהֶפְסֵד אֶלָּא לִשְׁבָרֵי לוּחוֹת שֶׁבּוֹ – נִתְבָּרֵךְ בִּשְׁבִילוֹ, קַל וָחֹמֶר לַצַּדִּיקִים שֶׁבַּעֲבוּרָם נִבְרָא הָעוֹלָם.

אֲבוֹתֵינוּ בָּאוּ לָאָרֶץ – בָּאת בְּרָכָה לְרַגְלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו יא): "וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל טוּב אֲשֶׁר לֹא מִלֵּאתָ וּבֹרוֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא חָצַבְתָּ". רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: וַהֲלֹא בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא מִלֵּאתָ, שֶׁעַכְשָׁו בָּאתָ לָאָרֶץ, "וּבֹרוֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא חָצַבְתָּ", וַהֲלֹא בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא חָצַבְתָּ, שֶׁעַכְשָׁו בָּאתָ לָאָרֶץ, (דברים ו יא) "כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא נָטָעְתָּ", וַהֲלֹא בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא נָטַעְתָּ, שֶׁעַכְשָׁו בָּאתָ לָאָרֶץ, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "מִלֵּאתָ", "חָצַבְתָּ", "נָטַעְתָּ"? – זְכוּתְךָ הִיא שֶׁגָּרְמָה! וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁכָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, הָיוּ אַנְשֵׁי הָאָרֶץ בּוֹנִים בָּתִּים וְחוֹפְרִים בּוֹרוֹת שִׂיחִים וּמְעָרוֹת, נוֹטְעִים שְׂדוֹת וּכְרָמִים וְכָל עֵץ מַאֲכָל, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹאוּ אֲבוֹתֵינוּ לָאָרֶץ וְיִמְצְאוּ אוֹתָהּ מְלֵאָה בְּרָכָה. אוֹ לְפִי שֶׁבְּרָכָה זוֹ עֲלֵיהֶם יְכוֹל יְהוּ אוֹכְלִים וּשְׂבֵעִים? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים ו יא): "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ", אַתָּה אוֹכֵל וְשׂוֹבֵעַ, וְהֵם מוֹנְעִים מִנְּשֵׁיהֶם מִבְּנֵיהֶם וּמִבְּנוֹתֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹאוּ אֲבוֹתֵינוּ לָאָרֶץ וְיִמְצְאוּ אוֹתָהּ מְלֵאָה בְּרָכָה. זוֹ הִיא שֶׁאָמְרָנוּ **אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם**: כְּשֶׁהֱיִיתֶם שָׁם הָיְתָה מִתְבָּרֶכֶת בִּשְׁבִילְכֶם, וְלֹא עַכְשָׁו שֶׁאֵין בְּרָכָה עָלֶיהָ כְּדֶרֶךְ שֶׁהֱיִיתֶם אַתֶּם שָׁם.

אַתָּה אוֹמֵר: לְכָךְ בָּא הַכָּתוּב, אוֹ לְהַקִּישׁ בִּיאָתָהּ שֶׁל זוֹ לְבִיאָתָהּ שֶׁל זוֹ? אֶרֶץ מִצְרַיִם הֱיִיתֶם עֲלֶיהָ מִנְיָן שָׁנִים שִׁמְּטִים וְיוֹבְלוֹת, יָכוֹל אַף בְּאֶרֶץ כְּנַעַן כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לְרִשְׁתָּהּ**, **לְרִשְׁתָּהּ** אַתֶּם בָּאִים, לֹא לִהְיוֹת עֲלֶיהָ מִנְיָן שָׁנִים שִׁמְּטִים וְיוֹבְלוֹת. אֶלָּא הֻפְרַשׁ בֵּין בִּיאָתָהּ שֶׁל זוֹ לְבִיאָתָהּ שֶׁל זוֹ: בִּיאַת אֶרֶץ מִצְרַיִם רִשּׁוּת, בִּיאַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חוֹבָה; אֶרֶץ מִצְרַיִם, בֵּין שֶׁעוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם וּבֵין שֶׁאֵין עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם – הֲרֵי לָכֶם אֶרֶץ מִצְרַיִם, אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ כֵן, אִם אַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם – הֲרֵי לָכֶם אֶרֶץ כְּנַעַן, וְאִם לָאו – הֲרֵי אַתֶּם גּוֹלִים מֵעָלֶיהָ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ויקרא יח כח): "וְלֹא תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמַּאֲכֶם אוֹתָהּ".

פסקה לט

(דברים יא יא) **וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת**, בְּשֶׁבַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַכָּתוּב מְדַבֵּר! אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, אוֹ בְּגְנוּת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁמַּזְכִּיר בָּהּ הָרִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּבְקָעֹת**, מָה בְּקָעוֹת לְשֶׁבַח אַף הָרִים לְשֶׁבַח; וְעוֹד שָׁנוֹתַן טַעַם בָּהָר, טַעַם בַּבִּקְעָה – שֶׁפֵּרוֹת הָהָר קַלִּים וּפֵרוֹת הַבִּקְעָה שְׁמֵנִים.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: כְּשֶׁהִיא בְּקָעָה – עוֹשָׂה בֵּית כּוֹר, כְּשֶׁהוּא הַר – הֲרֵי הוּא עוֹשֶׂה בֵּית כּוֹר מִן הַצָּפוֹן, בֵּית כּוֹר מִן הַדָּרוֹם, בֵּית כּוֹר מִן הַמִּזְרָח, בֵּית כּוֹר מִן הַמַּעֲרָב, בֵּית כּוֹר מִלְמַעְלָה, וְנִמְצָא חֲמִשָּׁה מְכֻפָּלוֹת! שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל ה ה): "כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים זֹאת יְרוּשָׁלַם בְּתוֹךְ הַגּוֹיִם שַׂמְתִּיהָ וּסְבִיבוֹתֶיהָ אֲרָצוֹת", וּבְמָקוֹם אַחֵר קוֹרֵא אוֹתָהּ "אֶרֶץ"; כֵּיצַד יִתְקַיְּמוּ שְׁנֵי כְתוּבִים הַלָּלוּ? אֶרֶץ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִינֵי אֲרָצוֹת הַרְבֵּה: בֵּית הָאֲדָמָה, בֵּית הַחוֹלוֹת, בֵּית הֶעָפָר.

דָּבָר אַחֵר: **אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת**, מַגִּיד שֶׁלֹּא שָׁווּ טַעַם פֵּרוֹת הָר לְטַעַם פֵּרוֹת בִּקְעָה וְלֹא טַעַם פֵּרוֹת בִּקְעָה לְטַעַם פֵּרוֹת הָר. אֵין לִי אֶלָּא שֶׁלֹּא שָׁווּ טַעַם פֵּרוֹת הָר לְטַעַם פֵּרוֹת בִּקְעָה וְלֹא טַעַם פֵּרוֹת בִּקְעָה לְטַעַם פֵּרוֹת הָר, מִנַּיִן שֶׁלֹּא שָׁווּ טַעַם פֵּרוֹת הָר זֶה לְטַעַם פֵּרוֹת הָר אַחֵר, וְלֹא טַעַם פֵּרוֹת בִּקְעָה זוֹ לְטַעַם פֵּרוֹת בִּקְעָה אַחֶרֶת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת**, הָרִים – הָרִים הַרְבֵּה; בְּקָעוֹת – בְּקָעוֹת הַרְבֵּה.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: שְׁתִּים עֶשְׂרֵה אֲרָצוֹת נִתְּנוּ, כְּנֶגֶד שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא שָׁווּ טַעַם פֵּרוֹת שִׁבְטוֹ שֶׁל זֶה לְטַעַם פֵּרוֹת שִׁבְטוֹ שֶׁל זֶה וְלֹא טַעַם פֵּרוֹת שִׁבְטוֹ שֶׁל זֶה לְטַעַם פֵּרוֹת שִׁבְטוֹ שֶׁל זֶה! וְאֵלּוּ הֵם: (דברים ו י-יא) "כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ", **וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת**, "אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ", (דברים ח ז-י) "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה", "אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם", "אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה", "אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ", "אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת", "אֶרֶץ אֲשֶׁר

אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל", "עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ", "אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ" – הֲרֵי שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה אֲרָצוֹת נִתְּנוּ כְּנֶגֶד שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא שָׁווּ טַעַם פֵּרוֹת שִׁבְטוֹ שֶׁל זֶה לְטַעַם פֵּרוֹת שִׁבְטוֹ שֶׁל זֶה וְלֹא טַעַם פֵּרוֹת שִׁבְטוֹ שֶׁל זֶה לְטַעַם פֵּרוֹת שִׁבְטוֹ שֶׁל זֶה, תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת**, הָרִים – הָרִים הַרְבֵּה, בְּקָעוֹת – בְּקָעוֹת הַרְבֵּה.

רַבִּי יוֹסֵי בֶּן הַמְשֻׁלָּם אוֹמֵר: מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁנּוֹתֵן מַטְעַמִּים בָּאָרֶץ כָּךְ נוֹתֵן מַטְעַמִּים בַּיָּם? תַּלְמוּד לוֹמַר (בראשית א י): "וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים", וַהֲלֹא יָם אֶחָד הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א ט): "יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מָקוֹם אֶחָד", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים"? מַגִּיד שֶׁלֹּא שָׁוָה טַעַם דָּג הָעוֹלֶה מֵעֵבֶר לְטַעַם דָּג הָעוֹלֶה מִצִּידוֹן, וְלֹא הָעוֹלֶה מִצִּידוֹן לָעוֹלֶה מִפַּמְפִּיס!

לְפִי שֶׁעָפְרוֹ שֶׁל הַר קַל וְשֶׁל בְּקָעָה שָׁמֵן, יָכוֹל יִהְיוּ מַיִם גּוֹרְשִׁים אֶת הֶעָפָר לְמָקוֹם בְּקָעָה וּתְהֵא בְּקָעָה מְחֻסֶּרֶת מַיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר **אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת**, הַר לְפִי מַה שֶּׁהוּא וּבְקָעָה לְפִי מַה שֶּׁהִיא, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (זכריה י א): "שַׁאֲלוּ מֵה' מָטָר בְּעֵת מַלְקוֹשׁ".

אוֹ לְפִי שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְכֻפֶּלֶת בֶּהָרִים, יְהֵא נָלוּי שׁוֹתֶה, שֶׁאֵין גָּלוּי אֵין שׁוֹתֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם**, גָּלוּי וְשֶׁאֵין גָּלוּי שׁוֹתֶה! וְכֵן הוּא אוֹמֵר (איוב לז יא): "אַף בְּרִי יַטְרִיחַ עָב יָפִיץ עֲנַן אוֹרוֹ", וְאוֹמֵר (איוב לז יב): "וְהוּא מְסִבּוֹת מִתְהַפֵּךְ", שֶׁיְּהוּ עֲנָנִים מַקִּיפוֹת אוֹתָהּ וּמַשְׁקוֹת אוֹתָהּ מִכָּל רוּחַ.

אוֹ לְפִי שֶׁשּׁוֹתָה מֵי גְּשָׁמִים, אֲבָל אֵינוֹ שׁוֹתֶה מֵי שְׁלוּחִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם**, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **מָיִם** אַף מֵי שְׁלוּחִים שׁוֹתֶה! וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים ח ז): "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם".

אוֹ לְפִי שֶׁשּׁוֹתָה מֵי שְׁלוּחִים, אֲבָל אֵינָהּ שׁוֹתָה מֵי שְׁלָגִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם**, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **מָיִם** אַף מֵי שְׁלָגִים שׁוֹתֶה! וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה נה י): "כִּי כַאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם", וְאוֹמֵר (איוב לז ו): "כִּי לַשֶּׁלֶג יֹאמַר הֱוֵי אָרֶץ".

אוֹ לְפִי שֶׁשּׁוֹתָה מֵי שְׁלָגִים, אֲבָל אֵינָהּ שׁוֹתָה מֵי טְלָלִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מָיִם**, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **מָיִם** אַף מֵי טְלָלִים שׁוֹתֶה!

דָּבָר אַחֵר: מָה גְּשָׁמִים לִבְרָכָה אַף טְלָלִים לִבְרָכָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בראשית כז כח): "וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם", וְאוֹמֵר (דברים לב ב): "יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי", וְאוֹמֵר (הושע יד ו): "אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל", וְאוֹמֵר (מיכה ה ו): "וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב כְּטַל מֵאֵת ה'".

פסקה מ

(דברים יא יב) **אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אוֹתָהּ**, וְכִי אוֹתָהּ בִּלְבַד הוּא דּוֹרֵשׁ? וַהֲלֹא כָּל הָאֲרָצוֹת הוּא דּוֹרֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לח כו): "לְהַמְטִיר עַל אֶרֶץ לֹא אִישׁ... לְהַשְׂבִּיעַ שֹׁאָה וּמְשׁוֹאָה", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר **אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אוֹתָהּ**? כִּבְיָכוֹל אֵין דּוֹרֵשׁ אֶלָּא אוֹתָהּ; וּבִשְׁבִיל דְּרִישָׁה שֶׁדּוֹרְשָׁהּ – דּוֹרֵשׁ כָּל הָאֲרָצוֹת עִמָּהּ.

כַּיּוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (תהלים קכא ד): "הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל", וְכִי יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד הוּא שׁוֹמֵר? וַהֲלֹא הוּא שׁוֹמֵר אֶת הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יב י): "אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל חָי וְרוּחַ כָּל בְּשַׂר אִישׁ", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל"? כִּבְיָכוֹל שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵר אֶלָּא יִשְׂרָאֵל; וּבִשְׁבִיל שְׁמִירָה שֶׁשּׁוֹמְרָם – שׁוֹמֵר אֶת הַכֹּל עִמָּהֶם.

כַּיּוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (מלכים א ט ג): "וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים", וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (זכריה ד י): "עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ", וְאוֹמֵר (משלי טו ג): "בְּכָל מָקוֹם עֵינֵי ה' צוֹפּוֹת רָעִים וְטוֹבִים", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים"? כִּבְיָכוֹל אֵין עֵינַי וְלִבִּי אֶלָּא שָׁם.

כַּיּוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (תהלים כט ח): "קוֹל ה' יָחִיל מִדְבָּר", "יָחִיל ה' מִדְבַּר קָדֵשׁ" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? זֶה בְּיוֹתֵר.

דֹּרֵשׁ אוֹתָהּ – נִתְּנָה לִדְרִישָׁה, לְהַפְרִישׁ מִמֶּנָּה חַלָּה תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת. אוֹ אַף שְׁאָר אֲרָצוֹת נִתְּנוּ לִדְרִישָׁה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אוֹתָהּ**, אוֹתָהּ נִתְּנָה לִדְרִישָׁה, וְלֹא שְׁאָר אֲרָצוֹת נִתְּנוּ לִדְרִישָׁה.

דָּבָר אַחֵר: **דֹּרֵשׁ אוֹתָהּ**, מַגִּיד שֶׁנִּתְּנָה בִּשְׂכַר דְּרִישָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יא יט-כא): "וְלִמַּדְתֶּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם" וְגוֹ' "לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם", וְאוֹמֵר (תהלים קה מד-מה): "וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם" וְגוֹ "בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו" וְגוֹ.

תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ, כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: **תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ**, וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (תהלים קד לב): "הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד יִגַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ", כֵּיצַד יִתְקַיְּמוּ שְׁנֵי כְתוּבִים הַלָּלוּ? כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם **תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ**, וְאֵינָם נִזּוֹקִים, וּכְשֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם "הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד". לְעִנְיַן טוֹבָה הוּא אוֹמֵר: **תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ**, לְעִנְיַן רָעָה הוּא אוֹמֵר: "הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד", לְעִנְיַן טוֹבָה כֵּיצַד? הָיוּ רְשָׁעִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְנִגְזְרוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים מוּעָטִים – וְחָזְרוּ בָהֶם, לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם אִי אֶפְשָׁר, אֶלָּא **תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ**, מוֹרִידָם בִּזְמַנָּם וּמְשַׁלַּחַ בָּהֶם אֶת הַבְּרָכָה, וּמוֹרִידָם עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהִיא צְרִיכָה לָהֶם. לְעִנְיַן רָעָה כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיוּ צַדִּיקִים בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְנִגְזְרוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים מְרֻבִּים – וְחָזְרוּ בָהֶם, לִפְחוֹת מֵהֶם אִי אֶפְשָׁר, אֶלָּא "הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד", מוֹרִידָם שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּם וְשׁוֹלֵחַ בָּהֶם אֶת הַמְּאֻחָרָה, וּמוֹרִידָם עַל הָאָרֶץ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לָהֶם,

לַיָּמִים וְלַמִּדְבָּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כד יט): "צִיָּה גַם חֹם יִגְזְלוּ מֵימֵי שֶׁלֶג שְׁאוֹל חָטָאוּ", מַעֲשִׂים שֶׁעָשִׂיתֶם עִמָּדִי בִּימוֹת הַחַמָּה, שֶׁלֹּא הִפְרַשְׁתֶּם תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת – מָנְעוּ מִכֶּם אֶת הַגְּשָׁמִים.

מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה, מַגִּיד שֶׁמֵּרֵאשִׁית הַשָּׁנָה נִגְזְרוּ עָלֶיהָ כַּמָּה גְשָׁמִים, כַּמָּה טְלָלִים, כַּמָּה חַמָּה תִּזְרַח עָלֶיהָ, כַּמָּה רוּחוֹת נוֹשְׁבוֹת עָלֶיהָ.

דָּבָר אַחֵר: **מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה** – אֲנִי אֲבָרֵךְ אֶתְכֶם בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, בְּבִנְיָן וּבִנְטִיעָה, בְּאֵרוּסִים וּבִנְשׂוּאִים, וּבְכָל מַה שֶּׁאַתֶּם שׂוֹלְחִים בּוֹ אֶת יְדֵיכֶם אֲנִי אֲבָרֵךְ אֶתְכֶם.

דָּבָר אַחֵר: **מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה**, וְכִי יֵשׁ פֵּרוֹת בַּשָּׂדֶה מִתְּחִלַּת הַשָּׁנָה וְעַד סוֹפָהּ? אֶלָּא הֵם בִּרְשׁוּתִי לִתֵּן בָּהֶם בְּרָכָה בַּבַּיִת, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי נוֹתֵן בָּהֶם בְּרָכָה בַּשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כח ח): "יְצַו ה' אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ", וְאוֹמֵר (חגי ב יט): "הַעוֹד הַזֶּרַע בַּמְּגוּרָה וְעַד הַגֶּפֶן וְהַתְּאֵנָה וְהָרִמּוֹן וְעֵץ הַזַּיִת לֹא נָשָׂא מִן הַיּוֹם הַזֶּה אֲבָרֵךְ". מִנַּיִן אַף בָּאוֹצָר? שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כח ג): "בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה". מִנַּיִן אַף בָּעִסָּה? שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כח ה): "בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ". מִנַּיִן אַף בַּכְּנִיסָה וּבִיצִיאָה? שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כח ו): "בָּרוּךְ אַתָּה בְּבוֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ". מִנַּיִן אַף בָּאֲכִילָה וּבַשְּׁבִיעָה? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים ח י): "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ", מִנַּיִן אַף כְּשֶׁיֵּרְדוּ לְתוֹךְ מֵעֶיךָ? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כג כה): "וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ", הֵם בִּרְשׁוּתִי לִתֵּן בָּהֶם בְּרָכָה בַּבַּיִת, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי נוֹתֵן בָּהֶם בְּרָכָה בַּשָּׂדֶה לֹא כְנָה וְרַקְבוּבִית בַּפֵּרוֹת, וְלֹא יַיִן מַחְמִיץ, וְלֹא שֵׁמֶן מַבְאִישׁ.

אוֹ, לְפִי שְׁמִדַּת טוֹבָה מְרֻבָּה מִמִּדַּת פֻּרְעָנוּת, יָכוֹל לֹא יְהוּ בִּרְשׁוּתִי לִתֵּן בָּהֶם מְאֵרָה בַּבַּיִת כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי נוֹתֵן בָּהֶם מְאֵרָה בַּשָּׂדֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר (חגי א ט): "וַהֲבֵאתֶם הַבַּיְתָה וְנָפַחְתִּי בוֹ", וְאוֹמֵר (דברים כח כ): "יְשַׁלַּח ה' בְּךָ אֶת הַמְּאֵרָה אֶת הַמְּהוּמָה וְאֶת הַמַּגְעֶרֶת". מִנַּיִן אַף בָּאוֹצָר? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כח טז): "אָרוּר אַתָּה בָּעִיר". מִנַּיִן אַף בָּעִסָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כח יז): "אָרוּר טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ". מִנַּיִן אַף בַּכְּנִיסָה וּבִיצִיאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כח יט): "אָרוּר אַתָּה בְּבֹאֶךָ וְאָרוּר אַתָּה בְּצֵאתֶךָ". מִנַּיִן אַף בָּאֲכִילָה וּבַשְּׂבִיעָה? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כו כו): "וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ". מִנַּיִן לְכְשֶׁיֵּרְדוּ לְתוֹךְ מֵעַיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר (מיכה ו יד): "וְיֶשְׁחֲךָ בְּקִרְבֶּךָ", הֵם בִּרְשׁוּתִי לִתֵּן בָּהֶם מְאֵרָה בַּבַּיִת כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי נוֹתֵן בָּהֶם מְאֵרָה בַּשָּׂדֶה, כְּנָה וְרַקְבוּבִית בַּפֵּרוֹת, וְיַיִן מַחְמִיץ וְשֶׁמֶן מַבְאִישׁ.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים וַעֲבָדִים הַרְבֵּה, וְהָיוּ נִזּוֹנִים וּמִתְפָּרְנְסִים מִתַּחַת יָדוֹ וּמַפְתְּחוֹת שֶׁל אוֹצָר בְּיָדוֹ. כְּשֶׁהֵם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ הוּא פּוֹתֵחַ אֶת הָאוֹצָר, וְהֵם אוֹכְלִים וּשְׂבֵעִים, וּכְשֶׁאֵין עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ הוּא נוֹעֵל אֶת הָאוֹצָר, וְהֵם מֵתִים

בָּרָעָב. כָּךְ יִשְׂרָאֵל: כְּשֶׁעוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם (דברים כח יב) – ”יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם“, וּכְשֶׁאֵינָם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ, מָה הוּא אוֹמֵר? (דברים יא יז) ”וְחָרָה אַף ה' בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר“.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: כֹּפֶר וּמַקֵּל יָרְדוּ כְּרוּכִים מִן הַשָּׁמַיִם, אָמַר לָהֶם: אִם עֲשִׂיתֶם אֶת הַתּוֹרָה – הֲרֵי כֹּפֶר לֶאֱכֹל, וְאִם לָאו – הֲרֵי מַקֵּל לְלִקּוֹת בּוֹ, הֵיכָן פֵּרוּשׁוֹ שֶׁל דָּבָר? (ישעיה א יט) ”אִם תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ, וְאִם תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם חֶרֶב תְּאֻכְלוּ כִּי פִּי ה' דִּבֵּר“.

רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר: סֵפֶר וְסִיחַ יָרְדוּ כְּרוּכִים מִן הַשָּׁמַיִם, אָמַר לָהֶם: אִם עֲשִׂיתֶם אֶת הַתּוֹרָה הַכְּתוּבָה בָּזֶה – הֲרֵי אַתֶּם נִצּוֹלִים מִזֶּה, וְאִם לָאו – הֲרֵי אַתֶּם לוֹקִים בּוֹ. הֵיכָן פֵּרוּשׁוֹ שֶׁל דָּבָר? (בראשית ג כד) ”וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן אֶת הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים“.

פסקה מא

(דברים יא יג) **וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי**, לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה א) ”וּלְמַדְתֶּם אוֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם“, שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁלֹּא נִתְחַיְּבוּ בַּתַּלְמוּד עַד שֶׁנִּתְחַיְּבוּ בַּמַּעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי**, מַגִּיד שֶׁמִּיָּד נִתְחַיְּבוּ בַּתַּלְמוּד. וְאֵין לִי אֶלָּא מִצְוֹת עַד שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ, כְּגוֹן בְּכוֹרוֹת וְקָרְבָּנוֹת וּמַעֲשֵׂר בְּהֵמָה. מִצְוֹת מִשֶּׁנִּכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ, כְּגוֹן הָעוֹמֶר וְהַחַלָּה וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְלֶחֶם הַפָּנִים, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי**, לְרַבּוֹת שְׁאָר מִצְוֹת.

אֵין לִי אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא כָּבְשׁוּ וְיָשְׁבוּ, מִשֶּׁכָּבְשׁוּ וְיָשְׁבוּ, כְּגוֹן לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וּמַעֲשְׂרוֹת וּתְרוּמָה שְׁמִטִּים וְיוֹבְלוֹת, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי**, לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם מִצְוֹת אֲחֵרוֹת.

וּלְמַדְתֶּם אוֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם, מַגִּיד שֶׁמַּעֲשֶׂה תָּלוּי בַּתַּלְמוּד, וְאֵין תַּלְמוּד תָּלוּי בַּמַּעֲשֶׂה. וְכֵן מָצִינוּ, שָׁעָנַשׁ עַל הַתַּלְמוּד יוֹתֵר מִן הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ד א): ”שִׁמְעוּ דְּבַר ה' בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי רִיב לַה' עִם יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי אֵין אֱמֶת וְאֵין חֶסֶד וְאֵין דַּעַת אֱלֹהִים בָּאָרֶץ“.

אֵין אֱמֶת – אֵין דִּבְרֵי אֱמֶת נֶאֱמָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כג כג): ”אֱמֶת קְנֵה וְאַל תִּמְכֹּר“.

וְאֵין חֶסֶד – אֵין דִּבְרֵי חֶסֶד נֶאֱמָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיט סד): ”חַסְדְּךָ ה' מָלְאָה הָאָרֶץ“.

וְאֵין דַּעַת – אֵין דִּבְרֵי דַּעַת נֶאֱמָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ד ו): ”נִדְמוּ עַמִּי מִבְּלִי הַדַּעַת כִּי אַתָּה הִדַּעַת מָאַסְתָּ“.

וְאוֹמֵר (ישעיה ה כד): "לָכֵן כֶּאֱכֹל קַשׁ לְשׁוֹן אֵשׁ וַחֲשַׁשׁ לֶהָבָה יִרְפֶּה", וְכִי יֵשׁ לְךָ קַשׁ שֶׁהוּא אוֹכֵל אֵשׁ? אֶלָּא קַשׁ זֶה הוּא עֵשָׂו הָרָשָׁע. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְרַפִּים יְדֵיהֶם מִן הַמִּצְוֹת – שׁוֹלֵט בָּהֶם.

וְאוֹמֵר (ירמיה ט יא-יב): "מִי הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֶן אֶת זֹאת וַאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי ה' אֵלָיו וְיַגֶּדָהּ, עַל מָה אָבְדָה הָאָרֶץ נִצְּתָה כַמִּדְבָּר מִבְּלִי עוֹבֵר? וַיֹּאמֶר ה' עַל עָזְבָם אֶת תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם, וְלֹא שָׁמְעוּ בְקוֹלִי וְלֹא הָלְכוּ בָהּ".

וְאוֹמֵר (עמוס ב ד): "כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יְהוּדָה וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל מָאֳסָם אֶת תּוֹרַת ה' וְחֻקָּיו לֹא שָׁמָרוּ".

וּכְבָר הָיוּ רַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי עֲקִיבָה וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי מְסֻבִּים בְּבֵית עָרִיס בְּלוֹד. נִשְׁאֲלָה שְׁאֵלָה זוֹ לִפְנֵיהֶם: מִי גָּדוֹל, תַּלְמוּד אוֹ מַעֲשֶׂה? אָמַר רַ' טַרְפוֹן: גָּדוֹל מַעֲשֶׂה! רַ' עֲקִיבָה אוֹמֵר: גָּדוֹל תַּלְמוּד! עָנוּ כֻלָּם וְאָמְרוּ: גָּדוֹל תַּלְמוּד, שֶׁהַתַּלְמוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה!

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: גָּדוֹל תַּלְמוּד, שֶׁקּוֹדֶם לַחֲלָה אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְלַמַּעְשְׂרוֹת חֲמִשִּׁים וְאַרְבַּע, וְלַשְּׁמִטִּים שִׁשִּׁים וְאַחַת, וְלַיּוֹבְלוֹת מֵאָה וְשָׁלֹשׁ.

וּכְשֵׁם שֶׁעָנַשׁ עַל הַתַּלְמוּד יוֹתֵר מִן הַמַּעֲשֶׂה, כָּךְ נָתַן שָׂכָר עַל הַתַּלְמוּד יוֹתֵר מִן הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִמַּדְתֶּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם", מַהוּ אוֹמֵר? "לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם", וְאוֹמֵר (תהלים קה מד-מה): "וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֻמִּים יִירָשׁוּ בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו" וְגוֹ'.

אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאִם שָׁמַע אָדָם דָּבָר מִפִּי קָטָן שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל יְהֵא בְּעֵינָיו כְּשׁוֹמֵעַ מִפִּי חָכָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם**, וְלֹא כְּשׁוֹמֵעַ מִפִּי חָכָם, אֶלָּא כְּשׁוֹמֵעַ מִפִּי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת יב יא): "דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבוֹנוֹת". מָה דָּרְבָן זֶה מְכַוֵּן אֶת הַפָּרָה לְתַלְמֶיהָ, לְהָבִיא חַיִּים לְבַעֲלֶיהָ, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה מְכַוְּנִים דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם לְדַעַת הַמָּקוֹם. וְלֹא כְּשׁוֹמֵעַ מִפִּי חֲכָמִים, אֶלָּא כְּשׁוֹמֵעַ מִפִּי סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּעֲלֵי אֲסֻפוֹת", וְאֵין אֲסֻפוֹת אֶלָּא סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא טז): "אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל". וְלֹא כְּשׁוֹמֵעַ מִפִּי סַנְהֶדְרִין, אֶלָּא כְּשׁוֹמֵעַ מִפִּי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת יב יא): "נִתְּנוּ מֵרוֹעֶה אֶחָד", וְאוֹמֵר (ישעיה סג יא): "וַיִּזְכֹּר יְמֵי עוֹלָם מֹשֶׁה עַמּוֹ". וְלֹא כְּשׁוֹמֵעַ מִפִּי מֹשֶׁה, אֶלָּא כְּשׁוֹמֵעַ מִפִּי הַגְּבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִתְּנוּ מֵרוֹעֶה אֶחָד", וְאוֹמֵר (תהלים פ ב): "רֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה נֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף יֹשֵׁב הַכְּרוּבִים הוֹפִיעָה", וְאוֹמֵר (דברים ו ד): "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד".

הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (שיר השירים ז ה): "עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן עַל שַׁעַר בַּת רַבִּים". "עֵינַיִךְ" – אֵלּוּ זְקֵנִים הַמִּתְמַנִּים עַל הַצִּבּוּר, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה כט י): "כִּי נָסַךְ עֲלֵיכֶם ה' רוּחַ

תַּרְדֵּמָה וַיִּעַצֻּם אֶת עֵינֵיכֶם". "בְּרֵכוֹת" – מָה בְּרֵכָה זוֹ, אֵין אָדָם יוֹדֵעַ מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ – כָּךְ אֵין אָדָם עוֹמֵד עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים. "בְּחֻשְׁבּוֹנוֹת" – בְּחֻשְׁבּוֹנוֹת שֶׁנִּגְמָרִים בְּעֵצָה וּבְמַחֲשָׁבָה; הֵיכָן נִגְמָרִים? בְּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, "עַל שַׁעַר בַּת רַבִּים". מָה הוּא אוֹמֵר (שיר השירים ז ה): "אַפֵּךְ כְּמִגְדַּל הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי דַמָּשֶׂק"? אִם עָשִׂיתֶם אֶת הַתּוֹרָה – קַוּוּ לְאֱלֹיָהוּ, שֶׁאָמַרְתִּי לוֹ (מלכים א יט טו): "לֵךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ מִדְבַּרָה דַמָּשֶׂק", וְאוֹמֵר (מלאכי ג כב-כד): "זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי" וְגוֹ' "הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ" וְגוֹ' "וְהֵשִׁיב" וְגוֹ'.

לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם, שֶׁמָּא תֹּאמַר: הֲרֵינִי לוֹמֵד תּוֹרָה בִּשְׁבִיל שֶׁאֵעָשִׁיר, בִּשְׁבִיל שֶׁאֶקָּרֵא רַבִּי, בִּשְׁבִיל שֶׁאֶקַּבֵּל שָׂכָר לָעוֹלָם הַבָּא? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם**, כָּל שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים – לֹא תְּהוּ עוֹשִׂים אֶלָּא מֵאַהֲבָה.

וּלְעָבְדוֹ – זֶה תַּלְמוּד. אַתָּה אוֹמֵר זֶה תַּלְמוּד, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עֲבוֹדָה? הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (בראשית ב טו): "וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְּגַן עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ", וְכִי מָה עֲבוֹדָה לְשֶׁעָבַר וּמָה שְׁמִירָה לְשֶׁעָבַר? הָא לָמַדְתָּ: "לְעָבְדָהּ" – זֶה תַּלְמוּד; "וּלְשָׁמְרָהּ" – אֵלּוּ מִצְוֹוֹת! וּכְשֵׁם שֶׁעֲבוֹדַת מִזְבֵּחַ קְרוּיָה עֲבוֹדָה – כָּךְ תַּלְמוּד קָרוּי עֲבוֹדָה!

דָּבָר אַחֵר: **וּלְעָבְדוֹ** – זוֹ תְּפִלָּה; אַתָּה אוֹמֵר זוֹ תְּפִלָּה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עֲבוֹדָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם**; וְכִי יֵשׁ עֲבוֹדָה בַּלֵּב? הָא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **וּלְעָבְדוֹ** – זוֹ תְּפִלָּה! וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר (תהלים קמא ב): "תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ מַשְׂאַת כַּפַּי מִנְחַת עָרֶב", וְאוֹמֵר (דניאל ו יא): "וְדָנִיֵּאל כְּדִי יְדַע דִּי רְשִׁים כְּתָבָא עַל לְבַיְתֵהּ" וְגוֹ', וְאוֹמֵר (דניאל ו כא): "וּכְמִקְרְבֵהּ לְגֻבָּא לְדָנִיֵּאל בְּקָל עֲצִיב זְעֵק עָנָא מַלְכָּא וְאָמַר לְדָנִיֵּאל דָּנִיֵּאל עַבֵד אֱלָהָא חַיָּא אֱלָהָךְ דִּי אַנְתְּ פָּלַח לֵהּ בְּתַדִירָא הֲיָכֵל לְשֵׁיזָבוּתְךָ מִן אַרְיָוָתָא" וְכִי יֵשׁ פּוּלְחָן בְּבָבֶל? הָא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **וּלְעָבְדוֹ** – זוֹ תְּפִלָּה! וּכְשֵׁם שֶׁעֲבוֹדַת מִזְבֵּחַ קְרוּיָה עֲבוֹדָה – כָּךְ תְּפִלָּה קְרוּיָה עֲבוֹדָה!

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: **וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם** – הֲרֵי זוֹ אַזְהָרָה לַכֹּהֲנִים שֶׁלֹּא יְהֵא לִבָּם חוֹלֵק בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה.

דָּבָר אַחֵר: מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם**? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (דברים ו ה) "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ"? לְהַלָּן לַיָּחִיד, כָּאן לַצִּבּוּר. לְהַלָּן לַתַּלְמוּד, כָּאן לַמַּעֲשֶׂה. הוֹאִיל וְשָׁמַעְתָּ – עֲשֵׂה! עֲשִׂיתֶם מַה שֶּׁעֲלֵיכֶם – אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה מַה שֶּׁעָלַי: (דברים יא יד) "וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ"!

פסקה מב

(דברים יא יד) **וְנָתַתִּי** – אֲנִי, לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְלֹא עַל יְדֵי שָׂלִיחַ. **מְטַר אַרְצְכֶם** – וְלֹא מְטַר כָּל הָאֲרָצוֹת. כֵּן הוּא אוֹמֵר (איוב ה י): "הַנּוֹתֵן מָטָר עַל פְּנֵי אָרֶץ וְשׁוֹלֵחַ מַיִם עַל פְּנֵי חוּצוֹת".

רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: **בְּעִתּוֹ** – מִלֵּילֵי שַׁבָּת לְלֵילֵי שַׁבָּת, כְּדֶרֶךְ שֶׁיְּרִדוּ בִּימֵי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ. וְכָל כָּךְ לָמָּה? רַבִּי אוֹמֵר: כְּדֵי שֶׁלֹּא לִתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַאֵי הָעוֹלָם לוֹמַר הֲרֵי שִׂכַּר כָּל הַמִּצְוֹוֹת, אֶלָּא (ויקרא כו ג-ד) "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ... וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם", "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ".

וּמִנַּיִן שֶׁנִּתְּנָה בְּרָכָה אַחַת לְיִשְׂרָאֵל שֶׁכָּל הַבְּרָכוֹת כְּלוּלוֹת בָּהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר (קהלת ה ט): "אוֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כֶּסֶף וּמִי אוֹהֵב בָּהָמוֹן לֹא תְבוּאָה", וְאוֹמֵר (קהלת ה ח): "וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל הִיא מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעֱבָד". מֶלֶךְ זֶה שׁוֹלֵט בְּאוֹצָרוֹת שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב, וְאֵינוֹ מְשֻׁעְבָּד אֶלָּא לַיּוֹצֵא מִן הַשָּׂדֶה. הָא לָמַדְתָּ שֶׁנִּתְּנָה בְּרָכָה אַחַת לְיִשְׂרָאֵל שֶׁכָּל הַבְּרָכוֹת כְּלוּלוֹת בָּהּ. **יוֹרֶה**, שֶׁיּוֹרֵד וּמוֹרֶה אֶת הַבְּרִיּוֹת לְהַכְנִיס פֵּרוֹתֵיהֶם וּלְהָטִיחַ גַּגּוֹתֵיהֶם וְלַעֲשׂוֹת כָּל צָרְכֵיהֶם.

דָּבָר אַחֵר: **יוֹרֶה** – שֶׁמִּתְכַּוֵּן לָאָרֶץ וְאֵינוֹ יוֹרֵד בְּזַעַף. דָּבָר אַחֵר: **יוֹרֶה** – שֶׁיּוֹרֵד וּמַרְוֶה אֶת הָאָרֶץ וּמַשְׁקֶה עַד תְּהוֹם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים סה יא): "תַּלְמֶיהָ רַוֵּה נַחֵת גְּדוּדֶיהָ".

יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן. אַתָּה אוֹמֵר יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן, אוֹ יוֹרֶה בְּתִשְׁרֵי וּמַלְקוֹשׁ בְּאִיָּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בְּעִתּוֹ** – יוֹרֶה בְּמַרְחֶשְׁוָן וּמַלְקוֹשׁ בְּנִיסָן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל לד כו): "וְהוֹרַדְתִּי הַגֶּשֶׁם בְּעִתּוֹ" וְגוֹ'. אוֹ מַה יוֹרֶה מַשִּׁיר פֵּרוֹת, שׁוֹטֵף זְרָעִים, שׁוֹטֵף גָּרְנוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מַלְקוֹשׁ** – מַה מַּלְקוֹשׁ לִבְרָכָה אַף יוֹרֶה לִבְרָכָה. אוֹ מַה מַּלְקוֹשׁ, מַפִּיל בָּתִּים וְעוֹקֵר אִילָנוֹת וּמַעֲלֶה סַקְאִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: **יוֹרֶה** – מַה יוֹרֶה לִבְרָכָה אַף מַּלְקוֹשׁ לִבְרָכָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יואל ב כג): "וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּה' אֱלֹהֵיכֶם כִּי נָתַן לָכֶם אֶת הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה".

וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ, דְּגָנְךָ מָלֵא, תִּירוֹשְׁךָ מָלֵא, יִצְהָרְךָ מָלֵא. אַתָּה אוֹמֵר דְּגָנְךָ מָלֵא, תִּירוֹשְׁךָ מָלֵא, יִצְהָרְךָ מָלֵא, אוֹ "וְאָסַפְתָּ דְגָנְךָ תִּירוֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ" מִפְּנֵי מֵיעוּט הַפֵּרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כו ה): "וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת בָּצִיר", מַקִּישׁ דַּיִשׁ לְבָצִיר: מָה בָּצִיר מְשֻׁאָתָה מַתְחִיל בּוֹ אִי אַתָּה יָכוֹל לְהַנִּיחוֹ, אַף דַּיִשׁ מְשֻׁאָתָה מַתְחִיל בּוֹ אִי אַתָּה יָכוֹל לְהַנִּיחוֹ.

דָּבָר אַחֵר: שֶׁיְּהֵא חוֹרֵשׁ בְּשָׁעַת קְצִיר וְקוֹצֵר בְּשָׁעַת חָרִישׁ, וְכֵן אִיּוֹב אוֹמֵר (איוב כט יט): "וְטַל יָלִין בְּקְצִירִי".

דָּבָר אַחֵר: **וְאַסַּפְתָּ דְגָנֶךָ**, לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע א ח): "לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ", שׁוֹמֵעַ אֲנִי כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאַסַּפְתָּ** וְגוֹ', דֶּרֶךְ אֶרֶץ דִּבְּרָה תּוֹרָה! דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: אֵין לַדָּבָר סוֹף! קוֹצֵר בַּשְּׁעַת קָצִיר, חוֹרֵשׁ בַּשְּׁעַת חָרִישׁ, דָּשׁ בַּשְּׁעַת שָׁרָב, זוֹרֶה בַּשְּׁעַת הָרוּחַ! אֵימָתַי אָדָם לוֹמֵד תּוֹרָה? אֶלָּא כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם – מְלַאכְתָּם נַעֲשֵׂית עַל יְדֵי אֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סא ה): "וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם" וְגוֹ'. וּכְשֶׁאֵינָם עוֹשִׂים רְצוֹן הַמָּקוֹם – מְלַאכְתָּם נַעֲשֵׂית עַל יְדֵי עַצְמָם, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמְּלֶאכֶת אֲחֵרִים נַעֲשֶׂה עַל יְדֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כח מח): "וְעָבַדְתָּ אֶת אֹיְבֶיךָ" וְגוֹ'.

דָּבָר אַחֵר: **וְאַסַּפְתָּ דְגָנֶךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ**, שֶׁתְּהֵא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְלֵאָה דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר, וְכָל הָאֲרָצוֹת דּוֹבְאוֹת לְמַלְּאוֹת אוֹתָהּ כֶּסֶף וְזָהָב, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מז יד): "וַיְלַקֵּט יוֹסֵף אֶת כָּל הַכֶּסֶף", וְאוֹמֵר (דברים לג כה): "וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ", שֶׁיִּהְיוּ כָל הָאֲרָצוֹת דּוֹבְאוֹת כֶּסֶף וְזָהָב לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

דָּבָר אַחֵר: **דְגָנֶךָ** כְּמַשְׁמָעוֹ, **תִּירֹשְׁךָ** זֶה הַיַּיִן, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סה ח): "כֹּה אָמַר ה' כַּאֲשֶׁר יִמָּצֵא הַתִּירוֹשׁ" וְגוֹ', **יִצְהָרֶךָ** זֶה הַשֶּׁמֶן, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ב כד): "וְהַשִּׂיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר". דָּבָר אַחֵר: **דְגָנֶךָ** לְךָ, **תִּירֹשְׁךָ** לְךָ, **יִצְהָרֶךָ** לְךָ, לֹא כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ו ג): "וְהָיָה אִם זָרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדְיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם וְעָלוּ עָלָיו", אֶלָּא כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סב ח-ט): "נִשְׁבַּע ה' בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם אֶתֵּן אֶת דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל... כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֵהוּ וְהִלְלוּ אֶת ה', וּמְקַבְּצָיו יְשִׁתוּהוּ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי".

פסקה מג

(דברים יא טו) **וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ**, שֶׁלֹּא תְהֵא מִצְטַעֵר לַמִּדְבָּרוֹת. אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלֹּא תְהֵא מִצְטַעֵר לַמִּדְבָּרוֹת, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא **וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ** כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ**. הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם **וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ**? שֶׁלֹּא תְהֵא מִצְטַעֵר לַמִּדְבָּרוֹת.

רַבִּי יְהוּדָה בֶן בָּבָא אוֹמֵר: **וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ** – בֵּין הַתְּחוּמִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: **וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ** – שֶׁתְּהֵא גוֹזֵז וּמַשְׁלִיךְ לִפְנֵי בְּהֶמְתְּךָ כָּל יְמוֹת הַגְּשָׁמִים, וְאַתָּה מוֹנֵעַ יָדְךָ מִמֶּנָּה קוֹדֶם לַקָּצִיר שְׁלֹשִׁים יוֹם – וְהִיא עוֹשָׂה וְאֵינָהּ פּוֹחֶתֶת מִדְּגָנָהּ.

רַבִּי אוֹמֵר: **וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ** – זֶה פִּשְׁתָּן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קד יד): "מַצְמִיחַ חָצִיר לַבְּהֵמָה וְעֵשֶׂב לַעֲבֹדַת הָאָדָם לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ".

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ – סִימָן טוֹב לְאָדָם כְּשֶׁבְּהֶמְתּוֹ אוֹכֶלֶת וּשְׂבֵעָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי יב י): "יוֹדֵעַ צַדִּיק נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ".

דָּבָר אַחֵר: **וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ** – כְּשֶׁבְּהֶמְתְּךָ אוֹכֶלֶת וּשְׂבֵעָה, עוֹבֶדֶת בְּכֹחַ הָאֲדָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יד ד): "וְרֶב תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר".

דָּבָר אַחֵר: **וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ** – מִן הַוְּלָדוֹת. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר, זֵכֶר לַדָּבָר (ירמיה לא יא): "וּבָאוּ וְרִנְּנוּ בִּמְרוֹם צִיּוֹן וְנָהֲרוּ אֶל טוּב ה' עַל דָּגָן וְעַל תִּירוֹשׁ וְעַל יִצְהָר".

(דברים יא טו-טז) **וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ, הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם**, אָמַר לָהֶם: הִזָּהֲרוּ שֶׁמָּא תִּמְרְדוּ בַּמָּקוֹם! שֶׁאֵין אָדָם מוֹרֵד בַּמָּקוֹם אֶלָּא מִתּוֹךְ שׂוֹבַע, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ח יב-יג): "פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבָעְתָּ וּבָתִּים טוֹבִים תִּבְנֶה וְיָשָׁבְתָּ, וּבְקָרְךָ וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לָּךְ", מַהוּ אוֹמֵר? (דברים ח יד) "וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ"! כַּיּוֹצֵא בּוֹ אַתָּה אוֹמֵר (דברים לא כ): "כִּי אֲבִיאֶנּוּ אֶל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָיו זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ", מַהוּ אוֹמֵר? "וּפָנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים"! כַּיּוֹצֵא בּוֹ אַתָּה אוֹמֵר (שמות לב ו): "וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתֹה", מַהוּ אוֹמֵר? (שמות לב ח) "עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה"!

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁלֹּא מָרְדוּ בַּמָּקוֹם אֶלָּא מִתּוֹךְ שׂוֹבַע. מַה נֶּאֱמַר בָּהֶם? (איוב כא ט-יג) "בָּתֵּיהֶם שָׁלוֹם מִפָּחַד וְכוּ' שׁוֹרוֹ עִבֵּר וְגוּ' יְשַׁלְּחוּ כַצֹּאן עֲוִילֵיהֶם וְגוּ' יְבַלּוּ בַטּוֹב יְמֵיהֶם". הֵיא גְּרָמָה לָהֶם (איוב כא יד-טו): "וַיֹּאמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ, מַה שַּׁדַּי כִּי נַעַבְדֶנּוּ" וְגוֹ'. אָמְרוּ: טִפָּה אַחַת שֶׁל גְּשָׁמִים הִיא, אֵין אָנוּ צְרִיכִים לוֹ! (בראשית ב ו) "וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ"! אָמַר לָהֶם הַמָּקוֹם: בַּטּוֹבָה שֶׁהֵיטַבְתִּי לָכֶם, בָּהּ אַתֶּם מִתְגָּאִים לְפָנַי? – בָּהּ אֲנִי נִפְרָע מִכֶּם! (בראשית ז יב) "וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה"!

רַבִּי יוֹסֵי בֶּן דּוּרְמַסְקִית אוֹמֵר: הֵם נָתְנוּ עֵינֵיהֶם עֶלְיוֹנָה וְתַחְתּוֹנָה כְּדֵי לַעֲשׂוֹת תַּאֲוָתָם, אַף הַמָּקוֹם פָּתַח עֲלֵיהֶם מַעְיְנוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים כְּדֵי לְאַבְּדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ז יא): "בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ".

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאַנְשֵׁי מִגְדֶּל, שֶׁלֹּא מָרְדוּ בַּמָּקוֹם אֶלָּא מִתּוֹךְ שׂוֹבַע. מַה נֶּאֱמַר בָּהֶם? (בראשית יא א-ב) "וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים, וַיְהִי בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמְצְאוּ בִקְעָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם". וְאֵין יְשִׁיבָה הָאֲמוּרָה כָּאן אֶלָּא אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב ו): "וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתֹה וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק". הֵיא גְּרָמָה לָהֶם שֶׁאָמְרוּ (בראשית יא ד): "הָבָה נִבְנֶה לָּנוּ עִיר" וְגוֹ'. מַה נֶּאֱמַר בָּהֶם? (בראשית יא ח) "וַיָּפֶץ ה' אוֹתָם מִשָּׁם"!

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאַנְשֵׁי סְדוֹם, שֶׁלֹּא מָרְדוּ בַּמָּקוֹם אֶלָּא מִתּוֹךְ שׂוֹבַע. מַה נֶּאֱמַר בָּהֶם? (איוב כח ה-ח) "אֶרֶץ מִמֶּנָּה יֵצֵא לָחֶם, מְקוֹם סַפִּיר אֲבָנֶיהָ, נָתִיב לֹא יְדָעוֹ עָיִט, לֹא הִדְרִיכוּהוּ

בְּנֵי שְׁחַץ" וְגוֹ'. אָמְרוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם: הֲרֵי מָזוֹן אֶצְלֵינוּ, הֲרֵי כֶּסֶף וְזָהָב אֶצְלֵינוּ, נַעֲמֹד וּנְשַׁכַּח תּוֹרַת הָרֶגֶל מֵאֶרְצֵנוּ! אָמַר לָהֶם הַמָּקוֹם: בַּטּוֹבָה שֶׁהֵיטַבְתִּי לָכֶם אַתֶּם מְבַקְּשִׁים לְשַׁכַּח תּוֹרַת הָרֶגֶל מִבֵּינֵיכֶם? אֲנִי מְשַׁכֵּחַ אֶתְכֶם מִן הָעוֹלָם! מַה נֶּאֱמַר בָּהֶם (איוב כח ד) "פָּרַץ נַחַל מֵעִם גָּר", (איוב יב ה-ו) "לַפִּיד בּוּז וְגוֹ' יִשְׁלְיוּ אֹהָלִים לְשׁוֹדְדִים וּבַטֻּחוֹת לְמַרְגִּיזֵי אֵל" הֵיא גָּרְמָה לָהֶם "לַאֲשֶׁר הֵבִיא אֱלוֹהַּ בְּיָדוֹ"! וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל טז מח-נ): "חַי אֲנִי נְאֻם ה' אֱלֹהִים אִם עָשְׂתָה סְדֹם... הִנֵּה זֶה הָיָה עֲוֹן סְדֹם אֲחוֹתֵךְ" וְגוֹ' כָּל כָּךְ "וַיַּד עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה וַתִּגְבְּהֶינָה".

כֵּיוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (בראשית יג י): "כִּי כֻלְּהּ מַשְׁקֶה", מַהוּ אוֹמֵר? (בראשית יט לג) "וַתַּשְׁקֶיןָ אֶת אֲבִיהֶם יַיִן", וּמֵאַיִן הָיָה לָהֶן יַיִן בַּמְּעָרָה? אֶלָּא שֶׁנִּזְדַּמֵּן לָהֶן לְשָׁעָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יואל ד יח): "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִטְּפוּ הֶהָרִים עָסִיס". אִם כָּךְ נָתַן לְמַכְעִיסָיו – קַל וָחֹמֶר לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (אסתר א ו): "חוּר כַּרְפַּס וּתְכֵלֶת", וְכִי מַה בָּא הַכָּתוּב לְלַמֵּדֵנוּ עָשְׁרוֹ שֶׁל אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ? אֶלָּא אִם כָּךְ נָתַן לְמַכְעִיסָיו קַל וָחֹמֶר לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ!

וּכְבָר הָיוּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָה נִכְנָסִים לְרוֹמִי, שָׁמְעוּ קוֹל הֶמְיָה שֶׁל מְדִינָה מִפִּיטְיוֹלִיס עַד מֵאָה וְעֶשְׂרִים מִיל. הִתְחִילוּ הֵם בּוֹכִים וְרַבִּי עֲקִיבָה מְצַחֵק. אָמְרוּ לוֹ: עֲקִיבָה, מִפְּנֵי מָה אָנוּ בּוֹכִים וְאַתָּה מְצַחֵק? אָמַר לָהֶם: אַתֶּם לָמָּה בְּכִיתֶם? אָמְרוּ לוֹ: וְלֹא נִבְכֶּה? שֶׁהַגּוֹיִם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, מְזַבְּחִים לָאֱלִילִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לָעֲצַבִּים – יוֹשְׁבִים בְּטַח שַׁלְוָה וְשַׁאֲנָן, וּבֵית הֲדוֹם רַגְלָיו שֶׁל אֱלֹהֵינוּ הָיָה לִשְׂרֵפַת אֵשׁ וּמְדוֹר לְחַיּוֹת הַשָּׂדֶה! אָמַר לָהֶם: אַף אֲנִי לְכָךְ צָחַקְתִּי; אִם כָּךְ נָתַן לְמַכְעִיסָיו קַל וָחֹמֶר לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ!

שׁוּב פַּעַם אַחַת הָיוּ עוֹלִים לִירוּשָׁלַיִם. הִגִּיעוּ לַצּוֹפִים – קָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם. הִגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת וְרָאוּ שׁוּעָל יוֹצֵא מִבֵּית קׇדְשׁ הַקָּדָשִׁים. הִתְחִילוּ הֵם בּוֹכִים וְרַבִּי עֲקִיבָה מְצַחֵק. אָמְרוּ לוֹ: עֲקִיבָה, לְעוֹלָם אַתָּה מַתְמִיהַּ, שֶׁאָנוּ בּוֹכִים וְאַתָּה מְצַחֵק! אָמַר לָהֶם: וְאַתֶּם לָמָּה בְּכִיתֶם? אָמְרוּ לוֹ: לֹא נִבְכֶּה עַל מָקוֹם שֶׁכָּתוּב בּוֹ (במדבר א נא) "וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת", הֲרֵי שׁוּעָל יוֹצֵא מִתּוֹכוֹ! עָלֵינוּ נִתְקַיֵּם (איכה ה יז-יח): "עַל זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ עַל הַר צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם שׁוּעָלִים הָלְכוּ בוֹ"! אָמַר לָהֶם: אַף אֲנִי לְכָךְ צָחַקְתִּי: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (ישעיה ח ב) "וְאָעִידָה לִי עֵדִים נֶאֱמָנִים אֵת אוּרִיָּה הַכֹּהֵן וְאֵת זְכַרְיָהוּ בֶּן יְבֶרֶכְיָהוּ", וְכִי מָה עִנְיַן אוּרִיָּה אֵצֶל זְכַרְיָה? מָה אָמַר אוּרִיָּה? (ירמיה כו יח) "צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ וִירוּשָׁלַם עִיִּים תִּהְיֶה, וְהַר הַבַּיִת לְבָמוֹת יָעַר", מָה אָמַר זְכַרְיָה? (זכריה ח ד) "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת עוֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת וְגוֹ' וּרְחֹבוֹת הָעִיר" וְגוֹ', אָמַר הַמָּקוֹם: הֲרֵי לִי שְׁנֵי עֵדִים הָאֵלּוּ; אִם קַיָּמִים דִּבְרֵי אוּרִיָּה

– קַיָּמִים דִּבְרֵי זְכָרְיָה, וְאִם בָּטְלוּ דִּבְרֵי אוּרְיָה – בְּטֵלִים דִּבְרֵי זְכָרְיָה! שְׁמַחְתִּי שֶׁנִּתְקַיְּמוּ דִּבְרֵי אוּרְיָה, לְסוֹף שֶׁדִּבְרֵי זְכָרְיָה עֲתִידִים לָבוֹא! בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה אָמְרוּ לוֹ: עֲקִיבָה נִחַמְתָּנוּ!

דָּבָר אַחֵר: **וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ, הִשָּׁמְרוּ לָכֶם**, אָמַר לָהֶם: הִזָּהֲרוּ שֶׁמָּא יַטְעֶה אֶתְכֶם יֵצֶר הָרַע וְתִפָּרְשׁוּ מִן הַתּוֹרָה, שֶׁכֵּיוָן שֶׁאָדָם פּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה – הוֹלֵךְ וּמִדַּבֵּק בַּעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב ח): "סָרוּ מַהֵר מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִים – עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה", וְאוֹמֵר (שמואל א כו יט): "אִם ה' הֱסִיתְךָ בִּי יָרַח מִנְחָה, וְאִם בְּנֵי אָדָם – אֲרוּרִים הֵם לִפְנֵי ה' כִּי גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת ה', לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים"! וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁדָּוִד הַמֶּלֶךְ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה? אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁפּוֹסֵק מִדִּבְרֵי תוֹרָה – הוֹלֵךְ וּמִדַּבֵּק בַּעֲבוֹדָה זָרָה.

וְסַרְתֶּם, מִדֶּרֶךְ חַיִּים לְדֶרֶךְ מָוֶת.

וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וְכִי אֱלֹהִים הֵם? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ישעיה לז יט): "וְנָתוֹן אֶת אֱלֹהֵיהֶם בָּאֵשׁ כִּי לֹא אֱלֹהִים הֵמָּה", וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָם אֱלֹהִים אֲחֵרִים? שֶׁמְּאַחֲרִים אֶת הַטּוֹבָה מִלְּבוֹא בָּעוֹלָם. דָּבָר אַחֵר: **אֱלֹהִים אֲחֵרִים** – שֶׁעוֹשִׂים אֶת עוֹבְדֵיהֶם אֲחֵרִים. דָּבָר אַחֵר: **אֱלֹהִים אֲחֵרִים** – שֶׁאֲחֵרִים קוֹרִים אוֹתָם אֱלוֹהוֹת.

דָּבָר אַחֵר: **אֱלֹהִים אֲחֵרִים** – שֶׁאֲחֵרִים הֵם לְעוֹבְדֵיהֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה מו ז): "אַף יִצְעַק אֵלָיו וְלֹא יַעֲנֶה מִצָּרָתוֹ לֹא יוֹשִׁיעֶנּוּ".

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם **אֱלֹהִים אֲחֵרִים**? שֶׁלֹּא לִתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבָאֵי הָעוֹלָם לוֹמַר, אִלּוּ נִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ הָיָה בָּהֶם צוֹרֶךְ, וַהֲרֵי נִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ – וְלֹא הָיָה בָּהֶם צוֹרֶךְ! אֵימָתַי נִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ? בִּימֵי אֱנוֹשׁ בֶּן שֵׁת, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ד כו): "אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם ה'" בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עָלָה אוֹקְיָינוֹס וְהֵצִיף שְׁלִישׁוֹ שֶׁל עוֹלָם. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתֶּם עֲשִׂיתֶם מַעֲשֶׂה חָדָשׁ וּקְרָאתֶם לְעַצְמְכֶם, אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה מַעֲשֶׂה חָדָשׁ וְאֶקְרָא לְעַצְמִי, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ה ח) "הַקּוֹרֵא לְמֵי הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם" וְגוֹ'. רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר: אִלּוּ נִפְרַט שְׁמָהּ שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה לֹא סִפְּקוּ לָהֶם כָּל עֲיָירוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם "אֱלֹהִים אֲחֵרִים"? שֶׁמְּחַדְּשִׁים לָהֶם אֱלוֹהוּת בְּכָל יוֹם, שֶׁאִם הָיָה שֶׁל זָהָב וְצָרִיךְ לוֹ – עוֹשֵׂהוּ שֶׁל כֶּסֶף, שֶׁל כֶּסֶף – עוֹשֵׂהוּ שֶׁל נְחשֶׁת, שֶׁל נְחשֶׁת – עוֹשֵׂהוּ שֶׁל בַּרְזֶל, בַּרְזֶל – עוֹשֵׂהוּ שֶׁל בְּדִיל, בְּדִיל – עוֹשֵׂהוּ שֶׁל עוֹפֶרֶת, שֶׁל עוֹפֶרֶת וְצָרִיךְ לוֹ – עוֹשֵׂהוּ שֶׁל עֵץ.

רַבִּי חֲנִינָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס אוֹמֵר: צֵא וּרְאֵה לָשׁוֹן שֶׁתְּפָסָה תּוֹרָה – מוֹלֵךְ, כָּל שֶׁתַּמְלִיכֵהוּ עָלֶיךָ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת.

רַבִּי אוֹמֵר: לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם **אֱלֹהִים אֲחֵרִים**? שֶׁהֵם אֲחֵרִים לְאַחֲרוֹן שֶׁבַּמַּעֲשִׂים, שֶׁמִּי שֶׁהוּא אַחֲרוֹן בַּמַּעֲשִׂים קְרָאָם אֱלֹהוּת.

וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם, לָהֶם אַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים, לִי אִי אַתֶּם מִשְׁתַּחֲוִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמות לב ח): "וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ'. אֲחֵרִים אוֹמְרִים: אִלּוּ לֹא שְׁתָּפוּ יִשְׂרָאֵל שְׁמוֹ שֶׁל מָקוֹם בַּעֲבוֹדָה זָרָה – כָּלִים הָיוּ מִן הָעוֹלָם. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: וַהֲלֹא כָּל הַמְשַׁתֵּף שְׁמוֹ שֶׁל מָקוֹם בַּעֲבוֹדָה זָרָה הֲרֵי הוּא חַיָּב כְּלָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב יט): "זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם" וְגוֹ'! מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **אֱלֹהִים אֲחֵרִים**? מְלַמֵּד שֶׁעָשׂוּ לָהֶם עֲגָלִים הַרְבֵּה! וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברי הימים ב כט ז): "גַּם סָגְרוּ דַּלְתוֹת הָאוּלָם וַיְכַבּוּ אֶת הַנֵּרוֹת וּקְטֹרֶת לֹא הִקְטִירוּ וְעוֹלָה לֹא הֶעֱלוּ בַּקֹּדֶשׁ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" – מְקַטְּרִים הֵם לְדָבָר אֶחָד, "וְעוֹלָה לֹא הֶעֱלוּ" – מַעֲלִים הֵם לְדָבָר אֶחָד. "בַּקֹּדֶשׁ" לֹא הֶעֱלוּ, בַּחוֹל הֶעֱלוּ. "לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" לֹא הֶעֱלוּ, מַעֲלִים הֵם לְדָבָר אֶחָד.

אִם עָשִׂיתָם כֵּן (דברים יא יז) **וְחָרָה אַף ה' בָּכֶם**. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁשִּׁגֵּר אֶת בְּנוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה, וְהָיָה יוֹשֵׁב וּמְפַקְּדוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: בְּנִי, אַל תֹּאכַל יוֹתֵר מִצָּרְכְּךָ, אַל תִּשְׁתֶּה יוֹתֵר מִצָּרְכְּךָ, כְּדֵי שֶׁתָּבוֹא נָקִי לְבֵיתְךָ. לֹא הִשְׁגִּיחַ הַבֵּן הַהוּא, אָכַל יוֹתֵר מִצָּרְכּוֹ וְשָׁתָה יוֹתֵר מִצָּרְכּוֹ וְהֵקִיא וְטִנֵּף אֶת בָּנֵי מְסִבָּה. נְטָלוּהוּ בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו וּזְרָקוּהוּ לְאַחַר פַּלְטוֹרִין! כָּךְ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: הִכְנַסְתִּי אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה, לְאֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ, לֶאֱכֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ, וּלְבָרֵךְ שְׁמִי עָלֶיהָ. לֹא הֱיִיתֶם בְּטוֹבָה – הֱיוּ בְּפוּרְעָנוּת: **וְחָרָה אַף ה' בָּכֶם**.

וְחָרָה אַף ה' בָּכֶם, שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁהֵם כָּלִים מִן הָעוֹלָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם" מִינֵי פֻּרְעָנֻיּוֹת הֵם כָּלִים! וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים לב כג): "חִצַּי אֲכַלֶּה בָּם", חִצַּי כָּלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (איכה ד יא): "כִּלָּה ה' אֶת חֲמָתוֹ שָׁפַךְ חֲרוֹן אַפּוֹ".

נֶאֱמַר כָּאן חֳרִי אַף, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (שמות כב כג) חֳרִי אַף, מָה חֳרִי אַף הָאָמוּר לְהַלָּן חֳרָב – אַף חֳרִי אַף הָאָמוּר כָּאן חֳרָב, מָה (ויקרא כו טז) חֳרִי אַף הָאָמוּר לְהַלָּן דֶּבֶר וְחַיָּה רָעָה – אַף חֳרִי אַף הָאָמוּר כָּאן דֶּבֶר וְחַיָּה רָעָה, מָה חֳרִי אַף הָאָמוּר כָּאן עֲצִירַת גְּשָׁמִים וְגָלוּת, אַף (שמות כב כג) חֳרִי אַף הָאָמוּר לְהַלָּן עֲצִירַת גְּשָׁמִים וְגָלוּת. נִמְצִינוּ לְמֵדִים שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר חָרוֹן אַף – חֲמִשָּׁה מִינֵי פֻּרְעָנֻיּוֹת הֵם: חֶרֶב וְדֶבֶר וְחַיָּה רָעָה וַעֲצִירַת גְּשָׁמִים וְגָלוּת. דָּבָר אַחֵר: **וְחָרָה אַף ה' בָּכֶם** – וְלֹא בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁיִּהְיוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם שְׁרוּיִים בְּטוֹבָה וְהֵם שְׁרוּיִים בְּפֻרְעָנוּת. אֻמּוֹת הָעוֹלָם אֵין קוֹבְרִים בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם, וְהֵם קוֹבְרִים בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם.

וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם, שֶׁיִּהוּ עֲנָנִים טְעוּנִים וְעוֹמְדִים, וְאֵין מוֹרִידִים אֲפִלּוּ טִפַּת גְּשָׁמִים. מִנַּיִן אֲפִלּוּ טְלָלִים וּרְוִיחוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כו יט): "וְנָתַתִּי אֶת שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל". אוֹ בֵּית הַשְּׁלְחִים יְהֵא עוֹשֶׂה פֵּרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאֶת אַרְצְכֶם כַּנְּחֹשָׁה".

וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, אַף לֹא נִפְלָהּ. **וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ** – אַף מַה שֶּׁאַתָּה מֵבִיא לָהּ. אוֹ יְהֵא אִילָן עוֹשֶׂה פֵּרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כו כ): "וְעֵץ הַשָּׂדֶה לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ". אוֹ יְהוּ עוֹשִׂים עֵצִים לְהַסִּיק בָּהֶם תַּנּוּר וְכִירַיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְעֵץ הַשָּׂדֶה לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ". אוֹ יֵלֵךְ לְחוּצָה לָאָרֶץ וְיֵהֵא שָׁרוּי בְּטוּבָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כח כג): "וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר תַּחְתֶּיךָ בַּרְזֶל", בְּכָל מָקוֹם.

דָּבָר אַחֵר: **וְחָרָה אַף ה'**, אַחַר כָּל הַיִּסּוּרִים שֶׁאֲנִי מֵבִיא עֲלֵיכֶם אֲנִי מַגְלֶה אֶתְכֶם. קָשָׁה גָּלוּת, שֶׁשְּׁקוּלָה כְּנֶגֶד הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כט כז): "וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אַדְמָתָם בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיַּשְׁלִיכֵם אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה", וְאוֹמֵר (ירמיה טו ב): "וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ אָנָה נֵצֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר ה': אֲשֶׁר לַמָּוֶת לַמָּוֶת, וַאֲשֶׁר לַחֶרֶב לַחֶרֶב, וַאֲשֶׁר לָרָעָב לָרָעָב, וַאֲשֶׁר לַשִּׁבְי לַשִּׁבְי". וְאוֹמֵר (עמוס ז יז): "כֹּה אָמַר ה': אִשְׁתְּךָ בָּעִיר תִּזָּנֶה, וּבָנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ, וְאַדְמָתְךָ בַּחֶבֶל תֶּחֱלָק וְאַתָּה עַל אֲדָמָה טְמֵאָה תָּמוּת, וְיִשְׂרָאֵל גָּלֹה יִגְלֶה מֵעַל אַדְמָתוֹ". וְאוֹמֵר (ירמיה כב י): "אַל תִּבְכּוּ לְמֵת וְאַל תָּנֻדוּ לוֹ; בְּכוּ בָכוֹ לַהֹלֵךְ כִּי לֹא יָשׁוּב עוֹד וְרָאָה אֶת אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ". "אַל תִּבְכּוּ לְמֵת" – זֶה יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה; מַה נֶּאֱמַר בּוֹ? (ירמיה כב יט): "קְבוּרַת חֲמוֹר יִקָּבֵר" וְגוֹ'.

(ירמיה כב י) "בְּכוּ בָכוֹ לַהוֹלֵךְ" – זֶה יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ יְהוּדָה; מַה נֶּאֱמַר בּוֹ? (ירמיה נב לג-לד) "וְשַׁנֶּה אֶת בִּגְדֵי כִלְאוֹ, וַאֲרֻחָתוֹ" וְגוֹ'. נִמְצִינוּ לְמֵדִים שֶׁנִּבְלַת יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁהָיְתָה מֻשְׁלֶכֶת לַחֹרֶב בַּיּוֹם וְלַקֶּרַח בַּלַּיְלָה חֲבִיבָה מֵחַיָּיו שֶׁל יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁהָיָה כִּסְאוֹ מֵעַל כִּסֵּא הַמְּלָכִים וְאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בִּטְרַקְלִינֵי מְלָכִים.

וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה – מִיָּד אֲנִי מַגְלֶה אֶתְכֶם וְאֵינִי נוֹתֵן לָכֶם אַרְכָּה. אִם תֹּאמְרוּ: אַנְשֵׁי מַבּוּל נָתַן לָהֶם אַרְכָּה מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה! אַנְשֵׁי מַבּוּל לֹא הָיָה לָהֶם מִמִּי שֶׁיִּלְמְדוּ, אַתֶּם יֵשׁ לָכֶם מִמִּי שֶׁתִּלְמְדוּ!

דָּבָר אַחֵר: **וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה** – גּוֹלָה אַחַר גּוֹלָה; וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בַּעֲשֶׂרֶת שְׁבָטִים – גּוֹלָה אַחַר גּוֹלָה, וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּשֵׁבֶט יְהוּדָה וּבִנְיָמִן, גּוֹלָה אַחַר גּוֹלָה. גָּלוּ בִּשְׁנַת שֶׁבַע לְנְבוּכַדְנֶאצַּר, וּבִשְׁנַת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, וּבִשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: מָשָׁל לְלִסְטִים שֶׁנִּכְנַס לְשָׂדֶה שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, קָצַר קֻפָּתוֹ – וְלֹא הִקְפִּיד בַּעַל הַבַּיִת, קָצַר בִּשְׁבָּלִים – וְלֹא הִקְפִּיד בַּעַל הַבַּיִת, עַד שֶׁגִּדַּשׁ בְּקֻפָּתוֹ וְיָצָא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה ח כג): "כִּי לֹא מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ כָּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבוּלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד".

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: אִם מִי שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם **מְהֵרָה** לֹא גָלוּ אֶלָּא לְאַחַר זְמַן, קַל וָחוֹמֶר לְמִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶם מְהֵרָה.

דָּבָר אַחֵר: **וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה, וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה** וְגוֹ', אַף עַל פִּי שֶׁאֲנִי מַגְלֶה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ – הֱיוּ מְצַיְּנִים בַּמִּצְווֹת, שֶׁכְּשֶׁתַּחְזְרוּ לֹא יְהוּ עֲלֵיכֶם חֲדָשִׁים. מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁכָּעַס עַל אִשְׁתּוֹ וּטְרָפָהּ בְּבֵית אָבִיהָ, אָמַר לָהּ: הֲוֵי מְקַשֶּׁטֶת בְּתַכְשִׁיטַיִךְ, שֶׁכְּשֶׁתַּחְזְרִי לֹא יְהוּ עָלַיִךְ חֲדָשִׁים. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בָּנַי, הֱיוּ מְצַיְּנִים בַּמִּצְווֹת, שֶׁכְּשֶׁתַּחְזְרוּ לֹא יְהוּ עֲלֵיכֶם חֲדָשִׁים. הוּא שֶׁיִּרְמְיָהוּ אוֹמֵר (ירמיה לא כ): "הַצִּיבִי לָךְ צִיוּנִים" וְגוֹ' – אֵלּוּ הַמִּצְווֹת שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְצַיְּנִים בָּהֶם, "שִׂימִי לָךְ תַּמְרוּרִים" – זֶה חֲרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קלז ה-ו): "אִם אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלִָם וְגוֹ' תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי" וְגוֹ', (ירמיה לא כ) "שִׁיתִי לִבֵּךְ לַמְסִלָּה דֶּרֶךְ הָלָכְתְּ". אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: רְאוּ בְּאֵלּוּ דְּרָכִים הֲלַכְתֶּם וַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה, מִיָּד אַתֶּם חוֹזְרִים לְעָרֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּבִי בְתוּלַת יִשְׂרָאֵל שׁוּבִי אֶל עָרַיִךְ אֵלֶּה."

דָּבָר אַחֵר: **וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ**, מֵעַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אַתֶּם גּוֹלִים וְאֵין אַתֶּם נִכְנָסִים לְאֶרֶץ טוֹבָה כַּיּוֹצֵא בָהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: "טוֹבָה" זוֹ תּוֹרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי ד ב): "כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם" – בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, "תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ" וְגוֹ' – בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

פסקה מד

(דברים יא יח) **וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם** – זֶה תַּלְמוּד תּוֹרָה, **וּקְשַׁרְתֶּם אוֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם** – אֵלּוּ תְּפִלִּין. אֵין לִי אֶלָּא תְּפִלִּין וְתַלְמוּד תּוֹרָה, שְׁאָר מִצְווֹת שֶׁבַּתּוֹרָה מִנַּיִן? הֲרֵי אַתָּה דָן מִבִּנְיָן אָב שְׁבֵּין שְׁנֵיהֶם: לֹא רְאִי תְּפִלִּין כִּרְאִי תַּלְמוּד תּוֹרָה וְלֹא רְאִי תַּלְמוּד תּוֹרָה כִּרְאִי תְּפִלִּין. הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶם – שֶׁהֵם מִצְווֹת הַגּוּפוֹת תְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ, וְנוֹהֲגוֹת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ. כָּךְ כָּל מִצְווֹת הַגּוּפוֹת שֶׁאֵין תְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ – נוֹהֲגוֹת בָּאָרֶץ וְחוּצָה לָאָרֶץ, וְשֶׁתְּלוּיָה בָּאָרֶץ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ, חוּץ מִן הָעָרְלָה וְהַכִּלְאַיִם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף הֶחָדָשׁ.

פסקה מה

וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם, מַגִּיד שֶׁנִּמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה בְּסַם חַיִּים. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁכָּעַס עַל בְּנוֹ וְהִכָּהוּ מַכָּה רָעָה, וְנָתַן רְטִיָּה עַל גַּבֵּי מַכָּתוֹ וְאָמַר לוֹ: בְּנִי, כָּל זְמַן שֶׁרְטִיָּה זוֹ עַל גַּבֵּי מַכָּתְךָ, אֱכוֹל מַה שֶּׁהֲנָאֲךָ וּשְׁתֵה מַה שֶּׁהֲנָאֲךָ וּרְחוֹץ בֵּין בְּחַמִּין בֵּין בְּצוֹנֵן וְאֵין אַתָּה נִזּוֹק כְּלוּם, אֲבָל אִם הִגְבַּהְתָּ אוֹתָהּ – מִיָּד הוּא מַעֲלֶה נוֹמֵי. כָּךְ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: בָּנַי, בָּרָאתִי לָכֶם יֵצֶר הָרָע, שֶׁאֵין רַע הֵימֶנּוּ (בראשית ד ז), "הֲלֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת"; הֱיוּ עֲסוּקִים בְּדִבְרֵי תוֹרָה – וְאֵינוֹ שׁוֹלֵט בָּכֶם, וְאִם פּוֹרְשִׁים אַתֶּם מִדִּבְרֵי תוֹרָה –

הֲרֵי הוּא שׁוֹלֵט בָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ, וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ" – אֵין מַשְׁאוֹ וּמַתָּנוֹ אֶלָּא בְּךָ, אֲבָל אִם רְצֵה – אַתָּה תִּשְׁלֹט בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ". וְאוֹמֵר (משלי כה כא-כב): "אִם רָעֵב שׂוֹנַאֲךָ הַאֲכִילֵהוּ לָחֶם... כִּי גֶחָלִים אַתָּה חֹתֶה עַל רֹאשׁוֹ". רַע הוּא יֵצֶר הָרָע, שֶׁמִּי שֶׁבָּרָא אוֹתוֹ מֵעִיד עָלָיו שֶׁהוּא רַע, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ח כא): "כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע".

פסקה מו

(דברים יא יט) **וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם** – בְּנֵיכֶם וְלֹא בְּנוֹתֵיכֶם, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בֶּן עֲקִיבָה. מִכָּן אָמְרוּ: כְּשֶׁהַתִּינוֹק מַתְחִיל לְדַבֵּר, אָבִיו מְדַבֵּר עִמּוֹ בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ וּמְלַמְּדוֹ תּוֹרָה, וְאִם אֵין מְדַבֵּר עִמּוֹ בִּלְשׁוֹן קוֹדֶשׁ וְאֵינוֹ מְלַמְּדוֹ תּוֹרָה, רָאוּי לוֹ כְּאִלּוּ קוֹבְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: **וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם**. אִם לִמַּדְתָּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם – (דברים יא כא) "לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם", וְאִם לָאו – לְמַעַן יִקְצְרוּ יְמֵיכֶם, שֶׁכָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה נִדְרָשִׁים: מִכְּלַל הֵן לָאו וּמִכְּלַל לָאו הֵן.

פסקה מז

(דברים יא כא) **לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם** – בָּעוֹלָם הַזֶּה, **וִימֵי בְנֵיכֶם** – לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ.
כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ – לְעוֹלָם הַבָּא. "אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָכֶם" אֵין כָּתוּב כָּאן אֶלָּא **לָתֵת לָהֶם**, נִמְצֵינוּ לְמֵדִים תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה.
כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ – שֶׁיִּהוּ פְּנֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים כַּיּוֹם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שופטים ה לא) "וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ". רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: לְשֶׁבַע שְׂמָחוֹת פְּנֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים עֲתִידִים לְהַקְבִּיל פְּנֵי שְׁכִינָה לֶעָתִיד לָבֹא, וְאֵלּוּ הֵן: "וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ", (שיר השירים ו י) "יָפָה כַלְּבָנָה בָּרָה כַּחַמָּה", (דניאל יב ג) "וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִירוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ", "וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד", (נחום ב ה) "כַּבְּרָקִים יְרוֹצֵצוּ", (תהלים מה א) "לַמְנַצֵּחַ עַל שׁוֹשַׁנִּים", (הושע יד ז) "יִוְהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ" וְגוֹ'.
וְאוֹמֵר (תהלים קכא א): "שִׁיר לַמַּעֲלוֹת" – לְמִי שֶׁעָתִיד לַעֲשׂוֹת מַעֲלוֹת לַעֲבָדָיו הַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: שִׁיר לַמַּעֲלָה אֵין כָּתוּב כָּאן, אֶלָּא שִׁיר לַמַּעֲלוֹת: שְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ. רַבִּי אוֹמֵר: שִׁיר לַמַּעֲלָה אֵין כָּתוּב כָּאן, אֶלָּא שִׁיר לַמַּעֲלוֹת: שִׁשִּׁים מַעֲלוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ! אוֹ לְפִי שֶׁיֵּשׁ מַעֲלוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ, שׁוֹמֵעַ אֲנִי יֵשׁ בֵּינֵיהֶם אֵיבָה וְשִׂנְאָה קִנְאָה וְתַחֲרוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר (דניאל יב ג): "וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם

וָעֶד״; מָה כּוֹכָבִים אֵין בֵּינֵיהֶם אֵיבָה שִׂנְאָה קִנְאָה וְתַחֲרוּת – כָּךְ צַדִּיקִים, מָה כּוֹכָבִים אֵין אוֹרוֹ שֶׁל זֶה דּוֹמֶה לְאוֹרוֹ שֶׁל זֶה – כָּךְ צַדִּיקִים.

דָּבָר אַחֵר: ״וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים״ – אֵלּוּ גַּבָּאֵי צְדָקָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר: אֵלּוּ זְקֵנִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שופטים ה לא): ״וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ״; מִי גָדוֹל: הָאוֹהֲבִים אוֹ הַמַּאֲהִיבִים? הֱוֵי אוֹמֵר הַמַּאֲהִיבִים, אִם הָאוֹהֲבִים ״וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ״, קַל וָחוֹמֶר הַמַּאֲהִיבִים.

(דניאל יב ג) ״וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד״ – מָה כּוֹכָבִים רָמִים וּמְנוּטָלִים עַל כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם – כָּךְ הַצַּדִּיקִים, מָה כּוֹכָבִים רְדִים וְשׁוֹלְטִים מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ – כָּךְ הַצַּדִּיקִים, מָה כּוֹכָבִים פְּעָמִים נִכְסִים פְּעָמִים נִגְלִים – כָּךְ הַצַּדִּיקִים, מָה כּוֹכָבִים כְּתוֹת כְּתוֹת שֶׁאֵין לָהֶם מְנָיָן – כָּךְ הַצַּדִּיקִים! אוֹ בֵּין עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם בֵּין אֵין עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר (בראשית כח יד): ״וְהָיָה זַרְעֶךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ״ – אִם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם הֲרֵי הֵם כַּכּוֹכָבִים, וְאִם לָאו הֲרֵי הֵם כַּעֲפַר הָאָרֶץ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מלכים ב יג ז): ״כִּי אִבְּדָם מֶלֶךְ אֲרָם וַיְשִׂימֵם כֶּעָפָר לָדוּשׁ״.

דָּבָר אַחֵר: **כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ**, שֶׁיִּהְיוּ חַיִּים וְקַיָּמִים לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה סו כב): ״כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים״ וְגוֹ׳. וַהֲלֹא דְבָרִים קַל וָחוֹמֶר: וּמָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁלֹּא נִבְרְאוּ אֶלָּא לִכְבוֹדָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, חַיִּים וְקַיָּמִים לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים – קַל וָחוֹמֶר לַצַּדִּיקִים, שֶׁבַּעֲבוּרָם נִבְרָא הָעוֹלָם!

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (ישעיה סה כב): ״כִּי כִימֵי הָעֵץ יְמֵי עַמִּי״, וְאֵין עֵץ אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג יח): ״עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ״. וַהֲלֹא דְבָרִים קַל וָחוֹמֶר: וּמָה הַתּוֹרָה, שֶׁלֹּא נִבְרֵאת אֶלָּא לִכְבוֹדָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי הִיא קַיֶּמֶת לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, קַל וָחוֹמֶר לַצַּדִּיקִים, שֶׁבַּעֲבוּרָם נִבְרָא הָעוֹלָם!

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (קהלת א ד): ״דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא״, אַל תְּהִי קוֹרֵא כָּאן אֶלָּא ״אֶרֶץ הוֹלֶכֶת וְאֶרֶץ בָּאת וְדוֹר לְעוֹלָם עוֹמֵד״! וּלְפִי שֶׁשִּׁנּוּ מַעֲשֵׂיהֶם, שִׁנָּה הַמָּקוֹם עֲלֵיהֶם סִדּוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (הושע ב א): ״וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, וְכָתוּב: ״כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר״. כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם – ״כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר״, וְאִם לָאו – ״וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״. וְאוֹמֵר (ישעיה ל יז): ״עַד אִם נוֹתַרְתֶּם כַּתֹּרֶן״, וְאוֹמֵר (עמוס ה ג): ״כִּי כֹה אָמַר ה׳ הָעִיר הַיּוֹצֵאת אֶלֶף תַּשְׁאִיר״ וְגוֹ׳. דָּבָר אַחֵר: ״וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ – זֶה מִסְפַּר שָׁמַיִם; ״כְּחוֹל הַיָּם״ – זֶה מִסְפַּר אָדָם.

פסקה מח

(דברים יא כב) **כִּי אִם שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת**, לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יא יג) "וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי", שׁוֹמֵעַ אֲנִי כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע אָדָם דִּבְרֵי תוֹרָה יֵשֵׁב לוֹ וְלֹא יִשְׁנָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כִּי אִם שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן**, מַגִּיד שֶׁכְּשֵׁם שֶׁאָדָם צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּסַלְעוֹ שֶׁלֹּא תֹּאבַד כָּךְ צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּתַלְמוּדוֹ שֶׁלֹּא יֹאבַד. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי ב ד) "אִם תְּבַקְשֶׁנָּה כַּכֶּסֶף": מַה כֶּסֶף קָשֶׁה לִקְנוֹתוֹ כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה קָשִׁים לִקְנוֹתָם, אוֹ מַה כֶּסֶף קָשֶׁה לְאַבְּדוֹ כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה קָשִׁים לְאַבְּדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר (איוב כח יז): "לֹא יַעַרְכֶנָּה זָהָב וּזְכוּכִית", קָשִׁים לִקְנוֹתָם כְּזָהָב וְנוֹחִים לְאַבְּדָם כִּכְלֵי זְכוּכִית, (איוב כח יז) "וּתְמוּרָתָהּ כְּלִי פָז".

הָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: (דברים ד ט) "רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד" – מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁצָּד צִפּוֹר וּנְתָנָהּ בְּיַד עַבְדּוֹ. אָמַר לוֹ: הֱוֵי זָהִיר בְּצִפּוֹר זוֹ לְבָנַי, אִם אַבַּדְתָּ אוֹתוֹ – לֹא תְהֵא סָבוּר צִפּוֹר בְּאַסָּר אַבַּדְתָּ, אֶלָּא כְּאִלּוּ נַפְשְׁךָ אַבַּדְתָּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים לב מז) "כִּי לֹא דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם" – דָּבָר שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים רֵיק הוּא – "הוּא חַיֵּיכֶם".

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: מָשָׁל לִשְׁנֵי אַחִים שֶׁהָיוּ מְסַגְּלִים אַחַר אֲבִיהֶם, אֶחָד מִצֵּרַף דִּינָר וְאוֹכְלוֹ, וְאֶחָד מִצֵּרַף דִּינָר וּמַנִּיחוֹ. זֶה שֶׁהָיָה מִצֵּרַף דִּינָר וְאוֹכְלוֹ נִמְצָא אֵין בְּיָדוֹ כְּלוּם, וְזֶה שֶׁמִּצֵּרַף דִּינָר וּמַנִּיחוֹ נִמְצָא מַעֲשִׁיר לְאַחַר זְמַן. כָּךְ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לָמֵד שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים בַּיּוֹם, שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים בַּשַּׁבָּת, שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיוֹת בַּחֹדֶשׁ – נִמְצָא מַעֲשִׁיר לְאַחַר זְמַן, וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר (משלי יג יא) "וְקֹבֵץ עַל יָד יַרְבֶּה". וְזֶה שֶׁאוֹמֵר: הַיּוֹם אֲנִי לָמֵד, לְמָחָר אֲנִי לָמֵד; הַיּוֹם אֲנִי שׁוֹנֶה, לְמָחָר אֲנִי שׁוֹנֶה – נִמְצָא אֵין בְּיָדוֹ כְּלוּם. וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר (משלי י ה): "אֹגֵר בַּקַּיִץ בֵּן מַשְׂכִּיל, נִרְדָּם בַּקָּצִיר בֵּן מֵבִישׁ", וְאוֹמֵר (משלי כ ד): "מֵחֹרֶף עָצֵל לֹא יַחֲרֹשׁ וְשָׁאַל בַּקָּצִיר וְאָיִן", וְאוֹמֵר (קהלת יא ד): "שׁוֹמֵר רוּחַ לֹא יִזְרָע", וְאוֹמֵר (משלי כד ל-לא) "עַל שְׂדֵה אִישׁ עָצֵל עָבַרְתִּי וְגוֹ' וְהִנֵּה עָלָה כֻלּוֹ קִמְשׂוֹנִים" וְגוֹ'. "עַל שְׂדֵה אִישׁ עָצֵל עָבַרְתִּי" – זֶה שֶׁקָּנָה שָׂדֶה כְּבָר, "וְעַל כֶּרֶם אָדָם חָסַר לֵב" – זֶה שֶׁקָּנָה כֶּרֶם כְּבָר. הוֹאִיל וְקָנָה שָׂדֶה וְקָנָה כֶּרֶם, וְקָרוּי אִישׁ וְקָרוּי אָדָם, לְמָה נִקְרָא עָצֵל וַחֲסַר לֵב? שֶׁקָּנָה שָׂדֶה וְקָנָה כֶּרֶם וְלֹא עָמַל בָּהֶם! מִנַּיִן שֶׁסּוֹפוֹ לְהַנִּיחַ שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים בַּפָּרָשָׁה? שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִנֵּה עָלָה כֻלּוֹ קִמְשׂוֹנִים". וּמִנַּיִן שֶׁמְּבַקֵּשׁ פִּתְחָהּ שֶׁל פָּרָשָׁה וְאֵינוֹ מוֹצֵא? שֶׁנֶּאֱמַר "כָּסוּ פָנָיו חֲרֻלִּים", וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר "וְגֶדֶר אֲבָנָיו נָהֲרָסָה". מִתּוֹךְ שֶׁרָאָה שֶׁלֹּא עָמְדָה בְּיָדוֹ – הוּא יוֹשֵׁב, מְטַמֵּא אֶת הַטָּהוֹר וּמְטַהֵר אֶת הַטָּמֵא וּפוֹרֵץ גְּדֵרָם שֶׁל חֲכָמִים. מָה עָנְשׁוֹ שֶׁל זֶה? בָּא שְׁלֹמֹה וּפֵרַשׁ עָלָיו בַּקֹּהֶלֶת (קהלת י ח): "וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְׁכְּנֻנּוּ נָחָשׁ". הָא כָּל הַפּוֹרֵץ גְּדֵרָם שֶׁל חֲכָמִים – לְסוֹף שֶׁפּוֹרְעָנִיּוֹת בָּאוֹת עָלָיו.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (משלי כז ז): "נֶפֶשׁ שְׂבֵעָה תָּבוּס נֹפֶת" – תַּלְמִיד מִתְּחִלָּתוֹ לָמַד כָּל דָּבָר, לֹא הָיָה אֶלָּא מַה שֶּׁלָּמַד. דָּבָר אַחֵר: "נֶפֶשׁ שְׂבֵעָה תָּבוּס נֹפֶת", מָה נָּפָה זוֹ מוֹצִיאָה קֶמַח בִּפְנֵי עַצְמוֹ, סוּבִין בִּפְנֵי עַצְמָם, קִבָּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כָּךְ תַּלְמִיד יוֹשֵׁב וּמְבָרֵר דִּבְרֵי תוֹרָה וּמְשַׁקְלָם: אִישׁ פִּלּוֹנִי אוֹסֵר, אִישׁ פִּלּוֹנִי מַתִּיר, אִישׁ פִּלּוֹנִי מְטַמֵּא, אִישׁ פִּלּוֹנִי מְטַהֵר.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: תַּלְמִיד שֶׁכִּחוֹ יָפֶה דּוֹמֶה לִסְפוֹג, שֶׁסּוֹפֵג אֶת הַכֹּל. שֵׁנִי לוֹ דּוֹמֶה לְמוּחָ, שֶׁאֵינוֹ סוֹפֵג אֶלָּא צָרְכּוֹ – זֶה שֶׁאוֹמֵר "דַּיּוֹ מַה שֶּׁשָּׁנָה לִי רַבִּי".

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (משלי ה טו) "שְׁתֵה מַיִם מִבּוֹרֶךָ" וְגוֹ' – שְׁנֵה מִמִּי שֶׁעִמְּךָ בָּעִיר, וְאַחַר כָּךְ הִפָּרֵשׁ בְּכָל מָקוֹם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי לא יד): "הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר".

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "שְׁתֵה מַיִם מִבּוֹרֶךָ" – שְׁתֵה מֵימָיו שֶׁבָּרָאָךְ, וְאַל תִּשְׁתֶּה מַיִם עֲכוּרִים וְתִמָּשֵׁךְ עִם דִּבְרֵי מִינִים.

רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "שְׁתֵה מַיִם מִבּוֹרֶךָ" – בְּאֵר מִתְּחִלָּתוֹ אֵין יָכוֹל לְהוֹצִיא טִפַּת מַיִם מֵאֵלָיו, לֹא הָיָה אֶלָּא מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ. כָּךְ תַּלְמִיד מִתְּחִלָּתוֹ לֹא לָמַד כָּל דָּבָר – לֹא הָיָה אֶלָּא מַה שֶּׁלָּמַד. "וְנוֹזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךָ" – דּוֹמֶה לִבְאֵר: מָה בְּאֵר מְנַזֶּלֶת מַיִם חַיִּים מִכָּל צְדָדֶיהָ, כָּךְ בָּאִים תַּלְמִידִים וְלוֹמְדִים הֲיָמֶנּוּ.

וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי ה טז) "יָפוּצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ" וְגוֹ'. נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְמַיִם: מַה מַּיִם חַיִּים לָעוֹלָם – כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה חַיִּים לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד כב): "כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם". מַה מַּיִם מַעֲלִים אֶת הַטְּמֵאִים מִטָּמְאָתָם – כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה מַעֲלִים אֶת הַטְּמֵאִים מִטָּמְאָתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיט קמ): "צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ". מַה מַּיִם מְשִׁיבִים נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כה כה): "מַיִם קָרִים עַל נֶפֶשׁ עֲיֵפָה" – כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה מְשִׁיבִים נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יט ח): "תּוֹרַת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ". מַה מַּיִם חִנָּם לָעוֹלָם – כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה חִנָּם לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נה א): "הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם". מַה מַּיִם אֵין לָהֶם דְּמִים – כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין לָהֶם דְּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג טו): "יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים".

אוֹ מַה מַּיִם אֵין מְשַׂמְּחִים אֶת הַלֵּב – כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין מְשַׂמְּחִים אֶת הַלֵּב? תַּלְמוּד לוֹמַר (שיר השירים א ב): "כִּי טוֹבִים דּוֹדֶיךָ מִיָּיִן". מַה יַּיִן מְשַׂמֵּחַ אֶת הַלֵּב – כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה מְשַׂמְּחִים אֶת הַלֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יט ט): "פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב". מַה יַּיִן אִי אַתָּה טוֹעֵם בּוֹ טַעַם מִתְּחִלָּתוֹ, וְכָל זְמַן שֶׁמִּתְיַשֵּׁן בַּקַּנְקַן סוֹפוֹ לְהַשְׁבִּיחַ – כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה כָּל זְמַן שֶׁמִּתְיַשְּׁנִים בַּגּוּף סוֹפָם לְהַשְׁבִּיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יב יב): "בִּישִׁישִׁים חָכְמָה" וְגוֹ'.

מַה יַּיִן אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהִתְקַיֵּם לֹא בִּכְלִי כֶּסֶף וְלֹא בִּכְלִי זָהָב, אֶלָּא בְּיָרוּד שֶׁבַּכֵּלִים – בִּכְלִי חֶרֶס, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין מִתְקַיְּמִים בְּמִי שֶׁהוּא בְּעֵינָיו כִּכְלִי כֶּסֶף וְכִכְלִי זָהָב, אֶלָּא בְּמִי שֶׁהוּא בְּעֵינָיו כְּיָרוּד שֶׁבַּכֵּלִים – כִּכְלִי חֶרֶס.

אוֹ מָה יַּיִן פְּעָמִים שֶׁהוּא רַע לְרֹאשׁ וְרַע לַגּוּף, יָכוֹל אַף דִּבְרֵי תוֹרָה כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר (שיר השירים א ג): "לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים". מַה שֶּׁמֶן יָפֶה לְרֹאשׁ וְיָפֶה לַגּוּף – כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה יָפִים לְרֹאשׁ וְיָפִים לַגּוּף, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי א ט): "כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרוֹתֶיךָ" וְגוֹ', וְאוֹמֵר (משלי ד ט): "תִּתֵּן לְרֹאשְׁךָ לִוְיַת חֵן". נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה בְּשֶׁמֶן וּדְבַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יט יא): "וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים".

דָּבָר אַחֵר: **כִּי אִם שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת**, מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאִם שָׁמַע אָדָם דָּבָר מִדִּבְרֵי תוֹרָה רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וּמְקַיְּמוֹ, כְּשֵׁם שֶׁרִאשׁוֹנִים מִתְקַיְּמִים בְּיָדוֹ כָּךְ הָאַחֲרוֹנִים מִתְקַיְּמִים בְּיָדוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: **כִּי אִם שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן**. וּמִנַּיִן שֶׁאִם שׁוֹמֵעַ רִאשׁוֹן וּמְשַׁכְּחוֹ, כְּשֵׁם שֶׁאֵין הָרִאשׁוֹנִים מִתְקַיְּמִים בְּיָדוֹ כָּךְ אֵין הָאַחֲרוֹנִים מִתְקַיְּמִים בְּיָדוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים ח יט): "וְהָיָה אִם שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח". אִי אַתָּה מַעֲלִים עֵינֶיךָ מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיֵּלֵךְ לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כג ה): "הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ", וְכָתוּב בְּמִגִּלַּת חֲרִיסִים: "יוֹם תַּעַזְבֵנִי יוֹמַיִם אֶעְזָבֶךָּ".

דָּבָר אַחֵר: **כִּי אִם שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת**, שֶׁמָּא תֹּאמַר: יִשְׁנוּ בְּנֵי הַזְּקֵנִים, יִשְׁנוּ בְּנֵי הַגְּדוֹלִים, יִשְׁנוּ בְּנֵי הַנְּבִיאִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כִּי אִם שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן**, מַגִּיד שֶׁהַכֹּל שָׁוִים בַּתּוֹרָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים לג ד): "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב" – כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים אֵין כָּתוּב כָּאן, אֶלָּא "קְהִלַּת יַעֲקֹב". וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים כט ט): "אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם". מָה אִלּוּ זֶה שֶׁעָמַד וְקִיֵּם תּוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל – לֹא הָיְתָה תּוֹרָה מִשְׁתַּכַּחַת, מָה אִלּוּ לֹא עָמַד שָׁפָן בְּשַׁעְתּוֹ, עֻזְּרָא בְּשַׁעְתּוֹ, רַבִּי עֲקִיבָה בְּשַׁעְתּוֹ – לֹא הָיְתָה תּוֹרָה מִשְׁתַּכַּחַת. וְאוֹמֵר (משלי טו כג): "וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב", דָּבָר שֶׁאָמַר זֶה – שָׁקוּל כְּנֶגֶד הַכֹּל. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (עמוס ח יב): "יְשׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת דְּבַר ה' וְלֹא יִמְצָאוּ", רַבּוֹתֵינוּ הִתִּירוּ שֶׁהוֹלְכִים מֵעִיר לְעִיר וּמִמְּדִינָה לִמְדִינָה עַל שֶׁרֶץ שֶׁנִּגַּע בְּכִכָּר, לֵידַע אִם תְּחִלָּה הוּא אִם שְׁנִיָּה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: אִם לוֹמַר שֶׁהַתּוֹרָה עֲתִידָה לְהִשְׁתַּכַּח מִיִּשְׂרָאֵל, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (דברים לא כא): "כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ", אֶלָּא: אִישׁ פְּלוֹנִי אוֹסֵר, אִישׁ פְּלוֹנִי מַתִּיר, אִישׁ פְּלוֹנִי מְטַמֵּא, אִישׁ פְּלוֹנִי מְטַהֵר – וְלֹא יִמְצְאוּ דָּבָר בָּרוּר.

דָּבָר אַחֵר: **כִּי אִם שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן**, שֶׁמָּא תֹּאמַר הֲרֵינִי לוֹמֵד פָּרָשָׁה קָשָׁה וּמַנִּיחַ אֶת הַקַּלָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים לב מז): "כִּי לֹא דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם" – דָּבָר שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים רֵיקָן הוּא – הוּא חַיֵּיכֶם! שֶׁלֹּא תֹּאמַר: לָמַדְתִּי הֲלָכוֹת דַּיַּי; תַּלְמוּד לוֹמַר: **הַמִּצְוָה**, **הַמִּצְוָה**, **כָּל הַמִּצְוָה**.

לְמוֹד מִדְרָשׁ הֲלָכוֹת וְהַגָּדוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים ח ג): "כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם" – זֶה מִדְרָשׁ, "כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִי ה'" – אֵלּוּ הֲלָכוֹת וְהַגָּדוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי כז יא): "חֲכַם בְּנִי" וְגוֹ', וְאוֹמֵר (משלי כג טו): "בְּנִי אִם חָכַם לִבְּךָ יִשְׂמַח לִבִּי גַּם אָנִי". רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר: אֵין לִי אֶלָּא אָבִיו שֶׁבָּאָרֶץ, אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר "גַּם אָנִי", לְרַבּוֹת אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ, לְמָה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: **כִּי אִם שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן**, שׁוֹמֵעַ אֲנִי כְּיָון שֶׁשּׁוֹמֵר אָדָם דִּבְרֵי תוֹרָה, יֵשֵׁב לוֹ וְלֹא יַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לַעֲשֹׂתָהּ**, תְּשׁוּבָתָהּ **לַעֲשֹׂתָהּ**. לְמַד אָדָם תּוֹרָה – הֲרֵי בְיָדוֹ מִצְוָה אַחַת; לְמַד וְשָׁמַר – הֲרֵי בְיָדוֹ שְׁתֵּי מִצְוֹוֹת; לְמַד וְשָׁמַר וְעָשָׂה – אֵין לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ.

לְאַהֲבָה, שֶׁמָּא תֹּאמַר: הֲרֵינִי לְמֵד תּוֹרָה בִּשְׁבִיל שֶׁאֶקָּרֵא חָכָם, בִּשְׁבִיל שֶׁאֵשֵׁב בִּישִׁיבָה, בִּשְׁבִיל שֶׁאַאֲרִיךְ יָמִים לָעוֹלָם הַבָּא – תַּלְמוּד לוֹמַר **לְאַהֲבָה**, לְמוֹד מִכָּל מָקוֹם וְסוֹף הַכָּבוֹד לָבוֹא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי ג יח): "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ" וְגוֹ', וְאוֹמֵר (משלי ד כב): "כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם", וְאוֹמֵר (משלי ד ט): "תִּתֵּן לְרֹאשְׁךָ לִוְיַת חֵן" – בָּעוֹלָם הַזֶּה, "עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת תְּמַגְּנֶךָּ" – בָּעוֹלָם הַבָּא! (משלי ג טז) "אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ" – לָעוֹלָם הַבָּא; "בְּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד" – בָּעוֹלָם הַזֶּה. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: עֲשֵׂה דְבָרִים לְשֵׁם פְּעֻלָּתָם, דַּבֵּר בָּהֶם לִשְׁמָם. הוּא הָיָה אוֹמֵר: וּמָה בִּלְשַׁצַּר שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְלֵי בֵית הַמִּקְדָּשׁ, וּכְלֵי חוֹל הָיוּ, נֶעֱקְרוּ חַיָּיו מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא – הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְלֵי שֶׁנִּבְרָא בּוֹ הָעוֹלָם, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיֵּעָקְרוּ חַיָּיו מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא!

פסקה מט

(דברים יא כב) **לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו**, אֵלּוּ הֵן דַּרְכֵי מָקוֹם? (שמות לד ו) "ה' אֵל רַחוּם וְחַנּוּן", וְאוֹמֵר (יואל ג ה): "וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר יִקְרָא בְּשֵׁם ה' יִמָּלֵט". וְכִי הֵיאַךְ אֶפְשָׁר לוֹ לָאָדָם לִקְרֹא בִּשְׁמוֹ שֶׁל מָקוֹם? אֶלָּא נִקְרָא הַמָּקוֹם רַחוּם – אַף אַתָּה הֱיֵה רַחוּם; הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא חַנּוּן – אַף אַתָּה הֱיֵה חַנּוּן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמה ח): "חַנּוּן וְרַחוּם ה'" וְגוֹ', וַעֲשֵׂה מַתָּנוֹת חִנָּם. נִקְרָא הַמָּקוֹם צַדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יא ז): "כִּי צַדִּיק ה' צְדָקוֹת אָהֵב" – אַף אַתָּה הֱיֵה צַדִּיק. נִקְרָא הַמָּקוֹם חָסִיד, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ג יב): "כִּי חָסִיד אֲנִי נְאֻם ה'" – אַף אַתָּה הֱיֵה חָסִיד. לְכָךְ נֶאֱמַר (יואל ג ה): "וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר יִקְרָא בְּשֵׁם ה' יִמָּלֵט", וְאוֹמֵר (ישעיה מג ז): "כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי" וְגוֹ'; וְאוֹמֵר (משלי טז ד): "כֹּל פָּעַל ה' לַמַּעֲנֵהוּ".

וּלְדָבְקָה בּוֹ, וְכִי הֵיאַךְ אִפְשָׁר לוֹ לָאָדָם לַעֲלוֹת לַמָּרוֹם וְלִדְבֹּק בְּאֵשׁ? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (דברים ד כד): "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אוֹכְלָה הוּא", וְאוֹמֵר (דניאל ז ט): "כָּרְסְיֵהּ שְׁבִיבִין דִּי

נור"! אֶלָּא הִדָּבֵק בַּחֲכָמִים וּבְתַלְמִידֵיהֶם, וּמַעֲלֶה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִלּוּ עָלִיתָ לַמָּרוֹם וְנָטַלְתָּה, וְלֹא שָׁעָלִיתָ וְנָטַלְתָּ בְּשָׁלוֹם, אֶלָּא כְּאִלּוּ עָשִׂיתָה מִלְחָמָה וְנָטַלְתָּה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים סח יט): "עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶׁבִי".

דּוֹרְשֵׁי הַגָּדוֹת אוֹמְרִים: רְצוֹנְךָ לְהַכִּיר אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם? לְמוֹד הַגָּדָה, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה מַכִּיר אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם וּמְדַבֵּק בִּדְרָכָיו. עָשִׂיתָם מַה שֶּׁעֲלֵיכֶם, אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה מַה שֶּׁעָלַי (דברים יא כג): "וְהוֹרִישׁ ה'".

פסקה נ

(דברים יא כג) **וְהוֹרִישׁ ה'** – ה' מוֹרִישׁ וְאֵין בָּשָׂר וָדָם מוֹרִישׁ.

אֶת כָּל הַגּוֹיִם, שׁוֹמֵעַ אֲנִי כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר **הָאֱלֹה**. אֵין לִי אֶלָּא אֱלֹה, מְנַיִן לְרַבּוֹת אֶת מְסַיְּעֵיהֶם? תַּלְמוּד לוֹמַר **אֶת כָּל הַגּוֹיִם הָאֱלֹה מִלְּפָנֶיכֶם**, שֶׁתְּהוּ אַתֶּם רַבִּים וְהוֹלְכִים וְהֵם מִתְמַעֲטִים וְהוֹלְכִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמות כג ל) "מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ", וְאוֹמֵר (שמות כג כט) "לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת וְפֶן תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה]", דִּבְרֵי רַבִּי יַעֲקֹב. אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: אוֹ לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל צַדִּיקִים הֵם, לָמָּה יְרֵאִים מִן הַחַיָּה? וַהֲלֹא אִם צַדִּיקִים הֵם אֵין יְרֵאִים מִן הַחַיָּה! שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר (איוב ה כג): "כִּי עִם אַבְנֵי הַשָּׂדֶה בְּרִיתֶךָ"! אִם תֹּאמַר: מִפְּנֵי מָה יָגַע יְהוֹשֻׁעַ כָּל הַיְגִיעָה הַהִיא? אֶלָּא לְפִי שֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל – נִגְזַר עֲלֵיהֶם "מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ".

וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדוֹלִים וַעֲצוּמִים, גְּדוֹלִים בְּקוֹמָה, וַעֲצוּמִים בְּכֹחַ. **מִכֶּם**, אַף אַתֶּם גְּדוֹלִים וַעֲצוּמִים; אֶלָּא שֶׁהֵם גְּדוֹלִים וַעֲצוּמִים מִכֶּם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: מָשָׁל לְאָדָם שֶׁאוֹמֵר אִישׁ פְּלוֹנִי גִּבּוֹר – וְזֶה גִּבּוֹר, אֶלָּא שֶׁהַלָּה גִּבּוֹר מִמֶּנּוּ!

דָּבָר אַחֵר: **מִכֶּם** עוֹד לָמָּה נֶאֱמַר? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (דברים ז א): "שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **מִכֶּם**? מְלַמֵּד שֶׁאֶחָד מִשִּׁבְעָה עֲמָמִים גָּדוֹל וְקָשֶׁה כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (עמוס ב ט): "וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאַלּוֹנִים".

פסקה נא

(דברים יא כד) **כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף רַגְלְכֶם בּוֹ**, אִם לְלַמֵּד עַל תְּחוּמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר **מִן הַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן**. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ**? אָמַר לָהֶם: כָּל מָקוֹם שֶׁתִּכְבְּשׁוּ חוּץ מִמְּקוֹמוֹת הָאֵלּוּ – הֲרֵי הוּא שֶׁלָּכֶם, אוֹ רְשׁוּת בְּיָדֵם לִכְבֹּשׁ חוּצָה לָאָרֶץ עַד שֶׁלֹּא יִכְבְּשׁוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יא כג): "וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם

גְּדוֹלִים וַעֲצוּמִים מִכֶּם", וְאַחַר כָּךְ: **כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף רַגְלְכֶם בּוֹ**; שֶׁלֹּא תְהֵא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִטַּמְּאָה בְּגִלּוּלִים – וְאַתֶּם חוֹזְרִים וּמְכַבְּשִׁים חוּצָה לָאָרֶץ, אֶלָּא מִשֶּׁתִּכְבְּשׁוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – תְּהוּ רַשָּׁאִים לִכְבֹּשׁ חוּצָה לָאָרֶץ. הֲרֵי שֶׁכָּבְשׁוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, מִנַּיִן שֶׁהַמִּצְווֹת נוֹהֶגוֹת שָׁם? הֲרֵי אַתָּה דָן: נֶאֱמַר כָּאן **יִהְיֶה** וְנֶאֱמַר לְהַלָּן "יִהְיֶה" – מַה יִּהְיֶה הָאָמוּר לְהַלָּן – מִצְווֹת נוֹהֶגוֹת שָׁם, אַף יִהְיֶה הָאָמוּר כָּאן – מִצְווֹת נוֹהֶגוֹת שָׁם. וְאִם תֹּאמַר: מִפְּנֵי מָה כָּבַשׁ דָּוִד אֲרַם נַהֲרַיִם וַאֲרַם צוֹבָה, וְאֵין מִצְווֹת נוֹהֶגוֹת שָׁם? אָמַרְתִּי: דָּוִד עָשָׂה שֶׁלֹּא כַּתּוֹרָה! הַתּוֹרָה אָמְרָה מִשֶּׁתִּכְבְּשׁוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל תְּהוּ רַשָּׁאִים לִכְבֹּשׁ חוּצָה לָאָרֶץ וְהוּא לֹא עָשָׂה כֵן, אֶלָּא חָזַר וְכָבַשׁ אֲרַם נַהֲרַיִם וַאֲרַם צוֹבָה, וְאֶת הַיְבוּסִי סְמוּךְ לִירוּשָׁלַם לֹא הוֹרִישׁ. אָמַר לוֹ הַמָּקוֹם: אֶת הַיְבוּסִי סְמוּךְ לְפַלְטוֹרִין שֶׁלְּךָ לֹא הוֹרַשְׁתָּ; הֵיאַךְ אַתָּה חוֹזֵר וּמְכַבֵּשׁ אֲרַם נַהֲרַיִם וַאֲרַם צוֹבָה?

הֲרֵי שֶׁכָּבְשׁוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, מִנַּיִן שֶׁכְּנָגְדּוֹ בַּיָּם הֲרֵי הוּא שֶׁלָּהֶם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מִן הַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן** – מִן הַמִּדְבָּר גְּבוּלְכֶם, וְאֵין הַמִּדְבָּר גְּבוּלְכֶם, וְאִם כְּבַשְׁתֶּם – יְהִי גְּבוּלְכֶם וְ"הַמִּדְבָּר... גְּבוּלְכֶם"; **מִן הַנָּהָר נְהַר פְּרָת** – מִן הַנָּהָר גְּבוּלְכֶם, וְאֵין הַנָּהָר גְּבוּלְכֶם; וְאִם כְּבַשְׁתֶּם – יְהִי גְּבוּלְכֶם וְ"הַנָּהָר... גְּבוּלְכֶם"; "וְעַד הַיָּם גְּבוּלְכֶם" – וְאֵין הַיָּם גְּבוּלְכֶם, וְאִם כְּבַשְׁתֶּם – יְהִי גְּבוּלְכֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במדבר לד ו): "וּגְבוּל יָם וְהָיָה לָכֶם הַיָּם הַגָּדוֹל וּגְבוּל", יְהִיֶה גְּבֻלְכֶם – וְ"הַיָּם... גְּבוּלְכֶם". נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: (שביעית ו א) "כָּל מָקוֹם שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָבֶל, מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְעַד כְּזִיב – לֹא נֶאֱכָל וְלֹא נֶעֱבָד; עוֹלֵי מִצְרַיִם – נֶאֱכָל אֲבָל לֹא נֶעֱבָד; אֵילָךְ וְאֵילָךְ – נֶאֱכָל וְנֶעֱבָד".

תְּחוּמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד מָקוֹם שֶׁהֶחֱזִיקוּ עוֹלֵי בָבֶל: פְּרִשַׁת אַשְׁקְלוֹן, חוֹמוֹת מִגְדֵּל שְׂרָשָׁן, דּוֹר, וְחוֹמוֹת עַכּוֹ, וּרְאשׁ מְגִיאָתוֹ, וְגִיאָתוֹ עַצְמוֹ, כַּבְרָתָא, וּבֵית זְנִיתָא, קְצָרָא דְגַלִּילָא, קַבְיָא דְעַיָּתָא, מְצַיָּא דְעַבְתָּא, כְּמוּתָא דְבִירְיָין, פְּחוֹרְתָא דְיֶתֶר, נַחֲלָה דְאַבְצַל, בֵּית עֵר, מַרְעַשְׁתָּא, לוּלָא רַבְּתָא, כַּרְכָּא דְבַר סַנְגְּרָא, מֵיסַף סְפַנְתָּא, נְקִיבְתָּא דְעִיּוֹן, תַּרְנְגוֹלָא עִלָּאָה דְקֵיסָרִי, בֵּית סוּכוֹת, וְיַנְקַת, וּרְקֵם דְּחַגְרָא, וְטַרְכוֹנָא דְזִימְרָא דְבִיתְחוּם בִּיצְרָא, סְקָא וְחֶשְׁבּוֹן, וְנַחֲלָא דְוֶרֶד, סְכוּתָא, נִמְרִין, מַלְיָא זִירְזָא, וּרְקֵם גֵּיאָה, וְגִינְיָא דְאַשְׁקְלוֹן, וְדֶרֶךְ גְּדוֹלָה הַהוֹלֶכֶת בַּמִּדְבָּר.

פסקה נב

(דברים יא כה) **לֹא יִתְיַצֵּב אִישׁ בִּפְנֵיכֶם**, אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ. אֵמָה, וּמִשְׁפָּחָה, אִשָּׁה בִּכְשָׁפֶיהָ מִנַּיִן? – תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא יִתְיַצֵּב אִישׁ**, מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר "אִישׁ"? – אֲפִלּוּ כְּעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ג יא): "כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים".

פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם, וַהֲלֹא אִם נִפְחָדִים הֵם יְרֵאִים הֵם! אֶלָּא **פַּחְדְּכֶם** עַל הַקְּרוֹבִים, **וּמוֹרַאֲכֶם** עַל הָרְחוֹקִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יהושע ה א): "וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְכָל מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר עַל הַיָּם, אֵת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ [ה' אֶת מֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד עָבְרָם] – וַיִּמַּס לְבָבָם וְלֹא הָיָה בָהֶם עוֹד רוּחַ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וְכֵן רָחָב הַזּוֹנָה אוֹמֶרֶת לִשְׁלוּחֵי יְהוֹשֻׁעַ (יהושע ב י): "כִּי שָׁמַעְנוּ אֵת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה' אֶת מֵי יַם סוּף מִפְּנֵיכֶם, וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ" וְגוֹ'. תֹּאמַר שֶׁלֹּא הָיוּ אֲנָשִׁי יְרִיחוֹ גִּדּוֹלִים וְקַשִּׁים? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (יהושע ב א): "וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מִן הַשִּׁטִּים שְׁנַיִם אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ לֵאמֹר לְכוּ רְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְאֶת יְרִיחוֹ"; יְרִיחוֹ בִּכְלָל הָיְתָה וְלָמָּה יָצְאת? מְלַמֵּד שֶׁהָיְתָה קָשָׁה כְּנֶגֶד כֻּלָּם! כַּיּוֹצֵא בּוֹ אַתָּה אוֹמֵר (במדבר לא ו): "וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא אוֹתָם וְאֶת פִּינְחָס"; פִּינְחָס בִּכְלָל הָיָה וְלָמָּה יָצָא? מְלַמֵּד שֶׁשָּׁקוּל כְּנֶגֶד כֻּלָּם! כַּיּוֹצֵא בּוֹ אַתָּה אוֹמֵר (שמות טו א): "אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל"; מֹשֶׁה בִּכְלָל הָיָה וְלָמָּה יָצָא? מְלַמֵּד שֶׁהָיָה שָׁקוּל כְּנֶגֶד כֻּלָּם!

כַּיּוֹצֵא בּוֹ אַתָּה אוֹמֵר (שמואל ב כב א): "וַיְדַבֵּר דָּוִד לַה' אֶת דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת" וגו' – שְׁאוּל בִּכְלָל הָיָה, וְלָמָּה יָצָא? מְלַמֵּד שֶׁהָיָה שָׁקוּל כְּנֶגֶד כֻּלָּם! כַּיּוֹצֵא בּוֹ אַתָּה אוֹמֵר (שמואל ב ב ל): "וַיִּפְקְדוּ מֵעַבְדֵי דָוִד תִּשְׁעָה עָשָׂר אִישׁ וַעֲשָׂהאֵל" – עֲשָׂהאֵל בִּכְלָל הָיָה, וְלָמָּה יָצָא? מְלַמֵּד שֶׁהָיָה קָשֶׁה כְּנֶגֶד כֻּלָּם! כַּיּוֹצֵא בּוֹ אַתָּה אוֹמֵר (מלכים א יא א): "וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהַב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת וְגוֹ' וְאֶת בַּת פַּרְעֹה" – בַּת פַּרְעֹה בִּכְלָל הָיְתָה, וְלָמָּה יָצָאת? מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מְחַבְּבָהּ יֶתֶר מִכֻּלָּם, וּכְלַפֵּי חֵטְא שֶׁהֶחְטִיאָה אוֹתוֹ יֶתֶר מִכֻּלָּן!

יִתֵּן ה' אֱלֹהֵיכֶם לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טז טז): "שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה" וְגוֹ', שֶׁמָּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: הֲרֵי אָנוּ עוֹלִים לְהִשְׁתַּחֲוֹוֹת, מִי מְשַׂמֵּר לָנוּ אֶת אַרְצֵנוּ? אָמַר לָהֶם הַמָּקוֹם: עֲלוּ, וְשָׁלָכֶם אֲנִי שׁוֹמֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד כד): "וְלֹא יַחְמֹד אִישׁ אֶת אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת". אִם בְּעֵינָיו אֵינָהּ חוֹמְדָהּ, כֵּיצַד בָּא לִטּוֹל נְכָסִים וּבְהֵמָה? וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, מָה נַעֲמָן אוֹמֵר לֶאֱלִישָׁע? (מלכים ב ה יז) "וְלֹא יִתַּן נָא לְעַבְדְּךָ מַשָּׂא צֶמֶד פְּרָדִים אֲדָמָה". וַהֲלֹא דְבָרִים קַל וָחוֹמֶר: אִם עָפָר הֲרֵי הוּא מִתְיָרֵא לִטּוֹל מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, כֵּיצַד הוּא בָּא לִטּוֹל נְכָסִים וּבְהֵמָה? **כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם**, וְהֵיכָן דִּבֶּר? (שמות כג כז) "אֶת אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת כָּל הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָּהֶם".

פסקה נג

(דברים יא כו) **רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה**, לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ל יט) "הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה", שֶׁמָּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: הוֹאִיל

וְנָתַן הַמָּקוֹם לְפָנֵינוּ שְׁנֵי דְרָכִים, דֶּרֶךְ חַיִּים וְדֶרֶךְ מָוֶת, נֵלֵךְ בְּאֵיזוֹ מֵהֶם שֶׁנִּרְצֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר "וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים"!

מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים וְהָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי שְׁבִילִים, אֶחָד שֶׁתְּחִלָּתוֹ מִישׁוֹר וְסוֹפוֹ קוֹצִים, וְאֶחָד שֶׁתְּחִלָּתוֹ קוֹצִים וְסוֹפוֹ מִישׁוֹר, וְהָיָה מוֹדִיעַ אֶת הָעוֹבְרִים וְאֶת הַשָּׁבִים וְאוֹמֵר לָהֶם: אַתֶּם רוֹאִים אֶת שְׁבִיל זֶה שֶׁתְּחִלָּתוֹ מִישׁוֹר? כִּשְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת אַתֶּם מְהַלְּכִים בַּמִּישׁוֹר וְסוֹפוֹ לָצֵאת לַקּוֹצִים! וְאַתֶּם רוֹאִים אֶת שְׁבִיל זֶה שֶׁתְּחִלָּתוֹ קוֹצִים? כִּשְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת אַתֶּם מְהַלְּכִים בַּקּוֹצִים וְסוֹפוֹ לָצֵאת לַמִּישׁוֹר!

כָּךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: אַתֶּם רוֹאִים אֶת הָרְשָׁעִים שֶׁמַּצְלִיחִים בָּעוֹלָם הַזֶּה? כִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה יָמִים הֵם מַצְלִיחִים, וְסוֹפָם לְתֹהוּת בָּאַחֲרוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כד כ): "כִּי לֹא תִהְיֶה אַחֲרִית לָרָע" וְגוֹ', וְאוֹמֵר (קהלת ד א): "וְהִנֵּה דִּמְעַת הָעֲשׁוּקִים" וְגוֹ', וְאוֹמֵר (קהלת ד ה): "הַכְּסִיל חוֹבֵק אֶת יָדָיו" וְגוֹ', וְאוֹמֵר (משלי ד יט): "דֶּרֶךְ רְשָׁעִים כָּאֲפֵלָה". אַתֶּם רוֹאִים צַדִּיקִים שֶׁמִּצְטַעֲרִים בָּעוֹלָם הַזֶּה? כִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה יָמִים הֵם מִצְטַעֲרִים וְסוֹפָם לִשְׂמֹחַ בָּאַחֲרוֹנָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים ח טז): "לְהֵיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ", וְאוֹמֵר (קהלת ז ח): "טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ", וְאוֹמֵר (ירמיהו כט יא): "כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת הַמַּחֲשָׁבוֹת אֲשֶׁר אָנֹכִי חֹשֵׁב", וְאוֹמֵר (משלי ד יח): "וְאֹרַח צַדִּיקִים כְּאוֹר נֹגַהּ".

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה וְהִזְמִין אֶת הָאוֹרְחִים, וְהָיָה אוֹהֵבוֹ מֵסֵב בֵּינֵיהֶם, וְהָיָה רוֹמְזוֹ לִטּוֹל מָנָה יָפָה, וְלֹא הָיָה בּוֹ דֵּעָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים לב ח): "אַשְׂכִּילְךָ וְאוֹרְךָ בְּדֶרֶךְ זוּ תֵּלֵךְ אִיעֲצָה עָלֶיךָ עֵינִי". כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ דֵּעָה, אָחַז אֶת יָדוֹ וְהִנִּיחָהּ עַל מָנָה יָפָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים טז ה): "ה' מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי". יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁנִּתַּן לוֹ חֶלְקוֹ וְאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, אֲבָל יִשְׂרָאֵל מוֹדִים מְפֻיָּסִים שֶׁאֵין חֵלֶק יָפֶה כְּחֶלְקָם וְלֹא נַחֲלָה כְּנַחֲלָתָם וְלֹא גּוֹרָל כְּגוֹרָלָם, וְהֵם מוֹדִים וּמְשַׁבְּחִים עַל כָּךְ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים טז ו-ז): "חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בַּנְּעִימִים וְגוֹ' אֲבָרֵךְ אֶת ה' אֲשֶׁר יְעָצָנִי".

פסקה נד

(דברים יא כו-כח) **בְּרָכָה וּקְלָלָה**, הַבְּרָכָה אִם תִּשְׁמְעוּ, וְהַקְּלָלָה אִם לֹא תִּשְׁמְעוּ. כַּיּוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (בראשית ד ז): "הֲלֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת", אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת – בְּרָכָה, וְאִם לֹא תֵּיטִיב שְׂאֵת – קְלָלָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מִי לְחָשְׁךָ? אָמְרָה תּוֹרָה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה: הַבְּרָכָה אִם תִּשְׁמְעוּ... וְהַקְּלָלָה אִם לֹא תִּשְׁמְעוּ. כַּיּוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (משלי יח כא): "מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן וְאֹהֲבֶיהָ יֹאכַל פִּרְיָהּ", הָאוֹהֵב אֶת הַטּוֹבָה אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ וְהָאוֹהֵב אֶת הָרָעָה אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר:

מִי לְחָשְׁךְ? אָמְרָה תּוֹרָה (תהלים לד יד): "נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע". כַּיּוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (משלי יא לא): "הֵן צַדִּיק בָּאָרֶץ יְשֻׁלָּם אַף כִּי רָשָׁע וְחוֹטֵא". רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מִי לְחָשְׁךְ? אָמְרָה תּוֹרָה (משלי טז ד): "כֹּל פָּעַל ה' לַמַּעֲנֵהוּ וְגַם רָשָׁע לְיוֹם רָעָה". (דברים יא כח) **וְהַקְּלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ**, נִמְצִינוּ לְמֵדִים שֶׁלֹּא צִוָּה יַעֲקֹב אָבִינוּ אֶת בָּנָיו אֶלָּא מִשֶּׁכָּלוּ יָמָיו, מִשֶּׁנָּטָה לָמוּת, מִשֶּׁרָאָה כָּל הַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לוֹ. אַף מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לֹא הוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל אֶלָּא מִשֶּׁכָּלוּ יָמָיו, מִשֶּׁנָּטָה לָמוּת, מִשֶּׁרָאָה כָּל הַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לוֹ. לְכָךְ נֶאֱמַר (דברים א ד): "אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֶת סִיחֹן".

וְסַרְתֶּם מִן הַדֶּרֶךְ, מִדֶּרֶךְ חַיִּים לְדֶרֶךְ מָוֶת.

מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים, מִכָּן אָמְרוּ: כָּל הַמּוֹדֶה בַּעֲבוֹדָה זָרָה כּוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וְכָל הַכּוֹפֵר בַּעֲבוֹדָה זָרָה מוֹדֶה בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ.

פסקה נה

(דברים יא כט) **וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ**, אֵין וְהָיָה אֶלָּא מִיָּד. **כִּי יְבִיאֲךָ**, קַבֵּל עָלֶיךָ מִצְוָה הָאֲמוּרָה בָּעִנְיָן, שֶׁבִּשְׁכָרָהּ תִּכָּנֵס לָאָרֶץ. **אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לָרֶשְׁתָּהּ**, בִּשְׂכַר שֶׁתִּבָּא תִּירַשׁ.

וְנָתַתָּ אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִזִים וְגוֹ', וְכִי מַה בָּא הַכָּתוּב לְלַמֵּדֵנוּ שֶׁהַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִזִים וְהַקְּלָלָה עַל הַר עֵיבָל? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (דברים כז יב): "אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִזִים" "וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל"! מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **וְנָתַתָּ אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִזִים**? שֶׁיָּכוֹל שֶׁיִּהוּ כָּל הַבְּרָכוֹת קוֹדְמוֹת לַקְּלָלוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְנָתַתָּ אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִזִים**, בְּרָכָה קוֹדֶמֶת לִקְלָלָה וְאֵין הַבְּרָכוֹת קוֹדְמוֹת לַקְּלָלוֹת. וּלְהַקִּישׁ קְלָלוֹת לִבְרָכוֹת: מַה קְּלָלוֹת בַּלְּוִים אַף בְּרָכוֹת בַּלְּוִים, מַה קְּלָלוֹת בְּקוֹל רָם אַף בְּרָכוֹת בְּקוֹל רָם, מַה קְּלָלוֹת בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אַף בְּרָכוֹת בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, מַה קְּלָלוֹת בִּכְלָל וּפְרָט אַף בְּרָכוֹת בִּכְלָל וּפְרָט, מַה קְּלָלוֹת אֵלּוּ וְאֵלּוּ עוֹנִים וְאוֹמְרִים אָמֵן אַף בְּרָכוֹת אֵלּוּ וְאֵלּוּ עוֹנִים וְאוֹמְרִים אָמֵן, כְּשֶׁהָפְכוּ פְּנֵיהֶם בִּשְׁעַת בְּרָכָה אֶל הַר גְּרִזִים וּבִשְׁעַת קְלָלָה אֶל הַר עֵיבָל.

פסקה נו

(דברים יא ל) **הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן** – מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאֵילָךְ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.

אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ – מָקוֹם שֶׁחַמָּה זוֹרַחַת.

אֲצֶל אֵלוֹנֵי מוֹרֶה, וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (בראשית יב ו): "וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה", מָה אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר לְהַלָּן – שְׁכֶם, אַף אֵלוֹן מוֹרֶה הָאָמוּר כָּאן – שְׁכֶם. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי יוֹסֵי: אָמַרְתִּי לָהֶם לְסוֹפְרֵי כוּתִיִּים: זַיְּפְתֶּם אֶת הַתּוֹרָה וְלֹא הֵנֵיתֶם

בָּהּ כְּלוּם, שֶׁכְּתָבָתָם "אֵצֶל אֵלּוֹנֵי מוֹרֶה שְׁכֶם"; אַף אָנוּ לְמֵדִים שֶׁזֶּה הוּא הַר גְּרִזִּים וְהַר עֵיבָל שֶׁבֵּין הַכּוּתִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: **הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְגוֹ' אֵצֶל אֵלוֹנֵי מוֹרֶה**, וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וַיַּעֲבֹר אַבְרָהָם בָּאָרֶץ" מָה אֵלּוֹן מוֹרֶה הָאֲמוּר לְהַלָּן – שְׁכֶם, אַף אֵלּוֹן מוֹרֶה הָאֲמוּר כָּאן – שְׁכֶם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: לֹא זֶה הוּא הַר גְּרִזִּים וְהַר עֵיבָל שֶׁבֵּין הַכּוּתִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: **הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן** – הַסְּמוּכִים לְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, **אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ** – מְקוֹם שֶׁחַמָּה שׁוֹקַעַת, **בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי** – לֹא הָיָה אֶלָּא מִן הַחוּפִים, **הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה** – לֹא הָיָה אֶלָּא בֵּין הֶהָרִים, **מוּל הַגִּלְגָּל** – אֵין אֵלּוּ רוֹאִים אֶת הַגִּלְגָּל.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהַרְאוֹתָם דֶּרֶךְ בַּשְּׁנִיָּה כְּדֶרֶךְ שֶׁהֶרְאָם בָּרִאשׁוֹנָה, בַּדֶּרֶךְ לְכוּ, אַל תֵּלְכוּ בַּשְּׁדוֹת! **הַיֹּשֵׁב** – בַּיְשׁוּב וְלֹא בַּמִּדְבָּר! **בָּעֲרָבָה** – בַּמִּישׁוֹר וְלֹא בֶּהָרִים!

פסקה נז

(דברים יא לא) **כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן**, מֵעֲבִירַתְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן אַתֶּם יוֹדְעִים שֶׁאַתֶּם יוֹרְשִׁים אֶת הָאָרֶץ.

אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם – בִּזְכוּתְכֶם.

וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ וִישַׁבְתֶּם בָּהּ – בְּשֶׁכַּר שֶׁתִּירַשׁ תֵּשֵׁב.

פסקה נח

(דברים יא לב) **וּשְׁמַרְתֶּם** – זוֹ מִשְׁנָה, "וַעֲשִׂיתֶם" – זוֹ מַעֲשֶׂה, **אֶת כָּל הַחֻקִּים** – אֵלּוּ הַמִּדְרָשׁוֹת, **וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים** – אֵלּוּ הַדִּינִים, **אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם** – יִהְיוּ חֲבִיבִים עָלֶיךָ הַיּוֹם כְּאֵלּוּ הַיּוֹם קִבַּלְתֶּם אוֹתָם מֵהַר סִינַי, יְהוּ רְגִילִים בְּפִיכֶם כְּאֵלּוּ הַיּוֹם שְׁמַעְתֶּם אוֹתָם.

פסקה נט

(דברים יב א) **אֵלֶּה הַחֻקִּים** – אֵלּוּ הַמִּדְרָשׁוֹת,

וְהַמִּשְׁפָּטִים – אֵלּוּ הַדִּינִים,

אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּן – זוֹ מִשְׁנָה,

לַעֲשׂוֹת – זוֹ מַעֲשֶׂה,

בָּאָרֶץ, יָכוֹל כָּל הַמִּצְוֹות כֻּלָּם נוֹהֲגוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ**. יָכוֹל לֹא יְהוּ כָּל הַמִּצְוֹות כֵּן נוֹהֲגוֹת אֶלָּא בָּאָרֶץ? תַּלְמוּד לוֹמַר **כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל הָאֲדָמָה**. אַחַר שֶׁרִבָּה הַכָּתוּב מִיעֵט, הֲרֵי אָנוּ לְמֵדִים אוֹתָן מִן הָאֲמוּר בָּעִנְיָן. מָה אֲמוּר

בָּעִנְיָן? – (דברים יב ב) **אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת**. מָה עֲבוֹדָה זָרָה מְיֻחֶדֶת, שֶׁהִיא מְצוּיָה הַגּוּף וְאֵינָהּ תְּלוּיָה בָּאָרֶץ – נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, כָּךְ כָּל מִצְוֹת הַגּוּף שֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בָּאָרֶץ נוֹהֶגֶת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, וְשֶׁתְּלוּיָה בָּאָרֶץ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ, חוּץ מִן הָעָרְלָה וְהַכִּלְאַיִם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף הֶחָדָשׁ.

פסקה ס

(דברים יב ב) **אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת**, מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאִם קָצַץ אֲשֵׁרָה וְהֶחְלִיפָהּ אֲפִלּוּ עֶשֶׂר פְּעָמִים, שֶׁחַיָּב לְקַצְצָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר **אַבֵּד תְּאַבְּדוּן**.
אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם, מַגִּיד שֶׁהָיוּ כְּנַעֲנִים שְׁטוּפִים בַּעֲבוֹדָה זָרָה יוֹתֵר מִכָּל אֻמּוֹת הָעוֹלָם.
אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹרְשִׁים אוֹתָם אֶת אֱלֹהֵיהֶם, מִפְּנֵי מָה אַתֶּם יוֹרְשִׁים? – **אֶת אֱלֹהֵיהֶם**! שֶׁלֹּא תַּעֲשׂוּ כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיָבוֹאוּ אֲחֵרִים וְיִירְשׁוּ אֶתְכֶם.
(ע"ז פ"ג מ"ה) רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: יָכוֹל אֲפִלּוּ עוֹבְדִים אֶת הֶהָרִים וְאֶת הַגְּבָעוֹת אַתְּ מְצֻוֶּה לְאַבְּדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עַל הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן**, אֱלֹהֵיהֶם תַּחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן, וְלֹא עֵץ רַעֲנָן אֱלֹהֵיהֶם; אֱלֹהֵיהֶם עַל הַגְּבָעוֹת, וְלֹא הַגְּבָעוֹת אֱלֹהֵיהֶם.
וּמִפְּנֵי מָה אֲשֵׁרָה אֲסוּרָה? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תְּפִיסַת יַד אָדָם, וְכָל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִיסַת יַד אָדָם אָסוּר. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָה: אֲנִי אֶהְיֶה אָבִין לְפָנֶיךָ – כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא הַר גָּבוֹהַ וְגִבְעָה נִשָּׂאָה וְעֵץ רַעֲנָן, דַּע שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: **עַל הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן**.

פסקה סא

(דברים יב ג) **וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם** – זוֹ אֶבֶן שֶׁחֲצָבָהּ מִתְּחִלָּה לַעֲבוֹדָה זָרָה,
וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת מַצֵּבֹתָם – זוֹ שֶׁהָיְתָה חֲצוּבָה וַעֲבָדָהּ.
וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ – זוֹ אֲשֵׁירָה שֶׁנַּעֲשֵׂית מִתְּחִלָּה לַעֲבוֹדָה זָרָה,
וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן – זוֹ שֶׁהָיְתָה נְטוּעָה וַעֲבָדָהּ.
דָּבָר אַחֵר: **וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם**, מִכָּן אָמְרוּ (ע"ז פ"ג מ"ז) שָׁלֹשׁ אֲשֵׁרוֹת הֵם: אֵילָן שֶׁנִּטְעוֹ מִתְּחִלָּה לַעֲבוֹדָה זָרָה – הֲרֵי זֶה אָסוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: **וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ**. הֶחְלִיף – נוֹטֵל מַה שֶּׁהֶחְלִיף, שֶׁנֶּאֱמַר **וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן**. לֹא הֶחְלִיף, אֶלָּא הֶעֱמִיד תַּחְתָּיו עֲבוֹדָה זָרָה וְסִלְקוֹ – הֲרֵי זֶה מֻתָּר, שֶׁנֶּאֱמַר **וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא, לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם**.

שְׁלֹשָׁה בָּתִּים הֵם: בַּיִת שֶׁבָּנְאוּ מִתְּחִלָּה לַעֲבוֹדָה זָרָה – הֲרֵי זֶה אָסוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲבֵד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת", חִדֵּשׁ – נוֹטֵל מַה שֶּׁחִדֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם", לֹא חִדֵּשׁ אֶלָּא הִכְנִיס לְתוֹכוֹ עֲבוֹדָה זָרָה וְהוֹצִיאָהּ – הֲרֵי זֶה מֻתָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: **וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּ[ם] אֶת מַצֵּבֹתָם**. נִתַּצְתָּה אֶת הַמִּזְבֵּחַ – הַנַּח לוֹ, שִׁבַּרְתָּה אֶת הַמַּצֵּבָה – הַנַּח לָהּ. יָכוֹל אַף מְצָוֶה לְרַדֵּף אַחֲרֵיהֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא**, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַתָּה מְצֻוֶּה לְרַדֵּף אַחֲרֵיהֶם, וְאֵין אַתָּה מְצֻוֶּה לְרַדֵּף אַחֲרֵיהֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִנַּיִן לַקּוֹצֵץ אֶת הָאֲשֵׁרָה שֶׁחַיָּב לְשָׁרְשָׁהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם**. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָה: מָה אֲנִי צָרִיךְ? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "אַבֵּד תְּאַבְּדוּן", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם**? לְשַׁנּוֹת אֶת שְׁמָם. אוֹ יָכוֹל לְשַׁבֵּחַ? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים ז כו): "שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב תְּתַעֲבֶנּוּ".

מִנַּיִן לְנוֹתֵץ אֶבֶן אַחַת מִן הַהֵיכָל וּמִן הַמִּזְבֵּחַ וּמִן הָעֲזָרוֹת, שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת מַצֵּבֹתָם לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם**. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: מִנַּיִן לְמוֹחֵק אוֹת אַחַת מִן הַשֵּׁם שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? שֶׁנֶּאֱמַר: **וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם**. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹתְצִים לְמִזְבְּחוֹתֵיהֶם חַס וְשָׁלוֹם? אֶלָּא שֶׁלֹּא תַעֲשׂוּ כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיִגְרְמוּ מַעֲשֵׂיכֶם הָרָעִים לְמִקְדַּשׁ אֲבוֹתֵיכֶם שֶׁיֶּחֱרַב.

פסקה סב

(דברים יב ה) **כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִכֹּל שִׁבְטֵיכֶם** – דְּרֹשׁ עַל פִּי נָבִיא! יָכוֹל תַּמְתִּין עַד שֶׁיֹּאמַר לְךָ נָבִיא? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לִשְׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָּׁמָּה** – דְּרֹשׁ וּמְצָא, וְאַחַר כָּךְ יֹאמַר לְךָ נָבִיא. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּדָוִד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלב א-ה): "זְכֹר ה' לְדָוִד אֵת כָּל עֻנּוֹתוֹ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַה' נָדַר לַאֲבִיר יַעֲקֹב, אִם אָבֹא בְּאֹהֶל בֵּיתִי, אִם אֶתֵּן שְׁנַת לְעֵינָי, עַד אֶמְצָא מָקוֹם לַה' מִשְׁכָּנוֹת לַאֲבִיר יַעֲקֹב". מִנַּיִן שֶׁלֹּא עָשָׂה אֶלָּא עַל פִּי נָבִיא? שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב כד יח): "וַיָּבֹא גָד אֶל דָּוִד בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר לוֹ עֲלֵה הָקֵם לַה' מִזְבֵּחַ בְּגֹרֶן אֲרַוְנָה הַיְבוּסִי", וְאוֹמֵר (דברי הימים ב ג א): "וַיָּחֶל שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת בֵּית ה' בִּירוּשָׁלַם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה אֲשֶׁר נִרְאָה לְדָוִיד אָבִיהוּ".

כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר (דברים יב יד): "בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ", וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: **מִכָּל שִׁבְטֵיכֶם**, כֵּיצַד נִתְקַיְּמוּ שְׁנֵי כְתוּבִים הַלָּלוּ? יוֹדְעִים הָיוּ שֶׁבֵּית הַבְּחִירָה עָתִיד לִבָּנוֹת בְּחֵלֶק יְהוּדָה וּבִנְיָמִן, לְפִיכָךְ הִפְרִישׁוּ דְּשְׁנָהּ שֶׁל יְרִיחוֹ. מִי אָכְלוֹ כָּל אוֹתָן הַשָּׁנִים? – בְּנֵי קֵינִי חוֹתַן

מֹשֶׁה אֲכָלוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים א טז): "וּבְנֵי קֵינִי חוֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים", אֲבָל מִשֶּׁנִּבְנָה הַבַּיִת נָסְעוּ וְהָלְכוּ לָהֶם. דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵצֶל יַעְבֵּץ הָלְכוּ לִלְמֹד תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א ב נה): "וּמִשְׁפְּחוֹת סוֹפְרִים יוֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים סוּכָתִים הֵמָּה הַקִּינִים".

דָּבָר אַחֵר, כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: "בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ" וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: **מִכָּל שִׁבְטֵיכֶם** – הַכֶּסֶף **מִכָּל שִׁבְטֵיכֶם**, בֵּית הַבְּחִירָה מִשֶּׁבֶט אֶחָד. דָּבָר אַחֵר, "בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ" – זוֹ שִׁילֹה, **מִכָּל שִׁבְטֵיכֶם** – זוֹ יְרוּשָׁלַיִם. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (שמואל ב כד כד): "וַיִּקֶן דָּוִד אֶת הַגֹּרֶן וְאֶת הַבָּקָר בְּכֶסֶף שְׁקָלִים חֲמִשִּׁים", וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (דברי הימים א כא כה): "וַיִּתֵּן דָּוִד לְאָרְנָן בַּמָּקוֹם שְׁקֶל זָהָב מִשְׁקָל שֵׁשׁ מֵאוֹת", כֵּיצַד נִתְקַיְּמוּ שְׁנֵי כְתוּבִים הַלָּלוּ? הֵם שְׁנַיִם עָשָׂר שִׁבְטִים, נָטַל חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים מִכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, נִמְצְאוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת שְׁקָלִים לְכָל הַשִּׁבָטִים.

לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם, נֶאֱמַר כָּאן "שְׁמוֹ" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (במדבר ו כז) "שְׁמִי" – מָה שְׁמוֹ הָאָמוּר כָּאן – בֵּית הַבְּחִירָה, אַף שְׁמִי הָאָמוּר לְהַלָּן – בֵּית הַבְּחִירָה. מָה שְׁמִי הָאָמוּר לְהַלָּן בִּרְכַּת כֹּהֲנִים, אַף שְׁמוֹ הָאָמוּר כָּאן בִּרְכַּת כֹּהֲנִים. אֵין לִי אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ, בַּגְּבוּלִים מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כ כא): "בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי". אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם**? בַּמִּקְדָּשׁ אוֹמְרִים אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ, וּבַמְּדִינָה – בְּכִנּוּיוֹ.

פסקה סג

(דברים יב ה-ו) **וּבָאתֶ שָּׁמָּה**, וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה", לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג לז): "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לַה' דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ", יָכוֹל אֵין לִקְרֵב בָּרֶגֶל אֶלָּא קָרְבָּנוֹת רֶגֶל בִּלְבַד? מִנַּיִן לְקָרְבָּנוֹת צִבּוּר שֶׁהוּקְדְּשׁוּ לִפְנֵי הָרֶגֶל שֶׁיָּבוֹאוּ בָרֶגֶל, וְקָרְבָּנוֹת הַיָּחִיד שֶׁהוּקְדְּשׁוּ לִפְנֵי הָרֶגֶל שֶׁיָּבֹאוּ בָרֶגֶל, וְשֶׁהוּקְדְּשׁוּ בָרֶגֶל שֶׁיָּבוֹאוּ בָרֶגֶל? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כג לח): "וּמִלְּבַד מַתְּנוֹתֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל נִדְרֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל נִדְבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַה'", לְרַבּוֹת עוֹפוֹת וּמְנָחוֹת, לְהַתִּיר שֶׁכֻּלָּם יָבוֹאוּ בָרֶגֶל.

יָכוֹל רְשׁוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר (במדבר כט לט): "אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם". אִם לְהַתִּיר – כְּבָר הִתִּיר, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר "אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם"? לְקָבְעָם, שֶׁכֻּלָּם יָבוֹאוּ בָרֶגֶל. יָכוֹל בְּאֵיזֶה רֶגֶל שֶׁיִּרְצֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּבָאתֶ שָּׁמָּה וַהֲבֵאתֶם שָּׁמָּה**. אִם לְהַתִּיר – כְּבָר הִתִּיר; אִם לִקְבֹּעַ – כְּבָר קָבַע; אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **וּבָאתֶ שָּׁמָּה וַהֲבֵאתֶם שָּׁמָּה**? לְקָבְעָם חוֹבָה שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ אֶלָּא בְּרֶגֶל רִאשׁוֹן שֶׁפָּגַע בּוֹ.

יָכוֹל אִם עָבַר רֶגֶל אֶחָד וְלֹא הֵבִיא יְהֵא עוֹבֵר עָלָיו מִשּׁוּם בַּל תְּאַחֵר? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֱלֹהֶ תַּעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם", הָא אֵין עוֹבֵר עָלָיו מִשּׁוּם בַּל תְּאַחֵר עַד שֶׁיַּעֲבְרוּ עָלָיו רְגָלֵי שָׁנָה כֻּלָּהּ!

עוֹלוֹתֵיכֶם – עוֹלַת יָחִיד וְעוֹלַת צִבּוּר.

וְזִבְחֵיכֶם – זִבְחֵי שַׁלְמֵי יָחִיד וְזִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר.

מַעְשְׂרוֹתֵיכֶם – רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: בִּשְׁנֵי מַעַשְׂרוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר; אֶחָד מַעְשַׂר דָּגָן וְאֶחָד מַעְשַׂר בְּהֵמָה.

וּתְרוּמַת יָדְכֶם – אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כו ד): "וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ".

וּבְכוֹרֹת – זֶה הַבְּכוֹר.

בְּקַרְכֶם וְצֹאנְכֶם – אֵלּוּ חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת.

פסקה סד

(דברים יב ז) **וַאֲכַלְתֶּם שָׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם** – בַּמִּחְיָצָה.

וּשְׂמַחְתֶּם, נֶאֱמַר כָּאן שִׂמְחָה, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים כז ז) שִׂמְחָה. מָה שִׂמְחָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן – שְׁלָמִים, אַף שִׂמְחָה הָאֲמוּרָה כָּאן – שְׁלָמִים.

בְּכָל מִשְׁלַח יֶדְכֶם, בְּכָל מַה שֶּׁאַתֶּם שׁוֹלְחִים בּוֹ יְדֵיכֶם – בְּרָכָה אֶשְׁלַח בּוֹ.

אַתֶּם וּבָתֵּיכֶם – זוֹ אִשְׁתּוֹ.

אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ – הַכֹּל לְפִי הַבְּרָכָה הָבֵא.

פסקה סה

(דברים יב ח) **לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם** – חוֹבָה בְּבֵית עוֹלָמִים וּרְשׁוּת בַּבָּמָה. דָּבָר אַחֵר: **לֹא תַעֲשׂוּן** – צְאוּ וַעֲשׂוּ! מִכָּן אָמְרוּ: (זבחים פ"ד, מ"ד-ח) עַד שֶׁלֹּא הוּקַם הַמִּשְׁכָּן הָיוּ הַבָּמוֹת מֻתָּרוֹת וַעֲבוֹדָה בַּבְּכוֹרוֹת, מִשֶּׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן נֶאֱסְרוּ הַבָּמוֹת וַעֲבוֹדָה בַּכֹּהֲנִים.

בָּאוּ לְגִלְגָּל הוּתְּרוּ הַבָּמוֹת. בָּאוּ לְשִׁילֹה נֶאֱסְרוּ הַבָּמוֹת. בָּאוּ לְנוֹב וְגִבְעוֹן הוּתְּרוּ הַבָּמוֹת. בָּאוּ לִירוּשָׁלַיִם נֶאֱסְרוּ הַבָּמוֹת – מִכָּאן וְאֵילָךְ לֹא הוּתְּרוּ.

לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם, הַיּוֹם אָנוּ מְטַלְטְלִים אֶת הַמִּשְׁכָּן, הַיּוֹם אָנוּ אֲסוּרִים בַּבָּמָה, מְשֻׁנָּבוֹא לָאָרֶץ אֵין אָנוּ אֲסוּרִים בַּבָּמָה.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: יָכוֹל יְהֵא צִבּוּר מַקְרִיב בַּבָּמָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אִישׁ**, הַיָּחִיד מַקְרִיב בַּבָּמָה וְאֵין הַצִּבּוּר מַקְרִיב בַּבָּמָה.

אִישׁ כָּל הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו, כָּל שֶׁנִּדַּר וְנִדַּב קָרֵב בְּבָמַת יָחִיד, וְכָל שֶׁאֵין נִדָּר וְנִדָּב אֵין קָרֵב בְּבָמַת יָחִיד.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: **הַיּוֹם** אָנוּ מַקְרִיבִים חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת, מִשֶּׁנִּבְוֹא לָאָרֶץ אֵין אָנוּ מַקְרִיבִים חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת.

פסקה סו

(דברים יב ט) עַד מָתַי? **כִּי לֹא בָאתֶם עַד עָתָּה** וְגוֹ', לִתֵּן הֶתֵּר בַּבָּמָה בֵּין מְנוּחָה לְנַחֲלָה. נַחֲלָה זוֹ שִׁילֹה, "מְנוּחָה" זוֹ יְרוּשָׁלַם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלב יד): "זֹאת מְנוּחָתִי עֲדֵי עַד". דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חִלּוּף הֵם הַדְּבָרִים.

פסקה סז

(דברים יב י) **וַעֲבַרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן וישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ**, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ מִצְוֹות נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁעַת כְּנִיסָתָם לָאָרֶץ: לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ, לִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה וּלְהַכְרִית זֶרַע עֲמָלֵק.

אֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה יִקְדּוֹם: אִם לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ, אִם לִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה אִם לְהַכְרִית זֶרַע עֲמָלֵק? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות יז טז): "וַיֹּאמֶר כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַה' בַּעֲמָלֵק" – מִשֶּׁיִּשַּׁב הַמֶּלֶךְ עַל כִּסֵּא ה' אַתָּה מַכְרִית זֶרַע עֲמָלֵק. וּמִנַּיִן שֶׁכִּסֵּא ה' וֶה הַמֶּלֶךְ? שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א כט כג): "וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא ה' לְמֶלֶךְ".

וַעֲדַיִן אֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה יִקְדּוֹם: אִם לִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה אִם לְהַכְרִית זֶרַע עֲמָלֵק? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיכֶם מַנְחִיל אֶתְכֶם**, וְאוֹמֵר (שמואל ב ז א-ב): "וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַה' הֵנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב", וְאוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל נָתָן רְאֵה נָא אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה".

(דברים יב יא) **וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם שָׁמָּה תָּבִיאוּ**, שָׁם שָׁמָּה, הָיוּ שָׁם שְׁתֵּי מְחִצּוֹת: מְחִצָּה לְקָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים – וּמְחִצָּה לְקָדָשִׁים קַלִּים. (דברים יב יא)

פסקה סח

עוֹלֹתֵיכֶם – עוֹלַת יָחִיד וְעוֹלַת צִבּוּר. **וְזִבְחֵיכֶם** – זִבְחֵי שַׁלְמֵי יָחִיד וְזִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר. **מַעְשְׂרֹתֵיכֶם**, רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: בִּשְׁנֵי מַעֲשְׂרוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר – אֶחָד מַעֲשַׂר דָּגָן וְאֶחָד מַעֲשַׂר בְּהֵמָה.

וּתְרוּמַת יֶדְכֶם – אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים.

וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְּרוּ לַה' – לְרַבּוֹת נְדָרִים וּנְדָבוֹת, שֶׁלֹּא יָבִיא אֶלָּא מִן הַמֻּבְחָר. וְאֵין לִי אֶלָּא נְדָרִים וּנְדָבוֹת, מִנַּיִן לְרַבּוֹת בְּכוֹרוֹת וּמַעַשְׂרוֹת חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מִבְחַר נִדְרֵיכֶם – וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם**.

רַבִּי אוֹמֵר: אִם נֶאֶמְרוּ לְמַעְלָה לָמָּה נֶאֶמְרוּ לְמַטָּה? רִאשׁוֹנָה לְעִנְיַן שִׁילֹה, שְׁנִיָּה לְעִנְיַן יְרוּשָׁלַם.

פסקה סט

(דברים יב יב) **וּשְׂמַחְתֶּם**, נֶאֱמְרָה כָּאן שִׂמְחָה וְנֶאֱמְרָה לְהַלָּן (דברים כז ז) שִׂמְחָה. מָה שִׂמְחָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן שְׁלָמִים, אַף שִׂמְחָה הָאֲמוּרָה כָּאן שְׁלָמִים.

לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם – בַּמְּחִיצָה.

אַתֶּם וּבְנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם וְאַמְהֹתֵיכֶם, חָבִיב חָבִיב קוֹדֵם.

וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיכֶם, כָּל מָקוֹם אַתָּה מוֹצֵא הַלֵּוִי הַזֶּה לוֹמַר תֵּן לוֹ מֵחֶלְקוֹ! **אֵין לוֹ חֵלֶק** – תֵּן לוֹ מַעְשֵׂר עָנִי! אֵין לוֹ מַעְשַׂר עָנִי – תֵּן לוֹ שְׁלָמִים!

פסקה ע

(דברים יב יג) **הִשָּׁמֶר**, בְּלֹא תַעֲשֶׂה. **פֶּן**, בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

פֶּן תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ, וְלֹא עוֹלוֹת גּוֹיִם, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: וְלֹא עוֹלוֹת גּוֹיִם שֶׁהֻקְדְּשׁוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה, אֲבָל מַעֲלֶה אַתָּה בְּכָל מָקוֹם שֶׁיֹּאמַר לְךָ נָבִיא, כְּדֶרֶךְ שֶׁהֶעֱלָה אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל.

(דברים יב יד) **כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ**, כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: **בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ**, וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (דברים יב ה): "מִכֹּל שִׁבְטֵיכֶם"! זוֹ הִיא שֶׁרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כֶּסֶף – מִכֹּל שִׁבְטֵיכֶם; בֵּית הַבְּחִירָה – מִשֵּׁבֶט אֶחָד.

שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ, אֵין לִי אֶלָּא עוֹלָה. שְׁאָר קָרְבָּנוֹת מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ**.

וַעֲדַיִן אֲנִי אוֹמֵר: עוֹלָה שֶׁהִיא בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, שְׁאָר קָדָשִׁים לֹא יְהוּ אֶלָּא בַּעֲשֵׂה! תַּלְמוּד לוֹמַר: **שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ**: עוֹלָה בִּכְלָל הָיְתָה, וְלָמָּה יָצְאת? לְהַקִּישׁ אֵלֶיהָ: מָה עוֹלָה מְיֻחֶדֶת, שֶׁהִיא בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה – כָּךְ כָּל שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה הֲרֵי הוּא בְּלֹא תַעֲשֶׂה!

פסקה עא

(דברים יב טו) **רַק בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ**, בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? אִם בִּבְשַׂר תַּאֲוָה – כְּבָר אָמוּר, וְאִם בַּאֲכִילַת קָדָשִׁים – כְּבָר אָמוּר. הָא אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁים שֶׁיִּפְדּוּ. יָכוֹל יִפָּדוּ עַל מוּם עוֹבֵר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **רַק**.

תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ וְלֹא גִּזָּה.

בָּשָׂר וְלֹא חָלָב.

יָכוֹל יְהוּ אֲסוּרִים לְאַחַר זְבִיחָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כִּבְרִכַת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ**,

יָכוֹל אִם קָדַם מוּם קִבּוּעַ לְהֶקְדֵּשָׁם וְנִפְדּוּ, יְהוּ אֲסוּרִים? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יב כו): **רַק**. מִנַּיִן שֶׁאֵין נִשְׁחָטִים אֶלָּא עַל מוּם קָבוּעַ? אָמַרְתָּ, קַל וָחֹמֶר הוּא: וּמָה בְּכוֹר, שֶׁאֵין נוֹהֵג בְּכָל הַוּוֹלְדוֹת, וְיוֹצֵא לְחֻלִּין שֶׁלֹּא בְפִדְיוֹן – אֵין נִשְׁחָט אֶלָּא עַל מוּם קָבוּעַ, קָדְשִׁים, שֶׁהֵם נוֹהֲגִים בְּכָל הַוּוֹלְדוֹת, וְאֵין יוֹצְאִים לְחֻלִּין אֶלָּא בִּפְדְיוֹן – אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא יְהוּ נִשְׁחָטִים אֶלָּא עַל מוּם קָבוּעַ? לֹא, אִם אָמַרְתָּ בִּבְכוֹר, שֶׁכֵּן קְדֻשָּׁתוֹ מֵרֶחֶם, וּקְדֻשָּׁה חָלָה עָלָיו עַל בַּעַל מוּם קָבוּעַ, תֹּאמַר בְּקָדָשִׁים, שֶׁאֵין קְדֻשָּׁתָם מֵרֶחֶם, וְאֵין קְדֻשָּׁה חָלָה עֲלֵיהֶם עַל בַּעַל מוּם קָבוּעַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲשֶׁר נָתַן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ**, שְׁעָרֶיךָ שְׁעָרֶיךָ לְגֵזֵרָה שָׁוָה: מַה (דברים טו כב) "שְׁעָרֶיךָ" הָאָמוּר לְהַלָּן, אֵין נִשְׁחָט אֶלָּא עַל מוּם קָבוּעַ, אַף **שְׁעָרֶיךָ** הָאָמוּר כָּאן אֵין נִשְׁחָט אֶלָּא עַל מוּם קָבוּעַ.

טָמֵא יֹאכַל, אֵין לִי אֶלָּא טָמֵא, טָהוֹר מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יב כב): "יַחְדָּו יֹאכְלֻנּוּ", מַגִּיד שֶׁשְּׁנֵיהֶם אוֹכְלִים מִתּוֹךְ קְעָרָה אַחַת.

יָכוֹל אַף תְּרוּמָה נֶאֱכֶלֶת מִתּוֹךְ קְעָרָה אַחַת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **יַחְדָּו יֹאכְלֻנּוּ**, זֶה נֶאֱכָל מִתּוֹךְ קְעָרָה אַחַת, וְאֵין תְּרוּמָה נֶאֱכֶלֶת מִתּוֹךְ קְעָרָה אַחַת.

יָכוֹל יְהוּ חַיָּבִים בַּמַּתָּנוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כַּצְּבִי**.

אוֹצִיאוֹ מִכְּלַל מַתָּנוֹת וְלֹא אוֹצִיאוֹ מִכְּלַל חֵזֶה וְשׁוֹק! תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְכָאַיָּל**.

אוֹ מָה הַצְּבִי כֻּלּוֹ מָתָר, יָכוֹל אַף זֶה כֻּלּוֹ מָתָר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **רַק**.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: יָכוֹל כְּשֵׁם שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה מְחִצָּה בֵּין קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים לְקָדָשִׁים קַלִּים בִּזְמַן שֶׁהֵם תְּמִימִים, כָּךְ נִתְּנָה תּוֹרָה מְחִצָּה בֵּין קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים לְקָדָשִׁים קַלִּים בִּזְמַן שֶׁהֵם בַּעֲלֵי מוּמִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כַּצְּבִי וְכָאַיָּל**, מַגִּיד הַכָּתוּב שֶׁכְּשֵׁם שֶׁלֹּא נִתְּנָה תּוֹרָה מְחִצָּה בֵּין צְבִי וְאַיָּל, כָּךְ לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה מְחִצָּה בֵּין קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים לְקָדָשִׁים קַלִּים בִּזְמַן שֶׁהֵם בַּעֲלֵי מוּמִים.

(דברים יב טז) **רַק הַדָּם לֹא תֹאכֵלוּ**, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: יָכוֹל יִהְיוּ חַיָּבִים עַל דָּמָם שְׁנֵי לָאוִין, כְּדַם מֻקְדָּשִׁים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **רַק הַדָּם לֹא תֹאכֵלוּ**, לָאו אֶחָד יֵשׁ בּוֹ וְאֵין בּוֹ שְׁנֵי לָאוִין.

עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ, וְלֹא לְתוֹךְ יַמִּים וְלֹא לְתוֹךְ נְהָרוֹת וְלֹא לְתוֹךְ כֵּלִים. **כַּמַּיִם** וְלֹא לְתוֹךְ מַיִם עַצְמָם, **כַּמָּיִם** – מַה מַּיִם מְתָרִים בַּהֲנָיָה אַף דָּם מֻתָּר בַּהֲנָיָה, מַה מַּיִם מַכְשִׁירִים אֶת הַזְּרָעִים אַף דָּם מַכְשִׁיר אֶת הַזְּרָעִים, מַה מַּיִם פְּטוּרִים מִלְּכַסּוֹת אַף דָּם פָּטוּר מִלְּכַסּוֹת.

פסקה עב

(דברים יב יז) **לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ**, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: יָכוֹל אֲנִי, אֲבָל אֵינִי רַשַּׁי. כַּיּוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (יהושע טו סג): "וְאֶת הַיְבוּסִי יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם לֹא יָכְלוּ בְּנֵי יְהוּדָה לְהוֹרִישָׁם" – יְכוֹלִים הָיוּ, אֲבָל אֵין רַשָּׁיִים.

מַעְשַׂר, אֵין לִי אֶלָּא טָהוֹר. טָמֵא מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **דְּגָנְךָ**.

לָקוּחַ בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **תִּירוֹשְׁךָ**.

אֵין לִי אֶלָּא טָהוֹר. טָמֵא מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְיִצְהָרֶךָ**.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כו יד) "לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֻמֵא", הֵיכָן הוּא מְזֻהָר אֵינִי יוֹדֵעַ! תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעֲשַׂר**.

יָכוֹל הַנּוֹתֵן בְּמַתָּנָה יְהֵא חַיָּב? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעֲשַׂר**, הָאוֹכֵל חַיָּב, וְאֵין הַנּוֹתֵן בְּמַתָּנָה חַיָּב.

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: יָכוֹל לֹא יְהוּ חַיָּבִים אֶלָּא עַל טֶבֶל שֶׁלֹּא הוּרַם מִמֶּנּוּ כְּלוּם? מִנַּיִן הוּרַם מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה וְלֹא הוּרַם מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְלֹא הוּרַם מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וַאֲפִלּוּ מַעֲשֵׂר עָנִי מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ**.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לֹא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא לִתֵּן מְחִצָּה בֵּין קָדָשִׁים לְקָדָשִׁים.

וּתְרוּמַת יָדֶךָ – אֵלּוּ הַבְּכוּרִים. וְכִי מַה בָּא הַכָּתוּב לְלַמְּדֵנוּ? אִם לְאוֹכֵל בְּכוּרִים חוּץ לַחוֹמָה – קַל וָחוֹמֶר מִמַּעֲשֵׂר: מַה מַּעֲשֵׂר, שֶׁמֻּתָּר לְזָרִים, הָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ חוּץ לַחוֹמָה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, בְּכוּרִים, שֶׁאֲסוּרִים לְזָרִים, הָאוֹכֵל מֵהֶם חוּץ לַחוֹמָה אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה? הָא לֹא בָא הַכָּתוּב לְלַמְּדֵנוּ, אֶלָּא לְאוֹכֵל בְּכוּרִים עַד שֶׁלֹּא קָרָא עֲלֵיהֶם, שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

וְנִדְבֹתֶיךָ – אֵלּוּ תּוֹדָה וּשְׁלָמִים. וְכִי מָה בָּא הַכָּתוּב לְלַמְּדֵנוּ? אִם לְאוֹכֵל תּוֹדָה וּשְׁלָמִים חוּץ לַחוֹמָה, קַל וָחוֹמֶר מִמַּעֲשֵׂר: מַה מַּעֲשֵׂר, שֶׁאֵין חַיָּבִים עָלָיו מִשּׁוּם פִּגּוּל וְנוֹתָר וְטֻמְאָה, הָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ חוּץ לַחוֹמָה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, תּוֹדָה וּשְׁלָמִים, שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִשּׁוּם פִּגּוּל וְנוֹתָר וְטֻמְאָה, הָאוֹכֵל מֵהֶם חוּץ לַחוֹמָה אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה? הָא לֹא בָא הַכָּתוּב לְלַמְּדֵנוּ, אֶלָּא לְאוֹכֵל תּוֹדָה וּשְׁלָמִים לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים – שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

וּבְכֹרֹת – זֶה הַבְּכוֹר. וְכִי מָה בָּא הַכָּתוּב לְלַמְּדֵנוּ? אִם לְאוֹכֵל בְּכוֹר חוּץ לַחוֹמָה, קַל וָחוֹמֶר מִמַּעֲשֵׂר; אִם לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים, קַל וָחוֹמֶר מִתּוֹדָה וּשְׁלָמִים: מָה תּוֹדָה וּשְׁלָמִים, שֶׁמֻּתָּרִים

לְזָרִים, הָאוֹכֵל מֵהֶם לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, בְּכוֹר, שֶׁאָסוּר לְזָרִים, הָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? הָא לֹא בָּא הַכָּתוּב לְלַמֶּדְךָ, אֶלָּא לְזָר שֶׁאָכַל בְּשַׂר בְּכוֹר בֵּין לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים בֵּין לְאַחַר זְרִיקַת דָּמִים, שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה.

פסקה עג

בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ – זוֹ חַטָּאת וְאָשָׁם. וְכִי מָה בָּא הַכָּתוּב לְלַמְּדֵנוּ? אִם לְאוֹכֵל חַטָּאת וְאָשָׁם חוּץ לַחוֹמָה – קַל וָחוֹמֶר מִמַּעֲשֵׂר; אִם לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים – קַל וָחוֹמֶר מִתּוֹדָה וּשְׁלָמִים; אִם לְאַחַר זְרִיקַת דָּמִים – קַל וָחוֹמֶר מִן הַבְּכוֹר: וּמָה הַבְּכוֹר שֶׁהוּא קָדְשִׁים קַלִּים, הָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ לְאַחַר זְרִיקַת דָּמִים עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, חַטָּאת וְאָשָׁם שֶׁהֵם קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, הָאוֹכֵל מֵהֶם אַחַר זְרִיקַת דָּמִים – אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? הָא לֹא בָּא הַכָּתוּב לְלַמֶּדְךָ, אֶלָּא לְאוֹכֵל חַטָּאת וְאָשָׁם חוּץ לַקְּלָעִים שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה.

פסקה עד

נְדָרֶיךָ – זוֹ עוֹלָה. וְכִי מָה בָּא הַכָּתוּב לְלַמְּדֵנוּ? אִם לְאוֹכֵל עוֹלָה חוּץ לַחוֹמָה – קַל וָחוֹמֶר מִמַּעֲשֵׂר; לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים – קַל וָחוֹמֶר מִתּוֹדָה וּשְׁלָמִים; לְאַחַר זְרִיקַת דָּמִים – קַל וָחוֹמֶר מִן הַבְּכוֹר; חוּץ לַקְּלָעִים – קַל וָחוֹמֶר מֵחַטָּאת וְאָשָׁם: מָה חַטָּאת וְאָשָׁם, שֶׁמּוּתָּרִים בַּאֲכִילָה, הָאוֹכֵל מֵהֶם חוּץ לַקְּלָעִים עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, עוֹלָה, שֶׁהִיא אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה, הָאוֹכֵל מִמֶּנָּה חוּץ לַקְּלָעִים אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? הָא לֹא בָּא הַכָּתוּב לְלַמֶּדְךָ אֶלָּא לְאוֹכֵל עוֹלָה בֵּין לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים בֵּין לְאַחַר זְרִיקַת דָּמִים, בֵּין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים בֵּין חוּץ לַקְּלָעִים שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה.

(דברים יב יח) **כִּי אִם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ** – זוֹ שִׁילֹה.

תֹּאכְלֶנּוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ – זוֹ יְרוּשָׁלַיִם.

אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ, חָבִיב חָבִיב קוֹדֵם.

וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ, כָּל מָקוֹם אַתָּה מוֹצֵא הַלֵּוִי הַזֵּה, לוֹמַר תֵּן לוֹ מֵחֶלְקוֹ! אֵין לוֹ חֵלֶק – תֵּן לוֹ מַעְשַׂר עָנִי! אֵין לוֹ מַעְשַׂר עָנִי – תֵּן לוֹ שְׁלָמִים!

(דברים יב יט) **הִשָּׁמֶר** – בְּלֹא תַּעֲשֶׂה.

פֶּן – בְּלֹא תַּעֲשֶׂה.

פֶּן תַּעֲזֹב אֶת הַלֵּוִי כָּל יָמֶיךָ – אֲפִלּוּ שִׁמְּטִים וַאֲפִלּוּ יוֹבְלוֹת.

עַל אַדְמָתֶךָ – וְלֹא בַּגּוֹלָה.

פסקה עה

(דברים יב כ) **כִּי יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ**, עֲשֵׂה מִצְוָה הָאֲמוּרָה בָּעִנְיָן, שֶׁבִּשְׁכָרָהּ יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ.

כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ, מַה דִּבֶּר לָךְ? אֶת אֶרֶץ קֵינִי וּקְנִזִּי וְקַדְמוֹנִי. רַבִּי אוֹמֵר: כְּבָר אֵלּוּ אֲמוּרִים! מַה דִּבֶּר לָךְ? (יחזקאל מח א-ז) "מִפְאַת קָדִים עַד פְּאַת יָם דָּן אֶחָד... יְהוּדָה אֶחָד אֲשֶׁר אֶחָד".

וְאָמַרְתָּ אֹכְלָה בָשָׂר כִּי תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: מַגִּיד שֶׁבִּשֵּׁר תַּאֲוָה נֶאֱסַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, וּמִשֶּׁבָּאוּ לָאָרֶץ הִתִּירוֹ הַכָּתוּב לָהֶם.

רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: לֹא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ מִצְווֹת הָאֲמוּרוֹת בּוֹ.

רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: לֹא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם בָּשָׂר אֶלָּא לְתַאֲבוֹן. יָכוֹל יִקַּח מִן הַשּׁוּק וְיֹאכַל? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יב כא): "וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ", הָא אֵין אָדָם אוֹכֵל בָּשָׂר עַד שֶׁיִּהְיוּ לוֹ בָּקָר וְצֹאן! יָכוֹל יִזְבַּח כָּל צֹאנוֹ וְכָל בְּקָרוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִבְּקָרְךָ", וְלֹא כָל בְּקָרְךָ. "מִצֹּאנְךָ", וְלֹא כָל צֹאנְךָ.

(דברים יב כא) **כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ**, מָה קֳדָשִׁים בִּשְׁחִיטָה – אַף חוּלִּין בִּשְׁחִיטָה.

אוֹ מָה קֳדָשִׁים בַּמָּקוֹם – אַף חוּלִּין בַּמָּקוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי יַרְחִיב", בִּרְחוּק מָקוֹם אַתָּה זוֹבֵחַ, וְאִי אַתָּה זוֹבֵחַ בְּקָרוֹב מָקוֹם, פֹּרֶט לְחוּלִּין שֶׁנִּשְׁחָטוּ בָּעֲזָרָה.

אֵין לִי אֶלָּא תְּמִימִים, בַּעֲלֵי מוּמִים מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא ג ב): "וּשְׁחָטוֹ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד". יָכוֹל אַף חַיָּה וְעוֹף פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא ג ח): "אוֹתוֹ", אוֹתוֹ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד, וְאֵין חַיָּה וְעוֹף פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד.

אוֹ מָה קֳדָשִׁים בִּזְמַן אַף חוּלִּין בִּזְמַן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת נַפְשֶׁךָ**.

אוֹ מָה קֳדָשִׁים בְּמִחִיצָה אַף חוּלִּין בְּמִחִיצָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ**. אוֹ מָה קֳדָשִׁים בַּיּוֹם אַף חוּלִּין בַּיּוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת נַפְשֶׁךָ**.

אוֹ מָה קֳדָשִׁים בְּטָהֳרָה אַף חוּלִּין בְּטָהֳרָה? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יב כב): "הַטְּמֵא יֹאכַל". אֵין לִי אֶלָּא טָמֵא, טָהוֹר מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "הַטָּהוֹר יֹאכַל". "הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו יֹאכֵלוּ", מְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם אוֹכְלִים מִתּוֹךְ קְעָרָה אַחַת. יָכוֹל אַף תְּרוּמָה תְּהֵא נֶאֱכֶלֶת מִתּוֹךְ קְעָרָה אַחַת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "יַחְדָּו יֹאכֵלוּ", זֶה נֶאֱכָל מִתּוֹךְ קְעָרָה אַחַת וְאֵין תְּרוּמָה נֶאֱכֶלֶת מִתּוֹךְ קְעָרָה אַחַת.

יָכוֹל יְהוּ חַיָּבִים בְּחָזֶה וְשׁוֹק? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כַּצְּבִי**.

אוֹצִיאוֹ מִכְּלַל חָזֶה וְשׁוֹק וְלֹא אוֹצִיאוֹ מִכְּלַל שְׁתֵּי כְלָיוֹת וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כָּאַיָּל**.

אוֹ מָה צְבִי כֻּלּוֹ מֻתָּר – אַף זֶה כֻּלּוֹ מֻתָּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אַךְ**.

(דברים יב כב) **אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת הַצְּבִי וְאֶת הָאַיָּל**, רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר בְּרַבִּי אוֹמֵר: וְכִי מַה בָּא הַכָּתוּב לְלַמְּדֵנוּ בֵּין צְבִי לְאַיָּל? אֶלָּא הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד: מַה בְּהֵמָה בִּשְׁחִיטָה – אַף חַיָּה בִּשְׁחִיטָה, אֲבָל עוֹף אֵינוֹ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. רַבִּי אוֹמֵר: "כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ", מַגִּיד שֶׁנִּצְטַוָּה מֹשֶׁה עַל הַוֵּשֶׁט וְעַל הַגַּרְגֶּרֶת וְעַל רוֹב אֶחָד בָּעוֹף וְעַל רוֹב שְׁנַיִם בַּבְּהֵמָה.

פסקה עו

(דברים יב כג) **רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכוֹל הַדָּם**, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מַגִּיד שֶׁיִּשְׂרָאֵל שְׁטוּפִים בַּדָּם קוֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה.

יָכוֹל אַף מְשֻׁקְבָּלוּ אוֹתָהּ בְּשִׂמְחָה מֵהַר סִינַי? תַּלְמוּד לוֹמַר: **רַק**. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי: וַהֲלֹא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִצְווֹת עֲשָׂה בַּתּוֹרָה כֵּיוֹצֵא בָזֶה, לוֹמַר: מָה הַדָּם, שֶׁאֵין בְּכָל הַמִּצְווֹת קַל מִמֶּנּוּ, הִזְהִירְךָ הַכָּתוּב עָלָיו; שְׁאָר כָּל הַמִּצְווֹת – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּל מִצְוָה שֶׁקִּבְּלוּ אוֹתָהּ יִשְׂרָאֵל בְּשִׂמְחָה מֵהַר סִינַי – עוֹשִׂים אוֹתָהּ בְּשִׂמְחָה, וְכָל מִצְוָה שֶׁלֹּא קִבְּלוּ אוֹתָהּ מֵהַר סִינַי בְּשִׂמְחָה – אֵין עוֹשִׂים אוֹתָהּ בְּשִׂמְחָה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כָּל מִצְוָה שֶׁמָּסְרוּ יִשְׂרָאֵל נַפְשָׁם עָלֶיהָ בִּשְׁעַת הַשְׁמָד – נוֹהֲגִים אוֹתָהּ בְּפַרְהֶסְיָא, וְכָל מִצְוָה שֶׁלֹּא מָסְרוּ יִשְׂרָאֵל נַפְשָׁם עָלֶיהָ בִּשְׁעַת הַשְׁמָד – עֲדַיִן הִיא רוֹפֶפֶת בְּיָדָם.

כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ – לְהַגִּיד מָה גָּרַם.

וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר – זֶה אֵבֶר מִן הַחַי, וַהֲלֹא דִּין הוּא: מָה בָּשָׂר בְּחָלָב, שֶׁמֻּתָּר לִבְנֵי נֹחַ – אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל, אֵבֶר מִן הַחַי, שֶׁאָסוּר לִבְנֵי נֹחַ – אֵינוֹ דִּין שֶׁאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל? יָפֵת תֹּאַר וְכָל הַדּוֹמִים לָהּ תּוֹכִיחַ, שֶׁאֲסוּרָה לִבְנֵי נֹחַ וּמֻתֶּרֶת לְיִשְׂרָאֵל, אַף אַתָּה אַל תִּתְמַהּ עַל אֵבֶר מִן הַחַי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָסוּר לִבְנֵי נֹחַ שֶׁיִּהֵא מֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל, תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר** – זֶה אֵבֶר מִן הַחַי.

רַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: זֶה הַדָּם מִן הַחַי.

לֹא תֹאכְלֶנּוּ – לְרַבּוֹת בָּשָׂר בְּחָלָב. וַהֲלֹא דִּין הוּא: מָה נְּבֵלָה, שֶׁאֵין חַיָּבִים עַל בִּשּׁוּלָהּ, חַיָּבִים עַל אֲכִילָתָהּ, בָּשָׂר בְּחָלָב, שֶׁחַיָּבִים עַל בִּשּׁוּלוֹ, אֵינוֹ דִּין שֶׁחַיָּבִים עַל אֲכִילָתוֹ? כְּלֵאי זְרָעִים יוֹכִיחוּ, שֶׁחַיָּבִים עַל זְרִיעָתָם וְאֵין חַיָּבִים עַל אֲכִילָתָם, אַף אַתָּה אַל תִּתְמַהּ עַל בָּשָׂר בְּחָלָב, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁחַיָּבִים עַל בִּשּׁוּלוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ חַיָּבִים עַל אֲכִילָתוֹ. תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תֹאכְלֶנּוּ**, לְרַבּוֹת בָּשָׂר בְּחָלָב.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: וּמָה פֶּסַח, שֶׁאֵין חַיָּבִים עַל בִּשּׁוּלוֹ, חַיָּבִים עַל אֲכִילָתוֹ – בָּשָׂר בְּחָלָב, שֶׁחַיָּבִים עַל בִּשּׁוּלוֹ, אֵינוֹ דִין שֶׁחַיָּבִים עַל אֲכִילָתוֹ? פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת יוֹכִיחַ, שֶׁחַיָּבִים עַל פִּטּוּמָהּ וְאֵין חַיָּבִים עַל רֵיחָהּ, וְאַף אַתָּה אַל תִּתְמַהּ עַל בָּשָׂר בְּחָלָב, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁחַיָּבִים עַל בִּשּׁוּלוֹ, שֶׁלֹּא יְהוּ חַיָּבִים עַל אֲכִילָתוֹ. תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תֹאכְלֻנּוּ" – לְרַבּוֹת בָּשָׂר בְּחָלָב.

רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרַבִּי אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר רַק חֲזַק לְבִלְתִּי **אֱכֹל הַדָּם**, מָה דָּם, שֶׁאֵין בְּכָל הַמִּצְוֹות קַל מִמֶּנּוּ, הִזְהִירְךָ הַכָּתוּב עָלָיו – שְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹות עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

פסקה עז

(דברים יב כו) **רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא וּבָאתָ אֶל הַמָּקוֹם**, בְּמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? אִם בְּקָדְשֵׁי הָאָרֶץ – כְּבָר אָמוּר! הֲא אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּקָדְשֵׁי חוּצָה לָאָרֶץ.

תִּשָּׂא וּבָאתָ – שֶׁחַיָּב בְּטִפּוּל הֲבָאָתָם עַד שֶׁיְּבִיאֵם לְבֵית הַבְּחִירָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד בְּאֵר הַגּוֹלָה חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָם, מִבְּאֵר הַגּוֹלָה וְאֵילָךְ אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָם.

יָכוֹל אַף בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **נְדָרֶיךָ**, קָדְשִׁים שֶׁהֵם בָּאִים בְּנֶדֶר וּבִנְדָבָה, יָצְאוּ בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר שֶׁאֵינָם בָּאִים בְּנֶדֶר וּבִנְדָבָה.

יָכוֹל שֶׁאֲנִי מוֹצִיא חַטָּאת וְאָשָׁם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **קָדָשֶׁיךָ**.

מִי לְחָשְׁךָ לְהָבִיא אֶת חַטָּאת וְאָשָׁם וּלְהוֹצִיא אֶת בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר, אַחַר שֶׁרִבָּה הַכָּתוּב – מִעֵט, מֵבִיא אֲנִי חַטָּאת וְאָשָׁם, שֶׁאֵין לָהֶם פַּרְנָסָה אֶלָּא בְּמִקּוֹמָם, וּמוֹצִיא אֲנִי בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר, שֶׁיְּכוֹלִים לְהִתְפַּרְנֵס בְּכָל מָקוֹם.

רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: בִּתְמוּרַת קָדְשִׁים הַכָּתוּב מְדַבֵּר, **תִּשָּׂא וּבָאתָ אֶל הַמָּקוֹם**, יָכוֹל אַף בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּנְדָרֶיךָ**.

יָכוֹל יְהֵא מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה נוֹהֵג בְּשֶׁתְּפוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ**.

יָכוֹל שֶׁאֲנִי מוֹצִיא אֶת הָאַחִים שֶׁקָּנוּ בַּתְּפוּסַת הַבַּיִת וְאַחַר כָּךְ חָלְקוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ**.

בֶּן עַזַּי אוֹמֵר: יָכוֹל יְהֵא מַעֲשֵׂר בְּהֵמָה נוֹהֵג בְּיָתוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **רַק**.

פסקה עח

(דברים יב כז) **וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם**, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אִם אֵין דָּם אֵין בָּשָׂר, וְאִם אֵין בָּשָׂר אֵין דָּם.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: **וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ**, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּשָׂר. הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם **וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם**? מְקַיֵּם בָּשָׂר לְדָם: מַה דָּם בִּזְרִיקָה, אַף בָּשָׂר בִּזְרִיקָה!

יָכוֹל יְהֵא עוֹמֵד מֵרָחוֹק וְזוֹרֵק? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא א יב): "וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם" – עוֹמֵד בְּקָרוֹב וְסוֹדָרָם עַל גַּבֵּי מַעֲרָכָה.

מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א ט) "וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה", לְרִבּוֹת הָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִים וְהַקְּרָנַיִם וְהַטְּלָפַיִם, יָכוֹל אַף עַל פִּי שֶׁפֵּרְשׁוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם**.

אוֹ **וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם**, יָכוֹל יַחֲלֹץ גִּידִים וַעֲצָמוֹת וְיַעֲלֶה הַבָּשָׂר עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֶת הַכֹּל". הָא כֵּיצַד? מְחֻבָּרִים – יִקָּרְבוּ; פֵּרְשׁוּ, אֲפִלּוּ הֵם בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ – יֵרְדוּ.

מִנַּיִן לְכָל הַקָּדָשִׁים שֶׁטְּעוּנִים מַתָּן יְסוֹד וּשְׁפִיכָה אַחַת עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם**.

מִנַּיִן לְמַעֲשֵׂר וּפֶסַח, שֶׁאִם נִתְּנוּ בְּמַתָּנָה אַחַת כְּפֵּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ**.

וּמִנַּיִן לְמַעֲשֵׂר וּפֶסַח, שֶׁלֹּא יִנָּתְנוּ אֶלָּא בְּמַתָּנָה אַחַת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ**.

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: בְּתָמוּרַת קָדָשִׁים הַכָּתוּב מְדַבֵּר (דברים יב כו),

תִּשָּׂא וּבְאתָ אֶל הַמָּקוֹם, הֲרֵי הוּא בָּא אֶל הַמָּקוֹם. מַה יַּעֲשֶׂה לוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם**. מָה עוֹלָה טְעוּנָה הֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל לְאִשִּׁים – אַף תְּמוּרָתָהּ כַּיּוֹצֵא בָהּ, מָה עוֹלָה טְעוּנָה מַתָּן יְסוֹד וּשְׁפִיכָה אַחַת עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ – אַף תְּמוּרָתָהּ כַּיּוֹצֵא בָהּ, מָה עוֹלָה פָּקְעוּ אֵבָרִים מֵעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ מֻחְזָרִים לַמַּעֲרָכָה – אַף תְּמוּרָתָהּ כַּיּוֹצֵא בָהּ, מָה כָּל הַקָּדָשִׁים אֵינָם מֻתָּרִים בַּבָּשָׂר אֶלָּא לְאַחַר זְרִיקַת דָּמִים – אַף תְּמוּרָתָם כַּיּוֹצֵא בָהֶם.

פסקה עט

(דברים יב כח) **שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ**, אִם שָׁמַעְתָּ מְעַט – סוֹפְךָ לִשְׁמוֹעַ הַרְבֵּה, אִם שָׁמַרְתָּ מְעַט – סוֹפְךָ לִשְׁמוֹר הַרְבֵּה, אִם שָׁמַרְתָּ מַה שֶּׁשָּׁמַעְתָּ – סוֹפְךָ לִשְׁמוֹר מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַעְתָּ; שְׁמוֹר מַה שֶּׁבִּידְךָ – וְסוֹפְךָ לִלְמוֹד לֶעָתִיד.

דָּבָר אַחֵר: זָכָה אָדָם לִלְמוֹד תּוֹרָה – זָכָה לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.

שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ, כָּל שֶׁאֵינוֹ בִּכְלַל מִשְׁנָה – אֵינוֹ בִּכְלַל מַעֲשֶׂה.

אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ, שֶׁתְּהֵא מִצְוָה קַלָּה חֲבִיבָה עָלֶיךָ כְּמִצְוָה חֲמוּרָה.

כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר, **הַטּוֹב** בְּעֵינֵי שָׁמַיִם, **וְהַיָּשָׁר** בְּעֵינֵי אָדָם, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָה.

פסקה פ

(דברים יב כט) **כִּי יַכְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם**, עֲשֵׂה מִצְוָה הָאֲמוּרָה בָּעִנְיָן, שֶׁבִּשְׁכָרָהּ יַכְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם.

אֲשֶׁר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לָרֶשֶׁת אוֹתָם מִפָּנֶיךָ, בִּשְׂכַר שֶׁתָּבוֹא – תִּירַשׁ.

וְיָרַשְׁתָּה אוֹתָם וְיָשַׁבְתָּ בְּאַרְצָם, מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יט א) "וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בְּעָרֶיהָ וּבְבָתֶּיהָ" יָכוֹל אִי אַתָּה רַשַּׁי לְהוֹסִיף עַל הַבִּנְיָן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְיָרַשְׁתָּ אוֹתָם וְיָשַׁבְתָּ בְּאַרְצָם": כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה רוֹצֶה לִבְנוֹת – בְּנֵה.

וְיָרַשְׁתָּ אוֹתָם וְיָשַׁבְתָּ, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה וְרַבִּי מַתְיָה בֶּן חָרָשׁ וְרַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן אֲחִי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי יוֹנָתָן שֶׁהָיוּ יוֹצְאִים חוּצָה לָאָרֶץ וְהִגִּיעוּ לִפְלַטְנוֹס, וְזָכְרוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; זָקְפוּ עֵינֵיהֶם וְזָלְגוּ דִּמְעוֹתֵיהֶם וְקָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם, וְקָרְאוּ אֶת הַמִּקְרָא הַזֶּה (דברים יא לא): "וִירִשְׁתֶּם אֹתָהּ וִישַׁבְתֶּם בָּהּ וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה". אָמְרוּ: יְשִׁיבַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹות שֶׁבַּתּוֹרָה.

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ וְרַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר שֶׁהָיוּ הוֹלְכִים לִנְצִיבִים אֵצֶל רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה לִלְמֹד מִמֶּנּוּ תּוֹרָה, וְהִגִּיעוּ לְצַיְדָן וְזָכְרוּ אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. זָקְפוּ עֵינֵיהֶם וְזָלְגוּ דִּמְעוֹתֵיהֶם וְקָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם וְקָרְאוּ אֶת הַמִּקְרָא הַזֶּה (דברים יא לא): "וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ וִישַׁבְתֶּם בָּהּ וְשָׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים". אָמְרוּ: יְשִׁיבַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹות שֶׁבַּתּוֹרָה! חָזְרוּ וּבָאוּ לָהֶם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

פסקה פא

(דברים יב ל) **הִשָּׁמֶר** – בְּלֹא תַעֲשֶׂה. **פֶּן** – בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם, שֶׁמָּא תִּמָּשֵׁךְ אַחֲרֵיהֶם, אוֹ שֶׁמָּא תִּדְמֶה לָהֶם, שֶׁמָּא תַּעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיִהְיוּ לְךָ לְמוֹקֵשׁ.

אַחֲרֵי הִשָּׁמְדָם מִפָּנֶיךָ, מִפְּנֵי מָה אֲנִי מַשְׁמִידָם מִפָּנֶיךָ? שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיָבוֹאוּ אֲחֵרִים וְיַשְׁמִידוּ פָּנֶיךָ!

פֶּן תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר, שֶׁלֹּא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְהֵם יוֹצְאִים בְּטָנָא – אַף אֲנִי אֵצֵא בְּטָנָא, הוֹאִיל וְהֵם יוֹצְאִים בְּאַרְגָּמָן – אַף אֲנִי אֵצֵא בְּאַרְגָּמָן, הוֹאִיל וְהֵם יוֹצְאִים בְּתוֹלְסִין – אַף אֲנִי אֵצֵא בְּתוֹלְסִין, **וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַּם אֲנִי**.

(דברים יב לא) **לֹא תַעֲשֶׂה כֵן לַה' אֱלֹהֶיךָ**, יֵשׁ כֵּן לַעֲבֹדָה וְיֵשׁ כֵּן לַמִּתְעַבֵּד. מִכֵּן אָמְרוּ: בְּדָבָר שֶׁמַּקְרִיבִים אוֹתוֹ לַמִּזְבֵּחַ, אִם מַקְרִיבִים אוֹתוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה – חַיָּב. דָּבָר שֶׁמַּקְרִיבִים אוֹתוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה, אִם הִקְרִיבוֹ לַמִּזְבֵּחַ – פָּטוּר. דָּבָר שֶׁאֵין מַקְרִיבִים אוֹתוֹ לַמִּזְבֵּחַ, וְהִקְרִיבוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה, אִם מַקְרִיבִים כַּיּוֹצֵא בּוֹ – חַיָּב, וְאִם לָאו – פָּטוּר.

יָכוֹל לֹא יְהוּ מַקְרִיבִים חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כִּי כָל תּוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׂנֵא** – דָּבָר הַשָּׁנוּי וּמְתֹעָב לַמָּקוֹם. דָּבָר אַחֵר: לֹא נִתְכַּוְּנוּ לְהַקְרִיב אֶלָּא מַה שֶּׁהַמָּקוֹם שׂוֹנֵא. **כִּי גַם אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנוֹתֵיהֶם**, אֵין לִי אֶלָּא בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם, אֲבוֹתָם וְאִמּוֹתָם מִנַּיִן? תַּלְמוּד

לוֹמַר: **בְּנֵיהֶם** – גַּם בְּנֵיהֶם, **בְּנוֹתֵיהֶם** – גַּם בְּנוֹתֵיהֶם. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָה: אֲנִי רָאִיתִי גּוֹי אֶחָד שֶׁכָּפְתוֹ לְאָבִיו וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי כַלְבּוֹ – וַאֲכָלוֹ.

פסקה פב

(דברים יג א) **אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם**, שֶׁתְּהֵא מִצְוָה קַלָּה חֲבִיבָה עָלֶיךָ כְּמִצְוָה חֲמוּרָה.

אֹתוֹ תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: לִתֵּן לֹא תַעֲשֶׂה עַל כָּל עֲשֵׂה הָאָמוּר בַּפָּרָשָׁה.

לֹא תוֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ, מִכָּן אָמְרוּ (זבחים פ״ח מ״י): הַנִּתָּנִים בְּמַתָּנָה אַחַת שֶׁנִּתְעָרְבוּ בַּנִּתָּנִים בְּמַתָּנָה אַחַת יִנָּתְנוּ בְּמַתָּנָה אַחַת.

דָּבָר אַחֵר: **לֹא תוֹסֵף עָלָיו**, מִנַּיִן שֶׁאֵין מוֹסִיפִים עַל הַלּוּלָב וְעַל הַצִּיצִית? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תוֹסֵף עָלָיו**. מִנַּיִן שֶׁאֵין פּוֹחֲתִים מֵהֶם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ**.

מִנַּיִן שֶׁאִם פָּתַח לְבָרֵךְ בִּרְכַּת כֹּהֲנִים, לֹא יֹאמַר הוֹאִיל וּפָתַחְתִּי לְבָרֵךְ אוֹמַר (דברים א יא) ״ה׳ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יוֹסֵף עֲלֵיכֶם״? תַּלְמוּד לוֹמַר: **הַדָּבָר** – אֲפִלּוּ דָּבָר לֹא תוֹסֵף עָלָיו.

פסקה פג

(דברים יג ב) **כִּי יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא**, מָה מֹשֶׁה בְּ״כֹה אָמַר״ – אַף נְבִיאִים בְּ״כֹה אָמַר״, מָה מֹשֶׁה אָמַר מִקְצָת וְקִיֵּם מִקְצָת – אַף נְבִיאִים אָמְרוּ מִקְצָת וְקִיְּמוּ מִקְצָת, מָה מֹשֶׁה אָמַר כְּלָל וּפְרָט – אַף נְבִיאִים אָמְרוּ כְּלָל וּפְרָט, אוֹ מָה מֹשֶׁה זָקֵן וּבֶן שְׁמוֹנִים וּבָן עַמְרָם, יָכוֹל אַף הַנְּבִיאִים כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **נָבִיא**, מִכָּל מָקוֹם.

אוֹ חוֹלֵם חֲלוֹם, מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר לְמֹשֶׁה (במדבר יב ח) ״פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֶּר בּוֹ״, יָכוֹל אַף הַנְּבִיאִים כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אוֹ חֹלֵם חֲלוֹם**.

בְּקִרְבְּךָ – לְרַבּוֹת אֶת הָאִשָּׁה.

וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת – בַּשָּׁמַיִם; וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בראשית א יד): ״וְהָיוּ לְאֹתוֹת״.

מוֹפֵת – בָּאָרֶץ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שופטים ו לז): ״אִם טַל יִהְיֶה עַל הַגִּזָּה לְבַדָּהּ וְעַל כָּל הָאָרֶץ חֹרֶב״ וְגוֹ׳. מַהוּ אוֹמֵר? (שופטים ו מ) ״וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים כֵּן״.

פסקה פד

(דברים יג ג) **וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת**, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: רְאֵה עַד הֵיכָן הִגִּיעַ הַכָּתוּב! סוֹף עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, יִנָּתֵן לָהֶם מֻמְשָׁלָה אֲפִלּוּ עַל חַמָּה וּלְבָנָה כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת – אַל תִּשְׁמַע לָהֶם! מִפְּנֵי מָה? – ״כִּי מְנַסֶּה ה׳ אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לָדַעַת הֲיִשְׁכֶם אֹהֲבִים״.

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָה: חַס וְשָׁלוֹם שֶׁמַּעֲמִיד הַמָּקוֹם חַמָּה וּלְבָנָה כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה! הָא אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּמִי שֶׁהָיוּ נְבִיאֵי אֱמֶת מִתְּחִלָּה וְחָזְרוּ לִהְיוֹת נְבִיאֵי שֶׁקֶר, כַּחֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר!

(דברים יג ד) **לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא** – וְלֹא הַחוֹזֶר בּוֹ,

אוֹ אֶל חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא – וְלֹא הֶחְשׁוּד לְמַפְרֵעַ,

כִּי מְנַסֶּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לָדַעַת הֲיִשְׁכֶם אֹהֲבִים.

פסקה פה

(דברים יג ה) **אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ** – זֶה הֶעָנָן.

וְאֹתוֹ תִירָאוּ – שֶׁיְּהֵא מוֹרָאוֹ עֲלֵיכֶם.

וְאֶת מִצְוֹתָיו – זוֹ מִצְוֹת עֲשֵׂה, **תִּשְׁמֹרוּ** – לִתֵּן לֹא תַּעֲשֶׂה.

וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ – בְּקוֹל נְבִיאָיו.

וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ – עִבְדוּ בְּתוֹרָתוֹ, עִבְדוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ.

וּבוֹ תִדְבָּקוּן – הִפָּרְשׁוּ מֵעֲבוֹדָה זָרָה וְדִבְקוּ בַּמָּקוֹם!

פסקה פו

(דברים יג ו) **וְהַנָּבִיא הַהוּא** – וְלֹא אָנוּס.

אוֹ חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא – וְלֹא מֻטְעֶה.

יוּמָת כִּי דִבֶּר סָרָה עַל ה' אֱלֹהֵיכֶם, וַהֲלֹא דְבָרִים קַל וָחוֹמֶר: וּמָה הַמְזַיֵּף דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ חַיָּב מִיתָה, הַמְזַיֵּף דְּבָרָיו שֶׁל מָקוֹם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה!

הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, אֲפִלּוּ אֵין לוֹ עָלֶיךָ אֶלָּא שֶׁהוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם – דַּי.

וְהַפֹּדְךָ מִבֵּית עֲבָדִים, אֲפִלּוּ אֵין לוֹ עָלֶיךָ אֶלָּא שֶׁפְּדָאֲךָ מִבֵּית עֲבָדִים – דַּי.

לְהַדִּיחֲךָ מִן הַדֶּרֶךְ, נֶאֱמַר כָּאן הַדָּחָה וְנֶאֱמְרָה לְהַלָּן (דברים יג יא) הַדָּחָה, מָה הַדָּחָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בִּסְקִילָה – אַף הַדָּחָה הָאֲמוּרָה כָּאן בִּסְקִילָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֵין מִיתָתוֹ שֶׁל זֶה אֶלָּא בְּחֶנֶק.

דָּבָר אַחֵר: **לְהַדִּיחֲךָ מִן הַדֶּרֶךְ** – זוֹ מִצְוֹת עֲשֵׂה.

אֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ – זוֹ מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה.

לָלֶכֶת בָּהּ – לֹא הָאוֹמֵר מִקְצָת וּמְשַׁיֵּר מִקְצָת.

וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ – בַּעֵר עוֹשֵׂה הָרָעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל.

פסקה פז

(דברים יג ז) **כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶּן אִמֶּךָ**, אֵין הֲסָתָה אֶלָּא טָעוּת, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א כא כה): "אֲשֶׁר הֵסִתָּה אוֹתוֹ אִיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ".

אֲחֵרִים אוֹמְרִים: אֵין הֲסָתָה אֶלָּא גֵּרוּי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א כו יט): "וְעַתָּה יִשְׁמַע נָא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֵת דִּבְרֵי עַבְדּוֹ, אִם ה' הֱסִיתְךָ בִּי יָרַח מִנְחָה".

מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד טז) "לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים", לְמַדְנוּ שֶׁאֵין מְעִידִים זֶה לָזֶה.

יָכוֹל כְּשֵׁם שֶׁאֵין מְעִידִים זֶה לָזֶה כָּךְ אֵין מְסִיתִים זֶה אֶת זֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶּן אִמֶּךָ**.

אָחִיךָ – זֶה אָחִיךָ מֵאָבִיךָ.

בֶּן אִמֶּךָ – זֶה בֶּן אִמֶּךָ.

אוֹ בִנְךָ – בִּנְךָ מִכָּל מָקוֹם.

אוֹ בִתְּךָ – בִּתְּךָ מִכָּל מָקוֹם.

אוֹ אֵשֶׁת – זוֹ אֲרוּסָה.

חֵיקֶךָ – זוֹ נְשׂוּאָה.

אוֹ רֵעֲךָ – זֶה הַגֵּר.

אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ – זֶה אָבִיךָ.

בַּסֵּתֶר – מְלַמֵּד שֶׁאֵין אוֹמְרִים דִּבְרֵיהֶם אֶלָּא בַּסֵּתֶר, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי ז ט): "בְּנֶשֶׁף בְּעֶרֶב יוֹם בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵלָה". אֲבָל דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין נֶאֱמָרִים אֶלָּא בְּפַרְהֶסְיָא, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי א כ): "חָכְמוֹת בַּחוּץ תָּרֹנָּה וְגוֹ' בְּרֹאשׁ הוֹמִיּוֹת תִּקְרָא" וְגוֹ'.

(דברים יג ח) **אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ**, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: הֲרֵי זֶה דִּבֵּר גְּנַי לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם אֵין מַנִּיחִים מַה שֶּׁמָּסְרוּ לָהֶם אֲבוֹתֵיהֶם וְיִשְׂרָאֵל מַנִּיחִים מַה שֶּׁמָּסְרוּ לָהֶם אֲבוֹתֵיהֶם, וְהוֹלְכִים וְעוֹבְדִים עֲבוֹדָה זָרָה! (דברים יג ח)

פסקה פח

מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ, מֵהַקְּרוֹבִים אַתָּה יוֹדֵעַ מַה הֵם רְחוֹקִים. **מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קְצֵה הָאָרֶץ**, אֵלּוּ חַמָּה וּלְבָנָה שֶׁמְּהַלְּכִים מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ.

פסקה פט

(דברים יג ט) **לֹא תֹאבֶה לוֹ**, מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט יח) "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" יָכוֹל אַתָּה אוֹהֵב לָזֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תֹאבֶה לוֹ**.

וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו. מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג ה) "עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ", יָכוֹל אַתָּה עוֹזֵב עִם זֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו**.

וְלֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו. מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט טז) "לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ", יָכוֹל אִי אַתָּה רַשַּׁי לַעֲמֹד עַל דָּמוֹ שֶׁל זֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְלֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו**.

וְלֹא תַחְמֹל – לֹא תְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת.

וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו – אִם אַתָּה יוֹדֵעַ לוֹ חוֹבָה אִי אַתָּה רַשַּׁי לְשַׁתּוֹק.

מִנַּיִן שֶׁאִם יָצָא מִבֵּית דִּין חַיָּב שֶׁאֵין מַחֲזִירִים אוֹתוֹ לִזְכוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי הָרֹג".

יָצָא זַכַּי, מִנַּיִן שֶׁמַּחֲזִירִים אוֹתוֹ לְחוֹבָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **תַּהַרְגֶנּוּ**.

(דברים יג י) **יָדְךָ תִּהְיֶה בּוֹ** – מִצְוָה בְּיַד הַנֶּפֶשׁ לַהֲמִיתוֹ. מִנַּיִן לֹא מֵת בְּיַד הַנֶּפֶשׁ יָמוּת בְּיַד כָּל אָדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה**.

פסקה צ

(דברים יג יא) **וּסְקַלְתּוֹ בָאֲבָנִים**, יָכוֹל בַּאֲבָנִים מְרֻבּוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כ כז): "בָּאֶבֶן". אִי בָּאֶבֶן, יָכוֹל בְּאֶבֶן אַחַת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בָּאֲבָנִים**. אֶמֹר מֵעַתָּה: לֹא מֵת בְּרֹאשׁוֹנָה יָמוּת בַּשְּׁנִיָּה.

כִּי בִקֵּשׁ לְהַדִּיחֲךָ, נֶאֱמַר כָּאן הַדָּחָה וְנֶאֱמַר לְהַלָּן הַדָּחָה. מָה הַדָּחָה הָאֲמוּרָה כָּאן בְּסְקִילָה – אַף הַדָּחָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בְּסְקִילָה.

מֵעַל ה' אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ, אֲפִלּוּ אֵין לוֹ עָלֶיךָ אֶלָּא שֶׁהוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים – דַּיּוֹ!

פסקה צא

(דברים יג יב) **וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן**, מְשַׁמְּרִים אוֹתוֹ עַד הָרֶגֶל וּמְמִיתִים אוֹתוֹ בָּרֶגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ", דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָה.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין מְעַנְּשִׁים בְּבֵית דִּין! אֵין לִי אֶלָּא זֶה בִּלְבַד,

מִנַּיִן לְאוֹמֵר "אֶעֱבֹד", "אֵלֵךְ וְאֶעֱבֹד", "נֵלֵךְ וְנַעֲבֹד", "אֶזְבַּח", "אֵלֵךְ וְאֶזְבַּח", "נֵלֵךְ וְנִזְבַּח", "אֶקְטֹר", "אֵלֵךְ וַאֲקַטֵּר", "נֵלֵךְ וּנְקַטֵּר", "אֶנַסֵּךְ", "אֵלֵךְ וַאֲנַסֵּךְ", "נֵלֵךְ וּנְנַסֵּךְ", "אֶשְׁתַּחֲוֶה", "אֵלֵךְ וְאֶשְׁתַּחֲוֶה", "נֵלֵךְ וְנִשְׁתַּחֲוֶה"? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְלֹא יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה**, לֹא כְּיִדְבְּרִי וְלֹא כְּרָעִי וְלֹא כְּזֶה!

יָכוֹל אַף הַמְגַפֵּף וְהַמְנַשֵּׁק וְהַמְּרַבִּיץ וְהַמְּרַחְיִץ וְהַסָּךְ וְהַמַּלְבִּישׁ וְהַמַּנְעִיל וְהַמַּעֲטִיף? תַּלְמוּד לוֹמַר **הַזֶּה**; זֶה בִּסְקִילָה וְאֵין כָּל אֵלּוּ בִּסְקִילָה.

פסקה צב

(דברים יג יג) **כִּי תִשְׁמַע** – וְלֹא הַחוֹזֵר וְהַמְצַתֵּת.
יָכוֹל יְהֵא רָטוּשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב", "וְדָרַשְׁתָּ" – מִן הַתּוֹרָה, "וְחָקַרְתָּ" – מִן הָעֵדִים, "וְשָׁאַלְתָּ" – מִן הַתַּלְמִידִים.
בְּאַחַת עָרֶיךָ, עִיר אַחַת עוֹשִׂים עִיר הַנִּדַּחַת, וְאֵין עוֹשִׂים שָׁלֹשׁ עָיָרוֹת נִדָּחוֹת. יָכוֹל אַף לֹא שְׁתַּיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בְּאַחַת עָרֶיךָ**.
אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ – בְּכָל מָקוֹם.
לָשֶׁבֶת שָׁם – פָּרַט לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁלֹּא נִתְּנָה לְבֵית דִּירָה.

פסקה צג

(דברים יג יד) **יָצְאוּ אֲנָשִׁים** – וְלֹא נָשִׁים, **אֲנָשִׁים** – וְלֹא קְטַנִּים, **אֲנָשִׁים** – אֵין פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם.
בְּנֵי בְלִיַּעַל – בְּלִי עוֹל, בְּנֵי אָדָם שֶׁפָּרְקוּ עֲלֵיהֶם שֶׁל מָקוֹם.
מִקִּרְבֶּךָ – וְלֹא מִן הַסְּפָר.
וַיַּדִּיחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם – וְלֹא יוֹשְׁבֵי עִיר אַחֶרֶת.
לֵאמֹר – בְּהַתְרָאָה. **נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם**.
(דברים יג טו) **וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב**, מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז ד) "וְהֻגַּד לְךָ וְשָׁמַעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב", הֵיטֵב הֵיטֵב לְגֶזֶרָה שָׁוָה, מְלַמֵּד שֶׁבּוֹדְקִים אוֹתוֹ בְּשֶׁבַע חֲקִירוֹת.
בְּדִיקוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר**.
אִם סוֹפְנוּ לְרִבּוֹת בְּדִיקוֹת, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר חֲקִירוֹת? חֲקִירוֹת, אָמַר אֶחָד 'אֵינִי יוֹדֵעַ' – עֲדוּתָם בְּטֵלָה. בְּדִיקוֹת, אָמַר אֶחָד 'אֵינִי יוֹדֵעַ', וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם אוֹמְרִים 'אֵין אָנוּ יוֹדְעִים' – עֲדוּתָם קַיֶּמֶת.
אֶחָד חֲקִירוֹת וְאֶחָד בְּדִיקוֹת, בִּזְמַן שֶׁמַּכְחִישִׁים זֶה אֶת זֶה – עֲדוּתָם בְּטֵלָה.
נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת – לְרִבּוֹת גֵּרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים.

פסקה צד

(דברים יג טז) **הַכֵּה תַכֶּה**, מִנַּיִן לֹא יְכוֹלְתָּ לַהֲמִיתוֹ בַּמִּיתָה הָאֲמוּרָה בּוֹ, הֲמִיתוֹ בְּאַחַת מִכָּל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בֵּין קַלּוֹת בֵּין חֲמוּרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **הַכֵּה תַכֶּה**. מִנַּיִן יָצָא יָדְךָ לֹא יָצָא יָדֶיךָ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **הַכֵּה תַכֶּה**.
אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִיא,

מִכָּן אָמְרוּ: אֵין מְקַיְּמִים אֶת הַטְּפָלִים. אַבָּא חָנָן אוֹמֵר (דברים כד טז): "לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים" – בְּעִיר הַנִּדַּחַת הַכָּתוּב מְדַבֵּר. **הַכֵּה תַכֶּה אֶת יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִיא** – וְלֹא יוֹשְׁבֵי עִיר אַחֶרֶת. מִכָּן אָמְרוּ: הַחַמֶּרֶת וְהַגַּמֶּלֶת הָעוֹבֶרֶת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם – הֲרֵי אֵלּוּ מַצִּילִים אוֹתָהּ.

לְפִי חָרֶב – לְתוֹךְ פִּיהָ שֶׁל חֶרֶב, שֶׁלֹּא תְּנוּלֶם.

הַחֲרֵם אֹתָהּ – פָּרַט לִנְכְסֵי צַדִּיקִים שֶׁבְּחוּצָה לָהּ.

וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ – לְרַבּוֹת נִכְסֵי צַדִּיקִים שֶׁבְּתוֹכָהּ. מִיכָּן אָמְרוּ: נִכְסֵי צַדִּיקִים שֶׁבְּתוֹכָהּ אוֹבְדִים וְשֶׁבְּחוּצָה לָהּ פּוֹלְטִים, וְשֶׁל רְשָׁעִים בֵּין מִתּוֹכָהּ וּבֵין מִבְּחוּצָה לָהּ אוֹבְדִים.

וְאֶת בְּהֶמְתָּהּ – וְלֹא בֶּהֱמַת הֶקְדֵּשׁ.

פסקה צה

(דברים יג יז) **וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ** – לְרַבּוֹת נִכְסֵי רְשָׁעִים שֶׁבְּחוּצָה לָהּ.

אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ, אֵין לָהּ רְחוֹב – עוֹשִׂים לָהּ רְחוֹב.

הָיָה רְחוֹב חוּצָה לָהּ, מְנַיִן שֶׁכּוֹנְסִים אוֹתוֹ לְתוֹכָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ**.

וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ – וְלֹא שְׁלַל שָׁמַיִם. מִכָּן אָמְרוּ: אֵילָנוֹת הַמְחֻבָּרִים מֻתָּרִים וְהַתְּלוּשִׁים אֲסוּרִים, בּוֹרוֹת שִׂיחִים וּמְעָרוֹת וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ מֻתָּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: **שְׁלָלָהּ** – וְלֹא שְׁלַל שָׁמַיִם. דָּבָר אַחֵר: **שְׁלָלָהּ** – וְלֹא שְׁלַל שָׁמַיִם.

מִכָּן אָמְרוּ (סנהדרין פ״י מ״ו): הַהֶקְדֵּשׁוֹת שֶׁבְּתוֹכָהּ יִפָּדוּ, תְּרוּמוֹת יֵרָקְבוּ, מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ יִגָּנְזוּ.

כָּלִיל לַה' אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יהושע ו כו): "וַיַּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר יָקוּם וּבָנָה אֶת הָעִיר הַזֹּאת אֶת יְרִיחוֹ", וְכִי אֵין אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁיְּרִיחוֹ שְׁמָהּ? אֶלָּא שֶׁלֹּא יִבְנוּ אוֹתָהּ וְיִקְרְאוּ שְׁמָהּ עִיר אַחֶרֶת, וְשֶׁלֹּא יִבְנוּ עִיר אַחֶרֶת וְיִקְרְאוּ שְׁמָהּ יְרִיחוֹ.

(יהושע ו כו) "בִּבְכוֹרוֹ יְיַסְּדֶנָּה וּבִצְעִירוֹ יַצִּיב דְּלָתֶיהָ". יָכוֹל שׁוֹגֵג? תַּלְמוּד לוֹמַר (מלכים א טז לד): "כִּדְבַר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן". אֱמוֹר מֵעַתָּה: מֵזִיד הָיָה!

פסקה צו

(דברים יג יז) **לֹא תִבָּנֶה עוֹד**, לֹא תַעֲשֶׂה אוֹתָהּ אֲפִלּוּ גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים, אֲפִלּוּ שׁוֹבַךְ יוֹנֵי הַרְדְּסָאוֹת, כְּדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָה.

(דברים יג יח) **וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם**, מִכָּן אָמְרוּ (ע״ז ג ט): נָטַל מַקֵּל אוֹ מַלְגֵּז אוֹ כַּרְכֹּר אוֹ שַׁרְבִיט – כֻּלָּם אֲסוּרִים בַּהֲנָיָה; נִתְעָרְבוּ בַאֲחֵרִים – כֻּלָּם אֲסוּרִים בַּהֲנָאָה. מַה

יַעֲשֶׂה לָהֶם? יוֹלִיךְ הֲנָיָה לְיָם הַמֶּלַח. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל הַנֶּהֱנֶה מֵעֲבוֹדָה זָרָה – יוֹלִיךְ הֲנָאָה לְיָם הַמֶּלַח.

לְמַעַן יָשׁוּב ה' מֵחֲרוֹן אַפּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה בָּעוֹלָם – חֲרוֹן אַף בָּעוֹלָם, נִסְתַּלְּקָה עֲבוֹדָה זָרָה מִן הָעוֹלָם – נִסְתַּלֵּק חֲרוֹן אַף מִן הָעוֹלָם.

וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ, לְךָ רַחֲמִים וְלֹא לַאֲחֵרִים רַחֲמִים. מִכָּן הָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרַבִּי אוֹמֵר: כָּל זְמַן שֶׁאַתָּה מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת – מְרַחֲמִים עָלֶיךָ מִן הַשָּׁמַיִם, אֵין אַתָּה מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת – אֵין מְרַחֲמִים עָלֶיךָ מִן הַשָּׁמַיִם. **וְהִרְבָּךְ** – כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כו ד): "וְהִרְבֵּיתִי אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם".

כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ – הַכֹּל בִּזְכוּת אֲבוֹתֶיךָ.

(דברים יג יט) **כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ**, מִכָּן אָמְרוּ: הִתְחִיל אָדָם לִשְׁמֹעַ קִמְעָה – סוֹפוֹ לִשְׁמֹעַ הַרְבֵּה.

לִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, שְׁתִּהֵא מִצְוָה קַלָּה חֲבִיבָה עָלֶיךָ כְּמִצְוָה חֲמוּרָה.

לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, זוֹ הִיא שֶׁרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: "הַיָּשָׁר" – בְּעֵינֵי שָׁמַיִם.

(דברים יד א) **בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם**, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם נוֹהֲגִים אַתֶּם מִנְהַג בָּנִים – הֲרֵי אַתֶּם בָּנִים, וְאִם לָאו – אִי אַתֶּם בָּנִים! רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ **בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם**, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (הושע ב א): "וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ'.

לֹא תִתְגֹּדְדוּ – לֹא תַעֲשׂוּ אֲגֻדּוֹת, אֶלָּא הֱיוּ כֻּלְּכֶם אֲגֻדָּה אַחַת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (עמוס ט ו): "הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ".

דָּבָר אַחֵר: **לֹא תִתְגֹּדְדוּ** – לֹא תִתְגֹּדְדוּ כְּדֶרֶךְ שֶׁאֲחֵרִים מִתְגּוֹדְדִים, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א יח כח): "וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם".

וְלֹא תָשִׂימוּ קָרְחָה, יָכוֹל לֹא יְהוּ חַיָּבִים אֶלָּא עַל **בֵּין עֵינֵיכֶם** בִּלְבַד? מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל הָרֹאשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כא ה): "בְּרֹאשָׁם" – לְרַבּוֹת כָּל הָרֹאשׁ. יָכוֹל הַכֹּהֲנִים, שֶׁרְבָּה בָהֶם הַכָּתוּב מִצְווֹת יְתֵרוֹת, חַיָּבִים עַל כָּל קָרְחָה וְקָרְחָה וְחַיָּבִים עַל הָרֹאשׁ כְּבֵין הָעֵינַיִם, אֲבָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא רִבָּה בָהֶם הַכָּתוּב מִצְווֹת יְתֵרוֹת, לֹא יְהוּ חַיָּבִים אֶלָּא אַחַת, וְלֹא יְהוּ חַיָּבִים אֶלָּא עַל בֵּין הָעֵינַיִם בִּלְבַד? תַּלְמוּד לוֹמַר: קָרְחָה קָרְחָה, לִגְזֵרָה שָׁוָה! מַה קָרְחָה הָאֲמוּרָה בַּכֹּהֲנִים, חַיָּבִים עַל כָּל קָרְחָה וְקָרְחָה וְחַיָּבִים עַל הָרֹאשׁ כְּבֵין הָעֵינַיִם, אַף קָרְחָה הָאֲמוּרָה בְּיִשְׂרָאֵל, חַיָּבִים עַל כָּל קָרְחָה וְקָרְחָה וְחַיָּבִים עַל הָרֹאשׁ כְּבֵין הָעֵינַיִם. מַה קָרְחָה הָאֲמוּרָה בְּיִשְׂרָאֵל, אֵין חַיָּבִים אֶלָּא עַל הַמֵּת, אַף קָרְחָה הָאֲמוּרָה בַּכֹּהֲנִים, אֵין חַיָּבִים אֶלָּא עַל הַמֵּת!

פסקה צז

(דברים יד ב) **כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַה' אֱלֹהֶיךָ**, קַדֵּשׁ אֶת עַצְמְךָ. **כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַה' אֱלֹהֶיךָ** – קְדֻשָּׁה שֶׁהִיא עָלֶיךָ, הִיא גָּרְמָה לָךְ.

דָּבָר אַחֵר: לֹא תִּגְרֹם לְעַם אַחֵר לִהְיוֹת קָדוֹשׁ כַּיּוֹצֵא בְּךָ.

וּבְךָ בָּחַר ה', (תהלים קלה ד) "כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ". **לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה** – (תהלים קלה ד) "יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ".

וּבְךָ בָּחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים, מְלַמֵּד שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד חָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִכָּל אֻמּוֹת הָעוֹלָם.

יָכוֹל אַף מֵאְבוֹת הָרִאשׁוֹנִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה**, אֱמוֹר מֵעַתָּה: מִשֶּׁלְפָנָיו וּמִשֶּׁלְאַחֲרָיו, וְלֹא מֵאְבוֹת הָרִאשׁוֹנִים!

פסקה צח

(דברים יד ו) **וְכָל בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע שְׁתֵּי פְרָסוֹת וּמַעֲלַת גֵּרָה**, עַד שֶׁיִּהוּ בָהּ שְׁלֹשָׁה סִימָנִים הַלָּלוּ אֵינָהּ מֻתֶּרֶת בַּאֲכִילָה.

אַבָּה חָנָן מְשׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הַשְּׁסוּעָה – מִן חַיָּה.

אָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה: כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יד יא) "צִפּוֹר" – בַּטְּהוֹרָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק: עוֹף טָהוֹר נִקְרָא 'עוֹף' וְנִקְרָא 'צִפּוֹר', וְהַטָּמֵא – אֵין נִקְרָא אֶלָּא 'עוֹף' בִּלְבַד.

(דברים יד יג) "וְהָרְאָה" זוֹ דַּיָּה, וְכֵן מִן דַּיָּה. אִיסִי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: יֵשׁ לוֹ מֵאָה מִינֵי עוֹפוֹת בַּמִּזְרָח, וְכֵן מִן אַיָּה.

אַיָּה, "דַּיָּה", "וְהָרְאָה", "וְהַדְּאָה" – לָמָּה נִשְׁנוּ בְּמִשְׁנָה תּוֹרָה? בַּבְּהֵמָה מִפְּנֵי הַשְּׁסוּעָה, וּבָעוֹף מִפְּנֵי הַדַּיָּה.

פסקה צט

(דברים יד ג) **לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה**, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מְנַיִן לְצוֹרֵם אֹזֶן הַבְּכוֹר וְאוֹכֵל מִמֶּנָּה, שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה**.

אֲחֵרִים אוֹמְרִים: בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁים הַכָּתוּב מְדַבֵּר; נֶאֱמַר כָּאן **תּוֹעֵבָה** וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים יז א) "לֹא תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה וְגוֹ' כִּי תוֹעֲבַת ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא"; מַה תּוֹעֵבָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁים הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אַף תּוֹעֵבָה הָאֲמוּרָה כָּאן בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין הַכָּתוּב מְדַבֵּר.

פסקה ק

(דברים יד ד-ה) **זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכֵלוּ, שׁוֹר שֵׂה כְשָׂבִים וְשֵׂה עִזִּים; אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר,** מְלַמֵּד שֶׁחַיָּה בִּכְלַל בְּהֵמָה.

מִנַּיִן שֶׁאַף בְּהֵמָה בִּכְלַל חַיָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא יא ב): "זֹאת הַחַיָּה" וְגוֹ'. מְלַמֵּד שֶׁחַיָּה קְרוּיָה בְּהֵמָה וּבְהֵמָה קְרוּיָה חַיָּה, וּמְלַמֵּד שֶׁבְּהֵמָה טְמֵאָה מְרֻבָּה מִבְּהֵמָה טְהוֹרָה. בְּכָל מָקוֹם הַכָּתוּב פּוֹרֵט אֶת הַמּוּעָט, שֶׁנֶּאֱמַר **זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכֵלוּ וְגוֹ' אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר** וְגוֹ'.

וּתְאוֹ, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: תְּאוֹ זֶה שׁוֹר הַבָּר.

פסקה קא

(דברים יד ו) **וְכָל בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה**, לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁרִבָּה טָרַפָה כְּעֵין טְרֵפוֹת, אַף אֲנִי אָרַבֶּה אֶת הַפָּסוּל כְּעֵין הַפְּסוּלִים. וְאֵיזֶה זֶה? זֶה הַחוֹרֵשׁ בְּשׁוֹר וַחֲמוֹר, וּבְמוּקְדָּשִׁים! תַּלְמוּד לוֹמַר: "שׁוֹר שֵׂה כְשָׂבִים וְשֵׂה עִזִּים" תֹּאכֵלוּ.

מְרַבֶּה אֲנִי אֶת אֵלּוּ, וַעֲדַיִן לֹא אֲרַבֶּה אֶת הָרוֹבֵעַ וְאֶת הַנִּרְבָּע, מוּקְצֶה וְנֶעֱבָד, וְאֶתְנָן וּמְחִיר, וְכִלְאֵיִם וּטְרֵפָה וְיוֹצֵא דּוֹפֶן (תמורה פ"ו מ"א)? תַּלְמוּד לוֹמַר: **שׁוֹר שֵׂה כְשָׂבִים** וְגוֹ'.

מְרַבֶּה אֲנִי אֶת אֵלּוּ, וַעֲדַיִן לֹא אֲרַבֶּה אֶת שֶׁנֶּעְבְּדָה בּוֹ עֲבֵרָה עַל פִּי עֵד אֶחָד אוֹ עַל פִּי הַבְּעָלִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **שׁוֹר שֵׂה כְשָׂבִים**.

מְרַבֶּה אֲנִי אֶת אֵלּוּ, וַעֲדַיִן לֹא אֲרַבֶּה אֶת שֶׁנֶּעְבְּדָה בּוֹ עֲבֵרָה עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים וַעֲדַיִן לֹא נִגְמַר דִּינוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **שׁוֹר שֵׂה כְשָׂבִים תֹּאכֵלוּ**,

מְרַבֶּה אֲנִי אֶת אֵלּוּ שֶׁגְּדֵלוּ בְּטָהֳרָה, וַעֲדַיִן לֹא אֲרַבֶּה אֶת וְלַד כְּשֵׁרָה שֶׁיָּנְקָה מִן הַטְּרֵפָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בַּבְּהֵמָה**,

מְרַבֶּה אֲנִי אֶת וְלַד כְּשֵׁרָה שֶׁיָּנְקָה מִן הַטְּרֵפָה, וַעֲדַיִן לֹא אֲרַבֶּה אֶת וְלַד טְרֵפָה שֶׁיָּנְקָה מִבְּהֵמָה טְהוֹרָה עִם הַטְּמֵאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בַּבְּהֵמָה** כָּל הַבְּהֵמָה.

בַּבְּהֵמָה תֹּאכֵלוּ, לְרַבּוֹת שִׁלְיָה.

יָכוֹל אֲפִלּוּ יָצְאת מִקְצָתָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אוֹתָהּ**.

אוֹתָהּ תֹּאכֵלוּ, אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה וְאֵין בְּהֵמָה טְמֵאָה בַּאֲכִילָה. אֵין לִי אֶלָּא בַּעֲשֵׂה; מִנַּיִן אַף בְּלֹא תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יד ז-ח): הַגָּמָל וְהָאַרְנֶבֶת וְהַשָּׁפָן וְהַחֲזִיר.

מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ, אֵין לִי אֶלָּא אֶת אֵלּוּ בִּלְבַד, שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה מִנַּיִן? דִּין הוּא: וּמָה אֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם סִימָנֵי טָהֳרָה הֲרֵי הֵם בִּלֹּא תַעֲשֶׂה, שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁאֵין בָּהֶם סִימָנֵי טָהֳרָה אֵינוֹ דִין שֶׁיִּהוּ בִּלֹּא תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתָם? נִמְצְאוּ הַגָּמָל וְהָאַרְנֶבֶת וְהַשָּׁפָן וְהַחֲזִיר מִן

הַכָּתוּב, וּשְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה מִקַּל וָחוֹמֶר. נִמְצֵאת מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁלָּהֶם מִן הַכָּתוּב וּמִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה מִקַּל וָחוֹמֶר.

פסקה קב

(דברים יד ו) **אַךְ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ וְגוֹ' הַשָּׁסוּעַ**, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָה: וְכִי מֹשֶׁה קְנִיגִי הָיָה אוֹ בַּלִּיסְטְרִי הָיָה? אֶלָּא מִכָּן תְּשׁוּבָה לָאוֹמְרִים אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם.

פסקה קג

(דברים יד יא) **כָּל צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹּאכֵלוּ**, מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יד ד) "וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְלָקַח לַמִּטַהֵר שְׁתֵּי צִפֳּרִים חַיּוֹת טְהוֹרוֹת", יָכוֹל כְּשֵׁם שֶׁשְּׁחוּטָה אֲסוּרָה כָּךְ מְשֻׁלַּחַת אֲסוּרָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כָּל צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹּאכֵלוּ".
אוֹ כְּשֵׁם שֶׁמְּשֻׁלַּחַת מֻתֶּרֶת כָּךְ שְׁחוּטָה תְּהֵא מֻתֶּרֶת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְזֶה אֲשֶׁר לֹא תֹאכְלוּ מֵהֶם" (דברים יד יב).
הַנֶּשֶׁר וְהַפֶּרֶס וְהָעָזְנִיָּה, רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: נֶאֱמַר כָּאן נֶשֶׁר וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (ויקרא יא יג) נֶשֶׁר. מַה נֶּשֶׁר הָאָמוּר לְהַלָּן, עָשָׂה כָּל הָאֲמוּרִים עִם הַנֶּשֶׁר בְּבַל תַּאֲכִיל וּבְבַל תֹּאכַל, אַף נֶשֶׁר הָאָמוּר כָּאן, נַעֲשָׂה כָּל הָאֲמוּרִים עִם הַנֶּשֶׁר בְּבַל תַּאֲכִיל וּבְבַל תֹּאכַל.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: נֶאֱמַר כָּאן (דברים יד יג) "אַיָּה" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (ויקרא יא יד) "אַיָּה", מָה אַיָּה הָאָמוּר כָּאן, עָשָׂה אֶת הָרְאָה מִין אַיָּה – אַף אַיָּה הָאָמוּרָה לְהַלָּן, נַעֲשָׂה אֶת הָרְאָה מִין אַיָּה.
(דברים יד יד) **עֹרֵב** – זֶה עוֹרֵב הַגָּדוֹל, **וְאֵת כָּל עֹרֵב** – לְהָבִיא אֶת הָעוֹרֵב הָעֲמָקִי וְעוֹרֵב הַבָּא בְּרֹאשׁ יוֹנִים, **לְמִינוֹ** – לְהָבִיא אֶת הַזַּרְזִיר.
[הַנֵּץ – זֶה הַנֵּץ,] כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "לְמִינֵהוּ" – לְהָבִיא אֶת בֶּן הוֹרְיָה.
(דברים יד טו-יז) "וְאֶת בַּת הַיַּעֲנָה וְגוֹ' וְאֶת הַכּוֹס וְגוֹ' וְהַקָּאַת וְאֶת הָרָחָם וְאֶת הַשָּׁלָךְ", מְלַמֵּד שֶׁעוֹף טָהוֹר מְרֻבֶּה מֵעוֹף טָמֵא. בְּכָל מָקוֹם הַכָּתוּב פּוֹרֵט אֶת הַמּוּעָט.
(חולין פ"ג מ"ו) סִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה נֶאֱמְרוּ מִן הַתּוֹרָה, סִימָנֵי הָעוֹף לֹא נֶאֱמְרוּ. אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל עוֹף דּוֹרֵס טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר "הַנֶּשֶׁר" – מַה נֶּשֶׁר מְפֹרָשׁ, אֵין לוֹ זֶפֶק וְאֵין לוֹ אֶצְבַּע יְתֵרָה וְאֵין קָרְקְבָנוֹ נִקְלָף וְדוֹרֵס וְאוֹכֵל – טָמֵא, כָּךְ כָּל שֶׁכַּיּוֹצֵא בּוֹ – אָסוּר; שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בּוֹ – מֻתָּר.
(דברים יד כ) **כָּל עוֹף טָהוֹר תֹּאכֵלוּ** – מִצְוַת עֲשֵׂה.

(דברים יד יט) "וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם" – מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: **כָּל עוֹף טָהוֹר תֹּאכֵלוּ** – אֵלּוּ חֲגָבִים טְהוֹרִים, "וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכְלוּ" – אֵלּוּ חֲגָבִים טְמֵאִים.

פסקה קד

(דברים יד כא) **לֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה**, אֵין לִי אֶלָּא נְבֵלָה, טְרֵפָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "נְבֵלָה" – "כָּל נְבֵלָה".

לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ – מְלַמֵּד שֶׁנּוֹתְנָהּ בְּמַתָּנָה לְגֵר תּוֹשָׁב.

מִנַּיִן אַף לְנָכְרִי? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לְנָכְרִי**.

מִנַּיִן שֶׁמּוֹכְרָהּ לְגֵר תּוֹשָׁב? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אוֹ מָכֹר**.

מִנַּיִן אַף לְנָכְרִי? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לְנָכְרִי**. כְּשֶׁתִּמְצֵי אוֹמֵר: מוֹכְרָהּ וְנוֹתְנָהּ בְּמַתָּנָה לְנָכְרִי וּלְגֵר תּוֹשָׁב.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: דְּבָרִים כִּכְתָבָם.

כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַה' אֱלֹהֶיךָ – קִדֵּשׁ אֶת עַצְמְךָ. דְּבָרִים הַמּוּתָּרִים וַאֲחֵרִים נֶהֱגוּ בָּהֶם אִסּוּר – אִי אַתָּה רַשַּׁי לִנְהֹג הֶתֵּר בִּפְנֵיהֶם.

לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ לָמָּה נֶאֱמַר? כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ בְּרִיתוֹת שֶׁכָּרַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יִשְׂרָאֵל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים: אַחַת בְּחוֹרֵב, וְאַחַת בְּעַרְבוֹת מוֹאָב, וְאַחַת בְּהַר גְּרִזִים וּבְהַר עֵיבָל. רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: חַיָּה וְעוֹף אֵינָם מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר **לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ** שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, פָּרַט לְחַיָּה וְעוֹף וּבְהֵמָה טְמֵאָה.

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: נֶאֱמַר **לֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה** וְנֶאֱמַר **לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ**, [אֶת שֶׁאִסּוּר מִשּׁוּם נְבֵלָה אִסּוּר לְבַשֵּׁל בְּחָלָב. עוֹף שֶׁאִסּוּר מִשּׁוּם נְבֵלָה, יָכוֹל יְהֵא אִסּוּר לְבַשֵּׁל בְּחָלָב? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בַּחֲלֵב אִמּוֹ**,] יָצָא עוֹף שֶׁאֵין לוֹ חֲלֵב אֵם.

פסקה קה

(דברים יד כב) **עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה**, מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִים אוֹתוֹ מִשָּׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ.

אֵין לִי אֶלָּא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שֶׁבּוֹ דִּבֵּר הַכָּתוּב. מִנַּיִן לְרֻבּוֹת שְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר**.

מִנַּיִן לְמַעְשַׂר בְּהֵמָה שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִים אוֹתָהּ מִשָּׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה**.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן: מִנַּיִן לְמַעְשֵׂר בְּהֵמָה שֶׁהוּא בַּעֲמוֹד וְעַשֵּׂר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר**.

יָכוֹל דָּבָר שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, כְּגוֹן סָטִיס וְקוֹצָה, יְהֵא חַיָּב בְּמַעֲשֵׂר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר וְאָכַלְתָּ**,

יָכוֹל אַף דָּבָשׁ וְחָלָב? תַּלְמוּד לוֹמַר: **הַיּוֹצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה**. אֱמוֹר מֵעַתָּה: דָּבָר הַיּוֹצֵא מֵרְשׁוּת שָׂדֶה.

מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר "וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ", יָכוֹל אֵין לְחַיֵּב אֶלָּא דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר? מִנַּיִן לְרַבּוֹת שְׁאָר פֵּרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **תְּבוּאַת זַרְעֶךָ**.

יֹאמַר זֶה, שֶׁאִלּוּ בֶן הַיְתִי אוֹמֵר: מַה תְּבוּאָה מְיֻחֶדֶת, שֶׁמַּכְנִיסָהּ לְקִיּוּם וְדַרְכָּהּ לְהֵאָכֵל כְּמוֹת שֶׁהִיא – אַף אֲנִי אֵינִי מְרַבֶּה אֶלָּא כַּיּוֹצֵא בָהּ. אֶת מָה אֲנִי מְרַבֶּה? אֶת הָאוֹרֶז וְאֶת הַדּוֹחַן וְאֶת הַפְּרָגִים וְהַשּׁוּמְשְׁמִים. מִנַּיִן לְרַבּוֹת שְׁאָר קִטְנִיּוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר**. מְרַבֶּה אֲנִי אֶת הַקִּטְנִיּוֹת שֶׁדַּרְכָּן לְהֵאָכֵל כְּמוֹת שֶׁהֵן, וְעָדַיִן לֹא אֲרַבֶּה אֶת הַתּוּרְמוֹס וְאֶת הַחַרְדָּל, שֶׁאֵין דַּרְכָּם לְהֵאָכֵל כְּמוֹת שֶׁהֵם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר**. יָכוֹל אַפְעַלְפִּי שֶׁלֹּא הִשְׁרִישׁוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאָכַלְתָּ**,

מִנַּיִן לְרַבּוֹת יְרָקוֹת לַמַּעֲשְׂרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כז ל): "וְכָל מַעְשַׂר הָאָרֶץ".

(ויקרא כז ל) "מִזֶּרַע הָאָרֶץ" – לְרַבּוֹת שׁוּם, שַׁחֲלִים וְגַרְגִּיר. יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה לֶפֶת וּצְנוֹנוֹת וְזֶרְעוֹנֵי גִּנָּה שֶׁאֵין נֶאֱכָלִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִזֶּרַע הָאָרֶץ", וְלֹא כָּל זֶרַע הָאָרֶץ.

(ויקרא כז ל) "מִפְּרִי הָעֵץ" – לְרַבּוֹת פֵּרוֹת הָאִילָן.

יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה חָרוּבֵי שִׁקְמָה וְחָרוּבֵי צַלְמוֹנָה וְחָרוּבֵי גְדוֹרָה, שֶׁאֵין נֶאֱכָלִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִפְּרִי הָעֵץ" וְלֹא כָּל פְּרִי הָעֵץ.

מִנַּיִן שֶׁאָדָם מְעַשֵּׂר אֶת שֶׁאוֹכֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר**.

יָכוֹל אַפְעַלְפִּי שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ בַּשָּׂדֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר (במדבר יח כז): "כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן", וְהָרֵי הוּא בַּשָּׂדֶה (במדבר יח כז), "וְכִמְלֵאָה מִן הַיֶּקֶב", עַד שֶׁהִיא בַּיֶּקֶב.

יָכוֹל יְהֵא אָדָם אוֹכֵל עֲרֵי בַּשָּׂדֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר**.

מִנַּיִן שֶׁזּוֹרֵעַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה**.

מִנַּיִן שֶׁכּוֹנֵס? תַּלְמוּד לוֹמַר: **תְּבוּאַת זַרְעֶךָ**.

אָמְרוּ: חָרְבוּ חֲנֻיּוֹת בְּנֵי חָנָן שָׁלֹשׁ שָׁנִים קֹדֶם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ מוֹצִיאִים פֵּרוֹתֵיהֶם מִידֵי מַעֲשָׂרוֹת, שֶׁהָיוּ דּוֹרְשִׁים לוֹמַר "עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר וְאָכַלְתָּ" – וְלֹא מוֹכֵר; "תְּבוּאַת זַרְעֶךָ" – וְלֹא לוֹקֵחַ.

פסקה קו

(דברים יד כג) **וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר**, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מִשּׁוּם שְׁלֹשָׁה זְקֵנִים:

רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: יָכוֹל יְהֵא אָדָם מַעֲלֶה בְּכוֹרוֹת מֵחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר**, מִמָּקוֹם שֶׁאַתָּה מֵבִיא מַעֲשֵׂר דָּגָן אַתָּה מֵבִיא בְּכוֹרוֹת; מֵחוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁאִי אַתָּה מֵבִיא מַעֲשֵׂר דָּגָן – אֵין אַתָּה מֵבִיא בְּכוֹרוֹת.

שִׁמְעוֹן בֶּן זוֹמָא אוֹמֵר: יָכוֹל כְּשֵׁם שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה מְחִצָּה בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים לְקָדָשִׁים קַלִּים כָּךְ נִתְּנָה תּוֹרָה מְחִצָּה בֵּין בְּכוֹר לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי? וְדִין הוּא: בְּכוֹר טָעוּן הֶבְאַת מָקוֹם וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי טָעוּן הֶבְאַת מָקוֹם, מַה בְּכוֹר אֵין נֶאֱכָל אֶלָּא לִפְנִים מִן הַחוֹמָה – אַף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לֹא יְהֵא נֶאֱכָל אֶלָּא לִפְנִים מִן הַחוֹמָה. מַה לִּבְכוֹר, מִיעֵט מָקוֹם אֲכִילָתוֹ שֶׁכֵּן מִיעֵט זְמַן אֲכִילָתוֹ, תֹּאמַר בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁרִבָּה זְמַן אֲכִילָתוֹ? הוֹאִיל וְרִבָּה זְמַן אֲכִילָתוֹ – יְרִבָּה מָקוֹם אֲכִילָתוֹ! תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר**, מַה בְּכוֹר אֵין נֶאֱכָל אֶלָּא לִפְנִים מִן הַחוֹמָה – אַף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לֹא יְהֵא נֶאֱכָל אֶלָּא לִפְנִים מִן הַחוֹמָה.

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: יָכוֹל יְהֵא אָדָם מַעֲלֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לִירוּשָׁלַיִם בַּזְּמַן הַזֶּה וְאוֹכְלוֹ? וְדִין הוּא: בְּכוֹר טָעוּן הֶבְאַת מָקוֹם, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי טָעוּן הֶבְאַת מָקוֹם. מַה בְּכוֹר, אֵין נֶאֱכָל אֶלָּא בְּפְנֵי הַבַּיִת – אַף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, לֹא יְהֵא נֶאֱכָל אֶלָּא בְּפְנֵי הַבַּיִת. לֹא: אִם אָמַרְתָּ בִּבְכוֹר, שֶׁיֵּשׁ מְמֻנֶּה דְּמִים וְאָמוּרִים לַמִּזְבֵּחַ, תֹּאמַר בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שֶׁאֵין מְמֻנֶּה דְּמִים וְאָמוּרִים לַמִּזְבֵּחַ? בְּכוּרִים יוֹכִיחוּ, שֶׁאֵין מֵהֶם דְּמִים וְאָמוּרִים לַמִּזְבֵּחַ, וְאֵין נֶאֱכָלִים אֶלָּא בְּפְנֵי הַבַּיִת! לֹא: אִם אָמַרְתָּ בִּבְכוּרִים, שֶׁטְּעוּנִים הַנָּחָה לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ תֹּאמַר בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שֶׁאֵין טָעוּן הַנָּחָה לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר**, מַקִּישׁ אֲכִילַת בְּכוֹר לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. מַה בְּכוֹר, אֵין נֶאֱכָל אֶלָּא בְּפְנֵי הַבַּיִת – אַף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, לֹא יְהֵא נֶאֱכָל אֶלָּא בְּפְנֵי הַבַּיִת.

אֲחֵרִים אוֹמְרִים: יָכוֹל בְּכוֹר שֶׁעָבַר זְמַנּוֹ מִשְׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ יְהֵא פָּסוּל כִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ**. אִם לְלַמֵּד עַל הַבְּכוֹר שֶׁנֶּאֱכָל לִפְנִים מִן הַחוֹמָה – אֵין צָרִיךְ, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר (דברים טו כ) "לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ". אִם לְלַמֵּד עַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנֶּאֱכָל לִפְנִים מִן הַחוֹמָה – אֵין צָרִיךְ, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר (דברים יב יז) "לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ". אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ**? מַקִּישׁ בְּכוֹר לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, מַה מַּעֲשֵׂר שֵׁנִי נֶאֱכָל מִשְׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ – אַף בְּכוֹר נֶאֱכָל מִשְׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ.

לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ – מַגִּיד שֶׁהַמַּעֲשֵׂר מֵבִיא אֶת הָאָדָם לִידֵי תַּלְמוּד תּוֹרָה.

כָּל הַיָּמִים – בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

פסקה קז

(דברים יד כד) **וְכִי יִרְבֶּה מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ**, יָכוֹל בְּרִחוּק זְמַן הַכָּתוּב מְדַבֵּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם**, בְּרִחוּק מָקוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר וְלֹא בְּרִחוּק זְמַן.

אֵין לִי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהוּא מֻרְבֶּה, מְנַיִן אֲפִלּוּ לַמּוּעָט? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ**.

אֵין לִי אֶלָּא עָנִי, עָשִׁיר מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כִּי יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ**.

(דברים יד כה) **וְנָתַתָּה בַּכָּסֶף** – מְלַמֵּד שֶׁאֵין מִתְחַלֵּל אֶלָּא עַל הַכֶּסֶף. מִנַּיִן לַעֲשׂוֹת שְׂאֹר מַטְבֵּעַ כַּכֶּסֶף? דִּין הוּא: הוֹאִיל וְהֶקְדֵּשׁ מִתְחַלֵּל וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי מִתְחַלֵּל, מָה הֶקְדֵּשׁ עָשָׂה בּוֹ שְׂאֹר מַטְבֵּעַ כַּכֶּסֶף – אַף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי עָשָׂה בּוֹ שְׂאֹר מַטְבֵּעַ כַּכֶּסֶף. מָה לְהֶקְדֵּשׁ שֶׁעָשָׂה בּוֹ שְׂאֹר מַטְבֵּעַ כַּכֶּסֶף, שֶׁהֲרֵי עָשָׂה בּוֹ שְׂאֹר מְטַלְטְלִים כַּכֶּסֶף, תֹּאמַר בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁלֹּא עָשָׂה בּוֹ שְׂאֹר מְטַלְטְלִים כַּכֶּסֶף? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְצָרַרְתָּ הַכָּסֶף**, דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְצָרוֹר, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: דָּבָר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו צוּרָה, פָּרַט לְסִימוֹן שֶׁאֵין עָלָיו צוּרָה.

בְּיָדֶךָ – פָּרַט לְשֶׁיָּצָא חוּץ מֵרְשׁוּתְךָ.

וְהָלַכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ – זוֹ שִׁילֹה וּבֵית עוֹלָמִים.

(דברים יד כו) **וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ**, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: יָכוֹל הַלָּקוּחַ בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר, שֶׁנִּטְמָא – טָעוּן פִּדְיוֹן? וְדִין הוּא: וּמָה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי עַצְמוֹ שֶׁנִּטְמָא, הֲרֵי הוּא נִפְדֶּה; הַלָּקוּחַ בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר שֶׁנִּטְמָא – אֵינוֹ דִין שֶׁיִּפָּדֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כֶּסֶף** – כֶּסֶף רִאשׁוֹן וְלֹא כֶסֶף שֵׁנִי. אֵין לִי אֶלָּא טָהוֹר, טָמֵא מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כֶּסֶף** – כֶּסֶף רִאשׁוֹן וְלֹא כֶסֶף שֵׁנִי! שְׁלֹשָׁה כְסָפִים נֶאֶמְרוּ בָּעִנְיָן: אֶחָד לְמַעֲשֵׂר טָהוֹר וְאֶחָד לְמַעֲשֵׂר טָמֵא וְאֶחָד לַלָּקוּחַ בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר.

בְּכֹל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ, יָכוֹל בַּעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וְקַרְקָעוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בַּבָּקָר וּבַצֹּאן**.

אֵין לִי אֶלָּא אֲכִילָה, שְׁתִיָּה מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר**.

אֵין לִי אֶלָּא אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, מְנַיִן אַף מַשְׁבִּיחֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כְּגוֹן הַקּוֹשְׁטָ וְהַחְמוּם וְרֹאשֵׁי בְשָׂמִים וְהַתֵּיאָה וְהַחִלְתִּית וְהַפִּלְפְּלִים וְחַלּוֹת הֲרֵיעַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ**.

יָכוֹל אַף מַיִם וָמֶלַח? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר**, מָה אֵלּוּ מְיֻחָדִים, שֶׁהֵם פְּרִי מִן הַפְּרִי וְגִדּוּלָם מִן הָאָרֶץ, אַף אֵין לִי אֶלָּא דָּבָר שֶׁהוּא פְּרִי מִן הַפְּרִי וְגִדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ.

בֶּן בַּג בַּג אוֹמֵר: **בַּבָּקָר** – וְלָקַחְתָּ פָּרָה עַל יְדֵי עוֹרָהּ.

בַּצֹּאן – וְלָקַחְתָּ רָחֵל עַל יְדֵי גִּזָּתָהּ,

בַּיַּיִן – וְלָקַחְתָּ חָבִית עַל יְדֵי קַנְקַנָּהּ,

וּבַשֵּׁכָר – וְלָקַחְתָּ תֶּמֶד מִשֶּׁתַּחְמִיץ.

יָכוֹל יִקַּח בְּהֵמָה לְמִשְׁתֶּה בְּנוֹ? – הֲרֵי אַתָּה דָן: נֶאֱמַר כָּאן "שִׂמְחָה" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים כז ז) "שִׂמְחָה", מַה שִּׂמְחָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן – שְׁלָמִים, אַף שִׂמְחָה הָאֲמוּרָה כָּאן – שְׁלָמִים. אוֹ מַה שִּׂמְחָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן עוֹלָה וּשְׁלָמִים, אַף שִׂמְחָה הָאֲמוּרָה כָּאן עוֹלָה וּשְׁלָמִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאָכַלְתָּ וְשָׂמַחְתָּ**, שִׂמְחָה שֶׁיֵּשׁ עִמָּהּ אֲכִילָה; יָצְאוּ עוֹלוֹת שֶׁאֵין עִמָּהֶן אֲכִילָה.

פסקה קח

(דברים יד כז) **וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ**, כָּל מָקוֹם אַתָּה מוֹצֵא לֵוִי הַזֶּה לוֹמַר: תֵּן לוֹ מֵחֶלְקוֹ! אֵין לוֹ חֶלְקוֹ – תֵּן לוֹ מַעְשֵׂר עָנִי! אֵין לוֹ מַעְשַׂר עָנִי – תֵּן לוֹ שְׁלָמִים! אֵין לוֹ שְׁלָמִים – פַּרְנְסֵהוּ מִן הַצְּדָקָה!

כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ, לְהַגִּיד מָה גָּרַם.

פסקה קט

(דברים יד כח) **מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים**, יָכוֹל בֶּחָג? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כו יב): "כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר". אוֹ "כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר",

יָכוֹל בַּחֲנֻכָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "קֵץ", נֶאֱמַר כָּאן "קֵץ" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים לא י) "קֵץ"; מַה קֵץ הָאָמוּר לְהַלָּן – רֶגֶל, אַף קֵץ הָאָמוּר כָּאן – רֶגֶל.

אוֹ מָה קֵץ הָאָמוּר לְהַלָּן חַג הַסֻּכּוֹת, אַף קֵץ הָאָמוּר כָּאן חַג הַסֻּכּוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר", רֶגֶל שֶׁהַמַּעֲשְׂרוֹת כְּלִים בּוֹ – הֲוֵי אוֹמֵר זֶה פֶּסַח! מִכָּן אָמְרוּ: עֶרֶב יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח שֶׁל רְבִיעִית וְשֶׁל שְׁבִיעִית הָיָה בַּעוּר, בָּרְבִיעִית מִפְּנֵי מַעְשַׂר עָנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית, בַּשְּׁבִיעִית מִפְּנֵי מַעְשַׂר עָנִי שֶׁבַּשִּׁשִּׁית.

יָכוֹל אַף שָׁנָה שְׁבִיעִית תְּהֵא חַיֶּבֶת בְּמַעֲשֵׂר? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כו יב): "שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר" – שָׁנָה שֶׁחַיֶּבֶת בְּמַעֲשֵׂר; יָצְתָה שָׁנָה שְׁבִיעִית, שֶׁאֵינָהּ חַיֶּבֶת בְּמַעֲשֵׂר.

יָכוֹל יְהוּ שְׁנֵי מַעֲשְׂרוֹת נוֹהֲגִים בָּהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר" – מַעֲשֵׂר אֶחָד נוֹהֵג בָּהּ, וְאֵין שְׁנֵי מַעֲשְׂרוֹת נוֹהֲגִים בָּהּ.

אֵין לִי אֶלָּא מַעְשַׂר עָנִי, שֶׁבּוֹ דִּבֶּר הַכָּתוּב. מִנַּיִן לְרַבּוֹת שְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מַעְשַׂר תְּבוּאָתֶךָ**, רַבָּה.

תּוֹצִיא אֶת כָּל מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַהִוא, מְלַמֵּד שֶׁמּוֹצִיאִים אוֹתוֹ מִמְּקוֹם טֻמְאָה לִמְקוֹם טָהֳרָה.

יָכוֹל אַף שֶׁל שְׁאָר שָׁנִים יְהוּ מוֹצִיאִים אוֹתוֹ מִמְּקוֹם טֻמְאָה לִמְקוֹם טָהֳרָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בַּשָּׁנָה הַהִוא**, שֶׁל שָׁנָה הַהִיא אַתָּה מוֹצִיא, וְאִי אַתָּה מוֹצִיא שֶׁל שְׁאָר שָׁנִים מִמְּקוֹם טֻמְאָה

לְמָקוֹם טָהֳרָה; שֶׁל שְׁנָה הַהִיא אַתָּה מְבַעֵר, וְאִי אַתָּה מְבַעֵר יָרָק שֶׁיָּצָא מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד הַפֶּסַח.

וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ, אִם אֵין שָׁם עָנִי – הַנִּיחוֹ בָּאוֹצָר.

אֵינִי יוֹדֵעַ מִי יְדָחֶה מִפָּנֵי מַעְשֵׂר עָנִי: אִם מַעְשֵׂר רִאשׁוֹן אִם מַעֲשֵׂר שֵׁנִי? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יד כט): "וּבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה" – יָבֹא הַלֵּוִי וְיִטֹּל חֶלְקוֹ מִכָּל מָקוֹם, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ! הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (במדבר יח כא): "וְלִבְנֵי לֵוִי הִנֵּה נָתַתִּי כָּל מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה" – מָה נַחֲלָה אֵינָהּ זָזָה, אַף מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן אֵין זָז.

יָכוֹל אַף לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה יְהוּ חַיָּבִים בְּמַעֲשֵׂר? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם", דִּבְרִים שֶׁאֵין לוֹ בָּהֶם חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ אַתָּה נוֹתֵן לוֹ, יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּהֶם חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ.

פסקה קי

(דברים יד כט) **וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ**, יָכוֹל בֵּין חֲסֵרִים וּבֵין שֶׁאֵין חֲסֵרִים? וְאַל תִּתְמַהּ, שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר (דברים כד יז): "וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה" – בֵּין עֲנִיָּה וּבֵין עֲשִׁירָה! תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא יט י): "עָנִי" – מַה עָנִי חָסֵר אַף כֻּלָּם חֲסֵרִים.

יָכוֹל בֵּין בְּנֵי בְרִית וּבֵין שֶׁאֵינָם בְּנֵי בְרִית? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֵוִי**, מָה לֵוִי בֶּן בְּרִית – אַף כֻּלָּם בְּנֵי בְרִית.

וְאָכְלוּ וְשָׂבֵעוּ – תֵּן לָהֶם כְּדֵי שָׂבְעָם. מִכָּן אָמְרוּ (תוספתא פאה ד ב): אֵין פּוֹחֲתִים לֶעָנִי בַּגֹּרֶן מֵחֲצִי קַב חִטִּים אוֹ קַב שְׂעוֹרִים.

בִּשְׁעָרֶיךָ – מְלַמֵּד שֶׁאֵין מוֹצִיאִים אוֹתוֹ מִן הָאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ.

אָמְרוּ: מִשְׁפַּחַת בֵּית נַבְלָטָה הָיְתָה בִּירוּשָׁלַם, וְנָתְנוּ לָהֶם שֵׁשׁ מֵאוֹת כִּכְּרֵי זָהָב, וְלֹא רָצוּ לְהוֹצִיא חוּץ לִירוּשָׁלַם.

פסקה קיא

(דברים טו א) **מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים**, יָכוֹל מִתְּחִלַּת הַשָּׁנָה אוֹ בְּסוֹפָהּ? הֲרֵי אַתְּ דָּן: נֶאֱמַר כָּאן "קֵץ" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים לא י) "קֵץ", מָה קֵץ הָאָמוּר לְהַלָּן בְּסוֹפָהּ וְלֹא בִּתְחִלָּתָהּ – אַף קֵץ הָאָמוּר כָּאן בְּסוֹפָהּ וְלֹא בִּתְחִלָּתָהּ.

(דברים טו א-ב) **תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה... שְׁמוֹט** – כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לְךָ שְׁמִטָּה אַתָּה מְשַׁמֵּט.

שֶׁבַע שָׁנִים, יְכוֹל שֶׁבַע שָׁנִים לְכָל אֶחָד וְאֶחָד? הֲרֵי אַתָּה דָן: חִיֵּיב שֶׁבַע שָׁנִים בִּשְׁמִטָּה, וְחִיֵּיב שֶׁבַע שָׁנִים בְּמִלְוָה. מָה שֶׁבַע שָׁנִים הָאָמוּר בִּשְׁמִטָּה, שֶׁבַע שָׁנִים לְכָל הָעוֹלָם, אַף שֶׁבַע שָׁנִים הָאָמוּר בְּמִלְוָה, שֶׁבַע שָׁנִים לְכָל הָעוֹלָם.

אוֹ כַּלֵּךְ לְדֶרֶךְ זוֹ: חִיֵּיב שֶׁבַע שָׁנִים בְּעֶבֶד עִבְרִי וְחִיֵּיב שֶׁבַע שָׁנִים בְּמִלְוָה, מָה שֶׁבַע שָׁנִים הָאָמוּר בְּעֶבֶד עִבְרִי שֶׁבַע שָׁנִים לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, אַף שֶׁבַע שָׁנִים הָאָמוּר בְּמִלְוָה שֶׁבַע שָׁנִים לְכָל אֶחָד וְאֶחָד!

נִרְאֶה לְמִי דּוֹמֶה: דְּנִים דָּבָר שֶׁאֵינוֹ תָּלוּי בַּיּוֹבֵל מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ תָּלוּי בַּיּוֹבֵל, וְאַל יוֹכִיחַ עֶבֶד עִבְרִי, שֶׁתָּלוּי בַּיּוֹבֵל.

אוֹ כַּלֵּךְ לְדֶרֶךְ זוֹ: דְּנִים דָּבָר שֶׁנּוֹהֵג בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ מִדָּבָר שֶׁנּוֹהֵג בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, וְאַל יוֹכִיחַ הַשְּׁמִטַּת קַרְקַע, שֶׁאֵין נוֹהֵג אֶלָּא בָּאָרֶץ!

תַּלְמוּד לוֹמַר: "שֶׁבַע שָׁנִים" "שֶׁבַע שָׁנִים" לִגְזֵרָה שָׁוָה: מָה שֶׁבַע שָׁנִים הָאָמוּר בִּשְׁמִטָּה, שֶׁבַע שָׁנִים לְכָל הָעוֹלָם – אַף שֶׁבַע שָׁנִים הָאָמוּר בְּמִלְוָה, שֶׁבַע שָׁנִים לְכָל הָעוֹלָם.

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (דברים טו ט) "קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה", אִם שֶׁבַע שָׁנִים לְכָל אֶחָד וְאֶחָד – הֵיאַךְ הִיא קְרוֹבָה? אֱמוֹר מֵעַתָּה: שֶׁבַע שָׁנִים לְכָל הָעוֹלָם!

יָכוֹל יְהֵא הַשְּׁמִטַּת מִלְוָה נוֹהֵג בַּמִּדְבָּר? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים טו א-ב): **תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה**... **שָׁמוֹט**,

אוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר (דברים טו א-ב) **תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה**... **שָׁמוֹט** – אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה שְׁמִטָּה לָאָרֶץ – אַתָּה מְשַׁמֵּט [מִלְוָה], בְּחוּצָה לָאָרֶץ שֶׁאִי אַתָּ עוֹשֶׂה שְׁמִטָּה לָאָרֶץ – אֵין אַתָּ מְשַׁמֵּט מִלְוָה?

תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים טו ב): "כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לַה'", בֵּין בָּאָרֶץ וּבֵין בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

פסקה קיב

(דברים טו ב) **וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה**, מִכָּן אָמְרוּ (שביעית פ"י מ"ח): הַמַּחֲזִיר חוֹב בַּשְּׁבִיעִית יֹאמַר לָהֶם 'מְשַׁמֵּט אֲנִי', וְאִם אָמַר לוֹ 'אַף עַל פִּי כֵן' – יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: **וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה**.

[**וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה**], שְׁמִטָּה מְשַׁמֶּטֶת מִלְוָה וְאֵין יוֹבֵל מְשַׁמֵּט מִלְוָה.

שֶׁהָיָה בַּדִּין: מָה שְׁמִטָּה, שֶׁאֵין מוֹצִיאָה עֲבָדִים, מְשַׁמֶּטֶת מִלְוָה, יוֹבֵל, שֶׁמּוֹצִיא עֲבָדִים, אֵינוֹ דִין שֶׁיְּשַׁמֵּט מִלְוָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה** – שְׁמִטָּה מְשַׁמֶּטֶת מִלְוָה וְאֵין יוֹבֵל מְשַׁמֵּט מִלְוָה.

קַל וָחוֹמֶר לַשִּׁמְטָה שֶׁתּוֹצִיא עֲבָדִים: וּמַה יּוֹבֵל, שֶׁאֵין מְשַׁמֵּט מִלְוָה, מוֹצִיא עֲבָדִים שְׁבִיעִית, שֶׁמְּשַׁמֶּטֶת מִלְוָה, אֵינוֹ דִין שֶׁתּוֹצִיא עֲבָדִים? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כה יג): "בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת" – שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת מִלְוָה וְיוֹבֵל מוֹצִיא עֲבָדִים.

שָׁמוֹט כָּל בַּעַל, יָכוֹל אַף בִּגְזֵלָה וּבִפְקָדוֹן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מַשֵּׁה יָדוֹ**.

אוֹ **מַשֵּׁה יָדוֹ**, יָכוֹל שִׂכַר שָׂכִיר וְהַקָּפַת הַחֲנוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ**.

אִם סוֹפְנוּ לְרַבּוֹת כֻּלָּם, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **מַשֵּׁה יָדוֹ**? מַה מַּשֵּׁה יָדוֹ בְּזָקוּף, אַף כֻּלָּם זְקוּפִים.

לֹא יִגֹּשׂ – לִתֵּן עָלָיו בְּלֹא תַּעֲשֶׂה.

אֶת רֵעֵהוּ – פְּרָט לָאֲחֵרִים.

וְאֶת אָחִיו – פְּרָט לְגֵר תּוֹשָׁב.

כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לַה' – בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

פסקה קיג

(דברים טו ג) **אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׁ** – זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה.

וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ – וְלֹא שֶׁל אָחִיךָ בְּיָדְךָ; מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר (שביעית פ"י מ"ב): הַמַּלְוֶה עַל הַמַּשְׁכּוֹן אֵין מְשַׁמֵּט.

אֶת אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ – וְלֹא הַמּוֹסֵר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין. מִכָּן אָמְרוּ (שביעית פ"י מ"ג-ד): הִתְקִין הִלֵּל פְּרוֹסְבּוּל מִפְּנֵי תִקּוּן הָעוֹלָם, שֶׁרָאָה אֶת הָעָם שֶׁנִּמְנְעוּ מִלְּהַלְווֹת זֶה אֶת זֶה, וְעָבְרוּ עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה – עָמַד וְהִתְקִין פְּרוֹסְבּוּל. וְזֶהוּ גּוּפוֹ שֶׁל פְּרוֹסְבּוּל: מוֹסְרַנִי אֲנִי לָכֶם פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי הַדַּיָּנִים שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוֹנִי כָּל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי – שֶׁאֶגְבֶּנּוּ כָּל זְמַן שֶׁאִרְצֶה; וְהַדַּיָּנִים חוֹתְמִים לְמַטָּה אוֹ הָעֵדִים.

פסקה קיד

(דברים טו ד) **אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן**, וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (דברים טו יא) "כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ"! בִּזְמַן שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם – אֶבְיוֹנִים בַּאֲחֵרִים, וּכְשֶׁאֵין אַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם – אֶבְיוֹנִים בָּכֶם.

כִּי בָרֵךְ יְבָרֶכְךָ ה' בָּאָרֶץ, מַגִּיד שֶׁאֵין בְּרָכָה תְּלוּיָה אֶלָּא בָּאָרֶץ.

אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ, בִּשְׂכַר שֶׁתִּירַשׁ – תִּכָּבֵשׁ.

פסקה קטו

(דברים טו ה) **רַק אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ**, מִכָּן אָמְרוּ: שָׁמַע אָדָם קִמְעָה – מַשְׁמִיעִים אוֹתוֹ הַרְבֵּה, שָׁמַע אָדָם דִּבְרֵי תוֹרָה – מַשְׁמִיעִים אוֹתוֹ דִּבְרֵי סוֹפְרִים.

לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת – שֶׁתְּהֵא מִצְוָה קַלָּה חֲבִיבָה עָלֶיךָ כְּמִצְוָה חֲמוּרָה.

פסקה קטז

(דברים טו ו) **כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ**, וּמָה דִּבֶּר לְךָ? (דברים כח ג) "בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר" וְגוֹ'.

וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים, יָכוֹל תְּהֵא לוֹוֶה בְּסֶלַע וּמַלְוֶה בְּשֶׁקֶל, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֲחֵרִים עוֹשִׂים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאַתָּה לֹא תַעֲבֹט**.

וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים, יָכוֹל תְּהֵא מוֹשֵׁל בַּאֲחֵרִים וַאֲחֵרִים מוֹשְׁלִים בְּךָ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים א ז): "וַיֹּאמֶר אֲדֹנִי בֶזֶק שִׁבְעִים מְלָכִים..."? לְכָךְ נֶאֱמַר: **וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ**.

(דברים טו ז) **כִּי יִהְיֶה בְךָ** – וְלֹא בַאֲחֵרִים.

אֶבְיוֹן – תָּאֵב תָּאֵב קוֹדֶם.

אָחִיךָ – זֶה אָחִיךָ מֵאָבִיךָ; כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **מֵאַחַד אַחֶיךָ** – מְלַמֵּד שֶׁאָחִיךָ מֵאָבִיךָ קוֹדֵם לְאָחִיךָ מֵאִמְּךָ.

בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ – יוֹשְׁבֵי עִירְךָ קוֹדְמִים לְיוֹשְׁבֵי עִיר אַחֶרֶת.

בְּאַרְצְךָ – יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ קוֹדְמִים לְיוֹשְׁבֵי חוּצָה לָאָרֶץ. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ**, הֲיָה יוֹשֵׁב בְּמָקוֹם אֶחָד – אַתָּה מְצָוֶּה לְפַרְנְסוֹ, הָיָה מְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים – אִי אַתָּה זָקוּק לוֹ לְכָל דָּבָר.

אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ – בְּכָל מָקוֹם.

לֹא תְאַמֵּץ אֶת לְבָבְךָ, יֵשׁ בֶּן אָדָם שֶׁמִּצְטַעֵר אִם יִתֵּן – אִם לֹא יִתֵּן.

וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ, יֵשׁ בֶּן אָדָם שֶׁפּוֹשֵׁט אֶת יָדוֹ וְחוֹזֵר וְקוֹפְצָהּ.

מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן – אִם אֵין אַתָּה נוֹתֵן לוֹ – סוֹפְךָ לִטּוֹל הֵימֶנּוּ. מִנַּיִן אִם פָּתַחְתָּ פַּעַם אַחַת פְּתַח אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים טו ח): "כִּי פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ".

וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ, פָּתֹחַ תִּפְתַּח – פְּתַח לוֹ בִּדְבָרִים, שֶׁאִם הָיָה בַּיִשְׁן אֱמוֹר לוֹ 'אַתָּה צָרִיךְ לְלֵוּוֹת'! מִכָּן אָמְרוּ: צְדָקָה נִתֶּנֶת כְּמִלְוָה.

הַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ – נוֹתְנִים לוֹ וְחוֹזְרִים וּמְמַשְׁכְּנִים אוֹתוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אוֹמְרִים לוֹ הָבֵא מַשְׁכוֹן, כְּדֵי לְהָגִיס אֶת דַּעְתּוֹ.

דֵּי מַחְסוֹרוֹ – אֵין אַתָּה מְצֻוֶּה לְעַשְׁרוֹ.

אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ – אֲפִלּוּ סוּס וַאֲפִלּוּ עֶבֶד.

מַעֲשֶׂה בְּהִלֵּל הַזָּקֵן שֶׁנָּתַן לְעָנִי בֶּן טוֹבִים אֶחָד סוּס שֶׁהָיָה מִתְעַמֵּל בּוֹ וְעֶבֶד שֶׁהָיָה מְשַׁמְּשׁוֹ. שׁוּב מַעֲשֶׂה בַּגָּלִיל הָעֶלְיוֹן שֶׁהָיוּ מַעֲלִים לְאוֹרֵחַ לִיטְרָא בָּשָׂר בְּכָל יוֹם.

לוֹ – זוֹ אִשָּׁה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב יח): "אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר".

פסקה קיז

(דברים טו ט) **הִשָּׁמֶר לְךָ**, הֱוֵי זָהִיר שֶׁלֹּא תִמְנַע רַחֲמִים, שֶׁכָּל הַמּוֹנֵעַ רַחֲמִים מֵקֵשׁ לְעוֹבְרֵי עֲבֵרוֹת וּפוֹרֵק עוֹל שָׁמַיִם מֵעָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר **בְּלִיַּעַל** – בְּלִי עוֹל.

דָּבָר אַחֵר: **הִשָּׁמֶר לְךָ**, **הִשָּׁמֶר** בְּלֹא תַעֲשֶׂה, **פֶּן** בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיַּעַל לֵאמֹר, זֶה שֶׁקָּרוּי עֲבוֹדָה זָרָה. נֶאֱמַר כָּאן **בְּלִיַּעַל** וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים יג יד) "יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל", מַה בְּנֵי בְלִיַּעַל הָאָמוּר לְהַלָּן – עֲבוֹדָה זָרָה, אַף בְּנֵי בְלִיַּעַל הָאָמוּר כָּאן – עֲבוֹדָה זָרָה.

קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, זוֹ הִיא שֶׁאָמַר רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי (לעיל פיסקא קיא): אִם שֶׁבַע שָׁנִים לְכָל אֶחָד וְאֶחָד הֵיאַךְ הִיא קְרוֹבָה? אֱמוֹר מֵעַתָּה שֶׁבַע שָׁנִים לְכָל הָעוֹלָם.

וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל ה', יָכוֹל מִצְוָה שֶׁלֹּא לִקְרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְקָרָא**, יָכוֹל מִצְוָה לִקְרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כד טו): "וְלֹא יִקְרָא עָלֶיךָ". יָכוֹל אִם קָרָא עָלֶיךָ יִהְיֶה בְּךָ חֵטְא, וְאִם לָאו לֹא יִהְיֶה בְּךָ חֵטְא? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְהָיָה בְךָ חֵטְא**, מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל ה'**? מְמַהֵר אֲנִי לִפְרַע עַל יְדֵי קוֹרֵא יוֹתֵר מִמִּי שֶׁאֵינוֹ קוֹרֵא.

מִנַּיִן אִם נָתַתָּ פַּעַם אַחַת תֵּן לוֹ אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: (דברים טו י) "נָתוֹן תִּתֵּן". **לוֹ**, בֵּינְךָ לְבֵינוֹ. מִכָּן אָמְרוּ (שקלים פ"ה מ"ו): לִשְׁכַּת חֲשָׁאִים הָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם.

כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה, אִם אָמַר לִתֵּן וְנָתַן – נוֹתְנִים לוֹ שְׂכַר אֲמִירָה וּשְׂכַר מַעֲשֶׂה. אָמַר לִתֵּן וְלֹא הִסְפִּיק בְּיָדוֹ לִתֵּן – נוֹתְנִים לוֹ שְׂכַר אֲמִירָה כִּשְׂכַר מַעֲשֶׂה. לֹא אָמַר לִתֵּן, אֲבָל אָמַר לַאֲחֵרִים תְּנוּ – נוֹתְנִים לוֹ שָׂכָר עַל כָּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה". לֹא אָמַר לִתֵּן, וְלֹא אָמַר לַאֲחֵרִים תְּנוּ, אֲבָל נוֹחַ לוֹ בִּדְבָרִים טוֹבִים, מְנַיִן שֶׁנּוֹתְנִים לוֹ שָׂכָר עַל כָּךְ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂךָ".

פסקה קיח

(דברים טו יא) **כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ**, וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (דברים טו ד) "אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן". כֵּיצַד נִתְקַיְּמוּ שְׁנֵי כְתוּבִים הַלָּלוּ? בִּזְמַן שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם – אֲבְיוֹנִים בַּאֲחֵרִים, וּכְשֶׁאֵין אַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם – אֲבְיוֹנִים בָּכֶם.

עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר, "עַל כֵּן" – מִפְּנֵי כֵן. **אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר** – עֵצָה טוֹבָה אֲנִי נוֹתֵן לְךָ מִטּוֹבָתְךָ.

פָּתוֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיוֹנְךָ, לָמָּה נֶאֱמְרוּ כֻלָּם? הָרָאוּי לִתֵּן לוֹ פַּת – נוֹתְנִים לוֹ פַּת. עִיסָּה – נוֹתְנִים לוֹ עִיסָּה. מָעָה – נוֹתְנִים לוֹ מָעָה. לְהַאֲכִילוֹ בְּתוֹךְ פִּיו – מַאֲכִילִים אוֹתוֹ בְּתוֹךְ פִּיו.

(דברים טו יב) **כִּי יִמָּכֵר לְךָ**, מִנַּיִן כְּשֶׁאַתָּה קוֹנֶה לֹא תְּהֵא קוֹנֶה אֶלָּא עֶבֶד עִבְרִי? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כא ב): "כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי". מִנַּיִן כְּשֶׁהוּא נִמְכָּר, אֵינוֹ נִמְכָּר אֶלָּא לְךָ? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כה לט): "וְנִמְכַּר לָךְ". מִנַּיִן כְּשֶׁבֵּית דִּין מוֹכְרִים אוֹתוֹ, אֵין מוֹכְרִים אוֹתוֹ אֶלָּא לְךָ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כִּי יִמָּכֵר לְךָ**.

אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה, יֵשׁ בָּעִבְרִי מַה שֶּׁאֵין בָּעִבְרִיָּה וּבָעִבְרִיָּה מַה שֶּׁאֵין בָּעִבְרִי. עִבְרִי יוֹצֵא בְּשָׁנִים וּבְיוֹבֵל וּבְגֵרָעוֹן כֶּסֶף, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּעִבְרִיָּה. עִבְרִיָּה יוֹצְאָה בְּסִימָנִים, וְאֵינָהּ נִמְכֶּרֶת וְנִשְׁנֵית, וּמַפְדִּים אוֹתָהּ עַל כָּרְחָהּ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּעִבְרִי. הָא לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּעִבְרִי מַה שֶּׁאֵין בָּעִבְרִיָּה, וּבָעִבְרִיָּה מַה שֶּׁאֵין בָּעִבְרִי צָרִיךְ לוֹמַר בָּעִבְרִי וְצָרִיךְ לוֹמַר בָּעִבְרִיָּה.

וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים – אַף אֶת הַבֵּן. יָכוֹל אַף אֶת הַיּוֹרֵשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כא ב): "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד" – מִי לְחָשְׁךָ לְהָבִיא אֶת הַבֵּן וּלְהוֹצִיא אֶת הַיּוֹרֵשׁ? מֵבִיא אֲנִי אֶת הַבֵּן, שֶׁכֵּן קָם תַּחַת אָבִיו לִיעִידָה וְלִשְׁדֵה אֶחָזָה, וּמוֹצִיא אֲנִי אֶת הַיּוֹרֵשׁ, שֶׁלֹּא קָם תַּחַת הָאָב לִיעִידָה וְלִשְׁדֵה אֶחָזָה.

בָּרַח וְחָזַר, מִנַּיִן שֶׁמְּשַׁלֵּם לוֹ שָׁנָיו? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד". חָלָה וְנִתְרַפֵּא, יָכוֹל יַחֲזִיר לוֹ שְׂכַר בַּטָּלְתּוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כא ב): "יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם".

פסקה קיט

(דברים טו יג-יד) **וְכִי תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ וְגוֹ' הַעֲנֵק תַּעֲנִיק לוֹ**, יָכוֹל אֵין מַעֲנִיקִים אֶלָּא לַיּוֹצֵא בְּשֵׁשׁ? מִנַּיִן לַיּוֹצֵא בַּיּוֹבֵל וּבְמִיתַת הָאָדוֹן, וְאָמָה עִבְרִיָּה בְּסִימָנִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: תְּשַׁלַּח, כִּי תְשַׁלַּח, **וְכִי תְשַׁלְּחֶנּוּ**. יָכוֹל אַף לְמַשְׁתַּלֵּחַ בְּכֶסֶף אַתָּה מַעֲנִיק? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְכִי תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ** וְגוֹ' – לְמִי שֶׁאַתָּה מְשַׁלְּחוֹ אַתָּה מַעֲנִיק, וְאִי אַתָּה מַעֲנִיק לְמִי שֶׁשִּׁלּוּחוֹ מֵעַצְמוֹ.

מִנַּיִן שֶׁאִם הֶעֱנִיקָתְהוּ לוֹ פַּעַם אַחַת, הַעֲנֵק לוֹ אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **הַעֲנֵק תַּעֲנִיק לוֹ** – וְלֹא לְיוֹרְשָׁיו.

מִצֹּאנְךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ, יָכוֹל אֵין מַעֲנִיקִים אֶלָּא מִצֹּאן מִגֹּרֶן וּמִיֶּקֶב הַמְיֻחָדִים? מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל דָּבָר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **הַעֲנֵק תַּעֲנִיק**, לְרַבּוֹת כָּל דָּבָר. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **מִצֹּאנְךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ**? מַה צֹּאן גֹּרֶן וְיֶקֶב מְיֻחָדִים, שֶׁהֵם רְאוּיִים לְבָרְכָה – יָצְאוּ כְּסָפִים, שֶׁאֵינָם רְאוּיִים לְבָרְכָה, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: יָצְאוּ פְּרָדוֹת, שֶׁאֵינָן יוֹלְדוֹת.

אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, יָכוֹל נִתְבָּרֵךְ בַּיִת בְּגָלָלוֹ מַעֲנִיקִים לוֹ, לֹא נִתְבָּרֵךְ בַּיִת בְּגָלָלוֹ אֵין מַעֲנִיקִים לוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "הַעָנֵק תַּעֲנִיק לוֹ", מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן לוֹ**? הַכֹּל לְפִי הַבְּרָכָה אַתָּה מַעֲנִיק לוֹ.

פסקה קכ

(דברים טו טו) **וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם**, מָה בְּמִצְרַיִם, הֶעֱנַקְתִּי לְךָ וְשָׁנִיתִי לְךָ – אַף אַתָּה הַעֲנֵק לוֹ וּשְׁנֵה לוֹ. מָה בְּמִצְרַיִם, נָתַתִּי לְךָ בְּרִחוּב יָד – אַף אַתָּה תִּתֵּן לוֹ בְּרִחוּב יָד. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים סח יד): "כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף" – זוֹ בִּזַּת מִצְרַיִם, "וְאֵבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ" – זוֹ בִּזַּת הַיָּם; (שיר השירים א יא) "תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָךְ" – זוֹ בִּזַּת הַיָּם, "עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף" – זוֹ בִּזַּת מִצְרַיִם.

עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם – בַּיּוֹם רוֹצִעִים, וְאֵין רוֹצְעִים בַּלַּיְלָה.

פסקה קכא

(דברים טו טז) **וְהָיָה כִּי יֹאמַר אֵלֶיךָ לֹא אֵצֵא מֵעִמָּךְ**, יָכוֹל פַּעַם אַחַת? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כא ה): "וְאִם אָמוֹר יֹאמַר הָעֶבֶד", עַד שֶׁיֹּאמַר וְיִשְׁנֶה.

אִם אָמַר בְּתוֹךְ שֵׁשׁ וְלֹא אָמַר בְּסוֹף שֵׁשׁ – הֲרֵי זֶה אֵין נִרְצָע, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא ה): "לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי", עַד שֶׁיֹּאמַר בִּשְׁעַת יְצִיאָה. אָמַר בְּסוֹף שֵׁשׁ וְלֹא אָמַר בְּתוֹךְ שֵׁשׁ – הֲרֵי זֶה אֵין נִרְצָע, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וְאִם אָמוֹר יֹאמַר הָעֶבֶד", עַד שֶׁיֹּאמַר בְּשָׁעָה שֶׁהוּא עֶבֶד.

כִּי אֲהֵבְךָ, מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא ה) "אָהַבְתִּי אֶת אֲדֹנִי", [אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁאוֹהֵב אֶת רַבּוֹ? אֶלָּא] מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר: הָיָה הוּא אוֹהֵב אֶת רַבּוֹ וְרַבּוֹ אֵין אוֹהֲבוֹ, הָיָה הוּא אָהוּב עַל רַבּוֹ וְהוּא אֵין אוֹהֵב אֶת רַבּוֹ – הֲרֵי זֶה אֵין נִרְצָע, שֶׁנֶּאֱמַר: **כִּי אֲהֵבְךָ**. לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים וּלְרַבּוֹ אֵין אִשָּׁה וּבָנִים – אֵין נִרְצָע, שֶׁנֶּאֱמַר: **כִּי אֲהֵבְךָ וְאֶת בֵּיתֶךָ**.

כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ, הָא אִם חָלָה הוּא אוֹ רַבּוֹ – הֲרֵי זֶה אֵין נִרְצָע.

פסקה קכב

(דברים טו יז) **וְלָקַחְתָּ אֶת הַמַּרְצֵעַ**, מִנַּיִן לְרַבּוֹת אֶת הַקּוֹץ וְאֶת הַזְּכוּכִית וְאֶת הַקֶּרוּמִית שֶׁל קָנֶה? שֶׁנֶּאֱמַר: **וְלָקַחְתָּ**, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי אוֹמֵר: **מַרְצֵעַ**, מַה מַּרְצֵעַ הַמְיֻחָד מִן הַמַּתֶּכֶת – אַף אֵין לִי אֶלָּא מִן הַמַּתֶּכֶת. מִכָּן הָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הֲלָכָה עוֹקֶפֶת הַמִּקְרָא. הַתּוֹרָה אָמְרָה (ויקרא יז יג): "וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר", וַהֲלָכָה אָמְרָה: בְּכָל דָּבָר שֶׁמְּגַדֵּל צְמָחִים. הַתּוֹרָה אָמְרָה (דברים כד א): "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוּת",

וַהֲלָכָה אָמְרָה: בְּכָל דָּבָר שֶׁהוּא בְּתָלוּשׁ. הַתּוֹרָה אָמְרָה: **בַּמַּרְצֵעַ**, וַהֲלָכָה אָמְרָה: בְּכָל דָּבָר.

רַבִּי אוֹמֵר (שמות כא ו): "בַּדֶּלֶת אוֹ בַמְּזוּזָה" – מְעֻמָּד.

מַרְצֵעַ, זֶה מַרְצֵעַ גָּדוֹל.

וְלָקַחְתָּ אֶת הַמַּרְצֵעַ, שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כא ו): "וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים", אֵצֶל הַדַּיָּנִים, שֶׁיְּמַסֵּר בַּמּוֹכָרִים.

בַּמַּרְצֵעַ – בְּכָל דָּבָר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: וַהֲלֹא יוֹדֵן בְּרַבִּי הָיָה דּוֹרֵשׁ שֶׁאֵין רוֹצְעִים אֶלָּא בְּמִילָּת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין כֹּהֵן נִרְצָע, שֶׁמָּא נַעֲשָׂה בַּעַל מוּם. אִם בְּמִילָּת הוּא נִרְצָע, הֵיאַךְ נַעֲשָׂה בַּעַל מוּם? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁאֵין רוֹצְעִים אֶלָּא בַּגָּבוֹהַּ שֶׁבָּאוֹזֶן. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף מִן הַסְּחוֹס; שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֵין כֹּהֵן נִרְצָע.

אָזְנוֹ, נֶאֱמַר כָּאן אָזְנוֹ, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (ויקרא יד יד) אָזְנוֹ, מָה אָזְנוֹ הָאָמוּר לְהַלָּן יְמָנִית, אַף אָזְנוֹ הָאָמוּר כָּאן יְמָנִית, בַּגָּבוֹהַּ שֶׁבָּאוֹזֶן.

בְּאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת, יָכוֹל בְּצַד אָזְנוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בְּאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת**, מַגִּיד שֶׁנּוֹתֵן בָּאוֹזֶן עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַדֶּלֶת.

וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם, כָּל יְמֵי עוֹלְמוֹ שֶׁל אָדוֹן, אֲפִלּוּ נִמְכַּר שִׁלְשִׁים שָׁנָה וְאַרְבָּעִים שָׁנָה לִפְנֵי הַיּוֹבֵל. מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר: עֶבֶד עִבְרִי עוֹבֵד אֶת הַבֵּן וְאֵינוֹ עוֹבֵד אֶת הַבַּת, נִרְצָע – לֹא אֶת הַבֵּן וְלֹא אֶת הַבַּת. מִנַּיִן לִתֵּן אֶת הָאָמוּר כָּאן לְהַלָּן וְאֶת הָאָמוּר לְהַלָּן כָּאן? – תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כא ו) עוֹלָם עוֹלָם לְגֵזֵרָה שָׁוָה.

וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה כֵּן – לְהַעֲנִיק. יָכוֹל אַף לָרְצִיעָה? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כא ה): "וְאִם אָמוֹר יֹאמַר הָעֶבֶד", הָעֶבֶד וְלֹא הָאָמָה.

פסקה קכג

(דברים טו יח) **לֹא יִקְשֶׁה בְעֵינֶיךָ בְּשַׁלֵּחֲךָ**, מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר: שְׁכִיר עוֹבֵד בַּיּוֹם; זֶה – בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה.

וּבֵרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, יָכוֹל בָּטֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר **בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה**.

וּבֵרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, כָּל מָקוֹם שֶׁהַכָּתוּב עוֹנֵשׁ מָמוֹן – כָּתוּב בְּרָכָה, וּבְיוֹתֵר מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֶסְרוֹן כִּיס.

פסקה קכד

(דברים טו יט) **כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ**, מַגִּיד שֶׁהַבְּכוֹר נֶאֱכָל כָּל שְׁנָתוֹ. אֵין לִי אֶלָּא בְּכוֹר תָּם, בַּעַל מוּם מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כָּל הַבְּכוֹר**. מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר **לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ**

וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ, מְלַמֵּד שֶׁהַבְּכוֹר אָסוּר בְּגִזָּה וּבַעֲבוֹדָה. אֵין לִי אֶלָּא בְּכוֹר תָּם, בַּעַל מוּם מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כָּל הַבְּכוֹר**.

אֲשֶׁר יִוָּלֵד – פָּרַט לְיוֹצֵא דוֹפֶן.

בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ לַה' אֱלֹהֶיךָ, מְלַמֵּד שֶׁהַבְּכוֹר נֶאֱכָל כָּל שְׁנָתוֹ. אֵין לִי אֶלָּא בְּכוֹר, מִנַּיִן לְרַבּוֹת שְׁאָר כָּל הַקָּדָשִׁים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כָּל הַבְּכוֹר**. מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר **לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ**, מְלַמֵּד שֶׁהַבְּכוֹר אָסוּר בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה. אֵין לִי אֶלָּא בְּכוֹר, שְׁאָר כָּל הַקָּדָשִׁים מִנַּיִן? וְדִין הוּא: וּמָה הַבְּכוֹר, שֶׁאֵין נוֹהֵג בְּכָל הַוּלְדוֹת, יוֹצֵא לְחֻלִּין שֶׁלֹּא בְּפִדְיוֹן וְאָסוּר בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה, קָדָשִׁים שֶׁנּוֹהֲגִים בְּכָל הַוּלְדוֹת וְאֵין יוֹצְאִים לְחֻלִּין אֶלָּא בְּפִדְיוֹן, אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהוּ אֲסוּרִים בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה? לֹא, אִם אָמַרְתָּ בִּבְכוֹר שֶׁקְּדֻשָּׁתוֹ מֵרֶחֶם וּקְדֻשָּׁה חָלָה עָלָיו עַל בַּעַל מוּם קָבוּעַ, תֹּאמַר בְּקָדָשִׁים שֶׁאֵין קְדֻשָּׁתָם מֵרֶחֶם וְאֵין קְדֻשָּׁה חָלָה עֲלֵיהֶם עַל בַּעַל מוּם קָבוּעַ? מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בְּקָרְךָ וְצֹאנְךָ תַּקְדִּישׁ וְלֹא תַעֲבֹד וְלֹא תָגֹז**.

תַּקְדִּישׁ לַה' אֱלֹהֶיךָ, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר **תַּקְדִּישׁ** וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (ויקרא כז כו) "לֹא יַקְדִּישׁ". [אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר תַּקְדִּישׁ, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר אַל יַקְדִּישׁ, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר אַל יַקְדִּישׁ, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר תַּקְדִּישׁ. אֱמֹר מֵעַתָּה: מַקְדִּישׁוֹ אַתָּה הֶקְדֵּשׁ עִלּוּי, וְאֵין אַתָּה מַקְדִּישׁוֹ] הֶקְדֵּשׁ מִזְבֵּחַ. יָכוֹל אַף הֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת שֶׁאֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ מִזְבֵּחַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **הַבְּכוֹר**. מָה בְּכוֹר מְיֻחָד, הֶקְדֵּשׁ מִזְבֵּחַ [– אַף כָּל הֶקְדֵּשׁ מִזְבֵּחַ]. אוֹ דָבָר שֶׁאַתָּה לְמָדוֹ לְדָרְךְ אֶחָד אַתָּה לְמָדוֹ לְכָל הַדְּרָכִים שֶׁיֵּשׁ בּוֹ: מָה בְּכוֹר מְיֻחָד, שֶׁהוּא קָדְשֵׁי קָלִים, וְנֶאֱכָל לִשְׁנֵי יָמִים, וְנוֹהֵג בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ – אַף אֲנִי אֵינִי מְרַבֶּה אֶלָּא כַּיּוֹצֵא בוֹ! מִנַּיִן לְרַבּוֹת קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְקָדָשִׁים קַלִּים שֶׁל יָחִיד וְשֶׁל צִבּוּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ**... **תַּקְדִּישׁ**. **לֹא תַעֲבֹד**... **וְלֹא תָגֹז**. לֹא יָצָא בְּכוֹר אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ: מָה בְּכוֹר מְיֻחָד, שֶׁהוּא הֶקְדֵּשׁ מִזְבֵּחַ – יָצָא הֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת שֶׁאֵינוֹ הֶקְדֵּשׁ מִזְבֵּחַ.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: **לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ** – עוֹבֵד אַתָּה בְּשֶׁל אֲחֵרִים, **וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ** – גּוֹזֵז אַתָּה בְּשֶׁל אֲחֵרִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: **תַּעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ** – עוֹבֵד אַתָּה בִּבְכוֹר אָדָם, **וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ** – גּוֹזֵז אַתָּה פֶּטֶר חֲמוֹר.

אֵין לִי אֶלָּא בְּכוֹר שׁוֹר בַּעֲבוֹדָה וּבְכוֹר צֹאן בְּגִזָּה. בְּכוֹר שׁוֹר בְּגִזָּה וּבְכוֹר צֹאן בַּעֲבוֹדָה מִנַּיִן? הֲרֵי אַתָּה דָן: וּמָה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא שָׁוָה בַּעַל מוּם שֶׁל בָּקָר לְתָמִים שֶׁל בָּקָר, לִקְרַב עַל גַּבֵּי מִזְבֵּחַ – שָׁוָה לוֹ בַּעֲבוֹדָה, מָקוֹם שֶׁשָּׁוָה תְּמִים שֶׁל צֹאן לְתָמִים שֶׁל בָּקָר, לִקְרַב עַל גַּבֵּי מִזְבֵּחַ – אֵינוֹ דִין שֶׁיְּשַׁוֶּה לוֹ בַּעֲבוֹדָה? וְהוּא הַדִּין לְגִזָּה: וּמָה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא שָׁוָה בַּעַל מוּם שֶׁל צֹאן לְתָמִים שֶׁל צֹאן, לִקְרַב עַל גַּבֵּי מִזְבֵּחַ – שָׁוָה לוֹ בְּגִזָּה, מָקוֹם שֶׁשָּׁוָה תְּמִים שֶׁל בָּקָר

לְתָמִים שֶׁל צֹאן, לִקְרַב עַל גַּבֵּי מִזְבֵּחַ – אֵינוֹ דִין שֶׁיִּשְׁוֶה לוֹ בְּגִזָּה? וַעֲדַיִן לֹא לָמַדְנוּ אֶלָּא תְּמִימִים. בַּעֲלֵי מוּמִים מִנַּיִן? וּמָה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא שָׁוְה תְּמִים שֶׁל בָּקָר לְבַעַל מוּם שֶׁל בָּקָר, לִקְרַב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ – שָׁוְה לוֹ בַּעֲבוֹדָה, מָקוֹם שֶׁשָּׁוְה בַּעַל מוּם שֶׁל צֹאן לְבַעַל מוּם שֶׁל בָּקָר, לִקְרַב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ – אֵינוֹ דִין שֶׁיִּשְׁוֶה לוֹ בַּעֲבוֹדָה? וְהוּא הַדִּין לְגִזָּה: וּמָה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא שָׁוְה תְּמִים שֶׁל צֹאן לְבַעַל מוּם שֶׁל צֹאן, לֵיאָכֵל עִמּוֹ בַּגְּבוּלִים – שָׁוְה לוֹ בְּגִזָּה, מָקוֹם שֶׁשָּׁוְה בַּעַל מוּם שֶׁל בָּקָר לְבַעַל מוּם שֶׁל צֹאן, לֵיאָכֵל עִמּוֹ בַּגְּבוּלִים – אֵינוֹ דִין שֶׁיִּשְׁוֶה לוֹ בְּגִזָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ**.

פסקה קכה

(דברים טו כ) **לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְשָׁנָה**, מְלַמֵּד שֶׁהַבְּכוֹר נֶאֱכָל לִשְׁנֵי יָמִים: יוֹם אֶחָד לְשָׁנָה זוֹ וְיוֹם אֶחָד לַשָּׁנָה הַבָּאָה.

פסקה קכו

(דברים טו כא) **וְכִי יִהְיֶה בוֹ מוּם**, אֵין לִי אֶלָּא שֶׁנּוֹלַד תָּמִים וְנַעֲשָׂה בַּעַל מוּם, נוֹלַד בַּעַל מוּם מִמְּעֵי אִמּוֹ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כֹּל מוּם רָע**. מִנַּיִן לְבַעַל גָּרָב וּבַעַל יַבֶּלֶת וּבַעַל חֲזָזִית, וְזֶקֶן וְחוֹלֶה וּמְזוֹהָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מוּם, כֹּל מוּם רָע לֹא תִזְבָּחֶנּוּ לַה' אֱלֹהֶיךָ**. יָכוֹל לֹא יִשְׁחֲטֶנּוּ עֲלֵיהֶם בַּמִּקְדָּשׁ, אֲבָל יִשְׁחֲטֶנּוּ עֲלֵיהֶם בַּגְּבוּלִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **פִּסֵּחַ אוֹ עִוֵּר**; פִּסֵּחַ וְעִוֵּר בְּכָלָל הָיוּ, וְלָמָּה יָצְאוּ? לְהַקִּישׁ אֲלֵיהֶם – מַה פִּסֵּחַ וְעִוֵּר מְיֻחָדִים – מוּם שֶׁבַּגָּלוּי וְאֵינוֹ חוֹזֵר, אַף אֵין לִי אֶלָּא מוּם שֶׁבַּגָּלוּי וְאֵינוֹ חוֹזֵר.

(דברים טו כג) **רַק אֶת דָּמוֹ לֹא תֹאכֵל**, שְׁתִיָּה בִּכְלַל אֲכִילָה.

רַק – זוֹ הַתְּרֵית עֵדִים;

רַק – לִתֵּן שִׁיעוּר כַּזַּיִת שֶׁאָמְרָה תוֹרָה.

עַל הָאָרֶץ – וְלֹא עַל הָעוּקָא, וְלֹא עַל הַגֶּמָא, לֹא עַל הַמַּיִם וְהַנְּהָרוֹת הַמְהַלְכִים, אֶלָּא נִכְנָס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ וְשׁוֹחֵט חוּץ לַגֶּמָא, וְהַדָּם שׁוֹתֵת וְיוֹרֵד לְתוֹךְ הַגֶּמָא שֶׁלֹּא יְטַנֵּף אֶת כָּל הַבַּיִת. וּבַשּׁוּק לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן, שֶׁלֹּא יְחַקֶּה אֶת הַמִּינִים.

תִּשְׁפְּכֶנּוּ – אֵין שְׁפִיכָה אֶלָּא מִן הַצַּוָּאר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: **עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם**, מַה מַּיִם מַכְשִׁירִים אֶת הַזְּרָעִים – אַף דָּם שְׁחִיטָה מַכְשִׁיר אֶת הַזְּרָעִים. אוֹ דָם נְחִירָה, דַּם עָקוּר, דַּם קְלוּחַ, דַּם הַקָּזָה, הַטְּחוֹל הַשָּׁלִיל וְהַתַּמְצִית, הַכָּבֵד הַלֵּב וְהַמֵּיתָה בְּמַשְׁמָע? תַּלְמוּד לוֹמַר: **תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם**, מִי שֶׁנִּשְׁפָּךְ כַּמַּיִם הוּא שֶׁמַּכְשִׁיר, יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁאֵינָם מַכְשִׁירִים.

פסקה קכז

(דברים טז א) **שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב**, שְׁמוֹר אֶת הַחֹדֶשׁ סְמוּךְ לְאָבִיב, מִפְּנֵי אָבִיב שֶׁיִּהֵא בְּזְמַנּוֹ.
יָכוֹל אִם הָיְתָה שָׁנָה חֲסֵרָה אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם אוֹ חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם, אַתָּה נוֹתֵן לָהּ אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם אוֹ חֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **חֹדֶשׁ** – לֹא פָּחוֹת וְלֹא יָתֵר.
יָכוֹל אִם הָיְתָה שָׁנָה חֲסֵרָה אַרְבָּעִים יוֹם אוֹ חֲמִשִּׁים יוֹם, אַתָּה נוֹתֵן לָהּ אַרְבָּעִים יוֹם אוֹ חֲמִשִּׁים יוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **חֹדֶשׁ** – לֹא פָּחוֹת וְלֹא יָתֵר.
שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת מַזְכִּיר פָּרָשַׁת מוֹעֲדוֹת: בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים מִפְּנֵי סִדְרָן,
בְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים מִפְּנֵי קָרְבָּן,
בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה מִפְּנֵי הָעִבּוּר.
לְלַמֶּדְךָ שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה פָּרָשַׁת מוֹעֲדוֹת וַאֲמָרָהּ לְיִשְׂרָאֵל, וְחָזַר וּשְׁנָאָהּ לָהֶם בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה.
דָּבָר אַחֵר: אָמַר לָהֶם הִלְכוֹת הַפֶּסַח בַּפֶּסַח, הִלְכוֹת עֲצֶרֶת בַּעֲצֶרֶת, הִלְכוֹת חַג בֶּחָג. מִכָּן אָמְרוּ: מֹשֶׁה הִזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת שׁוֹנִים בָּעִנְיָן וְדוֹרְשִׁים בּוֹ.

פסקה קכח

(דברים טז א) **וְעָשִׂיתָ פֶּסַח**, שֶׁתְּהֵא עֲשִׂיָּתוֹ לְשֵׁם פֶּסַח; שֶׁאִם שְׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ – פָּסוּל.
אֵין לִי אֶלָּא שְׁחִיטָתוֹ; מִנַּיִן לְרַבּוֹת קִבּוּל דָּמוֹ וּזְרִיקַת דָּמוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְעָשִׂיתָ**. יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה צְלִיָּתוֹ וַהֲדָחַת קְרָבָיו? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים טז ב): "וְזָבַחְתָּ". זְבִיחָה בְּכָלְלָה הָיְתָה, וְלָמָּה יָצְאָה? לְהַקִּישׁ אֵלֶיהָ: מָה זְבִיחָה מְיֻחֶדֶת, שֶׁהִיא לְשֵׁם עֲבוֹדָה – יָצְאוּ אֵלּוּ, שֶׁאֵינָן לְשֵׁם עֲבוֹדָה.
לַה' אֱלֹהֶיךָ – לַשֵּׁם הַמְיֻחָד.
כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב – חֹדֶשׁ שֶׁהוּא כָּשֵׁר: לֹא חַם וְלֹא צוֹנֵן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים סח ז): "אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת".
הוֹצִיאֲךָ אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה, וְכִי בַלַּיְלָה יָצְאוּ? וַהֲלֹא לֹא יָצְאוּ אֶלָּא בַּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לג ג): "מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח"! אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁנִּגְאֲלוּ בַּלַּיְלָה.

פסקה קכט

(דברים טז ב) **וְזָבַחְתָּ פֶּסַח** – שֶׁתְּהֵא שְׁחִיטָתוֹ לְשֵׁם פֶּסַח, שֶׁאִם שְׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ – פָּסוּל.

אֵין לִי אֶלָּא שְׁחִיטָתוֹ, מְנַיִן לְרַבּוֹת קִבּוּל דָּמוֹ וּזְרִיקַת דָּמוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים טז א): "וְעָשִׂיתָ".

יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אֶת הֶקְטֵר חֲלָבָיו? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְזָבַחְתָּ**.

זְבִיחָה בִּכְלָל הָיְתָה, וְלָמָּה יָצְאָה? לְהַקִּישׁ אֵלֶיהָ: מַה זְבִיחָה מְיֻחֶדֶת, שֶׁמְּעַכֶּבֶת אֶת הַכַּפָּרָה – אַף כָּל שֶׁמְּעַכֵּב אֶת הַכַּפָּרָה; יָצְאָה הַקְטָרָה שֶׁאֵינָהּ מְעַכֶּבֶת אֶת הַכַּפָּרָה.

לַה' אֱלֹהֶיךָ – לַשֵּׁם הַמְיֻחָד.

צֹאן וּבָקָר, וַהֲלֹא אֵין פֶּסַח בָּא אֶלָּא מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים! אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **צֹאן וּבָקָר**? צֹאן לַפֶּסַח וּבָקָר לַחֲגִיגָה. דָּבָר אַחֵר: לְהַקִּישׁ כָּל הַבָּא מִן הַצֹּאן וּמִן הַבָּקָר לַפֶּסַח: מַה פֶּסַח שֶׁהוּא בָּא חוֹבָה, אֵינוֹ בָּא אֶלָּא מִן הַחֻלִּין – כָּךְ כָּל דָּבָר שֶׁהוּא בָּא חוֹבָה אֵינוֹ בָּא אֶלָּא מִן הַחֻלִּין.

בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם – זוֹ שִׁילֹה וּבֵית עוֹלָמִים.

פסקה קל

(דברים טז ג) **לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ**, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְנַיִן לְאוֹכֵל חָמֵץ מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה, שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ**.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: יָכוֹל כֵּן הוּא הַדָּבָר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ**, **שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת** – אֶת שֶׁהוּא בְּקוּם אֱכֹל מַצָּה – הֲרֵי הוּא בְּבַל תֹּאכַל חָמֵץ, אֶת שֶׁאֵינוֹ בְּקוּם אֱכֹל מַצָּה – אֵינוֹ בְּבַל תֹּאכַל חָמֵץ.

לֶחֶם עֹנִי, פֵּרֵט לְחָלוּט וְלַאֲשִׁישָׁה.

יָכוֹל לֹא יְהֵא אָדָם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּפַת הַדְּרָאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מַצּוֹת**, אֲפִלּוּ כְּמַצָּה שֶׁל שְׁלֹמֹה. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **לֶחֶם עֹנִי**? פֵּרֵט לְחָלוּט וַאֲשִׁישָׁה.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לָמָּה נִקְרָא **לֶחֶם עֹנִי**? אֶלָּא עַל שֵׁם עִנּוּי שֶׁנִּתְעַנּוּ בְּמִצְרַיִם.

כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, יָכוֹל חִפָּזוֹן לְיִשְׂרָאֵל וּלְמִצְרַיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות יא ז): "וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ". אֱמֹר מֵעַתָּה: לְמִצְרַיִם הָיָה חִפָּזוֹן, וְלֹא הָיָה חִפָּזוֹן לְיִשְׂרָאֵל.

לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, זוֹ הִיא שֶׁאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הֲרֵינִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה, וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא, שֶׁנֶּאֱמַר: **לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ**, **יְמֵי חַיֶּיךָ** – הַיָּמִים, **כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ** – הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: **יְמֵי חַיֶּיךָ** – הָעוֹלָם הַזֶּה, **כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ** – לְהָבִיא אֶת יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ.

פסקה קלא

(דברים טז ד) **לֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר**, רוֹאֶה אַתָּה לַאֲחֵרִים; **לֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר**, רוֹאֶה אַתָּה לַגָּבוֹהַּ; **לֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר**, רוֹאֶה אַתָּה בַּפְּלַטְיָא.

לֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר, בַּטֵּל בְּלִבְּךָ! מִכָּאן אָמְרוּ (פסחים ג ז): הַהוֹלֵךְ לִשְׁחוֹט אֶת פִּסְחוֹ וְלָמוּל אֶת בְּנוֹ, וְנִזְכַּר שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָמֵץ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ – אִם יָכוֹל לַחֲזוֹר וּלְבַעֵר וְלַחֲזוֹר לְמִצְוָתוֹ – יַחֲזוֹר; וְאִם לָאו – יְבַטֵּל בְּלִבּוֹ.

(שמות יג ז) "לֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר" – זֶהוּ חִלּוּק שֶׁבֵּין בֵּית שַׁמַּאי לְבֵית הִלֵּל (ביצה פ"א מ"א) שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: שְׂאוֹר כַּזַּיִת וְחָמֵץ כַּכּוֹתֶבֶת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: זֶה וָזֶה כַּזַּיִת.

וְלֹא יָלִין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב, אֵיזוֹ זְבִיחָה אַתָּה זוֹבֵחַ עַל מְנָת לֶאֱכוֹל לָעֶרֶב? הֱוֵי אוֹמֵר זֶה הַפֶּסַח.

בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר, לְבָקְרוֹ שֶׁל שְׁלִישִׁי אוֹ יָכוֹל לְבָקְרוֹ שֶׁל שֵׁנִי? תַּלְמוּד לוֹמַר: "נֶדֶר", (ויקרא ז טז) "אִם נֶדֶר"; "נְדָבָה", (ויקרא ז טז) "אוֹ נְדָבָה", לְרַבּוֹת חֲגִיגָה הַבָּאָה עִם הַפֶּסַח, שֶׁתֵּאָכֵל לִשְׁנֵי יָמִים. הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם **לַבֹּקֶר**? לְבָקְרוֹ שֶׁל שְׁלִישִׁי.

פסקה קלב

(דברים טז ה) **לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת הַפֶּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ**, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִנַּיִן לַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח עַל הַיָּחִיד, שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת הַפֶּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ**.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: פְּעָמִים שֶׁהוּא אֶחָד וְשׁוֹחֲטִים אוֹתוֹ עָלָיו, פְּעָמִים שֶׁהֵם עֲשָׂרָה וְאֵין שׁוֹחֲטִים אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם. הָא כֵּיצַד? אֶחָד וְיָכוֹל לְאָכְלוֹ – שׁוֹחֲטִים אוֹתוֹ עָלָיו; עֲשָׂרָה וְאֵין יְכוֹלִים לְאָכְלוֹ – אֵין שׁוֹחֲטִים אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם, שֶׁלֹּא יָבִיאוּ אֶת הַפֶּסַח לִידֵי פְּסוּל.

רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן מַתְיָה אוֹמֵר: לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהַצִּבּוּר עוֹשִׂים פֶּסַח בְּטֻמְאָה בִּזְמַן שֶׁרֻבָּם טְמֵאִים, יָכוֹל יְהֵא יָחִיד מַכְרִיעַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת הַפֶּסַח בְּאַחַד**.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח עַל הַיָּחִיד בְּבָמַת יָחִיד בִּשְׁעַת אִסּוּר הַבָּמָה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. יָכוֹל אַף בִּשְׁעַת הֶתֵּר הַבָּמָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ**, בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְכֻנָּסִים בְּמָקוֹם אֶחָד בִּשְׁעַת אִסּוּר הַבָּמָה, וְלֹא בִּשְׁעַת הֶתֵּר הַבָּמָה.

פסקה קלג

(דברים טז ו) **כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ**, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: **בָּעֶרֶב** אַתָּה זוֹבֵחַ, **כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ** אַתָּה אוֹכֵל, **מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרַיִם** אַתָּה שׁוֹרֵף.

רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: **בָּעֶרֶב** אַתָּה זוֹבֵחַ, **כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ** אַתָּה אוֹכֵל; עַד מָתַי? עַד **מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרַיִם**. דָּבָר אַחֵר: **מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרַיִם** לִשְׁחִיטָתוֹ, **כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ** לִצְלִיָּתוֹ, **בָּעֶרֶב** לַאֲכִילָתוֹ.

פסקה קלד

(דברים טז ז) **וּבִשַּׁלְתָּ וְאָכַלְתָּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ**, מְלַמֵּד שֶׁמַּחֲזִיר [אֶת הַשָּׁלֵם, וְאֵינוֹ מַחֲזִיר] אֶת הַחֲתִיכוֹת וְאֶת הָאֲבָרִים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: בְּשַׁבָּת בֵּין כְּךָ וּבֵין כְּךָ אָסוּר, בְּיוֹם טוֹב בֵּין כְּךָ וּבֵין כְּךָ מֻתָּר.

וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאָהָלֶיךָ, מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנִים לִינָה.

אֵין לִי אֶלָּא אֵלּוּ בִּלְבַד, מְנַיִן לְרִבּוֹת עוֹפוֹת וּמְנָחוֹת, יַיִן וּלְבוֹנָה וְעֵצִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּפָנִיתָ** – כָּל פּוֹנוֹת שֶׁאַתָּה פּוֹנֶה מִן הַבֹּקֶר וְאֵילָךְ.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: יָכוֹל יְהֵא פֶּסַח קָטָן טָעוּן לִינָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאָהָלֶיךָ**. **שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת**, אֶת שֶׁטָּעוּן שִׁשָּׁה טָעוּן לִינָה; יָצָא פֶּסַח קָטָן שֶׁאֵינוֹ טָעוּן אֶלָּא יוֹם אֶחָד. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הֲרֵי הוּא כָּעֵצִים וְכַלְּבוֹנָה, שֶׁטְּעוּנִים לִינָה.

(דברים טז ח) **שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת**, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר **שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת** וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (שמות יב טו) "שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ" – מַצָּה נֶאֱכֶלֶת כָּל שִׁבְעָה: אוֹכְלָהּ שִׁשָּׁה מִן הֶחָדָשׁ – וּבַשְּׁבִיעִי מִן הַיָּשָׁן.

פסקה קלה

וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹהֶיךָ, רַבִּי אוֹמֵר: יָכוֹל יְהֵא אָדָם עָצוּר בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר (במדבר כט לה): "לָכֶם". יָכוֹל יְהֵא אָדָם אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹהֶיךָ**. הָא כֵּיצַד? תֵּן חֵלֶק לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְתֵן חֵלֶק לַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה.

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: לְפִי שֶׁלֹּא לִמַּדְנוּ שִׁימֵי מוֹעֵד אֲסוּרִים בִּמְלָאכָה, מְנַיִן לִימֵי מוֹעֵד שֶׁאֲסוּרִים בִּמְלָאכָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת**, מַה שְּׁבִיעִי עָצוּר – אַף שִׁשֵּׁי עָצוּר.

אוֹ מָה שְׁבִיעֵי עָצוּר מִכָּל מְלָאכָה, אַף שִׁשִּׁי עָצוּר מִכָּל מְלָאכָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹהֶיךָ", שְׁבִיעִי עָצוּר מִכָּל מְלָאכָה, וְאֵין שִׁשִּׁי עָצוּר מִכָּל מְלָאכָה. הָא לֹא מְסָרוֹ הַכָּתוּב אֶלָּא לַחֲכָמִים, לוֹמַר אֵיזֶה יוֹם אָסוּר וְאֵיזֶה יוֹם מֻתָּר, אֵיזוֹ מְלָאכָה אֲסוּרָה וְאֵיזוֹ מְלָאכָה מֻתֶּרֶת.

פסקה קלו

(דברים טז ט) **שִׁבְעָה שָׁבֻעוֹת תִּסְפָּר לָךְ** – בְּבֵית דִּין. מִנַּיִן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כג טו): "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת" – כָּל אֶחָד וְאֶחָד.

מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה, מִשֶּׁתַּתְחִיל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה,

שֶׁיְּהֵא הַכֹּל בַּקָּמָה, שֶׁיְּהֵא תְּחִלָּה לְכָל הַנִּקְצָרִים; שֶׁלֹּא תְּהֵא קְצִירָתוֹ אֶלָּא בְּחֶרְמֵשׁ.

יָכוֹל יִקָּצוֹר וְיָבִיא, וְיִסְפּוֹר כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה תָּחֵל לִסְפֹּר**.

יָכוֹל יִקָּצוֹר וְיִסְפּוֹר, וְיָבִיא כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כג טו): "מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם תִּסְפְּרוּ".

יָכוֹל יִקָּצוֹר בַּיּוֹם וְיִסְפּוֹר בַּיּוֹם וְיָבִיא בַּיּוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כג טו): "שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימוֹת תִּהְיֶינָה". אֵימָתַי הֵן תְּמִימוֹת? מִשֶּׁאַתָּה מַתְחִיל מִבָּעֶרֶב.

יָכוֹל יִקָּצוֹר בַּלַּיְלָה וְיִסְפּוֹר בַּלַּיְלָה וְיָבִיא בַּלַּיְלָה? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כג טו): "מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם תִּסְפְּרוּ", אֵין הֲבָאָה אֶלָּא בַּיּוֹם.

הָא כֵּיצַד? קְצִירָה וּסְפִירָה בַּלַּיְלָה, וַהֲבָאָה בַּיּוֹם.

פסקה קלז

(דברים טז י) **וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ**, מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג טז) "וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ" יָכוֹל אִם יֵשׁ לְךָ קָצִיר אַתָּה עוֹשֶׂה יוֹם טוֹב, וְאִם לָאו אֵי אַתָּה עוֹשֶׂה יוֹם טוֹב? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ**, בֵּין שֶׁיֵּשׁ לְךָ קָצִיר וּבֵין שֶׁאֵין לְךָ קָצִיר אַתָּה עוֹשֶׂה יוֹם טוֹב.

מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן, מְלַמֵּד שֶׁאָדָם מֵבִיא חוֹבָתוֹ מִן הַחֻלִּין.

מִנַּיִן שֶׁאִם רָצָה לְהָבִיא מִמַּעֲשֵׂר יָבִיא? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ**.

פסקה קלח

(דברים טז יא) **וְשָׂמַחְתָּ**, נֶאֱמְרָה כָּאן שִׂמְחָה וְנֶאֱמְרָה לְהַלָּן (דברים כז ז) שִׂמְחָה. מָה שִׂמְחָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן – שְׁלָמִים, אַף שִׂמְחָה הָאֲמוּרָה כָּאן – שְׁלָמִים.

אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְהַגֵּר, חָבִיב חָבִיב קוֹדֵם.

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ מִצְווֹת נוֹהֲגוֹת בָּרֶגֶל, וְאֵלּוּ הֵן: חֲגִיגָה, רְאִיָּה, וְשִׂמְחָה.
יֵשׁ בָּרְאִיָּה שֶׁאֵין בִּשְׂתֵּיהֶן, בַּחֲגִיגָה שֶׁאֵין בִּשְׂתֵּיהֶן, בַּשִּׂמְחָה שֶׁאֵין בִּשְׂתֵּיהֶן.
רְאִיָּה – כֻּלָּהּ לַגְּבוֹהַּ, שֶׁאֵין בִּשְׂתֵּיהֶן.
חֲגִיגָה – נוֹהֶגֶת לִפְנֵי הַדָּבָר וּלְאַחַר הַדָּבָר, שֶׁאֵין בִּשְׂתֵּיהֶן.
שִׂמְחָה – נוֹהֶגֶת בָּאֲנָשִׁים וּבַנָּשִׁים, שֶׁאֵין בִּשְׂתֵּיהֶן.
הָא, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּזוֹ מַה שֶּׁאֵין בָּזוֹ, וְיֵשׁ בָּזוֹ מַה שֶּׁאֵין בָּזוֹ – צָרַךְ הַכָּתוּב לוֹמַר אֶת כֻּלָּן.

פסקה קלט

(דברים טז יב) **וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ** [**אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה**], מְלַמֵּד שֶׁכָּל שֶׁנּוֹהֲגִים בַּעֲצֶרֶת נוֹהֲגִים בְּפֶסַח וְחַג, אוֹ אַף כָּל שֶׁנּוֹהֲגִים בְּפֶסַח וְחַג יְהוּ נוֹהֲגִים בַּעֲצֶרֶת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֵלֶּה** – אֵלֶּה נוֹהֲגִים בַּעֲצֶרֶת, וְאֵין סֻכָּה וְלוּלָב וְשִׁבְעָה וּמַצָּה נוֹהֲגִים בַּעֲצֶרֶת.

פסקה קמ

(דברים טז יג) **חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים** – לַהֲדְיוֹט, מִנַּיִן אַף לַגָּבוֹהַּ? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כג לד): "חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַה'".
אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **תַּעֲשֶׂה לְךָ**? כָּל זְמַן שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה סֻכָּה – מַעֲלֶה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִלּוּ לַגָּבוֹהַּ אַתָּה עוֹשֶׂה.
תַּעֲשֶׂה לְךָ – פְּרֹט לְסֻכָּה יְשָׁנָה. מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר (סוכה פ"א מ"ד): הִדְלָה עָלֶיהָ אֶת הַגֶּפֶן וְאֶת הַדַּלַּעַת וְאֶת הַקִּיסוֹס, וְסִיכֵּךְ עַל גַּבָּן – פְּסוּלָה.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כְּשֵׁם שֶׁאֵין אָדָם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג בְּלוּלָבוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, כָּךְ אֵין אָדָם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג בְּסֻכָּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר **תַּעֲשֶׂה לְךָ**. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּלוּלָבוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ אֵינוֹ יוֹצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג מ): "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם" – לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, יוֹצֵא בְּסֻכָּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג מב): "כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכֹּת" – כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בְּסֻכָּה אַחַת.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: פֶּסַח וְחַג, שֶׁאֵין עוֹנוֹת מְלָאכָה – עֲשֵׂה זֶה שִׁבְעָה וְזֶה שִׁמוֹנָה. עֲצֶרֶת, שֶׁהִיא עוֹנַת מְלָאכָה – אֵינהּ אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבַד; מְלַמֵּד שֶׁחָסַךְ הַכָּתוּב לְיִשְׂרָאֵל.
בְּאַסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ, מַה גֹּרֶן וְיֶקֶב מְיֻחָדִים, שֶׁהֵם גְּדֵלִים עַל מֵי שָׁנָה שֶׁעָבְרָה – יָצְאוּ יְרָקוֹת, שֶׁאֵין גְּדֵלִים עַל מֵי שָׁנָה שֶׁעָבְרָה, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי.
רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: מַה גֹּרֶן וְיֶקֶב מְיֻחָדִים, שֶׁאֵין גְּדֵלִים עַל כָּל מַיִם, לְפִיכָךְ מִתְעַשְּׂרִים לַשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה, יָצְאוּ יְרָקוֹת, שֶׁהֵם גְּדֵלִים עַל כָּל מַיִם, לְפִיכָךְ מִתְעַשְּׂרִים לַשָּׁנָה הַבָּאָה.

פסקה קמא

(דברים טז יד) **וְשָׂמַחְתָּ**, בְּכָל מִינֵי שִׂמְחוֹת.
יָכוֹל אַף בְּעוֹפוֹת וּבִמְנָחוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בְּחַגֶּךָ** – בְּמַה שֶׁחֲגִיגָה בָּאָה מֵהֶם, יָצְאוּ עוֹפוֹת וּמְנָחוֹת שֶׁאֵין חֲגִיגָה בָּאָה מֵהֶם.
אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ – חָבִיב חָבִיב קוֹדֵם.

פסקה קמב

(דברים טז טו) **שִׁבְעַת יָמִים תָּחֹג לַה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'**, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ויקרא כג לד) "חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַה'"? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **שִׁבְעַת יָמִים**? מְלַמֵּד שֶׁכָּל הָרֶגֶל תַּשְׁלוּמִים לָרִאשׁוֹן.
[יָכוֹל יִטָּעוֹן חֲגִיגָה כָּל שִׁבְעָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: (ויקרא כג מא) "אוֹתוֹ",] אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **שִׁבְעַת יָמִים**? תַּשְׁלוּמִים כָּל שִׁבְעָה.
כִּי יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, יָכוֹל בּוֹ בַּמִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בְּכָל תְּבוּאָתְךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ**.
וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ, לְרַבּוֹת לֵילֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן לְשִׂמְחָה.
יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה לֵילֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן לְשִׂמְחָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אַךְ**.
מִכָּן אָמְרוּ: (חגיגה א, ד) יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִים יְדֵי חוֹבָתָם בְּנְדָרִים וּבִנְדָבוֹת. יָכוֹל אַף בְּעוֹפוֹת וּבִמְנָחוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אַךְ**.

פסקה קמג

(דברים טז טז) **שָׁלֹשׁ פְּעָמִים**, אֵין פְּעָמִים אֶלָּא זְמַנִּים. [דָּבָר אַחֵר: אֵין פְּעָמִים אֶלָּא רְגָלִים,] וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה כו ו): "תִּרְמְסֶנָּה רָגֶל רַגְלֵי עָנִי פַּעֲמֵי דַלִּים".
יֵרָאֶה – כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא לִרְאוֹת כָּךְ בָּא לֵרָאוֹת.
זְכוּרְךָ – לְהוֹצִיא אֶת הַנָּשִׁים.
כָּל זְכוּרְךָ – לְהָבִיא אֶת הַקְּטַנִּים.
מִכָּן אָמְרוּ (חגיגה פ"א מ"א): אִי זֶהוּ קָטָן? כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִרְכּוֹב עַל כְּתֵפּוֹ שֶׁל אָבִיו לַעֲלוֹת מִירוּשָׁלַם לְהַר הַבַּיִת, דִּבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, שֶׁנֶּאֱמַר: "זְכוּרְךָ". וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱחוֹז בְּיָדוֹ שֶׁל אָבִיו לַעֲלוֹת מִירוּשָׁלַם לְהַר הַבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יד): "שָׁלֹשׁ רְגָלִים".
אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, אִם עוֹשֶׂה אַתָּה כָּל הָאָמוּר בָּעִנְיָן – פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְאֵינִי עוֹסֵק אֶלָּא בְּךָ.

בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֵין תַּלְמוּד לוֹמַר **בְּחַג הַסֻּכּוֹת** שֶׁבּוֹ דִּבֶּר הַכָּתוּב. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **בְּחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת**? מְלַמֵּד שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר מִשֵּׁם בַּל תְּאַחֵר עַד שֶׁיַּעַבְרוּ רִגְלֵי שָׁנָה כֻּלָּהּ.

וְלֹא יֵרָאֶה אֶת פְּנֵי ה' רֵיקָם, מִן הַצְּדָקָה; וַחֲכָמִים נָתְנוּ שִׁעוּר: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים הָרְאִיָּה שְׁתֵּי כֶסֶף וְשִׂמְחָה מָעָה כֶסֶף, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים הָרְאִיָּה מָעָה כֶסֶף וְשִׂמְחָה שְׁתֵּי כֶסֶף.

(דברים טז יז) **אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ**, מִכָּן אָמְרוּ (חגיגה פ"א מ"ה): מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹכְלִים מְרֻבִּים וּנְכָסִים מוּעָטִים – מֵבִיא שְׁלָמִים מְרֻבִּים וְעוֹלוֹת מוּעָטוֹת, אוֹכְלִים מוּעָטִים וּנְכָסִים מְרֻבִּים – מֵבִיא עוֹלוֹת מְרֻבּוֹת וּשְׁלָמִים מוּעָטִים. זֶה וָזֶה מוּעָט – עַל זֶה אָמְרוּ מָעָה כֶסֶף וּשְׁתֵּי כֶסֶף, זֶה וָזֶה מְרֻבֶּה – עַל זֶה נֶאֱמַר **אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ, כִּבְרִכַּת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ**.

פסקה קמד

(דברים טז יח) **שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים**, מִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּים בֵּית דִּין לְכָל יִשְׂרָאֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: **שֹׁפְטִים**... **תִּתֶּן לָךְ**. וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּים שׁוֹטְרִים לְכָל יִשְׂרָאֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: **שֹׁטְרִים תִּתֶּן לָךְ**. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּים אֶחָד עַל גַּבֵּי כֻּלָּם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **תִּתֶּן לָךְ**, וְאוֹמֵר (דברי הימים ב יט יא): "וְשֹׁטְרִים הַלְוִיִּם לְפָנֵיכֶם".

וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּים בֵּית דִּין לְכָל עִיר וָעִיר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **שֹׁפְטִים**... **בְּכָל שְׁעָרֶיךָ**, וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּים שׁוֹטְרִים לְכָל עִיר וָעִיר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְשֹׁטְרִים**... **בְּכָל שְׁעָרֶיךָ**.

וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּים בֵּית דִּין לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְשֹׁפְטִים**... **לִשְׁבָטֶיךָ**. וּמִנַּיִן שֶׁמְּמַנִּים שׁוֹטְרִים לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְשֹׁטְרִים**... **לִשְׁבָטֶיךָ**. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: **לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ** – מִצְוָה עַל כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט לְהָיוֹת דָּן אֶת שִׁבְטוֹ.

בְּכָל שְׁעָרֶיךָ, בָּא לְהַקִּישׁ סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה לְסַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, מָה גְּדוֹלָה דָּנָה וְהוֹרֶגֶת אַף קְטַנָּה דָּנָה וְהוֹרֶגֶת.

וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם – בְּעַל כָּרְחָם.

מִשְׁפַּט צֶדֶק, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (דברים טז יט) "לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט"! מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **מִשְׁפַּט צֶדֶק**? – זֶה מִנּוּי הַדַּיָּנִים.

(דברים טז יט) **לֹא תַכִּיר פָּנִים**, שֶׁלֹּא תֹּאמַר אִישׁ פְּלוֹנִי עָנִי, אִישׁ פְּלוֹנִי עָשִׁיר.

וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד – אֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְזַכּוֹת אֶת הַחַיָּב וּלְחַיֵּב אֶת הַזַּכַּי, אֶלָּא אֲפִלּוּ לְזַכּוֹת אֶת הַזַּכַּי וּלְחַיֵּב אֶת הַחַיָּב! **כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים** – וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר עֵינֵי טְפֹשִׁים. **וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִם** – וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר דִּבְרֵי רְשָׁעִים. דָּבָר אַחֵר: **כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים**, אוֹמְרִים עַל טָמֵא טָהוֹר וְעַל טָהוֹר טָמֵא, **וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִם**, אוֹמְרִים עַל אָסוּר מֻתָּר

וְעַל מֻתָּר אָסוּר. דָּבָר אַחֵר: **כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים** אֵין יוֹצֵא יְדֵי עוֹלָמוֹ עַד שֶׁיּוֹרֶה צֶדֶק בְּהוֹרָאָתוֹ.

וְיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים, אֵין יוֹצֵא יְדֵי עוֹלָמוֹ עַד שֶׁיּוֹדֵעַ מַה שֶּׁמְּדַבֵּר. דָּבָר אַחֵר: **לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט** – בְּמָמוֹן, **לֹא תַכִּיר פָּנִים** – בַּדִּין. דָּבָר אַחֵר: **לֹא תַכִּיר פָּנִים** – בְּכָבוֹד, שֶׁלֹּא תוֹשִׁיב הָרָאוּי לְמַטָּה לְמַעְלָה הָרָאוּי לְמַעְלָה לְמַטָּה.

(דברים טז כ) **צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף**, מִנַּיִן יָצָא מְבֵית דִּין זַכַּי אֵין מַחֲזִירִים אוֹתוֹ לְחוֹבָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף**.

יָצָא חַיָּב מִנַּיִן שֶׁמַּחֲזִירִים אוֹתוֹ לִזְכוּת? שֶׁנֶּאֱמַר: **צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף**.

דָּבָר אַחֵר: **צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף**, רִדְפוּ אַחַר בֵּית דִּין שֶׁדִּינוֹ יָפֶה, אַחַר בֵּית דִּינוֹ שֶׁל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּי וְאַחַר בֵּית דִּינוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר.

לְמַעַן תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ, מְלַמֵּד שֶׁמְּמַנּוּי הַדַּיָּנִים כְּדַי הוּא לְהַחֲיוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, וּלְהוֹשִׁיבָם עַל אַדְמָתָם, וְשֶׁלֹּא לְהַפִּילָם בַּחֶרֶב.

פסקה קמה

(דברים טז כא) **לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ**, מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַנּוֹטֵעַ אֲשֵׁרָה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. וּמִנַּיִן לַנּוֹטֵעַ אִילָן בְּהַר הַבַּיִת שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ**.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁאֵין עוֹשִׂים אַכְסַדְרָה בָּעֲזָרָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ**, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: **אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לְךָ** – לְרַבּוֹת בָּמָה.

לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה, אָמְרָה תוֹרָה (דברים יב ג): "וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ" – קַל וָחוֹמֶר שֶׁלֹּא יִטַּע! וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יְקִימֶנּוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תִטַּע לְךָ** – מִכָּל מָקוֹם.

דָּבָר אַחֵר: אֲפִלּוּ בַּיִת, אֲפִלּוּ

פסקה קמו

(דברים טז כב) **וְלֹא תָקִים לְךָ מַצֵּבָה**, אֵין לִי אֶלָּא מַצֵּבָה. עֲבוֹדָה זָרָה מִנַּיִן? וְדִין הוּא: וּמָה מַצֵּבָה, שֶׁאָהוּבָה לָאָבוֹת – שְׂנוּאָה לַבָּנִים, עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁשְּׂנוּאָה לָאָבוֹת – דִּין הוּא שֶׁתְּהֵא שְׂנוּאָה לַבָּנִים!

פסקה קמז

(דברים יז א) **לֹא תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה**, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: יָכוֹל הַשּׁוֹחֵט חַטָּאת בַּדָּרוֹם יְהֵא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ**

מוּם – עַל מוּם עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, וְאֵין הַשּׁוֹחֵט חַטָּאת בַּדָּרוֹם עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אַף הַשּׁוֹחֵט חַטָּאת בַּדָּרוֹם עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה.

יָכוֹל הַמַּקְדִּים קָדָשִׁים זֶה לָזֶה, עוֹלָה לְחַטָּאת, פֶּסַח לְתָמִיד, מוּסָפִים לְתָמִידִים – יְהֵא עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יב יז): "לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ"; (דברים טז ה) "לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת הַפֶּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ"; **לֹא תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם** – עַל אֵלּוּ עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, וְאֵין מַקְדִּים קָדָשִׁים זֶה לָזֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה.

אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם, אֵין לִי אֶלָּא שֶׁנּוֹלַד תָּם וְנַעֲשָׂה בַּעַל מוּם, נוֹלַד בַּעַל מוּם מִמְּעֵי אִמּוֹ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כֹּל דָּבָר רָע**.

מִנַּיִן בַּעַל גֶּרֶב, בַּעַל יַבֶּלֶת וּבַעַל חֲזָזִית? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מוּם כֹּל דָּבָר רָע**. מִנַּיִן לְזָקֵן וְחוֹלֶה וּמְזֹהָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **שׁוֹר וָשֶׂה**... **כֹּל דָּבָר רָע**.

מִנַּיִן לְקֳדָשִׁים שֶׁשְּׁחָטָם חוּץ לִזְמַנָּם וְחוּץ לִמְקוֹמָם, שֶׁעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **דָּבָר**, שֶׁתָּלוּי בְּדָבָר.

מִנַּיִן לְרוֹבֵעַ וְנִרְבָּע וּמוּקְצֶה וְנֶעֱבָד? תַּלְמוּד לוֹמַר: **תּוֹעֲבַת ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא**. מִנַּיִן לְאֶתְנָן וּמְחִיר וְכִלְאַיִם וּטְרֵפָה וְיוֹצֵא דֹּפֶן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כִּי תוֹעֲבַת**. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הֵיא תּוֹעֲבָה וְאֵין הַוָּלָד תּוֹעֲבָה.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לְפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּרוֹבֵעַ וְנִרְבָּע שֶׁהֵם פְּסוּלִים בִּבְהֵמָה, יָכוֹל אַף בָּאָדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **הוּא**; בְּזָכָר דִּבַּרְתִּי, וְלֹא דִּבַּרְתִּי בַּזּוֹבֵחַ.

פסקה קמח

(דברים יז ב) **כִּי יִמָּצֵא** – בְּעֵדִים. מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר לְהַלָּן (דברים יט טו) "עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר" זֶה בִּנְיַן אָב, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "יִמָּצֵא" – בִּשְׁנֵי עֵדִים וּבִשְׁלֹשָׁה עֵדִים.

בְּקִרְבְּךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז ה) "וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל שְׁעָרֶיךָ", שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁעַר שֶׁנִּמְצְאוּ בוֹ – וְשֶׁעַר שֶׁנִּדּוֹנוּ בוֹ! תַּלְמוּד לוֹמַר: "שְׁעָרֶיךָ" "שְׁעָרֶיךָ" לִגְזֵרָה שָׁוָה, מַה "שְׁעָרֶיךָ" הָאָמוּר לְהַלָּן – שַׁעַר שֶׁנִּמְצְאוּ בוֹ וְלֹא שַׁעַר שֶׁנִּדּוֹנוּ בוֹ, אַף "שְׁעָרֶיךָ" הָאָמוּר כָּאן – שַׁעַר שֶׁנִּמְצְאוּ בוֹ וְלֹא שַׁעַר שֶׁנִּדּוֹנוּ בוֹ.

לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהַנִּדָּחִים בְּסֵיף, יָכוֹל אַף הַמַּדִּיחִים? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יז ה): "אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ".

לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁאֵין עוֹשִׂים עִיר הַנִּדַּחַת לֹא עַל פִּי אֶחָד וְלֹא עַל פִּי אִשָּׁה, יָכוֹל יְהוּ פְּטוּרִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אִישׁ אוֹ אִשָּׁה**.

אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ, קָרוּי חָמְשָׁה שֵׁמוֹת: חֵרֶם, תּוֹעֵבָה, שָׁנְאוּי, מְשֻׁקָּץ וְעָוֶל, וְהַמָּקוֹם קָרָא לוֹ חָמְשָׁה שֵׁמוֹת: רַע, וּמֵפֵר בְּרִית, מָנָאץ, מַכְעִיס, וּמַמְרֶה, וְגוֹרֵם חָמְשָׁה דְבָרִים: מְטַמֵּא אֶת הָאָרֶץ, וּמְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם, וּמְסַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה, וּמַפְיל אֶת יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב, וּמַגְלֶה אוֹתָם מֵאַרְצָם.

אֵין לִי אֶלָּא זֶה בִּלְבַד, עוֹבֵד מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יז ג): "וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים", מִנַּיִן אַף הַמִּשְׁתַּחֲוֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם וְלַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לַיָּרֵחַ אוֹ לְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי".

(דברים כח יד) **לָעָבְדָם** – לְהָבִיא אֶת הַמְשַׁתֵּף.

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד יט) "אֲשֶׁר חָלַק ה' אֱלֹהֶיךָ אוֹתָם לְכָל הָעַמִּים" יָכוֹל שֶׁחָלְקָם לָאֱמוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כט כה): "אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּם וְלֹא חָלַק לָהֶם".

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֶלְעָזָר בְּנִי אוֹמֵר בּוֹ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים (ירמיה יט ה): "אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי" – בַּתּוֹרָה, "וְלֹא דִבַּרְתִּי" – בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, "וְלֹא עָלְתָה עַל לִבִּי" – שֶׁיַּקְרִיב אָדָם אֶת בְּנוֹ עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ.

אֲחֵרִים אוֹמְרִים: "אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי" – עַל יִפְתָּח, "וְלֹא דִבַּרְתִּי" – עַל מֵישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב, "וְלֹא עָלְתָה עַל לִבִּי" – שֶׁיַּקְרִיב אַבְרָהָם בְּנוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ.

פסקה קמט

(דברים יז ד) **וְהֻגַּד לְךָ וְשָׁמַעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב**, וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (דברים יג טו) "וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב" – הֵיטֵב הֵיטֵב לְגֶזֵרָה שָׁוָה. מְלַמֵּד שֶׁבּוֹדְקִים אוֹתוֹ בְּשִׁבְעָ חֲקִירוֹת.

אֵין לִי אֶלָּא חֲקִירוֹת, בְּדִיקוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר**.

אִם סוֹפְנוּ לְרִבּוֹת בְּדִיקוֹת, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר חֲקִירוֹת? חֲקִירוֹת, אָמַר אֶחָד אֵינִי יוֹדֵעַ – עֲדוּתָם בְּטֵלָה. בְּדִיקוֹת, אָמַר אֶחָד אֵינִי יוֹדֵעַ, וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם אוֹמְרִים אֵין אָנוּ יוֹדְעִים – עֲדוּתָם קַיֶּמֶת. אֶחָד חֲקִירוֹת וְאֶחָד בְּדִיקוֹת, בִּזְמַן שֶׁמַּכְחִישִׁים זֶה אֶת זֶה – עֲדוּתָם בְּטֵלָה.

בְּיִשְׂרָאֵל, אֵין לִי אֶלָּא יִשְׂרָאֵל; גֵּרִים וְנָשִׁים וַעֲבָדִים מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יז ה): "וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא".

(דברים יז ה) **אֶל שְׁעָרֶיךָ**, שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁעַר שֶׁנִּמְצְאוּ בוֹ וְשֶׁעַר שֶׁנִּדּוֹנוּ בוֹ! תַּלְמוּד לוֹמַר: "שְׁעָרֶיךָ" "שְׁעָרֶיךָ" לִגְזֵרָה שָׁוָה; נֶאֱמַר כָּאן שְׁעָרֶיךָ וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים יז ב) שְׁעָרֶיךָ, מַה

שְׁעָרֶיךָ הָאָמוּר לְהַלָּן – שֹׁעַר שֶׁנִּמְצְאוּ בוֹ וְלֹא שֹׁעַר שֶׁנִּדְּוֹנוּ בוֹ, אַף שְׁעָרֶיךָ הָאָמוּר כָּאן – שֹׁעַר שֶׁנִּמְצְאוּ בוֹ וְלֹא שֹׁעַר שֶׁנִּדְּוֹנוּ בוֹ.
הַהוּא וְלֹא אָנוּס, וְלֹא שׁוֹגֵג, וְלֹא מֻטְעֶה;
הַהוּא וְלֹא אָנוּסָה וְלֹא שׁוֹגֶגֶת וְלֹא מוּטְעֵית.
וְסָקַלְתָּם בָּאֲבָנִים, יָכוֹל בַּאֲבָנִים מְרֻבּוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כ כז): "בָּאֶבֶן". אִי בָּאֶבֶן, יָכוֹל בְּאֶבֶן אַחַת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בָּאֲבָנִים**, אֱמֹר מֵעַתָּה: לֹא מֵת בָּרִאשׁוֹנָה – יָמוּת בַּשְּׁנִיָּה.

פסקה קנ

(דברים יז ו) **עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת**, יָכוֹל אֵין לִי אֶלָּא זֶה בִּלְבַד? מִנַּיִן לְרַבּוֹת שְׁאָר הַמּוּמָתִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת.**
מִנַּיִן שֶׁלֹּא יְלַמֵּד עֵד אֶחָד חוֹבָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא יוּמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד**.
וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יְלַמֵּד תַּלְמִיד חוֹבָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא יוּמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד**.

פסקה קנא

(דברים יז ז) **יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ** – מְצָוָה בָּעֵדִים לַהֲמִיתוֹ.
מִנַּיִן לֹא מֵת בְּיַד הָעֵדִים – יָמוּת בְּיַד כָּל אָדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה**.
וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ – בַּעֵר עוֹשֵׂי הָרָעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל!

פסקה קנב

(דברים יז ח) **כִּי יִפָּלֵא** – מְלַמֵּד שֶׁבְּמֻפְלָא הַכָּתוּב מְדַבֵּר.
מִמְּךָ – זוֹ עֵצָה.
דָּבָר – זוֹ הֲלָכָה.
לַמִּשְׁפָּט – זֶה הַדִּין.
בֵּין דָּם לְדָם – בֵּין דָּם נְדָּה לְדַם יוֹלֶדֶת לְדַם זִיבָה.
בֵּין דִּין לְדִין – בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת לְדִינֵי מַכּוֹת.
בֵּין נֶגַע לָנֶגַע – בֵּין נִגְעֵי אָדָם לְנִגְעֵי בְגָדִים לְנִגְעֵי בָתִּים.
דִּבְרֵי – אֵלּוּ עֲרָכִים וַחֲרָמִים וְהֶקְדֵּשׁוֹת.
רִיבוֹת – זוֹ הַשְּׁקִיָּת סוֹטָה וַעֲרִיפַת עֶגְלָה וְטָהֳרַת מְצוֹרָע.
בִּשְׁעָרֶיךָ – זֶה לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה.
וְקַמְתָּ – מִיָּד.
וְקַמְתָּ – בְּבֵית דִּין,

מִכָּן אָמְרוּ (סנהדרין פי"א מ"ב): שְׁלֹשָׁה בָּתֵּי דִינִים הָיוּ שָׁם, אֶחָד עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת, וְאֶחָד עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְאֶחָד בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית.

בָּאִים לָזֶה שֶׁל שַׁעַר הַר הַבַּיִת וְאוֹמֵר: "כָּךְ דָּרַשְׁתִּי וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי, כָּךְ לִמַּדְתִּי וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵרַי". אִם שָׁמְעוּ, אָמְרוּ לָהֶם, וְאִם לָאו – בָּאִים לָזֶה שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה וְאוֹמֵר: "כָּךְ דָּרַשְׁתִּי וְכָךְ דָּרְשׁוּ חֲבֵרַי, כָּךְ לִמַּדְתִּי וְכָךְ לִמְּדוּ חֲבֵרַי". אִם שָׁמְעוּ, אָמְרוּ לָהֶם, וְאִם לָאו – אֵלּוּ וָאֵלּוּ בָּאִים לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּלְשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁמִּשָּׁם תּוֹרָה יוֹצְאָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: **מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה'**.

וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ, מַגִּיד שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ גָּבוֹהַּ מִכָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

פסקה קנג

(דברים יז ט) **וּבָאתָ** – לָרִבּוֹת בֵּית דִּין שֶׁבְּיַבְנֶה.

אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם, מִצְוָה בְּבֵית דִּין שֶׁיִּהְיוּ בּוֹ כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם.

יָכוֹל מִצְוָה, וְאִם אֵין בּוֹ יְהֵא פָּסוּל? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאֶל הַשֹּׁפֵט** – אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם כָּשֵׁר.

אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: וְכִי עָלְתָה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁתֵּלֵךְ אֵצֶל שׁוֹפֵט שֶׁאֵינוֹ בְּיָמֶיךָ? אֶלָּא שׁוֹפֵט שֶׁהוּא כָּשֵׁר וּמֻחְזָק בְּאוֹתָם הַיָּמִים. הָיָה קָרוֹב וְנִתְרַחֵק – כָּשֵׁר, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (קהלת ז י): "אַל תֹּאמַר מָה הָיָה שֶׁהַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה כִּי לֹא מֵחָכְמָה שָׁאַלְתָּ עַל זֶה".

וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט – אֵלּוּ דִּקְדּוּקֵי מִשְׁפָּט.

פסקה קנד

(דברים יז י) **וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר**, עַל הוֹרַיַת בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַם חַיָּבִים מִיתָה, וְאֵין חַיָּבִים מִיתָה עַל הוֹרַיַת בֵּית דִּין שֶׁבְּיַבְנֶה.

(דברים יז יא) "עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ", עַל דִּבְרֵי תוֹרָה חַיָּבִים מִיתָה וְאֵין חַיָּבִים מִיתָה עַל דִּבְרֵי סוֹפְרִים.

וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה – מִצְוַת עֲשֵׂה.

לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ – מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה.

יָמִין וּשְׂמֹאל – אֲפִילּוּ מַרְאִים בְּעֵינֶיךָ עַל יָמִין שֶׁהוּא שְׂמֹאל וְעַל שְׂמֹאל שֶׁהוּא יָמִין – שְׁמַע לָהֶם!

פסקה קנה

(דברים יז יב) **וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן**, אֲשֶׁר לֹא שָׁמַע מִפִּי בֵּית דִּין וּמוֹרֶה.
אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה – עַל מַעֲשֶׂה הוּא חַיָּב וְאֵינוֹ חַיָּב עַל הוֹרָיָה.
בְזָדוֹן – עַל זָדוֹן הוּא חַיָּב וְאֵינוֹ חַיָּב עַל שְׁגָגָה.
לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ – וְלֹא שׁוֹמֵעַ מִפִּי שׁוֹמֵעַ.
אֶל הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֵת, מַגִּיד שֶׁאֵין שֵׁרוּת כָּשֵׁר אֶלָּא מֵעוֹמֵד. הָא אִם יָשַׁב וְעָבַד – עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה.
אוֹ אֶל הַשּׁוֹפֵט – זֶהוּ שֶׁאָמַרְנוּ: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם כָּשֵׁר.
וּמֵת הָאִישׁ – בְּסָתָם מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, בְּחֶנֶק.
הַהוּא – לֹא אָנוּס וְלֹא שׁוֹגֵג וְלֹא מֻטְעֶה.
וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל – בַּעֵר עוֹשֵׂי הָרָעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל!

פסקה קנו

(דברים יז יד) **כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ** – עֲשֵׂה מִצְוָה הָאֲמוּרָה בָּעִנְיָן, שֶׁבִּשְׁכָרָהּ תִּכָּנֵס לָאָרֶץ.
אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ – בִּזְכוּתְךָ.
וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּה בָּהּ – בִּשְׂכַר שֶׁתִּירַשׁ תֵּשֵׁב.
וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ, רַבִּי נְהוֹרַי אוֹמֵר: הֲרֵי זֶה דִּבֵּר גְּנַי לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ח ז): "כִּי לֹא אוֹתְךָ מָאָסוּ כִּי אוֹתִי מָאֲסוּ מִמְּלֹךְ עֲלֵיהֶם".
אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: וַהֲלֹא מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה לִשְׁאוֹל לָהֶם מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז טו): "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ"! לָמָּה נֶעֱנְשׁוּ בִּימֵי שְׁמוּאֵל? לְפִי שֶׁהִקְדִּימוּ עַל יָדָם.
כְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָי, רַבִּי נְהוֹרַי אוֹמֵר: לֹא בִקְּשׁוּ לָהֶם מֶלֶךְ אֶלָּא לְהַעֲבִידָם עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ח כ): "וְהָיִינוּ גַם אֲנַחְנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם וּשְׁפָטָנוּ מַלְכֵּנוּ וְיָצָא לְפָנֵינוּ וְנִלְחַם אֶת מִלְחֲמֹתֵינוּ".

פסקה קנז

(דברים יז טו) **שׂוֹם תָּשִׂים**, מֵת – מַנֵּה אַחֵר תַּחְתָּיו.
מֶלֶךְ – וְלֹא מַלְכָּה.
אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ – עַל פִּי נָבִיא.
מִקֶּרֶב – וְלֹא מֵחוּצָה לָאָרֶץ.
אָחִיךָ – וְלֹא מֵאֲחֵרִים.

תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר **שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ**, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר **תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ**? שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ! מִכָּן אָמְרוּ: מֶלֶךְ אֵין רוֹכְבִים עַל סוּסוֹ וְאֵין יוֹשְׁבִים עַל כִּסְאוֹ וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁים בְּשַׁרְבִּיטוֹ וְאֵין רוֹאִים אוֹתוֹ עָרוֹם וְלֹא כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּר וְלֹא בְּבֵית הַמֶּרְחָץ.

דָּבָר אַחֵר: **שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ** – מִצְוַת עֲשֵׂה.

לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי – מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה.

אִישׁ נָכְרִי – מִכָּן אָמְרוּ: הָאִישׁ מְמַנִּים פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר, וְאֵין מְמַנִּים הָאִשָּׁה פַּרְנֶסֶת עַל הַצִּבּוּר.

(סוטה פ"ז מ"ח) **אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא**, כְּשֶׁהָיָה אַגְרִיפַּס מַגִּיעַ לְפָסוּק זֶה הָיָה בּוֹכֶה, וְהָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לוֹ: "אַל תִּירָא אַגְרִיפַּס, אָחִינוּ אַתָּה, אָחִינוּ אַתָּה!"

פסקה קנח

(דברים יז טז) **רַק לֹא יַרְבֶּה לּוֹ סוּסִים**, יָכוֹל לֹא יַרְבֶּה לְמֶרְכַּבְתּוֹ וּלְפָרָשָׁיו? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לוֹ**, לוֹ אֵינוֹ מַרְבֶּה אֲבָל מַרְבֶּה הוּא לְמֶרְכַּבְתּוֹ וּלְפָרָשָׁיו.

אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס**? סוּסִים בְּטֵלִים.

מִנַּיִן אֲפִלּוּ סוּס אֶחָד וְהוּא בָּטֵל, כְּדֵי הוּא שֶׁיְּחַזֵּיר אֶת הָעָם לְמִצְרַיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **רַק לֹא יַרְבֶּה לּוֹ סוּסִים וְלֹא יָשׁוּב**

וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה מִצְרַיִם, שֶׁהַבְּרִית כְּרוּתָה עָלֶיהָ, עֲבֵרָה מַחֲזִירָתָהּ לְשָׁם, שְׁאָר אֲרָצוֹת, שֶׁאֵין הַבְּרִית כְּרוּתָה עֲלֵיהֶן – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

פסקה קנט

(דברים יז יז) **וְלֹא יַרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים** – אֶלָּא שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מַרְבֶּה הוּא לוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהוּ מְסִירוֹת אֶת לִבּוֹ.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲפִלּוּ אַחַת וְהִיא מְסִירָה אֶת לִבּוֹ – לֹא יִשָּׂאֶנָּה. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **לֹא יַרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים**? אֲפִלּוּ כַּאֲבִיגַיִל. **לֹא יַרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים** – אֲפִלּוּ כַּאֲבִיגַיִל וְחַבְרוֹתֶיהָ, שֶׁהֵן כְּשֵׁרוֹת, לֹא יִשָּׂאֶנָּה. וּכְגוֹן אִיזֶבֶל וְחַבְרוֹתֶיהָ, שֶׁהֵן רָעוֹת – הֵיא מְסִירָה לִבּוֹ.

וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לּוֹ מְאֹד, יָכוֹל לֹא יַרְבֶּה לוֹ כְּדֵי לִתֵּן לָאַפְסַנְיָא? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא יַרְבֶּה לּוֹ**, לוֹ אֵינוֹ מַרְבֶּה, אֲבָל מַרְבֶּה הוּא כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן לָאַפְסַנְיָא. דָּבָר אַחֵר: כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן לָאַפְסַנְיָא? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא יַרְבֶּה לּוֹ**, לוֹ אֵינוֹ מַרְבֶּה, אֲבָל מַרְבֶּה הוּא לָאַפְסַנְיוֹת. וְכֵן עָשָׂה דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א כב יד): "וְהִנֵּה בְעָנְיִי הֲכִינוֹתִי לְבֵית ה'" אֲבָל שְׁלֹמֹה שִׁנָּה, כְּעָנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א י כז): "וַיִּתֵּן אֶת הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַם כָּאֲבָנִים".

פסקה קס

(דברים יז יח) **וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ** – אִם עוֹשֶׂה הוּא כָּל הָאָמוּר בָּעִנְיָן, כְּדַי הוּא שֶׁיֵּשֵׁב עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ.

וְכָתַב לוֹ – לִשְׁמוֹ; שֶׁלֹּא יְהֵא נֵאוֹת בְּשֶׁל אֲבוֹתָיו.

מִשְׁנֵה, אֵין לִי אֶלָּא מִשְׁנֵה תּוֹרָה, שְׁאָר דִּבְרֵי תוֹרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יז יט): "לִשְׁמֹר אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹתָם". אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה**? – שֶׁעֲתִידָה לְהִשְׁתַּנּוֹת!

אֲחֵרִים אוֹמְרִים: אֵין קוֹרְאִים בְּיוֹם הַקָּהֵל אֶלָּא מִשְׁנֵה תּוֹרָה בִּלְבַד.

עַל סֵפֶר – וְלֹא עַל הַלּוּחַ, **עַל סֵפֶר** – וְלֹא עַל הַנְּיָר, אֶלָּא עַל הַמְּגִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: **עַל סֵפֶר**.

מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם, שֶׁתְּהֵא מֻגַּהַת מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם.

עַל סֵפֶר, עַל גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, וּמַגִּיהִים לוֹ מִסֵּפֶר עֶזְרָה עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד.

מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם, מִכָּן דָּרַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ שֶׁסּוֹף תּוֹרָה עֲתִידָה לְהִשְׁתַּכֵּחַ.

פסקה קסא

(דברים יז יט) **וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו**, מִכָּן אָמְרוּ (סנהדרין ב ד): הַמֶּלֶךְ יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה וְהוּא עִמּוֹ, נִכְנָס וְהוּא עִמּוֹ, יוֹשֵׁב בַּדִּין וְהוּא אֶצְלוֹ, מֵסֵב וְהוּא כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר **וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו**.

יְמֵי חַיָּיו – הַיָּמִים, **כָּל יְמֵי חַיָּיו** – הַלֵּילוֹת.

לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהָיו, מְלַמֵּד שֶׁהַמּוֹרָא מֵבִיא לִידֵי מִקְרָא, מִקְרָא מֵבִיא לִידֵי תַּרְגּוּם, תַּרְגּוּם מֵבִיא לִידֵי מִשְׁנָה, מִשְׁנָה מְבִיאָה לִידֵי תַּלְמוּד, תַּלְמוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה, מַעֲשֶׂה מֵבִיא לִידֵי יִרְאָה. לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁשָּׁוֶה הֶדְיוֹט לַמֶּלֶךְ בְּדִבְרֵי תוֹרָה, יִשָּׁוֶה לוֹ בִּדְבָרִים אֲחֵרִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לִשְׁמֹר אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת**, לְדִבְרֵי תוֹרָה שָׁוֶה לוֹ, וְאֵין שָׁוֶה לוֹ לְדָבָרִים אֲחֵרִים.

מִכָּן אָמְרוּ (סנהדרין פ"ב מ"ד): מֶלֶךְ פּוֹרֵץ לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ – וְאֵין מְמַחִים בְּיָדוֹ, לְהַרְחִיב לוֹ סְטַרְטָיְאוֹת – וְאֵין מְמַחִים בְּיָדוֹ. דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ – אֵין לוֹ שִׁיעוּר, וְכָל הָעָם בּוֹזְזִים וְנוֹתְנִים לְפָנָיו וְהוּא נוֹטֵל חֵלֶק בָּרֹאשׁ.

דָּבָר אַחֵר: **וְאֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה** – אֵלֶּה חֻקֵּי מַלְכוּת.

פסקה קסב

(דברים יז כ) **לְבִלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֶחָיו** – וְלֹא מִשֶּׁל הֶקְדֵּשׁ.
וּלְבִלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאול – שֶׁלֹּא יָסוּר מִן הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאול.
לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ, אִם עוֹשֶׂה הוּא מַה שֶּׁכָּתוּב בָּעִנְיָן – כְּדַי הוּא שֶׁיַּאֲרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ.
הוּא וּבָנָיו – שֶׁאִם מֵת, בְּנוֹ עוֹמֵד תַּחְתָּיו. וְאֵין לִי אֶלָּא זֶה בִּלְבַד, מִנַּיִן לְכָל פַּרְנָסֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּנֵיהֶם עוֹמְדִים תַּחְתֵּיהֶם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל** – כָּל שֶׁהוּא בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל – בְּנוֹ עוֹמֵד תַּחְתָּיו.
רַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (מלכים א ג יג): "גַּם אֲשֶׁר לֹא שָׁאַלְתָּ נָתַתִּי לָךְ גַּם עֹשֶׁר גַּם כָּבוֹד" – עַל מַה שֶּׁלֹּא הִתְנֵיתִי בַּתּוֹרָה לִתֵּן – נָתַתִּי לָךְ, עַל מַה שֶּׁהִתְנֵיתִי לִתֵּן – אֵינִי נוֹתֵן לְךָ אֶלָּא אִם כֵּן עָשִׂיתָ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מלכים א ג יד): "וְאִם תֵּלֵךְ בִּדְרָכַי...".

פסקה קסג

(דברים יח א) **לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל שֵׁבֶט לֵוִי**, מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יח ז) "וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם ה' אֱלֹהָיו" אֵין לִי אֶלָּא תְּמִימִים, בַּעֲלֵי מוּמִים מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כָּל שֵׁבֶט לֵוִי**.
חֵלֶק – זוֹ בִּזָּה.
וְנַחֲלָה – זוֹ נַחֲלַת הָאָרֶץ.
אִשֵּׁי ה' – אֵלּוּ קָדְשֵׁי מִקְדָּשׁ; קָדְשֵׁי הַגִּבּוֹל מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְנַחֲלָתוֹ יֹאכֵלוּן**.

פסקה קסד

(דברים יח ב) **וְנַחֲלָה** – זוֹ נַחֲלַת שִׁלֹּשָׁה.
לֹא יִהְיֶה לוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו – זוֹ נַחֲלַת חֲמִשָּׁה.
ה' הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לוֹ – לְהַגִּיד מָה גָּרַם.

פסקה קסה

(דברים יח ג) **וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים** – מְלַמֵּד שֶׁהַמַּתָּנוֹת יוֹצְאוֹת בְּדֵיָנִים.
יָכוֹל אַף קָדְשִׁים יְהִיוּ חַיָּבִים בְּמַתָּנוֹת? וְדִין הוּא: וּמָה חֻלִּין, שֶׁאֵין חַיָּבִים בְּחָזֶה וְשׁוֹק, חַיָּבִים בַּמַּתָּנוֹת – קָדָשִׁים, שֶׁחַיָּבִים בְּחָזֶה וְשׁוֹק, אֵינוֹ דִין שֶׁיִּהוּ חַיָּבִים בַּמַּתָּנוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים**.
מֵאֵת הָעָם – וְלֹא מֵאֵת אֲחֵרִים. **מֵאֵת הָעָם** – וְלֹא מֵאֵת הַכֹּהֲנִים.
מֵאֵת זֹבְחֵי הַזֶּבַח – פָּרָט לַטְּרֵפָה.

מֵאֵת זֹבְחֵי הַזֶּבַח – אֵין לוֹ בּוֹ אֶלָּא בִּשְׁעַת זְבִיחָה בִּלְבַד. מִכָּן אָמְרוּ (חולין פ״ה מ״ד): גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְהָיְתָה לוֹ פָּרָה, נִשְׁחֲטָה עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר – פָּטוּר; מִשֶּׁנִּתְגַּיֵּר – חַיָּב. סָפֵק – פָּטוּר, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

אִם שׁוֹר אִם שֶׂה – לְרַבּוֹת כִּלְאַיִם, **אִם שׁוֹר אִם שֶׂה** – בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וַהֲלֹא דִּין הוּא: חִיֵּיב כָּאן וְחִיֵּיב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז; מַה מָּצִינוּ בְּרֵאשִׁית הַגֵּז, נוֹהֵג בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ – אַף מַתָּנוֹת נוֹהֲגוֹת בָּאָרֶץ וּבְחוּצָה לָאָרֶץ! אוֹ כַּלֵּךְ לְדָרֶךְ זוֹ: חִיֵּיב כָּאן וְחִיֵּיב בִּתְרוּמַת רֵאשִׁית; מַה תְּרוּמַת רֵאשִׁית, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בָּאָרֶץ – אַף מַתָּנוֹת אֵינָן נוֹהֲגוֹת אֶלָּא בָּאָרֶץ! נִרְאֶה לְמִי דּוֹמֶה? דְּנִים דָּבָר שֶׁאֵין תְּלוּיִ בָּאָרֶץ וּבְקֹדֶשׁ מִדָּבָר שֶׁאֵין תְּלוּיִ בָּאָרֶץ וּבְקֹדֶשׁ, וְאַל תּוֹכִיחַ תְּרוּמַת רֵאשִׁית, שֶׁהִיא תְּלוּיָה בָּאָרֶץ וּבְקֹדֶשׁ.

אוֹ כַּלֵּךְ לְדָרֶךְ זוֹ: דְּנִים דָּבָר שֶׁנּוֹהֵג בֵּין בַּמֶּרְחָב בֵּין בַּמּוּעָט מִדָּבָר שֶׁנּוֹהֵג בַּמֶּרְחָב וּבַמּוּעָט, וְאַל יוֹכִיחַ רֵאשִׁית הַגֵּז, שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בַּמֶּרְחָב.

תַּלְמוּד לוֹמַר: **אִם שׁוֹר אִם שֶׂה**, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

וְנָתַן לַכֹּהֵן – לַכֹּהֵן עַצְמוֹ.

הַזְּרוֹעַ – זְרוֹעַ שֶׁל יָמִין.

וְהַלְּחָיַיִם – זֶה לְחִי הַתַּחְתּוֹן.

וְהַקֵּבָה – כְּמַשְׁמָעָהּ.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, דּוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת אוֹמְרִים: נָתַן לוֹ זְרוֹעַ תַּחַת הַיָּד, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במדבר כה ז): ״וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֲדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ״; וְהַלְּחָיַיִם תַּחַת תְּפִלָּה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קו ל) ״וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל״; הַקֵּבָה תַּחַת קֵיבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כה ח): ״וְאֶל הָאִשָּׁה אֶל קֳבָתָהּ״!

פסקה קסו

(דברים יח ד) **רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירוֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ**, מְלַמֵּד שֶׁאֵין תּוֹרְמִים אוֹתוֹ אֶלָּא מִן הַמֻּבְחָר. מַה מָּצִינוּ בִּשְׁנֵי מִינִים שֶׁבָּאִילָן – אֵין תּוֹרְמִים מִזֶּה עַל זֶה, כָּךְ שְׁנֵי מִינִים שֶׁבַּתְּבוּאָה וְשֶׁבַּיָּרָק – אֵין תּוֹרְמִים מִזֶּה עַל זֶה.

רֵאשִׁית הַגֵּז וְלֹא רֵאשִׁית שֶׁטַּף.

רֵאשִׁית הַגֵּז פְּרָט לַטְּרֵפָה.

רֵאשִׁית הַגֵּז בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

צֹאנְךָ, וְלֹא שֶׁל אֲחֵרִים. מִכָּן אָמְרוּ (חולין פי״א מ״ב): הַלּוֹקֵחַ גֵּז צֹאנוֹ שֶׁל נָכְרִי – פָּטוּר מֵרֵאשִׁית הַגֵּז. לָקַח גֵּז צֹאנוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, אִם שִׂיֵּר הַמּוֹכֵר – חַיָּב, וְאִם לָאו – הַלּוֹקֵחַ חַיָּב.

תִּתֶּן לוֹ, שֶׁיְּהֵא בּוֹ כְּדֵי מַתָּנָה. מִיכָּן אָמְרוּ (שם): כַּמָּה נוֹתֵן לוֹ? מִשְׁקַל חֲמֵשׁ סְלָעִים בִּיהוּדָה, שֶׁהֵם עֶשֶׂר בַּגְּלִיל, מְלֵבָן וְלֹא צוֹר, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ בֶּגֶד קָטָן, שֶׁנֶּאֱמַר: **תִּתֶּן לוֹ** שֶׁיְּהֵא בּוֹ כְּדֵי מַתָּנָה.

כַּמָּה צֹאן יִהְיֶה לוֹ, וְיֵהֵא חַיָּב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז? בֵּית שַׁמַּי אוֹמְרִים: שְׁתֵּי רְחֵלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו ז כא): "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יְחַיֶּה אִישׁ עֶגְלַת בָּקָר וּשְׁתֵּי צֹאן".

וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: חֲמֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א כה יח): "וְחָמֵשׁ צֹאן עֲשׂוּיוֹת".

רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: **רֵאשִׁית הַגֵּז** – שְׁתַּיִם, **צֹאנְךָ** – אַרְבַּע, **תִּתֶּן לוֹ** – הֲרֵי חֲמֵשׁ.

פסקה קסז

(דברים יח ה) **כִּי בוֹ בָחַר ה' אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׁבָטֶיךָ** – מַגִּיד שֶׁאֵין שִׁרּוּת כָּשֵׁר בּוֹ אֶלָּא מֵעוֹמֵד; הָא אִם יָשַׁב וְשֵׁרֵת – עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה.

הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים – בֵּין בָּאָרֶץ וּבֵין בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

פסקה קסח

(דברים יח ו) **וְכִי יָבֹא הַלֵּוִי**, יָכוֹל בְּבֶן לֵוִי וַדַּי הַכָּתוּב מְדַבֵּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ**, מִי שֶׁלֹּא נָטְלוּ שְׁעָרֵיהֶם בְּמָקוֹם אַחֵר; יָצְאוּ לְוִיִּם, שֶׁנָּטְלוּ שְׁעָרֵיהֶם בְּמָקוֹם אַחֵר. (דברים יח ז) "וְשֵׁרֵת" – בָּרְאוּי לְשָׁרֵת; יָצְאוּ לְוִיִּם, שֶׁאֵין רְאוּיִים לְשָׁרֵת.

(דברים יח ו) **מִכָּל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הוּא גָּר שָׁם** – בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם.

וּבָא בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ, מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר, כֹּהֵן בָּא וְנוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו בְּמִשְׁמָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּבָא בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ**,

מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שָׁוִים בְּקָרְבְּנוֹת הָרֶגֶל הַבָּאִים מֵחֲמַת הָרֶגֶל? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּבָא בְּכָל אַוַּת נַפְשׁוֹ**. יָכוֹל לְעוֹלָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ**, בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְכֻנָּסִים בְּשַׁעַר אֶחָד, בְּשָׁלֹשׁ רְגָלִים.

פסקה קסט

(דברים יח ז) **וְשֵׁרַת בְּשֵׁם ה' אֱלֹהָיו**, עַל גַּבֵּי הָרִצְפָּה. מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר (זבחים פ"ב מ"א): עֶרֶל, טָמֵא, יוֹשֵׁב, עוֹמֵד עַל גַּבֵּי כֵּלִים, אוֹ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה אוֹ עַל גַּבֵּי רַגְלֵי חֲבֵרוֹ – פָּסוּל.

מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר (סוכה פ"ה מ"ז) כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שָׁוִים בְּאֵימוּרֵי רְגָלִים וּבְחַלּוּק לֶחֶם הַפָּנִים? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יח ח): "חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ", חֵלֶק לֶאֱכוֹל, חֵלֶק לַעֲבוֹד; חֵלֶק לְאָכְלָה כְּחֵלֶק לָעֲבוֹדָה.

יָכוֹל כָּל הַמִּשְׁמָרוֹת שָׁוִים בְּקָרְבְּנוֹת הָרֶגֶל הַבָּאִים שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הָרֶגֶל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לְבַד מִמְכָּרָיו עַל הָאָבוֹת". מַה מָּכְרוּ אָבוֹת זֶה לָזֶה? אַתָּה שַׁבַּתְּךָ וַאֲנִי שַׁבַּתִּי.

פסקה קע

(דברים יח ט) **כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ**, עֲשֵׂה מִצְוָה הָאֲמוּרָה בָּעִנְיָן, שֶׁבִּשְׁכָרָהּ תִּכָּנֵס לָאָרֶץ.
אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לָךְ – בִּזְכוּתְךָ.
לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם הָהֵם – יָכוֹל אִי אַתָּה רַשַּׁי לִלְמוֹד לְהוֹרוֹת וּלְהָבִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לַעֲשׂוֹת** – לַעֲשׂוֹת אִי אַתָּה לָמֵד, אֲבָל אַתָּה לָמֵד לְהוֹרוֹת וּלְהָבִין!

פסקה קעא

(דברים יח י) **לֹא יִמָּצֵא בְךָ**, לְהַזְהִיר בֵּית דִּין עַל כָּךְ.
מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ, אֵין לִי אֶלָּא בְּנוֹ וּבִתּוֹ; בֶּן בְּנוֹ וּבֶן בִּתּוֹ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כ ד): "בְּתִתּוֹ מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ"
עָדַיִן אֲנִי אוֹמֵר: כָּאן בָּאֵשׁ וּלְהַלָּן לַמֹּלֶךְ; מִנַּיִן לִתֵּן אֶת הָאָמוּר כָּאן לְהַלָּן וְאֶת הָאָמוּר לְהַלָּן כָּאן? נֶאֱמַר הַעֲבָרָה הַעֲבָרָה לִגְזֵרָה שָׁוָה: מָה הַעֲבָרָה הָאֲמוּרָה כָּאן בָּאֵשׁ – אַף הַעֲבָרָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בָּאֵשׁ, וּמָה הַעֲבָרָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן מוֹלֶךְ – אַף הַעֲבָרָה הָאֲמוּרָה כָּאן מוֹלֶךְ.
נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: עַד שֶׁיִּמְסוֹר וְיַעֲבִיר בָּאֵשׁ וּבְמוֹלֶךְ, הָא עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְתוּבִים, וְאִם לָאו – לֹא שָׁמַעְנוּ.
קוֹסֵם קְסָמִים, אֶחָד קֶסֶם מְרֻבֶּה וְאֶחָד קֶסֶם מוּעָט, לְחַיֵּב עַל כָּל קֶסֶם וְקֶסֶם.
אֵיזֶהוּ קוֹסֵם? זֶה הָאוֹחֵז בְּמַקְלוֹ וְאוֹמֵר: אִם אֵלַךְ – אִם לֹא אֵלַךְ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (הושע ד יב): "עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ". דָּבָר אַחֵר: שׁוֹעֵל בִּימִינוֹ וּמְשַׁמְאֵלוֹ.
דָּבָר אַחֵר: **מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ** – זֶה הַבּוֹעֵל אֲרַמִּית וּמַעֲמִיד מְמֻנֶּה בֵּן אוֹיֵב לַמָּקוֹם.
עֹנֶשׁ שֶׁמַּעֲנוּ, אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ! תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ**. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: זֶה שֶׁהוּא מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ לְעֲבוֹדָה זָרָה וְכוֹרֵת עִמָּהּ בְּרִית, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה לד יח): "הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְשָׁנַיִם וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו".
מְעוֹנֵן, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: זֶה הַמַּעֲבִיר עַל הָעַיִן;
רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: אֵלּוּ נוֹתְנֵי הָעִתִּים, כְּגוֹן אֵלּוּ הָאוֹמְרִים: לְמוּדֵי עֲרָבִית שְׁבִיעִיּוֹת לִהְיוֹת חִטִּים יְפוֹת, עֲקוּרוֹת קְטָנִיּוֹת לִהְיוֹת רָעוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵלּוּ אוֹחֲזֵי הָעֵינַיִם.
וּמְנַחֵשׁ, אֵיזֶהוּ מְנַחֵשׁ? כְּגוֹן הָאוֹמֵר: נָפְלָה פִּתִּי מִפִּי, נָפְלָה מַקְלִי מִיָּדִי, עָבַר נָחָשׁ מִימִינִי, וְשׁוּעָל מִשְּׂמֹאלִי, וּפָסַק צְבִי אֶת הַדֶּרֶךְ לְפָנַי,
אַל תַּתְחֵל בִּי, שַׁחֲרִית הוּא, רֹאשׁ חֹדֶשׁ הוּא, מוֹצָאֵי שַׁבָּת הוּא.

וּמְכַשֵּׁף, הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה, וְלֹא הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם. רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר מִשֵּׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: שְׁנַיִם מְלַקְּטִים קְשׁוּאִים, אֶחָד מְלַקֵּט וְהוּא פָּטוּר, וְאֶחָד מְלַקֵּט וְהוּא חַיָּב. הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה חַיָּב, הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם פָּטוּר.

פסקה קעב

(דברים יח יא) **וְחֹבֵר חָבָר**, אֶחָד חוֹבֵר מְרֻבֶּה וְאֶחָד חוֹבֵר מוּעָט, וְאֶחָד חוֹבֵר אֶת הַנָּחָשׁ וְאֶת הָעַקְרָב.

(סנהדרין פ"ז מ"ז) **וְשֹׁאֵל אוֹב** – זֶה פִּיתוֹם הַמְדַבֵּר מִשָּׁחְיוֹ.

יִדְּעוֹנִי – הַמְדַבֵּר בְּפִיו.

הֵם עַצְמָם בִּסְקִילָה, וְהַנִּשְׁאָל בָּהֶם – בְּאַזְהָרָה.

וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים, אֶחָד הַמַּעֲלֶה בִּזְכוּרוֹ וְאֶחָד הַנִּשְׁאָל בְּגֻלְגֹּלֶת. מַה בֵּין מַעֲלֶה בִּזְכוּרוֹ לְנִשְׁאָל בְּגֻלְגֹּלֶת? מַעֲלֶה בִּזְכוּרוֹ אֵין עוֹלֶה כְּדַרְכּוֹ וְאֵין נִשְׁאָל בְּשַׁבָּת, וְהַנִּשְׁאָל בְּגֻלְגֹּלֶת עוֹלֶה כְּדַרְכּוֹ וְנִשְׁאָל בְּשַׁבָּת.

פסקה קעג

(דברים יח יב) **כִּי תוֹעֲבַת ה' כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה**, יָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲבוֹר עַל כֻּלָּם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה** אֲפִלּוּ עַל אַחַת מֵהֶם.

וּבִגְלַל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפָּנֶיךָ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מִלַּמֵּד שֶׁהוּזְהֲרוּ כְּנַעֲנִים עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ, שֶׁאֵין עוֹנְשִׁים אֶת הָאָדָם עַד שֶׁמַּזְהִירִים אוֹתוֹ. כְּשֶׁהָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַגִּיעַ לְפָסוּק זֶה הָיָה אוֹמֵר: חֶבֶל עָלֵינוּ, וּמָה מִי שֶׁמִּדַּבֵּק בַּטֻּמְאָה – רוּחַ טֻמְאָה שׁוֹרָה עָלָיו, הַמִּדַּבֵּק בַּשְּׁכִינָה – דִּין הוּא שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ! וּמִי גָּרַם? (ישעיה נט ב) "עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם וּבֵין אֱלֹהֵיכֶם".

(דברים יח יג) **תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ**, כְּשֶׁאַתָּה תָּם – חֻלְקְךָ עִם ה' אֱלֹהֶיךָ. וְכֵן דָּוִד אָמַר (תהלים כו יא): "וַאֲנִי בְּתֻמִּי אֵלֵךְ – פְּדֵנִי וְחָנֵּנִי", (תהלים מא יג) "וַאֲנִי בְּתֻמִּי – תָּמַכְתָּ בִּי וַתַּצִּיבֵנִי לְפָנֶיךָ לְעוֹלָם".

תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ, אִם עָשִׂיתָ כָּל הָאָמוּר בָּעִנְיָן – הֱרֵי אַתָּה תָּמִים לַה' אֱלֹהֶיךָ.

פסקה קעד

(דברים יח יד) **כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם**, עֲשֵׂה מִצְוָה הָאֲמוּרָה בָּעִנְיָן, שֶׁבִּשְׂכָרָהּ אַתָּה יוֹרֵשׁ אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה.

אֶל מְעוֹנְנִים וְאֶל קוֹסְמִים יִשְׁמָעוּ, שֶׁמָּא תֹּאמַר: לָהֶם יֵשׁ בַּמֶּה לְהִשָּׁאֵל וְלִי אֵין לִי? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאַתָּה לֹא כֵן: נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ**. נָתַן לְךָ – לְךָ נִתְּנָה, וְאַתָּה מַנִּיחַ דִּבְרֵי תוֹרָה וּמִתְעַסֵּק בְּבִטּוּלָהּ?

פסקה קעה

(דברים יח טו) **נָבִיא מִקִּרְבְּךָ** – וְלֹא מֵחוּצָה לָאָרֶץ. **מֵאַחֶיךָ** – וְלֹא מֵאַחֵרִים. **יָקִים לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ** – וְלֹא לַגּוֹיִם. וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם (ירמיה א ה) "נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ"? בְּנוֹהֵג מִנְהַג גּוֹיִם. **אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן**, אֲפִלּוּ אוֹמֵר לְךָ עֲבֹר עַל אַחַת מִן הַמִּצְוֹוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה כְּאֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל – לְפִי שָׁעָה – שְׁמַע לוֹ!

פסקה קעו

(דברים יח טז) **כְּכֹל אֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ מֵעִם ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב** בָּזוֹ זָכוּ שֶׁיִּתְעַמְּדוּ לָהֶם נְבִיאִים: **לֹא אוֹסִיף לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהָי**.

(דברים יח יז) **וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי הֵיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ** – כִּוְּנוּ לְדַעְתִּי, **נָבִיא אָקִים לָהֶם**. הָא לְמַדְתָּ שֶׁבִּשְׂכַר יִרְאָה שֶׁיִּרְאוּ – זָכוּ שֶׁיִּתְעַמְּדוּ לָהֶם נְבִיאִים.

(דברים יח יח) **וְנָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיו** – דְּבָרַי בְּפִיו אֲנִי נוֹתֵן, אֲבָל אֵינִי מְדַבֵּר עִמּוֹ פָּנִים בְּפָנִים. דָּבָר אַחֵר: **וְנָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיו**, מִכָּן וְאֵילָךְ הֲוֵי יוֹדֵעַ הֵיאַךְ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִתֶּנֶת בְּפִי הַנְּבִיאִים. **וְדִבֶּר אֲלֵיהֶם** – שֶׁלֹּא לְהוֹשִׁיב אֶת הַתּוּרְגְּמָן.

אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּנּוּ – אוֹמֵר עַל רִאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן.

פסקה קעז

(דברים יח יט) **וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרַי** – שְׁלֹשָׁה מִיתָתָם בִּידֵי שָׁמַיִם: הַכּוֹבֵשׁ נְבוּאָתוֹ, כְּיוֹנָה בֶּן אֲמִתַּי, וְהַמְּוַתֵּר עַל דִּבְרֵי נָבִיא, כַּחֲבֵירוֹ שֶׁל מִיכָה, וְנָבִיא שֶׁעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי עַצְמוֹ כְּעִידּוֹא. וּשְׁלֹשָׁה מִיתָתָם בְּבֵית דִּין: הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא שָׁמַע, כְּצִדְקִיָּה בֶּן כְּנַעֲנָה; וּמַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ, כַּחֲנַנְיָה בֶן עַזּוּר, שֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ דְּבָרִים מִפִּי יִרְמְיָה שֶׁהָיָה מִתְנַבֵּא בַּשּׁוּק הָעֶלְיוֹן וְחוֹזֵר וּמִתְנַבֵּא בַּשּׁוּק הַתַּחְתּוֹן; וְהַמִּתְנַבֵּא בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה וְאוֹמֵר: כָּךְ אָמְרָה עֲבוֹדָה זָרָה, אֲפִלּוּ כִּוֵּן אֶת הַהֲלָכָה לְטַמֵּא אֶת הַטָּמֵא וּלְטַהֵר אֶת הַטָּהוֹר!

פסקה קעח

(דברים יח כ) **אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי וּמֵת** – בְּסָתָם מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, בְּחֶנֶק.

(דברים יח כא) **וְכִי תֹאמַר**, עֲתִידִים אַתֶּם לוֹמַר **אֵיכָה נֵדַע הַדָּבָר**; יִרְמְיָה אָמַר: הִנֵּה כְּלֵי בֵּית ה' הוֹלְכִים בָּבֶלָה (ראו ירמיה כז כב) וַחֲנַנְיָה אוֹמֵר (ירמיה כז טז): "הִנֵּה כְּלֵי בֵּית ה' מוּשָׁבִים מִבָּבֶל", וְאֵינִי יוֹדֵעַ לְמִי אֶשְׁמַע! תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יח כב): **אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנָּבִיא בְּשֵׁם ה' וְלֹא יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְּרוֹ ה'**. אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁדִּבְּרוֹ הַמָּקוֹם? זֶה שֶׁאוֹמֵר וּבָא. **בְּזָדוֹן דִּבְּרוֹ הַנָּבִיא**, עַל זָדוֹן הוּא חַיָּב, וְאֵינוֹ חַיָּב עַל שְׁגָגָה.
לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ, אַל תִּמְנַע עַצְמְךָ מִלְּלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה.

פסקה קעט

(דברים יט א) **כִּי יַכְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם**, בִּזְכוּתְךָ.
וִירִשְׁתָּם וְיָשַׁבְתָּ בְעָרֵיהֶם וּבְבָתֵּיהֶם, מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר **וְיָשַׁבְתָּ בְעָרֵיהֶם וּבְבָתֵּיהֶם** יָכוֹל אִי אַתָּה רַשַּׁי לְהוֹסִיף עַל הַבִּנְיָן? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יב כט): "וְיָשַׁבְתָּ בְּאַרְצָם"; כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה רוֹצֶה לִבְנוֹת – בְּנֵה!

פסקה קפ

(דברים יט ב) **שָׁלֹשׁ עָרִים**, עָרִים וְלֹא טִירִים, עָרִים וְלֹא כְּרַכִּים, עָרִים וְלֹא כְּפָרִים.
תַּבְדִּיל לָךְ – וְלֹא לַאֲחֵרִים.
בְּתוֹךְ אַרְצְךָ – וְלֹא בַּסְּפָר.
אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ, מַה שֶּׁתִּירַשׁ – תִּכְבֹּשׁ.
(דברים יט ג) **תָּכִין לְךָ הַדָּרֶךְ**, תָּכִין לְךָ סְטַרְטְיָאוֹת שֶׁיִּהוּ מְפֹרָשׁוֹת לְתוֹכָהּ.
וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת גְּבוּל אַרְצְךָ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְפֻזָּרוֹת אֶלָּא יִהְיוּ מְכֻוָּנוֹת, כִּשְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁבַּכֶּרֶם.
אֲשֶׁר יַנְחִילְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ – לְרִבּוֹת עֵבֶר הַיַּרְדֵּן.
וְהָיָה לָנוּס שָׁמָּה כָּל רוֹצֵחַ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה גּוֹלָה מֵעִיר לְעִיר.

פסקה קפא

(דברים יט ד) **וְזֶה דְּבַר הָרוֹצֵחַ**, מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר (מכות ב ח) רוֹצֵחַ שֶׁגּוֹלָה מֵעִיר לְעִיר מִקְּלָט.
מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יט ו) "פֶּן יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרוֹצֵחַ", אֵין לִי אֶלָּא רוֹדֵף וְגוֹאֵל; רוֹדֵף וְלֹא גוֹאֵל, גוֹאֵל וְלֹא רוֹדֵף, לֹא רוֹדֵף וְלֹא גוֹאֵל מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: רֹצֵחַ רֹצֵחַ, רְבָּה.
מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי יֵחַם לְבָבוֹ", אֵין לִי אֶלָּא מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲמוּת הַלֵּב; הָאָב אֶת הַבֵּן וְהַבֵּן אֶת הָאָב מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: רֹצֵחַ רֹצֵחַ, רְבָּה.

מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **שָׁמָּה שָׁמָּה שָׁמָּה** שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים? שֶׁם תְּהֵא דִירָתוֹ, שֶׁם תְּהֵא מִיתָתוֹ, שֶׁם תְּהֵא קְבוּרָתוֹ.

מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **רַעֲהוּ רַעֲהוּ רַעֲהוּ** שָׁלֹשׁ פְּעָמִים? רֵעֵהוּ – פְּרָט לָאֲחֵרִים, רֵעֵהוּ – פְּרָט לְגֵר תּוֹשָׁב, רֵעֵהוּ – כְּבָר קְרָאתִיו הַתּוֹרָה רֵעֵהוּ! **אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת רֵעֵהוּ בִּבְלִי דַעַת וְהוּא לֹא שֹׂנֵא לוֹ**, הָא אִם שׂוֹנֵא לוֹ – אֵינוֹ גוֹלֶה.

מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: תְּמוֹל – שְׁנַיִם, שִׁלְשֹׁם – שְׁלֹשָׁה.

פסקה קפב

(דברים יט ה) **וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת רֵעֵהוּ בַּיַּעַר**, מָה יַּעַר, רְשׁוּת לַנָּזָק וְלַמַּזִּיק לְכָנֵס שָׁם – אַף כָּל שֶׁהוּא רְשׁוּת לַנָּזָק וְלַמַּזִּיק לְכָנֵס לְשָׁם. יָצְאוּ חֲצַר שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת שֶׁאֵין רְשׁוּת לַנָּזָק וְלַמַּזִּיק לְכָנֵס שָׁם.

לַחְטֹב עֵצִים, אַבָּה שָׁאוּל אוֹמֵר: מַה חֲטִיבַת עֵצִים רְשׁוּת – אַף כָּל שֶׁהוּא רְשׁוּת, יָצָא הָאָב הַמַּכֶּה אֶת בְּנוֹ, וְהָרַב הָרוֹדֶה אֶת תַּלְמִידוֹ, וּשְׁלִיחַ בֵּית דִּין.

פסקה קפג

וְנִדְּחָה יָדוֹ בַּגַּרְזֶן לִכְרוֹת הָעֵץ, מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר: נִתְכַּוֵּן לְקוֹץ אֶת הָאִילָן וְנָפַל עַל אָדָם וַהֲרָגוֹ – הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה.

וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל מִן הָעֵץ הַמְבַקֵּעַ, רַבִּי אוֹמֵר: **מִן הָעֵץ** הַמִּתְבַּקֵּעַ.

וּמָצָא, בַּמָּצוּי. מִכָּן הָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: אִם מִשֶּׁיְּצָאת אֲבָן מִיָּדוֹ הוֹצִיא הַלָּה אֶת רֹאשׁוֹ וְקִבְּלָהּ – הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

הוּא יָנוּס אֶל אַחַת הֶעָרִים הָאֵלֶּה וָחָי, שֶׁלֹּא יְהֵא גּוֹלֶה מֵעִיר לְעִיר.

(דברים יט ו) **פֶּן יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרוֹצֵחַ**, מִצְוָה בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם לִרְדֹּף.

כִּי יֵחַם לְבָבוֹ וְהוּא לֹא שֹׂנֵא הוּא לוֹ, הָא אִם שׂוֹנֵא – אֵינוֹ גוֹלֶה.

מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם, זוֹ שֶׁרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: תְּמוֹל – שְׁנַיִם; שִׁלְשׁוֹם – שְׁלֹשָׁה.

(דברים יט ז) **עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר** – לְהַזְהִיר בֵּית דִּין עַל כָּךְ.

פסקה קפד

(דברים יט ח) **וְאִם יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ**, עֲשֵׂה מִצְוָה הָאֲמוּרָה בָּעִנְיָן, שֶׁבִּשְׁכָרָהּ יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ.

כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ – הַכֹּל בִּזְכוּת אֲבוֹתֶיךָ.

וְנָתַן לְךָ אֶת כָּל הָאָרֶץ – הַכֹּל בִּזְכוּת אֲבוֹתֶיךָ.

פסקה קפה

(דברים יט ט) **כִּי תִשְׁמֹר אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשֹׂתָהּ... וְיָסַפְתָּ לְּךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה**, מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ עָרִים הִפְרִישׁ מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וּכְשֶׁבָּאוּ לָאָרֶץ הִפְרִישׁוּ עוֹד שָׁלֹשׁ וְלֶעָתִיד לָבוֹא מַפְרִישִׁים עוֹד שָׁלֹשׁ; שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ – הֲרֵי שֵׁשׁ, וְעוֹד שָׁלֹשׁ – הֲרֵי תֵּשַׁע.

רַבִּי נְהוֹרַי אוֹמֵר: **שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ**, **וְעוֹד** – הֲרֵי תֵּשַׁע, **עַל הַשָּׁלֹשׁ** – הֲרֵי שִׁתִּים עֶשְׂרֵה.

רַבִּי שָׁאוּל אוֹמֵר: **שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ**, **וְעוֹד** – הֲרֵי תֵּשַׁע, **עַל הַשָּׁלֹשׁ** – הֲרֵי שִׁתִּים עֶשְׂרֵה, **הָאֵלֶּה** – הֲרֵי חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה.

פסקה קפו

(דברים יט י) **וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דָּם נָקִי**... **וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים** – לְהַזְהִיר בֵּית דִּין עַל כָּךְ.

(דברים יט יא) "כִּי יִהְיֶה אִישׁ שׂוֹנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו", מִכָּן אָמְרוּ: עָבַר אָדָם עַל מִצְוָה קַלָּה – סוֹפוֹ לַעֲבוֹר עַל מִצְוָה חֲמוּרָה. עָבַר עַל (ויקרא יט יח) "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" – סוֹפוֹ לַעֲבוֹר עַל "לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר", וְעַל (ויקרא יט יז) "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ", וְעַל (ויקרא כה לו) "וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ" עַד שֶׁיָּבֹא לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים! לְכָךְ נֶאֱמַר "כִּי יִהְיֶה אִישׁ שׂוֹנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו".

פסקה קפז

מִכָּן הָיָה רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַהוֹרֵג אֶת הַנֶּפֶשׁ, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד – הַכֹּל מַקְדִּימִים לְעָרֵי מִקְלָט, בֵּית דִּין שׁוֹלְחִים וּמְבִיאִים אוֹתָם מִשָּׁם.

מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה – הֲרָגוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁלְחוּ זְקֵנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אוֹתוֹ מִשָּׁם".

מִי שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב מִיתָה – פְּטָרוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה כה): "וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הָרוֹצֵחַ".

מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב גָּלוּת – מַחֲזִירִים אוֹתוֹ לִמְקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וְהֵשִׁיבוּ אוֹתוֹ הָעֵדָה".

רַבִּי אוֹמֵר: רוֹצֵחַ גּוֹלֶה לְעִיר מִקְלָט, כְּסָבוּר שֶׁקּוֹלַטְתּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹלַטְתּוֹ שׁוֹגֵג; זְקֵנֵי הָעִיר שׁוֹלְחִים וּמְבִיאִים אוֹתוֹ מִשָּׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁלְחוּ זְקֵנֵי עִירוֹ".

וּמֵת בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם, מְנַיִן לֹא מֵת בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם – יָמוּת בְּיַד כָּל אָדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יט יב-יג): "וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם וָמֵת, לֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבִעַרְתָּ דַם הַנָּקִי".

שֶׁמָּא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְנֶהֱרַג זֶה, לָמָּה אָנוּ בָּאִים לָחוּב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבִעַרְתָּ דַם הַנָּקִי** – בַּעֲר עוֹשֵׂי הָרָעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל!

פסקה קפח

(דברים יט יד) **לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֶךָ**, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ויקרא יט יג) "לֹא תִגְזֹל", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר **לֹא תַסִּיג**? מְלַמֵּד שֶׁכָּל הָעוֹקֵר תְּחוּמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִים.

יָכוֹל בְּחוּצָה לָאָרֶץ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל**. בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִים, בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֵינוֹ עוֹבֵר אֶלָּא מִשּׁוּם לָאו אֶחָד בִּלְבַד.

מִנַּיִן לְעוֹקֵר תְּחוּמִים שֶׁל שְׁבָטִים שֶׁעוֹבֵר בִּלֹּא תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֶךָ**. מִנַּיִן לְמַחֲלִיף דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְלֹאוֹמֵר עַל טָמֵא טָהוֹר וְעַל טָהוֹר טָמֵא – שֶׁהוּא עוֹבֵר בִּלֹּא תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֶךָ**. מִנַּיִן לְמוֹכֵר קֶבֶר אֲבוֹתָיו שֶׁעוֹבֵר בִּלֹּא תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֶךָ**. יָכוֹל אֲפִלּוּ לֹא נִקְבַּר בּוֹ אָדָם מֵעוֹלָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל**, הָא אִם קָבַר בּוֹ אֲפִלּוּ נֵפֶל אֶחָד בִּרְשׁוּת – עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה.

(דברים יט טו) **לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בָּאִישׁ**, אֵין לִי אֶלָּא לְדִינֵי נְפָשׁוֹת, לְדִינֵי מָמוֹנוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לְכָל עָוֹן**,

לְקָרְבָּנוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּלְכָל חַטָּאת**.

לְמַכּוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בְּכָל חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא**.

לְהַעֲלוֹת לְכְהוּנָּה וּלְהוֹרִיד מִן הַכְּהוּנָּה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת**.

אֵין לִי אֶלָּא לְעֵדוּת אִישׁ, לְעֵדוּת אִשָּׁה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת בְּכָל חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא**. אִם סוֹפְנוּ לְרַבּוֹת אִשָּׁה, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **אִישׁ**? לְעָוֹן אֵינוֹ קָם, קָם הוּא בְּאִשָּׁה לְהַשִּׁיאָהּ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לְעָוֹן אֵינוֹ קָם, קָם הוּא לִשְׁבוּעָה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: קַל וָחוֹמֶר הַדְּבָרִים – וּמָה אִם בְּמָקוֹם שֶׁאֵין פִּיו מִצְטָרֵף עִם פִּי עֵד אֶחָד לְמִיתָה, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע עַל פִּי עַצְמוֹ. מָקוֹם שֶׁפִּיו מִצְטָרֵף עִם פִּי עֵד אֶחָד לְמָמוֹן, אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא נִשְׁבָּע עַל פִּי עַצְמוֹ? לְאוּ! מָה לְנִשְׁבָּע עַל פִּי עַצְמוֹ, שֶׁכֵּן מְשֻׁלָּם עַל פִּי עַצְמוֹ. יִשָּׁבַע עַל פִּי עֵד אֶחָד, שֶׁכֵּן אֵין מְשֻׁלָּם עַל פִּי עֵד אֶחָד? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לְכָל עָוֹן**, לְעָוֹן אֵינוֹ קָם, קָם הוּא לִשְׁבוּעָה!

עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר, לֹא עַל פִּי כְתָבָם וְלֹא עַל פִּי תוּרְגְּמָן. **עַל פִּי שְׁנַיִם**, מִכָּן אָמְרוּ: הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ – רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מְקַנְּא עַל פִּי שְׁנַיִם וּמַשְׁקֶה עַל פִּי עֵד אֶחָד. שֶׁהָיָה בַדִּין: מָה אִם עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁאֵינָהּ אוֹסֶרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם – אֵין מִתְקַיֶּמֶת פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם, עֵדוּת הָאַחֲרוֹנָה, שֶׁאוֹסֶרְתָּהּ אִסּוּר עוֹלָם – אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא תִתְקַיֵּם בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְעֵד אֵין בָּהּ", כָּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה.

פסקה קפט

(דברים יט טז) **כִּי יָקוּם עֵד חָמָס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה** – אֵין חָמָס אֶלָּא גֵּזֶלָן. **לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה**, אֵין סָרָה אֶלָּא עֲבֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יג ו): "כִּי דִבֶּר סָרָה", וְאוֹמֵר (ירמיה כח טז): "הַשָּׁנָה אַתָּה מֵת כִּי סָרָה דִבַּרְתָּ עַל ה'".

[**לַעֲנוֹת בּוֹ**], מַגִּיד שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכְחִישׁ אֶת עַצְמוֹ. מִכָּן אָמְרוּ (מכות פ"א מ"ד): אֵין הָעֵדִים נַעֲשִׂים זוֹמְמִים עַד שֶׁיְּזוֹמוּ אֶת עַצְמָם. כֵּיצַד? מֵעִיד אֲנִי בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ וְכוּ'.

פסקה קצ

(דברים יט יז) **וְעָמְדוּ**, הַדַּיָּנִים יוֹשְׁבִים וּבַעֲלֵי דִינִים עוֹמְדִים. דָּבָר אַחֵר: אַזְהָרָה לְבַעַל דִּין, שֶׁלֹּא יַשְׁמִיעַ דְּבָרָיו לַדַּיָּן קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא בַּעַל דִּין חֲבֵרוֹ. **וְעָמְדוּ** – מְצִוָּה בַּנִּדּוֹנִים שֶׁיַּעַמְדוּ.

שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים, אֵין לִי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהֵם שְׁנֵי אֲנָשִׁים; אִישׁ עִם אִשָּׁה, וְאִשָּׁה עִם אִישׁ, שְׁתֵּי נָשִׁים זוֹ עִם זוֹ מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב", מִכָּל מָקוֹם.

יָכוֹל אַף אִשָּׁה תְּהֵא כְּשֵׁרָה לְעֵדוּת? – נֶאֱמַר כָּאן "שְׁנֵי" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים יט טו) "שְׁנֵי", מַה שְׁנֵי הָאֲמוּר כָּאן, אֲנָשִׁים וְלֹא נָשִׁים – אַף שְׁנֵי הָאֲמוּר לְהַלָּן אֲנָשִׁים וְלֹא נָשִׁים.

אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב, יָבוֹא בַּעַל הַשּׁוֹר וְיַעֲמֹד עַל שׁוֹרוֹ.

לִפְנֵי ה' – הֵם סְבוּרִים לִפְנֵי בָּשָׂר וָדָם הֵם עוֹמְדִים, וְאֵינָם אֶלָּא לִפְנֵי הַמָּקוֹם!

לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשּׁוֹפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם, זוֹ הִיא שֶׁאָמַר רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: וְכִי עָלְתָה עַל דַּעְתֵּנוּ שׁוֹפֵט שֶׁאֵינוֹ בְיָמֶיךָ? אֶלָּא שׁוֹפֵט שֶׁהוּא כָּשֵׁר וּמֻחְזָק לְךָ בְּאוֹתָם הַיָּמִים. הָיָה קָרוֹב וְנִתְרַחֵק – כָּשֵׁר, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (קהלת ז י): "אַל תֹּאמַר מֶה הָיָה".

(דברים יט יח) **וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב**, וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (דברים יז ד): "וְהֻגַּד לְךָ וְשָׁמַעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב" – הֵיטֵב הֵיטֵב לְגָזֵרָה שָׁוָה, מְלַמֵּד שֶׁבּוֹדְקִים אוֹתוֹ בְּשֶׁבַע חֲקִירוֹת. אֵין לִי אֶלָּא חֲקִירוֹת, בְּדִיקוֹת מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יג טו): "וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר".

מְנַיִן שֶׁהָעֵד עוֹשֶׂה עַצְמוֹ שֹׁקֵר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְהִנֵּה עֵד שֶׁקֶר הָעֵד**.

וּמְנַיִן שֶׁעוֹשֶׂה אֶת חֲבֵרוֹ שֹׁקֵר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְהִנֵּה עֵד שֶׁקֶר הָעֵד**. יָכוֹל אַף מְשֻׁנָּחְקָרָה עֲדוּתָם בְּבֵית דִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר: **שֶׁקֶר עָנָה בְאָחִיו**. אֱמֹר מֵעַתָּה: כָּל זְמַן שֶׁבֵּית דִּין צְרִיכִים לָהֶם, וְלֹא מְשֻׁנָּחְקָרָה עֲדוּתָם בְּבֵית דִּין. כְּשֶׁתִּמְצָא אוֹמֵר זוֹמֵם מְזוֹמֵם וַאֲפִלּוּ הֵם מֵאָה.

(דברים יט יט) **וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו**, אִם מָמוֹן – מָמוֹן; אִם מַכּוֹת – מַכּוֹת; אִם עוֹנָשִׁים – עוֹנָשִׁים.

עֹנֶשׁ שְׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר [(שמות כ יג): "לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר"].

וַעֲשִׂיתֶם לוֹ, מִכָּן אָמְרוּ: אֵין עֵדִים זוֹמְמִים נֶהֱרָגִים עַד שֶׁיִּגָּמֵר הַדִּין, שֶׁהֲרֵי צַדּוּקִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיֵּהָרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יט כא): "נֶפֶשׁ בְּנַפְשׁ".

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו**? לְפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּכָל עוֹנָשִׁים שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁהִשְׁוָה מִיתַת הָאִישׁ לְמִיתַת הָאִשָּׁה – וְזוֹמְמֵיהֶם כַּיּוֹצֵא בָּהֶם. אֶבָל בַּת כֹּהֵן וּבוֹעֲלָהּ – לֹא הִשְׁוָה מִיתַת הָאִישׁ לְמִיתַת הָאִשָּׁה, אֶלָּא מִיתַת הָאִישׁ בְּחֶנֶק וּמִיתַת הָאִשָּׁה בִּשְׂרֵפָה. אֲבָל זוֹמְמִים, לֹא שָׁמַעְנוּ מַה יֵּעָשֶׂה לָהֶם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו** – כְּמִיתַת אֲחִיו מִיתָתוֹ, וְלֹא כְּמִיתַת אֲחוֹתוֹ!

וּמִנַּיִן שֶׁהַמְבַיֵּשׁ מְשֻׁלָּם מָמוֹן? נֶאֱמַר כָּאן (דברים יט כא) "לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים כה יב) "לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ", מַה "לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ" הָאָמוּר לְהַלָּן – מָמוֹן, אַף "לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ" הָאָמוּר כָּאן – מָמוֹן.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נֶאֱמַר כָּאן "יָד וָרֶגֶל", וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (שמות כא כד) "יָד וָרֶגֶל", מַה "יָד וָרֶגֶל" הָאָמוּר לְהַלָּן – מָמוֹן, אַף "יָד וָרֶגֶל" הָאָמוּר כָּאן – מָמוֹן.

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁלֹּא יֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַד שֶׁיְּהוּ לוֹ יָדִים וְרַגְלַיִם וְעֵינַיִם וְשִׁנַּיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יט כא-כ א): **לֹא תָחוֹס עֵינְךָ נֶפֶשׁ בְּנַפְשׁ וְגוֹ' כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה**.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה, אֲבָל בְּמִלְחֶמֶת חוֹבָה הַכֹּל יוֹצְאִים, אֲפִלּוּ (יואל ב טז) "חָתָן מֵחַדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ". [(דברים כ א) **סוּס וָרֶכֶב**,] כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם – כָּל הַגּוֹיִם נַעֲשִׂים לִפְנֵיהֶם כְּסוּס אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו א): "סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם". וְכִי סוּס אֶחָד הָיָה כו'.

כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל אוֹיְבֶיךָ – בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת הַכָּתוּב מְדַבֵּר.

עַל אוֹיְבֶיךָ – כְּנֶגֶד אוֹיְבֶיךָ אַתָּה נִלְחָם.

וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב, מָה הֵם יוֹצְאִים עָלֶיךָ בְּסוּס וָרֶכֶב – אַף אַתָּה צֵא עֲלֵיהֶם בְּסוּס וָרֶכֶב. מָה הֵם יוֹצְאִים עָלֶיךָ בְּעַם רַב – אַף אַתָּה צֵא עֲלֵיהֶם בְּעַם רַב.

לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמְּךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, מִי שֶׁהֶעֱלָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא עִמְּךָ בְּעֵת צָרָה.

פסקה קצא

(דברים כ ב) **וְהָיָה כְּקָרַבְכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה**, יָכוֹל זֶה יוֹם הַקְּרִיבָם בּוֹ לַמִּלְחָמָה? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (דברים כ ג) "וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה" הֲרֵי יוֹם הַקְּרִיבָם בּוֹ לַמִּלְחָמָה אָמוּר! וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר **וְהָיָה כְּקָרַבְכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה**? כִּיוָן שֶׁמַּגִּיעִים לַסְּפָר – כֹּהֵן מַתְנֶה עִמָּהֶם כָּל הַתְּנָאִים הָאֵלּוּ וְאוֹמֵר אֲלֵיהֶם "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל".

פסקה קצב

(דברים כ ח) "מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב... וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים", לָמָּה נֶאֱמְרוּ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ? שֶׁלֹּא יְהוּ עָרֵי יִשְׂרָאֵל נְשַׁמּוֹת, כְּדִבְרֵי רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּי. בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה חָס הַמָּקוֹם עַל כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת, מִפְּנֵי הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב כְּשֶׁהוּא חוֹזֵר, יֹאמְרוּ: שֶׁמָּא בָּנָה בַיִת, שֶׁמָּא נָטַע כֶּרֶם, שֶׁמָּא אֵרַס אִשָּׁה, וְכֻלָּם הָיוּ צְרִיכִים לְהָבִיא עֲדוּתָם – חוּץ מִן הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב, שֶׁעֲדָיו עָמוֹ. שֶׁמַּע קוֹל הֲגִגַּת תְּרִיסִים – וְנִבְעָת, קוֹל צַהֲלַת סוּסִים – וּמְרַתֵּת, קוֹל לְעוּז קְרָנַיִם – וְנִבְהָל, רוֹאֶה שְׁמוּט סְיָפִים – וּמַיִם יוֹרְדִים בֵּין בִּרְכָּיו.

דָּבָר אַחֵר: (דברים כ ג) **וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל אֹיְבֵיכֶם**, וְלֹא עַל אֲחֵיכֶם; לֹא יְהוּדָה עַל שִׁמְעוֹן, וְלֹא שִׁמְעוֹן עַל יְהוּדָה, שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם יְרַחֲמוּ עֲלֵיכֶם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים כא ג): "וַיֹּאמְרוּ לָמָּה ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָיְתָה זֹאת בְּיִשְׂרָאֵל" וְחָזְרוּ וְיָשִׁיבוּ אֶת הַשֵּׁבֶט בִּמְקוֹמוֹ. וְלֹא כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב כח ח): "וַיִּשְׁבּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֲחֵיהֶם מָאתַיִם אֶלֶף נָשִׁים בָּנִים וּבָנוֹת, וְשָׁם הָיָה נָבִיא לַה' עוֹדֵד שְׁמוֹ, וַיֵּצֵא לִפְנֵי הַצָּבָא הַבָּא לְשֹׁמְרוֹן וַיֹּאמֶר לָהֶם: הִנֵּה בַּחֲמַת ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם עַל יְהוּדָה נְתָנָם בְּיֶדְכֶם, וַתַּהַרְגוּ בָם בְּזַעַף עַד לַשָּׁמַיִם הִגִּיעַ. וְעַתָּה בְּנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יְרוּשָׁלַם אַתֶּם אוֹמְרִים לִכְבֹּשׁ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת לָכֶם, וְעַתָּה שִׁמְעוּנִי וְהָשִׁיבוּ הַשִּׁבְיָה אֲשֶׁר שְׁבִיתֶם מֵאֲחֵיכֶם", כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר לְהַלָּן (דברי הימים ב כח טו) "וַיָּקֻמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִקְבוּ בְשֵׁמוֹת וַיַּחֲזִיקוּ בַּשִּׁבְיָה, וְכָל מַעֲרֻמֵּיהֶם הִלְבִּישׁוּ מִן הַשָּׁלָל, וַיַּלְבִּשׁוּם וַיַּנְעִלוּם וַיַּאֲכִלוּם וַיַּשְׁקוּם וַיְסָכּוּם וַיְנַהֲלוּם בַּחֲמֹרִים לְכָל כּוֹשֵׁל, וַיְבִיאוּם יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים אֵצֶל אֲחֵיהֶם, וַיָּשׁוּבוּ שֹׁמְרוֹן"; עַל אוֹיְבֵיכֶם אַתֶּם הוֹלְכִים, שֶׁאִם תִּפְּלוּ בְּיָדָם אֵין מְרַחֲמִים עֲלֵיכֶם.

אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם. **אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם** – מִפְּנֵי צַהֲלַת סוּסִים, **אַל תִּירְאוּ** – מִפְּנֵי הֲגָגַת תְּרִיסִים וְשִׁפְעַת עֲקַלְגָּסִים, **וְאַל תַּחְפְּזוּ** – מִקּוֹל הַקְּרָנוֹת, **וְאַל תַּעַרְצוּ** – מִקּוֹל הַצְּוָחָה. כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה דְבָרִים שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂים: מְגִיפִים וּמְרִיעִים וְצוֹוְחִים וְרוֹמְסִים. **כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם**: הֵם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם, וְאַתֶּם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם.

פסקה קצג

(דברים כ ד) **כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם**, מִי שֶׁהָיָה עִמָּכֶם בַּמִּדְבָּר – הוּא יִהְיֶה עִמָּכֶם בְּעֵת צָרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמות יד יד): "ה' יִלָּחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִישׁוּן".

לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם אוֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם – מְשֻׁרְפִים וְעַקְרַבִּים וְרוּחוֹת הָרָעִים.

[(דברים כ ה) **וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים**], עַד כָּאן מְשׁוּחַ מִלְחָמָה מְדַבֵּר. מִכָּן אֵילָךְ – **וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים**.

[(דברים כ ז) אֲשֶׁר נָשָׂא אִשָּׁה –] אֶפְלוּ אַלְמָנָה, אֶפְלוּ שׁוֹמֶרֶת יָבָם, אֶפְלוּ שָׁמַע שֶׁמֵּת לוֹ אָחִיו בַּמִּלְחָמָה – חוֹזֵר.

[**וְיֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ**,] הַכֹּל שׁוֹמְעִים דִּבְרֵי כֹהֵן מֵעֲרְכֵי הַמִּלְחָמָה וְהֵם חוֹזְרִים, וּמְסַפְּקִים מַיִם וּמָזוֹן לַאֲחֵיהֶם, וּמְתַקְּנִים אֶת הַדְּרָכִים.

וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים, יָכוֹל דְּבָרִים אֲחֵרִים? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (דברים כ ח) "וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם" מְלַמֵּד שֶׁהֵם הַדְּבָרִים. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר **וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים**? כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל שׁוֹטֵר לְדַבֵּר – כֹּהֵן מַשְׁמִיעַ לָהֶם כַּתְּנָאִים הַלָּלוּ.

פסקה קצד

(דברים כ ה) **מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה**, אֵין לִי אֶלָּא בָּנָה. יָרַשׁ, לָקַח, נִתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה**.

בַּיִת, אֵין לִי אֶלָּא בַּיִת. מִנַּיִן לְרִבּוֹת בּוֹנָה בֵּית הַתֶּבֶן, וּבֵית הַבָּקָר, וּבֵית הָעֲצִים, וּבֵית הָאוֹצָרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲשֶׁר בָּנָה**. יָכוֹל אַף הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר, אַכְסַדְרָה וּמִרְפֶּסֶת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בַּיִת** – מָה בַּיִת מְיֻחָד, שֶׁהוּא בֵּית דִּירָה – יָצְאוּ אֵלּוּ, שֶׁאֵינָם בֵּית דִּירָה.

וְלֹא חֲנָכוֹ – פָּרַט לְגַזְלָן.

יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ – יֵלֵךְ וְיִשְׁמַע דִּבְרֵי כֹהֵן מֵעֲרְכֵי מִלְחָמָה וְיַחֲזֹר.

פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה, אִם אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ לְדִבְרֵי כֹהֵן – לְסוֹף הוּא מֵת בַּמִּלְחָמָה.

וְאִישׁ אַחֵר יַחְנְכֶנּוּ, יָכוֹל דּוֹדוֹ וּבֶן דּוֹדוֹ? נֶאֱמַר כָּאן "אַחֵר" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים כ ז) "אַחֵר", מָה אַחֵר הָאָמוּר לְהַלָּן נָכְרִי, אַף אַחֵר הָאָמוּר כָּאן נָכְרִי.

פסקה קצה

(דברים כ ו) **וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע**, אֵין לִי אֶלָּא נָטַע. יָרַשׁ, לָקַח, נִתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע**.

כֶּרֶם, אֵין לִי אֶלָּא כֶּרֶם. מִנַּיִן לְנוֹטֵעַ חֲמִשָּׁה אִילָנֵי מַאֲכָל, וְאֶפְלוּ מֵחֲמִשֶּׁת הַמִּינִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲשֶׁר נָטַע**. יָכוֹל אַף הַנּוֹטֵעַ אַרְבָּעָה אִילָנֵי מַאֲכָל וַחֲמִשָּׁה אִילָנֵי סָרָק? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כֶּרֶם**.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: אֵין לִי בְּמַשְׁמָע אֶלָּא כֶּרֶם.

וְלֹא חִלְּלוֹ – פָּרַט לְמַבְרִיךְ; **וְלֹא חִלְּלוֹ** – פָּרַט לְמַרְכִּיב.

יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ – יֵלֵךְ וְיִשְׁמַע דִּבְרֵי כֹהֵן מֵעֲרְכֵי הַמִּלְחָמָה וְיַחֲזֹר.

פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה – אִם לֹא יִשְׁמַע לְדִבְרֵי כֹּהֵן, לְסוֹף הוּא מֵת בַּמִּלְחָמָה.
וְאִישׁ אַחֵר יְחַלְּלֶנּוּ – יָכוֹל דּוֹדוֹ וּבֶן דּוֹדוֹ? נֶאֱמַר כָּאן "אַחֵר" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים כ ז) "אַחֵר", מָה אַחֵר הָאָמוּר לְהַלָּן נָכְרִי, אַף אַחֵר הָאָמוּר כָּאן נָכְרִי.

פסקה קצו

(דברים כ ז) **וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה**, אֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הַבְּתוּלָה וְאֶחָד הַמְאָרֵס אֶת הָאַלְמָנָה, וַאֲפִלּוּ שׁוֹמֶרֶת יָבָם, וַאֲפִלּוּ שָׁמַע שֶׁמֵּת אָחִיו בַּמִּלְחָמָה חוֹזֵר וּבָא לוֹ.
וְלֹא לְקָחָהּ – בְּאִשָּׁה הָרְאוּיָה לוֹ; פְּרָט לְמַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ, וְאַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרְאֵל וּבַת יִשְׂרְאֵל לְנָתִין וּלְמַמְזֵר.
יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ – יֵלֵךְ וְיִשְׁמַע דִּבְרֵי כֹּהֵן מֵעֲרֵכִי מִלְחָמָה וְיַחֲזֹר.

פסקה קצז

(דברים כ ח) **וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וְאָמְרוּ**, לְמַדְנוּ שֶׁהֵם הַדְּבָרִים.
מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב – שֶׁיֵּשׁ עֲבֵרָה בְּיָדוֹ בַּסֵּתֶר, **יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ**.
רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: **הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב** כְּמַשְׁמָעוֹ. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: **הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב** – שֶׁהוּא בַּעַל מוּם.
וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ, מְלַמֵּד שֶׁאִם הָיָה אֶחָד מֵהֶם מִתְיָרֵא מִן הָעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדוֹ – כֻּלָּם חוֹזְרִים וּבָאִים.

פסקה קצח

(דברים כ ט) **וְהָיָה כְּכַלּוֹת הַשֹּׁטְרִים**, בַּעֲקֵבָם שֶׁל עָם מַעֲמִידִים זְקֵפִים מִלְּפָנֵיהֶם וְאַחֲרֵיהֶם, וְכַשִּׁילִים שֶׁל בַּרְזֶל בִּידֵיהֶם, וְכָל הַמְבַקֵּשׁ לַחֲזֹר – הָרְשׁוּת בְּיָדָם לְקַפֵּחַ אֶת שׁוֹקָיו, שֶׁתְּחִלַּת נְפִילָה נִיסָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ד יז): "נָס יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים וְגַם מַגֵּפָה גְּדוֹלָה הָיְתָה בָעָם". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, אֲבָל בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה הַכֹּל יוֹצְאִים, אֲפִלּוּ (יואל ב טז) חָתָן מֵחַדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ!

פסקה קצט

(דברים כ י) **כִּי תִקְרַב אֶל עִיר**, בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת הַכָּתוּב מְדַבֵּר.
אֶל עִיר – וְלֹא לִכְרַךְ.
אֶל עִיר – וְלֹא לִכְפָר.
לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ – וְלֹא לְהַרְעִיבָהּ וְלֹא לְהַצְמִיאָהּ, וְלֹא לַהֲמִיתָהּ מִיתַת תַּחֲלוּאִים.

וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם. גָּדוֹל שָׁלוֹם, שֶׁאֲפִלּוּ מֵתִים צְרִיכִים שָׁלוֹם. גָּדוֹל שָׁלוֹם, שֶׁאֲפִלּוּ בְּמִלְחַמְתָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים שָׁלוֹם. גָּדוֹל שָׁלוֹם, שֶׁדָּרֵי רוּם צְרִיכִים שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כה ב): "עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו". גָּדוֹל שָׁלוֹם, שֶׁחוֹתְמִים בּוֹ בִּרְכַּת כֹּהֲנִים. וְאַף מֹשֶׁה הָיָה אוֹהֵב שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ב כו): "וָאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת אֶל סִיחוֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן דִּבְרֵי שָׁלוֹם".

פסקה ר

(דברים כ יא) **וְהָיָה אִם שָׁלוֹם תַּעֲנְךָ**, יָכוֹל אַף מִקְצָתָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּפָתְחָה לָךְ**, כֻּלָּהּ וְלֹא מִקְצָתָהּ.

וְהָיָה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָהּ – לְרַבּוֹת כְּנַעֲנִים שֶׁבְּתוֹכָהּ.

יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ, אָמְרוּ: "מְקַבְּלִים אָנוּ עָלֵינוּ מִסִּים וְלֹא שִׁעְבּוּד", "שִׁעְבּוּד וְלֹא מִסִּים" – אֵין שׁוֹמְעִים לָהֶם, עַד שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם זוֹ וְזוֹ.

(דברים כ יב) **וְאִם לֹא תַשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשְׂתָה עִמְּךָ מִלְחָמָה**, הַכָּתוּב מְבַשֶּׂרְךָ שֶׁאִם אֵינָהּ מַשְׁלֶמֶת עִמְּךָ – לְסוֹף שֶׁהִיא עוֹשָׂה עִמְּךָ מִלְחָמָה.

וְצַרְתָּ עָלֶיהָ, אַף לְהַרְעִיבָהּ, אַף לְהַצְמִיאָהּ, אַף לַהֲמִיתָהּ בְּמִיתַת תַּחֲלוּאִים!

(דברים כ יג) **וּנְתָנָהּ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ**, אִם עָשִׂיתָ אֶת כָּל הָאָמוּר בָּעִנְיָן – לְסוֹף שֶׁה' אֱלֹהֶיךָ נוֹתְנָהּ בְּיָדֶךָ.

וְהִכִּיתָ אֶת כָּל זְכוּרָהּ לְפִי חָרֶב, שׁוֹמֵעַ אֲנִי אַף הַקְּטַנִּים שֶׁבְּתוֹכָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כ יד): **רַק הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה**. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא טַף שֶׁל נְקֵבוֹת? אָמַרְתָּ: וּמָה מְדָיָן, שֶׁהֵמִית אֶת הַגְּדוֹלוֹת, הֶחֱיָה אֶת הַקְּטַנּוֹת, כָּאן שֶׁהֶחֱיָה אֶת הַגְּדוֹלוֹת, אֵינוֹ דִין שֶׁיְּחַיֶּה אֶת הַקְּטַנּוֹת? הָא אֵינוֹ אוֹמֵר כָּאן טַף – אֶלָּא טַף שֶׁל זְכָרִים, מִנַּיִן שֶׁעוֹשֶׂה עִמְּךָ מִלְחָמָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **רַק הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בָּעִיר כָּל שְׁלָלָהּ תָּבֹז לָךְ**, יָכוֹל תְּהֵא בִזָּתָם אֲסוּרָה לָךְ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **תָּבֹז לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת שְׁלַל אוֹיְבֶיךָ**.

פסקה רא

(דברים כ טו) **כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל הֶעָרִים הָרְחֹקֹת**, הָרְחוֹקוֹת בַּתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֵין הַקְּרוֹבוֹת בַּתּוֹרָה הַזֹּאת.

אֲשֶׁר לֹא מֵעָרֵי הָעַמִּים הַמָּה, אֵין עָרֵי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה בַּתּוֹרָה הַזֹּאת. (דברים כ טז) "רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה לֹא תְחַיֶּה כָל נְשָׁמָה" – בְּסֵיף.

(דברים כ יז) **כִּי הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם**, יָכוֹל תְּהֵא בִזָּתָם אֲסוּרָה לְךָ? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים ו יא): "וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל טוּב".

הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ** – לְרַבּוֹת אֶת הַגִּרְגָּשִׁי.

פסקה רב

(דברים כ יח) **לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יְלַמְּדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת**, מְלַמֵּד שֶׁאִם עוֹשִׂים תְּשׁוּבָה אֵין נֶהֱרָגִים.

וַחֲטָאתֶם לַה' אֱלֹהֵיכֶם, אִם לֹא עֲשִׂיתֶם כָּל הָאָמוּר בָּעִנְיָן – נִקְרָאִים אַתֶּם חַטָּאִים לַה' אֱלֹהֵיכֶם.

פסקה רג

(דברים כ יט) **כִּי תָצוּר אֶל עִיר**, בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת הַכָּתוּב מְדַבֵּר.

אֶל עִיר – וְלֹא לִכְרָךְ;

אֶל עִיר – וְלֹא לִכְפָר.

יָמִים רַבִּים, יָמִים – שְׁנַיִם, **רַבִּים** – שְׁלֹשָׁה. מִכָּן אָמְרוּ: אֵין צָרִים עַל עִיר שֶׁל גּוֹיִם פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם לַשַּׁבָּת.

לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ – וְלֹא לִשְׁבּוֹתָהּ.

לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן, אֵין לִי אֶלָּא גַּרְזֶן. מִנַּיִן אַף לְמַשֹּׁךְ הֵימֶנָּה אַמַּת הַמַּיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ**, בְּכָל דָּבָר.

דָּבָר אַחֵר: **כִּי תָצוּר אֶל עִיר**, מַגִּיד שֶׁתּוֹבֵעַ שָׁלוֹם שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים, עַד שֶׁלֹּא נִלְחָם בָּהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמואל ב א א): "וַיֵּשֶׁב דָּוִד בְּצִקְלַג יָמִים שְׁנָיִם". וְאֵין צָרִים עַל עִיר בַּתְּחִלָּה בְּשַׁבָּת, אֶלָּא קוֹדֶם לַשַּׁבָּת שְׁלֹשָׁה יָמִים. וְאִם הִקִּיפוּהָ וְאָרְעָה שַׁבָּת לִהְיוֹת – אֵין הַשַּׁבָּת מַפְסֶקֶת מִלְחַמְתָּהּ. זֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁדָּרַשׁ שַׁמַּי הַזָּקֵן: אֵין מַפְלִיגִים אֶת הַסְּפִינָה לַיָּם הַגָּדוֹל אֶלָּא קוֹדֶם לַשַּׁבָּת שְׁלֹשָׁה יָמִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה, אֲבָל בְּדֶרֶךְ קְרוֹבָה מַפְלִיגִים אוֹתָהּ.

כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל – מִצְוַת עֲשֵׂה; **וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת** – מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה.

כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה, מְלַמֵּד שֶׁחַיָּיו שֶׁל אָדָם אֵינָם אֶלָּא מִן הָאִילָן. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: מִכָּן חָס הַמָּקוֹם עַל פֵּרוֹת הָאִילָן קַל וָחוֹמֶר מֵאִילָן, וּמָה אִילָן שֶׁעוֹשֶׂה פֵּרוֹת – הִזְהִירְךָ הַכָּתוּב עָלָיו, פֵּרוֹת עַצְמָם – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה!

לָבוֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר, הָא אִם מְעַכֶּבְךָ לָבוֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר – קָצְצֵהוּ!

פסקה רד

(דברים כ כ) **רַק עֵץ אֲשֶׁר תֵּדַע** – זֶה אִילַן מַאֲכָל.
כִּי לֹא עֵץ מַאֲכָל הוּא – זֶה אִילַן סָרָק. אִם סוֹפֵנוּ לְרַבּוֹת אֶת אִילַן מַאֲכָל, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **עֵץ מַאֲכָל**? מְלַמֵּד שֶׁאִילַן סָרָק קוֹדֵם לְאִילַן מַאֲכָל. יָכוֹל אֲפִלּוּ מְעֻלֶּה בְּדָמִים, וּכְדִבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֹתוֹ תַּשְׁחִית וְכָרָתָה**,
עוֹשֶׂה אַתָּה מִמֶּנּוּ תְּיָקִים וּנְדָבְיָאוֹת.
וּבָנִית מָצוֹר עַל הָעִיר – עוֹשֶׂה אַתָּה לָהּ מִינֵי מַטְרְנְיָאוֹת,
מֵבִיא אַתָּה לָהּ מִינֵי בַּלְסְטְרָאוֹת.
עַד רִדְתָּהּ – וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת.

פסקה רה

(דברים כא א) **כִּי יִמָּצֵא** – וְלֹא בְּשָׁעָה שֶׁמְּצוּי. מִכָּן אָמְרוּ (סוטה ט ט): מְשֻׁרָבּוּ הָרַצְחָנִים בָּטְלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה, מְשֻׁבָּא אֶלְעָזָר בֶּן דִּינַאי וּתְחִינָה בֶּן פְּרִישָׁה. ["בֶּן פְּרִישָׁה"] הָיָה נִקְרָא – חָזְרוּ לְקָרוֹתוֹ "בֶּן הָרַצְחָן".
חָלָל – וְלֹא חָנוּק. **חָלָל** – וְלֹא מְפֻרְפָּר.
בָּאֲדָמָה, וְלֹא טָמוּן בַּגֵּל.
נֹפֵל – וְלֹא תָּלוּי בָּאִילָן.
בַּשָּׂדֶה – וְלֹא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם.
אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ – לְרַבּוֹת עֵבֶר הַיַּרְדֵּן.
רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: בְּכֻלָּם הָיוּ עוֹרְפִים! אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה: וְכִי אֵינוֹ אֶלָּא חָנוּק וּמֻשְׁלָךְ בַּשָּׂדֶה, שֶׁמָּא הָיוּ עוֹרְפִים? אֶלָּא בְּכֻלָּם אִם הָיָה חָלָל – עוֹרְפִים.
לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ, הָא אִם נוֹדַע מִי הִכָּהוּ, וַאֲפִלּוּ אֶחָד מֵהֶן רָאָהוּ – לֹא הָיוּ עוֹרְפִים.
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִנַּיִן רָאוּהוּ בֵּית דִּין שֶׁהָרַג, וְלֹא הָיוּ מַכִּירִים אוֹתוֹ – לֹא הָיוּ עוֹרְפִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה אֶת הַדָּם הַזֶּה" וְגוֹ'.
(דברים כא ב) **וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ, וְזָקֵנֶיךָ** – שְׁנַיִם, **וְשֹׁפְטֶיךָ** – שְׁנַיִם, אֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל – מוֹסִיפִים עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן חֲמִשָּׁה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: **זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ** – שְׁנַיִם, אֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל – מוֹסִיפִים עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן שִׁלְשָׁה.
וּמָדְדוּ אֶל הֶעָרִים, מִן הֶחָלָל אֶל הֶעָרִים, וְלֹא מִן הֶעָרִים אֶל הֶחָלָל. מִכָּן אָמְרוּ: נִמְצָא רֹאשׁוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד וְגוּפוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר – מוֹלִיכִים אֶת הָרֹאשׁ אֵצֶל הַגּוּף, דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְיֹעֶזֶר. רַבִּי

עֲקִיבָה אוֹמֵר: הַגּוּף אֵצֶל הָרֹאשׁ. נִמְצָא סָמוּךְ לַסָּפָר, אוֹ לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גּוֹיִם, אוֹ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין – לֹא הָיוּ מוֹדְדִים. אֵין מוֹדְדִים אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין!

פסקה רו

(דברים כא ג) **וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה** – הַקְּרוֹבָה שֶׁבַּקְּרוֹבוֹת. מִכָּן אָמְרוּ (סוטה ט ב): נִמְצָא מְכֻוָּן בֵּין שְׁתֵּי עֲיָירוֹת – שְׁתֵּיהֶן מְבִיאוֹת שְׁתֵּי עֶגְלוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עִיר אַחַת מְבִיאָה, וְאֵין שְׁתֵּי עֲיָירוֹת מְבִיאוֹת שְׁתֵּי עֶגְלוֹת, וְאֵין יְרוּשָׁלַם מְבִיאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה.

וְלָקְחוּ זְקֵנֵי הָעִיר הַהִיא – וְלֹא זְקֵנֵי יְרוּשָׁלַם.

עֶגְלַת בָּקָר, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ, וּפָרָה בַּת שְׁתַּיִם. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עֶגְלָה בַּת שְׁתַּיִם, וּפָרָה בַּת שָׁלֹשׁ וּבַת אַרְבַּע. דָּבָר אַחֵר: **עֶגְלַת בָּקָר** – שֶׁיְּהֵא בָּהּ שְׁנֵי דְּרָכִים. הָא כֵּיצַד? בַּת שְׁתַּיִם **עֶגְלַת בָּקָר**.

דָּבָר אַחֵר: רְחִיצָה בַּזְּקֵנִים וְכַפָּרָה בַּכֹּהֲנִים.

אֲשֶׁר לֹא עֻבַּד בָּהּ – כָּל עֲבוֹדָה. מִנַּיִן בְּעוֹל? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְעֹל**.

פסקה רז

(דברים כא ד) **וְהוֹרִידוּ זְקֵנֵי הָעִיר הַהִיא** – מִצְוָה בִּזְקֵנֵי הָעִיר הַהִיא.

אֶת הָעֶגְלָה אֶל נַחַל אֵיתָן – כְּמַשְׁמָעוֹ, קָשֶׁה; וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אֵיתָן – כָּשֵׁר.

עוֹרְפִים אוֹתָהּ בְּקוֹפִּיץ מֵאֲחוֹרֶיהָ, וּמְקוֹמָהּ אָסוּר מִלִּזָּרוֹעַ וּמִלַּעֲבוֹד. יָכוֹל יְהֵא אָסוּר לִסְרוֹק שָׁם פִּשְׁתָּן וּלְנַקֵּר שָׁם אֶת הָאֲבָנִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ**, זְרִיעָה בִּכְלָל הָיְתָה, וְלָמָּה יָצְאת? לְהַקִּישׁ אֵלֶיהָ – מָה זְרִיעָה מְיֻחֶדֶת שֶׁהִיא עֲבוֹדַת קַרְקַע; יָצְאוּ אֵלּוּ, שֶׁאֵין עֲבוֹדַת קַרְקַע.

וְעָרְפוּ שָׁם, נֶאֱמַר כָּאן עֲרִיפָה וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (שמות יג יג) עֲרִיפָה, מָה עֲרִיפָה הָאֲמוּרָה כָּאן – עוֹרְפָהּ בְּקוֹפִּיץ מֵאֲחוֹרֶיהָ, וְקוֹבְרָהּ, וַאֲסוּרָה בַּהֲנָיָה, אַף עֲרִיפָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן – עוֹרְפָהּ בְּקוֹפִּיץ מֵאֲחוֹרֶיהָ, וְקוֹבְרָהּ, וַאֲסוּרָה בַּהֲנָיָה.

בַּנָּחַל – אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ אֵיתָן.

פסקה רח

(דברים כא ה) **וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי**, מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יח ז) "וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם ה' אֱלֹהָיו", אֵין לִי אֶלָּא תְּמִימִים, בַּעֲלֵי מוּמִים מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר **בְּנֵי לֵוִי**. **כִּי בָם בָּחַר ה' אֱלֹהֶיךָ** [לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ], מַגִּיד שֶׁאֵין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים כְּשֵׁרָה בְּבַעֲלֵי מוּמִים.

לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁם ה', מַקִּישׁ בְּרָכָה לְשֵׁרוּת: מַה שֵּׁרוּת בַּעֲמִידָה – אַף בְּרָכָה בַּעֲמִידָה.
וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נֶגַע, מַקִּישׁ רִיבִים לִנְגָעִים: מַה נְּגָעִים בַּיּוֹם – אַף רִיבִים בַּיּוֹם,
מַה רִיבִים שֶׁלֹּא בִּקְרוֹבִים – אַף נְגָעִים שֶׁלֹּא בִּקְרוֹבִים.
אוֹ, מָה רִיבִים בִּשְׁלֹשָׁה אַף נְגָעִים בִּשְׁלֹשָׁה? וְדִין הוּא, אִם מָמוֹנוֹ בִּשְׁלֹשָׁה גּוּפוֹ לֹא יְהֵא בִּשְׁלֹשָׁה? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא יג ב): "אוֹ אֶל אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים", לְלַמֶּדְךָ שֶׁכֹּהֵן אֶחָד רוֹאֶה אֶת הַנְּגָעִים!

פסקה רט

(דברים כא ו) **וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא**, וַאֲפִלּוּ הֵם מֵאָה. לְפִי שֶׁאָמַרְנוּ לְהַלָּן שִׁלשָׁה וַחֲמִשָּׁה,
יָכוֹל אַף כָּאן כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר **וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא**, וַאֲפִלּוּ הֵם מֵאָה.
יִרְחֲצוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַּנָּחַל, עַל מְקוֹם עֲרִיפָתָהּ שֶׁל עֶגְלָה. יָכוֹל יַעֲלוּ מִן
הַנַּחַל וְיֹאמְרוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בַּנָּחַל**, שֶׁתְּהֵא עֲנִיָּתָם וַאֲמִירָתָם בַּנַּחַל.

פסקה רי

(דברים כא ז) **וְעָנוּ וְאָמְרוּ**, בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.
יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה, וְכִי עָלַת עַל לִבֵּנוּ שֶׁזִּקְנֵי בֵּית דִּין שׁוֹפְכֵי דָמִים הֵם? אֶלָּא שֶׁלֹּא בָא לְיָדֵינוּ
וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת, וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ בְּלֹא לְוָיָה.
(דברים כא ח) הַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים: **כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל**.
כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **אֲשֶׁר פָּדִיתָ ה'**, מְלַמֵּד שֶׁכַּפָּרָה זוֹ מְכַפֶּרֶת עַל יוֹצְאֵי מִצְרַיִם.
כַּפֵּר לְעַמְּךָ – אֵלּוּ הַחַיִּים;
אֲשֶׁר פָּדִיתָ – אֵלּוּ הַמֵּתִים, מַגִּיד שֶׁהַמֵּתִים צְרִיכִים כַּפָּרָה. נִמְצִינוּ לְמֵדִים שֶׁשּׁוֹפֵךְ דָּמִים
חוֹטֵא עַד יוֹצְאֵי מִצְרַיִם.
אֲשֶׁר פָּדִיתָ – עַל מְנָת כֵּן פְּדִיתָנוּ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ בֵּינֵינוּ שׁוֹפְכֵי דָמִים. דָּבָר אַחֵר: עַל מְנָת כֵּן
פְּדִיתָנוּ, שֶׁאִם נֶחֱטָא – אַתָּה מְכַפֵּר עָלֵינוּ.
וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת: כָּל זְמַן שֶׁתַּעֲשׂוּ כָּכָה – הַדָּם מִתְכַּפֵּר לָכֶם.
(דברים כא ט) **וְאַתָּה תְּבַעֵר** – בַּעֵר עוֹשֵׂי הָרָעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל!

פסקה ריא

(דברים כא י) **כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה** – בְּמִלְחֶמֶת הִרְשׁוּת הַכָּתוּב מְדַבֵּר.
עַל אֹיְבֶיךָ – כְּנֶגֶד אוֹיְבֶיךָ.
וּנְתָנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ, אִם עָשִׂית כָּל הָאָמוּר בָּעִנְיָן – סוֹף שֶׁה' אֱלֹהֶיךָ נוֹתְנוֹ בְּיָדֶךָ.

וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ – לְרַבּוֹת כְּנַעֲנִים שֶׁבְּתוֹכָהּ.
(דברים כא יא) **וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה** – בִּשְׁעַת שִׁבְיָה.
אֵשֶׁת – וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֵשֶׁת אִישׁ.
יְפַת תֹּאַר, אֵין לִי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהִיא נָאָה, מְנַיִן אֲפִילּוּ הִיא כְּעוּרָה? – תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְחָשַׁקְתָּ בָּהּ**, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ יְפַת תֹּאַר.
וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה, שֶׁלֹּא תֹּאמַר ׳הֲרֵי זוֹ לְאַבָּה׳, ׳הֲרֵי זוֹ לְאָחִי׳.

פסקה ריב

(דברים כא יב) **וַהֲבֵאתָהּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ** – וְלֹא לְבֵית אַחֵר.
וְגִלְּחָה אֶת רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תָּקוֹץ. רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: תְּגַדֵּל. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: נֶאֱמְרָה עֲשִׂיָּה בְּרֹאשׁ וְנֶאֱמְרָה עֲשִׂיָּה בַּצִּפָּרְנַיִם, מָה עֲשִׂיָּה הָאֲמוּרָה בְּרֹאשׁ – הַעֲבָרָה, אַף עֲשִׂיָּה הָאֲמוּרָה בַּצִּפָּרְנַיִם – הַעֲבָרָה!
רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: נֶאֱמְרָה עֲשִׂיָּה בְּרֹאשׁ וְנֶאֱמְרָה עֲשִׂיָּה בַּצִּפָּרְנַיִם, מָה עֲשִׂיָּה הָאֲמוּרָה בְּרֹאשׁ – נִוּוּל, אַף עֲשִׂיָּה הָאֲמוּרָה בַּצִּפָּרְנַיִם – נִוּוּל. וּרְאָיָה לִדְבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (שמואל ב יט כה): "וּמְפִיבֹשֶׁת בֶּן שָׁאוּל יָרַד לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ לֹא עָשָׂה רַגְלָיו וְלֹא עָשָׂה שְׂפָמוֹ".

פסקה ריג

(דברים כא יג) **וְהֵסִירָה אֶת שִׂמְלַת שִׁבְיָהּ מֵעָלֶיהָ**, מִלַּמֵּד שֶׁמַּעֲבִיר מִמֶּנָּה בְּגָדִים נָאִים וּמַלְבִּישָׁהּ בְּגָדֵי אַלְמָנוּת, שֶׁהַגּוֹיִם, אֲרוּרִים הֵם, בְּנוֹתֵיהֶם מִתְקַשְּׁטוֹת בַּמִּלְחָמָה בִּשְׁבִיל לְהַזְנוֹת אֲחֵרִים אַחֲרֵיהֶן.
וְיָשְׁבָה בְּבֵיתֶךָ – בְּבַיִת שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ; נִתְקַל בָּהּ וְנִכְנָס, נִתְקַל בָּהּ וְיוֹצֵא; דּוֹמָה לְקֵרוּיָה וְרוֹאֶה בְּנִוּוּלָהּ.
וּבָכְתָה אֶת אָבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ יֶרַח יָמִים – אָבִיהָ וְאִמָּהּ מַמָּשׁ, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: אֵין אָבִיהָ וְאִמָּהּ אֶלָּא עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו ב כז): "אוֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה".
יֶרַח יָמִים – שִׁלְשִׁים יוֹם. דָּבָר אַחֵר: **יֶרַח** – אֶחָד, **יָמִים** – שְׁנַיִם, הֲרֵי שִׁלְשָׁה חֳדָשִׁים כְּדֵי בִּגְדֵי נוֹיָהּ שֶׁהָיוּ עָלֶיהָ וַחֲמָדָהּ, וְתִקּוּן הַוְלָד, כְּדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָה, בֵּין זֶרַע רִאשׁוֹן לְזֶרַע שֵׁנִי.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: **יֶרַח יָמִים** כְּמַשְׁמָעוֹ, וְכָל כָּךְ לָמָּה? שֶׁתְּהֵא בַּת יִשְׂרָאֵל שְׂמֵחָה וְזוֹ בוֹכָה, בַּת יִשְׂרָאֵל מִתְקַשֶּׁטֶת וְזוֹ מִתְנַוֶּלֶת.
וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ, הָא אִם לֹא עָשָׂה בָּהּ אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ, וּבָא עָלֶיהָ – הֲרֵי זוֹ בְּעִילַת זְנוּת.
וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ, אֵין לְךָ בָּהּ אֶלָּא מִצְוַת בְּעִילָה.

וְהָיְתָה לְךָ לְאִשָּׁה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא י): "שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע".

פסקה ריד

(דברים כא יד) **וְהָיָה אִם לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ**, הַכָּתוּב מְבַשֶּׂרְךָ שֶׁאַתָּה עָתִיד לִשְׂנאוֹתָהּ.
וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ – וְלֹא לְבֵית אֱלֹהֶיהָ.
וְשִׁלַּחְתָּהּ – בְּגֵט, כְּדִבְרֵי רַבִּי יוֹנָתָן; וְאִם הָיְתָה חוֹלָה – יַמְתִּין לָהּ עַד שֶׁתַּבְרִיא, קַל וָחוֹמֶר לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵן קְדוֹשׁוֹת וּטְהוֹרוֹת.
וּמָכוֹר לֹא תִמְכְּרֻנָּה בַּכָּסֶף, אֵין לִי אֶלָּא שֶׁלֹּא יִמְכְּרֶנָּה בְּכֶסֶף, מִנַּיִן שֶׁלֹּא יִתְּנֶנָּה בְּמַתָּנָה, וְלֹא יַעֲשֶׂה בָּהּ טוֹבָה? תַּלְמוּד לוֹמַר **וּמָכֹר לֹא תִמְכְּרֶנָּה בַּכָּסֶף**.
לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ – שֶׁלֹּא תִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ. דָּבָר אַחֵר: **לֹא תִתְעַמֵּר בָּהּ** – כְּדִבְרֵי רַבִּי יוֹנָתָן. דָּבָר אַחֵר: הֲרֵי זוֹ אַזְהָרָה לְבֵית דִּין.
תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ, אֲפִלּוּ לְאַחַר מַעֲשֶׂה יְחִידִי.

פסקה רטו

(דברים כא טו) **כִּי תִהְיֶיןָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים** – שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם הֲוָיָה. יָצְאוּ שִׁפְחָה וְנָכְרִית שֶׁאֵין בָּהֶם הֲוָיָה. מַשְׁמַע מוֹצִיא אֶת אֵלּוּ וּמוֹצִיא אֶת הַיְּבָמָה וּמוֹצִיא אֶת הָאֲרוּסָה, שֶׁאֵין לָהֶן הֲוָיָה, [תַּלְמוּד לוֹמַר: **שְׁתֵּי נָשִׁים**].
רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ הַכָּתוּב מְדַבֵּר, מַגִּיד שֶׁסּוֹפוֹ לִהְיוֹת שׂוֹנֵא אוֹתָהּ וְאוֹהֵב אַחֶרֶת.
וְיָלְדוּ לוֹ בָנִים, לְהוֹצִיא אֶת הַסַּפְּק בֶּן תִּשְׁעָה לְרִאשׁוֹן בֶּן שִׁבְעָה לְאַחֲרוֹן.
אֵין לִי אֶלָּא הַיּוֹצֵא מִמְּקוֹם הַלֵּידָה. יוֹצֵא דֹּפֶן מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְיָלְדוּ לוֹ**, מִכָּל מָקוֹם.
דָּבָר אַחֵר: **כִּי תִהְיֶיןָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים**, אֵין לִי אֶלָּא שֶׁהֵן שְׁתַּיִם. מִנַּיִן אֲפִלּוּ הֵן מְרֻבּוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **נָשִׁים**.
אֵין לִי אֶלָּא בְּזְמַן שֶׁהֵן מְרֻבּוֹת, וּמִקְצָתָן אֲהוּבוֹת וּמִקְצָתָן שְׂנוּאוֹת, מִנַּיִן אֲפִלּוּ כֻּלָּן אֲהוּבוֹת, כֻּלָּן שְׂנוּאוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲהוּבָה** – **הָאֲהוּבָה**, **שְׂנוּאָה** – **הַשְּׂנוּאָה**, רִבָּה הַכָּתוּב.
אֵין לִי אֶלָּא בְּזְמַן שֶׁהֵן מְרֻבּוֹת, וְכֻלָּן אֲהוּבוֹת אוֹ כֻלָּן שְׂנוּאוֹת, מִנַּיִן אֲפִלּוּ הֵן שְׁתַּיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **שְׁתֵּי נָשִׁים**.
אֵין לִי אֶלָּא בְּזְמַן שֶׁהֵן **שְׁתֵּי נָשִׁים**, **אַחַת אֲהוּבָה וְאַחַת שְׂנוּאָה**, מִנַּיִן אֲפִלּוּ אַחַת וְהִיא אֲהוּבָה, אֲפִלּוּ אַחַת וְהִיא שְׂנוּאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲהוּבָה** – **אֲהוּבָה**, **שְׂנוּאָה** – **שְׂנוּאָה**; רִבָּה הַכָּתוּב.

אֵיזוֹ הִיא **אֲהוּבָה**? אֲהוּבָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם: **שְׁנוּאָה**? שְׁנוּאָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם. יָכוֹל אֵין לִי אֶלָּא אֲנוּסָה וּמְפֻתָּה, שֶׁאֵינָן לוֹ כְּדֶרֶךְ כָּל הַנָּשִׁים, מִנַּיִן אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט? תַּלְמוּד לוֹמַר: **שְׁנוּאָה – שְׁנוּאָה**; רִבָּה אֶת הָעֲרָיוֹת שֶׁהֵן בִּלֹּא תַעֲשֶׂה.

וַעֲדַיִן לֹא אֲרַבֶּה אֶת הָעֲרָיוֹת שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת בִּידֵי שָׁמַיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **שְׁנוּאָה – שְׁנוּאָה**, רִבָּה אֶת הָעֲרָיוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן כָּרֵת בִּידֵי שָׁמַיִם; וַעֲדַיִן לֹא אֲרַבֶּה אֶת הָעֲרָיוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן מִיתַת בֵּית דִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר: **שְׁנוּאָה – שְׁנוּאָה**, רִבָּה.

יָכוֹל אֲפִלּוּ שִׁפְחָה, אֲפִלּוּ נָכְרִית? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כִּי תִהְיֶיךָ לְאִישׁ**, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּהֶן הֲוָיָה; יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁאֵין בָּהֶן הֲוָיָה.

וְיָלְדוּ לוֹ בָנִים, מִי שֶׁהַוְּלָדוֹת שֶׁלּוֹ; יָצְאוּ אֵלּוּ שֶׁאֵין הַוְּלָדוֹת שֶׁלּוֹ.

דָּבָר אַחֵר: **וְיָלְדוּ לוֹ בָנִים** – הַבָּנִים בַּתּוֹרָה הַזֹּאת, וְאֵין הַבָּנוֹת בַּתּוֹרָה הַזֹּאת. לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהַבָּנוֹת נִכְנָסוֹת לְנַחֲלָה תַּחַת הָאַחִים, לַחֲלוֹק בְּשָׁוֶה, יָכוֹל תְּהֵא בְּכוֹרָה נוֹהֶגֶת בָּהֶן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְיָלְדוּ לוֹ בָנִים**, הַבָּנִים בַּתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֵין הַבָּנוֹת בַּתּוֹרָה הַזֹּאת.

וְהָיָה הַבֵּן – וְלֹא טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס.

הַבְּכוֹר – וְלֹא הַסָּפֵק.

לַשְּׂנִיאָה – הַכָּתוּב מְבַשֶּׂרְךָ שֶׁבֵּן הַבְּכוֹר לַשְּׂנִיאָה.

פסקה רטז

(דברים כא טז) **וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו**, בַּיּוֹם מַפְּילִים נַחֲלוֹת וְאֵין מַפִּילִים נַחֲלוֹת בַּלַּיְלָה.

אֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ, מְלַמֵּד שֶׁהַבֵּן נוֹטֵל בָּרְאוּי כְּבַמֻּחְזָק.

לֹא יוּכַל לְבַכֵּר, מְלַמֵּד שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁי לְבַכֵּר. יָכוֹל לֹא יְבַכֵּר, וְאִם בִּכֵּר – יְהֵא מְבֻכָּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא יוּכַל לְבַכֵּר**, הָא אִם בִּכֵּר – אֵינוֹ מְבֻכָּר.

אֶת בֶּן הָאֲהוּבָה, כֵּיוָן שֶׁיָּצָא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בַּחַיִּים – פּוֹטֵר אֶת הַבָּא אַחֲרָיו מִן הַבְּכוֹרָה.

עַל פְּנֵי בֶן הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר – אַף עַל פִּי שֶׁבֵּן הַבְּכוֹר לַשְּׂנוּאָה.

פסקה ריז

(דברים כא יז) **כִּי אֶת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר** – יַכִּירֶנּוּ לָאֲחֵרִים, מְלַמֵּד שֶׁנֶּאֱמַן אָדָם לוֹמַר ’זֶה בְּנִי בְּכוֹר’. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַן אָדָם לוֹמַר ’זֶה בְּנִי בְּכוֹר’, כָּךְ נֶאֱמָן לוֹמַר ’זֶה בֶּן גְּרוּשָׁה וְזֶה בֶּן חֲלוּצָה’, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ נֶאֱמָן.

לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם – פִּי שְׁנַיִם בּוֹ. אוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכָל הַנִּכְסִים? הֲרֵי אַתָּה דָן: הוֹאִיל וְנוֹחֵל עִם אֶחָד וְנוֹחֵל עִם חֲמִשָּׁה, מַה מָּצִינוּ כְּשֶׁנּוֹחֵל עִם אֶחָד – פִּי שְׁנַיִם בּוֹ, אַף כְּשֶׁנּוֹחֵל עִם חֲמִשָּׁה – פִּי שְׁנַיִם בְּאֶחָד מֵהֶם.

אוֹ כַּלֵּךְ לְדַרְךְ זוֹ: הוֹאִיל וְנוֹחֵל עִם אֶחָד וְנוֹחֵל עִם חֲמִשָּׁה, מַה מָּצִינוּ כְּשֶׁנּוֹחֵל עִם אֶחָד – פִּי שְׁנַיִם בְּכָל הַנִּכְסִים, אַף כְּשֶׁנּוֹחֵל עִם חֲמִשָּׁה – פִּי שְׁנַיִם בְּכָל הַנִּכְסִים! תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו", רִבָּה נַחֲלָה לַבָּנִים.

אַחַר שֶׁלִּמַּדְנוּ שֶׁרִבָּה נַחֲלָה לַבָּנִים, הָא אֵין עָלֶיךָ לְדוּן אֶלָּא כַּדִּין הָרִאשׁוֹן: הוֹאִיל וְנוֹחֵל עִם אֶחָד וְנוֹחֵל עִם חֲמִשָּׁה, מַה מָּצִינוּ כְּשֶׁנּוֹחֵל עִם אֶחָד – פִּי שְׁנַיִם בּוֹ אַף כְּשֶׁנּוֹחֵל עִם חֲמִשָּׁה – פִּי שְׁנַיִם בְּאֶחָד מֵהֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בראשית מח כב): "וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל אַחֶיךָ", וְאוֹמֵר (דברי הימים א ה א-ב): "וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל כִּי הוּא הַבְּכוֹר" וְאוֹמֵר: "כִּי יְהוּדָה גָּבַר בְּאֶחָיו וּלְנָגִיד מִמֶּנּוּ, וְהַבְּכוֹרָה לְיוֹסֵף".

הוֹאִיל וּמָצִינוּ שֶׁהַבְּכוֹרָה לְיוֹסֵף וּבְכוֹרָה לְדוֹרוֹת, מַה בְּכוֹרָה הָאֲמוּרָה לְיוֹסֵף – פִּי שְׁנַיִם בּוֹ, אַף בְּכוֹרָה הָאֲמוּרָה לְדוֹרוֹת – פִּי שְׁנַיִם בְּאֶחָד מֵהֶם.

בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ, מְלַמֵּד שֶׁאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בָּראוּי כְּבַמּוּחָזָק.

כִּי הוּא רֵאשִׁית אוֹנוֹ – וְלֹא רֵאשִׁית אוֹנָהּ שֶׁל אִשָּׁה.

לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה – מְלַמֵּד שֶׁהַבְּכוֹרָה יוֹצְאָה בְּדַיָּנִים.

פסקה ריח

(דברים כא יח) **כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן** – וְלֹא כְּשֶׁיִּהְיֶה בֵּן לְאִשָּׁה.

בֵּן – וְלֹא בַת.

בֵּן – וְלֹא אִישׁ. קָטָן פָּטוּר, שֶׁלֹּא בָא לִכְלַל מִצְוֹות.

סוֹרֵר – שְׁתֵּי פְּעָמִים. **וּמוֹרֶה** – שׁוֹטֶה. דָּבָר אַחֵר: **סוֹרֵר** – מִין, שֶׁמּוֹרֶה לְעַצְמוֹ דֶּרֶךְ אַחֶרֶת. דָּבָר אַחֵר: בִּשְׁבִיל שֶׁאָכַל זֶה מָמוֹן אָבִיו, אָמַרְתָּ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה יָמוּת? אֶלָּא נִדּוֹן עַל שֵׁם סוֹפוֹ: מוּטָב יָמוּת זַכַּאי, וְאַל יָמוּת חַיָּב! אָבִיו שֶׁל זֶה חָשַׁק יֵפֶת תֹּאַר, וְהִכְנִיס שָׂטָן לְתוֹךְ בֵּיתוֹ וְנַעֲשָׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, וְסוֹפוֹ לַהֲמִיתוֹ מִיתָה מְשֻׁנָּה. (דברים כא כב) "כִּי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת" – לֹא בְּשַׁבָּת וְלֹא בְּיָמִים טוֹבִים.

דָּבָר אַחֵר: **סוֹרֵר** – עַל דִּבְרֵי אָבִיו, **וּמוֹרֶה** – עַל דִּבְרֵי אִמּוֹ. **סוֹרֵר** – עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, **וּמוֹרֶה** – עַל דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים. **סוֹרֵר** – עַל דִּבְרֵי עֲדִים, **וּמוֹרֶה** – עַל דִּבְרֵי דַיָּנִים.

אָמַר רַבִּי יְאשִׁיָּה: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים סָח לִי זְעֵירָא מִשּׁוּם אַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַם – סוֹטָה, אִם רָצָה בַּעְלָהּ לְמָחוֹל לָהּ – מוֹחֵל. בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, אִם רָצוּ אָבִיו וְאִמּוֹ לְמָחוֹל לוֹ – מוֹחֲלִים. זָקֵן מַמְרֵא עַל פִּי בֵּית דִּין, אִם רָצוּ חֲבֵרָיו לְמָחוֹל לוֹ – מוֹחֲלִים.

וּכְשֶׁבָּאתִי וְהִרְצֵיתִי הַדְּבָרִים לִפְנֵי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה, עַל שְׁנַיִם הוֹדָה לִי וְעַל אֶחָד לֹא הוֹדָה לִי. עַל סוֹטָה וְעַל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הוֹדָה לִי, עַל זָקֵן מַמְרֵא עַל פִּי בֵּית דִּין לֹא הוֹדָה לִי, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה מַעֲמִיד מַחֲלוֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל.

אֵינָנּוּ שׁוֹמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ, יָכוֹל אֶפִּלּוּ אָמְרוּ לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ לְהַדְלִיק אֶת הַנֵּר וְלֹא הִדְלִיק? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֵינָנּוּ שׁוֹמֵעַ אֵינָנּוּ שׁוֹמֵעַ**, לְגְזֵרָה שָׁוָה: מָה **אֵינָנּוּ שׁוֹמֵעַ** הָאָמוּר לְהַלָּן – זוֹלֵל וְסוֹבֵא, אַף **אֵינָנּוּ שׁוֹמֵעַ** הָאָמוּר כָּאן – זוֹלֵל וְסוֹבֵא. וּמָה **אֵינָנּוּ שׁוֹמֵעַ** הָאָמוּר לְהַלָּן – עַד שֶׁיִּגְנוֹב מִשֶּׁל אָבִיו וּמִשֶּׁל אִמּוֹ, אַף **אֵינָנּוּ שׁוֹמֵעַ** הָאָמוּר כָּאן – עַד שֶׁיִּגְנוֹב מִשֶּׁל אָבִיו וּמִשֶּׁל אִמּוֹ.

וְיִסְּרוּ אֹתוֹ – בְּמַכּוֹת.

וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם – מְלַמֵּד שֶׁמַּמְלִיכִים אוֹתוֹ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה.

פסקה ריט

(דברים כא יט) **וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ** – מְלַמֵּד שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיִּהְיוּ לוֹ אָב וְאֵם, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם לֹא הָיְתָה אִמּוֹ רְאוּיָה לְאָבִיו – אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה.

וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל שַׁעַר מְקוֹמוֹ – מִצְוָה בִּזְקֵנֵי עִירוֹ וּבְשַׁעַר מְקוֹמוֹ.

(דברים כא כ) **וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה** – זֶהוּ שֶׁלָּקָה בִּפְנֵיכֶם, מְלַמֵּד שֶׁאִם מֵת אֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ נִסְקָל.

הָיָה אֶחָד מֵהֶם גִּדֵּם אוֹ חִגֵּר אוֹ אִלֵּם אוֹ סוּמָא אוֹ חֵרֵשׁ – אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְתָפְשׂוּ בוֹ" – וְלֹא גִּדֵּמִים, "וְהוֹצִיאוּ אוֹתוֹ" – וְלֹא חִגְּרִים, **וְאָמְרוּ** – וְלֹא אִלְּמִים, **בְּנֵנוּ זֶה** – וְלֹא סוּמִים, **אֵינֶנּוּ שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ** – וְלֹא חֵרְשִׁים. מַתְרִים בּוֹ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה וּמַלְקִים אוֹתוֹ; חָזַר וְקִלְקֵל – נִדּוֹן בְּעֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ, וְאֵינוֹ נִסְקָל עַד שֶׁיִּהוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: **בְּנֵנוּ זֶה** – זֶהוּ שֶׁלָּקָה בִּפְנֵיכֶם. **זוֹלֵל וְסֹבֵא** – זוֹלֵל בְּבָשָׂר וְסוֹבֵא בְּיַיִן, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר – זֶכֶר לַדָּבָר (משלי כג כ): "אַל תְּהִי בְסֹבְאֵי יָיִן בְּזוֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ", וְאוֹמֵר (משלי כג כא): "כִּי זוֹלֵל וְסֹבֵא יִוָּרֵשׁ, וּקְרָעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה".

פסקה רכ

(דברים כא כא) **וּרְגָמֻהוּ כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ**, וְכִי כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ רוֹגְמִים אוֹתוֹ? אֶלָּא בְּמַעֲמַד כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ.

בָּאֲבָנִים, יָכוֹל בַּאֲבָנִים מְרֻבּוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כ ב): "בָּאֶבֶן". יָכוֹל בְּאֶבֶן אַחַת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בָּאֲבָנִים**, אֱמוֹר מֵעַתָּה: לֹא מֵת בְּרִאשׁוֹנָה – יָמוּת בַּשְּׁנִיָּה.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: וְכִי מִפְּנֵי שֶׁאָכַל זֶה תַּרְטִימַר בָּשָׂר וְשָׁתָה חֲצִי לוֹג יַיִן הוּא נִסְקָל? אֶלָּא הִגִּיעָה תּוֹרָה לְסוֹף עִנְיָנוֹ שֶׁל זֶה, וְאָמְרָה יָמוּת זַכַּי וְאַל יָמוּת חַיָּב. שֶׁמִּיתָתָם שֶׁל רְשָׁעִים – הֲנָיָה לָהֶם וַהֲנָיָה לָעוֹלָם, וְשֶׁל צַדִּיקִים – רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם. יַיִן וְשֵׁנָה לָרְשָׁעִים – הֲנָיָה לָהֶם וַהֲנָיָה לָעוֹלָם, וְלַצַּדִּיקִים – רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם. שֶׁקֶט לָרְשָׁעִים – רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם, וְלַצַּדִּיקִים – הֲנָיָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם.

וּבִעַרְתָּ הָרָע – בַּעֵר עוֹשֵׂי הָרָעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל!

פסקה רכא

(דברים כא כב) **וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת**, הָאִישׁ נִתְלֶה, וְאֵין הָאִשָּׁה נִתְלֵית. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף הָאִשָּׁה נִתְלֵית.

אָמַר לָהֶם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: וַהֲלֹא שִׁמְעוֹן בֶּן שְׁטָח תָּלָה נָשִׁים בְּאַשְׁקְלוֹן! אָמְרוּ לוֹ: שִׁמּוֹנִים נָשִׁים תָּלָה, וְאֵין דָּנִים שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד! אֶלָּא שֶׁהַשְׁעָה צְרִיכָה, לְלַמֵּד בָּהּ אֶת אֲחֵרִים.

וְתָלִיתָ אוֹתוֹ, יָכוֹל יְהוּ כָל הַנִּסְקָלִים נִתְלִים? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כא כג): "כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי" – אַחַר שֶׁרִבָּה הַכָּתוּב מִיעֵט! הֲרֵי אָנוּ לְמֵדִים אוֹתוֹ מִן הַמְגַדֵּף: מָה מְגַדֵּף מְיֻחָד, שֶׁפִּשַּׁט יָדוֹ בָּעִקָּר, וַהֲרֵי הוּא נִתְלֶה – כָּךְ כָּל הַפּוֹשֵׁט יָדוֹ בָּעִקָּר הֲרֵי הוּא נִתְלֶה! רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מָה מְגַדֵּף מְיֻחָד, שֶׁהוּא נִסְקָל וַהֲרֵי הוּא נִתְלֶה – כָּךְ כָּל הַנִּסְקָלִים נִתְלִים.

יָכוֹל יְהוּ תּוֹלִים אוֹתוֹ חַי כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמַּלְכוּת עוֹשָׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל עֵץ**. **אֹתוֹ** – וְלֹא אֶת כֵּלָיו; **אֹתוֹ** – וְלֹא אֶת עֵדָיו; **אֹתוֹ** – וְלֹא אֶת זוֹמְמָיו; **אֹתוֹ** – וְלֹא שְׁנַיִם בְּיוֹם אֶחָד!

עַל עֵץ, יָכוֹל בְּעֵץ הַתָּלוּשׁ. אוֹ בְּעֵץ הַמְחֻבָּר? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כא כג): "כִּי קְבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ" – בְּעֵץ שֶׁנִּקְבָּר עִמּוֹ, אֶמּוֹר מֵעַתָּה: בְּעֵץ הַתָּלוּשׁ וְלֹא בְּעֵץ הַמְחֻבָּר.

מִנַּיִן לַמֵּלִין אֶת מֵתוֹ שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ**. הֵלִינוּ לִכְבוֹדוֹ, לְהָבִיא לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִים, יָכוֹל יְהֵא עוֹבֵר עָלָיו? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עַל הָעֵץ** – מָה עֵץ מְיֻחָד, שֶׁהוּא נִוּוּל לוֹ – אַף כָּל שֶׁהוּא נִוּוּל לוֹ. יָצָא הַמֵּלִין לִכְבוֹדוֹ, שֶׁאֵין נִוּוּל לוֹ.

לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ – מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה. **כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ** – מִצְוַת עֲשֵׂה. כֵּיצַד עוֹשִׂים לוֹ? מַמְתִּינִים לוֹ עַד חֲשֵׁכָה, וְתוֹלִים לוֹ – וּמַתִּירִים אוֹתוֹ, וְאִם לָן – עוֹבְרִים עָלָיו בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: **לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ**.

כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי, כְּלוֹמַר: מִפְּנֵי מָה זֶה תָּלוּי? מִפְּנֵי שֶׁקִּלֵּל אֶת הַשֵּׁם, וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל.

הָאִישׁ נִסְקָל עָרוֹם, וְאֵין הָאִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֲרוּמָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אָחַד הָאִישׁ וְאָחַד הָאִשָּׁה, אֶלָּא שֶׁהָאִישׁ – תּוֹלִים אוֹתוֹ וּפָנָיו כְּלַפֵּי הָעָם וַאֲחוֹרָיו כְּלַפֵּי הָעֵץ, וְהָאִשָּׁה – פָּנֶיהָ

כְּלַפֵּי הָעֵץ וַאֲחוֹרֶיהָ כְּלַפֵּי הָעָם. הָאִישׁ – סָרֵט אֶחָד מִלְּפָנָיו, וְהָאִשָּׁה – שְׁנֵי סְרָטִים: אֶחָד מִלְּפָנֶיהָ וְאֶחָד מֵאֲחֲרֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁכֻּלָּהּ עֶרְוָה.

וְלֹא תְטַמֵּא אֶת אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ נַחֲלָה – לְהַזְהִיר בֵּית דִּין עַל כָּךְ.

פסקה רכב

(שמות כג ה) "כִּי תִרְאֶה", יָכוֹל אֲפִלּוּ רָחוֹק מִמֶּנּוּ מְלֹא מִיל? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כג ד): "כִּי תִפְגַּע". אִי "כִּי תִפְגַּע", שׁוֹמֵעַ אֲנִי כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי תִרְאֶה". הָא כֵּיצַד? שְׁעָרוּ חֲכָמִים אֶחָד מִשִּׁבְעָה וּמֶחֱצָה בַּמִּיל, שֶׁהוּא רֵיס.

["וְחָדַלְתָּ מֵעָזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ",] נִמְצִינוּ לְמֵדִים שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל מִצְוַת עֲשֵׂה וְעַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה.

עָזוֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ – זוֹ פְּרִיקָה; **הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ** – זוֹ טְעִינָה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה.

(דברים כב א) **לֹא תִרְאֶה אֶת שׁוֹר אָחִיךָ** – מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (שמות כג ד) "כִּי תִפְגַּע" – מִצְוַת עֲשֵׂה.

שׁוֹר אָחִיךָ, אֵין לִי אֶלָּא שׁוֹר אָחִיךָ; שׁוֹר אוֹיְבְךָ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כג ד): "אוֹיִבְךָ", מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **אָחִיךָ**? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁלֹּא דִבְּרָה תוֹרָה אֶלָּא כְּנֶגֶד הַיֵּצֶר.

אוֹ אֶת שֵׂיוֹ נִדָּחִים – כְּדֶרֶךְ הַדְּחָתָם. מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר (ב"מ פ"ב מ"ט): אֵיזוֹ הִיא אֲבֵדָה? מָצָא חֲמוֹר אוֹ פָּרָה רוֹעִים בַּדֶּרֶךְ – אֵין זוֹ אֲבֵדָה. חֲמוֹר וְכֵלָיו הֲפוּכִים, פָּרָה וְרִצָּה בֵּין הַכְּרָמִים – הֲרֵי זוֹ אֲבֵדָה.

וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם – פְּעָמִים שֶׁאַתָּה מִתְעַלֵּם וּפְעָמִים שֶׁאֵין אַתָּה מִתְעַלֵּם. כֵּיצַד? הָיָה כֹּהֵן – וְהִיא בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, אוֹ שֶׁהָיָה זָקֵן – וְאֵינָהּ לְפִי כְבוֹדוֹ, אוֹ שֶׁהָיְתָה שָׁלוּ מְרֻבָּה מִשֶּׁל חֲבֵרוֹ – פָּטוּר! לְכָךְ נֶאֱמַר: **וְהִתְעַלַּמְתָּ** – פְּעָמִים שֶׁאַתָּה מִתְעַלֵּם וּפְעָמִים שֶׁאֵין אַתָּה מִתְעַלֵּם.

הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם, הֶחֱזִירָהּ וּבֵרְכָהּ הֶחֱזִירָהּ וּבֵרְכָהּ, אֲפִלּוּ חָמֵשׁ פְּעָמִים – חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר: **הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם**; הֶחֱזִירָהּ לְמָקוֹם שֶׁרָאוּהָ אֲחֵרִים, לֹא יִסְתַּפְּלוּ בָהּ. נִגְנְבָה אוֹ אָבְדָה – חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָהּ. לְעוֹלָם חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָהּ, עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנָּה לִרְשׁוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: **הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ**.

פסקה רכג

(דברים כב ב) **וְאִם לֹא קָרוֹב אָחִיךָ**, אֵין לִי אֶלָּא קָרוֹב. רָחוֹק מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְלֹא יְדַעְתּוֹ**.

וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ – וְלֹא לְבֵית אַחֵר.

וְהָיָה עִמְּךָ עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ, וְכִי עָלְתָה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לוֹ עַד שֶׁלֹּא יִתֵּן סִימָנִים? אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ**? עַד שֶׁתִּדְרֹשׁ אֶת אָחִיךָ אִם רַמַּי הוּא אִם אֵינוֹ רַמַּי. **וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ** – אַף אֶת עַצְמוֹ אַתָּה מֵשִׁיב לוֹ!

פסקה רכד

(דברים כב ג) **וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמֹרוֹ**, הָיְתָה חֲמוֹר – עוֹשָׂה וְאוֹכֶלֶת;
כְּסוּת – מְנַעֲרָה אַחַת לִשְׁלֹשִׁים יוֹם, שׁוֹטְחָהּ לְצָרְכָּהּ אֲבָל לֹא לִכְבוֹדוֹ;
כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי נְחֹשֶׁת – מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לְצָרְכָּם, אֲבָל לֹא לְשַׁחֲקָם;
כְּלֵי עֵץ – מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵרָקְבוּ.
אַף הַשִּׂמְלָה הָיְתָה בִּכְלַל כָּל אֵלּוּ, וְלָמָּה יָצָאת? לְהַקִּישׁ אֵלֶיהָ – מָה שִׂמְלָה מְיֻחֶדֶת, שֶׁיֵּשׁ לָהּ סִימָנִים וְיֵשׁ לָהּ תּוֹבְעִים – כָּךְ כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ סִימָנִים וְיֵשׁ לוֹ תּוֹבְעִים. אֵין לִי אֶלָּא אֵלּוּ בִּלְבַד, שְׁאָר אֲבֵדָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לְכָל אֲבֵדַת אָחִיךָ**.
אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ – פָּרַט לְפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: **וּמְצָאתָ**[הּ] – לְרַבּוֹת פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה!
לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם – לִתֵּן עָלָיו בְּלֹא תַּעֲשֶׂה.

פסקה רכה

(דברים כב ד) **לֹא תִרְאֶה** – מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה; וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (שמות כג ה): "כִּי תִרְאֶה" – מִצְוַת עֲשֵׂה.
חֲמוֹר אָחִיךָ, אֵין לִי אֶלָּא חֲמוֹר אָחִיךָ; חֲמוֹר שׂוֹנְאֶךָ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כג ה): "חֲמוֹר שׂוֹנַאֲךָ" מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **אָחִיךָ**? מִלַּמֵּד שֶׁלֹּא דִבְּרָה תוֹרָה אֶלָּא כְּנֶגֶד הַיֵּצֶר.
נֹפְלִים – וְלֹא עוֹמְדִים.
בַּדֶּרֶךְ – וְלֹא בֶּרֶפֶת. מִכָּן אָמְרוּ (בבא מציעא פ"ב מ"): מְצָאָהּ בָּרֶפֶת אֵין חַיָּב בָּהּ, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים חַיָּב בָּהּ.
וְהִתְעַלַּמְתָּ – פְּעָמִים שֶׁאַתָּה מִתְעַלֵּם וּפְעָמִים שֶׁאֵין אַתָּה מִתְעַלֵּם. כֵּיצַד? הָיָה כֹּהֵן – וְהֵם בְּבֵית הַקְּבָרוֹת; אוֹ שֶׁהָיָה זָקֵן – וְאֵינוֹ לְפִי כְבוֹדוֹ, אוֹ שֶׁהָיְתָה אֲבֵדָה שֶׁלּוֹ מְרֻבָּה מִשֶּׁל חֲבֵרוֹ – פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: **וְהִתְעַלַּמְתָּ**, פְּעָמִים שֶׁאַתָּה מִתְעַלֵּם וּפְעָמִים שֶׁאֵין אַתָּה מִתְעַלֵּם.
הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ, הֶעֱמִידָהּ – וְנָפְלָה, הֶעֱמִידָהּ – וְנָפְלָה, אֲפִלּוּ חָמֵשׁ פְּעָמִים – חַיָּב, שֶׁנֶּאֱמַר: **הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ**. הָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ, וְאָמַר לוֹ: הוֹאִיל וְעָלֶיךָ מִצְוָה, אִם רָצִיתָ לְהָקִים – תָּקִים –

פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: **הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ**. יָכוֹל אֲפִלּוּ זָקֵן, וַאֲפִלּוּ חוֹלֶה, וַאֲפִלּוּ מֻכֶּה שְׁחִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: **הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ**.

פסקה רכו

(דברים כב ה) **לֹא יִהְיֶה כְלִי גֶבֶר עַל אִשָּׁה**, וְכִי מָה בָּא הַכָּתוּב לְלַמֵּדֵנוּ, שֶׁלֹּא תִּלְבַּשׁ אִשָּׁה כְּלֵי לְבָנִים וְהָאִישׁ לֹא יִתְכַּסֶּה צִבְעוֹנִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **תּוֹעֲבָה**, דָּבָר הַבָּא לִידֵי תּוֹעֵבָה. זֶהוּ כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: שֶׁלֹּא תִּלְבַּשׁ אִשָּׁה כְּדֶרֶךְ שֶׁהָאִישׁ לוֹבֵשׁ וְתֵלֵךְ לְבֵין הָאֲנָשִׁים, וְהָאִישׁ לֹא יִתְקַשֵּׁט בְּתַכְשִׁיטֵי נָשִׁים וְיֵלֵךְ לְבֵין הַנָּשִׁים.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁלֹּא תִּלְבַּשׁ אִשָּׁה כְּלֵי זַיִן וְתֵצֵא לַמִּלְחָמָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא יִהְיֶה כְלִי גֶבֶר עַל אִשָּׁה**. וְהָאִישׁ לֹא יִתְקַשֵּׁט בְּתַכְשִׁיטֵי נָשִׁים? – תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְלֹא יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה**.

כִּי תוֹעֲבַת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה, קְרוּי חֲמִשָּׁה שֵׁמוֹת: חֵרֶם, תּוֹעֵבָה, שְׁנִאוּי, מְשֻׁקָּץ, וְעִוֵּל.

פסקה רכז

(דברים כב ו) **כִּי יִקָּרֵא** – פָּרַט לַמְזֻמָּן.

מְעוּט אֶפְרוֹחִים – שְׁנַיִם, מְעוּט בֵּיצִים – שְׁנַיִם. מִנַּיִן אֵין שָׁם אֶלָּא אֶפְרוֹחַ אֶחָד אוֹ בֵּיצָה אַחַת חַיָּב לְשַׁלֵּחַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **קֵן** – קֵן מִכָּל מָקוֹם.

מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר **בַּדֶּרֶךְ וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל הָאֶפְרֹחִים אוֹ עַל הַבֵּיצִים**, יָכוֹל שֶׁאֲנִי מוֹצִיא אֲוִזִּים וְתַרְנְגוֹלִים שֶׁקִּנְּנוּ בַּפַּרְדֵּס? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לָךְ**,

אֵין לִי אֶלָּא בְּרְשׁוּת הַיָּחִיד, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בַּדָּרֶךְ**.

עַל הָאִילָנוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בְּכָל עֵץ**.

עַל הָאָרֶץ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אוֹ עַל הָאָרֶץ**.

וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל הָאֶפְרֹחִים אוֹ עַל הַבֵּיצִים, מָה אֶפְרוֹחִים בְּנֵי קַיְמָא – אַף בֵּיצִים בְּנֵי קַיְמָא, יָצְאוּ מוּזָרוֹת. מָה בֵּיצִים צְרִיכוֹת לְאִמָּן – אַף אֶפְרוֹחִים צְרִיכִים לְאִמָּם; יָצְאוּ הַמַּפְרִיחִים, שֶׁאֵין צְרִיכִים לְאִמָּם.

וְהָאֵם רֹבֶצֶת – כְּשֶׁהִיא רוֹבֶצֶת עֲלֵיהֶם, פָּרַט לִמְעוֹפֶפֶת. יָכוֹל אַף עַל פִּי שֶׁכְּנָפֶיהָ נוֹגְעוֹת בַּקֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל הָאֶפְרֹחִים**, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ עִמָּהֶם.

יָכוֹל עוֹף טָמֵא רוֹבֵץ עַל בֵּיצֵי עוֹף טָהוֹר, וְעוֹף טָהוֹר רוֹבֵץ עַל בֵּיצֵי עוֹף טָמֵא, יְהֵא חַיָּב לְשַׁלֵּחַ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְהָאֵם רֹבֶצֶת**, עַד שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם מִין אֶחָד.

לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים, מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יד ד) "וְלָקַח לַמְטַהֵר שְׁתֵּי צִפֳּרִים חַיּוֹת טְהוֹרוֹת", יָכוֹל יִקָּחֶנָּה לְטַהֵר בָּהּ אֶת הַמְּצוֹרָע? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים**, אֲפִלּוּ לְטַהֵר בָּהּ אֶת הַמְּצוֹרָע.

לֹא תִקַּח הָאֵם – מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה.

פסקה רכח

(דברים כב ז) **שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח** – מִצְוַת עֲשֵׂה. שִׁלְּחָהּ וְחָזְרָה, שִׁלְּחָהּ וְחָזְרָה, אֲפִלּוּ חָמֵשׁ פְּעָמִים – חַיָּב לְשַׁלְּחָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: **שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח**.

הָאָוִזִּים וְתַרְנְגוֹלִים שֶׁמָּרְדוּ וְשֶׁקִּנְּנוּ בַּפַּרְדֵּס – חַיָּב לְשַׁלְּחָן; בַּבַּיִת – פָּטוּר מִלְּשַׁלְּחָן.

(דברים כב ו) **אֶפְרוֹחִים אוֹ בֵיצִים**, מָה אֶפְרוֹחִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם צוֹרֶךְ – יָצְאוּ מֵתִים שֶׁאֵין בָּהֶם צוֹרֶךְ, אַף בֵּיצִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם צוֹרֶךְ – יָצְאוּ בֵּיצִים מוּזָרוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם צוֹרֶךְ. מְעוּט אֶפְרוֹחִים שְׁנַיִם, מְעוּט בֵּיצִים שְׁנַיִם, וַאֲפִלּוּ אֵין שָׁם אֶלָּא בֵּיצָה אַחַת אוֹ אֶפְרוֹחַ אֶחָד – חַיָּב לְשַׁלֵּחַ.

דָּבָר אַחֵר: **כִּי יִקָּרֵא קֵן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ** מִכָּל מָקוֹם.

בַּדָּרֶךְ בְּכָל עֵץ אוֹ עַל הָאָרֶץ, מַה דֶּרֶךְ רְשׁוּת – יָצְאוּ מְקֻשָּׁרִים שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת אַחֵר.

דָּבָר אַחֵר: (דברים כב ז) **שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח** בְּטָהוֹרָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר; אוֹ אַף בְּטָמֵאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כָּל צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹּאכֵלוּ" זֶה בְּנִין אָב, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר **צִפּוֹר** – בְּטָהוֹרָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, כְּדִבְרֵי רַבִּי יֹאשִׁיָּה, הָא אִם שִׁלְּחָהּ וְהֶחְזִיר בַּדָּרֶךְ אֶת פָּנֶיהָ – פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּחַ.

שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח – בַּנְּקֵבוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר וְלֹא בַּזְּכָרִים.

קוֹרֵא זָכָר – רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב בְּשִׁלּוּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: **שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח**, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: **הָאֵם** – פָּרַט לְקוֹרֵא זָכָר.

הַנּוֹטֵל אֵם מֵעַל הַבָּנִים, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מְשַׁלֵּחַ וְאֵינוֹ לוֹקֶה וְכוּ' מַתְנִי' עַד מִצְוֹת חֲמוּרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה.

פסקה רכט

(דברים כב ח) **כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ**, אֵין לִי אֶלָּא בוֹנֶה. לָקַח, יָרַשׁ, וְנִתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בַּיִת**, מִכָּל מָקוֹם.

לֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ, אֵין לִי אֶלָּא בַּיִת. מִנַּיִן לְבוֹנֶה בֵּית הַתֶּבֶן, בֵּית הַבָּקָר, בֵּית הָעֲצִים, בֵּית הָאוֹצָרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ**.

יָכוֹל אַף הַבּוֹנֶה בֵּית שַׁעַר אַכְסַדְרָה וּמִרְפֶּסֶת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בַּיִת**, מָה בַּיִת מְיֻחָד, שֶׁהוּא בֵּית דִּירָה – יָצְאוּ אֵלּוּ, שֶׁאֵינָם בֵּית דִּירָה.

וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ, אֵין לִי אֶלָּא גַּג. מִנַּיִן לְרִבּוֹת בּוֹרוֹת, שִׂיחִים, וּמְעָרוֹת, ח�ֲרִיצִים וּנְעִיצִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ**. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר גַּג? פָּרָט לְכֻבָּשׁ. **בַּיִת** – לְרַבּוֹת הֵיכָל. **גַּג** – פָּרָט לָאוּלָם.

חָדָשׁ, רַבִּי אוֹמֵר: מִשְּׁעַת חִדּוּשׁוֹ עֲשֵׂה לוֹ מַעֲקֶה. כַּמָּה הוּא מַעֲקֶה? מַעֲגִילוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, בֵּית דָּרְסוֹ עֲשָׂרָה.

וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ – מִצְוַת עֲשֵׂה. **וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ** – מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה.

כִּי יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ, רְאוּי זֶה שֶׁיִּפּוֹל! אֶלָּא מְנַלְגְּלִים זְכוּת עַל יְדֵי זַכַּי וְחוֹבָה עַל יְדֵי חַיָּב.

מִמֶּנּוּ – וְלֹא לְתוֹכוֹ; שֶׁאִם הָיָה רְשׁוּת הָרַבִּים גְּבוֹהַּ מִמֶּנּוּ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְנָפַל מִמֶּנּוּ לְתוֹכוֹ – פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: **מִמֶּנּוּ** וְלֹא לְתוֹכוֹ.

דָּבָר אַחֵר: **כִּי תִבְנֶה**, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: בָּא הַכָּתוּב לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין אָדָם יוֹדֵעַ כֵּיצַד הוּא נִדּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת ט יב): "כִּי לֹא יֵדַע הָאָדָם אֶת עִתּוֹ, כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בְּמִצּוֹדָה".

בַּיִת מִכָּן אָמְרוּ: בַּיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע עַל אַרְבַּע – פָּטוּר מִן הַמַּעֲקֶה וּמִן הַמְּזוּזָה וּמִן הָעֲרוּבָה, וְאֵין עוֹשִׂים אוֹתוֹ עִבּוּר לָעִיר, וְלֹא טְבוּל לַמַּעֲשְׂרוֹת, וְאֵין נוֹתְנִים לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת לְפִתְחוֹ; הַנּוֹדֵר מִן הַבַּיִת מֻתָּר לֵישֵׁב בּוֹ; וְאֵין מְטַמֵּא בִּנְגָעִים, וְאֵין צָמִית בַּיּוֹבֵל, וְאֵין חוֹזְרִים עָלָיו מֵעֶרְכֵי הַמִּלְחָמָה.

פסקה רל

(דברים כב ט) **לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם**, מָה אֲנִי צָרִיךְ? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ויקרא יט יט) "שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם"! מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמְקַיֵּם כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִים.

אֵין לִי אֶלָּא כֶּרֶם שָׂלֵם. מִנַּיִן אֲפִלּוּ גֶּפֶן יְחִידִי וְעוֹשָׂה פֵּרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר **כֶּרֶם**, מִכָּל מָקוֹם.

מִנַּיִן לְכִלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁאֲסוּרִים בַּהֲנָיָה? נֶאֱמַר כָּאן **תִּקְדָּשׁ**, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (ויקרא ה טו) "קֹדֶשׁ" – מָה קֹדֶשׁ הָאָמוּר לְהַלָּן אָסוּר בַּהֲנָיָה, אַף קֹדֶשׁ הָאָמוּר כָּאן אָסוּר בַּהֲנָיָה.

פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע, מֵאֵימָתַי הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע מִתְקַדֶּשֶׁת? – מִשֶּׁתַּשְׁרִישׁ, וְעָנָבִים? – מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ כְּפוֹל לָבָן.

הַזֶּרַע – פָּרָט לְזֶרַע שֶׁיָּצָא עִם הַזְּבָלִים אוֹ עִם הַמַּיִם, הַזּוֹרֵעַ וְהָרוֹחַ מְסַעַרְתּוֹ. יָכוֹל שֶׁאֲנִי מוֹצִיא הַזּוֹרֵעַ וְהָרוֹחַ מְסַיַּעְתּוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲשֶׁר תִּזְרָע**.

הַמְקַיֵּם קוֹצִים בַּכֶּרֶם, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: קָדֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר **אֲשֶׁר תִּזְרָע**, וְחֲכָמִים אוֹמְרִים: **זֶרַע** פָּרָט לַמְקַיֵּם קוֹצִים בַּכֶּרֶם.

וּתְבוּאַת הַכֶּרֶם, מֵאֵימָתַי הַתְּבוּאָה מִתְקַדֶּשֶׁת? מִשֶּׁתַּשְׁרִישׁ, וַעֲנָבִים מִשֶּׁיַּעֲלוּ כְּפוֹל לָבָן.

אֵין לִי אֶלָּא כֶּרֶם שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פֵּרוֹת, כֶּרֶם שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּרוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כֶּרֶם**, מִכָּל מָקוֹם. אֵין לִי אֶלָּא כֶּרֶם שֶׁלְּךָ, כֶּרֶם שֶׁל אֲחֵרִים מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם**, מִכָּל מָקוֹם.

הַמּוֹתֵחַ זְמוֹרָה שֶׁל גֶּפֶן עַל גַּבֵּי זְרָעִים, אֲפִלּוּ מֵאָה אַמָּה – הַגֶּפֶן אֲסוּרָה וּפֵירוֹתֶיהָ.

[(דברים כב י) **לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וַחֲמֹר** –] יָכוֹל לֹא יַחֲרֹשׁ עַל זֶה בְּפָנֵי עַצְמוֹ, וְעַל זֶה בְּפָנֵי עַצְמוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **יַחְדָּו**. אֲבָל זֶה בְּפָנֵי עַצְמוֹ וְזֶה בְּפָנֵי עַצְמוֹ – מֻתָּר.

דָּבָר אַחֵר: "כִּלְאָיִם" – לְחַיֵּב מִשּׁוּם כֶּרֶם וּמִשּׁוּם שָׂדֶה.

דָּבָר אַחֵר: "פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה" – פֶּן תֵּאָסֵר הַמְּלֵאָה, כְּדִבְרֵי רַבִּי יֹאשִׁיָּה.

אֲשֶׁר תִּזְרַע, אֵין לִי אֶלָּא שֶׁזָּרַע הוּא. זָרַע חֲבֵירוֹ וְרָצָה לְקַיְּמוֹ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **תִּזְרַע**, מִכָּל מָקוֹם.

פסקה רלא

(דברים כב י) **לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וַחֲמוֹר יַחְדָּו**, יָכוֹל לְעוֹלָם? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (שמות כג יב) "לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ" – כְּבָר שׁוֹר וַחֲמוֹר עוֹשִׂים מְלֶאכָה! אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וַחֲמוֹר**? זֶה עִם זֶה. שׁוֹר וַחֲמוֹר, אֵין לִי אֶלָּא שׁוֹר וַחֲמוֹר; מִנַּיִן לַעֲשׂוֹת שְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף כְּיוֹצֵא בְּשׁוֹר וַחֲמוֹר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תַחֲרֹשׁ**, מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **בְּשׁוֹר וַחֲמוֹר**? – בְּשׁוֹר וַחֲמוֹר אִי אַתָּה חוֹרֵשׁ, אֲבָל אַתָּה חוֹרֵשׁ בְּאָדָם וּבַחֲמוֹר!

לֹא תַחֲרֹשׁ, אֵין לִי אֶלָּא חוֹרֵשׁ; מִנַּיִן לְרִבּוֹת הַדָּשׁ וְהַיּוֹשֵׁב וְהַמַּנְהִיג? תַּלְמוּד לוֹמַר: **יַחְדָּו**, מִכָּל מָקוֹם. רַבִּי מֵאִיר פּוֹטֵר בַּיּוֹשֵׁב.

יַחְדָּו – פָּרַט לְרִמָּךְ. **יַחְדָּו** – פָּרַט לְקוֹשֵׁר אֶת הַסּוּס לְצַדֵּי הַקָּרוֹן אוֹ לְאַחַר הַקָּרוֹן, וְאֶת הַלַּבְּדְקָס לַגְּמַלִּים.

פסקה רלב

(דברים כב יא) **לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז**, יָכוֹל לֹא יִלְבַּשׁ גִּיזֵי צֶמֶר וַאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **שַׁעַטְנֵז**, דָּבָר שֶׁשּׁוּעַ טָווּי וְנוּז. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: נָלוֹז וּמֵלִיז הוּא אֶת אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם עָלָיו.

לֹא תִלְבַּשׁ, אֵין לִי אֶלָּא שֶׁלֹּא יִלְבַּשׁ; מִנַּיִן שֶׁלֹּא יִתְכַּסֶּה? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא יט יט): "לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ". יָכוֹל לֹא יַפְשִׁילֶנּוּ בְּקוּפָּה לְאַחֲרָיו? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תִלְבַּשׁ**, לְבִישָׁה בִּכְלָל הָיְתָה, וְלָמָּה יָצְאת? לְהַקִּישׁ אֵלֶיהָ וְלוֹמַר לְךָ: מַה לְּבִישָׁה מְיֻחֶדֶת, שֶׁהִיא הֲנָיַת הַגּוּף – אַף כָּל שֶׁהוּא הֲנָיַת הַגּוּף.

יַחְדָּו, יָכוֹל לֹא יִלְבַּשׁ חָלוּק שֶׁל צֶמֶר עַל גַּבֵּי חָלוּק שֶׁל פִּשְׁתָּן וְחָלוּק שֶׁל פִּשְׁתָּן עַל גַּבֵּי חָלוּק שֶׁל צֶמֶר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **יַחְדָּו**.

רַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁלֹּא יִקְשֹׁר סֶרֶט שֶׁל צֶמֶר בְּשֶׁל פִּשְׁתָּן, לַחְגּוֹר בּוֹ אֶת מָתְנָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהָרְצוּעָה בָּאֶמְצַע? תַּלְמוּד לוֹמַר: **יַחְדָּו**, מִכָּל מָקוֹם. כְּשֶׁתִּמְצָא אוֹמֵר: הַשַּׁק וְהַקֻּפָּה מְצָרְפִים אֶת הַכִּלְאַיִם.

צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו, אֲבָל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְזֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ מֻתָּר. הַלְּבָדִים אֲסוּרִים מִשּׁוּם כִּלְאַיִם; אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם מִשּׁוּם אָרִיג, יֵשׁ בָּהֶם מִשּׁוּם שׁוּעַ.

פסקה רלג

(דברים כב יא-יב) **לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז**... **גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ** – שְׁנֵיהֶם נֶאֱמְרוּ בְּדִבּוּר אֶחָד.

(שמות כ ח) "זָכוֹר" (דברים ה יב) וְ"שָׁמוֹר" – שְׁנֵיהֶם נֶאֱמְרוּ בְּדִבּוּר אֶחָד.

(שמות לא יד) "מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת", (במדבר כח ט) "וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה" – שְׁנֵיהֶם נֶאֱמְרוּ בְּדִבּוּר אֶחָד.

(ויקרא יח טז) "עֶרְוַת אֵשֶׁת אָחִיךָ לֹא תְגַלֶּה" (דברים כה ה), "יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ", שְׁנֵיהֶם נֶאֱמְרוּ בְּדִבּוּר אֶחָד.

(במדבר לו ח) "וְכָל בַּת יוֹרֶשֶׁת נַחֲלָה" (במדבר לו ט), "וְלֹא תִסֹּב נַחֲלָה מִמַּטֶּה אֶל מַטֶּה", שְׁנֵיהֶם נֶאֱמְרוּ בְּדִבּוּר אֶחָד.

מַה שֶּׁאִי אֶפְשָׁר לְבָשָׂר וָדָם לוֹמַר שְׁנֵי דְבָרִים כְּאַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סב יב): "אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים, שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְנוּ".

פסקה רלד

(דברים כב יב) **גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ**, לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר טו לח) "וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית", שׁוֹמֵעַ אֲנִי: יַעֲשֶׂה חוּט אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **גְּדִלִים**.

כַּמָּה **גְּדִלִים** נַעֲשִׂים? אֵין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה חוּטִים, כְּדִבְרֵי בֵית הִלֵּל. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מֵאַרְבָּעָה חוּטִים שֶׁל תְּכֵלֶת וְאַרְבָּעָה חוּטִים שֶׁל לָבָן, שֶׁל אַרְבַּע אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת.

וַהֲלָכָה כִּדְבְרֵי בֵית שַׁמַּאי. בַּמָּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בַּתְּחִלָּה; אֲבָל בִּשְׁיֵרְיָהּ וּבְגַרְדּוּמָיְהּ – כָּל שֶׁהוּא.

עַל אַרְבַּע – יָצְאוּ בַּעֲלֵי שְׁלֹשָׁה וּבַעֲלֵי חָמֵשׁ וּבַעַל שֵׁשׁ וּבַעַל שֶׁבַע וּבַעֲלֵי שְׁמוֹנָה. דָּבָר אַחֵר: **גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ** – זֶה לָבָן. מִנַּיִן לְרַבּוֹת אֶת הַתְּכֵלֶת? תַּלְמוּד לוֹמַר (במדבר טו לח): "וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת".

תַּעֲשֶׂה – וְלֹא מִן הֶעָשׂוּי, שֶׁלֹּא יוֹצִיא נִימִים מִן הַטַּלִּית וְיַעֲשֶׂה. **עַל אַרְבַּע** – וְלֹא עַל שְׁמוֹנָה.
כְּסוּתְךָ – פְּרָט לְטָנָא, וּלְתוֹבָלָא, וּלְתִיבְלָטִירִים, לְתַקְרָקִים לְבוּרְסִים לְבוּרְדְּסִים, לְפִי שֶׁאֵינָם מְרֻבָּעִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁלֹּא יִתֵּן עַל אֶמְצַע בֶּגֶד, אֶלָּא עַל שְׁפָתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עַל אַרְבַּע כַּנְפוֹת**.
כְּסוּתְךָ – פְּרָט לְכַר; **כְּסוּתְךָ** – פְּרָט לְסָדִין. **תְּכַסֶּה** – פְּרָט לְסָגוֹס.
בָּהּ – פְּרָט לְמַעֲפוֹרֶת שֶׁלֹּא תְכַסֶּה רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ.

פסקה רלה

(דברים כב יג) **כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא עָלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ**, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם בָּא עָלֶיהָ – לוֹקֶה, וְאִם לָאו – אֵינוֹ לוֹקֶה.
וּשְׂנֵאָהּ, מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר: עָבַר אָדָם עַל מִצְוָה קַלָּה – סוֹפוֹ לַעֲבוֹר עַל מִצְוָה חֲמוּרָה. עָבַר עַל (ויקרא יט יח) "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" – סוֹפוֹ לַעֲבוֹר עַל "לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר" וְעַל (ויקרא יט יז) "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ" וְעַל "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" וְעַל (ויקרא כה לו) "וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ", עַד שֶׁבָּא לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים. לְכָךְ נֶאֱמַר **כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה**.
(דברים כב יד) **וְשָׂם לָהּ עֲלִילוֹת דְּבָרִים**, יָכוֹל אֲפִלּוּ אָמַר לָהּ הִקְדַּחְתִּ הַתַּבְשִׁיל וְהִיא לֹא הִקְדִּיחָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עֲלִילוֹת דְּבָרִים**, (דברים כב יז) "עֲלִילוֹת דְּבָרִים" – לְגָזֵרָה שָׁוָה.
מָה עֲלִילוֹת דְּבָרִים הָאָמוּר לְהַלָּן – טַעֲנַת בְּתוּלִים, אַף עֲלִילוֹת דְּבָרִים הָאָמוּר כָּאן – טַעֲנַת בְּתוּלִים. אִי מָה עֲלִילוֹת דְּבָרִים הָאָמוּר לְהַלָּן – מְקוֹם בְּתוּלִים, אַף עֲלִילוֹת דְּבָרִים הָאָמוּר כָּאן – מְקוֹם בְּתוּלִים, מִנַּיִן לְרַבּוֹת בִּיאָה אַחֶרֶת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְהוֹצִיא עָלֶיהָ שֵׁם רָע**.
וְאָמַר אֶת הָאִשָּׁה הַזֹּאת – מְלַמֵּד שֶׁאֵין אוֹמֵר דְּבָרָיו אֶלָּא בַּעֲמִידָתָהּ.
לָקַחְתִּי וָאֶקְרַב אֵלֶיהָ וְלֹא מָצָאתִי לָהּ בְּתוּלִים – הֲרֵי עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה בְּבֵית אָבִיהָ!
כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כ י) "אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת אֵשֶׁת אִישׁ", אַחַת שֶׁבָּאוּ לָהּ עֵדִים בְּבֵית בַּעְלָהּ שֶׁזִּנְּתָה בְּבֵית אָבִיהָ וְאַחַת שֶׁבָּאוּ לָהּ עֵדִים בְּבֵית אָבִיהָ שֶׁזִּנְּתָה בְּבֵית אָבִיהָ, מַשְׁמַע שֶׁתְּהֵא נִדּוֹנֶת עַל שַׁעַר הָעִיר? וַהֲרֵי הַכָּתוּב מוֹצִיא אֶת שֶׁבָּאוּ לָהּ עֵדִים בְּבֵית בַּעְלָהּ שֶׁזִּנְּתָה בְּבֵית אָבִיהָ שֶׁתְּהֵא נִדּוֹנֶת עַל פֶּתַח בֵּית אָבִיהָ! לְכָךְ נֶאֱמַר **כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה**.
וּשְׂנֵאָהּ, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: בּוֹא וּרְאֵה מַה שִּׂנְאָה גּוֹרֶמֶת, שֶׁהִיא מְבִיאָה לִידֵי לָשׁוֹן הָרַע.
(דברים כב טו) **וְלָקַח אֲבִי הַנַּעֲרָ וְאִמָּהּ** – אֵין לִי אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לָהּ אָב וְאֵם, יֵשׁ לָהּ אָב וְלֹא אֵם, אֵם וְלֹא אָב, לֹא אָב וְלֹא אֵם מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **נַּעֲרָ**, מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר **אֲבִי הַנַּעֲרָ וְאִמָּהּ**? הֵם, שֶׁגִּדְּלוּ גְּדוּלִים רָעִים – יָבוֹאוּ וְיִתְנַוְּלוּ עִם גְּדוּלֵיהֶם.
וְהוֹצִיאוּ אֶת בְּתוּלֵי הַנַּעֲרָ – כְּמַשְׁמָעוֹ.

(דברים כב טז) **וְאָמַר אֲבִי הַנַּעֲרָה אֶל הַזְּקֵנִים**, מִכָּן שֶׁאֵין רְשׁוּת לְאִשָּׁה לְדַבֵּר בִּמְקוֹם הָאִישׁ.

אֶת בִּתִּי נָתַתִּי לָאִישׁ הַזֶּה, מְלַמֵּד שֶׁהָרְשׁוּת לְאָב לְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ קְטַנָּה.

פסקה רלו

לְאִשָּׁה וַיִּשְׂנָאֶהָ (דברים כב יז), **וְהִנֵּה הוּא שָׂם לָהּ עֲלִילוֹת דְּבָרִים לֵאמֹר: לֹא מָצָאתִי לְבִתֵּךְ בְּתוּלִים, וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בִתִּי** – הֲרֵי עֵדִים לְהַזִּים עֵדָיו שֶׁל זֶה.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ חַיָּב לְעוֹלָם אֶלָּא אִם כֵּן בָּעַל.

וְאָמַר אֲבִי הַנַּעֲרָה, מְלַמֵּד שֶׁתּוֹבֵעַ מַתְחִיל בַּדְּבָרִים תְּחִלָּה.

(דברים כב כב) **בְּעֻלַת בַּעַל**, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: בָּא הַכָּתוּב לְלַמֶּדְךָ עַל הַיָּבָמָה שֶׁהַבָּא עָלֶיהָ – אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁתִּבָּעֵל.

פסקה רלז

(דברים כב יז) **וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה** – יְחַוְּרוּ דְּבָרִים כַּשִּׂמְלָה. זֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה בְּמָשָׁל. כַּיּוֹצֵא בוֹ (שמות כב ב): "אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ", וְכִי עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ זוֹרַחַת? וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ"? מָה הַשֶּׁמֶשׁ – שָׁלוֹם לָעוֹלָם, אַף זֶה, אִם הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא שָׁלוֹם מִמֶּנּוּ וַהֲרָגוֹ – הֲרֵי זֶה חַיָּב. כַּיּוֹצֵא בוֹ (שמות כא יט): "אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ" – עַל בּוּרְיוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר **וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה** – יְחַוְּרוּ דְּבָרִים כַּשִּׂמְלָה.

רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר **וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה לִפְנֵי זִקְנֵי הָעִיר** – נִמְצְאוּ עֵדֵי הַבַּעַל זוֹמְמִים. **וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה**, יָבוֹאוּ עֵדָיו שֶׁל זֶה וְעֵדָיו שֶׁל זֶה, וְיֹאמְרוּ דִּבְרֵיהֶם **לִפְנֵי זִקְנֵי הָעִיר**.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: דְּבָרִים כִּכְתָבָם.

פסקה רלח

(דברים כב יח) **וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת הָאִישׁ** – וְלֹא אֶת הַקָּטָן.

וְיִסְּרוּ אֹתוֹ – בְּמַכּוֹת.

(דברים כב יט) **וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ** – מָמוֹן.

מֵאָה כֶסֶף – כֶּסֶף צוֹרִי.

וְנָתְנוּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה – שֶׁיִּהוּ שֶׁלּוֹ.

וְנָתְנוּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה – וְלֹא לַאֲבִי הַבּוֹגֶרֶת. **וְנָתְנוּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה** – פְּרָט לְגִיּוֹרֶת שֶׁהָיְתָה הוֹרָתָהּ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה וְלֵידָתָהּ בִּקְדֻשָּׁה, שֶׁאֵין לָהּ מֵאָה כֶּסֶף.

כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע, לֹא עַל זוֹ בַּלְבַד הוֹצִיא שֵׁם רָע, אֶלָּא עַל כָּל בְּתוּלוֹת יִשְׂרָאֵל.

וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה, מְלַמֵּד שֶׁשּׁוֹתָה בַּעֲצִיצוֹ; וַאֲפִלּוּ הִיא חִגֶּרֶת, וַאֲפִלּוּ הִיא סוּמָה, וַאֲפִלּוּ הִיא מֻכַּת שְׁחִין! נִמְצָא בָּהּ דָּבָר זֶמָּה, אוֹ שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לָבוֹא בְּיִשְׂרָאֵל, יָכוֹל יְהֵא רַשַּׁי לְקַיְּמָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְלוֹ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה**, אִשָּׁה הָרְאוּיָה לוֹ.

לֹא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו – וַאֲפִלּוּ לְאַחַר זְמַן.

[**כָּל יָמָיו**] – מְשַׁלְּחָהּ הוּא לְיָבָם.

פסקה רלט

(דברים כב כ) **וְאִם אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר**, אֵין לִי אֶלָּא כִּדְרָכָהּ; שֶׁלֹּא כִּדְרָכָהּ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **הָיָה**. יָכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה בִּיאָה בְּמָקוֹם אַחֵר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **הַזֶּה**.

לֹא נִמְצְאוּ בְתוּלִים לַנַּעֲרָה – אֵין עֵדִים לְהָזֵם עֵדָיו שֶׁל זֶה.

(דברים כב כא) **וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנַּעֲרָה אֶל פֶּתַח בֵּית אָבִיהָ**, אֵין לִי אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לָהּ אָב וְיֵשׁ לָהּ פֶּתַח בֵּית אָב, יֵשׁ לָהּ פֶּתַח בֵּית אָב וְאֵין לָהּ אָב מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנַּעֲרָה** מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **אֶל פֶּתַח בֵּית אָבִיהָ**? – מְצָוָה.

פסקה רמ

(דברים כב כא) **וּסְקָלוּהָ** כָּל אַנְשֵׁי עִירָהּ, וְכִי כָּל אַנְשֵׁי עִירָהּ רוֹגְמִים אוֹתָהּ? אֶלָּא בְּמַעֲמַד כָּל אַנְשֵׁי עִירָהּ.

בָּאֲבָנִים, יָכוֹל בַּאֲבָנִים מְרֻבּוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כ ב): "בָּאֶבֶן". אִי בָּאֶבֶן, יָכוֹל בְּאֶבֶן אַחַת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בָּאֲבָנִים**. אֲמוֹר מֵעַתָּה: אִם לֹא מֵתָה בָּרִאשׁוֹנָה תְּמוּת בַּשְּׁנִיָּה.

כִּי עָשְׂתָה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל, לֹא עַצְמָהּ בִּלְבַד נְוֹלָה, אֶלָּא כָּל בְּתוּלוֹת יִשְׂרָאֵל.

לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ, נֶאֱמַר כָּאן "אָבִיהָ" וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (ויקרא כא ט) "אָבִיהָ", מָה אָבִיהָ הָאָמוּר לְהַלָּן, זְנוּת עִם זִיקַת הַבַּעַל – אַף אָבִיהָ הָאָמוּר כָּאן, זְנוּת עִם זִיקַת הַבַּעַל.

וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ – בַּעַר עוֹשֵׂי הָרָעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל!

פסקה רמא

(דברים כב כב) **כִּי יִמָּצֵא אִישׁ** – בְּעֵדִים. **שֹׁכֵב עִם אִשָּׁה** – כָּל שִׁכִּיבָה. **בְּעֻלַת בַּעַל**, לְהָבִיא אֶת שֶׁנִּבְעֲלָה בְּבֵית אָבִיהָ וַעֲדַיִן הִיא אֲרוּסָה.

וּמֵתוּ – בְּסָתָם מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, בְּחֶנֶק.

שְׁנֵיהֶם, וְלֹא הָעוֹשִׂים מַעֲשֶׂה הִירוֹדָס,
כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **גַּם שְׁנֵיהֶם** לְרַבּוֹת הַבָּאִים מֵאַחֲרֵיהֶם.
הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִם הָאִשָּׁה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא קְטַנָּה.
וְהָאִשָּׁה, אַף עַל פִּי שֶׁנִּבְעֲלָה לְקָטָן.
וּבִעַרְתָּ הָרָע, בַּעֵר עוֹשֵׂי הָרָעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל!

פסקה רמב

(דברים כב כג) **כִּי יִהְיֶה נַעֲרָה בְתוּלָה מְאֹרָשָׂה לְאִישׁ** – מְלַמֵּד שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁתְּהֵא נַעֲרָה בְתוּלָה מְאֹרָשָׂה לְאִישׁ.
וּמְצָאָהּ אִישׁ בָּעִיר, אִלּוּ לֹא יָצְאת בָּעִיר לֹא הָיְה מִסְתַּקֵּף לָהּ.
בָּעִיר וְשָׁכַב עִמָּהּ, מְלַמֵּד שֶׁהַפִּרְצָה קוֹרְאָה לַגַּנָּב.
וְהוֹצֵאתֶם אֶת שְׁנֵיהֶם אֶל שַׁעַר הָעִיר הַהוּא, זוֹ הִיא שֶׁאָמְרָנוּ שַׁעַר שֶׁנִּמְצְאוּ בוֹ וְלֹא שַׁעַר שֶׁנִּדּוֹנוּ בוֹ.
וּסְקַלְתֶּם אֹתָם בָּאֲבָנִים, יָכוֹל בָּאֲבָנִים מְרֻבּוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כ כז): "בָּאֶבֶן". אִי "בָּאֶבֶן", יָכוֹל אֶפִלּוּ בְּאֶבֶן אַחַת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בָּאֲבָנִים**. אֶמֹר מֵעַתָּה: אִם לֹא מֵתוּ בָּרִאשׁוֹנָה, יָמוּתוּ בַּשְּׁנִיָּה.
אֶת הַנַּעֲרָה עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא צָעֲקָה. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **עַל דְּבַר** עַל פִּי הַתְּרָאָה, לְהָבִיא אֶת הַמְּזִידָה בְּהַתְרַאת עֵדִים.
וְאֶת הָאִישׁ עַל דְּבַר אֲשֶׁר עִנָּה אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **עַל דְּבַר** – עַל פִּי הַתְּרָיָה.
(דברים כב כה) אֵין לִי אֶלָּא בָּעִיר, בַּשָּׂדֶה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כב כה): **וְאִם בַּשָּׂדֶה יִמְצָא הָאִישׁ**.
וְשָׁכַב עִמָּהּ, פֵּרַט לְשֶׁאֶחָד מַחֲזִיק וְאֶחָד שׁוֹכֵב, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.
וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר שָׁכַב עִמָּהּ לְבַדּוֹ, הָרִאשׁוֹן בִּסְקִילָה וְהַשֵּׁנִי בְּחֶנֶק.

פסקה רמג

(דברים כב כו) **וְלַנַּעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר** – מְלַמֵּד שֶׁפִּטְרָהּ הַכָּתוּב מִן הַמִּיתָה. מִנַּיִן אַף מִן הַקְּרְבָּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **חַטָּא**. מִנַּיִן אַף מִן הַמַּכּוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **חַטָּא מָוֶת**.
כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ, מְלַמֵּד שֶׁכָּל אֲנוּסִים שֶׁבַּתּוֹרָה פְּטוּרִים וּמַצִּילִים אוֹתָם בְּנַפְשָׁם. אֵין לִי אֶלָּא זֶה, מִנַּיִן אַף הָרוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ וְאַחַר הַזְּכוּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה**. יָכוֹל אַף הָרוֹדֵף אַחַר הַבְּהֵמָה וְהַמְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת וְהָעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **הַזֶּה** – זֶה בִּסְקִילָה וְאֵין כָּל אֵלּוּ בִּסְקִילָה.

(דברים כב כז) **כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ**, יָכוֹל בָּעִיר חַיֶּבֶת, בַּשָּׂדֶה תְּהֵא פְּטוּרָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **צָעֲקָה הַנַּעֲרָה הַמְאֹרָשָׂה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ**. הָא אִם יֵשׁ לָהּ מוֹשִׁיעַ, בֵּין בָּעִיר בֵּין בַּשָּׂדֶה חַיֶּבֶת, וְאִם אֵין לָהּ מוֹשִׁיעַ, בֵּין בָּעִיר בֵּין בַּשָּׂדֶה פְּטוּרָה.
צָעֲקָה, פֵּרַט לְשֶׁאָמְרָה הַנַּח לוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.

פסקה רמד

(דברים כב כח) **כִּי יִמְצָא אִישׁ נַעֲרָה בְתוּלָה**, נֶאֱמַר כָּאן בְּתוּלָה וְנֶאֱמַר בְּתוּלָה בַּמְפַתֶּה, מָה אוֹנֶס חָמוּר אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל בְּתוּלָה, מְפַתֶּה הַקַּל אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא יְהֵא חַיָּב אֶלָּא עַל בְּתוּלָה? אוֹ חִלּוּף, אִם מְפַתֶּה הַקַּל הֲרֵי הוּא חַיָּב עַל בְּתוּלָה וְעַל שֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה, אוֹנֶס חָמוּר אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא חַיָּב עַל הַבְּתוּלָה וְעַל שֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר בְּתוּלָה בְּאוֹנֶס? שֶׁיָּכוֹל לֹא יְהֵא נוֹתֵן לָהּ, תַּלְמוּד לוֹמַר: **בְּתוּלָה** פֵּרַט לִבְעוּלָה.
אֵין לִי אֶלָּא בְּעוּלָה, מֻכַּת עֵץ מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בְּתוּלָה** פֵּרַט לְמֻכַּת עֵץ. נֶאֱמַר כָּאן **אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה** וְנֶאֱמַר בַּמְפַתֶּה "אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה", מָה אוֹנֶס חָמוּר אֵינוֹ חַיָּב עַל שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׂה, מְפַתֶּה הַקַּל אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא יְהֵא חַיָּב עַל שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׂה? אוֹ חִלּוּף, מָה אִם מְפַתֶּה הַקַּל הֲרֵי הוּא חַיָּב עַל שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׂה, אוֹנֶס חָמוּר אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא חַיָּב עַל שֶׁנִּתְאָרְסָה וְנִתְגָּרְשָׂה? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה** בָּאוֹנֶס? שֶׁיָּכוֹל לֹא יְהֵא נוֹתֵן לְאָבִיהָ אֲבָל יְהֵא נוֹתֵן לָהּ, תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה** שְׁתֵּי פְּעָמִים, שֶׁלֹּא יְהֵא נוֹתֵן לֹא לָהּ וְלֹא לְאָבִיהָ. נֶאֱמַר כָּאן **נַעֲרָה** וְלֹא נֶאֱמַר **נַעֲרָה** בַּמְפַתֶּה, מָה אוֹנֶס חָמוּר אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל הַנַּעֲרָה, מְפַתֶּה הַקַּל אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא יְהֵא חַיָּב אֶלָּא עַל הַנַּעֲרָה? אוֹ חִלּוּף, מָה מְפַתֶּה הַקַּל הֲרֵי הוּא חַיָּב עַל נַעֲרָה וְעַל שֶׁאֵינָהּ נַעֲרָה, אוֹנֶס חָמוּר אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא חַיָּב עַל נַעֲרָה וְעַל שֶׁאֵינָהּ נַעֲרָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְנָתַן לַאֲבִי הַנַּעֲרָה** וְלֹא לְאֲבִי הַבּוֹגֶרֶת. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמָה אוֹנֶס חָמוּר אֵינוֹ חַיָּב עַל הַבּוֹגֶרֶת, מְפַתֶּה הַקַּל אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא יְהֵא חַיָּב עַל הַבּוֹגֶרֶת? לְהַחֲלִיף אֶת הַדִּין אִי אַתָּה יָכוֹל שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר **נַעֲרָה נַעֲרָה** שְׁתֵּי פְּעָמִים.
וְשָׁכַב עִמָּהּ, כָּל שִׁכְיָבָה.
וְנִמְצָאוּ, בְּעֵדִים.

פסקה רמה

(דברים כב כט) **וְנָתַן הָאִישׁ** – וְלֹא הַקָּטָן.
הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ, כָּל שִׁכְיָבָה. **לַאֲבִי הַנַּעֲרָה**, שֶׁיְּהוּ שֶׁלּוֹ.

לַאֲבִי הַנַּעֲרָה, וְלֹא לְאֲבִי הַבּוֹגֶרֶת.
חֲמִשִּׁים כָּסֶף, כֶּסֶף צוֹרִי.
וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה, מְלַמֵּד שֶׁשּׁוֹתֶה בַּעֲצִיצוֹ, וַאֲפִלּוּ הִיא חִגֶּרֶת, וַאֲפִלּוּ הִיא סוּמָה, וַאֲפִלּוּ הִיא מֻכַּת שְׁחִין. נִמְצָא בָּהּ דְּבַר זְמָה, אוֹ שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לָבוֹא בְּיִשְׂרָאֵל, יָכוֹל יְהֵא רַשַּׁי לְקַיְּמָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה**, בְּאִשָּׁה הָרְאוּיָה לוֹ.
תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ, לְרַבּוֹת אֶת הַיְתוֹמָה. מִכָּן אָמְרוּ: יְתוֹמָה שֶׁנִּתְאַרְמְלָה אוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הָאוֹנֵס חַיָּב וְהַמְפַתֶּה פָּטוּר.
לֹא יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו, מְשַׁלְּחָהּ הוּא לְיָבָם.

פסקה רמו

(דברים כג א) **לֹא יִקַּח אִישׁ אֶת אֵשֶׁת אָבִיו** – מִכָּאן אָמְרוּ: נוֹשְׂאִים עַל הָאֲנוּסָה וְעַל הַמְפוּתָּה, וְהָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה עַל הַנִּשּׂוּאָה חַיָּב. נוֹשֵׂא אָדָם אֲנוּסַת אָבִיו וּמְפוּתַת אָבִיו, אֲנוּסַת בְּנוֹ וּמְפוּתַת בְּנוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר בַּאֲנוּסַת אָבִיו וּבְמְפוּתַת אָבִיו, לְכָךְ נֶאֱמַר **לֹא יִקַּח אִישׁ אֶת אֵשֶׁת אָבִיו**.

פסקה רמז

(דברים כג ב) **לֹא יָבֹא פְּצוּעַ דַּכָּא**, אֵיזֶהוּ פְּצוּעַ דַּכָּא? כָּל שֶׁנִּפְצְעוּ הַבֵּיצִים שֶׁלּוֹ, וַאֲפִלּוּ אַחַת מֵהֶן. אֵין לִי אֶלָּא כֵּילָן, מִנַּיִן אַף מִקְצָתָן? תַּלְמוּד לוֹמַר: [**דַּכָּא**].
וּכְרוּת שָׁפְכָה כָּל שֶׁנִּכְרַת הַגִּיד.
אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה: שָׁמַעְתִּי בְּכֶרֶם בְּיַבְנֶה, מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא בֵּיצָה אַחַת זֶהוּ סָרִיס חַמָּה. מַה בֵּין פְּצוּעַ דַּכָּא לִכְרוּת שָׁפְכָה? אֶלָּא שֶׁפְּצוּעַ דַּכָּא חוֹזֵר וּכְרוּת שָׁפְכָה אֵינוֹ חוֹזֵר, זוֹ הִלְכַּת רוֹפְאִים.
בִּקְהַל ה', רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַרְבַּע קְהִלּוֹת הֵן: קְהַל כֹּהֲנִים קְהַל לְוִיִּם קְהַל יִשְׂרָאֵל קְהַל גֵּרִים.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: שָׁלֹשׁ.

פסקה רמח

(דברים כג ג) **לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל ה'**, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה. **לֹא יָבֹא מַמְזֵר**, כָּל שֶׁהוּא מַמְזֵר.
אֵיזֶהוּ מַמְזֵר? כָּל שְׁאֹר בָּשָׂר שֶׁהוּא בְּ"לֹא יָבוֹא", דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָה. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כג א): "לֹא יִקַּח אִישׁ אֶת אֵשֶׁת אָבִיו וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו", (דברים כג ג) "לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל

ה"י – מַה אֵשֶׁת אָב מְיוּחֶדֶת שֶׁהִיא שְׁאֵר בָּשָׂר שֶׁהוּא בְּ"לֹא יָבוֹא" וְהַוָּלָד מַמְזֵר, כָּךְ כָּל שְׁאֵר בָּשָׂר שֶׁהוּא בְּ"לֹא יָבוֹא" הַוָּלָד מַמְזֵר.

שִׁמְעוֹן הַתֵּימָנִי אוֹמֵר: כָּל שֶׁחַיָּבִים עָלָיו כָּרֵת בִּידֵי שָׁמַיִם הַוָּלָד מַמְזֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כג א): "לֹא יִקַּח אִישׁ אֶת אֵשֶׁת אָבִיו וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו", (דברים כג ג) "לֹא יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל ה'" – מָה אֵשֶׁת אָב מְיֻחֶדֶת שֶׁחַיָּבִים עָלֶיהָ כָּרֵת בִּידֵי שָׁמַיִם הַוָּלָד מַמְזֵר, כָּךְ כָּל שֶׁחַיָּבִים עָלָיו כָּרֵת בִּידֵי שָׁמַיִם הַוָּלָד מַמְזֵר.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כָּל שֶׁחַיָּבִים עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין הַוָּלָד מַמְזֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כג א): "לֹא יִקַּח אִישׁ אֶת אֵשֶׁת אָבִיו", וּכְתִיב (דברים כג ג): "לֹא יָבֹא מַמְזֵר" – מָה אֵשֶׁת אָב מְיֻחֶדֶת שֶׁחַיָּבִים עָלֶיהָ מִיתַת בֵּית דִּין וְהַוָּלָד מַמְזֵר, כָּךְ כָּל שֶׁחַיָּבִים עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין הַוָּלָד מַמְזֵר.

דּוֹר עֲשִׂירִי, נֶאֱמַר כָּאן דּוֹר עֲשִׂירִי וְנֶאֱמַר לְהַלָּן דּוֹר עֲשִׂירִי, מַה דּוֹר עֲשִׂירִי הָאָמוּר לְמַטָּה עַד עוֹלָם אַף דּוֹר עֲשִׂירִי הָאָמוּר כָּאן עַד עוֹלָם.

פסקה רמט

(דברים כג ד) **לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה'** – בְּזָכָרִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר וְלֹא בִּנְקֵבוֹת, עַמּוֹנִי וְלֹא עַמּוֹנִית מוֹאָבִי וְלֹא מוֹאָבִית, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: "עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם", מִי דַּרְכּוֹ לְקַדֵּם? אֲנָשִׁים וְלֹא נָשִׁים.

שֶׁהָיָה בַדִּין: וּמַה מַּמְזֵר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ "עַד עוֹלָם" עָשָׂה בּוֹ נָשִׁים כַּאֲנָשִׁים, עַמּוֹנִים וּמוֹאָבִים שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "עַד עוֹלָם", אֵינוֹ דִין שֶׁנַּעֲשֶׂה בָהֶם נָשִׁים כַּאֲנָשִׁים? אוֹ חִלּוּף: מַה עַמּוֹנִים וּמוֹאָבִים שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "עַד עוֹלָם" לֹא עָשָׂה בָהֶם נָשִׁים כַּאֲנָשִׁים, מַמְזֵר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ "עַד עוֹלָם" אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה בּוֹ נָשִׁים כַּאֲנָשִׁים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא יָבֹא מַמְזֵר", בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה.

אַחֵר שֶׁרִבָּה הַכָּתוּב מִיעֵט, הָא אֵין עָלַיִךְ לָדוּן אֶלָּא כְּדִין הָרִאשׁוֹן: וּמַה מַּמְזֵר שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ "עַד עוֹלָם" עָשָׂה בּוֹ נָשִׁים כַּאֲנָשִׁים, עַמּוֹנִים וּמוֹאָבִים שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "עַד עוֹלָם" אֵינוֹ דִין שֶׁנַּעֲשֶׂה בָהֶם נָשִׁים כַּאֲנָשִׁים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "עַמּוֹנִי" וְלֹא עַמּוֹנִית, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה.

אִם נֶאֱמַר **דּוֹר עֲשִׂירִי** לָמָּה נֶאֱמַר **עַד עוֹלָם**? מוּפְנֶה לְהַקִּישׁ וְלִדּוֹן גְּזֵרָה שָׁוָה. נֶאֱמַר כָּאן "דּוֹר עֲשִׂירִי" וְנֶאֱמַר לְמַעְלָה "דּוֹר עֲשִׂירִי", מַה דּוֹר עֲשִׂירִי הָאָמוּר כָּאן עַד עוֹלָם, אַף דּוֹר עֲשִׂירִי הָאָמוּר לְמַעְלָה עַד עוֹלָם.

פסקה רנ

(דברים כג ה) **עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמָּיִם**, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **עַל דְּבַר** אַף עַל הָעֵצָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מיכה ו ה): "עַמִּי זְכָר נָא מַה יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב".
בַּדָּרֶךְ, בִּשְׁעַת טֵרוּפְכֶם.
בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם, בִּשְׁעַת גְּאֻלַּתְכֶם.
וַאֲשֶׁר שָׂכַר עָלֶיךָ אֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר, הֲרֵי דָּבָר נוֹי לְבִלְעָם.
(דברים כג ו) **וְלֹא אָבָה ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם**, מְלַמֵּד שֶׁהַמְקַלֵּל הוּא הַמְקֻלָּל. **וַיַּהֲפֹךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה** מְלַמֵּד שֶׁאַף הַמְקַלֵּל מִתְקַלֵּל. מִפְּנֵי מָה? **כִּי אֲהֵבְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ**.

פסקה רנא

(דברים כג ז) **לֹא תִדְרֹושׁ שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם**, מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כ י): "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם", יָכוֹל אַף כָּאן כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תִדְרֹושׁ שְׁלֹמָם**. **וְטֹבָתָם**, מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כג יז): "בַּטּוֹב לוֹ לֹא תוֹנֶנּוּ", יָכוֹל אַף כָּאן כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְטֹבָתָם**.
כָּל יָמֶיךָ לְעוֹלָם, וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים.

פסקה רנב

(דברים כג ח) **לֹא תְתַעֵב אֲדֹמִי**, מִפְּנֵי מָה? **כִּי אָחִיךָ הוּא**, וּגְדוֹלָה אַחְוָה.
לֹא תְתַעֵב מִצְרִי, מִפְּנֵי מָה? **כִּי גֵר הָיִיתָ בְּאַרְצוֹ**. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: הַמִּצְרִים לֹא קִבְּלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְצֹרֶךְ עַצְמָם, וְקָבַע לָהֶם הַמָּקוֹם שָׂכָר. וַהֲלֹא דְבָרִים קַל וָחֹמֶר: אִם מִי שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּן לְזַכּוֹת וְזָכָה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ זָכָה, הַמִּתְכַּוֵּן לְזַכּוֹת עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִצְרִים הֵם טִבְּעוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בַּמַּיִם, וַאֲדוֹמִים קִדְּמוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב וְלֹא אֲסָרָם הַכָּתוּב אֶלָּא עַד שְׁלִשָּׁה דוֹרוֹת, עֲמוֹנִים וּמוֹאָבִים מִפְּנֵי שֶׁנָּטְלוּ עֵצָה לְהַחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל אֲסָרָם הַכָּתוּב אִסּוּר עוֹלָם, לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַמַּחֲטִיא אֶת הָאָדָם קָשֶׁה לוֹ מִן הַהוֹרְגוֹ, שֶׁהַהוֹרְגוֹ אֵין מוֹצִיאוֹ אֶלָּא מִן הָעוֹלָם הַזֶּה, וְהַמַּחֲטִיאוֹ מוֹצִיאוֹ מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא.

פסקה רנג

(דברים כג ט) **בָּנִים**, בָּנִים וְלֹא בָּנוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: **אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לָהֶם** לְרַבּוֹת אֶת הַבָּנוֹת.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: קַל וָחוֹמֶר הַדְּבָרִים, וּמָה אִם בְּמָקוֹם שֶׁאָסַר זְכָרִים אִסּוּר עוֹלָם הִתִּיר אֶת הַנְּקֵבוֹת מִיָּד, מָקוֹם שֶׁלֹּא אָסַר אֶת הַזְּכָרִים אֶלָּא עַד שְׁלֹשָׁה דוֹרוֹת אֵינוֹ דִין שֶׁנַּתִּיר אֶת הַנְּקֵבוֹת מִיָּד? אָמְרוּ לוֹ: אִם הֲלָכָה נְקַבֵּל, וְאִם לְדִין יֵשׁ תְּשׁוּבָה. אָמַר לָהֶם: לֹא כִי, הֲלָכָה אֲנִי אוֹמֵר וְהַכָּתוּב מְסַיְּעֵנִי, **בָּנִים** וְלֹא בָּנוֹת.

דּוֹר שְׁלִישִׁי, יָכוֹל רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי מֻתָּר וּשְׁלִישִׁי יֵהֵא אָסוּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בְּקָהַל ה׳**. אֱמוֹר מֵעַתָּה רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי אָסוּר וּשְׁלִישִׁי מֻתָּר. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בִּנְיָמִן גֵּר מִצְרִי הָיָה לִי חָבֵר מִתַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְאָמַר: אֲנִי גֵּר מִצְרִי וְנָשׂוּי אֲנִי אִשָּׁה גִּיּוֹרֶת מִצְרִית, וְהֵרִינִי הוֹלֵךְ לְהַשִּׂיא אֶת בְּנֵי אִשָּׁה בַּת גִּיּוֹרֶת מִצְרִית כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בָּן בְּנִי רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: **דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בְּקָהַל ה׳**.

פסקה רנד

(דברים כג י) **כִּי תֵצֵא מַחֲנֶה עַל אֹיְבֶיךָ**, כְּשֶׁתְּהֵא יוֹצֵא הֲוֵי יוֹצֵא בְּמַחֲנֶה.

עַל אֹיְבֶיךָ, כְּנֶגֶד אוֹיְבֶיךָ אַתָּה נִלְחָם.

וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע, שׁוֹמֵעַ אֲנִי בְּטָהֳרוֹת וּבְטֻמְאוֹת וּבְמַעֲשְׂרוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: עֶרְוָה. אֵין לִי אֶלָּא עֶרְוָה, מִנַּיִן לְרַבּוֹת עֲבוֹדָה זָרָה וּשְׁפִיכַת דָּמִים וְקִלְלַת הַשֵּׁם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע**. אִי **וְנִשְׁמַרְתָּ**, יָכוֹל בְּטָהֳרוֹת וּבְטֻמְאוֹת וּבְמַעֲשְׂרוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: עֶרְוָה – מָה עֶרְוָה מְיֻחֶדֶת מַעֲשֶׂה שֶׁגָּלוּ עָלֶיהָ כְּנַעֲנִים וּמְסַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה, כָּךְ כָּל מַעֲשֶׂה שֶׁגָּלוּ עָלָיו כְּנַעֲנִים וּמְסַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה.

כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **דָּבָר** אַף עַל לָשׁוֹן הָרַע. דָּבָר אַחֵר: **וְנִשְׁמַרְתָּ**, הִזָּהֵר שֶׁלֹּא תְהַרְהֵר בַּעֲבֵרָה וְתָבֹא לִידֵי קֶרִי.

פסקה רנה

(דברים כג יא) **כִּי יִהְיֶה בְךָ**, וְלֹא בַּאֲחֵרִים.

אִישׁ, פָּרַט לְקָטָן.

אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרֵה לָיְלָה, אֵין לִי אֶלָּא קֶרִי לַיְלָה, קֶרִי יוֹם מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר** מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **מִקְרֵה לָיְלָה**? מַגִּיד שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה.

וְיָצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, מִצְוַת עֲשֵׂה.

לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה, מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: **וְיָצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה** זוֹ מַחֲנֵה לֵוִי, **לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה**, זוֹ מַחֲנֵה שְׁכִינָה.

פסקה רנו

(דברים כג יב) **וְהָיָה לִפְנוֹת עֶרֶב יִרְחַץ בַּמָּיִם**, מְלַמֵּד שֶׁהַקֶּרִי פּוֹטֵר בַּזִּיבָה מֵעֵת לְעֵת. **וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ**, בִּיאַת שִׁמְשׁוֹ מְעַכַּבְתּוֹ לִיכָּנֵס לִפְנִים מִן הַמַּחֲנֶה וְאֵין זִיבָתוֹ מְעַכַּבְתּוֹ לִיכָּנֵס לִפְנִים מִן הַמַּחֲנֶה.

פסקה רנז

(דברים כג יג) **וְיָד תִּהְיֶה לְךָ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה**, אֵין יָד אֶלָּא מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (ש"א טו יב): "וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד", וְאוֹמֵר (במדבר ב יז): "אִישׁ עַל יָדוֹ לְדִגְלֵיהֶם".

וְיָצָאתָ שָׁמָּה חוּץ, וְלֹא בַּעֲמִידָה.

(דברים כג יד) **וְיָתֵד תִּהְיֶה לְךָ עַל אָזְנֶךָ**, אֵין אָזְנְךָ אֶלָּא מָקוֹם זֵינֶךָ.

וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ, וְלֹא בִּישִׁיבָה.

וְחָפַרְתָּ בָּהּ וְשַׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צֵאָתֶךָ, שׁוֹמֵעַ אֲנִי יְהֵא חוֹפֵר בְּאַחַת וּמְכַסֶּה בְּאַחַת, תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְחָפַרְתָּ בָּהּ**.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם הוֹפֵךְ מָתְנָיו כְּלַפֵּי דָּרוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כג יד): **וְחָפַרְתָּ בָּהּ וְשַׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צֵאָתֶךָ**.

פסקה רנח

(דברים כג טו) **כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ**, מִכָּן אָמְרוּ לֹא יִקְרָא אָדָם אֶת שְׁמַע בְּצַד מִשְׁרָה שֶׁל כּוֹבְסִים, וְלֹא יִכָּנֵס לֹא לַמֶּרְחָץ וְלֹא לַבָּרְסְקִי וּסְפָרִים וּתְפִלִּין בְּיָדוֹ.

לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אוֹיְבֶיךָ לְפָנֶיךָ, אִם עָשִׂיתָ כָּל הָאָמוּר בָּעִנְיָן לְסוֹף שֶׁהוּא מַצִּילְךָ וְנוֹתֵן אֶת אוֹיְבֶיךָ לְפָנֶיךָ.

וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ, קְדֻשָּׁהוּ. מִכָּן אָמְרוּ: לֹא יִכָּנֵס אָדָם לְהַר הַבַּיִת בְּמַקְלוֹ וּבְמִנְעָלוֹ וּבַאֲפֻנְדָּתוֹ וּבְאַבָק שֶׁעַל גַּבֵּי רַגְלָיו.

וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ, מְלַמֵּד שֶׁעֲרִיוֹת מְסַלְּקוֹת אֶת הַשְּׁכִינָה.

פסקה רנט

(דברים כג טז) **לֹא תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו**, מִכָּן אָמְרוּ: הַמּוֹכֵר עַבְדּוֹ לְגוֹיִם אוֹ לְחוּצָה לָאָרֶץ יָצָא בֶּן חוֹרִים.

אֲשֶׁר יִנָּצֵל אֵלֶיךָ מֵעִם אֲדֹנָיו, לְרַבּוֹת גֵּר תּוֹשָׁב.
(דברים כג יז) **עִמְּךָ יֵשֵׁב**, וְלֹא בְּעִיר עַצְמוֹ. **בְּקִרְבְּךָ**, וְלֹא בַּסָּפָר.
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר, בַּמָּקוֹם שֶׁפֵּרְנְסָתוֹ יוֹצְאָה.
בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ, בִּשְׁעָרֶיךָ וְלֹא בִּירוּשָׁלַם. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ** שֶׁלֹּא יְהֵא גּוֹלֶה מֵעִיר לְעִיר.
בַּטּוֹב לוֹ, מִנָּוֶה הָרָע לְנָוֶה הַיָּפֶה.
לֹא תוֹנֶנּוּ, זוֹ הוֹנָאַת דְּבָרִים.
דָּבָר אַחֵר: **לֹא תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו**, בְּגוֹי שֶׁנִּצַּל מֵעֲבוֹדָה זָרָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר.

פסקה רס

(דברים כג יח) **לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל**, אִי אַתָּה מֵזְהָר עָלֶיהָ בָּאֵמוּת. **וְלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ** אִי אַתָּה מֵזְהָר עָלָיו בָּאֵמוּת. שֶׁהָיָה בַּדִּין: וּמָה אִם קְדֵשָׁה קַלָּה אַתָּה מֵזְהָר עָלֶיהָ בְּיִשְׂרָאֵל, קָדֵשׁ חָמוּר אֵינוֹ דִין שֶׁתְּהֵא מֵזְהָר עָלָיו בְּיִשְׂרָאֵל? אוֹ חִלּוּף: אִם קָדֵשׁ חָמוּר אִי אַתָּה מֵזְהָר עָלָיו בָּאֵמוּת, קְדֵשָׁה קַלָּה אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא תְהֵא מֵזְהָר עָלֶיהָ בָּאֵמוּת? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **קָדֵשׁ**? צָרִיךְ לְאָמְרוֹ, שֶׁאִלּוּ נֶאֱמַר קְדֵשָׁה וְלֹא נֶאֱמַר קָדֵשׁ, הָיִיתִי אוֹמֵר: אִם קְדֵשָׁה קַלָּה אַתָּה מֵזְהָר עָלֶיהָ בְּיִשְׂרָאֵל, קָדֵשׁ חָמוּר אֵינוֹ דִין שֶׁתְּהֵא מֵזְהָר עָלָיו בָּאֵמוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל**, אִי אַתָּה מֵזְהָר עָלֶיהָ בָּאֵמוּת, **וְלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ**, אִי אַתָּה מֵזְהָר עָלָיו בָּאֵמוּת.
[דָּבָר אַחֵר **לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה**] זוֹ אֲזוֹהֲרָה לַמַּפְנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לח כא): "לֹא הָיְתָה בָּזֶה קְדֵשָׁה".

פסקה רסא

(דברים כג יט) **לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה**, אֵין לִי אֶלָּא אֶתְנַן זוֹנָה, אֶתְנַן כָּל הָעֲרָיוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֶתְנַן** מִכָּל מָקוֹם. אֵיזֶה הוּא אֶתְנַן זוֹנָה? הָאוֹמֵר לְזוֹנָה: הֵילֵךְ טָלֶה זֶה בִּשְׂכָרֵךְ, אֲפִלּוּ מֵאָה, כֻּלָּם אֲסוּרִים. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הֵילֵךְ טָלֶה זֶה וְתָלִין שִׁפְחָתְךָ אֵצֶל עַבְדִּי, רַבִּי אוֹמֵר: אֵינוֹ אֶתְנָן, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֶתְנָן.
וּמְחִיר כֶּלֶב, אֵיזֶהוּ מְחִיר כֶּלֶב? הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ הֵילֵךְ טָלֶה זֶה תַּחַת כֶּלֶב זֶה. יָכוֹל אֲפִילּוּ הֶעֱבִירוֹ בְּרַגְלוֹ בָּעֲזָרָה יְהֵא חַיָּב? נֶאֱמַר כָּאן תּוֹעֵבָה וְנֶאֱמַר לְהַלָּן תּוֹעֵבָה, מַה תּוֹעֵבָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן לְשֵׁם זָבַח, אַף תּוֹעֵבָה הָאֲמוּרָה כָּאן לְשֵׁם זָבַח.
נֶדֶר, פָּרַט לְדָבָר הַנִּדּוּר. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **לְכָל נֶדֶר** לְרַבּוֹת בָּמָה.

בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ, פְּרָט לְפָרַת חַטָּאת שֶׁאֵינָהּ בָּאָה לַבַּיִת, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לְהָבִיא אֶת הָרְקוּעִים.

לְכָל נֶדֶר, לְהָבִיא אֶת הָעוֹף. שֶׁהָיָה בְדִין, וּמַה מֻּקְדָּשִׁים שֶׁהַמּוּם פּוֹסֵל בָּהֶם אֵין אֶתְנָן וּמְחִיר חָל עֲלֵיהֶם, עוֹף שֶׁאֵין הַמּוּם פּוֹסֵל בּוֹ אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא יְהֵא אֶתְנָן וּמְחִיר חָל עֲלֵיהֶם, תַּלְמוּד לוֹמַר: **לְכָל נֶדֶר** לְהָבִיא אֶת הָעוֹף. יָכוֹל אֲפִלּוּ שִׁכַּר פְּקֻעָתָהּ יְהֵא אָסוּר, תַּלְמוּד לוֹמַר **כִּי תוֹעֲבַת ה' גַּם שְׁנֵיהֶם**, שְׁנַיִם וְלֹא אַרְבָּעָה;

הֵם, וְלֹא וְלָדוֹתֵיהֶם וְלֹא חֲלִיפֵיהֶם.

פסקה רסב

(דברים כג כ) **לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ**, זֶה לֹוֶה, מַלְוֶה מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כה לו): "אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית".

מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר "כַּסְפְּךָ" וְלֹא כֶּסֶף אֲחֵרִים, "אָכְלֶךָּ" וְלֹא אֹכֶל אֲחֵרִים, אוֹ "כַּסְפְּךָ" וְלֹא כֶּסֶף מַעֲשֵׂר, "אָכְלֶךָּ" וְלֹא אֹכֶל בְּהֵמָה? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **נֶשֶׁךְ כֶּסֶף** לְרִבּוֹת כֶּסֶף מַעֲשֵׂר, **נֶשֶׁךְ אֹכֶל** לְרַבּוֹת אֹכְלֵי בְהֵמָה. אֵין לִי אֶלָּא **נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל**, מְנַיִן לְרַבּוֹת כָּל דָּבָר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ**.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ: צֵא וּשְׁאַל שְׁלוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ דַּע אִם בָּא אִישׁ פְּלוֹנִי מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי? תַּלְמוּד לוֹמַר: **נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ**.

פסקה רסג

(דברים כג כא) **לַנָּכְרִי תַּשִּׁיךְ וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ**, לַנָּכְרִי תַּשִּׁיךְ מִצְוַת עֲשֵׂה. **וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ**, מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה.

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ**, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר **לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ**, אֶלָּא יֵשׁ רִבִּית מֻקְדֶּמֶת וְיֵשׁ רִבִּית מְאֻחֶרֶת. כֵּיצַד? נָתַן עֵינָיו לִלְווֹת מִמֶּנּוּ וְהָיָה מְשַׂלֵּחַ לוֹ וְאוֹמֵר בִּשְׁבִיל שֶׁיַּלְוֶנּוּ – זֶה הוּא רִבִּית מֻקְדֶּמֶת; לָוָה הֵימֶנּוּ וְהֶחֱזִיר לוֹ מְעוֹתָיו וְהָיָה מְשַׂלֵּחַ לוֹ וְאוֹמֵר בִּשְׁבִיל מְעוֹתָיו שֶׁהָיוּ בְּטֵלוֹת אֶצְלִי – זֶה הוּא רִבִּית מְאֻחֶרֶת.

לְמַעַן יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ, קֻבַּע לוֹ הַכָּתוּב בְּרָכָה בִּשְׁלִיחוּת יָד.

עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, בִּשְׂכַר שֶׁתָּבֹא תִּירַשׁ.

פסקה רסד

(דברים כג כב) **כִּי תִדֹּר נֶדֶר לַה'**, נֶאֱמַר כָּאן נֶדֶר וְנֶאֱמַר לְהַלָּן נֶדֶר, מַה נֶּדֶר הָאָמוּר לְהַלָּן נֶדֶר וּנְדָבָה אַף נֶדֶר הָאָמוּר כָּאן נֶדֶר וּנְדָבָה, וּמַה נֶּדֶר הָאָמוּר כָּאן **לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ** אַף נֶדֶר הָאָמוּר לְהַלָּן לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ.

לַה' אֱלֹהֶיךָ, אֵלּוּ עֲרָכִים וַחֲרָמִים וְהֶקְדֵּשׁוֹת.

לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ, הוּא וְלֹא חֲלוּפָיו.

כִּי דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ, אֵלּוּ חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת.

ה' אֱלֹהֶיךָ, זֶה הֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת.

מֵעִמָּךְ, זֶה לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה.

וְהָיָה בְךָ חֵטְא, בְּךָ חֵטְא וְלֹא בְּקָרְבָּנְךָ חֵטְא.

פסקה רסה

(דברים כג כג) **וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר**, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר (קהלת ה ד): "טוֹב אֲשֶׁר לֹא תִדֹּר מִשֶּׁתִּדֹּר וְלֹא תְשַׁלֵּם", טוֹב מִזֶּה וּמִזֶּה שֶׁלֹּא תִדֹּר כָּל עִקָּר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: "טוֹב אֲשֶׁר לֹא תִדֹּר", טוֹב מִזֶּה וּמִזֶּה נוֹדֵר וּמְשַׁלֵּם.

(דברים כג כד) **מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ**, מִצְוַת עֲשֵׂה.

תִּשְׁמֹר, מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה.

וְעָשִׂיתָ, הֲרֵי זוֹ אַזְהָרָה לְבֵית דִּין שֶׁיְּעַשְּׂוּךָ.

כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ, זֶה נֶדֶר.

לַה' אֱלֹהֶיךָ, אֵלּוּ עֲרָכִים וַחֲרָמִים וְהֶקְדֵּשׁוֹת.

נְדָבָה, זוֹ נְדָבָה.

אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ, זֶה הֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת.

בְּפִיךָ, זוֹ צְדָקָה.

פסקה רסו

(דברים כג כה) **כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ**, יָכוֹל לְעוֹלָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן**, בְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לְתוֹךְ כֶּלְיוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת.

רֵעֶךָ, פְּרָט לָאֲחֵרִים. **רֵעֶךָ**, פְּרָט לַגַּבּוֹהַּ.

וְאָכַלְתָּ, וְלֹא מְמַצֶּה.

עֲנָבִים, וְלֹא תְּאֵנִים. מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר: הָיָה עוֹשֶׂה בַּתְּאֵנִים לֹא יֹאכַל בָּעֲנָבִים, בָּעֲנָבִים לֹא יֹאכַל בַּתְּאֵנִים, אֶבָל מוֹנֵעַ אֶת עַצְמוֹ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לִמְקוֹם הַיְּפוֹת וְאוֹכֵל.

רַבִּי אֶלְעָזָר חִסְמָא אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁלֹּא יֹאכַל פּוֹעֵל יוֹתֵר עַל שְׂכָרוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כְּנַפְשְׁךָ**.
וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: **שָׂבְעָךְ** מְלַמֵּד שֶׁאוֹכֵל פּוֹעֵל יוֹתֵר עַל שְׂכָרוֹ.
וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן בְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לְתוֹךְ כֶּלְיוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת.

פסקה רסז

(דברים כג כו) **כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ**, יָכוֹל לְעוֹלָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְחָרְמֵשׁ לֹא תָנִיף**, בְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה מֵנִיף חָרְמֵשׁ עַל קָמַת בַּעַל הַבַּיִת.
רֵעֵהוּ, פֹּרָט לָאֲחֵרִים. **רֵעֵהוּ**, פֹּרָט לַגָּבוֹהַּ.
וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ, שֶׁלֹּא תְהֵא קוֹצֵר בְּמַגָּל.
וְחָרְמֵשׁ לֹא תָנִיף, בְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה מֵנִיף חָרְמֵשׁ עַל קָמַת בַּעַל הַבַּיִת.

פסקה רסח

(דברים כד א) **כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ**, מְלַמֵּד שֶׁהָאִשָּׁה נִקְנֵית בְּכֶסֶף. שֶׁהָיָה בַדִּין: וּמָה אָמָה הָעִבְרִיָּה שֶׁאֵינָהּ נִקְנֵית בִּבְעִילָה נִקְנֵית בְּכֶסֶף, אִשָּׁה שֶׁנִּקְנֵית בִּבְעִילָה אֵינוֹ דִין שֶׁתְּהֵא נִקְנֵית בְּכֶסֶף? יָבְמָה תּוֹכִיחַ, שֶׁנִּקְנֵית בִּבְעִילָה וְאֵינָהּ נִקְנֵית בְּכֶסֶף, וְאַף אַתָּה אַל תִּתְמַהּ עַל הָאִשָּׁה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנִּקְנֵית בִּבְעִילָה שֶׁלֹּא תְהֵא נִקְנֵית בְּכֶסֶף; תַּלְמוּד לוֹמַר: **כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה**, מְלַמֵּד שֶׁהָאִשָּׁה נִקְנֵית בְּכֶסֶף.
וּבְעָלָהּ, מְלַמֵּד שֶׁהָאִשָּׁה נִקְנֵית בִּבְעִילָה. שֶׁהָיָה בַדִּין, וּמָה יְבָמָה שֶׁאֵין נִקְנֵית בְּכֶסֶף נִקְנֵית בִּבְעִילָה, אִשָּׁה שֶׁנִּקְנֵית בְּכֶסֶף אֵינוֹ דִין שֶׁתְּהֵא נִקְנֵית בִּבְעִילָה? אָמָה הָעִבְרִיָּה תּוֹכִיחַ, שֶׁנִּקְנֵית בְּכֶסֶף וְאֵין נִקְנֵית בִּבְעִילָה, וְאַף אַתָּה אַל תִּתְמַהּ עַל הָאִשָּׁה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנִּקְנֵית בְּכֶסֶף שֶׁלֹּא תְהֵא נִקְנֵית בִּבְעִילָה; תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּבְעָלָהּ**, מְלַמֵּד שֶׁהָאִשָּׁה נִקְנֵית בִּבְעִילָה.
מִנַּיִן אַף בִּשְׁטָר? דִּין הוּא: וּמַה כֶּסֶף שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיא הֲרֵי הוּא קוֹנֶה, שְׁטָר שֶׁהוּא מוֹצִיא אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא קוֹנֶה? לֹא אִם אָמַרְתָּ בְּכֶסֶף שֶׁקּוֹנֶה הֶקְדֵּשׁוֹת וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, תֹּאמַר בִּשְׁטָר שֶׁאֵין קוֹנֶה הֶקְדֵּשׁוֹת וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ, וְיָצְאָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר**, מַקִּישׁ הֲוָיָתָהּ לֵזֶה לִיצִיאָתָהּ מִזֶּה: מַה יְצִיאָתָהּ מִזֶּה בִּשְׁטָר, אַף הֲוָיָתָהּ לָזֶה בִּשְׁטָר.

פסקה רסט

וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו, מִכָּן הָיוּ בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: לֹא יְגָרֵשׁ אָדָם אֶת אִשְׁתּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן מָצָא בָהּ עֶרְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: **כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר**. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֲפִלּוּ הִקְדִּיחָה תַּבְשִׁילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: **דָּבָר**.

אָמְרוּ בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי: אִם נֶאֱמַר **דָּבָר** לָמָּה נֶאֱמַר **עֶרְוַת**, וְאִם נֶאֱמַר **עֶרְוַת** לָמָּה נֶאֱמַר **דָּבָר**? שֶׁאִם נֶאֱמַר **דָּבָר** וְלֹא נֶאֱמַר **עֶרְוַת**, הָיִיתִי אוֹמֵר הַיּוֹצֵאָה מִפְּנֵי דָּבָר תְּהֵא מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא, וְהַיּוֹצֵאָה מִפְּנֵי עֶרְוָה לֹא תְהֵא מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא, וְאַל תִּתְמַהּ, אִם נֶאֶסְרָה מִן הַמֻּתָּר לָהּ לֹא תְהֵא אֲסוּרָה מִן הָאָסוּר לָהּ, תַּלְמוּד לוֹמַר: **עֶרְוַת וַיִּצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר**. וְאִם נֶאֱמַר **עֶרְוַת** וְלֹא נֶאֱמַר **דָּבָר**, הָיִיתִי אוֹמֵר מִפְּנֵי עֶרְוָה תֵּצֵא, מִפְּנֵי דָּבָר לֹא תֵּצֵא, תַּלְמוּד לוֹמַר: **דָּבָר וַיִּצְאָה מִבֵּיתוֹ**.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֲפִלּוּ מָצָא אַחֶרֶת נָאָה הֵימֶנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: **וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו**. **וְכָתַב לָהּ**, לִשְׁמָהּ. מִכָּן אָמְרוּ: כָּל גֵּט שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִשָּׁה פָּסוּל. כֵּיצַד? הָיָה עוֹבֵר בַּשּׁוּק כּוֹתֵב מַתָּנַי.

וְכָתַב, אֵין לִי אֶלָּא כָּתַב בִּדְיוֹ, בְּסַם וּבְסִיקְרָא בְּקוֹמוֹס וּבְקַנְקַנְתּוֹם מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְכָתַב** מִכָּל מָקוֹם.

סֵפֶר, אֵין לִי אֶלָּא סֵפֶר, מְנַיִן עֲלֵי קְנִים עֲלֵי אֲגוֹז עֲלֵי זֵית עֲלֵי חָרוּב? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְנָתַן** מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **סֵפֶר**? מַה סֵּפֶר מְיֻחָד שֶׁהוּא שֶׁל קַיְמָא, יָצָא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל קַיְמָא. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר: מַה סֵּפֶר מְיֻחָד שֶׁהוּא תָּלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע, יָצָא דָּבָר שֶׁמְּחֻבָּר לַקַּרְקַע.

כְּרִיתוּת, שֶׁיְּהֵא כְּרִיתוּת. מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר: הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תֵלְכִי לְבֵית אָבִיךְ לְעוֹלָם, עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִשְׁתִּי יַיִן לְעוֹלָם, אֵין זֶה כְּרִיתוּת. עַל מְנָת שֶׁלֹּא תֵלְכִי לְבֵית אָבִיךְ מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִשְׁתִּי יַיִן מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, הֲרֵי זֶה כְּרִיתוּת. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם אֶלָּא לְפְלוֹנִי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַתִּיר וַחֲכָמִים אוֹסְרִים. לְאַחַר מִיתָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר נִכְנְסוּ אַרְבָּעָה זְקֵנִים לְהַשִּׁיב עַל דִּבְרֵיהוּ: רַבִּי טַרְפוֹן וְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא.

נַעֲנָה רַבִּי טַרְפוֹן וְאָמַר: הֲלָכָה וְנִשֵּׂאת לְאָחִיו וּמֵת בְּלֹא וָלָד, הֵיאַךְ מִתְיַבֶּמֶת? לֹא נִמְצָא מַתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְכָל הַמַּתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה תְּנָאוֹ בָּטֵל. הָא לָמַדְתָּ שֶׁאֵין זֶה **כְּרִיתוּת**.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: הֵיכָן מָצִינוּ בַּתּוֹרָה שֶׁמֻּתֶּרֶת לְאֶחָד וַאֲסוּרָה לְאַחֵר? אֶלָּא מֻתֶּרֶת לְאֶחָד מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם, אֲסוּרָה לְאֶחָד אֲסוּרָה לְכָל אָדָם. הָא לָמַדְתָּ שֶׁאֵין זֶה **כְּרִיתוּת**.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: **כְּרִיתוּת** – דָּבָר הַכּוֹרֵת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה.

רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: וְכִי בַּמֶּה הֶחְמִירָה תּוֹרָה, בִּגְרוּשָׁה אוֹ בְאַלְמָנָה? חֲמוּרָה גְּרוּשָׁה מֵאַלְמָנָה. מָה אַלְמָנָה קַלָּה נֶאֱסְרָה מִן הַמֻּתָּר לָהּ, גְּרוּשָׁה חֲמוּרָה אֵינוֹ דִּין שֶׁתְּהֵא אֲסוּרָה מִן הָאָסוּר לָהּ? הָא לָמַדְתָּ שֶׁאֵין זֶה **כְּרִיתוּת**.

דָּבָר אַחֵר: הָלְכָה וְנִשֵּׂאת לְאֶחָד וְהָיוּ לוֹ בָּנִים מִמֶּנָּה וָמֵת, וְאַחַר כָּךְ נִשֵּׂאת לָזֶה, לֹא נִמְצְאוּ בָנָיו שֶׁל רִאשׁוֹן מַמְזֵרִים? הָא לָמַדְתָּ שֶׁאֵין זֶה **כְּרִיתוּת**.

בְּיָדָהּ, אֵין לִי אֶלָּא בְּיָדָהּ, מִנַּיִן לְרַבּוֹת גַּגָּהּ חֲצֵרָהּ וְחַרְבָתָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְנָתַן** מִכֹּל מָקוֹם.

אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **בְּיָדָהּ**? מַה יָּדָהּ מְיֻחֶדֶת שֶׁהִיא רְשׁוּתָהּ, כָּךְ כָּל דָּבָר שֶׁהוּא רְשׁוּתָהּ.

וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ, כֵּיוָן שֶׁנּוֹתְנוֹ בְּיָדָהּ מְשַׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ. מִכָּן אָמְרוּ: הַזּוֹרֵק גֵּט לְאִשְׁתּוֹ וְהִיא בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ אוֹ בְּתוֹךְ חֲצֵרָהּ הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת וְכוּ' מַתְנִי', אָמַר לָהּ: כִּנְסִי שִׁטָּר חוֹב זֶה, אוֹ שֶׁמְּצָאתוֹ מֵאַחֲרַיִו וְכוּ' מַתְנִי'.

פסקה רע

(דברים כד ב) **וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ**, מְלַמֵּד שֶׁהָאִשָּׁה יוֹצְאָה מִלִּפְנֵי הָאִישׁ.

וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר, שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא עִמּוֹ בִּשְׁכוּנָה.

אַחֵר, כְּבָר קְרָאתּוֹ הַתּוֹרָה אַחֵר.

(דברים כד ג) **וּשְׂנֵאָהּ הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן**, הַכָּתוּב מְבַשֶּׂרְךָ שֶׁאַתָּה עָתִיד לִשְׂנֹאתָהּ.

אוֹ כִּי יָמוּת הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן, הַכָּתוּב מְבַשֶּׂרְךָ שֶׁעֲתִידָה לְקָבְרוֹ.

אֵין לִי אֶלָּא גְּרוּשָׁה, אַלְמָנָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אוֹ כִּי יָמוּת הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן**. אִם סוֹפֵנוּ לְרַבּוֹת אַלְמָנָה, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר גְּרוּשָׁה? אַלְמָנָה מֻתֶּרֶת לַיָּבָם, גְּרוּשָׁה אֲסוּרָה לַיָּבָם.

יָכוֹל אַף שְׁקוּלְקְלָה עַל בַּעְלָהּ לְאַחַר שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה תְּהֵא אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כד א): "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְיָצְאָה", הַיּוֹצְאָה בְּגֵט תְּהֵא אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ, וְלֹא שְׁקוּלְקְלָה עַל בַּעְלָהּ לְאַחַר שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה תְּהֵא אֲסוּרָה לַחֲזוֹר לוֹ.

(דברים כד ד) מִנַּיִן לְנוֹתֵן גֵּט לְיִבְמְתּוֹ שֶׁאָסוּר לַחֲזוֹר עָלֶיהָ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן**. מִנַּיִן לְאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם וְאָמְרוּ לָהּ "מֵת בַּעְלַיִךְ" וְנִשֵּׂאת, וְאַחַר כָּךְ בָּא בַּעְלָהּ, שֶׁתֵּצֵא מִזֶּה וּמִזֶּה וּצְרִיכָה גֵּט מִזֶּה וּמִזֶּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ**, לֹא יוּכַל לָשׁוּב לָקַחַת אֶת אֲשֶׁר שִׁלַּח.

אֲשֶׁר שִׁלְּחָהּ, אֵין לִי אֶלָּא מִן הַנְּשׂוּאִים לַנְּשׂוּאִים מִן הָאֲרוּסִים לָאֲרוּסִים מִן הָאֲרוּסִים לַנְּשׂוּאִים מִן לַנְּשׂוּאִים לָאֲרוּסִים מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן**, לֹא יוּכַל הָרִאשׁוֹן לָקַחַת אֶת אֲשֶׁר שִׁלַּח.

רַבִּי יוֹסֵי בֶּן כִּיפָּר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: מִן הָאֵרוּסִים מֻתֶּרֶת, מִן הַנִּשּׂוּאִים אֲסוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: **אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֻטַּמָּאָה**. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בֵּין מִן הָאֵרוּסִים בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִים אֲסוּרָה, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֻטַּמָּאָה**, לְרַבּוֹת סוֹטָה שֶׁנִּסְתָּרָה.

וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה ג א): "הֵן יְשַׁלַּח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהָלְכָה מֵאִתּוֹ".

כִּי תוֹעֵבָה הִיא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הִיא תּוֹעֵבָה וְאֵין הַוָּלָד תּוֹעֵבָה.

וְלֹא תַחֲטִיא אֶת הָאָרֶץ, לְהַזְהִיר בֵּית דִּין עַל כָּךְ.

פסקה רעא

(דברים כד ה) **כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה**, אֵין לִי אֶלָּא בְּתוּלָה, מְנַיִן לְרַבּוֹת אַלְמָנָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ** מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **חֲדָשָׁה**? מִי שֶׁחֲדָשָׁה לוֹ, פֵּרֵט לְמַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ, וְאַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרְאֵל, בַּת יִשְׂרְאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין.

לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא, יָכוֹל לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא אֲבָל יְסַפֵּק כְּלֵי זַיִן וּמַיִם וּמָזוֹן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר**. אִי "לֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר", יָכוֹל אֲפִלּוּ בָּנָה בַּיִת וְלֹא חָנָכוֹ, נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ, אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עָלָיו**, עָלָיו אֵינוֹ עוֹבֵר, עוֹבֵר הוּא עַל כָּל אֵלּוּ.

נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ, זֶה בֵּיתוֹ.

יִהְיֶה, זֶה כַּרְמוֹ.

וְשִׂמַּח אֶת אִשְׁתּוֹ, זוֹ אִשְׁתּוֹ.

אֲשֶׁר לָקָח, לְהָבִיא אֶת יְבִמְתּוֹ.

פסקה רעב

(דברים כד ו) **לֹא יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב**, אֵין לִי אֶלָּא רֵחַיִם וָרֶכֶב הַמְיֻחָדִים, מְנַיִן לְרַבּוֹת כָּל דָּבָר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כִּי נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל**, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **רֵחַיִם וָרָכֶב**? מָה רֵחַיִם וָרֶכֶב מְיֻחָדִים שֶׁהֵם שְׁנֵי כֵלִים וּמְשַׁמְּשִׁים מְלָאכָה אַחַת, וְחַיָּב עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כָּךְ כָּל שְׁנֵי כֵלִים שֶׁמְּשַׁמְּשִׁים מְלָאכָה אַחַת, חַיָּב עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

כִּי נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל, לְהַגִּיד מַה גָּרַם.

פסקה רעג

(דברים כד ז) **כִּי יִמָּצֵא**, בְּעֵדִים.

אִישׁ, פְּרָט לְקָטָן.
גּוֹנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו, וְלֹא מֵאֲחֵרִים.
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לְהָבִיא הַגּוֹנֵב אֶת בְּנוֹ וּמוֹכְרוֹ שֶׁהוּא חַיָּב, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הַגּוֹנֵב אֶת בְּנוֹ וּמוֹכְרוֹ פָּטוּר.
וְהִתְעַמֶּר בּוֹ, מַגִּיד שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: **וְהִתְעַמֶּר בּוֹ וּמְכָרוֹ**.
וּמֵת הַגַּנָּב, בִּסְתָם מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה בְּחֶנֶק.
הַהוּא, וְלֹא הַגּוֹנֵב אֶת הָעֶבֶד.
הַהוּא, וְלֹא הַגּוֹנֵב מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין.
וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ, בַּעַר עוֹשֵׂי הָרָעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל!

פסקה רעד

(דברים כד ח) **הִשָּׁמֶר**, בְּלֹא תַּעֲשֶׂה.
בְּנֶגַע, זֶה שֵׁעָר לָבָן.
הַצָּרַעַת, זוֹ מִחְיָה, אֵין לִי אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לְטֻמְאָה, מִשֶּׁנִּזְקַק לְטֻמְאָה וְאַחַר הַפְּטוּר מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר: **לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת**.
אֵין לִי אֶלָּא נִגְעֵי אָדָם, נִגְעֵי בְגָדִים וְנִגְעֵי בָתִּים מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם**.
אֵין לִי אֶלָּא מִתּוֹךְ הֶחְלֵט, מִתּוֹךְ הֶסְגֵּר מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר: **כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִים**.
אֵין לִי אֶלָּא כֻּלָּם, מִנַּיִן אַף מִקְצָתָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לִשְׁמוֹר**. **וְלַעֲשׂוֹת** – עוֹשֶׂה אַתָּה בָּהּ וְהוֹלֵךְ וְאִי אַתָּה חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא הָלְכָה לָהּ צָרַעְתּוֹ.

פסקה רעה

(דברים כד ט) **זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם**, וְכִי מָה עִנְיָן זֶה לָזֶה? נִתָּנוּ הָעִנְיָן לוֹ לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין נִגְעִים בָּאִים אֶלָּא עַל לְשׁוֹן הָרַע, וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה מִרְיָם שֶׁלֹּא דִבְּרָה אֶלָּא שֶׁלֹּא בְּפָנָיו שֶׁל מֹשֶׁה, וְלַהֲנָיָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וּלְשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם וּלְבִנְיָנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כָּךְ נֶעֱנְשָׁה, הַמְדַבֵּר בִּגְנוּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בַּרַבִּים, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיֵּעָנֵשׁ.
בַּדָּרֶךְ, בִּשְׁעַת טֵרוּפְכֶם.
בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם, בִּשְׁעַת גְּאֻלַּתְכֶם, אֶלָּא שֶׁתְּלָה הַכָּתוּב בְּמִרְיָם לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָיוּ הַדְּגָלִים נוֹסְעִים לֹא הָיוּ הוֹלְכִים עַד שֶׁמִּרְיָם מַקְדֶּמֶת לִפְנֵיהֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מיכה ו ד): "וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם".

פסקה רעו

(דברים כד י) **כִּי תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ**, אֵין לִי אֶלָּא מִלְוָה, מִנַּיִן לְרִבּוֹת שְׂכַר שָׂכִיר וְהַקֶּפַת חֲנוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מַשַּׁאת מְאוּמָה**.

לֹא תָבֹא אֶל בֵּיתוֹ, יָכוֹל לֹא יִמָּשְׁכֶנֶּנּוּ מִבִּפְנִים אֲבָל יִמָּשְׁכֶנֶּנּוּ מִבַּחוּץ, תַּלְמוּד לוֹמַר: **לַעֲבֹט עֲבֹטוֹ בַּחוּץ**. יָכוֹל לֹא יִמָּשְׁכֶנֶּנּוּ מִבַּחוּץ אֲבָל יִמָּשְׁכֶנֶּנּוּ מִבִּפְנִים, תַּלְמוּד לוֹמַר: **בַּחוּץ תַּעֲמֹד**. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **וְהָאִישׁ** – לְרַבּוֹת שְׁלִיחַ בֵּית דִּין.

פסקה רעז

(דברים כד יב) **וְאִם אִישׁ עָנִי הוּא**, אֵין לִי אֶלָּא עָנִי, עָשִׁיר מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאִם אִישׁ**, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **עָנִי**? מְמַהֵר אֲנִי לִפְרַע עַל יְדֵי עָנִי יוֹתֵר מִן הֶעָשִׁיר.

לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ, וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיִּשְׁכַּב בַּעֲבוֹטוֹ? אֶלָּא שֶׁלֹּא תִשְׁכַּב וַעֲבוֹטוֹ אֶצְלְךָ.

(דברים כד יג) **הָשֵׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הֲעֲבוֹט**, מְלַמֵּד שֶׁמַּחֲזִיר לוֹ כְּלִי יוֹם בַּיּוֹם וּכְלִי לַיְלָה בַּלַּיְלָה, סְגוֹס בַּלַּיְלָה וּמַחֲרִשָׁה בַּיּוֹם אֲבָל לֹא סְגוֹס בַּיּוֹם וּמַחֲרֵשָׁה בַּלַּיְלָה.

וְשָׁכַב בְּשַׂלְמָתוֹ וּבֵרַכְךָ, מְלַמֵּד שֶׁהוּא מְצֻוֶּה לְבָרֶכְךָ. יָכוֹל אִם בֵּרַכְךָ אַתָּה מְבֹרָךְ וְאִם לָאו אִי אַתָּה מְבֹרָךְ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה**, מַעֲצַמְךָ אַתָּה עוֹשֶׂה צְדָקָה.

וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה, מְלַמֵּד שֶׁהַצְּדָקָה עוֹלָה לִפְנֵי כִסֵּא הַכָּבוֹד, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים פה יד): "צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו".

פסקה רעח

(דברים כד יד) **לֹא תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן**, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ויקרא יט יג) "לֹא תְגֹזֹל"? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **לֹא תַעֲשֹׁק**? מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר עוֹבֵר מִשּׁוּם אַרְבָּעָה לָאוִים: מִשּׁוּם (ויקרא יט יג) בַּל תַּעֲשֹׁק וּבַל תִּגְזֹל וּבַל תָּלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר, וּמִשּׁוּם **בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תָבֹא עָלָיו הַשָּׁמֶשׁ**.

מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר **וְאֵלָיו הוּא נוֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ**, אֵין לִי אֶלָּא מְלָאכָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּנַפְשׁוֹ, מְלָאכָה שֶׁאֵין עוֹשֶׂה בְּנַפְשׁוֹ מִנַּיִן? גַּרְדִּי וְסוֹרֵק מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תַעֲשֹׁק** מִכָּל מָקוֹם.

אֵין לִי אֶלָּא עָנִי וְאֶבְיוֹן, מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל אָדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תַעֲשֹׁק** מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **עָנִי וְאֶבְיוֹן**? מְמַהֵר אֲנִי לִיפָּרַע עַל יְדֵי עָנִי וְאֶבְיוֹן יוֹתֵר מִכָּל אָדָם.

מֵאַחֶיךָ, וְלֹא מֵאֲחֵרִים.

אוֹ מִגֵּרְךָ, זֶה גֵּר צֶדֶק, מְלַמֵּד שֶׁעוֹבֵר עֲלֵיהֶן בִּשְׁנֵי לָאוִים. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִשּׁוּם בַּל תַּעֲשֹׁק.

בְּשַׁעֲרֶיךָ, זֶה גֵּר תּוֹשָׁב. אֵין לִי אֶלָּא שְׂכַר אָדָם, שְׂכַר בְּהֵמָה שְׂכַר כֵּלִים מְנַיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ** – כָּל שֶׁבְּאַרְצְךָ.

פסקה רעט

(דברים כד טו) **בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ**, מְלַמֵּד שֶׁשְּׂכַר לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל הַיּוֹם, וּשְׂכַר יוֹם גּוֹבֶה כָּל הַלַּיְלָה. מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא יט יג): "לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר".
וְלֹא תָבֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי הוּא, פָּרָט לְשֶׁפָּסַק מֵעִמּוֹ.
וְאֵלָיו הוּא נוֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ, וְכִי לָמָּה עָלָה זֶה בַּכֶּבֶשׁ וּמָסַר לְךָ אֶת נַפְשׁוֹ, לֹא שֶׁתִּתֵּן לוֹ שְׂכָרוֹ בּוֹ בַּיּוֹם? אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **וְאֵלָיו הוּא נוֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ**? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשׁוֹ.
וְלֹא יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל ה', יָכוֹל מִצְוָה שֶׁלֹּא לִקְרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים טו ט): "וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל ה'". יָכוֹל מִצְוָה לִקְרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְלֹא יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל ה'**. יָכוֹל אִם קָרָא עָלֶיךָ יִהְיֶה בְּךָ חֵטְא וְאִם לֹא קָרָא עָלֶיךָ לֹא יִהְיֶה בְּךָ חֵטְא? תַּלְמוּד לוֹמַר **וְהָיָה בְךָ חֵטְא** מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר "וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל ה'"? מְמַהֵר אֲנִי לִיפָּרַע עַל יְדֵי קוֹרֵא יוֹתֵר מִמִּי שֶׁאֵינוֹ קוֹרֵא.

פסקה רפ

(דברים כד טז) **לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים**, וְכִי מָה בָּא הַכָּתוּב לְלַמְּדֵנוּ שֶׁלֹּא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל יְדֵי בָנִים וְלֹא בָנִים עַל יְדֵי אָבוֹת, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר **אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ** אֶלָּא שֶׁלֹּא יוּמְתוּ אָבוֹת בְּעֲדוּת בָּנִים וְלֹא בָנִים בְּעֲדוּת אָבוֹת.
כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **וּבָנִים** לְרַבּוֹת אֶת הַקְּרוֹבִים, וְאֵלּוּ הֵם הַקְּרוֹבִים: אָחִיו וַאֲחִי אָבִיו וַאֲחִי אִמּוֹ וּבַעַל אֲחוֹתוֹ וּבַעַל אֲחוֹת אָבִיו וּבַעַל אֲחוֹת אִמּוֹ וּבַעַל אִמּוֹ וְחָמִיו וְגִיסוֹ.
אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ, אָבוֹת מֵתִים בַּעֲוֹן עַצְמָם וּבָנִים מֵתִים בַּעֲוֹן עַצְמָם.

פסקה רפא

(דברים כד יז) **לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר**, מָה אֲנִי צָרִיךְ? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (דברים טז יט) "לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט וְלֹא תַכִּיר פָּנִים"! אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַמַּטֶּה דִּינוֹ שֶׁל גֵּר עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִים, וְאִם הָיָה גֵּר יָתוֹם עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִים.
וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה, בֵּין עֲנִיָּה בֵּין עֲשִׁירָה, וְאַפִלּוּ הִיא כְּמָרְתָא בַּת בַּיְתוֹס.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: דְּבָרִים שֶׁאַתָּה חוֹבֵל בָּאִישׁ אֵין אַתָּה מַחֲזִיר לְאִשָּׁה, שֶׁלֹּא תְּהֵא הוֹלֵךְ וּבָא אֶצְלָהּ שֶׁלֹּא לְהַשְׁיאָהּ שָׁם רָע.

פסקה רפב

(דברים כד יט) **כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ**, פֵּרַט לְשֶׁקְּצָרוּהוּ לִיסְטִים וְקוֹרְסְמוּהוּ נְמָלִים וּשְׁבָרַתּוּ הָרוּחַ אוֹ בְּהֵמָה.

קְצִירְךָ, פֵּרַט לְשֶׁקְּצָרוּהוּ גּוֹיִם. מִכָּן אָמְרוּ: נָכְרִי שֶׁקָּצַר אֶת שָׂדֵהוּ וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיֵּר, פָּטוּר מִן הַלֶּקֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה וּמִן הַפֵּאָה. רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּב בַּשִּׁכְחָה, שֶׁאֵין שִׁכְחָה אֶלָּא בְּשִׁעַת הָעֹמּוּר. **קְצִירְךָ**, פֵּרַט לַאֲחֵרִים. **קְצִירְךָ**, פֵּרַט לְהֶקְדֵּשׁ. כְּשֶׁתִּמְצֵי אוֹמֵר: קָצַר הֶקְדֵּשׁ וְלָקַח יִשְׂרָאֵל, פְּטוּרָה. קָצַר גּוֹי וְלָקַח יִשְׂרָאֵל, פְּטוּרָה.

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד יט): **כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר**, כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ קָצִיר יֵשׁ לוֹ עֹמֶר וְיֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה, כָּל זְמַן שֶׁאֵין לוֹ קָצִיר אֵין לוֹ עֹמֶר וְאֵין לוֹ שִׁכְחָה. כְּשֶׁתִּמְצֵי אוֹמֵר: קָצַר הֶקְדֵּשׁ וְלָקַח יִשְׂרָאֵל פְּטוּרָה, קָצַר גּוֹי וְלָקַח יִשְׂרָאֵל פְּטוּרָה.

בְשָׂדֶךָ, פֵּרַט לִמְעַמֵּר בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; וַחֲכָמִים מְחַיְּבִים. מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר: הָעֹמֶר שֶׁשְּׁכָחוּהוּ פּוֹעֲלִים וְלֹא שְׁכָחוֹ בַּעַל הַבַּיִת, שְׁכָחוֹ בַּעַל הַבַּיִת וְלֹא שְׁכָחוּהוּ פּוֹעֲלִים, עָמְדוּ הָעֲנִיִּים בְּפָנָיו אוֹ שֶׁחִפּוּהוּ בְקַשׁ, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ שִׁכְחָה.

פסקה רפג

וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר, וְלֹא הַגְּדִישׁ. יָכוֹל אַף לֹא שְׁנַיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר **לַגֵּר וְלַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה**. מִכָּן אָמְרוּ: שְׁנֵי עֳמָרִים שִׁכְחָה, שְׁלֹשָׁה אֵינָם שִׁכְחָה; שְׁנֵי צִבּוּרֵי זֵיתִים וְחָרוּבִים שִׁכְחָה, שְׁלֹשָׁה אֵינָם שִׁכְחָה; שְׁנֵי גַּרְגְּרִים פֶּרֶט, שְׁלֹשָׁה אֵינָם פֶּרֶט.

בַּשָּׂדֶה, פֵּרַט לַטְּמוּנִים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: **בַּשָּׂדֶה** לְרַבּוֹת אֶת הַטְּמוּנִים. **בַּשָּׂדֶה**, לְרַבּוֹת אֶת הַקָּמָה, שֶׁהָיָה בַדִּין: וּמָה עֹמֶר שֶׁהוּרַע כֹּחַ עָנְיִ בּוֹ יֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה, קָמָה שֶׁיְּפֵה כֹּחַ עָנְיִ בָּהּ אֵינוֹ דִין שֶׁיֵּשׁ לוֹ שִׁכְחָה? לֹא, אִם אָמַרְתָּ בָּעֹמֶר שֶׁאֵינוֹ מַצִּיל לֹא אֶת הָעֹמֶר וְאֶת הַקָּמָה, תֹּאמַר בַּקָּמָה שֶׁהִיא מַצֶּלֶת אֶת הָעֹמֶר וְאֶת הַקָּמָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בַּשָּׂדֶה** לְרַבּוֹת אֶת הַקָּמָה.

לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ, פֵּרַט לְרָאשֵׁי שׁוּרוֹת. מִכָּן אָמְרוּ: רָאשֵׁי שׁוּרוֹת – הָעֹמֶר שֶׁכְּנֶגְדּוֹ מוֹכִיחַ, וְהָעֹמֶר שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ לָעִיר וּשְׁכָחוֹ – מוֹדִים שֶׁאֵין שִׁכְחָה.

לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ, כֻּלּוֹ כְּאֶחָד. וְכַמָּה יְהֵא בּוֹ? שִׁעֲרוּ חֲכָמִים בְּעוֹשֶׂה סָאתַיִם. מִכָּן אָמְרוּ: הָעֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סָאתַיִם וּשְׁכָחוֹ, אֵינוֹ שִׁכְחָה. שְׁנֵי עֳמָרִים וּבָהֶם סָאתַיִם, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לְבַעַל הַבַּיִת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לָעֲנִיִּים. כּוּלֵי מַתְנִי׳.

לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ, מִכָּן אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: שִׁבֹּלֶת שֶׁבַּקָּצִיר וְרֹאשָׁהּ מַגִּיעַ לַקֹּמָה, אִם נִקְצֶרֶת עִם הַקֹּמָה הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, וְאִם לָאו הֲרֵי הִיא שֶׁל עֲנִיִּים. בַּעַל הַבַּיִת הַמּוֹצִיא מֵעֲנִיִּים עָלָיו לְהָבִיא הָרְאָיָה, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. וּמִנַּיִן שֶׁסְּפֵק לֶקֶט לֶקֶט, סְפֵק שִׁכְחָה שִׁכְחָה, סְפֵק פֵּאָה פֵּאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה**.
אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: מִנַּיִן לְמֵאֵבֵד סֶלַע מִתּוֹךְ יָדוֹ וּמְצָאָהּ עָנִי וְהָלַךְ וְנִתְפַּרְנֵס בָּהּ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ זָכָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה**, וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: אִם מִי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לִזְכוֹת וְזָכָה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ זָכָה, הַמִּתְכַּוֵּן לִזְכוֹת וְזָכָה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

פסקה רפד

(דברים כד כ) **כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ**, הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ חוֹבְטִים זֵיתֵיהֶם וְהָיוּ נוֹהֲגִים בָּהֶם עַיִן יָפָה. מִכָּן אָמְרוּ: הַזַּיִת שֶׁהוּא עוֹמֵד עַל שְׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל שְׁנֵי מַלְבְּנִים וּשְׁכָחוֹ – אֵינוֹ שִׁכְחָה.
זֵיתְךָ, פֹּרֶט לָאֲחֵרִים. **זֵיתְךָ**, פֹּרֶט לְהֶקְדֵּשׁ.
לֹא תְפַאֵר, לֹא תִתְפָּאֵר לָעָנִי בּוֹ. מִכָּן אָמְרוּ: מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ אֶת הָעֲנִיִּים לְלַקֵּט, אוֹ שֶׁמַּנִּיחַ אֶחָד וְאֶחָד אֵינוֹ מַנִּיחַ, אוֹ שֶׁמְּסַיֵּעַ אֶת אֶחָד מֵהֶם, הֲרֵי זֶה גּוֹזֵל אֶת הָעֲנִיִּים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (משלי כב כח): "אַל תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלָם".
אַחֲרֶיךָ, מְלַמֵּד שֶׁיֵּשׁ לוֹ שִׁכְחָה.
אַחֲרֶיךָ, מְלַמֵּד שֶׁיֵּשׁ לוֹ פֵּאָה.
לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה, נֶאֱמַר כָּאן גֵּר וְיָתוֹם וְנֶאֱמַר לְהַלָּן גֵּר וְיָתוֹם, מַה גֵּר וְיָתוֹם הָאָמוּר לְהַלָּן בְּעוֹשֶׂה סָאתַיִם אַף גֵּר וְיָתוֹם הָאָמוּר כָּאן בְּעוֹשֶׂה סָאתַיִם.

פסקה רפה

(דברים כד כא) **כִּי תְבַצֹּר כַּרְמְךָ**, מִכָּן הָיָה רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כֶּרֶם שֶׁכִּלּוּ עוֹלֵלוֹת – לְבַעַל הַבַּיִת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: לָעֲנִיִּים.
לֹא תְעוֹלֵל, אֵיזוֹ הִיא עוֹלֶלֶת? כָּל שֶׁאֵין לָהּ לֹא כָתֵף וְלֹא נָטֶף. יֵשׁ לָהּ כָּתֵף וְאֵין לָהּ נָטֶף, יֵשׁ לָהּ נָטֶף וְאֵין לָהּ כָּתֵף, הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת; וְאִם לָאו, הֲרֵי הֵם שֶׁל עֲנִיִּים.
אַחֲרֶיךָ, מְלַמֵּד שֶׁיֵּשׁ לוֹ שִׁכְחָה. **אַחֲרֶיךָ**, מְלַמֵּד שֶׁיֵּשׁ לוֹ פֵּאָה. מִכָּן אָמְרוּ: אֵיזוֹ הִיא שִׁכְחָה בָּעֳרִיס? כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִפְשֹׁט אֶת יָדוֹ וְלִטְלָהּ. בָּרַגְלִיּוֹת, מִשֶּׁיַּעֲבֹר הַיְמָנָה.
גֵּר יָתוֹם, נֶאֱמַר כָּאן גֵּר וְיָתוֹם וְנֶאֱמַר לְהַלָּן גֵּר וְיָתוֹם, מַה גֵּר וְיָתוֹם הָאָמוּר לְהַלָּן בְּעוֹשֶׂה סָאתַיִם אַף גֵּר וְיָתוֹם הָאָמוּר כָּאן בְּעוֹשֶׂה סָאתַיִם.

פסקה רפו

(דברים כה א) **כִּי יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים**, אֵין שָׁלוֹם יוֹצֵא מִתּוֹךְ מְרִיבָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בראשית יג ז): "וַיְהִי רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי מִקְנֵה לוֹט", מִי גָּרַם לְלוֹט לִפָּרֵשׁ מִן הַצַּדִּיק? הֱוֵי אוֹמֵר מְרִיבָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: **כִּי יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים**, מִי גָּרַם לָזֶה לְלָקוֹת? הֱוֵי אוֹמֵר זוֹ מְרִיבָה.

בֵּין אֲנָשִׁים, אֵין לִי אֶלָּא אֲנָשִׁים, אִישׁ עִם אִשָּׁה וְאִשָּׁה עִם אִישׁ וּשְׁתֵּי נָשִׁים זוֹ עִם זוֹ מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְנִגְּשׁוּ אֶל הַמִּשְׁפָּט** מִכָּל מָקוֹם.

וּשְׁפָטוּם, בְּעַל כָּרְחָם.

וְהִצְדִּיקוּ, יָכוֹל כָּל הַמַּרְשִׁיעִים לוֹקִים? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כה ב): **וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע**, פְּעָמִים לוֹקֶה פְּעָמִים אֵינוֹ לוֹקֶה. וַעֲדַיִן אֵינִי יוֹדֵעַ אֵלּוּ הֵם הַלּוֹקִים? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כה ד): "לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ", מַה חֲסִימַת שׁוֹר מְיֻחֶדֶת מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה וַהֲרֵי הוּא לוֹקֶה, כָּךְ כָּל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה הֲרֵי הוּא לוֹקֶה. אוֹ כָּל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קוּם עֲשֵׂה יְהֵא לוֹקֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תַחְסֹם שׁוֹר", מַה חֲסִימַת שׁוֹר מְיֻחֶדֶת שֶׁאֵין בָּהּ קוּם עֲשֵׂה וַהֲרֵי הוּא לוֹקֶה, כָּךְ כָּל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁאֵין בָּהּ קוּם עֲשֵׂה הֲרֵי הוּא לוֹקֶה.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: **וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק**, צַדְּקֵהוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא לוֹקֶה. **וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע**, פְּעָמִים לוֹקֶה פְּעָמִים אֵינוֹ לוֹקֶה.

וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט, אֵין מַלְקִים מְעוּמָד.

וְהִכָּהוּ, מַלְקֶה שְׁלִישׁ לְפָנָיו וּשְׁתֵּי יָדוֹת מֵאַחֲרָיו.

לְפָנָיו, שֶׁיְּהֵא לוֹקֶה וְעֵינָיו בּוֹ, וְלֹא שֶׁיְּהֵא לוֹקֶה וְעֵינָיו בְּדָבָר אַחֵר. יָכוֹל יְהֵא לוֹקֶה וָמֵת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ**, אֵין לוֹקֶה וָמֵת. יָכוֹל יְהֵא לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ**, אֵין לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם.

(דברים כה ג) **אַרְבָּעִים**, יָכוֹל אַרְבָּעִים שְׁלֵמוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אַרְבָּעִים בְּמִסְפָּר**, מִנַּיִן שֶׁהוּא סוֹכֵם אֶת הָאַרְבָּעִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַרְבָּעִים שְׁלֵמוֹת, הֵיכָן הוּא לוֹקֶה אֶת הַיְתֵרָה? בֵּין כְּתֵפָיו.

יַכֶּנּוּ, וְלֹא עַל הַקַּרְקַע. **יַכֶּנּוּ**, וְלֹא עַל כְּסוּתוֹ. **יַכֶּנּוּ**, אֵין מַלְקִים שְׁנַיִם כְּאֶחָד.

לֹא יֹסִיף, אִם הוֹסִיף עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. אֵין לִי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁמּוֹסִיף עַל הַמִּנְיָן עַל כָּל אֹמֶד וְאֹמֶד שֶׁאָמְדוּהוּ בֵּית דִּין מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **פֶּן יֹסִיף** מִכָּל מָקוֹם.

מַכָּה רַבָּה, אֵין לִי אֶלָּא מַכָּה רַבָּה, מַכָּה מוּעֶטֶת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **עַל אֵלֶּה**. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **מַכָּה רַבָּה**? מְלַמֵּד שֶׁאֵין הָרִאשׁוֹנָה מַכָּה רַבָּה.

וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ, מִכָּן אָמְרוּ: נִתְקַלְקֵל בֵּין בִּרְעִי בֵּין בְּמַיִם פָּטוּר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הָאִישׁ בִּרְעִי וְהָאִשָּׁה בְּמַיִם.

דָּבָר אַחֵר: **וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ**, מְשֻׁלָּקָה הֲרֵי הוּא אָחִיךָ. מִכָּן אָמְרוּ: כָּל חַיָּבֵי כְּרֵתוֹת שֶׁלָּקוּ נִפְטְרוּ מִידֵי כְּרֵתָם.

רַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כָּל הַיּוֹם הַכָּתוּב קוֹרֵא אוֹתוֹ רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה ב): **וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע**, אֲבָל מְשֻׁלָּקָה הַכָּתוּב קוֹרֵא אוֹתוֹ אָחִיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה ג): **וְנִקְלָה אָחִיךָ**.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר מִמְּקוֹמוֹ הוּא מֻכְרָע, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח כט): "כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשׂוֹת מִקֶּרֶב עַמָּם", וְאוֹמֵר (ויקרא יח ה): "אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם". וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: אִם מִדַּת פֻּרְעָנוּת מוּעֶטֶת, הַנִּטְפָּל בְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה הֲרֵי הוּא עוֹשֶׂה דִּינוֹ כְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה, הַנִּטְפָּל לְעוֹשֵׂי מִצְוָה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (דברים יב כג): "רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם", מָה הַדָּם שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם חָתָה מִמֶּנּוּ, הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ מְקַבֵּל שָׂכָר טוֹב, גֵּזֶל וַעֲרָיוֹת שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְאַוָּה לָהֶם וּמְחַמַּדְתָּן, הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיִּזְכֶּה לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.

רַבִּי אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (תהלים טו א-ה): "ה' מִי יָגוּר בְּאָהֳלֶךָ, הוֹלֵךְ תָּמִים וּפֹעֵל צֶדֶק, לֹא רָגַל עַל לְשׁוֹנוֹ, נִבְזֶה בָּעֵינָיו נִמְאָס, כַּסְפּוֹ לֹא נָתַן בְּנֶשֶׁךְ", וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (יחזקאל יח ה): "וְאִישׁ כִּי יִהְיֶה צַדִּיק" וְגוֹ', וּבְסוֹף הָעִנְיָן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל יח ט): "צַדִּיק הוּא חָיֹה יִחְיֶה", וְכִי מַה עָשָׂה זֶה? הָא כָּל הַיּוֹשֵׁב וְאֵינוֹ עוֹבֵר עֲבֵרָה נוֹתְנִים לוֹ שָׂכָר כְּעוֹשֶׂה מִצְוָה.

פסקה רפז

(דברים כה ד) **לֹא תַחְסֹם שׁוֹר**, אֵין לִי אֶלָּא שׁוֹר, מִנַּיִן לַעֲשׂוֹת שְׁאָר בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף כַּיּוֹצֵא בַּשּׁוֹר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תַחְסֹם** מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **שׁוֹר**? שׁוֹר אִי אַתָּה חוֹסֵם, חוֹסֵם אַתָּה אֶת הָאָדָם.

בְּדִישׁוֹ, אֵין לִי אֶלָּא דִּישׁ, מִנַּיִן לְרַבּוֹת שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תַחְסֹם** מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **בְּדִישׁוֹ**, מַה דִּישׁ מְיֻחָד שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ וְתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה בְּשָׁעָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הֲרֵי הוּא אוֹכֵל, כָּךְ כָּל דָּבָר שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ וְתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה בְּשָׁעָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הֲרֵי הוּא אוֹכֵל.

רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מָה דִּיּוּשׁ מְיֻחָד דָּבָר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו וּבְגוּפוֹ, יָצָא הָעוֹשֶׂה בְּיָדָיו אֲבָל לֹא בְּרַגְלָיו, בְּרַגְלָיו אֲבָל לֹא בְּגוּפוֹ.

פסקה רפח

(דברים כה ה) **כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים**, פָּרַט לְאֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלָמוֹ. מִכָּן אָמְרוּ: שְׁנֵי אַחִים וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וְנוֹלַד לָהֶם אָח, וְאַחַר כָּךְ יִבֵּם הַשֵּׁנִי, כּוּלֵי מַתְנִי'.

יַחְדָּו, פָּרַט לְאָחִיו מֵאִמּוֹ. לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁיֵּשׁ אַחִים בַּתּוֹרָה שֶׁעָשָׂה בָּהֶם אָח מִן הָאֵם כְּאָח מִן הָאָב, יָכוֹל אַף כָּאן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **יַחְדָּו**, פָּרַט לְאָחִיו מֵאִמּוֹ.

וּמֵת אַחַד מֵהֶם, אֵין לִי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהֵם שְׁנַיִם וּמֵת אֶחָד מֵהֶם, מִנַּיִן אֲפִלּוּ הֵם מְרֻבִּים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּמֵת אַחַד מֵהֶם**. מִנַּיִן אֲפִלּוּ מֵתוּ כֻּלָּם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּמֵת אַחַד מֵהֶם**. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **אַחַד מֵהֶם**? אֵשֶׁת אֶחָד מִתְיַבֶּמֶת וְלֹא אֵשֶׁת שְׁנַיִם. מִכָּן אָמְרוּ: שְׁלֹשָׁה אַחִים נְשׂוּאִים שְׁלֹשׁ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וְעָשָׂה בָהּ שֵׁנִי מַאֲמָר וּמֵת, הֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת. **וּבֵן אֵין לוֹ**, אֵין לִי אֶלָּא בֵּן, בֶּן הַבֵּן וּבַת הַבֵּן וּבֶן הַבַּת וּבַת הַבַּת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּבֵן אֵין לוֹ** מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **וּבֵן אֵין לוֹ**? פָּרַט לְשֶׁיֵּשׁ לוֹ מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַנָּכְרִית.

לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר, לָמָּה אֲנִי צָרִיךְ? לְפִי שֶׁאָמַרְנוּ לְהַלָּן אֵשֶׁת אֶחָד מִתְיַבֶּמֶת וְלֹא אֵשֶׁת שְׁנַיִם, יָכוֹל אַף כָּאן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר**, כֵּיצַד הִיא עוֹשָׂה? אוֹ חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת. הַנּוֹתֵן גֵּט לִיבְמְתּוֹ פְּסָלָהּ לְעַצְמוֹ וּפְסָלָהּ עַל יְדֵי אַחִים, יָכוֹל יְהֵא גֵּט פּוֹטְרָהּ? וְדִין הוּא, וּמָה חֲלִיצָה שֶׁאֵינָהּ פּוֹטֶרֶת בָּאִשָּׁה פּוֹטֶרֶת בַּיָּבָם, גֵּט שֶׁפּוֹטֵר בָּאִשָּׁה אֵינוֹ דִין שֶׁיִּפְטֹר בַּיָּבָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר** אֶלָּא בַּחֲלִיצָה.

יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן, וַאֲפִלּוּ הוּא שׁוֹגֵג וְהִיא מְזִידָה הוּא מֵזִיד וְהִיא שׁוֹגֶגֶת.

וְלָקַח **וּלְקָחָהּ**, וְיִבֵּם **וְיִבְּמָהּ** – פָּרַט לְצָרַת כָּל הָעֲרָיוֹת. מִכָּן אָמְרוּ: חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה נָשִׁים פּוֹטְרוֹת צָרוֹתֵיהֶן וְצָרוֹת צָרוֹתֵיהֶן מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם.

פסקה רפט

(דברים כה ו) **וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד**, יָכוֹל אִם הָיָה שְׁמוֹ יוֹסֵי יִקָּרֵא שְׁמוֹ יוֹסֵי, הָיָה שְׁמוֹ יוֹחָנָן יִקָּרֵא שְׁמוֹ יוֹחָנָן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו** מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד**? מְלַמֵּד שֶׁמִּצְוָה בַּגָּדוֹל לְיַבֵּם.

אֲשֶׁר תֵּלֵד, פָּרַט לְאֵילוֹנִית שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד.

יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו, וְלֹא עַל שֵׁם אָחִי אָבִיו.
הַמֵּת, לְפִי שֶׁאָמַרְנוּ לְהַלָּן אֵשֶׁת אֶחָד מִתְיַבֶּמֶת וְלֹא אֵשֶׁת שְׁנַיִם, מִנַּיִן מֵת רִאשׁוֹן יְיַבֵּם שֵׁנִי, מֵת שֵׁנִי יְיַבֵּם שְׁלִישִׁי, תַּלְמוּד לוֹמַר: **הַמֵּת הַמֵּת** רִבָּה.
וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, פָּרַט לְסָרִיס שֶׁכְּבָר שְׁמוֹ מָחוּי.
(דברים כה ז) **וְאִם לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ**, וְלֹא שֶׁלֹּא חָפֵץ בָּהּ הַמָּקוֹם. מוֹצִיא אֲנִי אֶת הָעֲרָיוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן מִיתַת בֵּית דִּין, וַעֲדַיִן לֹא אוֹצִיא עֲרָיוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן כָּרֵת בִּידֵי שָׁמַיִם. תַּלְמוּד לוֹמַר: **מֵאֵן יְבָמִי**, וְלֹא שֶׁמֵּאֵן בָּהּ הַמָּקוֹם. מוֹצִיא אֲנִי אֶת הָעֲרָיוֹת שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶן כָּרֵת בִּידֵי שָׁמַיִם, וַעֲדַיִן לֹא אוֹצִיא אֶת הָעֲרָיוֹת שֶׁהֵן בִּלֹּא תַעֲשֶׂה. תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא אָבָה יַבְמִי**, וְלֹא שֶׁלֹּא אָבָה בָּהּ הַמָּקוֹם.
לְקַחַת אֶת יְבִמְתּוֹ, מָה אֲנִי צָרִיךְ? מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד", יָכוֹל שֶׁאֲנִי מוֹצִיא עֲקָרָה וּזְקֵנָה וּקְטַנָּה שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לֵילֵד, תַּלְמוּד לוֹמַר: **יְבִמְתּוֹ יְבִמְתּוֹ** רִבָּה.
וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ הַשַּׁעְרָה, מִצְוָה בְּבֵית דִּין שֶׁיְּהֵא בַּגְּבוֹהַּ שֶׁבְּעִיר וְשֶׁיְּהֵא בִּזְקֵנִים.
מֵאֵן יְבָמִי, וְלֹא שֶׁמֵּאֵן בָּהּ הַמָּקוֹם. **לְהָקִים לְאָחִיו**, פָּרַט לְסָרִיס שֶׁאִם רָצָה לְהָקִים אֵינוֹ יָכוֹל. **שֵׁם**, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נֶאֱמַר כָּאן שֵׁם וְנֶאֱמַר לְהַלָּן שֵׁם, מַה שֵּׁם הָאָמוּר לְהַלָּן נַחֲלָה אַף שֵׁם הָאָמוּר כָּאן נַחֲלָה, וּמַה שֵּׁם הָאָמוּר כָּאן זֶרַע אַף שֵׁם הָאָמוּר לְהַלָּן זֶרַע.
בְּיִשְׂרָאֵל, וְלֹא בְּגֵרִים. מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר: שְׁנֵי אַחִים גֵּרִים שֶׁהָיְתָה הוֹרָתָם שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה וְלֵידָתָם בִּקְדֻשָּׁה, פְּטוּרִים מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: **בְּיִשְׂרָאֵל** וְלֹא בְּגֵרִים.
לֹא אָבָה יַבְמִי, וְלֹא שֶׁלֹּא אָבָה בָּהּ הַמָּקוֹם.

פסקה רצ

(דברים כה ח) **וְקָרְאוּ לוֹ זִקְנֵי עִירוֹ**, מִצְוָה בִּזְקֵנֵי עִירוֹ.
וְדִבְּרוּ אֵלָיו, בְּהוֹגֶנֶת לוֹ, שֶׁאִם הָיָה הוּא יֶלֶד וְהִיא זְקֵנָה, הוּא זָקֵן וְהִיא יַלְדָּה, אוֹמְרִים לוֹ כַּלֵּךְ אֵצֶל כְּמוֹתְךָ וְלָמָּה לְךָ לְהַכְנִיס קְטָטָה לְבֵיתְךָ.
וְעָמַד וְאָמַר, מְלַמֵּד שֶׁאֵין אוֹמֵר דְּבָרָיו אֶלָּא בַּעֲמִידָה.
לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ, וְלֹא שֶׁלֹּא חָפֵץ בָּהּ הַמָּקוֹם.

פסקה רצא

(דברים כה ט) **וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְיָרְקָה בְּפָנָיו**, רֹק הַנִּרְאֶה לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים, מְלַמֵּד שֶׁמִּתְיַחֶדֶת עִמּוֹ לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים.

וְחָלְצָה נַעֲלוֹ, אֵין לִי אֶלָּא נַעֲלוֹ שֶׁלּוֹ, שֶׁל אֲחֵרִים מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר "חֲלוּץ הַנָּעַל" (דברים כה י) מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **וְחָלְצָה נַעֲלוֹ**? פָּרַט לְגָדוֹל שֶׁאֵין יָכוֹל לְהַלֵּךְ בּוֹ, וְקָטָן שֶׁאֵין חוֹפָה אֶת רֹב רַגְלוֹ, וְסוֹלְיָיס שֶׁאֵין לוֹ עָקֵב, שֶׁחֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה.

מֵעַל רַגְלוֹ, נֶאֱמַר כָּאן רַגְלוֹ וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (ויקרא יד יד) רַגְלוֹ, מַה רַגְלוֹ הָאָמוּר לְהַלָּן יָמָנִית אַף רַגְלוֹ הָאָמוּר כָּאן יְמָנִית. **מֵעַל רַגְלוֹ**, מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר: מִן הָאַרְכֻּבָּה וּלְמַטָּה חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה, מִן הָאַרְכֻּבָּה וּלְמַעְלָה חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה.

וְיָרְקָה בְּפָנָיו, יָכוֹל בְּפָנָיו מַמָּשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים**, רֹק הַנִּרְאָה לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים. מִכָּן אָמְרוּ: חֲלִיצָה וְרִקְקָה וְלֹא קְרָאתָה – חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה. קְרָאתָה וְרִקְקָה וְלֹא חֲלִיצָה – חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. חֲלִיצָה וְקְרָאתָה וְלֹא רִקְקָה – רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה.

וְעָנְתָה וְאָמְרָה, נֶאֱמְרָה כָּאן עֲנִיָּה וְנֶאֱמְרָה לְהַלָּן עֲנִיָּה, מָה עֲנִיָּה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אַף עֲנִיָּה הָאֲמוּרָה כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֲשֶׁר לֹא בָנָה וַאֲשֶׁר לֹא עָתִיד לִבְנוֹת.

[**כָּכָה יֵעָשֶׂה**] אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: **כָּכָה יֵעָשֶׂה** – בְּדָבָר שֶׁמַּעֲשֶׂה מְעַכֵּב. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָה: מִשָּׁם רְאָיָה? **כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ** דָּבָר שֶׁמַּעֲשֶׂה בָּאִישׁ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: חֲלִיצָה מְעַכֶּבֶת וּרְקִיקָה מְעַכֶּבֶת. **וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל**, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: חֲלִיצָה בִּשְׁכִיבָה וּרְקִיקָה כְּדֵי שִׁכְבַת זֶרַע.

וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל, נֶאֱמַר כָּאן בְּיִשְׂרָאֵל וְנֶאֱמַר לְהַלָּן בְּיִשְׂרָאֵל, מַה בְּיִשְׂרָאֵל הָאָמוּר לְהַלָּן פָּרַט לְבֵית דִּין שֶׁל גֵּרִים, אַף בְּיִשְׂרָאֵל הָאָמוּר כָּאן פָּרַט לְבֵית דִּין שֶׁל גֵּרִים.

בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל, מִצְוָה בַּדַּיָּנִים וְלֹא מִצְוָה בַּתַּלְמִידִים. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִצְוָה עַל כָּל הָעוֹמְדִים שָׁם לוֹמַר: **חֲלוּץ הַנָּעַל חֲלוּץ הַנָּעַל**. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: פַּעַם אַחַת הָיִינוּ יוֹשְׁבִים לִפְנֵי רַבִּי טַרְפוֹן, וְאָמַר לָנוּ: עֲנוּ כֻלְּכֶם וְאִמְרוּ: **חֲלוּץ הַנָּעַל חֲלוּץ הַנָּעַל**.

פסקה רצב

(דברים כה יא) **כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים**, אֵין שָׁלוֹם יוֹצֵא מִתּוֹךְ נְצוּת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (בראשית יג ז): "וַיְהִי רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי מִקְנֵה לוֹט", מִי גָרַם לְלוֹט שֶׁיִּפְרוֹשׁ מֵאוֹתוֹ צַדִּיק? הֲוֵי אוֹמֵר זוֹ מְרִיבָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים כה א): "כִּי יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים", מִי גָרַם לָזֶה לִלְקוֹת? הֲוֵי אוֹמֵר זוֹ מְרִיבָה.

אֲנָשִׁים, אֵין לִי אֶלָּא אֲנָשִׁים, אִישׁ עִם אִשָּׁה אִשָּׁה עִם אִישׁ מִנַּיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר: **יַחְדָּו** מִכָּל מָקוֹם.

אִישׁ וְאָחִיו, פֵּרַט לַעֲבָדִים שֶׁאֵין לָהֶם אַחְוָה.

וְקָרְבָה אֵשֶׁת הָאֶחָד, וְלֹא אֵשֶׁת שְׁלִיחַ בֵּית דִּין. **לְהַצִּיל אֶת אִישָׁהּ**, רַבִּי אוֹמֵר: לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁיֵּשׁ מַזִּיקִים בַּתּוֹרָה שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהֶם שֶׁאֵין מִתְכַּוְּנִין כְּמִתְכַּוְּנִין, יָכוֹל אַף כָּאן, תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו**, מַגִּיד שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל הַבּשֶׁת עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּין.

בִּמְבוּשָׁיו, אֵין לִי אֶלָּא מְבוּשָׁיו, מִנַּיִן לְרַבּוֹת דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְהֶחֱזִיקָה** מִכָּל מָקוֹם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **מְבוּשָׁיו**? מַה מְּבוּשָׁיו מְיֻחָד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנַת נְפָשׁוֹת וַהֲרֵי הוּא בִּ"וְקַצוֹתָה אֶת כַּפָּהּ", אַף כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנַת נְפָשׁוֹת הֲרֵי הוּא בִּ"וְקַצוֹתָה אֶת כַּפָּהּ".

פסקה רצג

(דברים כה יב) **וְקַצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ**, מְלַמֵּד שֶׁאַתָּה חַיָּב לְהַצִּילָהּ בְּכַפָּהּ. מִנַּיִן אִם אֵין אַתָּה יָכוֹל לְהַצִּיל אוֹתָהּ בְּכַפָּהּ הַצִּילָהּ בְּנַפְשְׁךָ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ**.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נֶאֱמַר כָּאן **לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ** וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים יט כא) "לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ", מַה "לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ" הָאָמוּר לְהַלָּן מָמוֹן, אַף **לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ** הָאָמוּר כָּאן מָמוֹן.

פסקה רצד

(דברים כה יג) **לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן**, יָכוֹל לֹא יַעֲשֶׂה לִיטְרָא וַחֲצִי לִיטְרָא וּרְבִיעַ לִיטְרָא? תַּלְמוּד לוֹמַר: **גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה**, גְּדוֹלָה שֶׁהִיא מַכְחֶשֶׁת אֶת הַקְּטַנָּה, שֶׁלֹּא יְהֵא נוֹטֵל בַּגְּדוֹלָה וּמַחֲזִיר בַּקְּטַנָּה.

רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁאֵין עוֹשִׂים סֶלַע פְּחוּת מִשֶּׁקֶל וְלֹא דִינָר פְּחוּת מִטַּרְפְּעִיקָא? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא יִהְיֶה לְךָ**.

רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם קִיַּמְתָּ, הֲרֵי הוּא בִּ**לֹא יִהְיֶה לְךָ**.

(דברים כה יד) **לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה**, יָכוֹל לֹא יַעֲשֶׂה תַּרְקָב וַחֲצִי תַּרְקָב וּרְבִיעַ תַּרְקָב? תַּלְמוּד לוֹמַר: **גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה**, גְּדוֹלָה שֶׁהִיא מַכְחֶשֶׁת אֶת הַקְּטַנָּה, שֶׁלֹּא יְהֵא נוֹטֵל בַּגְּדוֹלָה וּמַחֲזִיר בַּקְּטַנָּה.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אָדָם מִדָּה בַּת אַרְבַּעַת קַבִּים לְהְיוֹת מוּדָד בָּהּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **לֹא יִהְיֶה לְךָ**.

מִנַּיִן שֶׁאֵין מְעַיְּנִים בְּמָקוֹם שֶׁמַּכְרִיעִים וְאֵין מַכְרִיעִים בְּמָקוֹם שֶׁמְּעַיְּנִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֶבֶן שְׁלֵמָה**. יָכוֹל אֶפִלּוּ אָמַר הֲרֵינִי מְעַיֵּן בְּמָקוֹם שֶׁמַּכְרִיעִים לִפְחוֹת לוֹ מִן הַדְּמִים אוֹ לְהַכְרִיעַ בְּמָקוֹם שֶׁמְּעַיְּנִים לְהוֹסִיף לוֹ עַל הַדְּמִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וָצֶדֶק יִהְיֶה לָךְ**.

מִנַּיִן שֶׁלֹּא יִגְדּוֹשׁ בְּמָקוֹם שֶׁמּוֹחֲקִים וְלֹא יִמְחוֹק בְּמָקוֹם שֶׁגּוֹדְשִׁים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֶבֶן שְׁלֵמָה**. יָכוֹל אִם אָמַר הֲרֵינִי מוֹחֵק בְּמָקוֹם שֶׁגּוֹדְשִׁים עַל מְנָת לִפְחוֹת לוֹ מִן הַדְּמִים, אוֹ הֲרֵינִי גּוֹדֵשׁ בְּמָקוֹם שֶׁמּוֹחֲקִים עַל מְנָת לְהוֹסִיף לוֹ עַל הַדְּמִים, שֶׁאֵין שׁוֹמְעִים לוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְצֶדֶק יִהְיֶה לָּךְ**.

יִהְיֶה לָּךְ, מַגִּיד אַגְרוֹנוֹמוֹס עַל כָּךְ, מִכָּן אָמְרוּ: הַסִּיטוֹן מְקַנֵּחַ מִדּוֹתָיו אַחַת לְשִׁלֹּשִׁים יוֹם, וּבַעַל הַבַּיִת אַחַת לִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְכוּ' מַתְנִי'

אֶלְעָזָר בֶּן חֲנַנְיָה בֶּן חִזְקִיָּה בֶּן גָּרוֹן אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (יחזקאל מו יא): "אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל וְאֵיפָה לַכֶּבֶשׂ", וְכִי מִדַּת פָּרִים וְאֵילִים וּכְבָשִׂים אַחַת הִיא? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (במדבר כט ג): "שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל וְעִשָּׂרוֹן אֶחָד לַכֶּבֶשׂ"! אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁאֵיפָה גְּדוֹלָה וְאֵיפָה קְטַנָּה קְרוּיָה אֵיפָה.

פסקה רצה

לְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ, זוֹ אַחַת מִמִּצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָהּ בְּצִדָּהּ. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה גְּרוֹגֶרֶת שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא אֶחָד מִמֵּאָה בְּאֶסֶר, נָתְנָה תּוֹרָה אֲרִיכוּת יָמִים עָלֶיהָ, שְׁאָר מִצְוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חֶסְרוֹן כִּיס עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

(דברים כה טז) **כִּי תוֹעֲבַת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה**, יָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲבֹר עַל כֻּלָּם? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה** אֲפִלּוּ אַחַת מֵהֶם.

[**כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל**], מִכָּן אָמְרוּ: אֵין מְעָרְבִין פֵּרוֹת בְּפֵרוֹת וַאֲפִלּוּ חֲדָשִׁים בִּישָׁנִים, וַאֲפִלּוּ סְאָה בְּדִינָר וּסְאָה יָפָה דִּינָר וּטְרִיסִית לֹא יְעָרְבֵם וְיִמְכְּרֵם סְאָה בְּדִינָר.

כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל, קְרוּי חֲמִשָּׁה שֵׁמוֹת: חֵרֶם, תּוֹעֵבָה, מְשֻׁקָּץ, שָׁנוּי, עָוֶל.

פסקה רצו

(דברים כה יז) **זָכוֹר**, בַּפֶּה, **אַל תִּשְׁכָּח** בַּלֵּב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמות טו יד): "שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן".

בַּדָּרֶךְ, בִּשְׁעַת טֵרוּפְכֶם.

בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם, בִּשְׁעַת גְּאֻלַּתְכֶם.

(דברים כה יח) **אֲשֶׁר קָרְךָ**, אֵין קָרְךָ אֶלָּא שֶׁנִּזְדַּמֵּן לְךָ.

וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ, מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הָיָה הוֹרֵג בָּהֶם אֶלָּא בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּמְשְׁכוּ מִדַּרְכֵי מָקוֹם וְנֶחְשְׁלוּ מִתַּחַת כַּנְפֵי הֶעָנָן.

וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים, בַּמִּדָּה שֶׁמַּדַּדְתָּ בָּהּ מָדְדוּ לְךָ: מָה אַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים, אַף הוּא עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים.

(דברים כה יט) **וְהָיָה בְּהָנִיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב**, שֶׁלֹּא תֵאָגֵד עָלֶיךָ אֲגֻדָּה. **בָּאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ**, מַה שֶּׁתִּירַשׁ תִּכְבֹּשׁ. **תִּמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק**, וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (שמות יז יד): "כִּי מָחֹה אֶמְחֶה אֶת זֵכֶר עֲמָלֵק", וְאוֹמֵר (שם יז טז): "כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַה' בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר".

פסקה רצז

(דברים כו א) **וְהָיָה כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ**, אֵין "וְהָיָה" אֶלָּא מִיָּד. **כִּי תָבוֹא אֶל הָאָרֶץ**, עֲשֵׂה מִצְוָה הָאֲמוּרָה בָּעִנְיָן שֶׁבִּשְׁכָרָהּ תִּכָּנֵס לָאָרֶץ.

אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ, מַה שֶּׁתִּירַשׁ תִּכְבֹּשׁ.

וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ, מִשֶּׁתִּירַשׁ תֵּשֵׁב.

(דברים כו ב) **וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה**, יָכוֹל כָּל הַפֵּרוֹת יְהוּ חַיָּבִים בַּבִּכּוּרִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מֵרֵאשִׁית** וְלֹא כָּל רֵאשִׁית. וַעֲדַיִן אֵינִי יוֹדֵעַ אֵיזֶה מִין חַיָּב וְאֵיזֶה מִין פָּטוּר. הֲרֵינִי דָן: נֶאֱמַר הָבֵא בְּכּוּרֵי צְבוּר וְהָבֵא בְּכּוּרֵי יָחִיד, מַה בְּכּוּרֵי צְבוּר הָאֲמוּרִים לְהַלָּן (ויקרא כג יז) מִשְּׁבְעַת הַמִּינִים, אַף בְּכּוּרֵי יָחִיד הָאֲמוּרִים כָּאן מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים. מַה לְהַלָּן חִטִּים וּשְׂעוֹרִים, אַף כָּאן חִטִּים וּשְׂעוֹרִים, מִנַּיִן לְרַבּוֹת שְׁאָר מִינִים? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כג יט): "בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ" רִבָּה. אַחַר שֶׁרִבָּה הַכָּתוּב מִעֵט, הָא אֵין עָלֶיךָ לָדוּן אֶלָּא כַּדִּין הָרִאשׁוֹן: נֶאֱמַר הָבֵא בְּכּוּרֵי צְבוּר וְהָבֵא בְּכּוּרֵי יָחִיד, מַה בְּכּוּרֵי צְבוּר מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים הָאֲמוּרִים בְּשֶׁבַח הָאָרֶץ, אַף בְּכּוּרֵי יָחִיד מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים הָאֲמוּרִים בְּשֶׁבַח הָאָרֶץ. וְאֵלּוּ הֵם (דברים ח ח): "חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ".

זַיִת זֶה זַיִת אֶגּוּרִי.

וּדְבָשׁ זֶה דִּבַשׁ תְּמָרִים.

מֵרֵאשִׁית, אֲפִלּוּ אֶשְׁכּוֹל אֶחָד וַאֲפִלּוּ גַּרְגִּיר אֶחָד.

פְּרִי, פְּרִי אַתָּה מֵבִיא בִּכּוּרִים וְאִי אַתָּה מֵבִיא יַיִן וְשֶׁמֶן בִּכּוּרִים.

הָאֲדָמָה, פֵּרַט לַעֲרִיסִים וְלַחֲכוֹרוֹת וְלַסְּקָרִיקוֹן וְלַגַּזְלָן שֶׁאֵין מְבִיאִים מִשּׁוּם אוֹתוֹ הַטַּעַם שֶׁנֶּאֱמַר "רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ". יָכוֹל אַתָּה מֵבִיא כָּל זְמַן שֶׁאַתָּה קוֹרֵא? תַּלְמוּד לוֹמַר: **אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצֶךָ**, כָּל זְמַן שֶׁהֵם מְצוּיִים עַל פְּנֵי אַרְצֶךָ. יָכוֹל שֶׁאַתָּה קוֹרֵא כָּל זְמַן שֶׁאַתָּה מֵבִיא? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וְאָמַרְתָּ**... **וְשָׂמַחְתָּ**, אֵין קְרִיאָה אֶלָּא בְּשִׂמְחָה. כְּשֶׁתִּמְצָא אוֹמֵר: מַעֲצֶרֶת וְעַד הֶחָג מֵבִיא וְקוֹרֵא, מֵהֶחָג וְעַד חֲנֻכָּה מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר: מֵבִיא וְקוֹרֵא.

אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ, פֵּרַט לְנוֹטֵעַ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וּמַבְרִיךְ בְּתוֹךְ שֶׁל יָחִיד אוֹ בְּתוֹךְ שֶׁל רַבִּים, וְהַמַּבְרִיךְ מִתּוֹךְ שֶׁל רַבִּים אוֹ מִתּוֹךְ שֶׁל יָחִיד לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ, וְהַנּוֹטֵעַ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהַמַּבְרִיךְ בְּתוֹךְ

שֶׁלּוֹ וְדֶרֶךְ הָרַבִּים וְדֶרֶךְ הַיָּחִיד בָּאֶמְצַע – הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מֵבִיא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בָּזֶה מֵבִיא. מֵאֵיזֶה טַעַם אֵינוֹ מֵבִיא? מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יט): "בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ" – עַד שֶׁיְּהוּ כָּל הַגִּדּוּלִים מֵאַדְמָתְךָ.

פסקה רצח

וְשַׂמְתָּ בַטֶּנָא, מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנִים כְּלִי.
וְהָלַכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ, זֶה שִׁילֹה וּבֵית עוֹלָמִים.
(דברים כו ג) **וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם**, זוֹ הִיא שֶׁאָמַר רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: וְכִי עָלְתָה עַל דַּעְתֵּנוּ כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ בְּיָמֶיךָ? אֶלָּא כֹּהֵן שֶׁהוּא כָּשֵׁר וּמֻחְזָק לְךָ בְּאוֹתָם הַיָּמִים. הָיָה קָרוֹב וְנִתְרַחֵק – כָּשֵׁר. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (קהלת ז י): "אַל תֹּאמַר מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה".

פסקה רצט

וְאָמַרְתָּ אֵלָיו, וְלֹא כְּפוּי טוֹבָה.
הַגַּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי, פַּעַם אַחַת אַתָּה קוֹרֵא בַּשָּׁנָה וְאֵין אַתָּה קוֹרֵא פַּעֲמַיִם בַּשָּׁנָה.
כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבוֹתֵינוּ, פִּרֵט לַגֵּרִים.
לָתֶת לָנוּ, פִּרֵט לָעֲבָדִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: פִּרֵט לְעֶבֶד הַיָּרְדֵן שֶׁנִּטַּלְתּוֹ מֵעַצְמְךָ.

פסקה ש

(דברים כו ד) **וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנָא מִיָּדֶךָ**, מִכָּן אָמְרוּ: הָעֲשִׁירִים מְבִיאִים בִּכּוּרֵיהֶם בְּקַלְתּוֹת שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב, וְהָעֲנִיִּים מְבִיאִים בְּסַלֵּי נְצָרִים שֶׁל עֲרָבָה קְלוּפָה, וְהַסַּלִּים וְהַבִּכּוּרִים נִתָּנִים לַכֹּהֲנִים בִּשְׁבִיל לְרַבּוֹת מַתָּנָה לַכֹּהֲנִים.
מִיָּדֶךָ, מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנִים תְּנוּפָה, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב. **וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ**, כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לְךָ מִזְבֵּחַ יֵשׁ לְךָ בִּכּוּרִים, וְכָל זְמַן שֶׁאֵין לְךָ מִזְבֵּחַ אֵין לְךָ בִּכּוּרִים. **וְהִנִּיחוֹ**, מִכָּן אָמְרוּ: נִגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָם. נִטְמְאוּ בָּעֲזָרָה, נוֹפֵץ וְאֵינוֹ קוֹרֵא.

פסקה שא

(דברים כו ה) **וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ**, נֶאֱמַר כָּאן עֲנִיָּה וְנֶאֱמַר לְהַלָּן עֲנִיָּה, מַה עֲנִיָּה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אַף עֲנִיָּה הָאֲמוּרָה כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

מִכָּן אָמְרוּ: בָּרִאשׁוֹנָה כָּל מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לִקְרוֹת קוֹרֵא, וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרוֹת מַקְרִים אוֹתוֹ. נִמְנְעוּ מִלְּהָבִיא. הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ מַקְרִים אֶת הַיּוֹדֵעַ וְאֶת מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ. סָמְכוּ עַל הַמִּקְרָא: **וְעָנִית**, אֵין עֲנִיָּה אֶלָּא מִפִּי אֲחֵרִים.

וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי, מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד אָבִינוּ יַעֲקֹב לְאֲרָם אֶלָּא עַל מְנָת לֵאָבֵד, וּמַעֲלֶה עַל לָבָן הָאֲרַמִּי כְּאִלּוּ אִבְּדוֹ.

וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה, מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד לְהִשְׁתַּקֵּעַ אֶלָּא לָגוּר שָׁם, שֶׁמָּא תֹּאמַר שֶׁיָּרַד לִטֹּל כֶּתֶר מַלְכוּת, תַּלְמוּד לוֹמַר: **וַיָּגָר שָׁם**. יָכוֹל בְּאוּכְלוֹסִים הַרְבֵּה, תַּלְמוּד לוֹמַר: **בִּמְתֵי מְעָט**, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י כב): "בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה".

וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִים שָׁם.

וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם א טז): "וּרְאִיתֶן עַל הָאָבְנָיִם".

וְאֶת עָמָלֵנוּ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א כב): "כָּל הַבֵּן הַיִלוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ" וְכוּ'.

[גדול ועצום. כמה שנאמר, ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד, ותמלא הארץ אותם.

ורב. כמה שנאמר, רבבה כצמח השדה נתתיך, ותרבי ותגדלי ותבאי בעדי עדיים וגו'].

וירעו אותנו המצרים. כמ"ש הבה נתחכמה לו פן ירבה, והיה כי תקראנה מלחמה וגו'.

ויענונו. כמ"ש וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם, ויבן ערי מסכנות לפרעה וגו'.

ויתנו עלינו עבודה קשה. כמ"ש ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך, וימררו את חייבם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך.

ונצעק אל ה' א-להי אבותינו. כמ"ש ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים, ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו וגו'.

וישמע ה' את קולנו. כמ"ש וישמע א-להים את נאקתם וגו'.

וירא את ענינו. זו פרישות דרך ארץ, כמ"ש וירא א-להים את בני ישראל וידע א-להים.

ואת עמלנו. אלו הבנים, כמ"ש כל הבן הילוד היאורה תשליכהו וכל הבת תחיון.

ואת לחצנו. זו הדחק, כמ"ש וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם.

ויוציאנו ה'. לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שליח, כמה שנאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי וגו'. ועברתי בארץ מצרים, אני ולא מלאך. והכיתי כל בכור, אני ולא שרף. ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, אני ולא השליח. אני ה'.

ביד חזקה. זו הדבר, כמ"ש הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה וגו'.

ובזרוע נטויה. זו החרב, כמ"ש וחרבו שלופה בידו נטויה וגו'.

ובמורא גדול. זו גלוי שכינה, כמ"ש או הנסה א-להים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי, במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים, ככל אשר עשה לכם ה' א-להיכם במצרים לעיניך.

ובאותות. זה המטה, כמ"ש ואת המטה הזה תקח בידך, אשר תעשה בו את האותות.

ובמופתים. זה הדם, כמ"ש ונתתי מופתים בשמים ובארץ, דם ואש ותמרות עשן.

דבר אחר - ביד חזקה, שתים. ובזרוע נטויה, שתים. ובמורא גדול, שתים. ובאותות, שתים. ובמופתים, שתים. אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים: דם, צפרדע, כנים, ערוב, דבר, שחין, ברד, ארבה, חשך, מכת בכורות].

רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִימָן: דְּצַ"ךְ עֲדַ"שׁ בְּאַחַ"ב.

(דברים כו ט) **וַיְבִאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה**, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. אוֹ יָכוֹל זֶה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **וַיִּתֶּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת**, הֲרֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲמוּרָה. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר **וַיְבִאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה**? בְּשָׁכַר בִּיאָתֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה נָתַן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת.

אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ, נֶאֱמַר כָּאן אֶרֶץ **זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ** וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (שמות יג ה) "אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ", מָה "אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ" הָאֲמוּרָה לְהַלָּן חֲמִשָּׁה עֲמָמִים אַף **אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ** הָאֲמוּר כָּאן אֶרֶץ חֲמִשָּׁה עֲמָמִים. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: אֵין מְבִיאִים בִּכּוּרִים מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן, שֶׁאֵינוֹ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ.

(דברים כו י) **וְעַתָּה**, מִיָּד.

הִנֵּה, בְּשִׂמְחָה.

הֵבֵאתִי, מִשֶּׁלִּי.

אֶת רֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה, מִכָּן אָמְרוּ: יוֹרֵד אָדָם לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה, אֶשְׁכּוֹל שֶׁבִּכֵּר, רִמּוֹן שֶׁבִּכֵּר, קוֹשְׁרִים אוֹתוֹ בְּגֶמִי וְאוֹמֵר: הֲרֵי אֵלּוּ בִּכּוּרִים.

אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי ה', מִכָּן אָמְרוּ: הָאֲפוֹטְרוֹפִּיס וְהָעֶבֶד וְהַשַּׁלִּיחַ אִשָּׁה וְטוּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס מְבִיאִים וְלֹא קוֹרִים, שֶׁאֵין יְכוֹלִים לוֹמַר "אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי ה'".

וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנִים הַנָּחָה שְׁתֵּי פְּעָמִים, אַחַת בִּשְׁעַת קְרִיאָה וְאַחַת בִּשְׁעַת הִשְׁתַּחֲוָיָה.

(דברים כו יא) **וְשָׂמַחְתָּ**, בְּכָל מִינֵי שִׂמְחוֹת.

בְּכָל הַטּוֹב, זֶה הַשִּׁיר.

אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ, מְלַמֵּד שֶׁאָדָם מֵבִיא בִּכּוּרִים מִנִּכְסֵי אִשְׁתּוֹ וְקוֹרֵא.

אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ, מִכָּן אָמְרוּ: יִשְׂרָאֵל מַמְזֵרִים מִתְוַדִּים, אֲבָל לֹא גֵּרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ.

פסקה שב

(דברים כו יב) **כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר**, יָכוֹל בַּחֲנָכָּה? הֲרֵי אַתָּה דָּן: נֶאֱמַר כָּאן קֶץ וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים לא ז) קֶץ, מַה קֶץ הָאָמוּר לְהַלָּן רֶגֶל, אַף קֶץ הָאָמוּר כָּאן רֶגֶל. אִי מַה קֶץ הָאָמוּר לְהַלָּן חַג הַסֻּכּוֹת, אַף קֶץ הָאָמוּר כָּאן חַג הַסֻּכּוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר**, רֶגֶל שֶׁהַמַּעֲשְׂרוֹת כָּלִים בּוֹ, הֱוֵי אוֹמֵר זֶה פֶּסַח. מִכָּן אָמְרוּ: עֶרֶב יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח שֶׁל רְבִיעִית וְשֶׁל שְׁבִיעִית הָיָה הַבְּעוּר. **בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית**, יָכוֹל אַף שְׁנַת שְׁבוּעַ תְּהֵא חַיֶּבֶת בְּמַעֲשֵׂר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר**, שְׁנָה שֶׁחַיֶּבֶת בְּמַעֲשֵׂר, יָצְאת שְׁנַת שְׁבוּעַ שֶׁאֵינָהּ חַיֶּבֶת בְּמַעֲשֵׂר. יָכוֹל יְהוּ שְׁנֵי מַעֲשְׂרוֹת נוֹהֲגִים בָּהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: **שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר**, מַעֲשֵׂר אֶחָד נוֹהֵג בָּהּ וְאֵין שְׁנֵי מַעֲשְׂרוֹת נוֹהֲגִים בָּהּ. אֵין לִי אֶלָּא מַעֲשֵׂר עָנִי שֶׁבּוֹ דִּבֶּר הַכָּתוּב, מְנַיִן לְרַבּוֹת שְׁאָר מַעֲשְׂרוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **מַעְשַׂר תְּבוּאָתֶךָ**, רַבָּה.

פסקה שג

וְנָתַתָּ לַלֵּוִי לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה, תֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי חֶלְקוֹ.
וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ, תֵּן לָהֶם כְּדֵי שָׂבְעָם. מִכָּן אָמְרוּ: אֵין פּוֹחֲתִים לֶעָנִי בַּגֹּרֶן מֵחֲצִי קַב חִטִּים אוֹ קַב שְׂעוֹרִים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה; רַבִּי אוֹמֵר: חֲצִי קַב.
אָמְרוּ: מִשְׁפַּחַת בֵּית נְבָלְטָה הָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם, וְנָתְנוּ לָהֶם חֲכָמִים שֵׁשׁ מֵאוֹת כִּכְּרֵי כֶסֶף, וְלֹא רָצוּ לְהוֹצִיאָם מִירוּשָׁלַיִם.
(דברים כו יג) **וְאָמַרְתָּ**, בְּכָל לָשׁוֹן.
לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, זֶה וִדּוּי מַעֲשֵׂר.
בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת, זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי.
וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי. זֶה מַעֲשֵׂר לֵוִי. **וְגַם נְתַתִּיו**, זוֹ תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר.
לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה, זֶה מַעֲשַׂר עָנִי לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְעַכְּבִים אֶת הַוִּידּוּי.
מִן הַבַּיִת, זוֹ חַלָּה.
דָּבָר אַחֵר **מִן הַבַּיִת**, כְּיוָן שֶׁהִפְרַשְׁתּוֹ מִן הַבַּיִת אֵין אַתְּ נִזְקָק לוֹ לְכָל דָּבָר.
כְּכָל מִצְוָתֶךָ, שֶׁאִם הִקְדִּים מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן אֵין בְּכָךְ כְּלוּם.
אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי, לֹא נִתַּתִּיו לְמִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לוֹ.
לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ, לֹא הִפְרַשְׁתִּי מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, לֹא מִן הַתְּלוּשׁ עַל הַמְחֻבָּר וְלֹא מִן הַמְחֻבָּר עַל הַתְּלוּשׁ, וְלֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ.
וְלֹא שָׁכַחְתִּי, לֹא שָׁכַחְתִּי מִלְּבָרֵךְ וּמִלְּהַזְכִּיר שְׁמְךָ עָלָיו.

(דברים כו יד) **לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ**, הָא אִם אֲכָלוֹ בַּאֲנִינָה אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת.
וְלֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא, לֹא שֶׁאֲנִי טָמֵא וְהוּא טָהוֹר וְלֹא שֶׁאֲנִי טָהוֹר וְהוּא טָמֵא.
וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת, לֹא לָקַחְתִּי מִמֶּנּוּ אָרוֹן וְתַכְרִיכִים לְמֵת, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: אִם לְמֵת, אַף לְחַי אָסוּר. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **לְמֵת**? שֶׁלֹּא הֶחֱלַפְתִּיו אֲפִלּוּ בְּדָבָר טָהוֹר.
שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹהָי, וַהֲבֵאתִיו לְבֵית הַבְּחִירָה.
עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי, שָׂמַחְתִּי וְשִׂמַּחְתִּי בּוֹ.
(דברים כו טו) **הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ**, עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ, עֲשֵׂה עִמָּנוּ מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ: **הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ** וְכוּ'.

פסקה שד

(דברים לא יד) **וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת**, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: בָּרוּךְ דַּיָּן הָאֱמֶת, אֲדוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים, שֶׁאֵין עַוְלָה וּמַשּׂא פָּנִים לְפָנָיו. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מיכה ז ה): "אַל תַּאֲמִינוּ בְרֵעַ וְאַל תִּבְטְחוּ בְאַלּוּף".
מֵשִׁיב מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוֹאִיל וַאֲנִי נִפְטָר בְּנִסִּיס גָּדוֹל מִן הָעוֹלָם, הַרְאֵנִי אָדָם נֶאֱמָר שֶׁיַּעֲמֹד עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵצֵא יְדֵיהֶם לְשָׁלוֹם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במדבר כז יז): "אֲשֶׁר יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יָבֹא לִפְנֵיהֶם", וְאוֹמֵר (במדבר כז יח): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן", וְאוֹמֵר (שה"ש ח ח): "אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ" – אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת מוֹשְׁלוֹת בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל וְאֵין בָּהֶם חָכָם וְאֵין בָּהֶם נָבוֹן, בִּימֵי אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וּבִימֵי יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה הָיוּ יִשְׂרָאֵל נְפוֹצִים עַל הֶהָרִים כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רוֹעֶה (במדבר כז יז): "וְלֹא תִהְיֶה עֲדַת ה' כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רֹעֶה".

פסקה שה

(במדבר כז יח) **וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן** – קַח לְךָ גְּבַרְתָּן כְּמוֹתְךָ. **קַח לְךָ** אֵינוֹ אֶלָּא בִּלְקִיחָה, לְפִי שֶׁאֵין חָבֵר נִקְנֶה אֶלָּא בְּקֶשִׁי קְשָׁיִן. מִכָּאן אָמְרוּ: יִקְנֶה אָדָם חָבֵר לְעַצְמוֹ שֶׁיִּהֵא קוֹרֵא עִמּוֹ וְשׁוֹנֶה עִמּוֹ אוֹכֵל עִמּוֹ וְשׁוֹתֶה עִמּוֹ וְגוֹלֶה לוֹ סְתָרָיו, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (קהלת ד ט): "טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן הָאֶחָד", (קהלת ד יב) "וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק". מֵשִׁיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאוֹמֵר לוֹ לְמֹשֶׁה: תֵּן לוֹ תּוּרְגְּמָן לִיהוֹשֻׁעַ וְיִהֵא שׁוֹאֵל וְדוֹרֵשׁ וּמוֹרֶה הוֹרָיוֹת בְּחַיָּיךָ, שֶׁכְּשֶׁתִּפְטֵר מִן הָעוֹלָם לֹא יְהוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לוֹ: בְּחַיֵּי רַבָּךְ לֹא הָיִיתָ מְדַבֵּר וְעַכְשָׁיו אַתָּה מְדַבֵּר? וְיֵשׁ אוֹמְרִים: הֶעֱמִידוֹ מִן הָאָרֹן וְהוֹשִׁיבוֹ בֵּין בִּרְכָיו,

וְהָיָה מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל מַגְבִּיהִים רְאֹשֵׁיהֶם לִשְׁמֹעַ דְּבָרָיו שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ. מַה הָיָה אוֹמֵר? בָּרוּךְ ה' אֲשֶׁר נָתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ. כָּךְ הָיוּ דְּבָרָיו שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ.

רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: הָיָה מֹשֶׁה מִתְעַצֵּב בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא עָמַד אֶחָד מִבָּנָיו. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בַּמָּה אַתָּה מִתְעַצֵּב בְּלִבְּךָ שֶׁלֹּא עָמַד אֶחָד מִבָּנֶיךָ? וַהֲלֹא בְּנֵי אַהֲרֹן אֲחִיךָ כְּאִלּוּ בָּנֶיךָ הֵם. אַף אָדָם שֶׁאֵנִי מַעֲמִיד עַל יִשְׂרָאֵל יֵלֵךְ וְיַעֲמֹד עַל פִּתְחוֹ שֶׁל אֶלְעָזָר. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן וְלֹא הָיָה רָאוּי לַמַּלְכוּת, נָטַל הַמַּלְכוּת מִמֶּנּוּ וּנְתָנוֹ לְבֶן אוֹהֲבוֹ. אָמַר לוֹ: אַף עַל פִּי שֶׁנְּתַתִּי לְךָ גְּדֻלָּה, לְךָ וַעֲמֹד עַל פִּתְחוֹ שֶׁל בְּנִי. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיהוֹשֻׁעַ: אַף עַל פִּי שֶׁנְּתַתִּי לְךָ גְּדֻלָּה, לְךָ וַעֲמֹד עַל פִּתְחוֹ שֶׁל אֶלְעָזָר, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כז כא): "וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד". בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְגַּבֵּר כֹּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְהָיָה מְחַזֵּק אֶת יְהוֹשֻׁעַ לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לא ז): **וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל חֲזַק וֶאֱמָץ**. אָמַר לוֹ: עַם זֶה שֶׁאֲנִי מוֹסֵר לְךָ עֲדַיִן גְּדָיִים הֵם, עֲדַיִן תִּינוֹקוֹת הֵם, אַל תַּקְפִּיד עֲלֵיהֶם עַל כָּל מַה שֶׁהֵם עוֹשִׂים, שֶׁאַף רִבּוֹנָם לֹא הִקְפִּיד עֲלֵיהֶם עַל כָּל מַה שֶׁעָשׂוּ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (הושע יא א): "כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וָאֹהֲבֵהוּ". רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: אֵין לִי רְשׁוּת, הָא יֵשׁ לִי רְשׁוּת אַכְנִיסֵם בְּצַד אֲהֳלֵי רוֹעִים שֶׁיִּהוּ יוֹשְׁבִים בּוֹ.

וּמַעֲשֶׂה בְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל גַּבֵּי הַחֲמוֹר וְהָיוּ תַּלְמִידָיו מְהַלְּכִים אַחֲרָיו, וְרָאָה רִיבָה אַחַת מְלֻקֶּטֶת שְׁעוֹרִים מִתַּחַת רַגְלֵי בְּהֶמְתָּם שֶׁל עַרְבִיִּים. כֵּיוָן שֶׁרָאָתָה אֶת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי נִתְעַטְּפָה בִּשְׂעָרָהּ וְעָמְדָה לְפָנָיו, וְאָמְרָה לוֹ: רַבִּי, פַּרְנְסֵנִי! אָמַר לָהּ: בַּת מִי אַתְּ? אָמְרָה לוֹ: בְּתּוֹ שֶׁל נַקְדִּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן אֲנִי. אָמְרָה לוֹ: רַבִּי, זְכוּר אַתָּה כְּשֶׁחָתַמְתָּ בִּכְתֻבָּתִי? אָמַר לָהֶם רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְתַלְמִידָיו: אֲנִי חָתַמְתִּי עַל כְּתֻבָּתָהּ שֶׁל זוֹ, וְהָיִיתִי קוֹרֵא בָהּ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינָרֵי זָהָב שֶׁל בֵּית חָמִיהָ, וְשֶׁל בֵּית רִיבָה זוֹ לֹא הָיוּ נִכְנָסִים לְהִשְׁתַּחֲווֹת בְּהַר הַבַּיִת עַד שֶׁהָיוּ פּוֹרְסִים לָהֶם כְּלֵי מִילַת תַּחַת רַגְלֵיהֶם, נִכְנָסִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וְחוֹזְרִים לְבָתֵּיהֶם בְּשִׂמְחָה, וְכָל יָמַי בִּקַּשְׁתִּי מִקְרָא זֶה וּמְצָאתִיו (שה"ש א ח): **אִם לֹא תֵּדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי אֶת גְּדִיֹּתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים**, אַל תְּהִי קוֹרֵא **גְּדִיֹּתַיִךְ** אֶלָּא "גְּוִיּוֹתַיִךְ", שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם אֵין כֹּל אֻמָּה וּמַלְכוּת שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם, וּכְשֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם מוֹסְרָם בְּיַד אֻמָּה שְׁפֵלָה, וְלֹא בְּיַד אֻמָּה שְׁפֵלָה אֶלָּא תַּחַת רַגְלֵי בְּהֶמְתָּם שֶׁל אֻמָּה שְׁפֵלָה.

בְּשָׁנָה אַחַת מֵתוּ שְׁלֹשָׁה צַדִּיקִים, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם, שׁוּב לֹא מָצְאוּ יִשְׂרָאֵל נַחַת רוּחַ אַחֲרֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה יא ח): "וָאַכְחִיד אֶת שְׁלֹשֶׁת הָרֹעִים בְּיֶרַח אֶחָד", וְכִי בְּיֶרַח אֶחָד מֵתוּ? וַהֲלֹא בְּשָׁנָה אַחַת מֵתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים מז י): "נְדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסָפוּ עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם", אֶלָּא מֵתָה מִרְיָם – בָּטְלָה הַבְּאֵר, וְחָזְרָה בִּזְכוּת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן; מֵת אַהֲרֹן – בָּטַל

עַמּוּד עָנָן, וְחָזְרוּ שְׁנֵיהֶם בְּזִכּוּת מֹשֶׁה; מֵת מֹשֶׁה – בָּטְלוּ שְׁלָשְׁתָּם וְלֹא חָזְרוּ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיוּ יִשְׂרָאֵל נְפוֹצִים וַעֲרוּמִים מִכָּל מִצְוֹת, נִתְקַבְּצוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֵצֶל מֹשֶׁה וְאָמְרוּ לוֹ: אַהֲרֹן אָחִיךָ הֵיכָן הוּא? אָמַר לָהֶם: אֱלֹהִים גְּנָזוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְלֹא הָיוּ מַאֲמִינִים לוֹ, אָמְרוּ לוֹ: אָנוּ יוֹדְעִים בְּךָ שֶׁאַכְזָרִי אַתָּה, שֶׁמָּא אָמַר לְפָנֶיךָ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן וְקִנַּסְתָּ עָלָיו מִיתָה? מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? הֵבִיא מִטָּתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וּתְלָאָהּ בִּשְׁמֵי שָׁמַיִם, וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹמֵד בְּהֶסְפֵּד עָלָיו, וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת עוֹנִים אַחֲרָיו, וּמַה הָיוּ אוֹמְרִים (מלאכי ב ו): "תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא נִמְצָא בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן".

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת: לֵךְ וְהָבֵא לִי נִשְׁמָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. הָלַךְ וְעָמַד לְפָנָיו, אָמַר לוֹ: מֹשֶׁה, תֵּן לִי נִשְׁמָתְךָ. אָמַר לוֹ: בְּמָקוֹם שֶׁאֲנִי יוֹשֵׁב אֵין לְךָ רְשׁוּת לַעֲמֹד, וְאַתָּה אוֹמֵר לִי תֵּן לִי נִשְׁמָתְךָ? גָּעַר בּוֹ וְיָצָא בְּנִזְיפָה. הָלַךְ מַלְאַךְ הַמָּוֶת וְהֵשִׁיב דְּבָרִים לִפְנֵי הַגְּבוּרָה. שׁוּב אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֵךְ וְהָבֵא לִי נִשְׁמָתוֹ. הָלַךְ לִמְקוֹמוֹ וּבִקְּשׁוֹ וְלֹא מְצָאוֹ. הָלַךְ אֵצֶל הַיָּם, אָמַר לוֹ: מֹשֶׁה – רָאִיתָ אוֹתוֹ? אָמַר לוֹ: מִיּוֹם שֶׁהֶעֱבִיר אֶת יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכִי לֹא רְאִיתִיו. הָלַךְ אֵצֶל הָרִים וּגְבָעוֹת, אָמַר לָהֶם: מֹשֶׁה – רְאִיתֶם אוֹתוֹ? אָמְרוּ לוֹ: מִיּוֹם שֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה עַל הַר סִינַי לֹא רָאִינוּ אוֹתוֹ. הָלַךְ אֵצֶל גֵּיהִנֹּם, אָמַר לָהּ: מֹשֶׁה – רָאִית אוֹתוֹ? אָמְרָה לוֹ: שְׁמוֹ שְׁמַעְתִּי, אוֹתוֹ לֹא רָאִיתִי. הָלַךְ אֵצֶל מַלְאֲכֵי שָׁרֵת, אָמַר לָהֶם: מֹשֶׁה – רְאִיתֶם אוֹתוֹ? אָמְרוּ לוֹ: לֵךְ אֵצֶל בְּנֵי אָדָם. הָלַךְ אֵצֶל יִשְׂרָאֵל, אָמַר לָהֶם: מֹשֶׁה – רְאִיתֶם אוֹתוֹ? אָמְרוּ לוֹ: אֱלֹהִים הֵבִין דַּרְכּוֹ, אֱלֹהִים גְּנָזוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְאֵין כָּל בְּרִיָּה יוֹדַעַת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לד ו): "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּיְא".

וְכֵיוָן שֶׁמֵּת מֹשֶׁה הָיָה יְהוֹשֻׁעַ בּוֹכֶה וּמְצַעֵר וּמִתְאַבֵּל עָלָיו בְּמֶרֶד וְהָיָה אוֹמֵר: אָבִי אָבִי, רַבִּי רַבִּי, אָבִי שֶׁגִּדְּלַנִי, רַבִּי שֶׁלִּמְּדַנִי תּוֹרָה. וְהָיָה מִתְאַבֵּל עָלָיו יָמִים רַבִּים, עַד שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיהוֹשֻׁעַ: יְהוֹשֻׁעַ, עַד כַּמָּה אַתָּה מִתְאַבֵּל וְהוֹלֵךְ? וְכִי לְךָ בִּלְבַד מֵת מֹשֶׁה? וַהֲלֹא לֹא מֵת אֶלָּא לִי! שֶׁמִּיּוֹם שֶׁמֵּת אֵבֶל גָּדוֹל הוּא לְפָנַי, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כב יב): "וַיִּקְרָא אֲדֹנָי ה' צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד" וְגוֹ' אֶלָּא מֻבְטָח לוֹ שֶׁבֶּן הָעוֹלָם הַבָּא הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לא טז): **וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם**.

פסקה שו

(דברים לב א) **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה**, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל זַכָּאִים – הֵם הָיוּ מְעִידִים בְּעַצְמָם, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע כד כב): "וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם עֵדִים אַתֶּם בָּכֶם". קִלְקְלוּ בְּעַצְמָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (הושע יב א): "סְבָבוּנִי בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל"

– הֵעִיד בָּהֶם שֵׁבֶט יְהוּדָה וּבִנְיָמִן, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ה ג-ד): "וְעַתָּה יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ יְהוּדָה שִׁפְטוּ נָא בֵּינִי וּבֵין כַּרְמִי מַה לַּעֲשׂוֹת עוֹד לְכַרְמִי". קִלְקְלוּ שֵׁבֶט יְהוּדָה וּבִנְיָמִן, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ב יא): "בָּגְדָה יְהוּדָה" – הֵעִיד בָּהֶם אֶת הַנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר (מ"ב יז יג): "וַיָּעַד ה' בְּיִשְׂרָאֵל וּבִיהוּדָה בְּיַד כָּל נְבִיאָיו". קִלְקְלוּ בַּנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דה"ב לו טז): "וַיִּהְיוּ מַלְעִיבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים" – הֵעִיד בָּהֶם אֶת הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד כו): "הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ". קִלְקְלוּ בַּשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ז יז): "הַאֵינְךָ רֹאֶה מָה הֵם עֹשִׂים", וְאוֹמֵר (שם ז יח): "הַבָּנִים מְלַקְּטִים עֵצִים וְהָאָבוֹת מְבַעֲרִים אֶת הָאֵשׁ וְהַנָּשִׁים לָשׁוֹת בָּצֵק לַעֲשׂוֹת כַּוָּנִים לִמְלֶכֶת הַשָּׁמָיִם" – הֵעִיד בָּהֶם אֶת הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ו יט): "שִׁמְעִי הָאָרֶץ הִנֵּה אָנֹכִי מֵבִיא רָעָה". קִלְקְלוּ בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע יב יב): "גַּם מְזִבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי" – הֵעִיד בָּהֶם אֶת הַדְּרָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ו טז): "כֹּה אָמַר ה' עִמְדוּ עַל דְּרָכִים וּרְאוּ". קִלְקְלוּ בַּדְּרָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל טז כה): "אֶל כָּל רֹאשׁ דֶּרֶךְ בָּנִית רָמָתֵךְ" – הֵעִיד בָּהֶם אֶת הַגּוֹיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ו יח): "לָכֵן שִׁמְעוּ הַגּוֹיִם וּדְעִי עֲדָה אֶת אֲשֶׁר בָּם". קִלְקְלוּ בַּגּוֹיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו לה): "וַיִּתְעָרְבוּ בַגּוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם" – הֵעִיד בָּהֶם אֶת הֶהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ו ב): "שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה'". קִלְקְלוּ בֶּהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ד יג): "עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים יְזַבֵּחוּ" – הֵעִיד בָּהֶם אֶת הַבְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה א ג): "יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ". קִלְקְלוּ בַּבְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו כ): "וַיָּמִירוּ אֶת כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֹכֵל עֵשֶׂב" – הֵעִיד בָּהֶם אֶת הָעוֹפוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ח ז): "גַּם חֲסִידָה בַּשָּׁמַיִם יָדְעָה מוֹעֲדֶיהָ". קִלְקְלוּ בַּבְּהֵמָה וּבַחַיָּה וּבָעוֹפוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל ח י): "וָאָבוֹא וָאֵרְאֶה וְהִנֵּה כָּל תַּבְנִית רֶמֶשׂ וּבְהֵמָה שֶׁקֶץ" – הֵעִיד בָּהֶם אֶת הַדָּגִים, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יב ח): "אוֹ שִׂיחַ לָאָרֶץ וְתוֹרֶךָּ וִיסַפְּרוּ לְךָ דְּגֵי הַיָּם". קִלְקְלוּ בַּדָּגִים, שֶׁנֶּאֱמַר (חבקוק א יד): "וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם" – הֵעִיד בָּהֶם אֶת הַנְּמָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו ו): "לֵךְ אֶל נְמָלָה עָצֵל", (שם ו ח) "תָּכִין בַּקַּיִץ לַחְמָהּ". רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: עָלוּב הָיָה אָדָם זֶה שֶׁצָּרִיךְ לִלְמֹד מִן הַנְּמָלָה. אִלּוּ לָמַד וְעָשָׂה – עָלוּב הָיָה, אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לִלְמֹד מִדְּרָכֶיהָ וְלֹא לָמַד.

עֲתִידָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁתֹּאמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲרֵי עֲדֵי קַיְמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ". אוֹמֵר לָהּ: הֲרֵינִי מַעֲבִירָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סה יז): "כִּי הִנְנִי בוֹרֵא שָׁמַיִם חֲדָשִׁים וְאֶרֶץ חֲדָשָׁה". אוֹמֶרֶת לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲרֵינִי רוֹאָה מְקוֹמוֹת שֶׁקִּלְקַלְתִּי וּבוֹשָׁתִי, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ב כג): "רְאִי דַרְכֵּךְ בַּגַּיְא". אוֹמֵר לָהּ: הֲרֵינִי מַעֲבִירָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מ ד): "כָּל גַּיְא יִנָּשֵׂא". אוֹמֶרֶת לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲרֵי שְׁמִי קָיָם. אוֹמֵר לָהּ: הֲרֵינִי מַעֲבִירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סב ב): "וְקֹרָא לָךְ שֵׁם

חָדָשׁ". אוֹמֶרֶת לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲרֵי שְׁמִי קָרוּי עַל שֵׁם הַבְּעָלִים. אוֹמֵר לָהּ: הֲרֵינִי מַעֲבִירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ב יט): "וַהֲסִירֹתִי אֶת שְׁמוֹת הַבְּעָלִים". אוֹמֶרֶת לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַף עַל פִּי כֵן בְּנֵי בַיִת מַזְכִּירִים אוֹתוֹ. אוֹמֵר לָהּ: (הושע ב יט): "וְלֹא יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם". שׁוּב לְמָחָר עֲתִידָה שֶׁתֹּאמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּבָר כָּתַבְתָּ (ירמיה ג א): "לֵאמֹר הֵן יְשַׁלַּח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהָלְכָה מֵאִתּוֹ וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר הֲיָשׁוּב אֵלֶיהָ עוֹד". אוֹמֵר לָהּ: כְּלוּם כָּתַבְתִּי אֶלָּא אִישׁ? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (הושע יא ט): "כִּי אֵל אָנֹכִי וְלֹא אִישׁ". דְּבָר אַחֵר: וְכִי גְּרוּשִׁים אַתֶּם לִי בֵּית יִשְׂרָאֵל? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ישעיה נ א): "כֹּה אָמַר ה' אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ". דָּבָר אַחֵר **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם** מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁמָּסַר אֶת בְּנוֹ לְפִידָגוֹג לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְשַׁמְּרוֹ. אָמַר אוֹתוֹ הַבֵּן כְּסָבוּר אַבָּא שֶׁהוֹעִיל כְּלוּם שֶׁמְּסָרָנִי לְפִידָגוֹג, עַכְשָׁיו הֲרֵינִי מְשַׁמְּרוֹ כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה וְיִישַׁן וְאֵלֵךְ אֲנִי וְאֶעֱשֶׂה צָרְכַי. אָמַר לוֹ אָבִיו: אַף אֲנִי לֹא מְסַרְתִּיךָ לְפִידָגוֹג אֶלָּא שֶׁלֹּא יְהֵא מְזִיזְךָ. כָּךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: שֶׁמָּא אַתֶּם סְבוּרִים לִבְרֹחַ מִתַּחַת כַּנְפֵי שְׁכִינָה אוֹ לָזוּז מֵעַל הָאָרֶץ? וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהַשָּׁמַיִם כּוֹתְבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כ כז): "יְגַלּוּ שָׁמַיִם עֲוֹנוֹ". וּמִנַּיִן שֶׁאַף הָאָרֶץ מוֹדַעַת? שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וְאֶרֶץ מִתְקוֹמָמָה לוֹ". עֲתִידָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁתַּעֲמֹד בְּדִין לִפְנֵי הַמָּקוֹם וְאוֹמֶרֶת לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵינִי יוֹדַעַת מִי קִלְקֵל בְּמִי וּמִי שִׁנָּה בְּמִי, אִם יִשְׂרָאֵל קִלְקְלוּ בַּמָּקוֹם, אִם הַמָּקוֹם שִׁנָּה בָהֶם בְּיִשְׂרָאֵל. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (תהלים נ ו): "וַיַּגִּידוּ שָׁמַיִם צִדְקוֹ", הֱוֵי, יִשְׂרָאֵל קִלְקְלוּ בַּמָּקוֹם וְאֵין הַמָּקוֹם שִׁנָּה בָהֶם בְּיִשְׂרָאֵל. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מלאכי ג ו): "כִּי אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי".

דָּבָר אַחֵר **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם** רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי אַפּוֹטְרוֹפִּים בְּמְדִינָה, וְהִשְׁלִים לָהֶם אֶת שֶׁלּוֹ וּמָסַר לָהֶם אֶת בְּנוֹ, וְאָמַר לָהֶם: כָּל זְמַן שֶׁבְּנִי עוֹשֶׂה רְצוֹנִי הֱיוּ מְעַדְּנִים אוֹתוֹ וּמְפַנְּקִים אוֹתוֹ וּמַאֲכִילִים אוֹתוֹ וּמַשְׁקִים אוֹתוֹ, וּכְשֶׁאֵין בְּנִי עוֹשֶׂה רְצוֹנִי אַל יִטְעֹם מִשֶּׁלִּי כְּלוּם. כָּךְ בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, מַה נֶּאֱמַר בָּהֶם (דברים כח יב): "יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם", וּכְשֶׁאֵין עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, מַה נֶּאֱמַר בָּהֶם (שם יא יז): "וְחָרָה אַף ה' בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ".

דָּבָר אַחֵר **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם**, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁיָּצָא בְּנוֹ לְתַרְבּוּת רָעָה, הִתְחִיל קוֹבֵל עָלָיו לְאָחִיו, וְהִתְחִיל קוֹבֵל עָלָיו לְאוֹהֲבָיו, וְהִתְחִיל קוֹבֵל עָלָיו לִשְׁכֵנָיו, וְהִתְחִיל קוֹבֵל עָלָיו לְקָרוֹבָיו. לֹא זָז הָאָב הַהוּא לִהְיוֹת קוֹבֵל וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁאָמַר: שָׁמַיִם וָאָרֶץ לְמִי אֶקְבֹּל עָלֶיךָ חוּץ מֵאֵלּוּ? לְכָךְ נֶאֱמַר: **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה**.

דָּבָר אַחֵר **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם** רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִלּוּ אֵין דַּיָּן שֶׁל צַדִּיקִים אֶלָּא שֶׁמַּרְוִיחִים אֶת הָעוֹלָם שֶׁהֵם בְּתוֹכוֹ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם מַה נֶּאֱמַר בָּהֶם (דברים כח יב): "יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם", וְאֵין פְּתִיחָה אֶלָּא לְשׁוֹן הַרְוָחָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כט לא): "וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ". וְאִלּוּ אֵין דַּיָּן שֶׁל רְשָׁעִים אֶלָּא שֶׁמְּדוֹחֲקִים אֶת הָעוֹלָם שֶׁהֵם בְּתוֹכוֹ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁאֵין עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם מַה נֶּאֱמַר בָּהֶם (דברים יא יז): "וְחָרָה אַף ה' בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם", וְאֵין עֲצִירָה אֶלָּא לְשׁוֹן הַדּוֹחַק, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כ יח): "כִּי עָצֹר עָצַר ה'".

דָּבָר אַחֵר **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה**, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, הִסְתַּכְּלוּ בַּשָּׁמַיִם שֶׁבָּרָאתִי לְשַׁמֶּשְׁכֶם, שֶׁמָּא שִׁנּוּ אֶת מִדָּתָם, אוֹ שֶׁמָּא אָמַר גַּלְגַּל חַמָּה אֵינִי עוֹלֶה מִן הַמִּזְרָח וּמֵאִיר לְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, אֶלָּא כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת א ה): "וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ", וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהוּא שָׂמֵחַ לַעֲשׂוֹת לִי רְצוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יט ו): "וְהוּא כְּחָתָן יוֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ".

וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי, הִסְתַּכְּלוּ בָּאָרֶץ שֶׁבָּרָאתִי לְשַׁמֶּשְׁכֶם, שֶׁמָּא שִׁנְּתָה אֶת מִדָּתָהּ? שֶׁמָּא זַרְעָתֶם בָּהּ וְלֹא צְמָחָה, אוֹ שֶׁמָּא זַרְעָתֶם חִטִּים וְהֶעֱלַת שְׂעוֹרִים, אוֹ שֶׁמָּא אָמְרָה פָּרָה זוֹ: אֵינִי דָּשָׁה וְאֵינִי חוֹרֶשֶׁת הַיּוֹם, אוֹ שֶׁמָּא אָמַר חֲמוֹר זֶה: אֵינִי טוֹעֵן וְאֵינִי הוֹלֵךְ? וְכֵן לְעִנְיַן הַיָּם הוּא אוֹמֵר (ירמיה ה כב): "הָאוֹתִי לֹא תִירָאוּ נְאֻם ה' אִם מִפָּנַי לֹא תָחִילוּ אֲשֶׁר שַׂמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם", שֶׁמִּשָּׁעָה שֶׁגִּזַרְתִּי עָלָיו, שֶׁמָּא שִׁנָּה אֶת מִדָּתוֹ וְאָמַר: אֶעֱלֶה וְאָצִיף אֶת הָעוֹלָם, אֶלָּא כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לח י-יא): "וָאֶשְׁבֹּר עָלָיו חֻקִּי וְאָשִׂים בְּרִיחַ וּדְלָתָיִם. וָאֹמַר עַד פֹּה תָבוֹא וְלֹא תוֹסִיף וּפֹא יָשִׁית בִּגְאוֹן גַּלֶּיךָ". וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמִּצְטַעֵר וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה לַּעֲשׂוֹת, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְגָּעֲשׁוּ וְלֹא יוּכָלוּ". וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה אִלּוּ שֶׁנַּעֲשׂוּ לֹא לְשָׁכָר וְלֹא לְהֶפְסֵד, אִם זוֹכִים אֵין מְקַבְּלִים שָׂכָר וְאִם חוֹטְאִים אֵין מְקַבְּלִים פֻּרְעָנוּת, וְאֵין חָסִים עַל בְּנֵיהֶם וְעַל בְּנוֹתֵיהֶם – לֹא שִׁנּוּ אֶת מִדָּתָם, אַתֶּם שֶׁאִם זְכִיתֶם אַתֶּם מְקַבְּלִים שָׂכָר וְאִם חֲטָאתֶם אַתֶּם מְקַבְּלִים פֻּרְעָנוּת, וְאַתֶּם חָסִים עַל בְּנֵיכֶם וְעַל בְּנוֹתֵיכֶם – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁאַתֶּם צְרִיכִים שֶׁלֹּא תְּשַׁנּוּ אֶת מִדּוֹתֵיכֶם.

דָּבָר אַחֵר **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם**, הָיָה רַבִּי בְּנָיָה אוֹמֵר: בִּזְמַן שֶׁאָדָם מִתְחַיֵּב בַּדִּין אֵין פּוֹשְׁטִים בּוֹ יָד תְּחִלָּה אֶלָּא עֲדָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז ז): "יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשׁוֹנָה", וְאַחַר כָּךְ בְּנֵי אָדָם מְמַשְׁמְשִׁים וּבְאִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרוֹנָה". כָּךְ בִּזְמַן שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם מַה נֶּאֱמַר בָּהֶם (שם יא יז): "וְחָרָה אַף ה' בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם", וְאַחַר כָּךְ פֻּרְעָנִיּוֹת מְמַשְׁמְשׁוֹת וּבָאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה". וּבִזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל

עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם מַה נֶּאֱמַר בָּהֶם (הושע ב כג): "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם ה' אֶעֱנֶה אֶת הַשָּׁמַיִם", וְאוֹמֵר (שם ב כה): "וּזְרַעְתִּיהָ לִּי בָּאָרֶץ".

דָּבָר אַחֵר **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה** הָיָה רַבִּי יְהוּדָה בֶּן חֲנַנְיָה אוֹמֵר: בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר מֹשֶׁה **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה** הָיוּ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם דּוֹמְמִים, וּבְשָׁעָה שֶׁאָמַר **וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי** הָיְתָה הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ דּוֹמְמִים, וְאִם תְּמַהּ אַתָּה עַל הַדָּבָר, צֵא וּרְאֵה מַה נֶּאֱמַר בִּיהוֹשֻׁעַ (יהושע י יב-יד): "וַיֹּאמֶר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וְיָרֵחַ בְּעֵמֶק אַיָּלוֹן וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ עָמָד. וְלֹא הָיָה כַּיּוֹם הַהוּא לְפָנָיו" וְגוֹ', נִמְצֵינוּ לְמֵדִים שֶׁהַצַּדִּיקִים שׁוֹלְטִים בְּכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ.

דָּבָר אַחֵר: **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם** – לְפִי שֶׁהָיָה מֹשֶׁה קָרוֹב לַשָּׁמַיִם, לְפִיכָךְ אָמַר: **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם**, וּלְפִי שֶׁהָיָה רָחוֹק מִן הָאָרֶץ אָמַר: **וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי**. בָּא יְשַׁעְיָה וְסָמַךְ לַדָּבָר (ישעיה א ב): "שִׁמְעוּ שָׁמַיִם" – שֶׁהָיָה רָחוֹק מִן הַשָּׁמַיִם, "וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ" – שֶׁהָיָה קָרוֹב לָאָרֶץ.

דָּבָר אַחֵר: לְפִי שֶׁהַשָּׁמַיִם מְרֻבִּים פָּתַח לָהֶם בְּלָשׁוֹן מְרֻבָּה, וּלְפִי שֶׁהָיְתָה הָאָרֶץ מוּעֶטֶת פָּתַח לָהּ בְּלָשׁוֹן מוּעָט, **וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי**. בָּא יְשַׁעְיָה וְסָמַךְ לַדָּבָר: "שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ", לִתֵּן אֶת הַמְּרֻבָּה לַמְּרֻבִּים וְאֶת הַמְּעוּטָה לַמְּעוּטִים. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁבָּאִים הָעֵדִים וּמְעִידִים, אִם נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִים כְּאֶחָד עֵדוּתָם קַיֶּמֶת, וְאִם לָאו אֵין עֵדוּתָם קַיֶּמֶת. כָּךְ אִלּוּ אָמַר מֹשֶׁה **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם** וְשָׁתַק, הָיוּ שָׁמַיִם אוֹמְרִים: לֹא שָׁמַעְנוּ אֶלָּא בְּהַאֲזָנָה, וְאִלּוּ אָמַר **וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי** הָיְתָה הָאָרֶץ אוֹמֶרֶת: לֹא שָׁמַעְתִּי אֶלָּא בִּשְׁמִיעָה. בָּא יְשַׁעְיָה וְסָמַךְ לַדָּבָר: "שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ", לִתֵּן הַאֲזָנָה וּשְׁמִיעָה לַשָּׁמַיִם וְהַאֲזָנָה וּשְׁמִיעָה לָאָרֶץ.

דָּבָר אַחֵר **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה**, עַל שֵׁם שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ יט): "אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם". **וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי**, שֶׁעָלֶיהָ עָמְדוּ יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ (שם כד ז): "כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע".

דָּבָר אַחֵר **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם** שֶׁלֹּא עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל מִצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם מִן הַשָּׁמַיִם, וְאֵלּוּ הֵן מִצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם מִן הַשָּׁמַיִם: עִבּוּר שָׁנִים וּקְבִיעוּת חֳדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א יד): "וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים". **וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ**, שֶׁלֹּא עָשׂוּ מִצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם בָּאָרֶץ, וְאֵלּוּ הֵן מִצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם בָּאָרֶץ: לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת שְׁמִטִּים וְיוֹבְלוֹת.

דָּבָר אַחֵר **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם** שֶׁלֹּא עָשׂוּ כָּל מִצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם מִן הַשָּׁמַיִם, **וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי** שֶׁלֹּא עָשׂוּ כָּל מִצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם בָּאָרֶץ. מֹשֶׁה הֵעִיד בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל שְׁנֵי עֵדִים שֶׁהֵם קַיָּמִים לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ל יט): "הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ", וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵעִיד בָּהֶם אֶת הַשִּׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לא יט): "וְעַתָּה

כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת". אֵין אָנוּ יוֹדְעִים עֵדוּתוֹ שֶׁל מִי קַיֶּמֶת, אִם שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם שֶׁל מֹשֶׁה. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (דברים לא כא): "וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד", הָא שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַיֶּמֶת שֶׁל מֹשֶׁה, וְלֹא שֶׁל מֹשֶׁה מְקַיֶּמֶת אֶת שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּמִפְּנֵי מָה הֵעִיד בָּהֶם מֹשֶׁה בְּיִשְׂרָאֵל שְׁנֵי עֵדִים שֶׁהֵם חַיִּים וְקַיָּמִים לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים? אָמַר, אֲנִי בָּשָׂר וָדָם וּלְמָחָר אֲנִי מֵת, מָה אִם יִרְצוּ יִשְׂרָאֵל לוֹמַר לֹא קִבַּלְנוּ אֶת הַתּוֹרָה, מִי מַכְחִישָׁם? לְפִיכָךְ הֵעִיד בָּהֶם שְׁנֵי עֵדִים שֶׁהֵם חַיִּים וְקַיָּמִים לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵעִיד בָּהֶם אֶת הַשִּׁירָה, אָמַר, הַשִּׁירָה תְּעִיד בָּהֶם מִלְּמַטָּה וַאֲנִי מִלְּמַעְלָה. וּמִנַּיִן שֶׁהַמָּקוֹם קָרוּי עֵד? שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג ה): "וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר", וְאוֹמֵר (ירמיה כט כג): "וְאָנֹכִי הַיּוֹדֵעַ וָעֵד נְאֻם ה'", וְאוֹמֵר (מיכה א ב): "וִיהִי ה' אֱלֹהִים בָּכֶם לְעֵד ה' מֵהֵיכַל קָדְשׁוֹ".

(דברים לב ב) **יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי**, אֵין **לִקְחִי** אֶלָּא דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד ב): "כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ", וְאוֹמֵר (משלי ח י): "קְחוּ מוּסָרִי וְאַל כָּסֶף", וְאֵין מוּסָר אֶלָּא דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי א ח): "שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ", וְאוֹמֵר (משלי ח לג): "שִׁמְעוּ מוּסָר וַחֲכָמוּ וְאַל תִּפְרָעוּ", וְאוֹמֵר (משלי ד יג): "הַחֲזֵק בַּמּוּסָר אַל תֶּרֶף", וְאוֹמֵר (הושע יד ג): "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ", וְאֵין דְּבָרִים אֶלָּא דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה יט): "אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה' אֶל כָּל קְהַלְכֶם".

כַּמָּטָר, מַה מָּטָר חַיִּים לָעוֹלָם, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה חַיִּים לָעוֹלָם. אִי מַה מָּטָר מְקַצָּת עוֹלָם שְׂמֵחִים בּוֹ וּמְקַצָּת עוֹלָם מְצַרִּים בּוֹ, מִי שֶׁבּוֹרוֹ מָלֵא יַיִן וְגָרְנוֹ לְפָנָיו מְצַרִּים בּוֹ, יָכוֹל אַף דִּבְרֵי תוֹרָה כֵּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: **תְּזַל כַּטַּל אִמְרָתִי**, מַה טַּל כָּל הָעוֹלָם שְׂמֵחִים בּוֹ, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה כָּל הָעוֹלָם שְׂמֵחִים בָּהֶם.

כִּשְׂעִירִם עָלֵי דֶשֶׁא, מָה שְׂעִירִים הַלָּלוּ יוֹרְדִים עַל הָעֲשָׂבִים וּמַעֲלִים אוֹתָם וּמְגַדְּלִים אוֹתָם, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה מַעֲלִים אוֹתְךָ וּמְגַדְּלִים אוֹתְךָ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי ד ח): "סַלְסְלֶהָ וּתְרוֹמְמֶךָּ".

וְכִרְבִיבִים עָלֵי עֵשֶׂב, מָה רְבִיבִים הַלָּלוּ יוֹרְדִים עַל הָעֲשָׂבִים וּמְעַדְּנִים אוֹתָם וּמְפַנְּקִים אוֹתָם, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה מְעַדְּנִים אוֹתְךָ וּמְפַנְּקִים אוֹתְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי א ט): "כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ", וְאוֹמֵר (משלי ד ט): "תִּתֵּן לְרֹאשְׁךָ לִוְיַת חֵן".

דָּבָר אַחֵר **יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי**: הָיָה רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: לְעוֹלָם הֱוֵי כּוֹנֵס דִּבְרֵי תוֹרָה כְּלָלִים. יָכוֹל כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה כּוֹנְסָם כְּלָלִים תְּהֵא מוֹצִיאָם כְּלָלִים, תַּלְמוּד לוֹמַר: **יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי**, וְאֵין יַעֲרֹף אֶלָּא לְשׁוֹן כְּנֵעָנִי, מָשָׁל אֵין אָדָם אוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ "פְּרוֹט לִי סֶלַע זֶה" אֶלָּא "עָרוֹף

לִי סֶלַע זֶה", כָּךְ הֱוֵי כּוֹנֵס דִּבְרֵי תוֹרָה כְּלָלִים וּפוֹרֵט וּמוֹצִיא כְּטִפִּים הַלָּלוּ שֶׁל טַל וְלֹא כְּטִפִּים הַלָּלוּ שֶׁל מָטָר שֶׁהֵן גְּדוֹלוֹת. אֶלָּא כְּטִפִּים הַלָּלוּ שֶׁל טַל שֶׁהֵן קְטַנּוֹת.

כְּשָׂעִירִם עָלֵי דֶשֶׁא, מָה שְׂעִירִים הַלָּלוּ יוֹרְדִים עַל עֲשָׂבִים וּמְפַשְׁפְּשִׁים בָּהֶם כְּדֵי שֶׁלֹּא יַתְלִיעוּ, כָּךְ הֱוֵי מְפַשְׁפֵּשׁ בְּדִבְרֵי תוֹרָה כְּדֵי שֶׁלֹּא תִשְׁכָּחֵם. וְכָךְ אָמַר לוֹ רַבִּי יַעֲקֹב בְּרַבִּי חֲנִילַיי לְרַבִּי: בּוֹא וּנְפַשְׁפֵּשׁ בַּהֲלָכוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲלוּ חֲלוּדָה.

וְכִרְבִיבִים עָלֵי עֵשֶׂב, מָה רְבִיבִים הַלָּלוּ יוֹרְדִים עַל עֲשָׂבִים וּמְנַקִּים אוֹתָם וּמְפַטְּמִים אוֹתָם, כָּךְ הֱוֵי מְפַטֵּם דִּבְרֵי תוֹרָה וְשׁוֹנֶה וּמְשַׁלֵּשׁ וּמְרַבֵּעַ.

דָּבָר אַחֵר **יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי**, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: אֵין **יַעֲרֹף** אֶלָּא לְשׁוֹן הֲרִיגָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא ד): "וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל". עַל מָה עֶגְלָה מְכַפֶּרֶת? עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים. כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה מְכַפְּרִים עַל כָּל עֲבֵרוֹת.

כִּשְׂעִירִים עָלֵי דֶשֶׁא, וְעַל מַה שְׂעִירִים מְכַפְּרִים – עַל חֲטָאוֹת, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה מְכַפְּרִים עַל חֲטָאוֹת. **וְכִרְבִיבִים עָלֵי עֵשֶׂב**, מָה רְבִיבִים בָּאִים תְּמִימִים וּמְכַפְּרִים, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה מְכַפְּרִים עַל כָּל עֲוֹנוֹת וַעֲבֵרוֹת.

דָּבָר אַחֵר **יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי**, חֲכָמִים אוֹמְרִים: אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁמָּא אֵין אַתֶּם יוֹדְעִים כַּמָּה צַעַר נִצְטַעַרְתִּי עַל הַתּוֹרָה, וְכַמָּה עָמָל עָמַלְתִּי בָּהּ, וְכַמָּה יְגִיעָה יָגַעְתִּי בָּהּ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לד כח): "וַיְהִי שָׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה", וְאוֹמֵר (דברים ט ט): "וָאֵשֵׁב בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה", נִכְנַסְתִּי לְבֵין הַמַּלְאָכִים וְנִכְנַסְתִּי לְבֵין הַחַיּוֹת וְנִכְנַסְתִּי לְבֵין הַשַּׂרְפִים שֶׁאֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לִשְׂרֹף כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ עַל יוֹשְׁבָיו, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ו ב): "שְׂרָפִים עוֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ", נַפְשִׁי נָתַתִּי עָלֶיהָ, דְּמִי נָתַתִּי עָלֶיהָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁלִּמַּדְתִּי אוֹתָהּ בְּצַעַר כָּךְ תְּהוּ לְמַדִּים אוֹתָהּ בְּצַעַר, אוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתֶּם לְמַדִּים אוֹתָהּ בְּצַעַר כָּךְ תְּהוּ מְלַמְּדִים אוֹתָהּ בְּצַעַר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **תְּזַל כַּטַּל אִמְרָתִי**, תְּהוּ רוֹאִים אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא בְּזוֹל, אֶחָד מִשְּׁלֹשׁ וְאַרְבַּע סְאִים בְּסֶלַע.

כִּשְׂעִירִם עָלֵי דֶשֶׁא, כְּשֶׁאָדָם הוֹלֵךְ לִלְמוֹד תּוֹרָה תְּחִלָּה נוֹפֶלֶת עָלָיו כְּשָׂעִיר, וְאֵין שָׂעִיר אֶלָּא שֵׂד, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לד יד): "וּפָגְשׁוּ צִיִּים אֶת אִיִּים וְשָׂעִיר עַל רֵעֵהוּ יִקְרָא", וְאוֹמֵר (ישעיה יג כא): "וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם".

דָּבָר אַחֵר **יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי**, הָיָה רַבִּי בְּנָיָה אוֹמֵר: אִם עָשִׂיתָ דִּבְרֵי תוֹרָה לִשְׁמָם, דִּבְרֵי תוֹרָה חַיִּים לָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד כב): "כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם" וְאִם לֹא עָשִׂיתָ דִּבְרֵי תוֹרָה לִשְׁמָם, הֵם מְמִיתִים אוֹתְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר **יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי**, וְאֵין עֲרִיפָה אֶלָּא לְשׁוֹן הֲרִיגָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא ד): "וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל", וְאוֹמֵר (משלי ז כו): "כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה וַעֲצֻמִים כָּל הֲרָגֶיהָ".

דָּבָר אַחֵר **יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי**, רַבִּי דּוֹסְתַּאי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם כָּנַסְתָּ דִּבְרֵי תוֹרָה כְּדָרֶךְ שֶׁכּוֹנְסִים הַמַּיִם בַּבּוֹר, לַסּוֹף שֶׁאַתָּה זוֹכֶה וְרוֹאֶה אֶת מִשְׁנָתְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ה טו): "שְׁתֵה מַיִם מִבּוֹרֶךָ". וְאִם כָּנַסְתָּ דִּבְרֵי תוֹרָה כְּדָרֶךְ שֶׁכּוֹנְסִים מָטָר בְּבוֹרוֹת שִׁיחִים וּמְעָרוֹת, לַסּוֹף שֶׁאַתָּה מְנַגֵּל וּמַשְׁקֶה אֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וְנוֹזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךָ", וְאוֹמֵר (שם ה טז): "יָפוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה".

דָּבָר אַחֵר **יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי**, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: לְעוֹלָם הֱוֵי כוֹנֵס דִּבְרֵי תוֹרָה כְּלָלִים, שֶׁאִם אַתָּה כוֹנְסָם פְּרָטִים מְיַגְּעִים אוֹתְךָ וְאִי אַתָּה יוֹדֵעַ מַה לַּעֲשׂוֹת. מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהָלַךְ לְקַיְסָרִי וְצָרִיךְ מֵאָה זוּז אוֹ מָאתַיִם זוּז הוֹצָאָה, אִם נוֹטְלָם פְּרָט – מְיַגְּעִים אוֹתוֹ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה לַּעֲשׂוֹת, אֶבָל מְצָרְפָם וְעוֹשֶׂה אוֹתָם סְלָעִים וּפוֹרֵט וּמוֹצִיא בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה. וְכֵן מִי שֶׁהוֹלֵךְ לְבֵית אִילָיְיס לַשּׁוּק וְצָרִיךְ מֵאָה מָנֶה אוֹ שְׁתֵּי רִבּוֹא הוֹצָאָה, אִם מְצָרְפָם סְלָעִים – מְיַגְּעִים אוֹתוֹ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה לַּעֲשׂוֹת, אֶבָל מְצָרְפָם וְעוֹשֶׂה אוֹתָם דִּינְרֵי זָהָב וּפוֹרֵט וּמוֹצִיא בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה.

כִּשְׂעִירִם עָלֵי דֶשֶׁא, כְּשֶׁאָדָם הוֹלֵךְ לִלְמוֹד תּוֹרָה תְּחִלָּה אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה לַּעֲשׂוֹת עַד שֶׁשּׁוֹנֶה שְׁנֵי סְפָרִים אוֹ שְׁנֵי סְדָרִים וְאַחַר כָּךְ נִמְשֶׁכֶת אַחֲרָיו כִּרְבִיבִים. לְכָךְ נֶאֱמַר: **כִּרְבִיבִים עָלֵי עֵשֶׂב**.

דָּבָר אַחֵר **יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי**, מַה מָּטָר זֶה יוֹרֵד עַל הָאִילָנוֹת וְנוֹתֵן בָּהֶם מַטְעַמִּים לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי מַה שֶּׁהוּא: בְּגֶפֶן לְפִי מַה שֶּׁהוּא, בְּזַיִת לְפִי מַה שֶּׁהוּא, בְּתְאֵנָה לְפִי מַה שֶּׁהִיא – כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּלָלוֹ אֶחָת, וְיֵשׁ בָּהּ מִקְרָא וּמִשְׁנָה תַּלְמוּד הֲלָכוֹת וְהַגָּדוֹת.

כִּשְׂעִירִם עָלֵי דֶשֶׁא, מַה שְּׂעִירִם הַלָּלוּ יוֹרְדִים עַל הָעֲשָׂבִים וּמַעֲלִים אוֹתָם, וְיֵשׁ מֵהֶם אֲדֻמִּים וְיֵשׁ מֵהֶם יְרֻקִּים וְיֵשׁ מֵהֶם שְׁחוֹרִים וְיֵשׁ מֵהֶם לְבָנִים, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה יֵשׁ בָּהֶם בְּנֵי אָדָם חֲכָמִים, בְּנֵי אָדָם כְּשֵׁרִים, בְּנֵי אָדָם צַדִּיקִים, בְּנֵי אָדָם חֲסִידִים.

דָּבָר אַחֵר: מָה מָּטָר זֶה אִי אַתָּה רוֹאֶה לוֹ עַד שֶׁבָּא, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מ"א יח מה): "וַיְהִי עַד כֹּה וְעַד כֹּה וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עָבִים", כָּךְ תַּלְמִיד חֲכָמִים אֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַה הוּא עַד שֶׁיִּשְׁנֶה מִדְרָשׁ הֲלָכוֹת וְהַגָּדוֹת אוֹ עַד שֶׁיִּתְמַנֶּה פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר.

דָּבָר אַחֵר **יַעֲרֹף כַּמָּטָר**, לֹא כְּמָטָר זֶה שֶׁבָּא מִן הַדָּרוֹם שֶׁכֻּלּוֹ לִשְׁדָּפוֹן וְכֻלּוֹ לִיֵּרָקוֹן וְכֻלּוֹ לִקְלָלָה, אֶלָּא כְּמָטָר זֶה שֶׁבָּא מִן הַמַּעֲרָב שֶׁכֻּלּוֹ לִבְרָכָה. הָיָה רַבִּי סִימַיי אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהֵעִיד בָּהֶם מֹשֶׁה בְּיִשְׂרָאֵל שָׁמַיִם וָאָרֶץ כָּךְ הֵעִיד בָּהֶם אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: **יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי** – זוֹ רוּחַ מַעֲרָבִית שֶׁהִיא עָרְפוֹ שֶׁל עוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ לִבְרָכָה, **תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי** – זוֹ רוּחַ צְפוֹנִית שֶׁהִיא עוֹשָׂה אֶת הָרָקִיעַ נְקִיָּה כַּזֹּהַב, **כִּשְׂעִירִם עָלֵי דֶשֶׁא** – זוֹ רוּחַ

מִזְרָחִית שֶׁמַּשְׁחֶרֶת אֶת הָרָקִיעַ כִּשְׁעִירִים, **וְכִרְבִיבִים עָלַי עֵשֶׂב** – זוֹ רוּחַ דְּרוֹמִית שֶׁמְּאֶרֶגֶת אֶת הָרָקִיעַ כְּרָבִיב.

דָּבָר אַחֵר **יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי**, וְכֵן הָיָה רַבִּי סִימַי אוֹמֵר: לֹא נֶאֶמְרוּ אַרְבַּע רוּחוֹת אֶלָּא כְּנֶגֶד אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם. צְפוֹנִית – בֵּימוֹת הַחַמָּה יָפָה וּבֵימוֹת הַגְּשָׁמִים קָשָׁה, דְּרוֹמִית – בֵּימוֹת הַחַמָּה קָשָׁה וּבֵימוֹת הַגְּשָׁמִים יָפָה, מִזְרָחִית – לְעוֹלָם קָשָׁה, מַעֲרָבִית – לְעוֹלָם יָפָה. צְפוֹנִית – יָפָה לַחִטִּים בְּשָׁעָה שֶׁמַּכְנִיסִים שְׁלִישׁ וְקָשָׁה לַזְּיתִים בְּשָׁעָה שֶׁחוֹנְטִים, דְּרוֹמִית – קָשָׁה לַזְּיתִים בִּזְמַן שֶׁמַּכְנִיסִים שְׁלִישׁ וְיָפָה לַחִטִּים בְּשָׁעָה שֶׁחוֹנְטִים. וְכֵן הָיָה רַבִּי סִימַי אוֹמֵר: כָּל בְּרִיּוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הַשָּׁמַיִם – נַפְשָׁם וְגוּפָם מִן הַשָּׁמַיִם, וְכָל בְּרִיּוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הָאָרֶץ – נַפְשָׁם וְגוּפָם מִן הָאָרֶץ, חוּץ מֵאָדָם וָזֶה, שֶׁנַּפְשׁוֹ מִן הַשָּׁמַיִם וְגוּפוֹ מִן הָאָרֶץ. לְפִיכָךְ אִם עָשָׂה אָדָם תּוֹרָה וְעָשָׂה רְצוֹן אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, הֲרֵי הוּא כִּבְרִיּוֹת שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פב ו): "אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם". לֹא עָשָׂה תּוֹרָה וְלֹא עָשָׂה רְצוֹן אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, הֲרֵי הוּא כִּבְרִיּוֹת שֶׁל מַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם פב ז): "אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן". וְכֵן הָיָה רַבִּי סִימַי אוֹמֵר: אֵין לְךָ פָּרָשָׁה שֶׁאֵין בָּהּ תְּחִיַּת מֵתִים, אֶלָּא שֶׁאֵין בָּנוּ כֹּחַ לִדְרֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם נ ד): "יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ". "יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל" זוֹ נְשָׁמָה, "וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ" זֶה הַגּוּף, מִי דַּיָּן עִמּוֹ. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין מְדַבֵּר אֶלָּא בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים? שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לז ט): "מֵאַרְבַּע רוּחוֹת בּוֹאִי הָרוּחַ וּפְחִי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה".

כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא, מְצִינוּ שֶׁלֹּא הִזְכִּיר מֹשֶׁה שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא לְאַחַר עֶשְׂרִים וְאֶחָד דָּבָר. מִמִּי לָמַד? מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁאֵין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַזְכִּירִים אֶת הַשֵּׁם אֶלָּא לְאַחַר שָׁלֹשׁ קְדֻשּׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ו ג): "וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת". אָמַר מֹשֶׁה: דַּיֵּי שֶׁאֲהֶיֶה בְּפָחוֹת מִשִּׁבְעָה כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה מֹשֶׁה שֶׁהוּא חָכָם וְגָדוֹל שֶׁבַּגְּדוֹלִים וַאֲבִי הַנְּבִיאִים, לֹא הִזְכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל מָקוֹם אֶלָּא לְאַחַר עֶשְׂרִים וְאֶחָד דָּבָר, הַמַּזְכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל מָקוֹם בְּחִנָּם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם "לַה' עוֹלָה", "לַה' מִנְחָה", "לַה' שְׁלָמִים", אֶלָּא "עוֹלָה לַה'", "מִנְחָה לַה'", שְׁלָמִים לַה'? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא א ב): "קָרְבָּן לַה'". וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה אֵלּוּ שֶׁהֵם מֻקְדָּשִׁים לַשָּׁמַיִם אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא יוּחַל שְׁמִי עֲלֵיהֶם עַד שֶׁיְּקַדְּשׁוּ, הַמַּזְכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִנָּם וּבְמָקוֹם בִּזָּיוֹן עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מִנַּיִן לְעוֹמְדִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְאוֹמְרִים "בָּרְכוּ אֶת ה' הַמְבֹרָךְ" שֶׁעוֹנִים אֲחֲרִים "בָּרוּךְ ה' הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד", שֶׁנֶּאֱמַר: **כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ**. אָמַר לוֹ רַבִּי נְהוֹרַאי: הַשָּׁמַיִם! דֶּרֶךְ אֶרֶץ הִיא, גּוֹלְיָירִים מִתְגָּרִים בַּמִּלְחָמָה וְגִבּוֹרִים נוֹצְחִים. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין מְזַמְּנִים אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: **כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל**

לֵאלֹהֵינוּ. וּמִנַּיִן שֶׁעוֹנִים אָמֵן אַחַר הַמְבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: **הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ**. וּמִנַּיִן שֶׁאוֹמְרִים "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד", שֶׁנֶּאֱמַר: **כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא**. וּמִנַּיִן לָאוֹמְרִים "יְהֵא שְׁמוֹ הַגָּדוֹל מְבוֹרָךְ" שֶׁעוֹנִים אַחֲרֵיהֶם "לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים", שֶׁנֶּאֱמַר: **הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ**. וּמִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלֹּא יָרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ לְמִצְרַיִם אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נְסִים וּגְבוּרוֹת וּבִשְׁבִיל לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁמוֹ הַגָּדוֹל בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב כג-גד): "וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרָיִם", וְאוֹמֵר: "וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ", וְאוֹמֵר: **כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ**. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא הֵבִיא הַמָּקוֹם פֶּרְעָנוּת וְלֹא הֵבִיא עֶשֶׂר מַכּוֹת עַל פַּרְעֹה וְעַל מִצְרַיִם אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁמוֹ הַגָּדוֹל בָּעוֹלָם? שֶׁמִּתְחִלַּת הָעִנְיָן הוּא אוֹמֵר (שם ה ב): "מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ", וּבְסוֹף הָעִנְיָן הוּא אוֹמֵר (שם ט כז): "ה' הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים". וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא עָשָׂה הַמָּקוֹם נְסִים וּגְבוּרוֹת עַל הַיָּם וּבַיַּרְדֵּן וּבָנָחֲלֵי אַרְנוֹן אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁמוֹ בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ה א): "וַיְהִי כִשְׁמֹעַ כָּל מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְכָל מַלְכֵי" וְגוֹ', וְכֵן רָחָב אוֹמֶרֶת לִשְׁלוּחֵי יְהוֹשֻׁעַ (שם ב י): "כִּי שָׁמַעְנוּ אֵת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה' אֶת מֵי יַם סוּף מִפְּנֵיכֶם", תַּלְמוּד לוֹמַר: **כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא**. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יָרַד דְּנִיֵּאל לְגוֹב אֲרָיוֹת אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נְסִים וּגְבוּרוֹת וּבִשְׁבִיל לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁמוֹ הַגָּדוֹל בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: **כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא**, וְאוֹמֵר (דניאל ו כז): "מִן קֳדָמַי שִׂים טְעֵם דִּי בְכָל שָׁלְטָן מַלְכוּתִי לֶהֱוֹן זָיְעִין וְדָחֲלִין מִן קֳדָם אֱלָהֵהּ דִּי דָנִיֵּאל". וּמִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלֹּא יָרְדוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נְסִים וּגְבוּרוֹת בִּשְׁבִיל לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁמוֹ הַגָּדוֹל בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ג לב-לג): "אִתַּיָּא וְתִמְהַיָּא דִּי עֲבַד עִמֵּי אֱלָהָא עִלָּאָה שְׁפַר קֳדָמַי לְהַחֲוָיָה", וְאוֹמֵר: "אָתוֹהִי כְּמָה רַבְרְבִין וְתִמְהוֹהִי כְּמָה תַּקִּיפִין". וּמִנַּיִן שֶׁאֵין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַזְכִּירִים שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִלְמַעְלָה עַד שֶׁיַּזְכִּירוּ יִשְׂרָאֵל מִלְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ו ד): "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד", וְאוֹמֵר (איוב לח ז): "בְּרֶן יַחַד כּוֹכְבֵי בֹקֶר" וַהֲדַר (שם): "וַיָּרִיעוּ כָּל בְּנֵי אֱלֹהִים", "כּוֹכְבֵי בֹקֶר", אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁמְּשׁוּלִים בַּכּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כב יז): "וְהַרְבֶּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם"; "וַיָּרִיעוּ כָּל בְּנֵי אֱלֹהִים", אֵלּוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (איוב א ו): "וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל ה'".

פסקה שז

(דברים לב ד) **הַצּוּר**, הַצַּיָּר שֶׁהוּא צָר אֶת הָעוֹלָם תְּחִלָּה וְיִצַּר בּוֹ אֶת הָאָדָם שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב ז): "וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם".

תָּמִים פָּעָלוֹ, פְּעֻלָּתוֹ שְׁלֵמָה עִם כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם, וְאֵין לְהַרְהֵר אַחַר מַעֲשָׂיו אֲפִלּוּ עִלָּה שֶׁל כְּלוּם, וְאֵין אֶחָד מֵהֶם שֶׁיִּסְתַּכֵּל וְיֹאמַר: אִלּוּ הָיוּ לִי שָׁלֹשׁ עֵינַיִם וְאִלּוּ הָיוּ לִי שָׁלֹשׁ יָדַיִם וְאִלּוּ הָיוּ לִי שָׁלֹשׁ רַגְלַיִם וְאִלּוּ הָיִיתִי מְהַלֵּךְ עַל רֹאשִׁי וְאִלּוּ הָיוּ פָנַי הֲפוּכוֹת לַאֲחוֹרַי – כַּמָּה הָיָה נָאֶה לִי, תַּלְמוּד לוֹמַר: **כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט**, יוֹשֵׁב עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד בַּדִּין וְנוֹתֵן לוֹ מַה שֶּׁהוּא רָאוּי לוֹ.

אֵל אֱמוּנָה, שֶׁהֶאֱמִין בָּעוֹלָם וּבְרָאוֹ.

וְאֵין עָוֶל, שֶׁלֹּא נִבְרְאוּ בְּנֵי אָדָם לִהְיוֹת רְשָׁעִים אֶלָּא צַדִּיקִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (קהלת ז כט): "לְבַד רְאֵה זֶה מָצָאתִי אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת הָאָדָם יָשָׁר וְהֵמָּה בִּקְשׁוּ חִשְׁבֹּנוֹת רַבִּים".

צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא, מִתְנַהֵג בְּיַשְׁרוּת עִם כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם.

דָּבָר אַחֵר **הַצּוּר**, הַתַּקִּיף. **תָּמִים פָּעָלוֹ**, פְּעֻלָּתוֹ שְׁלֵמָה עִם כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם, וְאֵין לְהַרְהֵר אַחַר מַעֲשָׂיו אֲפִלּוּ עִלָּה שֶׁל כְּלוּם, וְאֵין אֶחָד מֵהֶם שֶׁיִּסְתַּכֵּל וְיֹאמַר: מָה רָאוּ אַנְשֵׁי דוֹר הַמַּבּוּל לְהִשְׁטַף בַּמַּיִם, וּמָה רָאוּ אַנְשֵׁי מִגְדָּל שֶׁנִּתְפַּזְּרוּ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, וּמָה רָאוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם לְהִשְׁטַף בְּאֵשׁ וְגָפְרִית, וּמָה רָאָה אַהֲרֹן לִטֹּל אֶת הַכְּהֻנָּה, וּמָה רָאָה דָּוִד לִטֹּל אֶת הַמַּלְכוּת, וּמָה רָאוּ קֹרַח וַעֲדָתוֹ שֶׁתִּבָּלַע הָאָרֶץ, תַּלְמוּד לוֹמַר: **כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט**, יוֹשֵׁב עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּדִין, וְנוֹתֵן לוֹ מַה שֶּׁרָאוּי לוֹ. **אֵל אֱמוּנָה**, בַּעַל הַפִּקָּדוֹן.

וְאֵין עָוֶל, גּוֹבֶה שֶׁלּוֹ בָּאַחֲרוֹנָה, שֶׁלֹּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם מִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מַפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ כִּיס שֶׁל מָאתַיִם וְיֵשׁ לוֹ אֶצְלוֹ מָנֶה, כְּשֶׁהוּא בָּא לִטֹּל אֶת שֶׁלּוֹ, אוֹמֵר לוֹ: צֵא מָנֶה שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ, וְהֵי לְךָ אֶת הַשְּׁאָר. וְכֵן פּוֹעֵל שֶׁעָשָׂה אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת וְיֵשׁ לוֹ בְּיָדוֹ דִּינָר, כְּשֶׁהוּא בָּא לִטֹּל אֶת שְׂכָרוֹ, אוֹמֵר לוֹ: צֵא דִּינָר שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ וְהֵי לְךָ אֶת הַשְּׁאָר, אֲבָל מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא **אֵל אֱמוּנָה** בַּעַל הַפִּקָּדוֹן, **וְאֵין עָוֶל**, גּוֹבֶה אֶת שֶׁלּוֹ בָּאַחֲרוֹנָה.

צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יא ז): "כִּי צַדִּיק ה' צְדָקוֹת אָהֵב".

דָּבָר אַחֵר **הַצּוּר**, הַתַּקִּיף.

תָּמִים פָּעָלוֹ, פְּעֻלָּתָם שֶׁל בָּאֵי הָעוֹלָם שְׁלֵמָה לְפָנָיו, מַתַּן שְׂכָרָם שֶׁל צַדִּיקִים וּמַחַת פֻּרְעָנוּתָם שֶׁל רְשָׁעִים, אֲלוּ לֹא נִטְלוּ כְּלוּם מִשֶּׁלָּהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאֲלוּ לֹא נִטְלוּ כְּלוּם מִשֶּׁלָּהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא נִטְלוּ צַדִּיקִים כְּלוּם מִשֶּׁלָּהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לא כ): "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ". וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא נִטְלוּ רְשָׁעִים כְּלוּם מִשֶּׁלָּהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב לד): "הֲלֹא הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם בְּאוֹצְרֹתָי". אִי מָתַי אֲלוּ וְאֲלוּ נוֹטְלִים, **כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט** לְמָחָר כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דִּין יוֹשֵׁב עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּדִין וְנוֹתֵן לוֹ מַה שֶּׁרָאוּי לוֹ.

אֵל אֱמוּנָה, כְּשֵׁם שֶׁמְּשַׁלֵּם לְצַדִּיק גְּמוּר שְׂכַר מִצְוָה שֶׁעָשָׂה בָּעוֹלָם הַזֶּה לָעוֹלָם הַבָּא, כָּךְ מְשַׁלֵּם לָרָשָׁע גְּמוּר שְׂכַר מִצְוָה קַלָּה שֶׁעָשָׂה בָּעוֹלָם הַזֶּה בָּעוֹלָם הַזֶּה. וּכְשֵׁם שֶׁנִּפְרָע מֵרָשָׁע גְּמוּר עַל עֲבֵרָה שֶׁעָשָׂה בָּעוֹלָם הַזֶּה לָעוֹלָם הַבָּא, כָּךְ נִפְרָע מִצַּדִּיק גְּמוּר עַל עֲבֵרָה קַלָּה שֶׁעָשָׂה בָּעוֹלָם הַזֶּה בָּעוֹלָם הַזֶּה.

וְאֵין עָוֶל, כְּשֶׁאָדָם נִפְטָר מִן הָעוֹלָם בָּאִים כָּל מַעֲשָׂיו וְנִפְרָטִים לְפָנָיו וְאוֹמְרִים לוֹ: כָּךְ וְכָךְ עָשִׂיתָ בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וְכָךְ וְכָךְ עָשִׂיתָ בְּיוֹם פְּלוֹנִי. אַתָּה מַאֲמִין בַּדְּבָרִים הַלָּלוּ? וְהוּא אוֹמֵר: הֵן. אוֹמְרִים לוֹ: חָתוּם, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לז ז): "בְּיַד כָּל אָדָם יַחְתּוֹם לְדַעַת כָּל אַנְשֵׁי מַעֲשֵׂהוּ". **צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא**, וְהוּא מַצְדִּיק אֶת הַדִּין וְאוֹמֵר: יָפֶה נַדְנְתִּי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים נא ו): "לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ".

דָּבָר אַחֵר **הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ** כְּשֶׁתָּפְסוּ אֶת רַבִּי חֲנִינָה בֶּן תְּרַדְיוֹן נִגְזְרָה עָלָיו גְּזֵרָה לִשְׂרֹף עִם סִפְרוֹ. אָמְרוּ לוֹ: נִגְזְרָה עָלֶיךָ גְּזֵרָה לִשְׂרֹף עִם סִפְרְךָ. קָרָא הַמִּקְרָא הַזֶּה: **הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ**. אָמְרוּ לְאִשְׁתּוֹ: נִגְזְרָה עַל בַּעְלֵךְ גְּזֵרָה לִשְׂרֹף וְעָלַיִךְ לְהֶרֶג. קָרְאָה הַמִּקְרָא הַזֶּה: **אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל**. אָמְרוּ לְבִתּוֹ: נִגְזְרָה גְּזֵרָה עַל אָבִיךְ לִשְׂרֹף וְעַל אִמֵּךְ לְהֶרֶג וְעָלַיִךְ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה. קָרְאָה הַמִּקְרָא הַזֶּה (ירמיה לב יט): "גְּדוֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה אֲשֶׁר עֵינֶיךָ פְּקוּחוֹת". אָמַר רַבִּי: כַּמָּה גְּדוֹלִים צַדִּיקִים אֵלּוּ, שֶׁבִּשְׁעַת צָרָתָם הִזְמִינוּ שִׁלְשָׁה פְּסוּקִים שֶׁל צִדּוּק הַדִּין, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּכָל הַכְּתוּבִים, כִּוְּנוּ שִׁלְשְׁתָּם אֶת לִבָּם וְצִדְּקוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין. עָמַד פִּילוֹסוֹפוֹס עַל אַפְּרְכְיָא שֶׁלּוֹ, אָמַר לוֹ: מָרִי, אַל תְּזוּחַ דַּעְתְּךָ שֶׁשָּׁרַפְתָּ אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁמִּמָּקוֹם שֶׁיָּצְאוּ חִזְּרָה לְהּ לְבֵית אֲבִיהָ. אָמַר לוֹ: לְמָחָר אַף דִּינְךָ כֵּיוֹצֵא בְּאֵלּוּ. אָמַר לוֹ: בְּשֶׁרְתַנִי בְּשׂוֹרָה טוֹבָה שֶׁמָּחָר יְהֵא חֶלְקִי עִמָּהֶם לָעוֹלָם הַבָּא.

דָּבָר אַחֵר **הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ**, כְּשֶׁיֵּרַד מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי נִתְקַבְּצוּ יִשְׂרָאֵל אֶצְלוֹ, אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּינוּ מֹשֶׁה, אֱמֹר לָנוּ מַה הִיא מִדַּת הַדִּין לְמֶעְלָה. אָמַר לָהֶם: אֵינִי אוֹמֵר לָכֶם לְזַכּוֹת אֶת הַזַּכַּאי וּלְחַיֵּב אֶת הַחַיָּב, אֶלָּא אֲפִלּוּ לְהַחֲלִיף בַּדָּבָר **אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל**.

פסקה שח

(דברים לב ה) **שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם**, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם מְלֵאִים מוּמִים קְרוּיִים בָּנִים, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: **בָּנָיו מוּמָם**. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין בָּהֶם מוּמִים שֶׁנֶּאֱמַר **לֹא בָּנָיו מוּמָם**, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה א ד): "זֶרַע מְרֵעִים בָּנִים מַשְׁחִיתִים", אִם כְּשֶׁמַּשְׁחִיתִים קְרוּיִים בָּנִים, אִלּוּ לֹא הָיוּ מַשְׁחִיתִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. כֵּיוֹצֵא בוֹ (ירמיה ד כב): "חֲכָמִים הֵמָּה לְהָרַע", וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה כְּשֶׁהֵם מְרֵעִים קְרוּיִים חֲכָמִים, אִלּוּ הָיוּ מְטִיבִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. כֵּיוֹצֵא בוֹ (שם): "בָּנִים סְכָלִים הֵמָּה", וּמַה כְּשֶׁהֵם סְכָלִים קְרוּיִים בָּנִים,

אֵלּוּ הָיוּ נְבוֹנִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. כַּיּוֹצֵא בוֹ (יחזקאל לג לא): "וְיָבֹאוּ אֵלֶיךָ כְּמְבוֹא עָם וְיֵשְׁבוּ לְפָנֶיךָ עַמִּי וְשָׁמְעוּ אֶת דְּבָרֶיךָ", יָכוֹל שׁוֹמְעִים וְעוֹשִׂים? תַּלְמוּד לוֹמַר (שם): "וְאוֹתָם לֹא יַעֲשׂוּ". וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמַה כְּשֶׁהֵם שׁוֹמְעִים וְאֵינָם עוֹשִׂים קְרוּיִים עַמִּי, אֵלּוּ שׁוֹמְעִים וְעוֹשִׂים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

מְשׁוּם אַבָּה הַדּוֹרֵס אָמְרוּ: שִׁחֲתוּ יִשְׂרָאֵל בְּכָל לָאוִים שֶׁבַּתּוֹרָה, וְכָל כָּךְ לָמָּה, שֶׁלֹּא לִתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לָרְשָׁעִים לוֹמַר: כָּל זְמַן שֶׁאָנוּ חוֹטְאִים לְפָנָיו אָנוּ מִצְטַעֲרִים לְפָנָיו. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאֶחָד שֶׁיָּצָא לְצַלֵּב וְאָבִיו בּוֹכֶה עָלָיו וְאִמּוֹ מִתְחַבֶּטֶת לְפָנָיו, זֶה אוֹמֵר: אוֹי לִי! וְזֶה אוֹמֵר: אוֹי לִי! אֲבָל אֵין זֶה הוֹוֶה אֶלָּא עַל אוֹתוֹ שֶׁיָּצָא לְצַלֵּב. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה ג ט): "אוֹי לְנַפְשָׁם כִּי גָמְלוּ לָהֶם רָעָה".

דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל, אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: עַקְמָנִים אַתֶּם, פְּתַלְתָּנִים אַתֶּם, וְאֵין אַתֶּם הוֹלְכִים אֶלָּא לְאוּר. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאֶחָד שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ מַקֵּל מְעֻקָּם וּנְתָנוֹ לְאֻמָּן לְתַקְּנוֹ, מְתַקְּנוֹ בָּאוּר, וְאִם לָאו מְכַוְּנוֹ בַּמַּעְגִּילָה, וְאִם לָאו מְפַסְּלוֹ בַּמַּעְצָד וּמַשְׁלִיכוֹ לָאוּר. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל כא לו): "וּנְתַתִּיךְ בְּיַד אֲנָשִׁים בֹּעֲרִים חָרָשֵׁי מַשְׁחִית".

דָּבָר אַחֵר: אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, בְּמִדָּה שֶׁמְּדַדְתֶּם בָּהּ מָדַדְתִּי לָכֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ש"ב כב כז): "עִם נָבָר תִּתָּבָר וְעִם עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל", **דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל**.

פסקה שט

(דברים לב ו) **הֲלַה' תִּגְמְלוּ זֹאת**, מְשֻׁלּוּ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְאֶחָד שֶׁהָיָה עוֹמֵד וְצוֹהֵב כְּנֶגֶד בּוּלְיוּטוֹס בַּשּׁוּק. אָמְרוּ לוֹ הַשּׁוֹמְעִים: שׁוֹטֶה שֶׁבָּעוֹלָם, כְּנֶגֶד בּוּלְיוּטוֹס אַתָּה עוֹמֵד וְצוֹהֵב? מָה אִם רָצָה לְהַכּוֹתְךָ אוֹ לְקָרֹעַ אֶת כִּסּוּתְךָ אוֹ לְחָבְשְׁךָ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, שֶׁמָּא אַתְּ יָכוֹל לוֹ? אִם הָיָה קַטְרוֹן שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, אִם הָיָה הַפִּתְקוֹס שֶׁגָּדוֹל מִשֶּׁלָּהֶם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

דָּבָר אַחֵר: **הֲלַה' תִּגְמְלוּ זֹאת**, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאֶחָד שֶׁהָיָה עוֹמֵד וְצוֹהֵב כְּנֶגֶד אָבִיו בַּשּׁוּק. אָמְרוּ לוֹ הַשּׁוֹמְעִים: שׁוֹטֶה שֶׁבָּעוֹלָם, כְּנֶגֶד מִי אַתָּה עוֹמֵד וְצוֹהֵב? כְּנֶגֶד אָבִיךָ! שְׁמַע כַּמָּה עָמָל עָמַל בְּךָ וְכַמָּה יְגִיעָה יָגַע בְּךָ! אִם לֹא כִבַּדְתּוֹ לְשֶׁעָבַר, צָרִיךְ אַתָּה לְכַבְּדוֹ עַכְשָׁיו, שֶׁלֹּא יְהֵא כוֹתֵב כָּל נְכָסָיו לַאֲחֵרִים. כָּךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: אִם אֵי אַתֶּם זְכוּרִים נִסִּים וּגְבוּרוֹת שֶׁעָשָׂה לָכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמִצְרַיִם, הִזָּכְרוּ כַּמָּה טוֹבוֹת עָתִיד לִתֵּן לָכֶם לָעוֹלָם הַבָּא.

עַם נָבָל וְלֹא חָכָם, **נָבָל** לְשֶׁעָבַר. **וְלֹא חָכָם**, לֶעָתִיד לָבוֹא. כַּיּוֹצֵא בוֹ (ישעיה א ג): "יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע" לְשֶׁעָבַר, "עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנָן" לֶעָתִיד, וּמִי גָּרַם לְיִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת מְנֻבָּלִים וּמְטֻפָּשִׁים?

שֶׁלֹּא הֶחְכִּמוּ בְּדִבְרֵי תוֹרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (איוב ד כא): "הֲלֹא נָסַע יִתְרָם בָּם, יָמוּתוּ וְלֹא בְחָכְמָה".

הֲלֹא הוּא אָבִיךָ קָנָךְ, שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא אוֹמֵר: שֶׁאִם הָיָה חֵלֶשׁ מִלְּמַעְלָה וְגִבּוֹר מִלְּמַטָּה, מִי נוֹצֵחַ? שֶׁמָּא אַתָּה יָכוֹל לוֹ? וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהַגִּבּוֹר מִלְּמַעְלָה וְהַחֵלֶשׁ מִלְּמַטָּה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (קהלת ה א): "אַל תְּבַהֵל עַל פִּיךָ וְלִבְּךָ אַל יְמַהֵר לְהוֹצִיא דָבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה עַל הָאָרֶץ".

הֲלֹא הוּא אָבִיךָ קָנָךְ, אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: חֲבִיבִים אַתֶּם לוֹ, קִנְיָן אַתֶּם לוֹ, וְאִי אַתֶּם יְרוּשָּׁה לוֹ. מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁהוֹרִישׁוֹ אָבִיו עֶשֶׂר שָׂדוֹת, וְעָמַד וְקָנָה שְׂדֵה אַחַת מִשֶּׁלּוֹ, וְהָיָה אוֹהֵב אוֹתָהּ מִכָּל שְׂדוֹת שֶׁהוֹרִישׁוֹ אָבִיו. וְכֵן מִי שֶׁהוֹרִישׁוֹ אָבִיו עֶשֶׂר פַּלְטֵרְיָאוֹת וְעָמַד וְקָנָה פַּלְטֵרְיָא אַחַת מִשֶּׁלּוֹ, וְאוֹתָהּ הָיָה אוֹהֵב מִכָּל פַּלְטֵרְיָאוֹת שֶׁהִנְחִילוֹ אָבִיו. כָּךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: חֲבִיבִים אַתֶּם לוֹ, קִנְיָן אַתֶּם לוֹ, וְאִי אַתֶּם יְרוּשָּׁה לוֹ.

קָנָךְ, זֶה אֶחָד מִשִּׁלְשָׁה שֶׁנִּקְרְאוּ קִנְיָן לַמָּקוֹם: תּוֹרָה נִקְרֵאת קִנְיָן לַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח כב): "ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ". יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ קִנְיָן לַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: **הֲלֹא הוּא אָבִיךָ קָנָךְ**. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִקְרָא קִנְיָן לַמָּקוֹם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים עח נד): "הַר זֶה קָנְתָה יְמִינוֹ".

הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָּ, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כְּרֵכָא דְּכוֹלָּא בֵּיהּ: כֹּהֲנִים מִתּוֹכוֹ, נְבִיאִים מִתּוֹכוֹ, חֲכָמִים מִתּוֹכוֹ, סוֹפְרִים מִתּוֹכוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (זכריה י ד): "מִמֶּנּוּ פִּנָּה מִמֶּנּוּ יָתֵד". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עָשְׂךָ כַּוִּין כַּוִּין. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: הוֹשִׁיבְךָ עַל בְּסִיסְךָ, הִלְעִיטְךָ בִּזְּת שְׁבָעָה עֲמָמִים, וְנָתַן לְךָ מַה שֶּׁנִּשְׁבַּע לְךָ, וְהוֹרִישְׁךָ מַה שֶּׁהִבְטִיחֲךָ. רַבִּי דּוֹסְתַּאי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: עָשְׂךָ כְּנוּנִים כְּנוּנִים מִבִּפְנִים, שֶׁאִם תַּעֲלֶה אַחַת מֵהֶם עַל גַּבֵּי חֲבֵרְתָּהּ אִי אַתָּה יָכוֹל לַעֲמֹד.

פסקה שי

(דברים לב ז) **זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם**, אָמַר לָהֶם: הִזָּכְרוּ מַה שֶּׁעָשִׂיתִי לַדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, מַה שֶּׁעָשִׂיתִי לְאַנְשֵׁי דוֹר הַמַּבּוּל, וּמַה שֶּׁעָשִׂיתִי דּוֹר הַפַּלָּגָה, וּמָה שֶּׁעָשִׂיתִי לְאַנְשֵׁי סְדוֹם.

בִּינוּ שְׁנוֹת דּוֹר וָדוֹר, אֵין לְךָ דּוֹר שֶׁאֵין בּוֹ כְּאַנְשֵׁי דוֹר הַמַּבּוּל, וְאֵין לְךָ דּוֹר שֶׁאֵין בּוֹ כְּאַנְשֵׁי סְדוֹם, אֶלָּא שֶׁנִּדּוֹן כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי מַעֲשָׂיו.

שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֶּדְךָ, אֵלּוּ נְבִיאִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (מ"ב ב יב): "וֶאֱלִישָׁע רֹאֶה וְהוּא מְצַעֵק אָבִי אָבִי".

זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ, אֵלּוּ זְקֵנִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא טז): "אֶסְפָה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל".

דָּבָר אַחֵר **זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם**, אֲמַר לָהֶם, כָּל זְמַן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא עֲלֵיכֶם יִסּוּרִים, הִזָּכְרוּ כַּמָּה טוֹבוֹת וְנֶחָמוֹת עָתִיד לִתֵּן לָכֶם לָעוֹלָם הַבָּא.

בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר וָדֹר, זֶה דּוֹרוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה דּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עב ה): "יִירָאוּךָ עִם שֶׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר דּוֹרִים".

שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֶּדְךָ, לְמָחָר עֲתִידִים יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת רוֹאִים וְשׁוֹמְעִים כְּשׁוֹמְעִים מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ל כא): "וְאָזְנֶיךָ תִּשְׁמַעְנָה דָּבָר מֵאַחֲרֶיךָ לֵאמֹר", וְאוֹמֵר (שם ל כ): "לֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ".

זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ, מַה שֶּׁהֶרְאִיתִי לַזְּקֵנִים בָּהָר, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כד א): "וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל ה'".

פסקה שיא

(דברים לב ח) **בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם**, עַד שֶׁלֹּא בָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ כִּבְיָכוֹל הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּן אֶת הָעוֹלָם בְּמִדַּת אַכְזְרִיּוּת. חָטְאוּ אַנְשֵׁי מַבּוּל – הֶצִיפָם כְּזִיקִים עַל פְּנֵי הַמַּיִם. חָטְאוּ אַנְשֵׁי מִגְדָּל – פִּזְּרָם מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. חָטְאוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם – שְׁטָפָם בְּגָפְרִית וָאֵשׁ. אֲבָל מִשֶּׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ לָעוֹלָם זָכָה לְקַבֵּל יִסּוּרִים וְהִתְחִילוּ מְמַשְׁמְשִׁים וּבָאִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יב י): "וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה". וְאִם תֹּאמַר, מִפְּנֵי מָה יִסּוּרִים בָּאִים? מִפְּנֵי חִבָּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, **יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**.

דָּבָר אַחֵר **בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם**, כְּשֶׁהִנְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹלָם לְאֻמּוֹת פֵּרֵשׁ תְּחוּמָהּ שֶׁל כָּל אֻמָּה וְאֻמָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ מְעָרְבִים: שִׁלַּח בְּנֵי גֹמֶר לְגֹמֶר, בְּנֵי מָגוֹג לְמָגוֹג, בְּנֵי מָדַי לְמָדַי, בְּנֵי יָוָן לְיָוָן, בְּנֵי תֻבַל לְתֻבַל, פֵּרֵשׁ תְּחוּמָן שֶׁל אֻמּוֹת כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, **יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים**.

דָּבָר אַחֵר **בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם**, כְּשֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל עָמַד וְצִפָּה וְנִסְתַּכֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר (חבקוק ג ו): "עָמַד וַיְמֹדֵד אֶרֶץ רָאָה וַיִּתֵּר גּוֹיִם", וְלֹא הָיְתָה אֻמָּה בָּאֻמּוֹת שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, **יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים**.

דָּבָר אַחֵר **בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם**, כְּשֶׁהִנְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹלָם לָאֻמּוֹת חִלְּקָם בְּגֵיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לב כב): "שָׁם אַשּׁוּר וְכָל קְהָלָהּ", (שם לב ל) "שָׁמָּה נְסִיכֵי צָפוֹן וְכָל צִידוֹנִי", (שם לב כט) "שָׁמָּה אֱדוֹם מְלָכֶיהָ". וְאִם תֹּאמַר, מִי נוֹטֵל עָשְׁרָם וּכְבוֹדָם שֶׁל אֵלּוּ? הֱוֵי אוֹמֵר אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, **יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים**.

דָּבָר אַחֵר **בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם**, כְּשֶׁהִנְחִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִן הָאֻמּוֹת יְרֵאֵי חֵטְא וּכְשֵׁרִים שֶׁבָּהֶם, **בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם**, זֶה דּוֹר הַפַּלָּגָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יא ט): "וּמִשָּׁם הֱפִיצָם ה'". **יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים**, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (שיר השירים ו ח): "שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים", שִׁשִּׁים וּשְׁמֹנִים הֲרֵי מֵאָה וְאַרְבָּעִים. אֲבוֹתֵינוּ לֹא יָרְדוּ לְמִצְרַיִם אֶלָּא בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י כב): "בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ", וְכֵן הוּא אוֹמֵר **גְּבֻלֹת עַמִּים**, גְּבוּלֵי עַמִּים אֵין כָּתוּב כָּאן אֶלָּא **גְּבֻלֹת עַמִּים**, זְכוּ אֻמּוֹת לִטּוֹל שְׁנֵי חֲלָקִים **בְּמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**.

פסקה שיב

(דברים לב ט) **כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ**, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ שָׂדֶה וּנְתָנָהּ לַעֲרִיסִים. הִתְחִילוּ עֲרִיסִים גּוֹנְבִים אוֹתָהּ, נְטָלָהּ מֵהֶם וּנְתָנָהּ לִבְנֵיהֶם. הִתְחִילוּ לִהְיוֹת רָעִים מִן הָרִאשׁוֹנִים, נְטָלָהּ מִבְּנֵיהֶם וּנְתָנָהּ לִבְנֵי בְנֵיהֶם. חָזְרוּ לִהְיוֹת רָעִים יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹנִים, נוֹלַד לוֹ בֵּן, אָמַר לָהֶם: צְאוּ מִתּוֹךְ שֶׁלִּי, אִי אֶפְשִׁי שֶׁתִּהְיוּ בְתוֹכָהּ, תְּנוּ לִי חֶלְקִי שֶׁאֶהֱא מַכִּירוֹ. כָּךְ כְּשֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ לָעוֹלָם יָצְאָה מִמֶּנּוּ פְּסוֹלֶת, יִשְׁמָעֵאל וְכָל בְּנֵי קְטוּרָה. בָּא יִצְחָק לָעוֹלָם יָצְאָה מִמֶּנּוּ פְּסוֹלֶת, עֵשָׂו וְכָל אַלּוּפֵי אֱדוֹם. חָזְרוּ לִהְיוֹת רָעִים יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹנִים. וּכְשֶׁבָּא יַעֲקֹב לֹא יָצְאָה מִמֶּנּוּ פְּסוֹלֶת, אֶלָּא נוֹלְדוּ כָּל בָּנָיו כְּשֵׁרִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כה כז): "וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֹהָלִים". מֵהֵיכָן הַמָּקוֹם מַכִּיר אֶת חֶלְקוֹ? מִיַּעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: **כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ**, וְאוֹמֵר (תהלים קלה ד): "כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ". וַעֲדַיִן הַדָּבָר תָּלוּי בְּדָלָא תְּלוּי, וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּחַר בְּיַעֲקֹב אִם יַעֲקֹב בָּחַר בַּקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? תַּלְמוּד לוֹמַר (שם): "יִשְׂרָאֵל לְסְגֻלָּתוֹ". וַעֲדַיִן הַדָּבָר תָּלוּי בְּדָלָא תְּלוּי, וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּחַר לוֹ יִשְׂרָאֵל לְסְגֻלָּתוֹ וְאִם יִשְׂרָאֵל בָּחֲרוּ בַּקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יד ב): "וּבְךָ בָּחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה". וּמִנַּיִן שֶׁאַף יַעֲקֹב בָּחַר בּוֹ בְּיָהּ? שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י טז): "לֹא כְאֵלֶּה חֵלֶק יַעֲקֹב".

יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ, אֵין חֶבֶל אֶלָּא גּוֹרָל, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים טז ו): "חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בַּנְּעִימִים", וְאוֹמֵר (יהושע יז ה): "וַיִּפְּלוּ חַבְלֵי מְנַשֶּׁה עֲשָׂרָה", [וְאוֹמֵר] (יהושע יט ט): "מֵחֶבֶל בְּנֵי יְהוּדָה נַחֲלַת בְּנֵי שִׁמְעוֹן". דָּבָר אַחֵר: מַה חֶבֶל זֶה מְשֻׁלָּשׁ, כָּךְ הָיָה יַעֲקֹב שְׁלִישֵׁי לְאָבוֹת וְקִבֵּל שְׂכַר כֻּלָּם. כְּשֶׁנּוֹלַד אַבְרָהָם מַהוּ אוֹמֵר (משלי יז יז): "וְאָח לְצָרָה יִוָּלֵד", וּכְשֶׁנּוֹלַד יִצְחָק מַהוּ אוֹמֵר (קהלת ד ט): "טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן הָאֶחָד", וּכְשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב מַהוּ אוֹמֵר (קהלת ד יב): "וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק".

פסקה שיג

(דברים לב י) יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר, זֶה אַבְרָהָם. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁיָּצָא הוּא וַחֲיָילוֹתָיו לַמִּדְבָּר, הִנִּיחוּהוּ חֲיָילוֹתָיו בְּמָקוֹם הַצָּרוֹת, בְּמָקוֹם הַנִּיסּוֹת, בְּמָקוֹם הַלִּסְטִים, וְהָלְכוּ לָהֶם. נִתְמַנָּה לוֹ גִּבּוֹר אֶחָד, אָמַר לוֹ: אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ, אַל יִפֹּל לִבְּךָ עָלֶיךָ וְאַל יְהִי עָלֶיךָ אֵימָה שֶׁל כְּלוּם, חַייֶּיךָ שֶׁאֵינִי מְנִיחֲךָ עַד שֶׁתִּכָּנֵס לְפַלְטֵרִים שֶׁלְּךָ וְתִישַׁן עַל מִטָּתְךָ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו ז): "וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים".

יְסֹבְבֶנְהוּ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שם יב א): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ".

יְבוֹנְנֵהוּ, עַד שֶׁלֹּא בָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ לְעוֹלָם כְּבִיכוֹל לֹא הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֶלֶךְ אֶלָּא עַל הַשָּׁמַיִם בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כד ז): "ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לְקָחַנִי", אֲבָל מִשֶּׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ לָעוֹלָם הִמְלִיכוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וְעַל הָאָרֶץ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שם כד ג): "וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַּה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ".

יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, אֲפִלּוּ בְּקֶשֶׁק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ גַּלְגַּל עֵינוֹ הָיָה נוֹתֵן לוֹ, וְלֹא גַּלְגַּל עֵינוֹ בִּלְבַד אֶלָּא אַף נַפְשׁוֹ שֶׁחֲבִיבָה עָלָיו מִן הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כב ב): "קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֶת יִצְחָק", וַהֲלֹא יָדוּעַ שֶׁהוּא בְּנוֹ יְחִידוֹ? אֶלָּא זוֹ נֶפֶשׁ שֶׁנִּקְרֵאת יְחִידָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כב כא): "הַצִּילָה מֵחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד כֶּלֶב יְחִידָתִי".

דָּבָר אַחֵר **יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר**, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ט י): "כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל".

וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁימֹן, בְּמָקוֹם הַצָּרוֹת, בְּמָקוֹם הַנִּיסּוֹת, בְּמָקוֹם הַלִּסְטִים.

יְסוֹבְבֶנְהוּ, לְפִּנֵי הַר סִינַי, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט יב): "וְהִגְבַּלְתָּ אֶת הָעָם סָבִיב לֵאמֹר".

יְבוֹנְנֵהוּ, בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, מְלַמֵּד שֶׁכְּשֶׁהָיָה הַדִּבּוּר יוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיוּ יִשְׂרָאֵל רוֹאִים אוֹתוֹ וּמַשְׁכִּילִים בּוֹ, וְיוֹדְעִים כַּמָּה מִדְרָשׁ יֵשׁ בּוֹ, וְכַמָּה הֲלָכָה יֵשׁ בּוֹ, וְכַמָּה קַלִּים וַחֲמוּרִים יֵשׁ בּוֹ, וְכַמָּה גְּזֵרוֹת שָׁווֹת יֵשׁ בּוֹ.

יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, הוֹלְכִים שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל וְחוֹזְרִים שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר, וְלֹא הָיוּ נִרְתָּעִים לֹא מִן הַקּוֹלוֹת וְלֹא מִן הַלַּפִּידִים.

דָּבָר אַחֵר **יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר**, הַכֹּל מָצוּי וּמְסֻפָּק לָהֶם בַּמִּדְבָּר: בְּאֵר עוֹלָה לָהֶם, מָן יוֹרֵד לָהֶם, שְׂלָו מָצוּי לָהֶם, עַנְנֵי כָבוֹד מַקִּיפוֹת עֲלֵיהֶם. **וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן**, בְּמָקוֹם הַצָּרוֹת, בְּמָקוֹם הַנִּיסּוֹת, בְּמָקוֹם הַלִּסְטִים.

יְסוֹבְבֶנְהוּ, בְּדִגְלִים: שְׁלֹשָׁה מִן הַצָּפוֹן, שְׁלֹשָׁה מִן הַדָּרוֹם, שְׁלֹשָׁה מִן הַמִּזְרָח, שְׁלֹשָׁה מִן הַמַּעֲרָב.

יְבוֹנְנֵהוּ בִּשְׁתֵּי מַתָּנוֹת, שֶׁכְּשֶׁהָיָה אֶחָד מִן הָאֻמּוֹת פּוֹשֵׁט יָדוֹ לִקְמוֹץ מִן הַמָּן – לֹא הָיָה עוֹלֶה בְּיָדוֹ כְּלוּם, לְמַלֹּאת מַיִם מִן הַבְּאֵר – לֹא הָיָה עוֹלֶה בְּיָדוֹ כְּלוּם.

יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י לה): "קוּמָה ה' וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ".

דָּבָר אַחֵר **יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר**, זֶה לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ב טז): "לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל לִבָּהּ".

וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁימֹן, אֵלּוּ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ח טו): "הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא".

יְסוֹבְבֶנְהוּ, בְּזִקְנִים. **יְבוֹנְנֵהוּ**, בִּנְבִיאִים. **יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ**, מְשַׁמְּרִם מִן הַמַּזִּיקִים שֶׁלֹּא יַזִּיקוּם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ב יב): "כִּי הַנּוֹגֵעַ בָּכֶם נוֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ".

פסקה שיד

(דברים לב יא) **כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ**, מַה נֶּשֶׁר זֶה אֵין נִכְנָס לְקִנּוֹ מִיָּד עַד שֶׁהוּא מְטָרֵף אֶת בָּנָיו בִּכְנָפָיו בֵּין אִילָן לַחֲבֵרוֹ בֵּין סֶכָּה לַחֲבֶרְתָּהּ, בְּשׁבִיל שֶׁיִּתְעוֹרְרוּ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא בָהֶם כֹּחַ לְקַבְּלוֹ, כָּךְ כְּשֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְתֵת תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל לֹא נִגְלָה עֲלֵיהֶם מֵרוּחַ אַחַת אֶלָּא מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג ב): "וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ", אֵיזוֹ הִיא רוּחַ רְבִיעִית? (חבקוק ג ג): "אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא".

יִפְרוֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (דברים א לא): "וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נְשָׂאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ".

יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט ד): "וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים".

דָּבָר אַחֵר **כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ**, זֶה לֶעָתִיד לָבוֹא שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ב ח): "קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא".

יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מג ו): "אוֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן אַל תִּכְלָאִי".

יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מט כב): "וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצֶן".

פסקה שטו

(דברים לב יב) **ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ**, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כְּדֶרֶךְ שֶׁיִּשַּׁבְתֶּם יְחִידִים בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא נֶהֱנֵיתֶם מִן הָאֻמּוֹת כְּלוּם, כָּךְ אֲנִי עָתִיד לְהוֹשִׁיב אֶתְכֶם יְחִידִים לֶעָתִיד וְאֵין אֶחָד מִן הָאֻמּוֹת נֶהֱנֶה מִכֶּם כְּלוּם.

וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר, שֶׁלֹּא תְּהֵא רְשׁוּת לְאֶחָד מִשָּׂרֵי הָאֻמּוֹת לָבוֹא וְלִשְׁלֹט בָּכֶם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל י כ): "וַאֲנִי יוֹצֵא וְהִנֵּה שַׂר יָוָן בָּא", (דניאל י יג) "וְשַׂר מַלְכוּת פָּרַס עֹמֵד לְנֶגְדִּי", (דניאל י יג) "אֶבָל אַגִּיד לְךָ אֶת הָרָשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת".

דָּבָר אַחֵר: **ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ**, עָתִיד אֲנִי לְהוֹשִׁיב אֶתְכֶם נוֹחֲלִים מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל מח ב): "מִפְּאַת קָדִים עַד פְּאַת יָמָּה אָשֵׁר אֶחָד", (שם מח ו) "מִפְּאַת קָדִים וְעַד פְּאַת יָמָּה רְאוּבֵן אֶחָד", (שם מח ז) "מִפְּאַת קָדִים וְעַד פְּאַת יָם יְהוּדָה אֶחָד". מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אָשֵׁר אֶחָד", "רְאוּבֵן אֶחָד", "יְהוּדָה אֶחָד"? שֶׁעֲתִידִים יִשְׂרָאֵל לִטֹּל אֹרֶךְ מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב עַל רֹחַב עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אֲלָפִים קָנִים, שְׁעוּרָם שִׁבְעִים וַחֲמִשָּׁה מִיל.

וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר, שֶׁלֹּא יְהוּ בָכֶם בְּנֵי אָדָם עוֹבְדִים עֲבוֹדָה זָרָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה כז ט): "לָכֵן בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֹן יַעֲקֹב".

דָּבָר אַחֵר: **ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ**, עָתִיד אֲנִי לְהוֹשִׁיב אֶתְכֶם בְּנַחַת רוּחַ בָּעוֹלָם.

וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר, שֶׁלֹּא יִהְיוּ בָכֶם בְּנֵי אָדָם עֲסוּקִים בִּפְרַקְמַטְיָא שֶׁל כְּלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עב טז): "יְהִי פִּסַּת בַּר בָּאָרֶץ", שֶׁיִּהְיוּ חִטִּים מוֹצִיאִים גְּלֶסְקָאוֹת כְּמֹלֹא פִּסָּה זוֹ שֶׁל יָד. (שם) "יִרְעַשׁ כַּלְּבָנוֹן פִּרְיוֹ", שֶׁיִּהְיוּ חִטִּים שָׁפוֹת זוֹ בְּזוֹ וּמַשִּׁירוֹת סָלְתָן בָּאָרֶץ, וְאַתָּה בָּא וְנוֹטֵל מִמֶּנָּה מְלֹא פִּסַּת יָד וּבָא כְּדֵי פַּרְנָסָתְךָ.

פסקה שטז

(דברים לב יג) **יַרְכִּבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ**, זוֹ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁגְּבוֹהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יג ל): "עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ", וְאוֹמֵר (במדבר יג כא): "וַיַּעֲלוּ וַיָּתֻרוּ אֶת הָאָרֶץ", "וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן", וְאוֹמֵר (בראשית מה כה): "וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרַיִם".

וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי, אֵלּוּ פֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם קַלִּים לֶאֱכֹל מִפֵּרוֹת כָּל הָאֲרָצוֹת.

וַיֹּנִיקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע, כְּגוֹן סִכְנִי וְחַבְרוֹתֶיהָ. מַעֲשֶׂה שֶׁאָמַר רַבִּי יְהוּדָה לִבְנוֹ: צֵא וְהָבֵא לִי קְצִיעוֹת מִן הֶחָבִית. אָמַר לוֹ: אַבָּא, שֶׁל דְּבַשׁ הִיא. אָמַר לוֹ: הַשְׁקַע יָדְךָ לְתוֹכָהּ וְאַתָּה מַעֲלֶה קְצִיעוֹת מִתּוֹכָהּ.

וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר, אֵלּוּ זֵיתִים שֶׁל גּוּשׁ חֶלְבָּ. מַעֲשֶׂה שֶׁאָמַר רַבִּי יוֹסֵי לִבְנוֹ בְּצִפּוֹרִי: עֲלֵה וְהָבֵא לָנוּ זֵיתִים מִן הָעֲלִיָּה. הָלַךְ וּמָצָא אֶת הָעֲלִיָּה שֶׁצָּפָה בְּשֶׁמֶן.

פסקה שיז

(דברים לב יד) **חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן**, זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר (מ"א ה ג): "עֲשָׂרָה בָקָר בְּרִיאִים וְעֶשְׂרִים בָּקָר רְעִי וּמֵאָה צֹאן". **עִם חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים**, זֶה הָיָה בִּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ו ד): "וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן וַעֲגָלִים מִתּוֹךְ מַרְבֵּק". **עִם חֵלֶב כִּלְיוֹת**

חִטָּה, זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר (מ"א ה ב): "וַיְהִי לֶחֶם שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים כֹּר סֹלֶת". **וְדַם עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמָר**, זֶה הָיָה בִּימֵי עֶשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ו ו): "הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יָיִן".

דָּבָר אַחֵר: **יַרְכִּיבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ**, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁגָּבוֹהַּ מִכָּל הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז ח): "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם", וְאוֹמֵר (ישעיה ב ג): "וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לְכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה'". **וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי**, אֵלּוּ סַלֵּי בִּכּוּרִים. **וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר**, אֵלּוּ נִסְכֵּי שֶׁמֶן. **חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם חֵלֶב כָּרִים**, זוֹ חִטָּאת וְעוֹלָה וּשְׁלָמִים תּוֹדָה וְאָשָׁם וְקָדָשִׁים קַלִּים. **עִם חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה**, אֵלּוּ סְלָתוֹת. **וְדַם עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמָר**, אֵלּוּ נִסְכֵּי יַיִן.

דָּבָר אַחֵר **יַרְכִּיבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ**, זוֹ תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח כב): "ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ". **וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי**, זֶה מִקְרָא. **וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע**, זוֹ מִשְׁנָה. **וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר**, זֶה תַּלְמוּד. **חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם חֵלֶב כָּרִים**, אֵלּוּ קַלִּים וַחֲמוּרִים וּגְזֵרוֹת שָׁווֹת וְדִינִים וּתְשׁוּבוֹת. **עִם חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה**, אֵלּוּ הֲלָכוֹת שֶׁהֵן גּוּפָהּ שֶׁל תּוֹרָה. **וְדַם עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמָר**, אֵלּוּ הַגְּדוֹת שֶׁהֵם מוֹשְׁכוֹת לִבּוֹ שֶׁל אָדָם כַּיַּיִן.

דָּבָר אַחֵר **יַרְכִּיבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ**, זֶה הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פ יד): "יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר". **וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי**, אֵלּוּ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת. **וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר**, אֵלּוּ מְצִיקִים שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָהּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהֵם קָשִׁים לְהוֹצִיא מֵהֶם פְּרוּטָה כְּצוּר, לְמָחָר הֲרֵי יִשְׂרָאֵל יוֹרְשִׁים נְכָסֵיהֶם וְהֵם עֲרֵבִים עֲלֵיהֶם כְּשֶׁמֶן וְכִדְבַשׁ.

חֶמְאַת בָּקָר, אֵלּוּ הַפִּיטָקִים וְהַגְּמוֹנִים שֶׁלָּהֶם. **עִם חֵלֶב כִּלְיוֹת**, אֵלּוּ כְּלִירִיקִים שֶׁלָּהֶם. **וְאֵילִים**, אֵלּוּ קִינְטַרוֹנִים שֶׁלָּהֶם. **בְּנֵי בָשָׁן**, אֵלּוּ בְּנֵיפִיקְרִין הַמּוֹצִיאִים מִבֵּין שִׁנַּיִם. **וְעַתּוּדִים**, אֵלּוּ סְנוּקְלִיטִים שֶׁלָּהֶם. **עִם חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה**, אֵלּוּ מַטְרוֹנְיָאוֹת שֶׁלָּהֶם. **וְדַם עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמָר**, לְמָחָר הֲרֵי יִשְׂרָאֵל יוֹרְשִׁים נְכָסֵיהֶם וְעֲרֵבִים לָהֶם כְּשֶׁמֶן וּדְבַשׁ.

דָּבָר אַחֵר, **כִּלְיוֹת חִטָּה** עֲתִידָה כָּל חִטָּה וְחִטָּה שֶׁתְּהֵא כִּשְׁתֵּי כְלָיוֹת שֶׁל שׁוֹר גָּדוֹל מִשְׁקַל אַרְבָּעָה לִיטְרִים בְּצִפּוֹרִי. וְאִם תָּמַהּ אַתָּה עַל הַדָּבָר, הִסְתַּכֵּל בְּרָאשֵׁי לְפָתוֹת. מַעֲשֶׂה וְשָׁקְלוּ רֹאשׁ שֶׁבַּלֶּפֶת שְׁלֹשִׁים לִיטְרִים בְּצִפּוֹרִי. וּמַעֲשֶׂה וְקִנֵּן שׁוּעָל בְּרֹאשׁ הַלֶּפֶת. מַעֲשֶׂה בְּשִׁיחִין בְּקֶלַח שֶׁל חַרְדָּל שֶׁהָיוּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה בַּדִּים, וְנִפְשַׁח אֶחָד מֵהֶם וְסִכְּכוּ בּוֹ סֻכַּת יוֹצְרִים, וַחֲבָטוּהוּ וּמָצְאוּ בּוֹ תִּשְׁעָה קַבִּים חַרְדָּל. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא: קֶלַח שֶׁל כְּרוּב הָיָה בְתוֹךְ בֵּיתִי, וְהָיִיתִי עוֹלֶה וְיוֹרֵד בּוֹ כְּעוֹלֶה וְיוֹרֵד בְּסֻלָּם.

דָּבָר אַחֵר, **וְדַם עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמָר**, שֶׁלֹּא תְּהוּ יְגִעִים לֹא לִדְרֹךְ וְלֹא לִבְצֹר אֶלָּא אַתָּה מְבִיאוֹ בָּעֲגָלָה וְזוֹקְפוֹ בַּזָּוִית וּמְסַתְּפֵק וְהוֹלֵךְ וְשׁוֹתֶה מִמֶּנּוּ כְּשׁוֹתֶה מִן הַפִּיטָס.

פסקה שיח

(דברים לב טו) **וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט**, לְפִי שֹׂבַע מוֹרְדִים. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁלֹּא מָרְדוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא מִתּוֹךְ מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה וּמִתּוֹךְ שַׁלְוָה, וּמַה נֶּאֱמַר בָּהֶם (איוב כא ט) – "בָּתֵּיהֶם שָׁלוֹם מִפַּחַד" וְכוּ' בָּרִיתָא כִּי הֵיכִי דִּכְתִיבָא בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים. וְכֵן מָצִינוּ בְּאַנְשֵׁי מִגְדָּל, שֶׁלֹּא מָרְדוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא מִתּוֹךְ שַׁלְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יא א): "וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת". וְכֵן מָצִינוּ בְּאַנְשֵׁי סְדוֹם, שֶׁלֹּא מָרְדוּ אֶלָּא מִתּוֹךְ מַאֲכָל, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כח ה): "אֶרֶץ מִמֶּנָּה יֵצֵא לָחֶם" וְכוּ' מַתְנִי'. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל טז מח): "חַי אֲנִי נְאֻם ה' אִם עָשְׂתָה סְדֹם". וּכְבָר הָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא נִכְנָסִים לְרוֹמִי וְכוּ' בָּרִיתָא בְּאֵלֶּה הַדְּבָרִים. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאַנְשֵׁי מִדְבָּר, שֶׁלֹּא מָרְדוּ אֶלָּא מִתּוֹךְ מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב ו): "וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק". מַה נֶּאֱמַר בָּהֶם (שמות לב ח) – "סָרוּ מַהֵר מִן הַדֶּרֶךְ". אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁאַתֶּם נִכְנָסִים לָאָרֶץ אִי אַתֶּם עֲתִידִים לִמְרֹד אֶלָּא מִתּוֹךְ מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה וּמִתּוֹךְ שַׁלְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לא כ) "כִּי אֲבִיאֶנּוּ אֶל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָיו זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשַׁן וּפָנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים". אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: כְּשֶׁאַתֶּם נִכְנָסִים לָאָרֶץ אֵין אַתֶּם עֲתִידִים לִמְרֹד אֶלָּא מִתּוֹךְ אֲכִילָה וּשְׂתִיָּה וּמִתּוֹךְ שַׁלְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ח יב) "פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבָעְתָּ", (דברים ח יג) "וּבְקָרְךָ וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן", (דברים ח יד) "וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ".

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּבָנָיו וּבִבְנוֹתָיו שֶׁל אִיּוֹב, שֶׁלֹּא בָאָה עֲלֵיהֶם פֻּרְעָנוּת אֶלָּא מִתּוֹךְ מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב א יח): "עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמַר בָּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים יַיִן בְּבֵית אֲחִיהֶם הַבְּכוֹר וְהִנֵּה רוּחַ גְּדוֹלָה", וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בַּעֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים שֶׁלֹּא גָלוּ אֶלָּא מִתּוֹךְ מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה וְשַׁלְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ו ד): "הַשֹּׁכְבִים עַל מִטּוֹת שֵׁן", (עמוס ו ו) "הַשּׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן", (עמוס ו ז) "לָכֵן עַתָּה יִגְלוּ בְּרֹאשׁ גֹּלִים". וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ שֶׁאֵין עֲתִידִים לִמְרֹד אֶלָּא מִתּוֹךְ אֲכִילָה וּשְׂתִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ עָשָׂהוּ".

מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁהָיָה לוֹ עֶגֶל וְהָיָה מְפַשְׁפְּשׁוֹ וּמְגָרְדוֹ וּמַאֲכִילוֹ כַּרְשִׁינִים בִּשְׁבִיל שֶׁיְּהֵא חוֹרֵשׁ בּוֹ. כְּשֶׁהִגְדִּיל הָעֶגֶל נָתַן בְּעָלָיו עֹל עָלָיו וְקִרְטֵעַ וְשִׁבֵּר אֶת הָעֹל וּפָסַק אֶת הַסְּמָלוֹנִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה כח יג): "מוֹטוֹת עֵץ שָׁבָרְתָּ וְעָשִׂיתָ תַחְתֵּיהֶן מֹטוֹת בַּרְזֶל".

שָׁמַנְתָּ בִּימֵי יַרְבְעָם, **עָבִיתָ** בִּימֵי אַחְאָב, **כָּשִׂיתָ** הַכֹּל בִּימֵי יֵהוּא.

דָּבָר אַחֵר: **שָׁמַנְתָּ** בִּימֵי אָחָז, **עָבִיתָ** בִּימֵי מְנַשֶּׁה, **כָּשִׂיתָ** הַכֹּל בִּימֵי צִדְקִיָּהוּ.

דָּבָר אַחֵר: **שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ** – כְּשֶׁאָדָם שָׂמֵן מִבִּפְנִים עוֹשֶׂה כְּסָלִים מִבַּחוּץ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (איוב טו כז): "כִּי כִסָּה פָנָיו בְּחֶלְבּוֹ וַיַּעַשׂ פִּימָה עָלֵי כָּסֶל".

דָּבָר אַחֵר **שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ**, אֵלּוּ שִׁלּוֹשָׁה דּוֹרוֹת שֶׁלִּפְנֵי יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ב ז-ח): "וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ סוּסִים וְאֵין קֵצֶה לְמַרְכְּבֹתָיו וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ כֶּסֶף וְזָהָב וְאֵין קֵצֶה לְאֹצְרֹתָיו וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ אֱלִילִים לְמַעֲשֵׂה יָדָיו יִשְׁתַּחֲווּ לַאֲשֶׁר עָשׂוּ אֶצְבְּעֹתָיו".

וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ עָשָׂהוּ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה ב יג): "כִּי שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי". אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בְּמִדָּה שֶׁמְּדַדְתֶּם בִּי מָדַדְתִּי לָכֶם (ירמיה יב ז): "עָזַבְתִּי אֶת בֵּיתִי, נָטַשְׁתִּי אֶת נַחֲלָתִי", (תהלים עח ס) "וַיִּטֹּשׁ מִשְׁכַּן שִׁלוֹ", וְאוֹמֵר (ישעיה ב ו): "כִּי נָטַשְׁתָּ עַמְּךָ בֵּית יַעֲקֹב".

דָּבָר אַחֵר: **וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ עָשָׂהוּ**, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל ח טז): "וַיְבִא אֹתִי אֶל חֲצַר בֵּית ה' הַפְּנִימִית וְהִנֵּה פֶתַח הֵיכַל ה' בֵּין הָאוּלָם וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ כְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ אֲחֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה'".

רַבִּי דּוֹסְתַּי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: אַל תְּהִי קוֹרֵא "וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַ עָשָׂהוּ וַיְנַבֵּל" אֶלָּא "וַיְנַבֵּל צוּר יְשׁוּעָתוֹ", כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יד כא): "אַל תְּנָאֵץ לְמַעַן שִׁמְךָ אַל תְּנַבֵּל כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ".

(דברים לב טז) **יַקְנִיאֻהוּ בְּזָרִים**, שֶׁהָלְכוּ וְעָשׂוּ דְּבָרִים שֶׁל זָרוּת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מ"א טו יג): "וְגַם אֶת מַעֲכָה אִמּוֹ וַיְסִירֶהָ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר עָשְׂתָה מִפְלֶצֶת לָאֲשֵׁרָה".

בְּתוֹעֵבוֹת יַכְעִיסוּהוּ, זֶה מִשְׁכַּב זָכוּר, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ויקרא יח כב): "וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִיא", וְאוֹמֵר (מ"א יד כד): "וְגַם קָדֵשׁ הָיָה בָּאָרֶץ".

(דברים לב יז) **יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַּ**, אֵלּוּ הֵיוּ עוֹבְדִים לַחַמָּה וְלַלְּבָנָה לַכּוֹכָבִים וְלַמַּזָּלוֹת וְלִדְבָרִים שֶׁהֵם צֹרֶךְ לְעוֹלָם וַהֲנָיָה לָעוֹלָם בָּהֶם, לֹא הָיְתָה קִנְאָה כְּפוּלָה, אֶלָּא הֵם עוֹבְדִים לְדִבָרִים שֶׁאֵין מְטִיבִים לָהֶם אֶלָּא מְרֵעִים לָהֶם. **לַשֵּׁדִים**, מַה דַּרְכּוֹ שֶׁל שֵׁד? נִכְנָס בָּאָדָם וְכוֹפֶה אוֹתוֹ.

אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם, שֶׁאֵין אֻמּוֹת הָעוֹלָם מַכִּירִים אוֹתָם. **חֲדָשִׁים מִקָּרוֹב בָּאוּ**, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֶחָד מִן הָאֻמּוֹת רוֹאֶה אוֹתוֹ, אוֹמֵר: צֶלֶם יְהוּדִים הוּא זֶה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה י י): "כַּאֲשֶׁר מָצְאָה יָדִי לְמַמְלְכוֹת הָאֱלִיל וּפְסִילֵיהֶם מִירוּשָׁלַם וּמִשֹּׁמְרוֹן", מְלַמֵּד שֶׁיִּרוּשָׁלַם וְשֹׁמְרוֹן מְסַפְּקוֹת דְּפוּס לְכָל בָּאֵי הָעוֹלָם.

לֹא שְׂעָרוּם אֲבוֹתֵיכֶם, שֶׁלֹּא עָמְדָה שַׂעֲרַת אֲבוֹתֵיכֶם בְּפְנֵיהֶם. דָּבָר אַחֵר, **לֹא שְׂעָרוּם אֲבוֹתֵיכֶם**, שֶׁלֹּא שְׂעָרוּם אֲבוֹתֵיכֶם לֵידַע אִם יֵשׁ בָּהֶם צֹרֶךְ אִם לָאו.

דָּבָר אַחֵר: **לֹא שְׁעָרוּם אֲבוֹתֵיכֶם** – אַל תְּהִי קוֹרֵא "לֹא שְׁעָרוּם אֲבוֹתֵיכֶם" אֶלָּא "לֹא שָׁעוּם אֲבוֹתֵיכֶם", שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמְּזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים לָהֶם לֹא הָיוּ יְרֵאִים מֵהֶם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ד ה): "וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה".

פסקה שיט

(דברים לב יח) **צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי**, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עֲשִׂיתֶם אוֹתִי כְּאִלּוּ אֲנִי זָכָר מְבַקֵּשׁ לֵילֵד, אִלּוּ הָיְתָה חַיָּה יוֹשֶׁבֶת עַל הַמַּשְׁבֵּר לֹא הָיְתָה מִצְטַעֶרֶת, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (מ"ב יט ג): "כִּי בָאוּ בָנִים עַד מַשְׁבֵּר וְכֹחַ אַיִן לְלֶדֶת"? אִלּוּ הָיְתָה חוֹלָה וּמַבְכִּירָה לֹא הָיְתָה מִצְטַעֶרֶת, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ד לא): "כִּי קוֹל כְּחוֹלָה שָׁמַעְתִּי צָרָה כְּמַבְכִּירָה"? אִלּוּ הָיוּ שְׁנַיִם בְּמֵעֶיהָ לֹא הָיְתָה מִצְטַעֶרֶת, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשי' כה כב): "וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ"? אִלּוּ הָיָה זָכָר, שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לֵילֵד וּמְבַקֵּשׁ לֵילֵד, לֹא הָיָה צַעַר כָּפוּל וּמְכֻפָּל, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ל ו): "שַׁאֲלוּ נָא וּרְאוּ אִם יֹלֵד זָכָר"?

צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי, שְׂכַחְתֶּם אוֹתִי בִּזְכוּת אֲבוֹתֵיכֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה נא א): "הַבִּיטוּ אֶל צוּר חֻצַּבְתֶּם וְאֶל מַקֶּבֶת בּוֹר נֻקַּרְתֶּם".

דָּבָר אַחֵר **צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי**, כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ לְהֵיטִיב לָכֶם אַתֶּם מַתְישִׁים כֹּחַ שֶׁל מַעְלָה, עֲמַדְתֶּם עַל הַיָּם וַאֲמַרְתֶּם (שמות טו ב): "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ", בִּקַּשְׁתִּי לְהֵיטִיב לָכֶם – חֲזַרְתֶּם בָּכֶם וַאֲמַרְתֶּם (במדבר יד ד): "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרַיְמָה"; עֲמַדְתֶּם לִפְנֵי הַר סִינַי וַאֲמַרְתֶּם (שמות כד ז): "כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע", בִּקַּשְׁתִּי לְהֵיטִיב לָכֶם – חֲזַרְתֶּם בָּכֶם וַאֲמַרְתֶּם לָעֵגֶל (שם לב ד): "אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל"; הֱוֵי, כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ לְהֵיטִיב לָכֶם אַתֶּם מַתְישִׁים כֹּחַ שֶׁל מַעְלָה.

וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַל שֶׁהֶחִיל בְּךָ, אַל שֶׁנִּצְטַעֵר בְּךָ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים מח ז): "חִיל כַּיּוֹלֵדָה". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שֶׁעָשָׂךְ מְחִילִים מְחִילִים.

דָּבָר אַחֵר **וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ**, אַל שֶׁהֶחִיל שְׁמוֹ עָלֶיךָ מַה שֶּׁלֹּא הֶחִיל עַל כָּל אֻמָּה וּמַלְכוּת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמות כ ב): "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם". רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: אַל עָשְׂךָ חוֹלִים עַל כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם בְּשָׁעָה שֶׁאִי אַתָּה עוֹשֶׂה אֶת הַתּוֹרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים כט ג-ט): "קוֹל ה' עַל הַמָּיִם" עַד "קוֹל ה' יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת".

דָּבָר אַחֵר **וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחוֹלְלֶךָ**, אַל שֶׁמּוֹחֵל לְךָ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֶיךָ.

פסקה שכ

(דברים לב יט) **וַיַּרְא ה' וַיִּנְאָץ**, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִמַּה שֶׁהִנְאִם מִשֶּׁלּוֹ מְנָאֲצִים לְפָנָיו.

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מַכְעִיס בָּנָיו וּבְנוֹתָיו. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה בִּזְמַן שֶׁמַּכְעִיסִים קְרוּיִים בָּנִים, אִלּוּ לֹא הָיוּ מַכְעִיסִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

(דברים לב כ) **וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם**, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲרֵינִי מְסַלֵּק שְׁכִינָתִי מִבֵּינֵיהֶם. **אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם**, וְאֵדַע מַה סּוֹפָם.

דָּבָר אַחֵר: הֲרֵינִי מוֹסְרָם בְּיַד אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת שֶׁיִּהְיוּ מְשַׁעְבְּדִים אוֹתָם.

אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם, אֵדְעָה מָה בְּסוֹפָם. **כִּי דוֹר תַּהְפֻּכוֹת הֵמָּה**, דּוֹר הָפוּךְ, "דּוֹר תַּהְפֻּכוֹת" אֵין כָּתוּב כָּאן אֶלָּא **דוֹר תַּהְפֻּכוֹת**, הַמַּכְפִּיכִים הֵם, פּוֹרְנִים הֵם.

בָּנִים לֹא אֵמֶן בָּם, בָּנִים אַתֶּם שֶׁאֵין בָּכֶם אֱמוּנָה, עֲמַדְתֶּם עַל הַר סִינַי וַאֲמַרְתֶּם (שמות כד ז): "כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע", (תהלים פב ו): "אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם", כֵּיוָן שֶׁאָמַרְתֶּם לָעֵגֶל (שמות לב ד): "אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל", אַף אֲנִי אָמַרְתִּי לָכֶם (תהלים פב ז): "אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן"; הִכְנַסְתִּי אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם וּבָנִיתִי לָכֶם בֵּית הַבְּחִירָה וְאָמַרְתִּי שֶׁלֹּא תִהְיוּ גּוֹלִים מִמֶּנּוּ לְעוֹלָם, כֵּיוָן שֶׁאָמַרְתֶּם (ש"ב כ א): "אֵין לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִד", אַף אֲנִי אָמַרְתִּי (עמוס ז יז): "וְיִשְׂרָאֵל גָּלֹה יִגְלֶה מֵעַל אַדְמָתוֹ". רַבִּי דּוֹסְתַּאי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: אַל תְּהִי קוֹרֵא **לֹא אֵמֶן בָּם** אֶלָּא "לֹא אָמַן בָּם", שֶׁלֹּא הָיוּ רוֹצִים לַעֲנוֹת אָמֵן אַחַר הַנְּבִיאִים בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ מְבָרְכִים אוֹתָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה יא ה): "לְמַעַן הָקִים אֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ כַּיּוֹם הַזֶּה", וְלֹא הָיָה בָהֶם אֶחָד שֶׁפָּתַח פִּיו וְעָנָה אָמֵן, עַד שֶׁבָּא יִרְמְיָה וְעָנָה אָמֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וָאַעַן וָאֹמַר אָמֵן ה'".

(דברים לב כא) **הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא אֵל כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם**, יֵשׁ לְךָ אָדָם עוֹבֵד לְצֶלֶם דָּבָר הָרוֹאֶה אוֹתוֹ, אֲבָל הֵם עוֹבְדִים לְבָבוּאָה, וְלֹא לְבָבוּאָה בִּלְבַד אֶלָּא לְהֶבֶל זֶה שֶׁעוֹלֶה מִן הַקְּדֵרָה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר **כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם**.

וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא עָם, אַל תְּהִי קוֹרֵא בְּלֹא עָם אֶלָּא בְּלוּי עָם, אֵלּוּ הַבָּאִים מִתּוֹךְ הָאֻמּוֹת וּמַלְכֻיּוֹת וּמוֹצִיאִים אוֹתָם מִתּוֹךְ בָּתֵּיהֶם.

דָּבָר אַחֵר: אֵלּוּ הַבָּאִים מִבַּרְבַּרְיָא וּמִמַּרְטַנְיָא וּמֵהַלְּכִים עֲרוּמִים בַּשּׁוּק. אֵין לְךָ אָדָם בָּזוּי וּפָגוּם בָּעוֹלָם אֶלָּא הַמְהַלֵּךְ עָרוֹם בַּשּׁוּק.

בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם, אֵלּוּ הַמִּינִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים יד א): "אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים" (דברים לב כב)**כִּי אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי**, כְּשֶׁהַפָּרָעָנוּת יוֹצְאָה מִלְּפָנַי אֵין יוֹצְאָה אֶלָּא בְּאַף. וּמִנַּיִן אַף בְּתוֹךְ גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: **וַתִּיקַד עַד שְׁאוֹל תַּחְתִּית**.

וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבוּלָהּ, זוֹ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, **וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים**, זוֹ יְרוּשָׁלַיִם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכה ב): "יְרוּשָׁלַם הָרִים סָבִיב לָהּ".

דָּבָר אַחֵר **וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבוּלָהּ**, זֶה הָעוֹלָם וּמְלוֹאוֹ, **וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים**, אֵלּוּ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, וְאוֹמֵר (זכריה ו א) "וְהִנֵּה אַרְבַּע מֶרְכָּבוֹת" וְגוֹ'.

פסקה שכא

(דברים לב כג) **אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת**, הֲרֵינִי מַכְנִיס וּמֵבִיא עֲלֵיהֶם כָּל הַפֻּרְעָנֻיּוֹת כֻּלָּם כְּאַחַת.
דָּבָר אַחֵר, הֲרֵינִי כּוֹנְסָם כֻּלָּם לְתוֹךְ מְצוּדָה וּמֵבִיא עֲלֵיהֶם כָּל פֻּרְעָנֻיּוֹת כֻּלָּם כְּאַחַת.
דָּבָר אַחֵר: "אָסוֹף עָלֵימוֹ רָעוֹת", אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא **אַסְפֶּה**, שֶׁיִּהוּ כָּל פֻּרְעָנֻיּוֹת כָּלוֹת וְהֵם אֵינָם כָּלִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: **חִצַּי אֲכַלֶּה בָם**, "חִצַּי יְכַלּוּ אוֹתָם" אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא **חִצַּי אֲכַלֶּה בָּם**, חִצַּי כָּלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים.
דָּבָר אַחֵר: **חִצַּי אֲכַלֶּה בָם** – אֵלּוּ חִצֵּי רָעָב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל ה טז): "בְּשַׁלְּחִי אֶת חִצֵּי הָרָעָב הָרָעִים בָּהֶם".
(דברים לב כז) **מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף**, שֶׁיִּהְיוּ מֻזָּאִים בָּרָעָב וּמֻשְׁלָכִים בַּחוּצוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה יד טז): "וְהָעָם אֲשֶׁר הֵמָּה נִבְּאִים לָהֶם יִהְיוּ מֻשְׁלָכִים בְּחֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם".
וְקֶטֶב מְרִירִי, לְפִי דַּרְכְּךָ אַתָּה לָמֵד שֶׁכָּל מִי שֶׁהִשִּׁיד בּוֹ הוּא מֵרִיר.
וְשֶׁן בְּהֵמוֹת, אַל תְּהִי קוֹרֵא וְשֶׁן **בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח בָּם**, אֶלָּא "וְשֶׁן בַּהֲמוּת אֲשַׁלַּח בָּם", שֶׁיִּהוּ מִתְחַמְּמִים וּמְחַזְּרִים עַל כָּל עֲבֵרוֹת.
דָּבָר אַחֵר, שֶׁיִּהֵא אֶחָד מֵהֶם מִתְחַמֵּם וּמוֹשֵׁךְ עַצְמוֹ וּמַעֲלֶה נֶמִי וּמֵת וְהוֹלֵךְ בָּהּ. דָּבָר אַחֵר, **וְשֶׁן בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח בָּם**, שֶׁתְּהֵא בְּהֶמְתּוֹ נוֹשֶׁכְתּוֹ וּמַעֲלָה נֶמִי וּמֵת וְהוֹלֵךְ בָּהּ. אָמְרוּ, מַעֲשֶׂה הָיָה שֶׁהָחֵלִים נוֹשְׁכִים וּמְמִיתִים.
עִם חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר, שֶׁיִּהְיוּ מוּזָּחָלִין בֶּעָפָר. רַבִּי אוֹמֵר: אֵלּוּ עַכְנָאִים שֶׁאֵין שִׁלְטוֹנָם אֶלָּא בֶּעָפָר.
(דברים לב כה) **מִחוּץ תְּשַׁכֶּל חָרֶב**, מִכָּן אָמְרוּ: בְּשָׁעַת מִלְחָמָה כְּנֹס אֶת הָרֶגֶל, וּבְשָׁעַת רָעָב פַּזֵּר אֶת הָרֶגֶל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה יד יח): "אִם יָצָאתִי הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה חַלְלֵי חֶרֶב וְאִם בָּאתִי הָעִיר וְהִנֵּה תַּחֲלוּאֵי רָעָב", וְאוֹמֵר (יחזקאל ז טו): "אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב יָמוּת, וַאֲשֶׁר בָּעִיר רָעָב וְדֶבֶר יֹאכְלֶנּוּ".
וּמֵחֲדָרִים אֵימָה, הָיָה רוֹאֶה אֶת הַחֶרֶב שֶׁהִיא בָּאָה לַשּׁוּק, אִם יָכוֹל לִבְרוֹחַ וּלְהִמָּלֵט מִמֶּנָּה אֵז חַדְרֵי לִבּוֹ נוֹקְפִים עָלָיו נֶמִי וּמֵת וְהוֹלֵךְ בָּהּ.
דָּבָר אַחֵר: **מִחוּץ תְּשַׁכֶּל חָרֶב** עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלִַם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה יא יג): "כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה וּמִסְפַּר חֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת".
וּמֵחֲדָרִים אֵימָה, עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בְּחַדְרֵי חֲדָרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל ח יב): "הֲרָאִיתָ

בֶּן אָדָם אֲשֶׁר זִקְנֵי בֵית יִשְׂרָאֵל עֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ וְאֹמְרִים אֵין ה' רֹאָה אֹתָנוּ עָזַב ה' אֶת הָאָרֶץ".

גַּם בָּחוּר גַּם בְּתוּלָה, הָא וְתֵרָה לְאֵלּוּ, אֶלָּא **יוֹנֵק עִם אִישׁ שֵׂיבָה**, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה ו יא): "גַּם אִישׁ עִם אִשָּׁה יִלָּכֵדוּ זָקֵן עִם מָלֵא יָמִים".

דָּבָר אַחֵר: **גַּם בָּחוּר** – אַתֶּם גְּרַמְתֶּם לִי לִשְׁלוֹחַ יָד בִּבְחִירַי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (במדבר יא כח): "וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה מִבְּחֻרָיו".

גַּם בְּתוּלָה, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מְנַקִּים מִן הַחִטָּה כִּבְתוּלָה זוֹ שֶׁלֹּא טָעֲמָה טַעַם חִטָּה מִיָּמֶיהָ.

יוֹנֵק, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יוֹנְקִים דִּבְרֵי תוֹרָה כְּיוֹנֵק זֶה שֶׁיּוֹנֵק חֵלֶב מִדַּדֵּי אִמּוֹ. **עִם אִישׁ שֵׂיבָה**, אַל תְּהִי קוֹרֵא **אִישׁ שֵׂיבָה** אֶלָּא "אִישׁ יְשִׁיבָה", מְלַמֵּד שֶׁכֻּלָּם רְאוּיִם לֵישֵׁב בִּישִׁיבָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מ"ב כד טז): "הַכֹּל גִּבּוֹרִים עֹשֵׂי מִלְחָמָה", וְכִי מַה גְּבוּרָה עוֹשִׂים בְּנֵי אָדָם הַהוֹלְכִים בַּגּוֹלָה, וּמַה מִּלְחָמָה עוֹשִׂים בְּנֵי אָדָם זְקוּקִים בְּזִקִּים וְהַנְּתוּנִים בְּשִׁלְשְׁלָאוֹת? אֶלָּא "גִּבּוֹרִים" – אֵלּוּ גִּבּוֹרֵי תוֹרָה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קג כ): "בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ". "עֹשֵׂי מִלְחָמָה", שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בְּמִלְחַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כא יד): "עַל כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת ה'", וְאוֹמֵר (מ"ב כד טז): "וְהֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר אֶלֶף" – חָרָשׁ אֶחָד מְדַבֵּר וְהַכֹּל שׁוֹתְקִים; "וְהַמַּסְגֵּר", הַכֹּל יוֹשְׁבִים לְפָנָיו וּלְמַדִּים הֵימֶנּוּ, אֶחָד פּוֹתֵחַ וְאֶחָד סוֹגֵר, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (ישעיה כב כב): "וּפָתַח וְאֵין סֹגֵר וְסָגַר וְאֵין פֹּתֵחַ".

פסקה שכב

(דברים לב כו) **אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם**, אָמַרְתִּי בְּאַפַּי אַיֵּה הֵם.

אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם, אָמַרְתִּי לֹא יִהְיוּ בָּעוֹלָם, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה לָהֶם

(דברים לב תהלים קכד א-ב) **לוּלֵי ה' שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם**.

דָּבָר אַחֵר: אָמַרְתִּי בְּאַפַּי אַיֵּה הֵם, אַשְׁבִּית מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם שֶׁלֹּא יִהְיוּ בָּעוֹלָם, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה (ישעיה א ט): "לוּלֵי ה' צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד". דָּבָר אַחֵר: **אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם** לוּלֵי שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו כג): "וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידָם לוּלֵי מֹשֶׁה בְחִירוֹ עָמַד בַּפֶּרֶץ לְפָנָיו".

(דברים לב כז) **לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר**, מִי גָּרַם לָהֶם לִיפָּרַע מֵאֱלוּ? כַּעַס אֲמוֹת שֶׁהָיָה כָּנוּס בְּתוֹךְ מֵעֵיהֶם.

אָגוּר אֵין אָגוּר אֶלָּא כָּנוּס, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ל א): "דִּבְרֵי אָגוּר בֶּן יָקֶה", וְאוֹמֵר (תהלים נה טז): "יַשֵּׁי מָוֶת עֲלֵימוֹ יֵרְדוּ שְׁאוֹל חַיִּים כִּי רָעוֹת בְּמְגוּרָם בְּקִרְבָּם".

פֶּן יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ, בִּשְׁעַת צָרָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֻמּוֹת הָעוֹלָם מְנַכְּרִים אוֹתָם וְעוֹשִׂים עַצְמָם כְּאִלּוּ אֵין מַכִּירִים אוֹתָם מֵעוֹלָם. וְכֵן מָצִינוּ שֶׁבִּקְּשׁוּ לִבְרֹחַ כְּלַפֵּי צָפוֹן, לֹא הָיוּ מְאַסְּפִים אֲלֵיהֶם אֶלָּא הָיוּ מַסְגִּירִים אוֹתָם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ט ט): "כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי צֹר וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל הַסְגִּירָם גָּלוּת שְׁלֵמָה לֶאֱדוֹם". בִּקְּשׁוּ לִבְרֹחַ לְדָרוֹם וְהָיוּ מַסְגִּירִים אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס א ו): "כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי עַזָּה עַל הַגְלוֹתָם גָּלוּת שְׁלֵמָה לְהַסְגִּיר לֶאֱדוֹם". בִּקְּשׁוּ לִבְרֹחַ לְמִזְרָח וְהָיוּ מַסְגִּירִים אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס א ג): "כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי דַּמֶּשֶׂק". בִּקְּשׁוּ לִבְרֹחַ לְמַעֲרָב וְהָיוּ מַסְגִּירִים אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כא יג): "מַשָּׂא בַּעֲרָב בַּיַּעַר בַּעֲרָב תָּלִינוּ אֹרְחוֹת דְּדָנִים".

בִּשְׁעַת טוֹבָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֻמּוֹת הָעוֹלָם מַכְחִישִׁים לָהֶם וְעוֹשִׂים עַצְמָם כְּאִלּוּ הֵם אַחִים, וְכֵן עֵשָׂו אָמַר לְיַעֲקֹב (בראשית לג ט): "יֶשׁ לִי רָב אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר לָךְ", וְכֵן חִירָם אָמַר לִשְׁלֹמֹה (מ"א ט יג): "מָה הֶעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי אָחִי". **פֶּן יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת**, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ אוֹתָם הַשּׁוֹטִים (עמוס ו יג): "הֲלֹא בְחָזְקֵנוּ לָקַחְנוּ לָנוּ קַרְנָיִם". (דברים לב כח) **כִּי גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה**, רַבִּי יְהוּדָה דּוֹרְשׁוֹ כְּלַפֵּי יִשְׂרָאֵל, רַבִּי נְחֶמְיָה דּוֹרְשׁוֹ כְּלַפֵּי אֻמּוֹת הָעוֹלָם. רַבִּי יְהוּדָה דּוֹרְשׁוֹ כְּלַפֵּי יִשְׂרָאֵל: אִבְּדוּ יִשְׂרָאֵל עֵצָה טוֹבָה שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם, וְאֵין עֵצָה אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח יד): "לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה".

וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה, אֵין אֶחָד מֵהֶם שֶׁיִּסְתַּכֵּל וְיֹאמַר: אֶמֶשׁ אֶחָד מִמֶּנּוּ רוֹדֵף מִן הָאֻמּוֹת אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה, וְעַכְשָׁיו אֶחָד מִן הָאֻמּוֹת רוֹדֵף מִמֶּנּוּ אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה, **אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם**.

רַבִּי נְחֶמְיָה דּוֹרְשׁוֹ כְּלַפֵּי הָאֻמּוֹת: אִבְּדוּ הָאֻמּוֹת שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁנִּתַּתִּי לָהֶם, **וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה**, אֵין אֶחָד מֵהֶם שֶׁיִּסְתַּכֵּל וְיֹאמַר: עַכְשָׁיו אֶחָד מִמֶּנּוּ רוֹדֵף מִיִּשְׂרָאֵל אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה, לֵימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל רוֹדֵף מִמֶּנּוּ אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה, **אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם**. מַעֲשֶׂה בְּפוּלְמוֹס שֶׁבִּיהוּדָה שָׂרַץ דִּיקְרִיוֹן אֶחָד אַחַר בֵּן יִשְׂרָאֵל בְּסוּס לְהָרְגוֹ וְלֹא הִגִּיעוֹ, עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעוֹ יָצָא נָחָשׁ וְנָשַׁךְ לוֹ עַל עֲקֵבוֹ. אָמַר לוֹ: לֹא תִּהְיוּ סְבוּרִים לוֹמַר מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ גִּבּוֹרִים נִמְסְרוּ בְיָדֵינוּ, **אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם**.

פסקה שכג

(דברים לב כט) **לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת**, אִלּוּ הִסְתַּכְּלוּ יִשְׂרָאֵל בְּדִבְרֵי תוֹרָה שֶׁנִּתַּתִּי לָהֶם לֹא שָׁלְטָה בָהֶם אֻמָּה וּמַלְכוּת, וְאֵין "זֹאת" אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד מד): "וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה". דָּבָר אַחֵר **לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת**, אִלּוּ הִסְתַּכְּלוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַה שֶׁאָמַר לָהֶם

יַעֲקֹב אֲבִיהֶם לֹא שָׁלְטָה בָהֶם אֲמָה וּמַלְכוּת. וּמָה אָמַר לָהֶם – קַבְּלוּ עֲלֵיכֶם מַלְכוּת שָׁמַיִם, וְהַכְרִיעוּ זֶה אֶת זֶה בְּיִרְאַת שָׁמַיִם, וְהִתְנַהֲגוּ זֶה עִם זֶה בִּגְמִילוּת חֲסָדִים.

(דברים לב ל) **אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף**, אִם לֹא עֲשִׂיתֶם אֶת הַתּוֹרָה הֵיאַךְ אֲנִי עוֹשֶׂה הַבְטָחַתְכֶם? שֶׁהֱיִיתֶם מְבַקְּשִׁים שֶׁאֶחָד מִכֶּם יִרְדֹּף אֶלֶף מִן הָאֻמּוֹת וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה, וְעַכְשָׁיו אֶחָד מִן הָאֻמּוֹת רוֹדֵף אֶלֶף מִכֶּם וּשְׁנַיִם מֵהֶם יָנִיסוּ רְבָבָה.

אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם וַה' הִסְגִּירָם, אֵינִי מַסְגִּיר אֶתְכֶם עַל יְדֵי עַצְמִי אֶלָּא עַל יְדֵי אֲחֵרִים. וּכְבָר הָיָה מַעֲשֶׂה שֶׁהַזְּבוּבִים מָסְרוּ אוֹתָם בִּיהוּדָה. רַבִּי חֲנִינָה אִישׁ טִבְעִין אוֹמֵר: מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ: עֶבֶד קִירִי אֲנִי מוֹכֵר לְךָ. אֲבָל אֲנִי אֵינִי כֵן, אֶלָּא מוֹכֵר אֲנִי וּמַסְגִּיר אֲנִי מִיָּד. [דָּבָר אַחֵר **וַה' הִסְגִּירָם** אֲנִי מוֹסֵר] אֶתְכֶם כִּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים. אוֹ [אֵינוֹ] אֶלָּא כִּטְהוֹרִים בְּיַד טְמֵאִים, הָא אֵין מַסְגִּירִים אֶלָּא טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יג ד): "וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים".

(דברים לב לא) **כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם**, לֹא כְּתוֹקֶף שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לָנוּ אַתָּה נוֹתֵן לָהֶם, שֶׁכְּשֶׁאַתָּה נוֹתֵן לָנוּ אֶת הַתּוֹקֶף אָנוּ מִתְנַהֲגִים עִמָּהֶם בְּמִדַּת רַחֲמִים, וּכְשֶׁאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת הַתּוֹקֶף הֵם מִתְנַהֲגִים עִמָּנוּ בְּמִדַּת אַכְזָרִיּוּת, הוֹרְגִים מִמֶּנּוּ וְשׁוֹרְפִים מִמֶּנּוּ וְצוֹלְבִים מִמֶּנּוּ.

וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים, כָּתַבְתָּ בַּתּוֹרָה שֶׁאוֹיֵב לֹא דָּן וְלֹא מֵעִיד (במדבר לה כג): וְהוּא לֹא אוֹיֵב לוֹ יְעִידֻנוּ (שם), וְלֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ יְדִינֻנוּ; וְאַתָּה מִנִּיתָ עָלֵינוּ אוֹיְבִים עֵדִים וְדַיָּנִים.

(דברים לב לב) **כִּי מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם**, רַבִּי יְהוּדָה דּוֹרְשׁוֹ כְּלַפֵּי יִשְׂרָאֵל, רַבִּי נְחֶמְיָה דּוֹרְשׁוֹ כְּלַפֵּי אֻמּוֹת הָעוֹלָם.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: וְכִי מִגֶּפֶן סְדוֹם אַתֶּם אוֹ מִמַּטַּעְתָּהּ שֶׁל עֲמוֹרָה אַתֶּם? וַהֲלֹא אֵי אַתֶּם אֶלָּא מִמַּטַּע קֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ב כא): "וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שׂוֹרֵק כֻּלֹּה זֶרַע אֱמֶת".

עֲנָבֵימוֹ עִנְבֵי רוֹשׁ, בָּנָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן אַתֶּם, שֶׁקִּנַּסְתִּי עָלָיו מִיתָה וְעַל תּוֹלְדוֹתָיו הַבָּאִים אַחֲרָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת.

אַשְׁכְּלוֹת מְרֹרֹת לָמוֹ, הַגְּדוֹלִים שֶׁבָּכֶם מָרַתֶּם פְּרוּסָה בָּהֶם כְּאֶשְׁכּוֹל, וְאֵין אֶשְׁכּוֹל אֶלָּא גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ז א): "אֵין אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכוֹל בִּכּוּרָה אִוְּתָה נַפְשִׁי".

(דברים לב לג) **חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם**, הַחֲסִידִים וְיִרְאֵי שָׁמַיִם שֶׁבָּכֶם חֲמָתָם כְּתַנִּינִים. **וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר**, שֶׁיְּהוּ רָאשִׁים שֶׁבָּכֶם כְּפֶתֶן זֶה שֶׁהוּא אַכְזָרִי.

דָּבָר אַחֵר: **חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם**, שֶׁהַמְּתוּנִים וְיִרְאֵי חֵטְא שֶׁבָּכֶם חֲמָתָם כְּתַנִּינִים. **וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר**, רָאשִׁים שֶׁבָּכֶם כְּפֶתֶן זֶה שֶׁהוּא אַכְזָרִי.

רַבִּי נְחֶמְיָה דּוֹרְשׁוֹ כְּלַפֵּי אֻמּוֹת הָעוֹלָם: יָדַי מִגֶּפֶן שֶׁל סְדוֹם אַתֶּם, וּמִמַּטַּעְתָּהּ שֶׁל עֲמוֹרָה אַתֶּם, תַּלְמִידָיו שֶׁל נָחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי אַתֶּם שֶׁהִטְעָה אֶת אָדָם וְחַוָּה.

אַשְׁכְּלוֹת מְרֹרוֹת לָמוֹ, שֶׁהַגְּדוֹלִים שֶׁבָּכֶם מָרְתָם פְּרוּסָה בָּהֶם כְּנָחָשׁ, **אַשְׁכְּלוֹת מְרֹרוֹת לָמוֹ**, וְאֵין אֶשְׁכּוֹל אֶלָּא גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "אֵין אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכוֹל".

פסקה שכד

(דברים לב לד) **הֲלֹא הוּא כָּמֻס עִמָּדִי**, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: כּוֹס שֶׁהָיָה כָּמוּס וּמְחֻסָּר, יָכוֹל דֵּהֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר (תהלים עה ט): "חָמַר", יָכוֹל שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא חֻצְיוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מָלֵא מֶסֶךְ", יָכוֹל שֶׁאֵינוֹ חָסֵר אֶפִלּוּ טִפָּה אַחַת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וַיַּגֶּר מִזֶּה", מֵאוֹתָהּ טִפָּה שָׁתוּ מִמֶּנָּה דּוֹר הַמַּבּוּל וְדוֹר הַפַּלָּגָה וְאַנְשֵׁי סְדוֹם וּפַרְעֹה וְכָל חֵילוֹ סִיסְרָא וְכָל הֲמוֹנוֹ סַנְחֵרִיב וְכָל אֲגַפָּיו נְבוּכַדְנֶצַּר וְכָל חֵילוֹ, וּמֵאוֹתָהּ טִפָּה עֲתִידִים לִשְׁתּוֹת כָּל בָּאֵי הָעוֹלָם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה כה ו): "וְעָשָׂה ה' צְבָאוֹת לְכָל הָעַמִּים בָּהָר הַזֶּה מִשְׁתֵּה שְׁמָנִים מִשְׁתֵּה שְׁמָרִים", יָכוֹל שְׁמָנִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם צֹרֶךְ וּשְׁמָרִים שֶׁאֵין בָּהֶם צֹרֶךְ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שְׁמָנִים מְמֻחִים שְׁמָרִים מְזֻקָּקִים", שְׁמָנִים שֶׁאֵין בָּהֶם כְּלוּם אֶלָּא פְּקָטִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה נא ז): "כּוֹס זָהָב בָּבֶל בְּיַד ה' מְשַׁכֶּרֶת כָּל הָאָרֶץ", מַה דַּרְכּוֹ שֶׁל זָהָב לְאַחַר שֶׁנִּשְׁבַּר יֵשׁ לוֹ רְפוּאָה, כָּךְ כְּשֶׁתִּפָּסֵק הַפָּרְעָנוּת מִן הָאֻמּוֹת עֲתִידָה לַחֲזוֹר לָהֶם. וּכְשֶׁמַּגַּעַת אֵצֶל יִשְׂרָאֵל מַהוּ אוֹמֵר (יחזקאל כג לד): "וְשָׁתִית אוֹתָהּ וּמְצִית וְאֶת חַרְשֶׁיהָ תְּגָרֵמִי", מַה דַּרְכּוֹ שֶׁל חֶרֶס זֶה לְאַחַר שֶׁנִּשְׁבַּר אֵין לוֹ רְפוּאָה, כָּךְ כְּשֶׁתִּפָּסֵק הַפָּרְעָנוּת מִן יִשְׂרָאֵל אֵין עֲתִידָה לַחֲזוֹר לָהֶם.

חָתוּם בְּאוֹצְרוֹתַי, מָה אוֹצָר זֶה חָתוּם וְאֵין מְגַדֵּל פֵּרוֹת, כָּךְ מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל רְשָׁעִים אֵין מְגַדְּלִים פֵּרוֹת. אִם אָמַרְתָּ כֵּן מְאַבְּדִים הָיוּ אֶת הָעוֹלָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה ג יא): "אוֹי לָרָשָׁע רָע כִּי גְמוּל יָדָיו יֵעָשֶׂה לוֹ", אֲבָל מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים עוֹשִׂים פֵּרוֹת וּפֵרֵי פֵּרוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שם ג י): "אִמְרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב כִּי פְרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ".

דָּבָר אַחֵר: מָה אוֹצָר זֶה חָתוּם וְאֵין חָסֵר כְּלוּם, כָּךְ צַדִּיקִים לֹא נָטְלוּ כְּלוּם מִמַּה שֶׁלָּהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא נָטְלוּ צַדִּיקִים כְּלוּם מִמַּה שֶׁלָּהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה? שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לא כ): "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ". וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא נָטְלוּ רְשָׁעִים כְּלוּם מִמַּה שֶׁלָּהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה? שֶׁנֶּאֱמַר: **הֲלֹא הוּא כָּמֻס עִמָּדִי**. אֵימָתַי אֵלּוּ וְאֵלּוּ נוֹטְלִים? לָמָּחָר כְּשֶׁתָּבוֹא גְּאֻלָּה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר **לִי נָקָם וְשִׁלֵּם**.

פסקה שכה

(דברים לב לה) **לִי נָקָם וְשִׁלֵּם**, אֲנִי נִפְרָע מֵהֶם בְּעַצְמִי לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ג י): "וְעַתָּה לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה", וְאוֹמֵר (מ"ב יט לה): "וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר".

דָּבָר אַחֵר: **לִי נָקָם וְשִׁלֵּם** אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא **לִי נָקָם וְשִׁלֵּם**, מְשַׁלֵּם אֲנִי שְׂכַר מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁעָשׂוּ אֲבוֹתֵיהֶם לְפָנַי בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה סה ו): "לֹא אֶחֱשֶׁה כִּי אִם שִׁלַּמְתִּי", וְאוֹמֵר (ירמיה טז יח): "וְשִׁלַּמְתִּי רִאשׁוֹנָה מִשְׁנֶה עֲוֹנָם וְחַטָּאתָם".

לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה כו ו): "תִּרְמְסֶנָּה רֶגֶל רֶגְלֵי עָנִי פַּעֲמֵי דַלִּים". **כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם**, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: אִם מִי שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם **כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם**, הֲרֵי פֻּרְעָנֻיּוֹת מְמַשְׁמְשׁוֹת וּבָאוֹת, מִי שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (ישעיה כד כב): "וּמֵרֹב יָמִים יִפָּקֵדוּ", עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וְחָשׁ עֲתִידוֹת לָמוֹ, כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא פֻּרְעָנוּת עַל הָאֻמּוֹת מַרְעִישׁ עֲלֵיהֶם אֶת הָעוֹלָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (חבקוק א ח): "יָעֲפוּ כְנֶשֶׁר חָשׁ לֶאֱכוֹל", וְאוֹמֵר (ישעיה ה יט): "הָאֹמְרִים יְמַהֵר יָחִישָׁה מַעֲשֵׂהוּ לְמַעַן נִרְאֶה וְתִקְרַב וְתָבוֹאָה". וּכְשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא יִסּוּרִים עַל יִשְׂרָאֵל אֵין מֵבִיא עֲלֵיהֶם מִיָּד אֶלָּא מַמְתִּין. הָא כֵּיצַד? מוֹסְרָם לְאַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת שֶׁיְּהוּ מִשְׁתַּעְבְּדִים בָּהֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה א ח): "אַל תִּירָא כִּי אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם ה' לְהַצִּילֶךָ".

פסקה שכו

(דברים לב לו) **כִּי יָדִין ה' עַמּוֹ**, כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּן אֶת הָאֻמּוֹת שִׂמְחָה הִיא לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: **כִּי יָדִין ה' עַמּוֹ**, וּכְשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דָּן אֶת יִשְׂרָאֵל כִּבְיָכוֹל תְּהוּת הִיא לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: **וְעַל עֲבָדָיו יִתְנָחָם**, וְאֵין נֶחָמָה אֶלָּא תְּהוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ו ז): "כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם", וְאוֹמֵר (ש"א טו יא): "נִחַמְתִּי כִּי הִמְלַכְתִּי אֶת שָׁאוּל לְמֶלֶךְ".

כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד, כְּשֶׁרוֹאֶה כְּלָיָה שֶׁלָּהֶם עַל הַשִּׁבְיָה שֶׁהָיוּ כֻּלָּם מְהַלְּכִים.

דָּבָר אַחֵר **כִּי יִרְאֶה** כְּשֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מִן הַגְּאֻלָּה.

דָּבָר אַחֵר: **כִּי אָזְלַת יָד וְאָפֵס עָצוּר וְעָזוּב** – כְּשֶׁרוֹאֶה שֶׁתִּכְלָה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל יב ז): "וּכְכַלּוֹת נַפֵּץ יַד עַם קֹדֶשׁ תִּכְלֶינָה כָּל אֵלֶּה". דָּבָר אַחֵר: **כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד** – כְּשֶׁרוֹאֶה שֶׁאֵין בָּהֶם בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּבַקְּשִׁים עֲלֵיהֶם רַחֲמִים כְּמשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו כג): "וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידָם לוּלֵי מֹשֶׁה בְחִירוֹ".

דָּבָר אַחֵר: **כִּי יִרְאֶה** – כְּשֶׁרוֹאֶה שֶׁאֵין בָּהֶם בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּבַקְּשִׁים עֲלֵיהֶם רַחֲמִים כְּאַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יז יג): "וַיַּעֲמֹד בֵּין הַמֵּתִים וּבֵין הַחַיִּים וַתֵּעָצֵר הַמַּגֵּפָה".

דָּבָר אַחֵר **כִּי יִרְאֶה**, כְּשֶׁרוֹאֶה שֶׁאֵין בָּהֶם בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּבַקְּשִׁים עֲלֵיהֶם רַחֲמִים כְּפִינְחָס, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו ל): "וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל".

דָּבָר אַחֵר **כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב**, אֶפֶס עָצוּר וְאֶפֶס עָזוּב וְאֵין עוֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל.

פסקה שכז

(דברים לב לז) **וְאָמַר אַי אֱלֹהֵימוֹ**, רַבִּי יְהוּדָה דּוֹרְשׁוֹ כְּלַפֵּי יִשְׂרָאֵל, וְרַבִּי נְחֶמְיָה דּוֹרְשׁוֹ כְּלַפֵּי אֻמּוֹת הָעוֹלָם.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עֲתִידִים יִשְׂרָאֵל שֶׁאוֹמְרִים לָהֶם לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם: הֵיכָן הַפִּיטָקִים וְהֶגְמוֹנִים שֶׁלָּכֶם?

פסקה שכח

(דברים לב לח) **אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ**, שֶׁהָיִינוּ נוֹתְנִים לָהֶם אַפְּסַנְיוֹת וְעוֹשִׂים לָהֶם דּוֹנָאטִיבִי וּמַעֲלִים לָהֶם סְלָנְיָא.

יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם, "יָקוּמוּ וְיַעְזְרוּ אֶתְכֶם" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא **יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם**. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: זֶה טִיטוּס הָרָשָׁע בֶּן אִשְׁתּוֹ שֶׁל אַסְפַּסְיָנוֹס, שֶׁנִּכְנַס לְבֵית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים וְגָדַר שְׁתֵּי פָּרוֹכוֹת בְּסַיִף, וְאָמַר: אִם אֱלוֹהַּ הוּא יָבוֹא וְיִמְחֶה.

אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ, אָמַר: הַלְלוּ מִשֶּׁה הִטְעָם וְאָמַר לָהֶם: בְּנוּ לָכֶם מִזְבֵּחַ וְהַעֲלוּ עָלָיו עוֹלוֹת וְהַסֵּכוּ עָלָיו נְסָכִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כח ד) "אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם".

יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה, עַל הַכֹּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹחֵל, עַל חִלּוּל הַשֵּׁם פּוֹרֵעַ מִיָּד.

פסקה שכט

(דברים לב לט) **רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא**, זוֹ תְּשׁוּבָה לְאוֹמְרִים אֵין רְשׁוּת בַּשָּׁמַיִם. הָאוֹמֵר שְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת בַּשָּׁמַיִם, מְשִׁיבִים אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים לוֹ: וַהֲלֹא כְּבָר כָּתוּב **וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי**. אוֹ כְּעִנְיָן שֶׁאֵין בּוֹ כֹּחַ לֹא לְהָמִית וְלֹא לְהַחֲיוֹת וְלֹא לְהָרַע וְלֹא לְהֵיטִיב? תַּלְמוּד לוֹמַר: **רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה**, וְאוֹמֵר (ישעיה מד ו): "כֹּה אָמַר ה' מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ ה' צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים".

דָּבָר אַחֵר, **אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה**, זֶה אֶחָד מֵאַרְבַּע הַבְטָחוֹת שֶׁנִּתַּן לָהֶם רֶמֶז לִתְחִיַּת הַמֵּתִים. **אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה**, (במדבר כג י) "תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים", (דברים לג) "יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֹת", (הושע ו ב) "יְחַיֵּנוּ מִיּוֹמָיִם", שׁוֹמֵעַ אֲנִי מִיתָה בְּאֶחָד וְחַיִּים בְּאֶחָד, תַּלְמוּד לוֹמַר: **מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא**, כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּכָּה וּרְפוּאָה בְּאֶחָד כָּךְ מִיתָה וְחַיִּים בְּאֶחָד.

וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל, אֵין אָבוֹת מַצִּילִים אֶת הַבָּנִים, לֹא אַבְרָהָם מַצִּיל אֶת יִשְׁמָעֵאל וְלֹא יִצְחָק מַצִּיל אֶת עֵשָׂו. אֵין לִי אֶלָּא אָבוֹת שֶׁאֵין מַצִּילִים אֶת הַבָּנִים, אַחִים אֶת אַחִים מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר (תהלים מט ח): "אָח לֹא פָדֹה יִפְדֶּה אִישׁ", לֹא יִצְחָק מַצִּיל אֶת יִשְׁמָעֵאל וְלֹא יַעֲקֹב מַצִּיל אֶת עֵשָׂו. וַאֲפִלּוּ נוֹתֵן אָדָם לוֹ כָּל מָמוֹן שֶׁבָּעוֹלָם אֵין נוֹתְנִין לוֹ כָּפְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "אָח לֹא פָדֹה יִפְדֶּה אִישׁ וְיִקַּר פִּדְיוֹן נַפְשָׁם". יְקָרָה הִיא נֶפֶשׁ זוֹ, שֶׁכְּשֶׁאָדָם חוֹטֵא בָּהּ אֵין לָהּ תַּשְׁלוּמִים.

פסקה של

(דברים לב מ) **כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי**, כְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם לֹא בָרָאוֹ אֶלָּא בְּמַאֲמָר וְלֹא בָּרָאוֹ אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה, וּמִי גָּרַם לוֹ לִשְׁבֹּעַ? מְחֻסְּרֵי אֲמָנָה הֵם גָּרְמוּ לוֹ לִשָּׁבַע, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קו כו): "וַיִּשָּׂא יָדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם בַּמִּדְבָּר" (יחזקאל לו ז): "אֲנִי נָשָׂאתִי אֶת יָדִי אֶל הַגּוֹיִם" וְגוֹ'.

וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם, שֶׁלֹּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם מִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִדַּת בָּשָׂר וָדָם הַפִּיטְקִי נִכְנָס לְתוֹךְ אַפַּרְכְיָא שֶׁלּוֹ, אִם יָכוֹל לִפָּרַע מִן הַפִּיטְקִי שֶׁלּוֹ הוּא נִפְרָע, וְאִם לָאו אֵין יָכוֹל לִיפָּרַע. אֲבָל מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם אֵינוֹ כֵּן, אִם אֵינוֹ נִפְרָע מִן הַחַיִּים נִפְרָע מִן הַמֵּתִים, אִם אֵינוֹ נִפְרָע בָּעוֹלָם הַזֶּה נִפְרָע לָעוֹלָם הַבָּא.

פסקה שלא

(דברים לב מא) **אִם שַׁנּוֹתִי בָּרָק חַרְבִּי**, כְּשֶׁפֵּרְעָנוּת יוֹצְאָה מִלְּפָנַי קַלָּה הִיא כַּבָּרָק, אַף עַל פִּי כֵן – **וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי**.

אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי הֲרֵי אֶחָד, **וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם** הֲרֵי שְׁנַיִם.

דָּבָר אַחֵר **אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי** אֵלּוּ כּוּתִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (עזרא ד א): "וַיִּשְׁמְעוּ צָרֵי יְהוּדָה וּבִנְיָמִן". **וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם**, אֵלּוּ הַמִּינִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קלט כא): "הֲלֹא מְשַׂנְאֶיךָ ה' אֶשְׂנָא וּבְתַקּוֹמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט".

פסקה שלב

(דברים לב מב) **אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם**, וְכִי אִפְשָׁר לָהֶם לְחִצִּים שֶׁיִּשְׁתַּכְּרוּ מִדָּם? אֶלָּא הֲרֵינִי מַשְׁכִּיר אֶת אֲחֵרִים מִמַּה שֶׁחִצַּי עוֹשִׂים.

וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר, וְכִי אִפְשָׁר לְחֶרֶב שֶׁתֹּאכַל בָּשָׂר? אֶלָּא הֲרֵינִי מַאֲכִיל אֲחֵרִים מִמַּה שֶׁחַרְבִּי עוֹשָׂה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל לט יז): "וְאַתָּה בֶן אָדָם אֱמֹר לְצִפּוֹר כָּל כָּנָף", וְאוֹמֵר: "וַאֲכַלְתֶּם חֵלֶב לְשָׂבְעָה וּשְׁתִיתֶם דָּם", וְאוֹמֵר: "בָּשָׂר גִּבּוֹרִים תֹּאכֵלוּ", וְאוֹמֵר: "וּשְׂבַעְתֶּם עַל שֻׁלְחָנִי סוּס וָרֶכֶב", וְאוֹמֵר (ישעיה לד ו): "חֶרֶב לַה' מָלְאָה דָם הַדְּשְׁנָה מֵחֵלֶב", מִפְּנֵי מָה? "כִּי זֶבַח לַה' בְּבָצְרָה וָטֶבַח גָּדוֹל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם".

מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה. מִמַּה שֶׁעָשׂוּ בְּחַלְלֵי עַמִּי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה ח כג): "מִי יִתֵּן רֹאשִׁי מַיִם וְעֵינִי מְקוֹר דִּמְעָה וְאֶבְכֶּה יוֹמָם וָלַיְלָה אֵת חַלְלֵי בַת עַמִּי".

וְשִׁבְיָה, מִמַּה שֶׁעָשׂוּ בִּשְׁבֵי עַמִּי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה יד ב): "וְהָיוּ שֹׁבִים לְשֹׁבֵיהֶם וְרָדוּ בְנֹגְשֵׂיהֶם".

מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב. כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא פֻּרְעָנוּת עַל אֻמּוֹת אֵין מֵבִיא עֲלֵיהֶם שֶׁלָּהֶם לְבַדָּם, אֶלָּא שֶׁלָּהֶם וְשֶׁל אֲבוֹתֵיהֶם מִנְּמְרוֹד וְאֵילָךְ. כְּשֶׁמֵּבִיא טוֹבוֹת עַל יִשְׂרָאֵל מֵבִיא עֲלֵיהֶם שֶׁלָּהֶם וְשֶׁל אֲבוֹתֵיהֶם מֵאַבְרָהָם וְאֵילָךְ.

דָּבָר אַחֵר **מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב**, מָה רָאוּ לִתְלוֹת בְּרֹאשׁ פַּרְעֹה כָּל פֻּרְעָנֻיּוֹת? מִפְּנֵי שֶׁהָיָה תְּחִלָּה לְשִׁעְבּוּדָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

פסקה שלג

(דברים לב מג) **הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ**, לְמָחָר כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא גְּאֻלָּה לְיִשְׂרָאֵל, אֻמּוֹת הָעוֹלָם מִתְרַגְּזִים לְפָנָיו, וְלֹא זוֹ תְּחִלָּה לָהֶם, שֶׁכְּבָר רָגְזוּ מִקֶּדֶם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו יד): "שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן".

דָּבָר אַחֵר **הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ**, עֲתִידִים אֻמּוֹת הָעוֹלָם לִהְיוֹת מְקַלְסִים לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: **הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ**. וְאַף שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מד כג): "רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה ה' הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ". מִנַּיִן אַף הָרִים וּגְבָעוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נה יב): "הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה". מִנַּיִן אַף הָאִילָנוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נה יב): "וְכָל עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ כָף". מִנַּיִן אַף אָבוֹת וְאִמָּהוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מב יא): "יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יְצִוָּחוּ". **כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו**, שְׁתֵּי נְקָמוֹת, נָקָם עַל הַדָּם וְנָקָם עַל הֶחָמָס. מִנַּיִן שֶׁכָּל חָמָס שֶׁחָמְסוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אֶת יִשְׂרָאֵל מַעֲלָה עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ דָּם נָקִי שָׁפְכוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ד): "וְקִבַּצְתִּי אֶת כָּל הַגּוֹיִם וְהוֹרַדְתִּים אֶל עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט וְנִשְׁפַּטְתִּי עִמָּם שָׁם עַל עַמִּי

יִשְׂרָאֵל", (שם ד יט) "מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה תִּהְיֶה וֶאֱדוֹם לְמִדְבַּר שְׁמָמָה, מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר שָׁפְכוּ דָם נָקִי בְּאַרְצָם". בְּאוֹתָהּ שָׁעָה (שם), "וִיהוּדָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וִירוּשָׁלַיִם לְדוֹר וָדוֹר וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי וַה' שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן".

וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ, מִנַּיִן שֶׁהֲרִיגָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּיַד אֻמּוֹת הָעוֹלָם כַּפָּרָה לָהֶם לָעוֹלָם הַבָּא? שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עט א): "מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ נָתְנוּ אֶת נִבְלַת עַבְדֶיךָ שָׁפְכוּ דָמָם כַּמַּיִם". דָּבָר אַחֵר **וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ**, מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁיְּרִידָתָם שֶׁל רְשָׁעִים לְגֵיהִנֹּם כַּפָּרָה הִיא לָהֶם? שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מג ג): "נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ". הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל הַיּוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְכַפֶּרֶת עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לג כד): "הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּהּ נְשָׂא עָוֹן". עֲדַיִן הַדָּבָר תָּלוּי בְּדָלָא תְּלוּי, אֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם פּוֹרְקִים עֲוֹנוֹתֵיהֶם עָלֶיהָ וְאִם נוֹשְׂאִים עֲוֹנוֹתֵיהֶם עָלֶיהָ, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ** הֱוֵי פּוֹרְקִים עֲוֹנוֹתֵיהֶם עָלֶיהָ וְאֵין נוֹשְׂאִים עֲוֹנוֹתֵיהֶם עָלֶיהָ. וְכֵן הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל הַדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְקוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית וּמְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הֲרֵי הוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא.

אָמַרְתָּ, גְּדוֹלָה שִׁירָה זוֹ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עַכְשָׁיו, וְיֵשׁ בָּהּ לְשֶׁעָבַר, וְיֵשׁ בָּהּ לֶעָתִיד לָבוֹא, וְיֵשׁ בָּהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְיֵשׁ בָּהּ לָעוֹלָם הַבָּא.

פסקה שלד

(דברים לב מד) **וַיָּבֹא מֹשֶׁה**, נֶאֱמַר כָּאן **וַיָּבֹא מֹשֶׁה** וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים לא א) "וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה". אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר **וַיָּבֹא מֹשֶׁה** שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר "וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה", וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר "וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה" שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר **וַיָּבֹא מֹשֶׁה**. אֱמוֹר מֵעַתָּה, בָּא דִּיּוֹתִיכוֹס שָׁלוֹ, וְהָרְשׁוּת נִתְּנָה בְּיַד אַחֵר. **וַיְדַבֵּר אֶת כָּל דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם**, מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מְשַׁקְּעָם בְּאָזְנֵיהֶם.

הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן, לָמָּה אֲנִי צָרִיךְ? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (במדבר יג טז): "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ"! מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן**? לְהוֹדִיעַ צִדְקוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ. שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁצָּפָת דַּעְתּוֹ עָלָיו מִשֶּׁנִּתְמַנָּה בָּרְשׁוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן**, הוֹשֵׁעַ בְּצִדְקוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְמַנָּה פַּרְנָס עַל יִשְׂרָאֵל הוּא הוֹשֵׁעַ בְּצִדְקוֹ. כֵּיוֹצֵא בוֹ אַתָּה אוֹמֵר (שמות א ה): "וְיוֹסֵף הָיָה בְּמִצְרָיִם", וְכִי אֵין אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁיּוֹסֵף הָיָה בְּמִצְרַיִם? אֶלָּא לְהוֹדִיעַ צִדְקוֹ שֶׁל יוֹסֵף שֶׁהָיָה רוֹעֶה אֶת צֹאן אָבִיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְמַנָּה מֶלֶךְ בְּמִצְרַיִם הוּא יוֹסֵף בְּצִדְקוֹ. כֵּיוֹצֵא בוֹ (ש"א יז יד): "וְדָוִד הוּא הַקָּטָן", וְכִי אֵין אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁדָּוִד הוּא הַקָּטָן? אֶלָּא לְהוֹדִיעֲךָ צִדְקוֹ שֶׁל דָּוִד שֶׁהָיָה רוֹעֶה אֶת צֹאן אָבִיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְמַנָּה מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל, הוּא דָּוִד בְּקָטְנוֹ.

פסקה שלה

(דברים לב מו) **וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם**, צָרִיךְ אָדָם לְהֵיוֹת לִבּוֹ וְעֵינָיו וְאָזְנָיו מְכַוָּנִים לְדִבְרֵי תוֹרָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל מ ד): "בֶּן אָדָם רְאֵה בְעֵינֶיךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְׁמָע אֶל אֲשֶׁר אֲנִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ, וְשִׂים לִבְּךָ אֶל מְבוֹא הַבַּיִת". קַל וָחֹמֶר, וּמַה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנִּרְאָה בְעֵינַיִם וְנִמְדַּד בְּיַד צָרִיךְ אָדָם שֶׁיְּהוּ לִבּוֹ וְעֵינָיו וְאָזְנָיו מְכַוָּנִים, דִּבְרֵי תוֹרָה שֶׁהֵם כַּהֲרִים הַתְּלוּיִים בְּשַׂעֲרָה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

אֲשֶׁר תְּצַוֶּם אֶת בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר, אֲמַר לְהֶם, צָרִיךְ אֲנִי לְהַחֲזִיק לָכֶם טוֹבָה שֶׁתְּקַיְּמוּ אֶת הַתּוֹרָה אַחֲרַי, אַף אַתֶּם צְרִיכִים שֶׁתַּחֲזִיקוּ טוֹבָה לִבְנֵיכֶם שֶׁיְּקַיְּמוּ אֶת הַתּוֹרָה אַחֲרֵיכֶם. מַעֲשֶׂה שֶׁבָּא רַבֵּינוּ מִלְּדִיקְיָא וְנִכְנַס רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יְהוּדָה וְיָשְׁבוּ לְפָנָיו. אָמַר לָהֶם: קִרְבוּ לָכֶם, אֲנִי צָרִיךְ לְהַחֲזִיק לָכֶם טוֹבָה שֶׁתְּקַיְּמוּ אֶת הַתּוֹרָה אַחֲרַי, אַף אַתֶּם צְרִיכִים שֶׁתַּחֲזִיקוּ טוֹבָה לִבְנֵיכֶם שֶׁיְּקַיְּמוּ אֶת הַתּוֹרָה אַחֲרֵיכֶם. אִלּוּ אֵין מֹשֶׁה גָּדוֹל וְאִלּוּלֵא אֲחֵרִים קִבְּלוּ תוֹרָה עַל יָדוֹ לֹא הָיְתָה שָׁוָה, [אָנוּ] עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: **אֲשֶׁר תְּצַוֶּם אֶת בְּנֵיכֶם**.

פסקה שלו

(דברים לב מז) **כִּי לֹא דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם**, אֵין לְךָ דָּבָר רֵיקָם בַּתּוֹרָה שֶׁאִם תִּדְרְשֶׁנּוּ שֶׁאֵין בּוֹ מַתָּן שְׂכָר בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. תֹּדַע שֶׁכֵּן, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ לְמָה נִכְתַּב (בראשית לו כב) "וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע", (שם יב) "וְתִמְנַע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ"? לְפִי שֶׁאָמְרָה אֵינִי כְדַאי שֶׁאֶהֱא לוֹ לְאִשָּׁה, אֶהֱא לוֹ פִּילֶגֶשׁ. וְכָל כָּךְ לָמָּה? לְהוֹדִיעֲךָ חִבָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, הָיוּ שָׁלֹא רוֹצִים מַלְכוּת וְשׁוּלְטָנוּת וְרָצִים לְהִדָּבֵק בּוֹ. וַהֲלֹא דְבָרִים קַל וָחֹמֶר: וּמָה עֲשָׂו שֶׁאֵין בְּיָדוֹ אֶלָּא מִצְוָה אַחַת שֶׁכִּבֵּד אֶת אָבִיו, הָיוּ מְלָכִים וְשַׁלְטוֹנִים רָצִים לְהִדָּבֵק בּוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁהָיוּ רָצִים לְהִדָּבֵק בְּיַעֲקֹב הַצַּדִּיק שֶׁקִּיֵּם אֶת הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כה כז): "וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים".

וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים, זֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁהָעוֹשֶׂה אוֹתָם אוֹכֵל פֵּירוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וַאֲרִיכוּת יָמִים לָעוֹלָם הַבָּא, וּמִפֹּרָשׁ כָּאן בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, בְּכִבּוּד אָב וָאֵם מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כ יב): "כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ". בְּשִׁלּוּחַ הַקֵּן כָּתוּב (דברים כב ז): "שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים". בַּהֲבָאַת שָׁלוֹם כָּתוּב (ישעיה נד יג): "וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ".

פסקה שלז

(דברים לב מח) **וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה**, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת נֶאֱמַר **בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה**. נֶאֱמַר (בראשית ז יג) "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה" בְּנֹחַ, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ דוֹר נֹחַ אוֹמְרִים: כָּךְ מִכָּךְ, אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁים בּוֹ אֵין אָנוּ מַנִּיחִים אוֹתוֹ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָנוּ נוֹטְלִים כַּשִּׁילִים וְקַרְדֻּמוֹת וּמְבַקְּעִים עָלָיו אֶת הַתֵּבָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲרֵינִי מַכְנִיסוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם, וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת יָבֹא וְיִמְחֶה. וּמַה רָאָה לוֹמַר בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה? לְפִי שֶׁהָיוּ מְצָרְפִים אוֹמְרִים: כָּךְ מִכָּךְ, אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁים בָּהֶם אֵין אָנוּ מַנִּיחִים אוֹתָם, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאָנוּ נוֹטְלִים סַיָּפִים וַחֲרָבוֹת וְהוֹרְגִים אוֹתָם בָּהֶם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲרֵינִי מוֹצִיאָם בַּחֲצִי הַיּוֹם, וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת יָבֹא וְיִמְחֶה. וּמַה רָאָה לוֹמַר כָּאן **בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה**? לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: כָּךְ מִכָּךְ, אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁים בּוֹ אֵין אָנוּ מַנִּיחִים אוֹתוֹ, אָדָם שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם וְהוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן וְהִגִּיז לָנוּ אֶת הַשְּׂלָו וְעָשָׂה לָנוּ נִסִּים וּגְבוּרוֹת, אֵין אָנוּ מַנִּיחִים אוֹתוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲרֵינִי מַכְנִיסוֹ לַמְּעָרָה בַּחֲצִי הַיּוֹם, וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת יָבֹא וְיִמְחֶה. לְכָךְ נֶאֱמַר **וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר**.

פסקה שלח

(דברים לב מט) **עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה**, עֲלֵיָּה הִיא לְךָ וְאֵינָהּ יְרִידָה.
הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה, שֶׁנִּקְרָא אַרְבָּעָה שֵׁמוֹת: הַר הָעֲבָרִים, הַר נְבוֹ, הֹר הָהָר, רֹאשׁ הַפִּסְגָּה. וְלָמָּה קוֹרִים אוֹתוֹ הַר נְבוֹ? שֶׁנִּקְבְּרוּ בוֹ שִׁלְשָׁה נְבִיאִים הַלָּלוּ שֶׁמֵּתוּ שֶׁלֹּא מִידֵי עֲבֵרָה, וְאֵלּוּ הֵם: מֹשֶׁה, אַהֲרֹן, וּמִרְיָם.
אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ שַׁלְשֶׁלֶת הַמְּלָכִים שֶׁעֲתִידִים לַעֲמֹד מֵרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה.
אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרִיחוֹ, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ שַׁלְשֶׁלֶת הַנְּבִיאִים שֶׁעֲתִידִים לַעֲמֹד מֵרָחָב הַזּוֹנָה.
וּרְאֵה אֶת כָּל אֶרֶץ כְּנָעַן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֶצְבָּעוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיְתָה לוֹ מְטַטְרוֹן לְמֹשֶׁה, וְהֶרְאָהוּ כָּל קְרֵיֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: עַד כָּאן תְּחוּמוֹ שֶׁל אֶפְרַיִם, עַד כָּאן תְּחוּמוֹ שֶׁל מְנַשֶּׁה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מֹשֶׁה בְּעַצְמוֹ רָאָה אוֹתָהּ. הָא כֵּיצַד? נָתַן כֹּחַ בְּעֵינָיו שֶׁל מֹשֶׁה וְרָאָה מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ.

פסקה שלט

(דברים לב נ) **וּמֵת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה**, אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לָמָּה אֲנִי מֵת? לֹא טוֹב שֶׁיֹּאמְרוּ טוֹב מֹשֶׁה מִמַּרְאֶה מִשֶּׁיֹּאמְרוּ טוֹב מֹשֶׁה מִשְּׁמוּעָה? לֹא טוֹב שֶׁיֹּאמְרוּ זֶה

מֹשֶׁה שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם וְהוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן וְעָשָׂה לָנוּ נְסִים וּגְבוּרוֹת מִשֶּׁיֹּאמְרוּ כָּךְ וְכָךְ הָיָה מֹשֶׁה כָּךְ וְכָךְ עָשָׂה מֹשֶׁה? אָמַר לוֹ: כַּלֵּךְ מֹשֶׁה, גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי שֶׁהִיא שָׁוָה בְּכָל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט יד): "זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל", וְאוֹמֵר (ש"ב ז יט): "וְזֹאת תּוֹרַת הָאָדָם ה' אֱלֹהִים". אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְמָה מֵת אָדָם הָרִאשׁוֹן? אָמַר לָהֶם: שֶׁלֹּא עָשָׂה פְּקוּדַי. אָמְרוּ לְפָנָיו: וַהֲרֵי מֹשֶׁה עָשָׂה פְּקוּדֶיךָ! אָמַר לָהֶם: גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי שָׁוָה בְּכָל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל".

וְהַאֲסֵף אֶל עַמֶּיךָ, אֵצֶל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, אֵצֶל עַמְרָם וּקְהָת, אֵצֶל מִרְיָם וְאַהֲרֹן אָחִיךָ. **כַּאֲשֶׁר מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ**, מִיתָה שֶׁחָמַדְתָּ לָהּ. וּמֵהֵיכָן חִמַּד מֹשֶׁה מִיתָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן? בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (במדבר כ כה): "קַח אֶת אַהֲרֹן וְאֶת אֶלְעָזָר בְּנוֹ", (שם כו) "וְהַפְשֵׁט אֶת אַהֲרֹן אֶת בְּגָדָיו", אֵלּוּ בִּגְדֵי כְהֻנָּה, הַלְבִּישֵׁם לְאֶלְעָזָר, וְכֵן שֵׁנִי וְכֵן שְׁלִישִׁי. אָמַר לוֹ: הִכָּנֵס לַמְּעָרָה, וְנִכְנַס. עָלָה לַמִּטָּה, וְעָלָה. פְּשֹׁט יָדֶיךָ, וּפָשַׁט. פְּשֹׁט רַגְלֶיךָ, וּפָשַׁט. קְמֹץ פִּיךָ, וְקָמַץ. עָצֹם עֵינֶיךָ, וְעָצַם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר מֹשֶׁה: אַשְׁרֵי מִי שֶׁמֵּת בְּמִיתָה זוֹ! לְכָךְ נֶאֱמַר **כַּאֲשֶׁר מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ**, מִיתָה שֶׁחָמַדְתָּהּ לָהּ.

פסקה שמ

(דברים לב נא) **עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי**, אַתֶּם גְּרַמְתֶּם לִמְעֹל בִּי. **עַל אֲשֶׁר לֹא קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי**, אַתֶּם גְּרַמְתֶּם שֶׁלֹּא לְקַדֵּשׁ אוֹתִי. (במדבר כז יד) **כַּאֲשֶׁר מְרִיתֶם פִּי**, אַתֶּם גְּרַמְתֶּם לַמְּרוֹת פִּי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: לֹא כָּךְ אָמַרְתִּי לְךָ (שמות ד ב): "מַה זֶּה בְיָדֶךָ" (שם ג) "הַשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה", וְהִשְׁלַכְתָּ, מָה אוֹתוֹת שֶׁבְּיָדְךָ לֹא עִכַּבְתָּה, דְּבָר הַקַּל הַזֶּה הָיָה לְךָ לְעַכְּבוֹ. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא נִפְטַר מִן הָעוֹלָם עַד שֶׁצִּוָּרָהּ לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְנָפָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כ יב): "לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת הַקָּהָל הַזֶּה".

פסקה שמא

(דברים לב נב) **כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבֹא**, נֶאֱמַר כָּאן **וְשָׁמָּה לֹא תָבֹא** וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים לד ד) "וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר". אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר "וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר", שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר **וְשָׁמָּה לֹא תָבֹא**, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר **וְשָׁמָּה לֹא תָבֹא** שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר "וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר". אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם אֵינִי נִכְנָס לְהּ מֶלֶךְ, אֶכָּנֵס לָהּ הֶדְיוֹט; אִם אֵינִי נִכְנָס לְהּ חַי, אֶכָּנֵס לָהּ מֵת. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: **וְשָׁמָּה לֹא תָבֹא**, "וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר" – לֹא מֶלֶךְ וְלֹא הֶדְיוֹט, לֹא חַי וְלֹא מֵת.

פסקה שמב

(דברים לג, א) **וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה**, לְפִי שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל דְּבָרִים קָשִׁים תְּחִלָּה (דברים לב כד-כה) "מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף", "מְחוּץ תְּשַׁכֵּל חֶרֶב", (דברים ט ז-ח) "וּבְחֹרֵב הִקְצַפְתֶּם אֶת ה'", "מַמְרִים הֱיִיתֶם", חָזַר וְאָמַר לָהֶם דִּבְרֵי נֶחָמִים: **וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה**,

וּמַמָּנוּ לָמְדוּ כָּל הַנְּבִיאִים, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל דְּבָרִים קָשִׁים תְּחִלָּה וְחוֹזְרִים וְאוֹמְרִים לָהֶם דִּבְרֵי נֶחָמִים. וְאֵין לְךָ בְּכָל הַנְּבִיאִים שֶׁהָיוּ דְּבָרָיו קָשִׁים כְּהוֹשֵׁעַ. תְּחִלַּת דְּבָרָיו אָמַר לָהֶם (הושע ט יד): "תֵּן לָהֶם ה' מַה תִּתֵּן לָהֶם רֶחֶם מַשְׁכִּיל", וְחָזַר וְאָמַר לָהֶם דִּבְרֵי נֶחָמִים (הושע יד ז-ח): "יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן", וְאוֹמֵר: "יָשׁוּבוּ יוֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן", וְאוֹמֵר (שם ה-ו): "אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה, אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה". וְכֵן יוֹאֵל אָמַר לָהֶם (יואל א ב-ד): "שִׁמְעוּ זֹאת הַזְּקֵנִים וְהַאֲזִינוּ כֹּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הֶהָיְתָה זֹאת בִּימֵיכֶם וְאִם בִּימֵי אֲבוֹתֵיכֶם, עָלֶיהָ לִבְנֵיכֶם סַפֵּרוּ", וְאוֹמֵר: "יֶתֶר הַגָּזָם אָכַל הָאַרְבֶּה", וְחָזַר וְאָמַר לָהֶם דִּבְרֵי נֶחָמִים (יואל ב כה): "וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאַרְבֶּה הַיֶּלֶק הֶחָסִיל וְהַגָּזָם". וְכֵן עָמוֹס אָמַר לָהֶם (עמוס ד א): "שִׁמְעוּ הַדָּבָר הַזֶּה פָּרוֹת הַבָּשָׁן אֲשֶׁר בְּהַר שֹׁמְרוֹן הָעֹשְׁקוֹת דַּלִּים הָרֹצְצוֹת אֶבְיוֹנִים הָאֹמְרוֹת לַאֲדוֹנֵיהֶם הָבִיאָה וְנִשְׁתֶּה", וְחָזַר וְאָמַר לָהֶם דִּבְרֵי נֶחָמִים (שם ט יג): "הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ בַּקּוֹצֵר". וְכֵן מִיכָה אָמַר לָהֶם (מיכה ג ב): "שֹׂנְאֵי טוֹב וְאֹהֲבֵי רָעָה גֹּוְלֵי", וְאוֹמֵר (שם ג): "וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר עַמִּי וְעוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ", וְחָזַר וְאָמַר לָהֶם דִּבְרֵי נֶחָמִים (מיכה ז יח-כ): "מִי אֵל כָּמוֹךָ נוֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא, יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל חַטֹּאתָם, תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם". וְכֵן יִרְמְיָה אָמַר לָהֶם (ירמיה ז לד): "וְהִשְׁבַּתִּי מֵעָרֵי יְהוּדָה וּמֵחֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה", וְחָזַר וְאָמַר לָהֶם דִּבְרֵי נֶחָמִים (שם לא יב): "אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל".

יָכוֹל מֹשֶׁאוֹמְרִים לָהֶם דִּבְרֵי נֶחָמִים חוֹזְרִים וְאוֹמְרִים לָהֶם דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר (ירמיה נא סד): "וְאָמַרְתָּ כָּכָה תִּשְׁקַע בָּבֶל וְלֹא תָקוּם מִן הָרָעָה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵבִיא עָלֶיהָ עַד הֵנָּה דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ". הֲוֵי, מֹשֶׁאוֹמְרִים לָהֶם דִּבְרֵי נֶחָמִים אֵין אוֹמְרִים לָהֶם דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת. **וְזֹאת הַבְּרָכָה**, הֲרֵי זוֹ מוֹסִיף עַל בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁבֵּרְכָם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם (בראשית מט כח): "וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם". נִמְצִינוּ לְמֵדִים שֶׁמִּמָּקוֹם שֶׁסִּיֵּם יַעֲקֹב אָבִינוּ לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל מִשָּׁם הִתְחִיל מֹשֶׁה לְבָרְכָם, שֶׁנֶּאֱמַר: **וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ**. **וְזֹאת הַבְּרָכָה** הֲרֵי זֶה מוֹסִיף עַל בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה, וְאֵיזוֹ הִיא? (תהלים צ א): "תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה

אִישׁ הָאֱלֹהִים". וְעַדַיִן הַדָּבָר תָּלוּי, אֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם תְּפִלָּה קוֹדֶמֶת לִבְרָכָה אִם בְּרָכָה קוֹדֶמֶת לִתְפִלָּה. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **וְזֹאת הַבְּרָכָה** הֱוֵי תְּפִלָּה קוֹדֶמֶת לִבְרָכָה, וְאֵין בְּרָכָה קוֹדֶמֶת לִתְפִלָּה.

אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה, אִלּוּ אֲחֵרִים בֵּרְכוּ אֶת יִשְׂרָאֵל כְּדַי הִיא בִּרְכָתָם, אֶלָּא בֵּרְכָם מֹשֶׁה. נִמְצֵינוּ לְמֵדִים שֶׁכְּדַי מֹשֶׁה שֶׁיְּבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל וּכְדַי יִשְׂרָאֵל שֶׁיְּבָרְכָם מֹשֶׁה.

אִישׁ הָאֱלֹהִים, זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה שֶׁנִּקְרְאוּ אִישׁ הָאֱלֹהִים. מֹשֶׁה נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים: "תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים". אֶלְקָנָה נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים (ש"א ב כז): "וַיָּבֹא אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל עֵלִי". שְׁמוּאֵל נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ט ו): "הִנֵּה נָא אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּעִיר הַזֹּאת". דָּוִד נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר (נחמיה יב כד): "בְּמִצְוַת דָּוִיד אִישׁ הָאֱלֹהִים". שְׁמַעְיָה נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר (מ"א יב כב): "וַיְהִי דְּבַר ה' אֶל שְׁמַעְיָה אִישׁ הָאֱלֹהִים לֵאמֹר". עִדּוֹא נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יג א): "וְהִנֵּה אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא מִיהוּדָה בִּדְבַר ה'". אֱלִיָּהוּ נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר (מ"ב א יג): "אִישׁ הָאֱלֹהִים תִּיקַר נָא נַפְשִׁי". אֱלִישָׁע נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ד ט): "הִנֵּה נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא". מִיכָה נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר (מ"א כ כח): "וַיִּגַּשׁ אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל". אָמוֹץ נִקְרָא אִישׁ הָאֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דהי"ב כה ז): "וְאִישׁ אֱלֹהִים בָּא אֵלָיו לֵאמֹר הַמֶּלֶךְ אַל יָבֹא עִמְּךָ צְבָא יִשְׂרָאֵל".

לִפְנֵי מוֹתוֹ, וְכִי עָלְתָה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁלְּאַחַר מוֹתוֹ הָיָה מֹשֶׁה מְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל? אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **לִפְנֵי מוֹתוֹ**? סְמוּךְ לְמוֹתוֹ. כַּיּוֹצֵא בּוֹ (מלאכי ג כג): "הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה'", וְכִי עָלְתָה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁלְּאַחַר בִּיאָה אֵלִיָּהוּ מִתְנַבֵּא לָהֶם? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה'"? סְמוּךְ לַבִּיאָה.

פסקה שמג

(דברים לג ב) **וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר**, מַגִּיד הַכָּתוּב שֶׁכְּשֶׁפָּתַח מֹשֶׁה לֹא פָּתַח בְּצָרְכָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל תְּחִלָּה עַד שֶׁפָּתַח בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם. מָשָׁל לְלוֹטְיָר שֶׁהָיָה עוֹמֵד עַל הַבָּמָה וְנִשְׁכַּר לְאֶחָד לְדַבֵּר עַל יָדָיו, וְלֹא פָּתַח בְּצָרְכֵי אוֹתוֹ הָאִישׁ תְּחִלָּה עַד שֶׁפָּתַח בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מֶלֶךְ: אַשְׁרֵי עוֹלָם מִמַּלְכּוֹ, אַשְׁרֵי עוֹלָם מִדַּיָּנוֹ, עָלֵינוּ זָרְחָה חַמָּה, עָלֵינוּ זָרְחָה לְבָנָה, וְהָיוּ אֲחֵרִים מְקַלְּסִים עִמּוֹ, וְאַחַר כֵּן פָּתַח בְּצָרְכּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ וְחָזַר וְחָתַם בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. אַף מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לֹא פָּתַח בְּצָרְכֵי יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁפָּתַח בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: **וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא**, וְאַחַר כָּךְ פָּתַח בְּצָרְכֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל: "וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ", חָזַר וְחָתַם בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם: "אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן".

וְאַף דָּוִד הַמֶּלֶךְ פָּתַח בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמט א): "הַלְלוּיָהּ שִׁירוּ לַה' שִׁיר חָדָשׁ", וְאַחַר כָּךְ פָּתַח בְּשִׁבְחָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל (תהלים קמט ד): "כִּי רוֹצֶה ה' בְּעַמּוֹ", וְחָזַר וְחָתַם בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם (תהלים קנ א): "הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ". וְאַף שְׁלֹמֹה בָּנוֹ פָּתַח בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם תְּחִלָּה (דהי"ב ו יד): "אֵין כָּמוֹךָ אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ שׁוֹמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד", וְאַחַר כָּךְ פָּתַח בְּצָרְכָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל (דהי"ב ו כח): "רָעָב כִּי יִהְיֶה בָאָרֶץ", וְחָזַר וְחָתַם בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם (דהי"ב ו מא): "קוּמָה ה' אֱלֹהִים לְנוּחֶךָ".

וְאַף שְׁמוֹנָה עָשְׂרֵה בָּרְכוֹת שֶׁתִּקְּנוּ נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁיִּהוּ יִשְׂרָאֵל מִתְפַּלְּלִים בְּכָל יוֹם לֹא פָּתְחוּ בְּצָרְכָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁפָּתְחוּ בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם: "הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ", וְאַחַר כָּךְ "מַתִּיר אֲסוּרִים" וְאַחַר כָּךְ "רוֹפֵא חוֹלִים", וְאַחַר כָּךְ "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ".

וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא, כְּשֶׁנִּגְלָה הַמָּקוֹם לְתֵּן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, לֹא מֵרוּחַ אַחַת נִגְלָה אֶלָּא מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: **וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא**, **וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ**, **הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן**, וְאֵיזוֹ הִיא רוּחַ רְבִיעִית? (חבקוק ג ג) "אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא".

דָּבָר אַחֵר: כְּשֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְתֵּן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, לֹא בְּלָשׁוֹן אֶחָד אָמַר לָהֶם אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה לְשׁוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג ב): **וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא** – זֶה לְשׁוֹן עִבְרִי, **וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ** – זֶה לְשׁוֹן רוֹמִי, **הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן** – זֶה לְשׁוֹן עֲרָבִי, **וְאָתָה מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ** – זֶה לְשׁוֹן אֲרָמִי.

דָּבָר אַחֵר **וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא**, כְּשֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְתֵּן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, לֹא עַל יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד הוּא נִגְלָה אֶלָּא עַל כָּל הָאֻמּוֹת. תְּחִלָּה הָלַךְ אֵצֶל בְּנֵי עֵשָׂו, אָמַר לָהֶם: מְקַבְּלִים אַתֶּם אֶת הַתּוֹרָה? אָמְרוּ לוֹ: מַה כָּתוּב בָּהּ? אָמַר לָהֶם (שמות כ יג): "לֹא תִרְצָח". אָמְרוּ, כָּל עַצְמָם שֶׁל אוֹתָם הָאֲנָשִׁים וַאֲבִיהֶם רוֹצֵחַ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כז כב): "וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו", (שם כז מ) "וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה". הָלַךְ אֵצֶל בְּנֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב, אָמַר לָהֶם: מְקַבְּלִים אַתֶּם אֶת הַתּוֹרָה? אָמְרוּ לוֹ: מַה כָּתוּב בָּהּ? אָמַר לָהֶם (שמות שם): "לֹא תִנְאָף". אָמְרוּ לוֹ, כָּל עַצְמָהּ שֶׁל עֶרְוָה לָהֶם הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יט לו): "וַתַּהֲרֶיןָ שְׁתֵּי בְנוֹת לוֹט מֵאֲבִיהֶן". הָלַךְ אֵצֶל בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל, אָמַר לָהֶם: מְקַבְּלִים אַתֶּם אֶת הַתּוֹרָה? אָמְרוּ לוֹ: מַה כָּתוּב בָּהּ? אָמַר לָהֶם (שמות שם): "לֹא תִגְנֹב". אָמְרוּ לוֹ, כָּל עַצְמָם אֲבִיהֶם לִיסְטִים הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טז יב): "וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם". וְכֵן לְכָל אֻמָּה וְאֻמָּה שֶׁאַל לָהֶם אִם מְקַבְּלִים אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלח ד): "יוֹדוּךָ ה' כָּל מַלְכֵי אֶרֶץ כִּי שָׁמְעוּ אִמְרֵי פִיךָ", יָכוֹל שָׁמְעוּ וְקִבְּלוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר (מיכה ה יד): "וְעָשִׂיתִי בְאַף וּבְחֵמָה נָקָם אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא שָׁמֵעוּ", לֹא דַּיָּם שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ אֶלָּא אֲפִלּוּ שֶׁבַע מִצְוֹת שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם בְּנֵי נֹחַ לֹא יָכְלוּ

לַעֲמֹד בָּהֶם עַד שֶׁפָּרְקוּם. כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ, נְתָנָם לְיִשְׂרָאֵל. מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁשִּׁלַּח אֶת חֲמוֹרוֹ וְכַלְבּוֹ לַגֹּרֶן, וְהִטְעִינוֹ לַחֲמוֹר לֶחֶם וְלַכֶּלֶב שָׁלֹשׁ סְאִים. הָיָה הַחֲמוֹר מְהַלֵּךְ וְהַכֶּלֶב מַלְחִית. פָּרַק מִמֶּנּוּ סְאָה וּנְתָנוֹ עַל הַחֲמוֹר. וְכֵן שֵׁנִי וְכֵן שְׁלִישִׁי. כָּךְ יִשְׂרָאֵל קִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה בְּפֵרוּשֶׁיהָ וּבְדִקְדּוּקֶיהָ, אַף אוֹתָם שֶׁבַּע מִצְוֹת שֶׁלֹּא יָכְלוּ בְּנֵי נֹחַ לַעֲמֹד בָּהֶם וּפָרְקוּם בָּאוּ יִשְׂרָאֵל וְקִבְּלוּם. לְכָךְ נֶאֱמַר: **וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ.**

דָּבָר אַחֵר, **וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ**, כְּשֶׁעוֹמֵד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְפָרַע מִשֵּׂעִיר עָתִיד לְהַרְעִישׁ אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ עַל יוֹשְׁבָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁהִרְעִישׁ בְּמַתַּן תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים ה ד): "ה' בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר בְּצַעְדְּךָ מִשְׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ רָעָשָׁה גַּם שָׁמַיִם נָטָפוּ גַּם שְׁחָקִים יִזְּלוּ מָיִם", וְאוֹמֵר (בראשית כה כו): "וְאַחֲרֵי כֵן יָצָא אָחִיו וְיָדוֹ אוֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב". אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵין כָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן נִכְנֶסֶת בֵּינֵיכֶם.

מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ לִתֵּן מַתָּנָה לְאֶחָד מִבָּנָיו, וְהָיָה הַמֶּלֶךְ מִתְיָרֵא מִפְּנֵי אֶחָיו וּמִפְּנֵי אוֹהֲבָיו וּמִפְּנֵי קְרוֹבָיו. מָה עָשָׂה אוֹתוֹ הַבֵּן? עָמַד וּפִרְכֵּס אֶת עַצְמוֹ, וְסִפֵּר אֶת שְׁעָרוֹ. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ: לְךָ אֲנִי נוֹתֵן מַתָּנָה. כָּךְ כְּשֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ לָעוֹלָם יָצָא מִמֶּנּוּ פְּסֹלֶת יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה, חָזְרוּ לִהְיוֹת רָעִים יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹנִים. וּכְשֶׁבָּא יִצְחָק, יָצָא מִמֶּנּוּ פְּסֹלֶת עֵשָׂו וְכָל אַלּוּפֵי אֱדוֹם, חָזְרוּ לִהְיוֹת רָעִים יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹנִים. וּכְשֶׁבָּא יַעֲקֹב, לֹא יָצָא מִמֶּנּוּ פְּסֹלֶת אֶלָּא נוֹלְדוּ כָּל בָּנָיו תְּמִימִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כה כז): "וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים". אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לְךָ אֲנִי נוֹתֵן אֶת הַתּוֹרָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: **ה' מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ.**

דָּבָר אַחֵר, **מִסִּינַי בָּא** כְּשֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן אֶת הַתּוֹרָה הִרְעִישׁ כָּל הָעוֹלָם עַל יוֹשְׁבָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט ג): "קוֹל ה' עַל הַמָּיִם", וְאוֹמֵר: "קוֹל ה' בַּכֹּחַ". בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְקַבְּצוּ כָּל הָאֻמּוֹת אֵצֶל בִּלְעָם, אָמְרוּ לוֹ: כְּמְדֻמִּים אָנוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם בַּמַּיִם. אָמַר לָהֶם (בראשית ט טו): "לֹא יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל". אָמְרוּ לוֹ: מַה הַקּוֹל הַזֶּה? אָמַר לָהֶם (תהלים כט יא): "ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן", וְאֵין עֹז אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יב טז): "עִמּוֹ עֹז וְתוּשִׁיָּה". אָמְרוּ לוֹ: אִם כֵּן (תהלים כט יא) "ה' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם".

הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן, אַרְבַּע הוֹפָעוֹת הֵם: רִאשׁוֹנָה בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פ ב): "רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה נֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים הוֹפִיעָה"; שְׁנִיָּה בְּשָׁעַת מַתַּן תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן"; שְׁלִישִׁית לִימוֹת גּוֹג וּמָגוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר (שם צד א): "אֵל נְקָמוֹת ה' אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ"; רְבִיעִית לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם נ ב): "מִצִּיּוֹן מִכְלַל יֹפִי אֱלֹהִים הוֹפִיעַ".

וְאָתָּה מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ, שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם כְּשֶׁהוּא עוֹשֶׂה מִשְׁתֶּה לִבְנוֹ וּכְשֶׁהוּא שָׂמֵחַ בְּחֻפָּתוֹ מַרְאֶה הוּא אֶת גְּנָזָיו וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ, אֲבָל מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא **וְאָתָּה מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ**, וְלֹא כָּל רִבְבוֹת קֹדֶשׁ.

דָּבָר אַחֵר **וְאָתָּה מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ**, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ פַּלְטֵיָא שֶׁלּוֹ, יֵשׁ בָּהּ בְּנֵי אָדָם נָאִים מִמֶּנּוּ, בְּנֵי אָדָם מְשֻׁבָּחִים מִמֶּנּוּ, בְּנֵי אָדָם גִּבּוֹרִים מִמֶּנּוּ. אֲבָל מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא **וְאָתָּה מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ** אוֹת הוּא בְּתוֹךְ רִבְבוֹת קֹדֶשׁ. וּכְשֶׁנִּגְלָה עַל הַיָּם מִיָּד הִכִּירוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו ב): "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ". כְּךָ הָיוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם שׁוֹאֲלִים אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמְרִים לָהֶם (שיר השירים ה ט): "מַה דּוֹדֵךְ מִדּוֹד" שֶׁכָּךְ אַתֶּם מוּמָתִים עָלָיו, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שם א ג): "עַל כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךְ", וְאוֹמֵר (תהלים מד כג): "כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָל הַיּוֹם", כֻּלְּכֶם נָאִים, כֻּלְּכֶם גִּבּוֹרִים, בֹּאוּ וְנִתְעָרֵב יַחַד. וְיִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: נֹאמַר לָכֶם מִקְצָת שִׁבְחוֹ וְאַתֶּם מַכִּירִים אוֹתוֹ (שיר השירים ה י-טז): "דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם, רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז, עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל אֲפִיקֵי מָיִם, לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם, יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב, שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ, חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים". כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם נוֹיוֹ וְשִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמְרוּ לָהֶם: נָבֹא עִמָּכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ו א): "אָנָה הָלַךְ דּוֹדֵךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים אָנָה פָּנָה דוֹדֵךְ וּנְבַקְשֶׁנּוּ עִמָּךְ". מָה יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לָהֶם? אֵין לָהֶם חֵלֶק בּוֹ, (שם ו ג) "אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים".

מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ, כְּשֶׁהָיָה הַדִּבּוּר יוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה יוֹצֵא דֶּרֶךְ יְמִינוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִשְׁמֹאל יִשְׂרָאֵל, וְעוֹקֵב אֶת מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר מִיל עַל שְׁנֵים עָשָׂר מִיל, וְחוֹזֵר וּבָא דֶּרֶךְ יְמִינָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לִשְׁמֹאלוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַבְּלוֹ בִּימִינוֹ וְחוֹקְקוֹ בַּלּוּחַ, וְהָיָה קוֹלוֹ הוֹלֵךְ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כט ז): "קוֹל ה' חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ".

מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ, מַגִּיד שֶׁדִּבְרֵי תוֹרָה מְשׁוּלִים בָּאֵשׁ: מָה אֵשׁ נִתְּנָה מִן הַשָּׁמַיִם כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה נִתְּנוּ מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ יט): "אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם"; מָה אֵשׁ חַיִּים לָעוֹלָם כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה חַיִּים לָעוֹלָם; מָה אֵשׁ קָרוֹב לָהּ אָדָם נִכְוֶה רָחוֹק מִמֶּנָּה צוֹנֵן, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה כָּל זְמַן שֶׁאָדָם עָמֵל בָּהֶם חַיִּים הֵם לוֹ, פֵּרַשׁ מֵהֶם מָמִית אוֹתוֹ; מָה אֵשׁ מִשְׁתַּמֶּשֶׁת בָּהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה מִשְׁתַּמֶּשֶׁת בָּהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וּלְעוֹלָם הַבָּא; מָה אֵשׁ כָּל הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ עוֹשֶׂה גּוּפוֹ רֹשֶׁם, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה כָּל הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם עוֹשֶׂה גּוּפוֹ רֹשֶׁם; מָה אֵשׁ עֲמֵלִים בָּהּ נִכָּרִים בֵּין הַבְּרִיּוֹת, כָּךְ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים נִכָּרִים בַּהֲלִיכָתָם וּבְדִבּוּרָם וּבַעֲטִיפָתָם בַּשּׁוּק.

אֵשׁ דָּת לָמוֹ, אִלּוּלֵא דָּת שֶׁנִּתְּנָה עִמָּהּ אֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲמֹד בָּהּ.

פסקה שמד

(דברים לג ג) **אַף חוֹבֵב עַמִּים**, מְלַמֵּד שֶׁחִבֵּב הַמָּקוֹם אֶת יִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁלֹּא חִבֵּב כָּל אֻמָּה וּמַלְכוּת.

כָּל קְדוֹשָׁיו בְיָדֶיךָ, אֵלּוּ פַּרְנָסֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנּוֹתְנִים אֶת נַפְשָׁם עַל יִשְׂרָאֵל. בְּמֹשֶׁה הוּא אוֹמֵר (שמות לב לב): "וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ". בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר (דהי"א כא יז): "הֲלֹא אֲנִי אָמַרְתִּי לִמְנוֹת בָּעָם".

וְהֵם תָּכוּ לְרַגְלֶיךָ, אַף עַל פִּי שֶׁאֲנוּסִים, אַף עַל פִּי שֶׁלּוֹקִים, אַף עַל פִּי שֶׁבְּזוּזִים. **יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ**, מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם וְאוֹמְרִים (שמות כד ז): "כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע".

דָּבָר אַחֵר **אַף חֹבֵב עַמִּים** מְלַמֵּד שֶׁלֹּא חָלַק לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִבָּה לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם כְּדָרְךָ שֶׁחָלַק לְיִשְׂרָאֵל. תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ: גְּזֵלוֹ שֶׁל נָכְרִי מֻתָּר וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל אָסוּר. וּכְבָר שָׁלְחָה מַלְכוּת שְׁנֵי סַרְדִּיטְיָאוֹת וְאָמְרָה לָהֶם: לְכוּ וַעֲשׂוּ עַצְמְכֶם יְהוּדִים וּרְאוּ תּוֹרָתָם מַה טִּיבָהּ. הָלְכוּ אֵצֶל רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְאוּשָׁא, וְקָרְאוּ אֶת הַמִּקְרָא וְשָׁנוּ אֶת הַמִּשְׁנָה מִדְרָשׁ הֲלָכוֹת וְהַגָּדוֹת. בְּשָׁעַת פְּטִירָתָם אָמְרוּ לָהֶם: כָּל הַתּוֹרָה נָאָה וּמְשֻׁבַּחַת חוּץ מִדָּבָר אֶחָד זֶה שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים: גְּזֵלוֹ שֶׁל גּוֹי מֻתָּר וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל אָסוּר, וְדָבָר זֶה אֵין אָנוּ מוֹדִיעִים לַמַּלְכוּת. **כָּל קְדוֹשָׁיו בְיָדֶיךָ**, אֵלּוּ גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּתְמַשְׂכְנִים עַל יִשְׂרָאֵל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בִּיחֶזְקֵאל (יחזקאל ד ד-ו): "וְאַתָּה שְׂכַב עַל צִדְּךָ הַשְּׂמְאלִי וְאֲנִי נָתַתִּי לְךָ אֶת שְׁנֵי עֲוֹנָם לְמִסְפַּר יָמִים וְכִלִּיתָ אֶת אֵלֶּה וְשָׁכַבְתָּ עַל צִדְּךָ הַיְמָנִי".

וְהֵם תָּכוּ לְרַגְלֶיךָ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם מַכְעִיסִים וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם חוֹטְאִים. **יִשָּׂא מִדַּבְּרוֹתֶיךָ**, מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עֹל תּוֹרָתֶךָ (שמות כד ז): "כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע".

דָּבָר אַחֵר: **אַף חוֹבֵב עַמִּים**, מְלַמֵּד שֶׁחִבֵּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁלֹּא חִבֵּב כָּל אֻמָּה וּמַלְכוּת. **כָּל קְדוֹשָׁיו בְיָדֶיךָ**, אֵלּוּ נַפְשׁוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים שֶׁהֵן נְתוּנוֹת בָּאוֹצָר, שֶׁנֶּאֱמַר (ש"א כה כט): "וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ". **וְהֵם תָּכוּ לְרַגְלֶיךָ**, וַאֲפִילּוּ הֵם נִרְתָּעִים לַאֲחוֹרֵיהֶם שְׁנֵים עָשָׂר מִיל וְחוֹזְרִים שְׁנֵים עָשָׂר מִיל. **יִשָּׂא מִדַּבְּרוֹתֶיךָ**, מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם "כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע".

פסקה שמה

(דברים לג ד) **תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה**, צִוּוּי זֶה אֵינוֹ אֶלָּא לָנוּ, אֵינוֹ אֶלָּא בַּעֲבוּרֵנוּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מ"א ח כ): "וָאָבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל", בַּיִת זֶה לָמָּה? לָאָרוֹן. וְאוֹמֵר (שם כא): "וְאָשִׂם שָׁם מָקוֹם לָאָרוֹן". הֱוֵי, צִוּוּי זֶה אֵינוֹ אֶלָּא לָנוּ, אֵינוֹ אֶלָּא בַּעֲבוּרֵנוּ.

דָּבָר אַחֵר: **תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה**, וְכִי מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ אָנוּ אוֹחֲזִים אֶת הַתּוֹרָה? וַהֲלֹא אֲבוֹתֵינוּ זָכוּ בָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר **מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב**. שׁוֹמֵעַ אֲנִי יְרֻשָּׁה לִבְנֵי מְלָכִים, יְרֻשָּׁה לִבְנֵי קְטַנִּים מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כט ט): "אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם". דָּבָר אַחֵר: [**מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב**] אַל תְּהִי קוֹרֵא מוֹרָשָׁה אֶלָּא מְאוֹרָסָה, מְלַמֵּד שֶׁהַתּוֹרָה מְאוֹרָסָה הִיא לְיִשְׂרָאֵל, וְאֵשֶׁת אִישׁ לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי ו כז-כט): "הֲיַחְתֶּה אִישׁ אֵשׁ בְּחֵיקוֹ וּבְגָדָיו לֹא תִשָּׂרַפְנָה? אִם יְהַלֵּךְ אִישׁ עַל הַגֶּחָלִים וְרַגְלָיו לֹא תִכָּוֶינָה? כֵּן הַבָּא אֶל אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא יִנָּקֶה כָּל הַנֹּגֵעַ בָּהּ".

דָּבָר אַחֵר: אַל תְּהִי קוֹרֵא מְאֹרָשָׁה אֶלָּא **מוֹרָשָׁה**, מְלַמֵּד שֶׁהַתּוֹרָה מוֹרָשָׁה לְיִשְׂרָאֵל. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְבֶן מְלָכִים שֶׁנִּשְׁבָּה כְּשֶׁהוּא קָטָן לִמְדִינַת הַיָּם, אִם מְבַקֵּשׁ לַחֲזוֹר אֲפִלּוּ לְאַחַר מֵאָה שָׁנָה אֵינוֹ בוֹשׁ לַחֲזוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹמֵר: לִירֵשָׁתִי אֲנִי חוֹזֵר. כָּךְ תַּלְמִיד חָכָם שֶׁפֵּרַשׁ מִדִּבְרֵי תוֹרָה וְהָלַךְ לוֹ לִדְבָרִים אֲחֵרִים, אִם מְבַקֵּשׁ לַחֲזוֹר אֲפִלּוּ לְאַחַר מֵאָה שָׁנָה אֵינוֹ בוֹשׁ לַחֲזוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹמֵר: לִירֵשָׁתִי אֲנִי חוֹזֵר. לְכָךְ נֶאֱמַר **מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב**.

פסקה שמו

(דברים לג ה) **וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ**, כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל שָׁוִים בְּעֲצָה אַחַת מִלְמַטָּה שְׁמוֹ הַגָּדוֹל מִשְׁתַּבֵּחַ מִלְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: **וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ**, אֵימָתַי? **בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם** וְאֵין אֲסִיפָה אֶלָּא רָאשֵׁי עָם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כה ד): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת כָּל רָאשֵׁי הָעָם". דָּבָר אַחֵר, כְּשֶׁהַנְּשִׂיא מוֹשִׁיב זְקֵנִים בִּישִׁיבָה שֶׁל מַטָּה, שְׁמוֹ הַגָּדוֹל מִשְׁתַּבֵּחַ מִלְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: **וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ** אֵימָתַי? **בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם** וְאֵין אֲסִיפָה אֶלָּא זְקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא טז): "אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל".

יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁהֵם עֲשׂוּיִם אֲגֻדָּה אַחַת וְלֹא כְּשֶׁהֵם עֲשׂוּיִם אֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (עמוס ט ו): "הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ". רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי סְפִינוֹת וּקְשָׁרָם בְּהוֹגְנִים וּבַעֲשָׁתוֹת וְהֶעֱמִידָן בְּלֵב הַיָּם וּבָנָה עֲלֵיהֶם פַּלְטְרִין. כָּל זְמַן שֶׁהַסְּפִינוֹת קְשׂוּרוֹת זוֹ בָזוֹ – פַּלְטְרִין קַיָּמִים, פֵּרְשׁוּ סְפִינוֹת – אֵין פַּלְטְרִין קַיָּמִים. כָּךְ יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁעוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם בּוֹנֶה עֲלֵיהֶם בַּשָּׁמַיִם, וּכְשֶׁאֵין עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ כְּבָיְכוֹל אֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שמות טו ב): "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ", כְּשֶׁאֲנִי מוֹדֶה לוֹ הוּא נָאֶה וּכְשֶׁאֵין אֲנִי מוֹדֶה לוֹ כְּבָיְכוֹל בִּשְׁמוֹ הוּא נָאֶה. כַּיּוֹצֵא בוֹ (דברים לב ג): "כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא", כְּשֶׁאֲנִי קוֹרֵא בִּשְׁמוֹ הוּא גָּדוֹל וְאִם לָאו כְּבָיְכוֹל וְכוּ'. כַּיּוֹצֵא בוֹ (ישעיה מג יב): "וְאַתֶּם עֵדַי נְאֻם ה' וַאֲנִי אֵל", כְּשֶׁאַתֶּם עֵדַי אֲנִי אֵל וּכְשֶׁאֵין אַתֶּם עֵדַי כְּבָיְכוֹל אֵינִי אֵל. כַּיּוֹצֵא בוֹ (תהלים קכג א): "אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת עֵינַי הַיּוֹשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם",

אִלְמָלֹא אֲנִי כְּבָיְכוֹל לֹא הָיִיתָ יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם. וְאַף כָּאן אַתָּה אוֹמֵר **יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל**, כְּשֶׁהֵם עֲשׂוּיִם אֲגֻדָּה אַחַת וְלֹא כְּשֶׁהֵם עֲשׂוּיִם אֲגֻדּוֹת אֲגֻדּוֹת.

פסקה שמז

(דברים לג ו) **יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֹת**, וְכִי מָה עִנְיָן זֶה לָזֶה? מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁבָּא אֵצֶל בָּנָיו לִפְרָקִים, כְּשֶׁהוּא נִפְטָר מִבָּנָיו הָיוּ בָּנָיו וּקְרוֹבָיו מְלַוִּים אוֹתוֹ. אָמַר לָהֶם: בָּנַי, שֶׁמָּא צָרִךְ יֵשׁ לָכֶם לוֹמַר? שֶׁמָּא דָּבָר יֵשׁ לָכֶם? אִמְרוּ לִי! אָמְרוּ לוֹ: אָבִינוּ, אֵין לָנוּ צָרִךְ וְאֵין לָנוּ דָּבָר, אֶלָּא שֶׁתִּתְרַצֶּה לְאַחֵינוּ הַגְּדוֹל. כָּךְ אִלְמָלֹא שִׁבָטִים לֹא נִתְרַצָּה הַמָּקוֹם לִרְאוּבֵן. לְכָךְ נֶאֱמַר **יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֹת**.

יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֹת – וַהֲלֹא מֵת! הוּא אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **וְאַל יָמֹת** – לָעוֹלָם הַבָּא.

דָּבָר אַחֵר: **יְחִי רְאוּבֵן** בְּמַעֲשֶׂה יוֹסֵף, **וְאַל יָמֹת** בְּמַעֲשֶׂה בִלְהָה. רַבִּי חֲנַנְיָה בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לְעוֹלָם אֵין מַחֲלִיפִין לֹא זְכוּת בְּחוֹבָה וְלֹא חוֹבָה בִּזְכוּת, חוּץ מִשֶּׁל רְאוּבֵן וּמִשֶּׁל דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר (ש"ב טז יג): "וְשִׁמְעִי הוֹלֵךְ בְּצֵלַע", אַף עַל פִּי כֵן "וְהָר לְעֻמָּתוֹ". (מ"א יא כז): "שְׁלֹמֹה בָּנָה אֶת הַמִּלּוֹא", אַף עַל פִּי כֵן "סָגַר אֶת פֶּרֶץ עִיר דָּוִד אָבִיו". וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לְעוֹלָם אֵין מַחֲלִיפִים לֹא זְכוּת בְּחוֹבָה וְלֹא חוֹבָה בִּזְכוּת, אֶלָּא נוֹתְנִים שָׂכָר עַל הַמִּצְוֹת וְעוֹנְשִׁים עַל הָעֲבֵרוֹת. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר **יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֹת**? שֶׁעָשָׂה רְאוּבֵן תְּשׁוּבָה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מֻצָּל הָיָה רְאוּבֵן מֵאוֹתוֹ הַחֵטְא וְלֹא נִזְקַק לְאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה. אֶפְשָׁר מִי שֶׁעָתִיד לַעֲמֹד בְּרֹאשׁ שִׁבָטִים בְּהַר עֵיבָל וְאוֹמֵר (דברים כז כ): "אָרוּר שֹׁכֵב עִם אֵשֶׁת אָבִיו" נִזְקַק לְאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה? וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר (בראשית מט ד): "כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ"? שֶׁתְּבַע עֶלְבּוֹן אִמּוֹ.

וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר, בָּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁיְּמָיו מִסְפָּר, אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא **יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֹת**.

דָּבָר אַחֵר, **וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר**, גִּבּוֹרִים בַּכֹּחַ, גִּבּוֹרִים בַּתּוֹרָה. גִּבּוֹרִים בַּכֹּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ג כה): "מְתַיִךְ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וּגְבוּרָתֵךְ בַּמִּלְחָמָה"; גִּבּוֹרִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קג כ): "גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ", וְאוֹמֵר (דהי"א ה ו): "בְּאֵרָה בְנוֹ אֲשֶׁר הֶגְלָה תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר הוּא נָשִׂיא לָרְאוּבֵנִי".

פסקה שמח

(דברים לג ז) **יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֹת וְזֹאת לִיהוּדָה**, וְכִי מָה עִנְיָן זֶה לָזֶה? לְפִי שֶׁעָשָׂה יְהוּדָה מַה שֶּׁעָשָׂה, וְעָמַד וְאָמַר (בראשית לח כו): "צָדְקָה מִמֶּנִּי", כֵּיוָן שֶׁרָאָה רְאוּבֵן שֶׁהוֹדָה יְהוּדָה, עָמַד אַף הוּא וְהוֹדָה עַל מַעֲשָׂיו. הֱוֵי אוֹמֵר, יְהוּדָה גָּרַם לִרְאוּבֵן שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה.

עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר (איוב טו יח-יט): "אֲשֶׁר חֲכָמִים יַגִּידוּ וְלֹא כִחֲדוּ מֵאֲבוֹתָם, לָהֶם לְבַדָּם נִתְּנָה הָאָרֶץ וְלֹא עָבַר זָר בְּתוֹכָם".

שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה, מְלַמֵּד שֶׁנִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עַל שִׁבְטוֹ שֶׁל יְהוּדָה וְאָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כָּל זְמַן שֶׁשִּׁבְטוֹ שֶׁל יְהוּדָה שָׁרוּי בְּצַעַר וּמִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ, אַתָּה מַעֲלֶה אוֹתוֹ מִתּוֹכָהּ. **וְאֶל עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ**, שֶׁיִּקָּבֵר עִם אָבוֹת בָּאָרֶץ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: וְכִי עַצְמוֹת יוֹסֵף בִּלְבַד הֶעֱלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם? וַהֲלֹא כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט הֶעֱלָה עַצְמוֹת שִׁבְטוֹ מִמִּצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג יט): "וְהַעֲלֹתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם", שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר "אִתְּכֶם", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִתְּכֶם"? שֶׁכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט הֶעֱלָה עַצְמוֹת שִׁבְטוֹ מִמִּצְרַיִם. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר **וְאֶל עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ**? שֶׁנִּקְבַּר עִם אָבוֹת בְּקִבּוּרָתָם. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (בראשית נ ה): "בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנַעַן" אֲנִי נִקְבָּר בָּהּ, וְאֵין אַחֵר נִקְבָּר בָּהּ. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "וְאֶל עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ"? שֶׁנִּקְבַּר עִם אָבוֹת בָּאָרֶץ.

יָדָיו רַב לוֹ, בְּשָׁעָה שֶׁהָרַג אֶת עֶשָׂו. **וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה**, בַּעֲמִידָתוֹ לִפְנֵי יוֹסֵף.

וְזֹאת לִיהוּדָה, מְלַמֵּד שֶׁנִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עַל שִׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כָּל זְמַן שֶׁשִּׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן שָׁרוּי בְּצַעַר וּמִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ אַתָּה מַעֲלֶה אוֹתוֹ מִתּוֹכָהּ. **וְאֶל עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ**, שֶׁקֵּרְבוֹ עִמּוֹ לִבְרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים א ג): "וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אָחִיו עֲלֵה אִתִּי בְגוֹרָלִי".

יָדָיו רַב לוֹ, בְּשָׁעָה שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לד כה): "וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי". **וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה**, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לה ה): "וַיִּסָּעוּ וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים עַל הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב".

וְזֹאת לִיהוּדָה, מְלַמֵּד שֶׁנִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עַל דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כָּל זְמַן שֶׁדָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שָׁרוּי בְּצַעַר וּמִתְפַּלֵּל לְפָנֶיךָ, אַתָּה מַעֲלֶה אוֹתוֹ מִתּוֹכָהּ. **וְאֶל עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ**, שֶׁתַּחֲזִירֵהוּ אֶל אֶחָיו בְּשָׁלוֹם. **יָדָיו רַב לוֹ**, בְּשָׁעָה שֶׁהָרַג אֶת גָּלְיָת. **וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה**, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר (תהלים קכא א): "אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי".

וְזֹאת לִיהוּדָה, מְלַמֵּד שֶׁנִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עַל מַלְכֵי בֵּית דָּוִד. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כָּל זְמַן שֶׁמַּלְכֵי בֵּית דָּוִד שְׁרוּיִם בְּצַעַר וּמִתְפַּלְּלִים לְפָנֶיךָ, אַתָּה מַעֲלֶה אוֹתָם מִתּוֹכָהּ. **וְאֶל עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ**, זֶה יֹאשִׁיָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (מ"ב כב כ): "הִנְנִי אֹסִפְךָ אֶל אֲבֹתֶיךָ". **יָדָיו רַב לוֹ**, זֶה מְנַשֶּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כא טז): "וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד", לַסּוֹף מַה נֶּאֱמַר בּוֹ (דה"ב לג יג): "וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ". **וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה**, זֶה יְהוֹשֻׁפָט, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט וַה' עֲזָרוֹ".

פסקה שמט

(דברים לג ח) **וּלְלֵוִי אָמַר**, לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁשִּׁמְעוֹן וְלֵוִי שְׁנֵיהֶם שָׁתוּ בְּכוֹס אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מט ז): "אָרוּר אַפָּם כִּי עָז וְעֶבְרָתָם כִּי קָשָׁתָה אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל". מָשָׁל לִשְׁנַיִם שֶׁלָּוּ מִן הַמֶּלֶךְ, אֶחָד פָּרַע לַמֶּלֶךְ וְחָזַר וְהִלְוָה אֶת הַמֶּלֶךְ, וְאֶחָד לֹא דַּיּוֹ שֶׁלֹּא פָּרַע אֶלָּא חָזַר וְלָוָה. כָּךְ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי שְׁנֵיהֶם לָוּו בִּשְׁכֶם, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לד כה): "וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר". לֵוִי פָּרַע מַה שֶּׁלָּוָה בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב כו): "וַיַּעֲמֹד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר ה' שִׂימוּ אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ... וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לֵוִי כִּדְבַר ה'", וְחָזַר וְהִלְוָה אֶת הַמָּקוֹם בַּשִּׁטִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כה יא): "פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא כִלִּיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי". שִׁמְעוֹן לֹא דַּיּוֹ שֶׁלֹּא פָּרַע אֶלָּא חָזַר וְלָוָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כה יד): "וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר הֻכָּה אֶת הַמִּדְיָנִית זִמְרִי בֶּן סָלוּא נְשִׂיא בֵּית אָב לַשִּׁמְעֹנִי". לְכָךְ נֶאֱמַר **וּלְלֵוִי אָמַר**.

תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ, מִי שֶׁעָתִיד לִלְבֹּשׁ אוּרִים וְתֻמִּים.

לְאִישׁ חֲסִידֶיךָ, לְמִי שֶׁנַּעֲשׂוּ לוֹ חֲסָדִים עַל יְדֵי בָּנָיךָ.

אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה, הִרְבֵּה נִסְיוֹנוֹת נִסִּיתוֹ וְנִמְצָא שָׁלֵם בְּכָל נִסְיוֹנוֹת.

תְּרִיבֵהוּ עַל מֵי מְרִיבָה, סְקִיפַּנְטִים נִסְתַּקְפְּתָּ לוֹ, אִם מֹשֶׁה אָמַר (במדבר כ י) "שִׁמְעוּ נָא הַמֹּרִים", אַהֲרֹן וּמִרְיָם מֶה עָשׂוּ?

פסקה שנ

(דברים לג ט) **הָאוֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו**, עֶלֶת עַל לֵב שֶׁלֵּוִי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (שמות לב כו): "וַיַּעֲמֹד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה"! אֶלָּא זֶה אָבִי אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. **וְאֶת אֶחָיו לֹא הִכִּיר**, זֶה אָחִי אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. **וְאֶת בָּנָיו לֹא יָדָע**, זֶה בֶּן בִּתּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל.

כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ, בְּמִצְרַיִם. **וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ**, בַּמִּדְבָּר.

דָּבָר אַחֵר: **כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ** – בְּמִצְרַיִם, **וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ** – בַּמְּרַגְּלִים.

פסקה שנא

(דברים לג י) **יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב**, מְלַמֵּד שֶׁכָּל הוֹרָיוֹת אֵינָן יוֹצְאוֹת אֶלָּא מִפִּיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כא ה): "וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נָגַע", "רִיב" אֵלּוּ רִיבֵי פָּרָה וְרִיבֵי עֶגְלָה וְרִיבֵי סוֹטָה; "נָגַע" אֵלּוּ נִגְעֵי אָדָם וְנִגְעֵי בְגָדִים וְנִגְעֵי בָתִּים.

וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל. מְלַמֵּד שֶׁשְּׁתֵּי תוֹרוֹת נִתְּנוּ לְיִשְׂרָאֵל, אַחַת בַּפֶּה וְאַחַת בִּכְתָב. שֶׁאַל אַנְטִיטוֹס הֶגְמוֹן אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל, אָמַר לוֹ: כַּמָּה תוֹרוֹת נִתְּנוּ לְיִשְׂרָאֵל? אָמַר לוֹ: שְׁתַּיִם, אַחַת בַּפֶּה וְאַחַת בִּכְתָב.

יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְאַפֶּךָ, זוֹ קְטֹרֶת שֶׁלִּפְנֵי לִפְנִים, **וְכָלִיל עַל מִזְבְּחֶךָ** זוֹ מִנְחַת כֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו טז): "וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה".

דָּבָר אַחֵר: **יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְאַפֶּךָ**, זוֹ קְטֹרֶת שֶׁלִּפְנֵי לִפְנִים, **וְכָלִיל עַל מִזְבְּחֶךָ**, אֵלּוּ אֵיבְרֵי עוֹלָה.

פסקה שנב

(דברים לג יא) **בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ**, בִּנְכָסִים. מִכָּן אָמְרוּ: רֹב כֹּהֲנִים עֲשִׁירִים הֵם. מְשׁוּם אַבָּה הַדְּרוּס אָמְרוּ: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (תהלים לז כה): "נַעַר הָיִיתִי וְגַם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם", זֶה זַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן.

וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה, שֶׁמְּרַצֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו, שֶׁכָּל מִי שֶׁמְּעוֹרֵר כְּנֶגְדּוֹ עַל הַכְּהֻנָּה מִיָּד נוֹפֵל.

דָּבָר אַחֵר: **מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו**, זֶה קֹרַח, **וּמְשַׂנְאָיו מִן יְקוּמוּן**, זֶה עֲזִיָּהוּ.

(דברים לג יב) **לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד ה'**, חָבִיב בִּנְיָמִן שֶׁנִּקְרָא יָדִיד לַמָּקוֹם, שֶׁהִרְבֶּה אוֹהֲבִים לַמֶּלֶךְ, וְחָבִיב מִכֻּלָּם מִי שֶׁהַמֶּלֶךְ אוֹהֲבוֹ. שִׁשָּׁה הֵם נִקְרָאוּ יְדִידִים: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא יָדִיד, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ה א): "אָשִׁירָה נָּא לִידִידִי". אַבְרָהָם נִקְרָא יָדִיד, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יא טו): "מַה לִּידִידִי בְּבֵיתִי". בִּנְיָמִן נִקְרָא יָדִיד, שֶׁנֶּאֱמַר **לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד ה'**. שְׁלֹמֹה נִקְרָא יָדִיד, שֶׁנֶּאֱמַר (ש"ב יב כה): "וַיִּשְׁלַח בְּיַד נָתָן הַנָּבִיא וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יְדִידְיָהּ". יִשְׂרָאֵל נִקְרְאוּ יְדִידִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יב ז): "נָתַתִּי אֶת יְדִידוּת נַפְשִׁי". בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִקְרָא יָדִיד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פד ב): "מַה יְּדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ". יָבוֹא יָדִיד בֶּן יָדִיד וְיִבְנֶה בֵּית יָדִיד לְיָדִיד: יָבוֹאוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ יְדִידִים בְּנֵי אַבְרָהָם שֶׁנִּקְרָא יָדִיד, וְיִבְנוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנִּקְרָא יָדִיד בְּחֵלֶק בִּנְיָמִן שֶׁנִּקְרָא יָדִיד, לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנִּקְרָא יָדִיד.

יִשְׁכֹּון לָבֶטַח עָלָיו, אֵין בֶּטַח אֶלָּא רָחְצָן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל לד כה): "וְיָשְׁבוּ בַמִּדְבָּר לָבֶטַח וְיָשְׁנוּ בַּיְּעָרִים".

חוֹפֵף עָלָיו כָּל הַיּוֹם, זֶה בִּנְיָן רִאשׁוֹן. **כָּל הַיּוֹם** זֶה בִּנְיָן אַחֲרוֹן. **וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכָן**, בְּנוּי וּמְשֻׁכְלָל לֶעָתִיד לָבוֹא. דָּבָר אַחֵר, **חוֹפֵף עָלָיו** בָּעוֹלָם הַזֶּה. **כָּל הַיּוֹם** לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. **וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכָן** בָּנוּי וּמְשֻׁכְלָל לֶעָתִיד לָבֹא. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאַבְרָהָם שֶׁרָאָה אוֹתוֹ בָּנוּי וְרָאָה אוֹתוֹ חָרֵב וְחָזַר וְרָאָה אוֹתוֹ בָּנוּי, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כב יד): "וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם

הַהוּא ה' יִרְאֶה" – הֲרֵי בָּנוּי, "אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר" – הֲרֵי חָרֵב, "ה' יֵרָאֶה" – בָּנוּי וּמְשֻׁכְלָל לֶעָתִיד לָבוֹא. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּיִצְחָק שֶׁרָאָה אוֹתוֹ בָּנוּי וְרָאָה אוֹתוֹ חָרֵב וְחָזַר וְרָאָה אוֹתוֹ בָּנוּי, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כז כז): "רְאֵה רֵיחַ בְּנִי" – הֲרֵי בָּנוּי, "כְּרֵיחַ שָׂדֶה" – הֲרֵי חָרֵב, "אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ ה'" – בָּנוּי וּמְשֻׁכְלָל לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלג ג) "כִּי שָׁם צִוָּה ה' אֶת הַבְּרָכָה חַיִּים". וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּיַעֲקֹב שֶׁרָאָה אוֹתוֹ בָּנוּי וְרָאָה אוֹתוֹ חָרֵב וְרָאָה אוֹתוֹ בָּנוּי, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כח יז): "וַיִּירָא וַיֹּאמַר מַה נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה" – הֲרֵי בָּנוּי, "אֵין זֶה" – הֲרֵי חָרֵב, "כִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמָיִם" – הֲרֵי בָּנוּי וּמְשֻׁכְלָל לֶעָתִיד לָבֹא.

וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן, בֵּין חָרֵב בֵּין שְׁאֵינוֹ חָרֵב. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (סוף דהי"ב): "כָּל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם".

דָּבָר אַחֵר **וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן**, מַה שׁוֹר זֶה אֵין בּוֹ גֻּבּוֹהַּ מִכְּתֵפָיו, כָּךְ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ גָּבוֹהַּ מִכָּל הָעוֹלָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים יז ח): "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם", וְאוֹמֵר (ישעיה ב ג): "וְנֵלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה'", אֵינוֹ אוֹמֵר גָּד מִן הַמִּזְרָח וְדָן מִן הַמַּעֲרָב, אֶלָּא "עַמִּים רַבִּים".

רַבִּי אוֹמֵר: בְּכָל הַתְּחוּמִים הוּא אוֹמֵר "וְיָרַד הַגְּבוּל" "וְתָאַר הַגְּבוּל", וְכָאן הוּא אוֹמֵר (יהושע טו ח): "וְעָלָה הַגְּבוּל גֵּיא בֶּן הִנֹּם אֶל כֶּתֶף הַיְבוּסִי מִנֶּגֶב הִיא יְרוּשָׁלָם", מְלַמֵּד שֶׁבֵּית הַבְּחִירָה הָיָה בָּנוּי בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: בֵּית הַבְּחִירָה הָיָה בָּנוּי בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִן, וּכְרֹאשׁ תּוֹר יוֹצֵא מֵחֶלְקוֹ לְחֶלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן". וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם (בראשית מט י): "לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה"? זוֹ לִשְׁכַּת הַגָּזִית שֶׁנִּתּוֹנָה בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח סז-סח): "וַיִּמְאַס בְּאֹהֶל יוֹסֵף וּבְשֵׁבֶט אֶפְרַיִם לֹא בָחָר וַיִּבְחַר אֶת שֵׁבֶט יְהוּדָה", אֲבָל בֵּית הַגְּדוֹל הָיָה בָּנוּי בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יוֹסֵף בְּשִׁלֹה. [רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּתוֹךְ חֶלְקוֹ שֶׁל יְהוּדָה הָיָה,] שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ה א): "וְאַתָּה בֵּית לֶחֶם אֶפְרָתָה צָעִיר לִהְיוֹת בְּאַלְפֵי יְהוּדָה", וְאֵין אֶפְרָתָה אֶלָּא בֵּית לֶחֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לה יט): "וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֶר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הִיא בֵּית לָחֶם".

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִן בְּנָהּ מֵתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מח ז): "וַאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בַּדֶּרֶךְ בְּעוֹד כִּבְרַת אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה מֵתָה עָלַי רָחֵל", וְאֵין אֶפְרָתָה אֶלָּא בֵּית לֶחֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ה א): "וְאַתָּה בֵּית לֶחֶם אֶפְרָתָה". שׁוֹמֵעַ אֲנִי בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יוֹסֵף בְּנָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר (תהלים קלב ו): "הִנֵּה שְׁמַעֲנוּהָ בְאֶפְרָתָה מְצָאנוּהָ בִּשְׂדֵי יָעַר", בְּמִי שֶׁנִּמְשַׁל בְּחַיְתוֹ יַעַר, וְאֵיזֶה זֶה? בִּנְיָמִן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מט כז): "בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף". זָכָה בִּנְיָמִן שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּחֶלְקוֹ.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁחָלַק יְהוֹשֻׁעַ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לַשְּׁבָטִים הִנִּיחַ דָּשְׁנָהּ שֶׁל יְרִיחוֹ חֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה עַל חֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה וּנְתָנוֹ לִבְנֵי יוֹנָדָב בֶּן רֵכָב חֵלֶק בָּרֹאשׁ, וְהָיוּ אוֹכְלִים אוֹתוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת וְאַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (מ"א ו א): "וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה", צֵא מֵהֶם אוֹתָן אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, נִמְצְאוּ אוֹכְלִים אוֹתוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת וְאַרְבָּעִים שָׁנָה. וּכְשֶׁשָּׁרְתָה שְׁכִינָה בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִן, עָמְדוּ וּפִנּוּ אוֹתוֹ מִלִּפְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים א טז) וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה. (במדבר י כט) "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבָב בֶּן רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֹתֵן מֹשֶׁה", וְכִי עָלְתָה עַל לֵב שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לִיתְרוֹ, בֹּא וְנִתֵּן לְךָ חֵלֶק בָּאָרֶץ? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (שם) "לְכָה אִתָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר (שם) "כִּי ה' דִּבֶּר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל"? זוֹ דָּשְׁנָהּ שֶׁל יְרִיחוֹ שֶׁהָיוּ אוֹכְלִים אוֹתָהּ בְּנֵי בְנֵיהֶם שֶׁל יִתְרוֹ קֹדֶם שֶׁנִּבְנָה בֵּית הַבְּחִירָה לַשְּׁבָטִים. (שם ל) "וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא אֵלֵךְ", אָמַר לוֹ, לְמָחָר כְּשֶׁתֵּחָלֵק אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִשְׁבָטִים אֵיזֶה שֵׁבֶט מַכֶּם שֶׁיִּתֵּן לִי כֶּרֶם אֶחָד בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ אוֹ תֵּלֶם אֶחָד בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, אֶלָּא הֲרֵינִי הוֹלֵךְ לְאַרְצִי וְאוֹכֵל פֵּרוֹת מֵאַרְצִי וְאֶשְׁתֶּה יַיִן מִכַּרְמִי. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהִנִּיחוּ מְקוֹם פֵּרוֹת וּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה, וְהָלְכוּ לְעֵדֶר בַּמִּדְבָּר לִלְמֹד תּוֹרָה מִיַּעְבֵּץ, וְזֶהוּ עָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז.

הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (ש"ב כד כד): "וַיִּקֶן דָּוִד אֶת הַגֹּרֶן וְאֶת הַבָּקָר בְּכֶסֶף שְׁקָלִים חֲמִשִּׁים", וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (דה"י־א כא כה): "וַיִּתֵּן דָּוִיד לְאָרְנָן בַּמָּקוֹם שִׁקְלֵי זָהָב שֵׁשׁ מֵאוֹת". אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שִׁקְלֵי זָהָב שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר שִׁקְלֵי כֶסֶף, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שִׁקְלֵי כֶסֶף שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר שִׁקְלֵי זָהָב. אֱמוֹר מֵעַתָּה: בְּכֶסֶף קָנָה וְזָהָב שָׁקַל. אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר חֲמִשִּׁים שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר שֵׁשׁ מֵאוֹת, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֵׁשׁ מֵאוֹת שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר חֲמִשִּׁים. אֱמוֹר מֵעַתָּה: כֵּיוָן שֶׁרָאָה דָּוִד מָקוֹם שֶׁרָאוּי לוֹ לִבְנוֹת בֵּית הַבְּחִירָה, עָמַד וְכִנֵּס חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים מִכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, נִמְצְאוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת שְׁקָלִים מִכָּל הַשְּׁבָטִים.

וּמִפְּנֵי מָה זָכָה בִנְיָמִן שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּחֶלְקוֹ? מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁבָּא אֵצֶל בָּנָיו לִפְרָקִים, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד אוֹמֵר: אֶצְלִי הוּא שׁוֹרֶה. קָטָן שֶׁבְּכֻלָּם אָמַר: אִפְשָׁר שֶׁמַּנִּיחַ אַבָּא אַחַי הַגְּדוֹלִים וְשׁוֹרֶה אֶצְלִי? עָמַד לוֹ וּפָנָיו כְּבוּשׁוֹת וְנַפְשׁוֹ עֲגוּמָה. אָמַר: רְאֵיתֶם בְּנֵי הַקָּטָן שֶׁעָמַד וּפָנָיו כְּבוּשׁוֹת וְנַפְשׁוֹ עֲגוּמָה עָלָיו? עַכְשָׁו הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה יְהֵא מֻשְׁלָכִים וְלִינָתִי אֶצְלוֹ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בֵּית הַבְּחִירָה יְהֵא בְּחֶלֶק בִּנְיָמִן, וְקָרְבָּנוֹת מִכָּל הַשְּׁבָטִים.

דָּבָר אַחֵר: מִפְּנֵי מָה זָכָה בִנְיָמִן שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּחֶלְקוֹ? שֶׁכָּל הַשְּׁבָטִים נוֹלְדוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ וּבִנְיָמִן נוֹלַד בָּאָרֶץ.

דָּבָר אַחֵר: כָּל הַשְּׁבָטִים הָיוּ בִּמְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, וּבִנְיָמִן לֹא הָיָה בִּמְכִירָתוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם אֲנִי אוֹמֵר לָאֵלּוּ שֶׁיִּבְנוּ לִי בֵּית הַבְּחִירָה, כְּשֶׁהֵם מִתְפַּלְּלִים לְפָנַי אֵינִי מִתְמַלֵּא רַחֲמִים עֲלֵיהֶם, שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם רַחֲמִים עַל אֲחִיהֶם.

דָּבָר אַחֵר: מִפְּנֵי מָה זָכָה בִנְיָמִן שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּחֶלְקוֹ? מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים הַרְבֵּה, מִשֶּׁהִגְדִּילוּ הָלַךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד תָּפַשׂ אֶת מְקוֹמוֹ. קָטָן שֶׁבָּהֶם הָיָה אָבִיו אוֹהֲבוֹ, אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה עִמּוֹ, נִשְׁעָן עָלָיו וְיוֹצֵא, נִשְׁעָן עָלָיו וְנִכְנָס. כָּךְ בִּנְיָמִן הַצַּדִּיק קָטָן שֶׁבַּשְּׁבָטִים הָיָה, וְהָיָה יַעֲקֹב אָבִיו אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה עִמּוֹ, נִשְׁעָן עָלָיו וְיוֹצֵא, נִשְׁעָן עָלָיו וְנִכְנָס. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מָקוֹם שֶׁסָּמַךְ צַדִּיק זֶה יָדָיו, אֲנִי מַשְׁרֶה שְׁכִינָתִי, שֶׁנֶּאֱמַר: **וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן**.

פסקה שנג

(דברים לג יג) **וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת ה' אַרְצוֹ**, מְלַמֵּד שֶׁאַרְצוֹ שֶׁל יוֹסֵף מְבֹרֶכֶת מִכָּל הָאֲרָצוֹת.

מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל, שֶׁיִּהֵא טַל מָצוּי לָהּ בְּכָל שָׁעָה. **וּמִתְּהוֹם רוֹבֶצֶת תָּחַת**, מְלַמֵּד שֶׁהִיא מְרַבֶּצֶת מַעְיָנוֹת.

(דברים לג יד) **וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ**, מַגִּיד שֶׁאַרְצוֹ שֶׁל יוֹסֵף פְּתוּחָה לַחַמָּה, וְאֵין לְךָ פֵּרוֹת יָפִים וּמְתוּקִים בָּעוֹלָם אֶלָּא הָרוֹאִים אֶת הַחַמָּה. וּכְשֵׁם שֶׁפְּתוּחָה לַחַמָּה כָּךְ פְּתוּחָה לַלְּבָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: **וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים**.

(דברים לג טו) **וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי קֶדֶם**, מְלַמֵּד שֶׁהָרְרֵי יוֹסֵף קוֹדְמִים לְהָרְרֵי מִקְדָּשׁ, וְהָרְרֵי מִקְדָּשׁ קוֹדְמִים לְהָרְרֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם, מְלַמֵּד שֶׁאֲבוֹת וְאִמָּהוֹת קְרוּיִם הָרִים וּגְבָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ד ו): "אֵלֵךְ לִי אֶל הַר הַמּוֹר וְאֶל גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה".

(דברים לג טז) **וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ**, מְלַמֵּד שֶׁאַרְצוֹ שֶׁל יוֹסֵף מְלֵאָה וְאֵינָהּ חֲסֵרָה כָּל בְּרָכָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר: אָדָם מַעֲמִיד סְפִינָתוֹ בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יוֹסֵף אֵין צָרִיךְ חוּץ מִמֶּנָּה כְּלוּם.

וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה, שֶׁעָשָׂה רָצוֹן מִי שֶׁנִּגְלָה עַל מֹשֶׁה בַּסְּנֶה.

תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף, הוּא בָּא בָּרֹאשׁ לְמִצְרַיִם, וְהוּא יָבוֹא בָּרֹאשׁ לֶעָתִיד לָבוֹא. **וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו**, לְמִי שֶׁרְחָקוּהוּ אֶחָיו וַעֲשָׂאוּהוּ נָזִיר.

(דברים לג יז) **בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ**, מְלַמֵּד שֶׁנִּתַּן לוֹ הוֹד לְמֹשֶׁה וְהָדָר לִיהוֹשֻׁעַ, שֶׁאִלּוּ נִתַּן הוֹד לִיהוֹשֻׁעַ לֹא הָיָה הָעוֹלָם יָכוֹל לַעֲמוֹד בּוֹ.

וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו, שׁוֹר כֹּחוֹ קָשֶׁה אֲבָל אֵין קַרְנָיו נָאוֹת, רְאֵם קַרְנָיו נָאוֹת אֲבָל אֵין כֹּחוֹ קָשֶׁה, נִתַּן לִיהוֹשֻׁעַ כֹּחוֹ שֶׁל שׁוֹר וְקַרְנוֹ שֶׁל רְאֵם.

בָּהֶם עַמִּים יְנַגֵּח, וְכִי כָּל הָעַמִּים כְּבֵשׁ יְהוֹשֻׁעַ? וַהֲלֹא לֹא כְבֵשׁ אֶלָּא שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים! מְלַמֵּד שֶׁכְּבֵשׁ מְלָכִים וְשֶׁלְּטוֹנִים שֶׁהָיוּ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ.

יַחְדָּיו אַפְסֵי אָרֶץ, וְכִי כָּל הָאֲרָצוֹת כְּבֵשׁ יְהוֹשֻׁעַ? וַהֲלֹא לֹא כָּבַשׁ אֶלָּא פַּרְטוֹס זֶה קָטָן! אֶלָּא כָּל מְלָכִים שֶׁשִּׁעְבֵּד הָיוּ מְלָכִים וְשֶׁלְּטוֹנִים, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: וְכִי שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים שֶׁעִיבֵּד כֻּלָּם הָיוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים בְּרוֹמִי עַכְשָׁיו, שֶׁכָּל מֶלֶךְ וְשִׁלְטוֹן שֶׁלֹּא קָנָה בְּרוֹמִי פַּלְטוֹרְיוֹת וַחֲוִילוֹת אוֹמֵר לֹא עָשִׂיתִי כְלוּם, כָּךְ כָּל מֶלֶךְ וְשִׁלְטוֹן שֶׁלֹּא קָנָה פַּלְטִירוֹת וַחֲוִילוֹת בָּאָרֶץ אוֹמֵר לֹא עָשִׂיתִי כְלוּם.

וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם, לְפִי שֶׁלֹּא מִפֹּרֶשׁ לָנוּ עָשְׁרָם שֶׁל כְּנַעֲנִיִּים מֶה הָיָה, תַּלְמוּד לוֹמַר (שופטים א ז): "וַיֹּאמֶר אֲדֹנִי בֶזֶק שִׁבְעִים מְלָכִים בְּהֹנוֹת יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם מְקֻצָּצִים הָיוּ מְלַקְּטִים תַּחַת שֻׁלְחָנִי". וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמָה אֲדֹנִי בֶזֶק שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְהִמָּנוֹת עִם מַלְכֵי כְנַעַן הָיוּ לוֹ שִׁבְעִים מְלָכִים מְלַקְּטִים תַּחַת שֻׁלְחָנוֹ, הָא לְמוֹד וּרְאֵה מֶה הָיָה עָשְׁרָם שֶׁל כְּנַעֲנִיִּים. **וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה**, שֶׁאֵין מִפֹּרֶשׁ לָנוּ כַּמָּה הָרַג יְהוֹשֻׁעַ בַּכְּנַעֲנִיִּים, תַּלְמוּד לוֹמַר (שופטים ח י): "וְזֶבַח וְצַלְמֻנָּע בְּקַרְקֹר וּמַחֲנֵיהֶם עִמָּם כַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר אֶלֶף כָּל הַנּוֹתָרִים מִכֹּל מַחֲנֵה בְנֵי קֶדֶם וְהַנֹּפְלִים מֵאָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף", הֲרֵי מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר **וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה**.

פסקה שנד

(דברים לג יח) **וְלִזְבוּלֻן אָמַר**, לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מז ב): "וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים וַיַּצִּיגֵם לִפְנֵי פַּרְעֹה", וְלֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָם, וְזֶה אֶחָד מֵהֶם.

שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ, מְלַמֵּד שֶׁהָיָה זְבוּלֻן סַרְסוּר לְאֶחָיו, וְהָיָה לוֹקֵחַ מֵאֶחָיו וּמוֹכֵר לַגּוֹיִם וּמִן הַגּוֹיִם וּמוֹכֵר לְאֶחָיו.

וְיִשָּׂשכָר בְּאׇהָלֶיךָ, מְלַמֵּד שֶׁשִּׁבְטוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר מִשְׁתַּבֵּחַ בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דהי"א יב לג): "וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לַעִתִּים". וְכֵן מָצִינוּ שֶׁאָבִיו מְשַׁבְּחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מט טו): "וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב".

דָּבָר אַחֵר: **וְיִשָּׂשכָר בְּאׇהָלֶיךָ**, מְלַמֵּד שֶׁבֵּית הַבְּחִירָה הָיָה רָאוּי לְהִבָּנוֹת בְּחֶלְקוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר.

(דברים לג יט) **עַמִּים הַר יִקְרָאוּ**, מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁהָיוּ אֻמּוֹת וּמַלְכֻיּוֹת מִתְכַּנְּסוֹת וּבָאוֹת לִפְרַגְמַטְיָא שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ אוֹמְרִים, הוֹאִיל וְנִצְטַעֲרְנוּ וּבָאנוּ לְכָאן נֵלֵךְ וְנִרְאֶה פְּרַגְמַטְיָא שֶׁל יְהוּדִים מַה טִּיבָהּ. מִיָּד עוֹלִים לִירוּשָׁלַיִם וְרוֹאִים אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹבְדִים לְאֵל אֶחָד, וְאוֹכְלִים מַאֲכָל אֶחָד, לְפִי שֶׁהַגּוֹיִם לֹא אֱלוֹהוּ שֶׁל זֶה אֱלוֹהוּ שֶׁל זֶה, וְלֹא מַאֲכָלוֹ שֶׁל

זֶה כְּמַאֲכָלוֹ שֶׁל זֶה. וְהֵם אוֹמְרִים, אֵין יָפֶה לְהַדְבֵּק אֶלָּא בְּאֻמָּה זוֹ. מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאֵין זָזִים מִשָּׁם עַד שֶׁמִּתְגַּיְּרִים וּמַקְרִיבִים זְבָחִים וְעוֹלוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: **שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק**. **כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ**, שְׁנַיִם נוֹטְלִים בְּשֶׁפַע וְנוֹתְנִים בְּשֶׁפַע, וְאֵלּוּ הֵם: יָם וּמַלְכוּת, יָם נוֹתֵן בְּשֶׁפַע וְנוֹטֵל בְּשֶׁפַע, מַלְכוּת נוֹתֶנֶת בְּשֶׁפַע וְנוֹטֶלֶת בְּשֶׁפַע.

דָּבָר אַחֵר, **כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ**, זֶה יַמָּהּ שֶׁל חֵיפָה שֶׁגָּנוּז לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא. מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאֵין סְפִינָה אוֹבֶדֶת בַּיָּם הַגָּדוֹל וּצְרוֹר שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת וּכְלֵי זְכוּכִית וְכָל כְּלֵי חֶמְדָּה – שֶׁאֵין הַיָּם הַגָּדוֹל מְקִיאָהּ לְיַמָּהּ שֶׁל חֵיפָה שֶׁגָּנוּז לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא? תַּלְמוּד לוֹמַר **כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ**. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ מִכְּזִיב לְצוֹר וּמָצָאתִי זָקֵן אֶחָד. אָמַרְתִּי לוֹ: פַּרְנָסָתְךָ בַּמֶּה? אָמַר לִי מֵחֶלְזוֹן. אָמַרְתִּי לוֹ וְכִי מְצוּי הוּא? אָמַר לִי: הַשְׁמַיִם! שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם בַּיָּם שֶׁמַּטָּל בָּהָרִים וּסְמָמִיּוֹת מַקִּיפוֹת אוֹתוֹ, וְאֵין לְךָ אָדָם שֶׁהוֹלֵךְ לְשָׁם שֶׁאֵין סְמָמִיּוֹת מַכִּישׁוֹת אוֹתוֹ וָמֵת וְנִמַּק בִּמְקוֹמוֹ. אָמַרְתִּי, נִכָּר הוּא שֶׁגָּנוּז לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא.

וּסְפָנֵי טְמוּנֵי חוֹל, סְפָנֵי – זוֹ חֶלְזוֹן, טְמוּנֵי – זוֹ טָרִית, חוֹל – זֶה זְכוּכִית, לְפִי שֶׁשִּׁבְטוֹ שֶׁל זְבוּלוּן מִתְרַעֵם לִפְנֵי הַמָּקוֹם וְאוֹמֵר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְאַחַי נָתַתָּ אֲרָצוֹת וְלִי נָתַתָּ יַמִּים, לְאַחַי נָתַתָּ שָׂדוֹת וּכְרָמִים וְלִי נָתַתָּ חֶלְזוֹן! אָמַר לוֹ: לַסּוֹף שֶׁאֲנִי מַצְרִיכָם לְיָדְךָ עַל יְדֵי חֶלְזוֹן זֶה. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי מוֹדִיעֵנִי? אָמַר לוֹ: סִימָן יִהְיֶה בְּיָדְךָ, שֶׁכָּל מִי שֶׁגּוֹנְבְךָ לֹא יִהְיֶה בְּפַרְגְּמַטְיָא שֶׁלּוֹ כְּלוּם.

פסקה שנה

(דברים לג כ) **וּלְגָד אָמַר** לְמָה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מז ב): "וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים" וְלֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָם, וְזֶה אֶחָד מֵהֶם.

בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד, מְלַמֵּד שֶׁתְּחוּמוֹ שֶׁל גָּד מֵרְחִיב וְהוֹלֵךְ כְּלַפֵּי מִזְרָח.

כְּלָבִיא שָׁכַן, מְלַמֵּד שֶׁהוּא סוֹמֵךְ לַסֵּפֶר, שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא סוֹמֵךְ לַסֵּפֶר נִמְשָׁל לָאֲרָיוֹת.

וְטָרַף זְרוֹעַ אַף קָדְקֹד, טָרַף זְרוֹעַ – לְשָׁעָבַר, אַף קָדְקֹד – לֶעָתִיד לָבוֹא.

(דברים לג כא) **וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ**, הוּא בָּא בָּרֹאשׁ תְּחִלָּה וְהוּא יָבוֹא בָּרֹאשׁ לֶעָתִיד לָבוֹא.

כִּי שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן, זוֹ קְבוּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁנִּתּוּנָה בְּחֶלְקוֹ שֶׁל גָּד. וַהֲלֹא לֹא מֵת אֶלָּא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב מט): "עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר נְבוֹ", וְאֵין נְבוֹ אֶלָּא חֶלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לב לז): "וּבְנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ וְגוֹ' וְאֶת נְבוֹ וְאֶת בַּעַל מְעוֹן" וְגוֹ', וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר **כִּי שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן**? מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מוּטָל בְּכַנְפֵי שְׁכִינָה בְּאַרְבַּעַת מִילִים מֵחֶלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן וְחֶלְקוֹ שֶׁל גָּד, וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַסְפִּידִים

עָלָיו וְאוֹמְרִים: יָבוֹא שָׁלוֹם יָנוּחַ עַל מִשְׁכָּבוֹ. וְזֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁנִּבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְאֵלּוּ הֵם: קֶשֶׁת, וּמָן, בְּאֵר, וּכְתָב, מִכְתָּב, וְהַלּוּחוֹת, וּפִי הָאָתוֹן, וּפִי הָאָרֶץ, וְקִבְרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וּמְעָרָה שֶׁעָמַד בָּהּ מֹשֶׁה וְאֵלִיָּהוּ, וּמַקְלוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, וּשְׁקֶדִיָּה וּפִרְחֶיהָ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף בִּגְדֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף כֻּתָּנוֹת וְהַמַּזִּיקִים. רַבִּי יְאוֹשִׁיָּה אוֹמֵר מִשּׁוּם אָבִיו: אַף הָאַיִל וְהַשָּׁמִיר. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: אַף הָאוּר וְהַפְּרָדָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף הַצָּבַת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר צָבַתָּא בִּצָבַתָּא תִּתְעָבֵד, צָבַתָּא קַדְמָיְיתָא מַאי הֲוָת? הָא לָאו בְּרִיָּה הֲוָת! וְהֲרֵי יָכוֹל לַעֲשׂוֹתָהּ בְּדִפּוּס וּלְהַתִּיכָהּ בְּתוֹכוֹ? הָא לָאו בְּרִיָּה הֲוָת!

וַיֹּאמֶר רְאֵה עַם, שֶׁעָשָׂה אֶת הַתּוֹרָה תָּוִים תָּוִים.

דָּבָר אַחֵר: מְלַמֵּד שֶׁעָתִיד מֹשֶׁה לִכְנֹס בְּרֹאשׁ כָּל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה: בְּרֹאשׁ חֲבוּרָה שֶׁל בַּעֲלֵי מִקְרָא, וּבְרֹאשׁ חֲבוּרָה שֶׁל בַּעֲלֵי מִשְׁנָה, וּבְרֹאשׁ חֲבוּרָה שֶׁל בַּעֲלֵי תַלְמוּד, וְנוֹטֵל שָׂכָר עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה נג יב): "לָכֵן אֲחַלֵּק לוֹ בָרַבִּים, וְאֶת עֲצוּמִים יְחַלֵּק שָׁלָל".

צִדְקַת ה' עָשָׂה, וְכִי מַה צְּדָקָה עָשָׂה מֹשֶׁה בְּיִשְׂרָאֵל? וַהֲלֹא כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בְּאֵר עוֹלָה לָהֶן, וּמָן יוֹרֵד לָהֶם, וּשְׂלָו מָצוּי לָהֶם, וַעֲנָנֵי כָבוֹד מַקִּיפוֹת אוֹתָם, אֶלָּא שֶׁאָמַר (דברים טו ז): "כִּי יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן".

צִדְקַת ה' עָשָׂה, מְלַמֵּד שֶׁצְּדָקָה תְּלוּיָה בַּדִּין תַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נו א): "כֹּה אָמַר ה' שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה".

(דברים לג כב) **וּלְדָן אָמַר**, לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מז ב): "וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח", וְלֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָם, וְזֶה אֶחָד מֵהֶם.

דָּן גּוּר אַרְיֵה, מְלַמֵּד שֶׁמְּסוּפָּר לַסֵּפֶר וְכָל מִי שֶׁמְּסוּפָּר נִמְשָׁל לָאֲרָיוֹת.

יְזַנֵּק מִן הַבָּשָׁן, מַה זִּנּוּק זֶה יוֹצֵא מִמָּקוֹם אֶחָד וְנֶחֱלָק לִשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, כָּךְ שִׁבְטוֹ שֶׁל דָּן נוֹטֵל לוֹ חֵלֶק בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יהושע יט מז): "וַיֵּצֵא גְּבוּל בְּנֵי דָן מֵהֶם וַיַּעֲלוּ בְנֵי דָן וַיִּלָּחֲמוּ".

(דברים לג כג) **וּלְנַפְתָּלִי אָמַר**, לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מז ב): "וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים" וְלֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָם, וְזֶה אֶחָד מֵהֶם.

נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן, מְלַמֵּד שֶׁהָיָה נַפְתָּלִי שָׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ בְּיָמִים וּבְדָגִים וּבִסְפִינוֹת.

וּמָלֵא בְּרָכַת ה', זוֹ בְּקָעַת גִּינוֹסַר. רַבִּי אוֹמֵר: זֶה בֵּית דִּין שֶׁל טְבֶרְיָה. וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר (תהלים קמה יט): "רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה".

יָם, זֶה יָם שֶׁל סוּפְנִי. **וְדָרוֹם**, זֶה יַמָּה שֶׁל טְבֶרְיָה. **יָרְשָׁה**, מְלַמֵּד שֶׁנִּטַּל מִלֹּא חֶבֶל חֶלְקוֹ בַּדָּרוֹם.

(דברים לג כד) **וּלְאָשֵׁר אָמַר**, לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מ"ז ב): "וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים", וְלֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָם, וְזֶה אֶחָד מֵהֶם.

בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר, אֵין לְךָ בְּכָל הַשְּׁבָטִים שֶׁנִּתְבָּרֵךְ בְּבָנִים כְּאָשֵׁר.

יְהִי רָצוּי אֶחָיו, שֶׁהָיָה מִתְרַצֶּה לְאֶחָיו בְּשֶׁמָּן אַנְפִּקִינוֹן וּבְקִבְלָאוֹת וְהֵם מְרַצִּים לוֹ בִּתְבוּאָה.

דָּבָר אַחֵר: **יְהִי רָצוּי אֶחָיו**, כְּשֶׁעָשָׂה רְאוּבֵן אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה הָלַךְ אָשֵׁר וְסִפֵּר לְאֶחָיו, וְנָזְפוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: כָּךְ אַתָּה מְדַבֵּר בְּאָחִינוּ הַגָּדוֹל? וּכְשֶׁהוֹדָה רְאוּבֵן עַל הַמַּעֲשֶׂה נִתְרַצּוּ לוֹ אֶחָיו, לְכָךְ נֶאֱמַר: **יְהִי רָצוּי אֶחָיו**.

דָּבָר אַחֵר: **יְהִי רָצוּי אֶחָיו** – כְּשֶׁהָיוּ שְׁבָטִים מִתְיַחֲסִים, זֶה אוֹמֵר שֶׁלִּי הִיא לְוִיָּה וְזֶה אוֹמֵר שֶׁלִּי הִיא לְוִיָּה, אָמַר לָהֶם: אִם מֵרְאוּבֵן הַכָּתוּב מְיַחֵס, שֶׁלִּי הִיא לְוִיָּה, וְאִם מִבִּנְיָמִין הַכָּתוּב מְיַחֵס, שֶׁל לֵוִי הִיא לְוִיָּה. רִצָּה אֶת אֶחָיו בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, לְכָךְ נֶאֱמַר **יְהִי רָצוּי אֶחָיו**.

דָּבָר אַחֵר: **יְהִי רָצוּי אֶחָיו**, אֵין בְּכָל הָאֲרָצוֹת שֶׁמְּשַׁמֶּטֶת בַּשְּׁבִיעִית כְּאַרְצוֹ שֶׁל אָשֵׁר.

וְטוֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ, מְלַמֵּד שֶׁאַרְצוֹ שֶׁל אָשֵׁר מוֹשֶׁכֶת שֶׁמֶן כְּמַעְיָן. מַעֲשֶׂה שֶׁנִּצְטַפְּצְפוּ אַנְשֵׁי לוּדְקִיָּא בְּשֶׁמֶן וּמִנּוּ לָהֶם פּוֹלִימוֹטוֹס אֶחָד, אָמְרוּ לוֹ: לֵךְ וְקַח לָנוּ שֶׁמֶן בְּמֵאָה רִבּוֹא. הָלַךְ לוֹ לְצוֹר, אָמַר לָהֶם: שֶׁמֶן בְּמֵאָה רִבּוֹא אֲנִי צָרִיךְ. אָמְרוּ לוֹ: לֵךְ לְגוּשׁ חָלָב, אָמַר לָהֶם: שֶׁמֶן בְּמֵאָה רִבּוֹא אֲנִי צָרִיךְ. אָמְרוּ לוֹ: לֵךְ אֵצֶל פְּלוֹנִי. הָלַךְ לְבֵיתוֹ וְלֹא מְצָאוֹ, אָמְרוּ לוֹ: הֲרֵי הוּא בַּשָּׂדֶה. הָלַךְ וּמְצָאוֹ שֶׁעוֹזֵק תַּחַת הַזַּיִת, אָמַר לוֹ: שֶׁמֶן בְּמֵאָה רִבּוֹא אֲנִי צָרִיךְ. אָמַר לוֹ: הַמְתֵּן עַד שֶׁאֶגְמֹר אֶת הַזַּיִת. מִשֶּׁגָּמַר אֶת הַזַּיִת וְנָטַל אֶת כֵּלָיו וְהָיָה מְמַשְׁמֵשׁ וּבָא. אָמַר פּוֹמְלִיטוֹס: אֶפְשָׁר שֶׁיֵּשׁ לָזֶה שֶׁמֶן בְּמֵאָה רִבּוֹא? דּוֹמֶה שֶׁצָּחֲקוּ בִּי יְהוּדִים. כֵּיוָן שֶׁבָּא לְבֵיתוֹ קָרָא לְשִׁפְחָתוֹ, אָמַר לָהּ: בּוֹאִי וְרַחֲצִי אֶת רַגְלֵינוּ. מִלְּאַת סֵפֶל שֶׁמֶן וְרָחֲצָה רַגְלֵיהֶם, לְקֵיּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: **וְטוֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ**. נָתַן לְפָנָיו לֶחֶם וְאָכַל וְשָׁתָה.

לְאַחַר שֶׁאָכַל וְשָׁתָה עָמַד וּמָדַד לוֹ שֶׁמֶן בְּמֵאָה רִבּוֹא. אָמַר לוֹ: רְצוֹנְךָ שׁוּב? אָמַר לוֹ: אֵין לִי מָעוֹת. אָמַר לוֹ: טֹל וַאֲנִי אָבוֹא עִמְּךָ וְאֶטֹּל אֶת מְעוֹתַי. עָמַד וּמָדַד לוֹ שֶׁמֶן בִּשְׁמוֹנָה עָשָׂר רִבּוֹא. אָמְרוּ: לֹא הִנִּיחַ אָדָם זֶה לֹא גָּמָל וְלֹא חֲמוֹר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא מָשְׁכוּ עִמּוֹ. הִכִּירוּ אַנְשֵׁי לוּדְקִיָּא וְקִדְּמוּ לְפָנָיו שִׁלְשֶׁת מִילִים וְקִלְּסוּ לְפָנָיו קִלּוּס גָּדוֹל. אָמַר לָהֶם: לֹא תְקַלְּסוּ לִי קִלּוּס זֶה אֶלָּא לְאָדָם זֶה שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֲנִי חַיָּב לוֹ שְׁמוֹנָה עָשָׂר רִבּוֹא, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר (משלי יג ז): "יֵשׁ מִתְעַשֵּׁר וְאֵין כֹּל מִתְרוֹשֵׁשׁ וְהוֹן רָב".

(דברים לג כה) **בַּרְזֶל וּנְחשֶׁת מִנְעָלֶךָ**, מְלַמֵּד שֶׁאַרְצוֹ שֶׁל אָשֵׁר הָיְתָה מַנְעִילָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ, מְלַמֵּד שֶׁכָּל אַרְצוֹת דּוֹבְאוֹת כֶּסֶף לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מז יד): "וַיְלַקֵּט יוֹסֵף אֶת כָּל הַכֶּסֶף" וְגוֹ'.

(דברים לג כו) **אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן**, יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים **אֵין כָּאֵל** וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת **אֵל יְשֻׁרוּן**; יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים (שמות טו יא) "מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים ה'" וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת (דברים לג כט) "אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ"; יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים (שם ו ד) "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת (דהי"א יז כא) "וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד"; יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים (שה"ש ב ג) "כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר" וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת (שם ב ב) "כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים"; יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים (שמות טו ב) "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ" וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת (ישעיה מג כא) "עַם זוּ יָצַרְתִּי לִי"; יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים (תהלים פט יח) "כִּי תִפְאֶרֶת עֻזָּמוֹ אָתָּה" וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת (ישעיה מט ג) "יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר".

רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ, כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל יְשָׁרִים עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם **רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ**, וּכְשֶׁאֵין עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ, כְּבָיְכוֹל **וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים**.

וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים, נִתְקַבְּצוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֵצֶל מֹשֶׁה, אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּינוּ מֹשֶׁה, אֱמֹר לָנוּ מַה הִיא מִדַּת כְּבוֹד לְמַעְלָה? אָמַר לָהֶם: מִן הַשָּׁמַיִם הַתַּחְתּוֹנִים אַתֶּם יוֹדְעִים מַה הִיא מִדַּת כְּבוֹד לְמַעְלָה.

מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאֶחָד שֶׁאָמַר: מְבַקֵּשׁ אֲנִי לִרְאוֹת כְּבוֹדוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. אָמְרוּ לוֹ: לֵךְ לַמְּדִינָה וְאַתָּה רוֹאֶה אוֹתוֹ. נִכְנַס וְרָאָה וִילוֹן פָּרוּס עַל פֶּתַח הַמְּדִינָה וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת קְבוּעוֹת בּוֹ, וְלֹא יָכֹל לָזוּז עֵינָיו מִמֶּנּוּ עַד שֶׁנָּפַל. אָמְרוּ לוֹ: אִם וִילוֹן פָּרוּס עַל פֶּתַח הַמְּדִינָה וְשָׁם אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת לֹא יָכֹלְתָּ לָזוּז עֵינֶיךָ מֵהֶם עַד שֶׁנָּפַלְתָּ, אִלּוּ נִכְנַסְתָּ בַּמְּדִינָה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! לְכָךְ נֶאֱמַר: **וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים**.

פסקה שנו

(דברים לג כז) **מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם**, שְׁלֹשָׁה סְפָרִים נִמְצְאוּ בָּעֲזָרָה: אֶחָד שֶׁל מְעוֹנִים, וְאֶחָד שֶׁל הֵיא הֵיא, וְאֶחָד נִקְרָא סֵפֶר זַעֲטוּטִים. בְּאֶחָד כְּתִיב: "מָעוֹן אֱלֹהֵי קֶדֶם", וּבְשִׁנַּיִם כְּתִיב **מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם**, בִּטְּלוּ חֲכָמִים אֶת הָאֶחָד וְקִיְּמוּ הַשְּׁנַיִם. בְּאֶחָד כְּתִיב תִּשְׁעָה "הֵיא", וּבִשְׁנַיִם כְּתִיב אַחַד עָשָׂר "הֵיא", בִּטְּלוּ חֲכָמִים אֶת הָאֶחָד וְקִיְּמוּ אֶת הַשְּׁנַיִם. בְּאֶחָד כְּתִיב: "וַיִּשְׁלַח אֶת זַעֲטוּטֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", "וְאֶל זַעֲטוּטֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וּבִשְׁנַיִם כְּתִיב (שמות כד ה): "וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם יא) "וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", בִּטְּלוּ חֲכָמִים אֶת הָאֶחָד וְקִיְּמוּ אֶת הַשְּׁנַיִם.

וּמִתַּחַת זְרוֹעוֹת עוֹלָם, מְלַמֵּד שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִיא תְּקִפָּה שֶׁל עוֹלָם.

וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב, אִלּוּ שֶׁבָּרְחוּ לְאַסְיָא. **וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד**, אִלּוּ יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

(דברים לג כח) **וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּטַח**, אֵין בֶּטַח אֶלָּא רָחְצָן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל לד כה): "וְיָשְׁבוּ בַמִּדְבָּר לָבֶטַח".

בָּדָד, לֹא כְּבָדָד שֶׁאָמַר מֹשֶׁה (דברים לב יב): "ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ", וְלֹא כְּבָדָד שֶׁאָמַר יִרְמְיָה (ירמיה טו יז): "מִפְּנֵי יָדְךָ בָּדָד יָשָׁבְתִּי", אֶלָּא כְּבָדָד שֶׁאָמַר אוֹתוֹ רָשָׁע (במדבר כג ט): "הֶן עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן".

עֵין יַעֲקֹב, בִּבְרָכָה שֶׁבֵּרְכָם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מח כא): "וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם".

אֶל אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ, בִּבְרָכָה שֶׁבֵּרְכָם יִצְחָק אֲבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כז כח): "וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם".

אַף שָׁמָיו יַעַרְפוּ טָל, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מה ח): "הַרְעִיפוּ שָׁמַיִם מִמָּעַל".

(דברים לג כט) **אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ**, יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים (שמות טו יא): "מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים", וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת **אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל**. **אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל**, נִתְקַבְּצוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֵצֶל מֹשֶׁה, אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּינוּ מֹשֶׁה, אֱמֹר לָנוּ מַה טּוֹבָה עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן לָנוּ לֶעָתִיד לָבוֹא. אָמַר לָהֶם: אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אוֹמַר לָכֶם, אַשְׁרֵיכֶם מַה מְּתֻקָּן לָכֶם. מָשָׁל לְאָדָם שֶׁמָּסַר אֶת בְּנוֹ לְפֵידָגוֹג, וְהָיָה מַחְזִירוֹ וּמַרְאֶה אוֹתוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: כָּל הָאֵילָנוֹת הַלָּלוּ שֶׁלְּךָ, כָּל הַגְּפָנִים הַלָּלוּ שֶׁלְּךָ, כָּל הַזֵּיתִים הַלָּלוּ שֶׁלְּךָ. כְּשֶׁיָּצַע לְהַרְאוֹתוֹ אָמַר לוֹ: אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אוֹמַר לְךָ, אַשְׁרֶיךָ מַה מְּתֻקָּן לְךָ. כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: אֵינִי יוֹדֵעַ מָה אוֹמַר לָכֶם, אַשְׁרֵיכֶם מַה מְּתֻקָּן לָכֶם, (תהלים לא כ): "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ".

אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּה', עַם שֶׁאֵין יְשׁוּעָתוֹ אֶלָּא בַּשְּׁכִינָה, (ישעיה מה יז) "יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּה' תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים".

מָגֵן עֶזְרֶךָ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ש"ב כב ג): "אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי".

וַאֲשֶׁר חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מֹשֶׁה, עָתִיד אֲנִי לִתֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ זַיִן שֶׁנִּטַּל מֵהֶם בְּחוֹרֵב, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג ו): "וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב", בְּשִׁבּוּעָה נִשְׁבַּעְתִּי וְעָתִיד אֲנִי לְהַחֲזִירוֹ לָהֶם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מט יח) "חַי אֲנִי נְאֻם ה' כִּי כֻלָּם כָּעֲדִי תַלְבָּשִׁי וּתְקַשְּׁרִים כַּכַּלָּה".

וְיַכָּחֲשׁוּ אוֹיְבֶיךָ לָךְ, בְּשִׁעַת טוֹבָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֻמּוֹת הָעוֹלָם מְכַחֲשִׁים לָהֶם וְעוֹשִׂים אוֹתָם כְּאִלּוּ הֵן אַחִים. וְכֵן עָשָׂו אָמַר לְיַעֲקֹב (בראשית לג ט): "יֶשׁ לִי רָב אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר לָךְ".

וְכֵן חִירָם אָמַר לִשְׁלֹמֹה (מ"א ט יג): "מָה הֶעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי אָחִי".

וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִּדְרוֹךְ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע י כד): "וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֶל קְצִינֵי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הֲהָלְכוּ אִתּוֹ קִרְבוּ שִׂימוּ אֶת רַגְלֵיכֶם עַל צַוְּארֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה".

פסקה שנז

(דברים לד א) **וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב**, עֲלִיָּה הִיא וְאֵינָהּ יְרִידָה.

מֵעַרְבוֹת מוֹאָב, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שַׁלְשֶׁלֶת הַמְּלָכִים הָעֲתִידִים לַעֲמֹד מֵרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה, זֶה דָּוִד וְזַרְעוֹ.

אֶל הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה, מַה פִּסְגָּה זוֹ מֻפְרֶשֶׁת מִן הָאֶשְׁכּוֹל וְאֵינָהּ מֻתְאֶמֶת כָּךְ קִבּוּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה מֻתְאֶמֶת מִן הָהָר וְאֵינָהּ מֻתְאֶמֶת וְהַגַּיְא בֵּינֵיהֶם. **אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרִיחוֹ**, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ שַׁלְשֶׁלֶת נְבִיאִים הָעֲתִידִים לַעֲמֹד מֵרָחֹק הַזּוֹנָה.

וַיַּרְאֵהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְיֻשֶּׁבֶת עַל שַׁלְוָתָהּ, וְחָזֵר וְהֶרְאָהוּ מְצִיקִים הַמַּחֲזִיקִים בָּהּ.

אֶת הַגִּלְעָד, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מְיֻשָּׁב עַל שַׁלְוָתוֹ וְחָזֵר וְהֶרְאָהוּ הַמַּחֲרִיבִים לוֹ, וְאֵין גִּלְעָד אֶלָּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה כב ו): "גִּלְעָד אַתָּה לִי רֹאשׁ הַלְּבָנוֹן".

עַד דָּן, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ אֶרֶץ דָּן מְיֻשֶּׁבֶת עַל שַׁלְוָתָהּ, וְחָזֵר וְהֶרְאָהוּ מְצִיקִים הַמַּחֲזִיקִים בָּהּ.

דָּבָר אַחֵר **עַד דָּן** מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ שִׁבְטוֹ שֶׁל דָּן עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים יח ל): "וַיָּקִימוּ לָהֶם בְּנֵי דָן אֶת הַפֶּסֶל", וְחָזֵר וְהֶרְאָהוּ גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל שֶׁעָתִיד לַעֲמֹד הֵימֶנּוּ, וְאֵיזֶה זֶה, זֶה שִׁמְשׁוֹן בֶּן מָנוֹחַ.

(דברים לד ב) **וְאֵת כָּל נַפְתָּלִי**, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ אֶרֶץ נַפְתָּלִי מְיֻשֶּׁבֶת עַל שַׁלְוָתָהּ וְחָזֵר וְהֶרְאָהוּ מְצִיקִים הַמַּחֲזִיקִים בָּהּ.

דָּבָר אַחֵר, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ בָּרָק בֶּן אֲבִינֹעַם שֶׁעָשָׂה מִלְחָמָה בְּסִיסְרָא וַחֲיָלוֹת שֶׁעִמּוֹ. נֶאֱמַר כָּאן **וְאֵת כָּל נַפְתָּלִי** וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (שופטים ד ו): "וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְבָרָק בֶּן אֲבִינֹעַם מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי".

וְאֵת אֶרֶץ אֶפְרַיִם, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ אֶרֶץ אֶפְרַיִם יוֹשֶׁבֶת עַל שַׁלְוָתָהּ, וְחָזֵר וְהֶרְאָהוּ מְצִיקִים הַמַּחֲזִיקִים בָּהּ.

דָּבָר אַחֵר **וְאֵת אֶרֶץ אֶפְרַיִם**, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן עוֹשֶׂה מִלְחָמָה בַּכְּנַעֲנִים. נֶאֱמַר כָּאן **וְאֵת אֶרֶץ אֶפְרַיִם** וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (במדבר יג ח): "לְמַטֵּה אֶפְרַיִם הוֹשֵׁעַ בִּן נוּן".

וּמְנַשֶּׁה, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ אֶרֶץ מְנַשֶּׁה יוֹשֶׁבֶת עַל שַׁלְוָתָהּ, וְחָזֵר וְהֶרְאָהוּ מְצִיקִים הַמַּחֲזִיקִים בָּהּ.

דָּבָר אַחֵר, **וּמְנַשֶּׁה** מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ גִּדְעוֹן בֶּן יוֹאָשׁ שֶׁעָשָׂה מִלְחָמָה בְּמִדְיָן וַעֲמָלֵק.

דָּבָר אַחֵר, לְפִי שֶׁהָיָה אֶפְרַיִם צָעִיר סְמָכוֹ הַכָּתוּב לַגָּדוֹל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שופטים ו טו) "הִנֵּה אַלְפִּי הַדַּל בִּמְנַשֶּׁה".

וְאֵת כָּל אֶרֶץ יְהוּדָה, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ אֶרֶץ יְהוּדָה יוֹשֶׁבֶת בְּשַׁלְוָתָהּ, וְחָזַר וְהֶרְאָהוּ מְצִיקִים הַמַּחֲזִיקִים בָּהּ.

דָּבָר אַחֵר **וְאֵת כָּל אֶרֶץ יְהוּדָה** מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ דָּוִד בְּמַלְכוּתוֹ. נֶאֱמַר כָּאן **וְאֵת כָּל אֶרֶץ יְהוּדָה** וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דה"א כח ד): "וַיִּבְחַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּי".

עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ פְּנֵי כָּל הַמַּעֲרָב יוֹשֵׁב עַל שַׁלְוָתוֹ, וְחָזַר וְהֶרְאָהוּ מְצִיקִים הַמַּחֲזִיקִים בּוֹ.

דָּבָר אַחֵר **עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן**, אַל תְּהִי קוֹרֵא **עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן** אֶלָּא "עַד הַיּוֹם הָאַחֲרוֹן", מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא וְעַד שֶׁיִּחְיוּ הַמֵּתִים.

(דברים לד ג) **וְאֶת הַנֶּגֶב**, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ דְּרוֹם יוֹשֵׁב עַל שַׁלְוָתוֹ, וְחָזַר וְהֶרְאָהוּ מְצִיקִים הַמַּחֲזִיקִים בּוֹ.

דָּבָר אַחֵר, **וְאֶת הַנֶּגֶב** מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה שֶׁאָבוֹת קְבוּרִים בָּהּ. נֶאֱמַר כָּאן **וְאֶת הַנֶּגֶב** וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (במדבר יג כב): "וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן".

וְאֶת הַכִּכָּר, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ שְׁלֹמֹה בֶּן דָּוִד שֶׁעוֹשֶׂה כֵּלִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ. נֶאֱמַר כָּאן **וְאֶת הַכִּכָּר** וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (מ"א ז מו): "בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ".

בִּקְעַת יְרֵחוֹ, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ גּוֹג וְכָל הֲמוֹנוֹ שֶׁעֲתִידִים לִפּוֹל בְּבִקְעַת יְרֵחוֹ.

דָּבָר אַחֵר: מַה בִּקְעָה זוֹ חִוֵּר כְּמוֹת שֶׁהִיא וְשָׂדֶה זְרוּעָה שְׂעוֹרִים כְּמוֹת שֶׁהִיא, כָּךְ הֶרְאָהוּ כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּבִקְעַת יְרֵחוֹ.

עִיר הַתְּמָרִים מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ גַּן עֵדֶן וְצַדִּיקִים מְטַיְּלִים בָּהּ שֶׁמְּשׁוּלִים בְּתְמָרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים צב יג): "צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח". דָּבָר אַחֵר, מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ סְמוּכָה מִצַּדָּהּ גֵּיהִנֹּם, שֶׁהִיא צָרָה מִלְמַעְלָה וּרְחָבָה מִלְמַטָּה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (איוב לו טז): "וְאַף הֲסִיתְךָ מִפִּי צַר רַחַב לֹא מוּצָק תַּחְתֶּיהָ".

עַד צֹעַר, אֵלּוּ מְצִיקֵי יִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן אֵלּוּ הַבַּלְשִׁים הַדָּרִים עִם הַמַּלְכוּת וַעֲתִידִים לֶאֱבֹד עִמָּהֶם.

(דברים לד ד) **וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ**, אָמַר לוֹ: לְאָבוֹת נִשְׁבַּעְתִּי בְּשִׁבוּעָה, לְךָ **הֶרְאִיתִיךָ בְעֵינֶיךָ**.

וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר, נֶאֱמַר כָּאן **וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר** וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים לב נב) "וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא". מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר**? אָמַר מֹשֶׁה: אִם אֵינִי נִכְנָס בָּהּ חַי – אֶכָּנֵס בָּהּ מֵת. אָמַר לוֹ הַמָּקוֹם: "וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא". אָמַר לְפָנָיו: אִם אֵינִי נִכְנָס בָּהּ מֶלֶךְ – אֶכָּנֵס בָּהּ

הֶדְיוֹט, אִם אֵינִי נִכְנָס לָהּ חַי – אֶכָּנֵס לָהּ מֵת. אָמַר לוֹ הַמָּקוֹם: **וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר**, לֹא מֶלֶךְ וְלֹא הֶדְיוֹט, לֹא חַי וְלֹא מֵת.

(דברים לד ה) **וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה**, אִפְשָׁר שֶׁמֵּת מֹשֶׁה וְכוֹתֵב **וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה**? אֶלָּא עַד כָּאן כָּתַב מֹשֶׁה, מִכָּן וְאֵילָךְ כָּתַב יְהוֹשֻׁעַ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (דברים לא כד): "וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת", אִפְשָׁר שֶׁנָּתַן מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה כְּשֶׁהִיא חֲסֵרָה אֲפִילּוּ אוֹת אַחַת? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מֹשֶׁה כּוֹתֵב מַה שֶּׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא "כְּתֹב", כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה לו יח): "וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בָּרוּךְ מִפִּיו יִקְרָא אֵלַי". רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בַּת קוֹל יוֹצֵאת מִתּוֹךְ הַמַּחֲנֶה שְׁנֵים עָשָׂר מִיל עַל שְׁנֵים עָשָׂר מִיל, וְהָיְתָה מַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת: מֵת מֹשֶׁה. סַמַּלְיוֹן אָמַר: **וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה**. וּמִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר מְחִלָּה הָיְתָה יוֹצֵאָה מִקְּבוּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לִקְבוּרָתָם שֶׁל אָבוֹת? נֶאֱמַר כָּאן **וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה** וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (בראשית מט לא): "שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת אַבְרָהָם וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ". וְיֵשׁ אוֹמְרִים: לֹא מֵת מֹשֶׁה אֶלָּא עוֹמֵד וּמְשָׁרֵת לְמַעְלָה, נֶאֱמַר כָּאן **שָׁם** וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (שמות לד כח): "וַיְהִי שָׁם עִם ה'".

עֶבֶד ה', לֹא בְּגְנוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בְּשִׁבְחוֹ, שֶׁכָּךְ מָצִינוּ בַּנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁנִּקְרְאוּ עֲבָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ג ז): "כִּי לֹא יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹהִים דָּבָר כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים".

עַל פִּי ה', כְּשֶׁהַמָּקוֹם נוֹטֵל נִשְׁמָתָם שֶׁל צַדִּיקִים נוֹטְלָהּ מֵהֶם בְּנַחַת רוּחַ. מָשְׁלוּ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאֶחָד נֶאֱמָן שֶׁהָיָה בָּעִיר, וְהָיוּ הַכֹּל מַפְקִידִים אֶצְלוֹ פִּקָּדוֹן. וּכְשֶׁבָּא אֶחָד מֵהֶם לִתְבֹּעַ אֶת שֶׁלּוֹ, הָיָה מוֹצִיא וְנוֹתֵן לוֹ, לְפִי שֶׁיָּדַע הֵיכָן הוּא. וּכְשֶׁבָּא לִשְׁלֹחַ בְּיַד בְּנוֹ, בְּיַד עַבְדּוֹ, בְּיַד שְׁלוּחוֹ, הוֹפֵךְ תַּחְתּוֹנִים עַל הָעֶלְיוֹנִים, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ הֵיכָן הוּא. כָּךְ כְּשֶׁהַמָּקוֹם נוֹטֵל נִשְׁמָתָם שֶׁל צַדִּיקִים נוֹטְלָהּ בְּנַחַת, וּכְשֶׁהוּא נוֹטֵל נִשְׁמָתָם שֶׁל רְשָׁעִים מוֹסְרָהּ לְמַלְאָכִים רָעִים, לְמַלְאָכִים אַכְזָרִיִּים, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְטוּ אֶת נִשְׁמָתָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי יז יא): "וּמַלְאָךְ אַכְזָרִי יְשֻׁלַּח בּוֹ", וְאוֹמֵר (איוב לו יד): "תָּמֹת בַּנֹּעַר נַפְשָׁם".

(דברים לד ו) **וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי** אִם נֶאֱמַר **בַּגַּי**, לָמָּה נֶאֱמַר **בְּאֶרֶץ מוֹאָב**? וְאִם נֶאֱמַר **בְּאֶרֶץ מוֹאָב**, לָמָּה נֶאֱמַר **בַּגַּי**? לוֹמַר שֶׁמֵּת מֹשֶׁה בְּתוֹךְ נַחֲלָתוֹ שֶׁל רְאוּבֵן וְנִקְבַּר בִּשְׂדֵה נַחֲלָתוֹ שֶׁל גָּד.

וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ – יֵשׁ אוֹמְרִים אַף מֹשֶׁה אֵינוֹ יוֹדֵעַ מְקוֹם קְבוּרָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר **וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ**, וְאֵין אִישׁ אֶלָּא מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יב ג): "וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד". וּכְבָר שְׁלָחָה מַלְכוּת בֵּית קֵיסָר שְׁנֵי סַרְדִּיוֹטוֹת, אָמְרוּ, לְכוּ וּרְאוּ קְבוּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הֵיכָן הִיא. הָלְכוּ וְעָמְדוּ לְמַעְלָה וְרָאוּ אוֹתוֹ לְמַטָּה, יָרְדוּ לְמַטָּה וְרָאוּ אוֹתוֹ לְמַעְלָה. נֶחְלְקוּ

חֲצָיִם לְמַעְלָה וְחֲצָיִם לְמַטָּה, עֶלְיוֹנִים רָאוּ אוֹתוֹ כְּלַפֵּי מַטָּה וְתַחְתּוֹנִים רָאוּ אוֹתוֹ כְּלַפֵּי מַעְלָה. לְכָךְ נֶאֱמַר **וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ**.

(דברים לד ז) **וּמֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה**, זֶה אֶחָד מֵאַרְבָּעָה שֶׁמֵּתוּ בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וְאֵלּוּ הֵם: מֹשֶׁה וְהִלֵּל הַזָּקֵן וְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְרַבִּי עֲקִיבָא. מֹשֶׁה הָיָה בְּמִצְרַיִם אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּבְמִדְיָן אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּפִרְנֵס אֶת יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה. הִלֵּל הַזָּקֵן עָלָה מִבָּבֶל בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְשִׁמֵּשׁ חֲכָמִים אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּפִרְנֵס אֶת יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה. רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי עָסַק בְּפַרְנְמַטְיָא אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְשִׁמֵּשׁ חֲכָמִים אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּפִרְנֵס אֶת יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה. רַבִּי עֲקִיבָא לָמַד תּוֹרָה בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְשִׁמֵּשׁ אֶת הַחֲכָמִים אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּפִרְנֵס אֶת יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה. שֵׁשׁ זוּגוֹת שֶׁשְּׁנוֹתֵיהֶם שָׁווֹת: רִבְקָה וּקְהָת, לֵוִי וְעַמְרָם, יוֹסֵף וִיהוֹשֻׁעַ, שְׁמוּאֵל וּשְׁלֹמֹה, מֹשֶׁה וְהִלֵּל הַזָּקֵן, וְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְרַבִּי עֲקִיבָא.

לֹא כָהֲתָה עֵינוֹ, מְלַמֵּד שֶׁעֵינֵיהֶם שֶׁל מֵתִים כֵּהוֹת.

וְלֹא נָס לֵחֹה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: אַל תְּהִי קוֹרֵא **לֹא נָס לֵחֹה** אֶלָּא "לֹא נָס לֵחוֹה" עַכְשָׁיו, כָּל הַנּוֹגֵעַ בִּבְשָׂרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לֵחָה פּוֹרַחַת אֵילָךְ וְאֵילָךְ.

(דברים לד ח) **וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה** הֲרֵי אֶחָד, **וַיִּתְּמוּ יְמֵי** הֲרֵי שְׁנַיִם, **בְּכִי אֵבֶל מֹשֶׁה** הֲרֵי שְׁלֹשָׁה.

שְׁלֹשִׁים יוֹם אֵלּוּ מַה טִּיבָם? אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁבָּכוּ אוֹתוֹ קֹדֶם לְמִיתָה שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּמְנַיִן לִימֵי נְזִירוּת שֶׁהֵם שְׁלֹשִׁים יוֹם? נֶאֱמַר כָּאן **יָמִים** וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (במדבר ו ד) "יְמֵי", מַה יָּמִים הָאֲמוּר כָּאן שְׁלֹשִׁים יוֹם, אַף יָמִים הָאֲמוּר לְהַלָּן שְׁלֹשִׁים יוֹם.

(דברים לד ט) **וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה**, מִפְּנֵי מָה? **כִּי סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת יָדָיו עָלָיו**.

וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין לְךָ מִשְׁמָע גָּדוֹל מִזֶּה, **וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה**, וְעָדַיִן לֹא נִתַּן מוֹרָאוֹ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ד יד): "בַּיּוֹם הַהוּא גִּדַּל ה' אֶת יְהוֹשֻׁעַ", בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתַּן מוֹרָאוֹ עֲלֵיהֶם.

(דברים לד י) **וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה** – בְּיִשְׂרָאֵל לֹא קָם, אֲבָל בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם קָם. וְאֵיזֶה זֶה? זֶה בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר. אֶלָּא הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין נְבוּאָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לִנְבוּאָתוֹ שֶׁל בִּלְעָם: מֹשֶׁה לֹא הָיָה יוֹדֵעַ מִי מְדַבֵּר עִמּוֹ, וּבִלְעָם הָיָה יוֹדֵעַ מִי מְדַבֵּר עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כד טז): "נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל". מֹשֶׁה לֹא הָיָה יוֹדֵעַ מָתַי מְדַבֵּר עִמּוֹ עַד שֶׁנִּדְבַּר עִמּוֹ, וּבִלְעָם הָיָה יוֹדֵעַ מָתַי מְדַבֵּר עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן". מֹשֶׁה לֹא הָיָה מְדַבֵּר עִמּוֹ אֶלָּא כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה כח): "וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי", וּבִלְעָם הָיָה מְדַבֵּר עִמּוֹ

כְּשֶׁהוּא נוֹפֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כד ד): "מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם". מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְטַבָּחוֹ שֶׁל מֶלֶךְ וְיוֹדֵעַ כַּמָּה הוֹצָאוֹת יוֹצְאוֹת לַמֶּלֶךְ עַל שֻׁלְחָנוֹ.

אֲשֶׁר יְדָעוֹ ה' פָּנִים אֶל פָּנִים, לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג יח): "וַיֹּאמַר הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבוֹדֶךָ", אָמַר לוֹ: בָּעוֹלָם הַזֶּה אִי אַתָּה רוֹאֶה, שֶׁנִּמְשָׁל בְּפָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג כ): "לֹא תוּכַל לִרְאוֹת אֶת פָּנָי", אֲבָל אַתָּה רוֹאֶה בָּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנִּמְשָׁל בַּאֲחוֹרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג כג): "וְהֵסַרְתִּי אֶת כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי". אֵימָתַי הֶרְאָהוּ? סָמוּךְ לַמִּיתָה. הָא לְמַדְתָּ שֶׁהַמֵּתִים רוֹאִים.

(דברים לד יא) **לְכָל הָאֹתֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ ה' לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל עֲבָדָיו וּלְכָל אַרְצוֹ**, לְמִצְרַיִם בְּפָנֵי עַצְמָהּ, לְפַרְעֹה בְּפָנֵי עַצְמוֹ, וְלַעֲבָדָיו בְּפָנֵי עַצְמָם: **וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה**, זוֹ מַכַּת בְּכוֹרוֹת. **וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל**, זוֹ קְרִיעַת יַם סוּף.

רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: **לְכָל הָאֹתֹת וְהַמּוֹפְתִים** וּמִנַּיִן אַף לִפְנֵי הַר סִינַי? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה**, וּמִנַּיִן אַף בַּמִּדְבָּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: **וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל**, וּמִנַּיִן אַף בְּשִׁבּוּר הַלּוּחוֹת? נֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים ט יז) "וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם" וְכָאן הוּא אוֹמֵר **אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל**.